

International Science Group

ISG-KONF.COM

VII
INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE
"INNOVATIVE AREAS OF SOLVING PROBLEMS OF
SCIENCE AND PRACTICE"

Oslo, Norway
November 08 - 11, 2022

ISBN 979-8-88831-925-3

DOI 10.46299/ISG.2022.2.7

INNOVATIVE AREAS OF SOLVING PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE

Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference

Oslo, Norway
November 08 – 11, 2022

UDC 01.1

The 7th International scientific and practical conference “Innovative areas of solving problems of science and practice” (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. International Science Group. 2022. 700 p.

ISBN – 979-8-88831-925-3

DOI – 10.46299/ISG.2022.2.7

EDITORIAL BOARD

<u>Pluzhnik Elena</u>	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
<u>Liudmyla Polyvana</u>	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
<u>Mushenyk Iryna</u>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines, Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
<u>Prudka Liudmyla</u>	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
<u>Marchenko Dmytro</u>	PhD, Associate Professor, Lecturer, Deputy Dean on Academic Affairs Faculty of Engineering and Energy
<u>Harchenko Roman</u>	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
<u>Belei Svitlana</u>	Ph.D., Associate Professor, Department of Economics and Security of Enterprise
<u>Lidiya Parashchuk</u>	PhD in specialty 05.17.11 "Technology of refractory non-metallic materials"
<u>Levon Mariia</u>	Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Scientific direction - morphology of the human digestive system
<u>Hubal Halyna Mykolaiivna</u>	Ph.D. in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor

TABLE OF CONTENTS

ADVERTISING		
1.	Гукова В.Ю. РЕКЛАМА ТА ДИЗАЙН В РОЛІ АНІМАЦІЙНОГО ВІДЕО	21
AGRICULTURAL SCIENCES		
2.	Бутенко Є.Ю., Крючко Л.В., Колодій В.М., Плахотнюк К.С., Тригубенко А.А. ВИКОРИСТАННЯ В ПРАКТИЧНІЙ СЕЛЕКЦІЇ МЕТОДУ МІЖВИДОВОЇ ГІБРИДИЗАЦІЇ	23
3.	Дудар І.Ф., Огородник Н.З., Павкович С.Я., Литвин О.Ф., Дудар Я.І. ЧИСЕЛЬНІСТЬ ГРИБІВ В АГРОЦЕНОЗІ КОНЮШИНИ ЛУЧНОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СПОСОБУ ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ	28
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
4.	Munteanu A., Andronovici D. OPENING AND DETERMINING THE ARCHITECTURAL SPACE OF SOCIO-CULTURAL PURPOSE	32
5.	Романова М.І., Стоянова А.Д., Маковецька О.О. МІСЦЕ ГІДРОПОНІКИ В КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	41
ART HISTORY		
6.	Вороницька Г.В. ВПЛИВ АНІМАЦІЇ НА РОЗВИТОК РЕКЛАМИ	48
7.	Воропаєва О.В. ІНТЕРПРЕТАЦІЙНО-ІМПРОВІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДЖАЗЗІНГА НА ПРИКЛАДІ КОМПОЗИЦІЇ "HUMORESQUE" А. ТЕЙТУМА	50
BIOLOGY		
8.	Babchenko A., Kravets L. JUSTIFICATION OF THE MICROBIOLOGICAL STABILITY OF DAIRY PRODUCTS DEPENDS ON THE QUANTITATIVE CONTENT OF RAW MILK MICROFLORA	57

9.	Timchy K., Koroleva A. INFLUENCE OF PHYSICAL FACTORS ON THE RESISTANCE OF LACTIC ACID BACTERIA IN THE TECHNOLOGY OF MANUFACTURING OF DAIRY PRODUCTS	64
10.	Бриндзя І.В., Тимошук У.Т. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР РЕКРЕАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	67
11.	Шпак О.А. ПЕРВОЦВІТИ ПРИДНІПРОВ'Я	73
CHEMISTRY		
12.	Isazade A.F., Rahimli N.T., Babayev E.H., Mammadova U.A., Zeynalov N.A. PALLADIUM NANOCATALYSTS IN THE HYDROGENATION REACTION OF TOLUENE	76
CULTUROLOGY		
13.	Шпиг Ю.В. ФРАНЧЕСКА КАЧЧІНІ – ЖІНКА – МУЗИКАНТ У НОВІЙ СТАТЕВО – ГЕНДЕРНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ	78
ECOLOGY		
14.	Тихонова О., Маруха Т. ФІТОРІЗНОМАНІТТА РЕГІОНАЛЬНО-РІДКІСНИХ ВИДІВ НПП "ДЕСНЯНСЬКО-СТАРОГУТСЬКИЙ" ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМА	82
ECONOMY		
15.	Bunda O., Abdullayeva S. ORGANIZATION OF THE ENTERPRISE'S PRODUCTION INVENTORIES AUDIT	86
16.	Muzhevych N. CURRENT ASPECTS OF ACCOUNTING SETTLEMENTS WITH ACCOUNTABLE PERSONS	89
17.	Sylenko O. IMPLEMENTATION VECTORS OF INTERNAL CONTROL IN THE ACTIVITIES OF BUDGET FUNDS MANAGERS	92

18.	Ulko Y. MANAGEMENT OF LAND (SOIL) RESOURCES WITH IMPROVED NORMATIVE MONETARY EVALUATION OF AGRICULTURAL LANDS (NME) IN UKRAINE	95
19.	Безкровний О.В., Котько С.В., Шапошник М.В., Біжко Д.Р. СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	102
20.	Галунець Н., Онопрійчук Д. АНАЛІЗ РІВНЯ ВІДКРИТОСТІ ЕКОНОМІК КРАЇН ЄС	106
21.	Жилінська Л.О. ЕКОНОМІКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МІСТ	110
22.	Коваль М.Л. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	113
23.	Ксьондз А.Ю. ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	117
24.	Кучерук О.Я., Кучерук Р.І. ПРОБЛЕМА ВИБОРУ КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ПОСТАЧАЛЬНИКІВ	119
25.	Кушнірук А.О., Крушинська А.В. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	122
26.	Мухортов Є.С. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ У СИСТЕМІ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ	126
27.	Патійчук В.О., Мандрик І.П., Ціпошук С.А., Ципящук А.Л. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ВЕНЕСУЕЛИ	129
28.	Проскуріна Н.М., Фатеева Ю.С. СУТНІСНО-КЛАСИФІКАЦІЙНЕ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ	139

29.	Славкова О.П., Бордюгов М.В. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	142
30.	Тарануха Т.П. ВАЖЛИВІСТЬ ІНТЕГРОВАНОЇ МОДЕЛІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ	145
31.	Чичуліна К.В., Хорішко М. ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	150
GEOGRAPHY		
32.	Latipov N.F.O. INDICATORS OF URBAN ENVIRONMENT ASSESSMENT AND CRITERIA FOR THEIR SELECTION	153
33.	Васалатій Н., Федченко С., Манолов С., Скіцан А., Караджаев Р. ДОСЛІДЖЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ ПІВНІЧНОЇ АТЛАНТИКИ В СУДНОПЛАВСТВІ	157
GEOLOGY		
34.	Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗПОДІЛУ ГЕРМАНІУ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С4 ПОЛЯ ШАХТИ "САМАРСЬКА", УКРАЇНА	160
HISTORY		
35.	Кришталь Б.О., Разіцький В.Й. ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ 1932-1933 РОКІВ НА ТЕРЕНАХ БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	170
JOURNALISM		
36.	Кобинець А.В. "ДОНБАСІЯ": ЛЮДИ І ДОЛІ У СВІТОБАЧЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА	174

37.	Юноша М.П., Косюк О.М. ФОТОПОРТРЕТ ЯК ОБЛИЧЧЯ ВІЙНИ	179
JURISPRUDENCE		
38.	Bondar V., Kachmaryk D. RECRUITMENT TO THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE	184
39.	Corsei A., Airapetean A. PROVISIONAL APPLICATION OF CRIMINAL SAFETY MEASURES	186
40.	Анісімова М.Ф., Тихонова Є.В. ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТА РЕАКЦІЯ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ	195
41.	Баранівська О.О. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ	198
42.	Гнілуша С.І., Казік Т.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	201
43.	Грачова О.Ю., Пленюк М.Д. ЗМІНА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ СУДОВИХ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	203
44.	Гурковська К.А., Сковрон В.В. ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	207
45.	Дем'янчук Ю.В., Антонюк Т.С., Осіпова Л.М., Попрієнко Р.О., Пригульська В.В. ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ОСПОРЮВАННЯ ТОРГІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО	210
46.	Коваль О.М., Білякова Я.В. СВІДОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	214

47.	Лаговська Н.В., Булига Д.Д., Руткевич С.В. ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ	218
48.	Проць І.М. ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У ФІНАНСОВОМУ ПРАВІ	223
49.	Проць І.М., Лепіш Н.Я. СУДОВІ РІШЕННЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	225
50.	Проць І.М., Грищук А.Б. ШТРАФ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ	228
51.	Семененко Д.В., Васюра О.О. ДАКТИЛОСКОПІЯ. ДОКАЗОВА БАЗА ПО КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ	231
52.	Чулінда Л.І., Слущька О.С. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ	236
53.	Чулінда Л.І., Грищук М. ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ	239
54.	Чулінда Л.І., Осадченко І.В. ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ У ЗАКОНОДАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	243
55.	Якимчук М.Ю., Семенович М.О. САНКЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ НА ПРИПИНЕННЯ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	246
56.	Яценко І.В. СТРУКТУРА ПРОГРАМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 18.1 "ВЕТЕРИНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ" У ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ	249

MANAGEMENT, MARKETING		
57.	Kasych A., Miroshnychenko A., Kasych O. ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY MANAGEMENT OF BUSINESS THROUGH PRIVATE-PUBLIC PARTNERSHIPS	260
58.	Myronova R., Vozniuk L. BALANCED SYSTEM OF EDUCATION QUALITY ASSESSMENT	263
59.	Ponomarenko I., Tarasenko T. USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DIGITAL MARKETING	267
60.	Trushkina N. IMPLEMENTATION OF THE POLICY OF THE TRANSPORT SPHERE'S DECARBONISATION IN THE CONTEXT OF THE PARIS CLIMATE AGREEMENT: THE NORWAY'S PRACTICE	269
61.	Ігнатюк В.В., Митрохін Л.Д. ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЙОГО РОЛЬ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	275
62.	Крючко Л.С., Крючко М.А. АГРОМАРКЕТИНГ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО АГРАРНОГО БІЗНЕСУ	279
63.	Торяник Ж.І., Савіна А.Л., Торяник І.В., Пелих О.С. МІСЦЕ HR-БРЕНДУ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	282
64.	Цалко Т., Тимошенко В. БЮДЖЕТУВАННЯ В УПРАВЛІННІ МУНІЦИПАЛЬНИМИ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ	288
MEDICINE		
65.	Askaryans V.P., Aripova Z.U.Q., Karimova H.P.L.Q., Omonova S.A.Q. ASPECTS OF THYROID DEVELOPMENT IN EMBRYOGENESIS	291
66.	Askaryans V.P., Hodjibayeva S.A.Q., Karimova S.S., Maldasheva S.U.K. DYSFUNCTIONAL FEATURES OF THE OVARIAN IN THE ASPECT OF PHYSIOLOGY	296

67.	Baieva O. EXPRESSION OF ADHESION MOLECULES AND ACTIVATION MARKERS BY CYTOTOXIC T-LYMPHOCYTES	300
68.	Kerimova M.D., Geldiyeva S.A. VALUE OF THE COMPATIBILITY OF MOLLAKARA MUD AND ACUPUNCTURE FOR THE TREATMENT OF HUMEROSCAPULAR PERIARTHRITIS	305
69.	Kovach I., Khotimska Y., Kucherenko O., Vlad M., Khotimskiy B. RESULTS OF CLINICAL EXAMINATION OF PATIENTS WITH INFLAMMATORY DISEASES OF PERIODONTAL TISSUES UNDER ORTHODONTIC TREATMENT	307
70.	Pasiyeshvili L., Litvynova A., Didenko K., Hadirova T. THE ROLE OF MATRIX METALLOPROTEINASE-9 IN THE COURSE OF OSTEOARTHRITIS IN PATIENTS WITH OBESITY	313
71.	Serheta I. THE LEADING HYGIENE PRINCIPLES OF OPTIMIZING EXTRACURRICULAR EDUCATION OF MODERN PUPILS	315
72.	Алієв Р.Б., Міщенко М.С. ЛІКУВАННЯ СОДОКУ – ХВОРОБИ ЩУРЯЧОГО УКУСУ	318
73.	Алієв Р.Б., Шаповалова А.С., Стрижак Н.В., Абуватфа С., Прийменко Г.М. КЛІНІКО-ІМУНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕРПЕСВІРУСНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ПРИ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ	320
74.	Басюга І.О., Пахаренко Л.В., Жураківський В.М., Ласитчук О.М., Моцюк Ю.Б. ВАГІТНІСТЬ ТА ЩИТОПОДІБНА ЗАЛОЗА	322
75.	Вадзюк С., Ратинська О., Попович Д. ШЛЯХИ БОРОТЬБИ ІЗ ГЛОБАЛЬНИМ ПОТЕПЛІННЯМ	324
76.	Дякова О.В., Процюк Л.О. ПСИХОГІЄНИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПОСТТРАВМАТИЧНОМУ СТРЕСОВОМУ РОЗЛАДУ (ПТСР)	326

77.	Зборовський О., Норейко С., Данилова Ю., Кравець А., Кульбака О. МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ПАЦІЄНТІВ УКРАЇНИ З ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	330
78.	Кандибко І.В., Глоба Д.В., Глоба Т.О., Гончарова Н.М. КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК COVID-19 ПІД МАСКОЮ УРАЖЕННЯ ПЕЧІНКИ І НИРОК – СКЛАДНИЙ ДІАГНОЗ	334
79.	Монастирський Ю.І. ВНУТРІШНЯ КАРТИНА ХВОРОБИ У ПАЦІЄНТІВ РІЗНИХ ВІДДІЛЕНЬ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ	337
80.	Плетенецька А.О., Полив'яний В.М., Варфоломєєв Є.А., Легедза А.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У ВИЗНАЧЕННІ ДАВНОСТІ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЇ ТРАВМИ НА ФОНІ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ (СУДОВО-МЕДИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСПЕРТНИХ ДЕФЕКТІВ)	340
81.	Свірський Д., Басацький А., Мельник Т., Опанащук Л., Антонова К. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІНІІНВАЗИВНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ ВАРИКОЗНОЇ ХВОРОБИ	344
82.	Стеблюк Е.Е. ВПЛИВ КОРОНОВІРУСУ SARS-COV2 НА ФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ	347
83.	Починок Т., Васюкова М., Казакова Л., Мельничук В. ОСОБЛИВОСТІ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ГІМНАЗІЇ М.КИЄВА З ПІДВИЩЕНИМ НАВЧАЛЬНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ	350
84.	Фаринич Р.П. КОРЕЛЯЦІЙНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПІДВИЩЕННЯМ УРАЗЛИВОСТІ КЛІТИН ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ, ЯКА СТРАЖДАЄ ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ, І РОЗВИТКОМ ОКСИДАЦІЙНОГО СТРЕСУ, В РЕЗУЛЬТАТІ АКТИВАЦІЇ СОРБИТОЛОВОГО ШЛЯХУ КАТАБОЛІЗМУ ГЛЮКОЗИ	355

85.	Хандога Е.В., Остапенко А.О. БАКТЕРІОФАГИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНА СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ БОРТЬБИ З АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНИМИ ЗБУДНИКАМИ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ	363
86.	Шкіренко О.Ю., Зборовський О.М., Антонова К.М., Ковальчук Д.Ю., Музиченко Л.М. ВЛАСНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ АУТОТРАНСПЛАНТАЦІЇ ЖИРОВОЇ ТКАНИНИ В КОМПЛЕКСНОМУ ВИКОНАННІ ОМОЛОДЖУЮЧИХ ОПЕРАЦІЙ НА ОБЛИЧЧІ	366
PEDAGOGY		
87.	Kravets M. ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ФОНЕТИКО- ФОНЕМАТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	371
88.	Voronezhceva A., Chernaya O. STRUCTURAL COMPONENTS OF SOCIOPRAGMATIC COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS	377
89.	Абалмасов Д.О., Шестерова Л.Є. ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ВУЛИЧНОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ	385
90.	Цзянькунь Г. ВИКОРИСТАННЯ СЛОВЕСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	389
91.	Жукуляк О.М., Поліщук І.П., Бендас М.П., Лесів М.І., Перхулин О.М. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ – ШЛЯХ ДО ПОКРАЩЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ "ОСНОВИ МЕДСЕСТРИНСТВА"	391
92.	Завітренко Д., Нагорна О., Вихрист Є. УМОВИ І ЗАСОБИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	394

93.	Калічак Ю.Л., Чомко І.В. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	398
94.	Калічак Ю.Л., Семкович Х.І. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА	402
95.	Кандюк-Лебідь С. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ ДО СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ	406
96.	Картошкіна Н.О., Білаш Є.В. МЕТОДИКА КООРДИНАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАСКЕТБОЛІСТОК 16 - 18 РОКІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕС- ТЕХНОЛОГІЙ	414
97.	Лу Ц. ІНТЕРКУЛЬТУРНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ	418
98.	Маматова З.Р. ДІТИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ	420
99.	Непомняща І.М. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ	424
100.	Олефір Н.В. ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	427
101.	Петліченко К.В. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ТА ПРАЦЕЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО	430
102.	Полубоярина І.І., Бондарєва О.Н., Афанасенко Л.М. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ЯК НОВІТНІЙ СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН	434

103.	Полякова Н.В., Тютенко А.О. МЕЛОДИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТРАДНОЇ ПІСНІ II ПОЛ..20 СТ.	438
104.	Сивохоп Е.Е., Хома Т.В. ВПЛИВ ПОЗАУРОЧНИХ ФОРМ ЗАНЯТЬ НА МОТИВАЦІЮ ШКОЛЯРІВ ДО СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	446
105.	Смородін А.О. ДИСТАНЦІЙНЕ ВИКЛАДАННЯ ПРАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН: РИСУНКУ ТА ЖИВОПИСУ	450
106.	Сущенко Р.В., Сущенко Т.І. ДИТЯЧІ ЗАЛІЗНИЦІ УКРАЇНИ – ОРГАНІЗАТОРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ ДОЗВІЛЛЯ	452
107.	Тищенко Т.І. ЗАСВОЄННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ	456
108.	Томинець М.П., Фенчак Л.М. КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	463
109.	Усікова З.Л., Ракша-Слюсарєва О.А., Слюсарєв О.А., Плетньова Т.В., Коваленко П.Г. КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ В ПОДОЛАННІ СТРЕСУ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ МОЛОДШИХ КУРСІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	466
110.	Філон І.О. ЗАСТОСУВАННЯ КАЗОК ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	473
111.	Чорі А.В., Чорі К.В. МОТИВАЦІЯ ЯК ЧИННИК НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	476
112.	Шевчук Я.М. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	481

PHILOLOGY		
113.	Alizade A.U.A.A. THE ART OF THE WORD OF THE GENIUS POET NIZAMI GANJAVI	487
114.	Slabouz V., Nikitina N. THE ENGLISH LANGUAGE PROBLEM OF THE GLOBAL WORLD	492
115.	Мельник Х.Ю. СЕНТИМЕНТАЛЬНИЙ НАРАТИВ НОВЕЛ НАДІЇ ГЕРБІШ У ЗБІРЦІ "ТЕПЛІ ІСТОРИЇ ДО КАВИ"	497
116.	Паночко М.М., Білінська Х.Р. ПЕРЕКЛАДНІ ЧУЖОМОВНО-УКРАЇНСЬКІ СЛОВНИКИ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.	500
117.	Талалай Ю.О. THE COVID-19 NEOLOGISMS: DOMINANT WAYS OF WORD-FORMATION	506
118.	Тихоненко М.М. НЕСТАНДАРНИЙ УРОК З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	508
119.	Шагала Л., Волоसेцька О. РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕРМІНАЛЬНИХ ТОНІВ У РІЗНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ТИПАХ АНГЛІЙСЬКИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ	511
120.	Юрчак Г.М. ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРІОДУ КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	515
PHILOSOPHY		
121.	Фіалко Н.А., Кожухар Г.Є. ВИЩА ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В УМОВАХ ТЕХНОКРАТИЧНОГО ПРОГРЕСУ	520

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
122.	Філіпенко М.Ю. СИСТЕМА АНАЛІЗУ КОМЕНТАРІВ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ, ДОМАГАНЬ ТА ЗНУЩАНЬ	523
POLITICS		
123.	Бесараб М.В., Іванова О.В. ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ	525
124.	Паламарчук А.І., Іванова О.В. ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС	527
PSYCHOLOGY		
125.	Chmil O., Motruk T. MOTIVATION TO STUDY OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	530
126.	Spytska L. SEXUAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY	537
127.	Бабчук О.Г., Венгеловська В.П. ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ	539
128.	Булгакова О.Ю., Савченкова М.В. ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ	542
129.	Доцевич Т.І. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ, ЯКИЙ ПРАЦЮЄ В ТЕХНІЧНОМУ ВИШІ	545
130.	Кримова Н.О. РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ	549
131.	Лисенко А.В. ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ЇХ ПРОФЕСІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ	552

132.	Лисенко Л.М., Сердюк О.О. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	555
133.	Лисенко Л.М., Радченко Н.Г. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ В СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ У ЮНАКІВ І ДІВЧАТ	558
134.	Остапенко І.В., Соснюк О.П. ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО МАЙБУТНЄ	561
135.	Поліщук В.Б. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ ТА ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ	564
136.	Прус Ю.В. ВЛИВ РОЛЬОВОЇ ДЕФЕРЕНЦІАЦІЇ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПОДРУЖНИМИ СТОСУНКАМИ У ЖІНОК	570
137.	Турина О.Л., Лисенко Т.В. ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	576
TECHNICAL SCIENCES		
138.	Auesbaev A.U. EFFECT OF TEMPERATURE ON THE THERMAL CONDUCTIVITY OF N-METHYLDIETHANOLAMINE	585
139.	Azimova S.T., Artobolevskiy T. JUSTIFICATION OF TECHNOLOGY AND STUDY OF THE SNACK MARKET OF KAZAKHSTAN	589
140.	Baliasina O. ЗАСТОСУВАННЯ NONLINEAR SUPPORT VECTOR MACHINES ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛІНІЙНОЇ НЕРОЗДІЛЬНОСТІ ВИБІРКИ	591
141.	Boryn V., Holovach I., Ikaliuk A. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ПІРОЛІЗУ ЕТИЛЕНУ	595

142.	Botuzov V. CREATION OF A WEB APPLICATION FOR FORMING THE SCENE OF A HYDROACOUSTIC EXPERIMENT USING ARCGIS SERVER	602
143.	Chepurna K., Ikonenko D. THE PROBLEM OF RESISTANCE OF INK LAYERS ON POLYMER MATERIALS	604
144.	Dankova Y., Myroshnykova I. FRISBEE FLIGHT SIMULATION FOR AIRBOUNCE BACKHAND THROW	607
145.	Deryaev A.R. JUSTIFICATION OF THE ADOPTED METHODOLOGY FOR FORECASTING TECHNOLOGICAL INDICATORS OF DEVELOPMENT FOR GAS CONDENSATE FIELDS	609
146.	Ivanko A., Fedorov A. AUTOMATED DEVICES FOR MOVEMENT AND TRANSPORTATION OF PRINTING SEMI-FINISHED PRODUCTS	614
147.	Величко В.П., Сова О.Я., Симоненко О.А., Троцько О.О., Шишацький А.В. АНАЛІЗ ІСНУЮЧОГО СТАНУ ТА НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	617
148.	Диханбаева Ф.Т., Базылханова Э.Ч., Темірбекқызы А. ФУНКЦИОНАЛДЫ МАҚСАТТАҒЫ ЙОГУРТ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ	622
149.	Дідур В.В., Кутковецька Т.О. СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ДІАГНОСТУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАПАЛЮВАННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО ДВИГУНА	625
150.	Коваль М.В., Возняк Р.М., Артабаєв Ю.З., Дем'яненко Г.В. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМАХ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	627

151.	Ловейкін В.С., Почка К.І., Почка О.Б. ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ РОЛИКОВОЇ ФОРМУВАЛЬНОЇ УСТАНОВКИ З ВРІВНОВАЖЕНИМ ПРИВОДОМ	632
152.	Матківський С.В. ОПТИМІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ АКТИВНОГО ВПЛИВУ НА РОЗРОБКУ ГАЗОКОНДЕНСАТНИХ РОДОВИЩ ІЗ ЗНАЧНИМИ ЗАПАСАМИ РЕТРОГРАДНОГО КОНДЕНСАТУ	640
153.	Мирошникова І.Ю. КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВІДОМЛЕНЬ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ОСНОВІ ЗВОРОТНОЇ МОДЕЛІ ПОТТСА	645
154.	Никонюк М.В., Мельникова Н.І. КЛАСИФІКАЦІЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ РОЗВИТКОМ ХВОРОБИ АЛЬЦГЕЙМЕРА ЗАСОБАМИ АНСАМБЛЮ МОДЕЛЕЙ МАШИННОГО НАВЧАННЯ	647
155.	Оберто С.Л., Заїкін А., Чекал Р., Рабейя С., Хлебніков С. АНАЛІЗ ВПЛИВУ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ НА БЕЗПЕКУ СУДНОПЛАВСТВА	650
156.	Перович І., Перович Л. ДО ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ	653
157.	Потапенко М.В., Шаршонь В.Л. ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ПРОЕКТУВАННІ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ	657
158.	Проценко А. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ РОЗРОБЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ІГРОВИХ ЗАВДАНЬ З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ	660
159.	Рибалко І.М., Тіхонов О.В., Гобиш В.С. АНАЛІЗ СПОСОБІВ ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ КУЛЬТИВАТОРНИХ ЛАП	664

160.	Рубель А.О., Кураєва А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СТВОРЕННЯ КОНСТРУКЦІЙ КАНАТНО-ПРОФІЛЬНОГО ПРОВІДНИКА АРМУВАННЯ СТОВБУРА ІЗ КАНАТІВ РІЗНОГО ПЕРЕТИНУ	674
161.	Фоменко Н. РОЗРОБКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯННЯ ПОЛІГОНАЛЬНИХ СУПЕРПІКСЕЛЬНИХ СЕГМЕНТАЦІЙ ЗОБРАЖЕНЬ	678
162.	Щукін О.В., Орел О.В., Мусаєв З.Р. МАЛОГАБАРИТНА ЛАБОРАТОРНА УСТАНОВКА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗНОСУ РІЗАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗЕМЛЕРИЙНО-ТРАНСПОРТНИХ МАШИН	681
TOURISM		
163.	Галасюк С.С., Філюк В.В. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ САНАТОРІЇВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	683
164.	Худавердієва В.А., Галауз А.О., Шенкаръов В.Ю. ТЕНДЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ	689

РЕКЛАМА ТА ДИЗАЙН В РОЛІ АНІМАЦІЙНОГО ВІДЕО

Гукова Вікторія Юріївна,

Студентка

Київського Національного Університету Технологій та Дизайну

Світ інтернет-технологій розвивається величезними темпами і так само ростуть їх види. Види інтернет-технологій можна поділити на кілька класів: сервіси, інформаційні технології, браузері.

За допомогою засобів мультимедіа створюються рекламні відео і аудіо ролики, розробляються логотипи і анімовані банери, оформляються рекламні буклети.

Комп'ютерна графіка та анімація оточують нас всюди – реклама, ігри, фільми, телебачення і т.д.

Інтерес до них дуже великий і практично кожна сучасна людина знайома з цими поняттями. Сьогодні з появою сучасних технологій анімація перетворилася в один з головних елементів мультимедіа проєктів і презентацій. Існує кілька видів анімації – традиційна, комп'ютерна, стоп-кадрова. Перші два види – по суті, одне і те ж, з тією різницею, що традиційна анімація малюється на папері, а комп'ютерна передбачає використання різних програм[1].

Починаючи зі стрімким розповсюдженням технологій Інтернету та телекомунікацій у цілому, все більшої ваги набуває візуальне сприйняття дизайну у рекламі.

При цьому найбільш впливовою сферою, де сполучаються дизайн й анімація є так звана «моушн-дизайн» реклама, де поєднуються компоненти анімації форм і кольорів, що використовується не лише для зміни фону, але й для формування власне рекламних продуктів, розкриття сюжету й полегшення візуального сприйняття персонажів реклами, які взаємодіють із зовнішнім середовищем.

Більш поглиблене визначення цієї галузі дизайну пропонують викладачі Харківської державної академії дизайну і мистецтв Михайло Опалев і Маріанна Мурашко: "Моушн-дизайн – самостійна галузь дизайну, спрямована на проєктування об'єктів брендингу та арт-об'єктів за допомогою прийомів і технологій комп'ютерної анімації, звукового дизайну і можливостей інтерактивності, де візуальні ефекти, розроблені на рівні графіки, доповнюють сюжет новим сенсом" [2].

Упродовж останніх років мова рекламних роликів вивчалась науковцями насамперед на прикладі телевізійної реклами. Було встановлено, що середньостатистична людина щодня отримує до 300 повідомлень реклами із різних носіїв. Водночас з урахування браку виразності, переважна більшість із них проходить повз увагою глядача. Це, звісно, актуалізує проблематику створення такого рекламного продукту, який би стовідсотково звертав на себе увагу.

Для сприйняття глядачем усієї переданої у рекламному повідомленні чи анімаційному фільмі інформації, запам'ятання найбільш головного та виділення певного бренду на фоні інших, дизайнер має не лише дотримуватися усіх принципів гармонізації композиції, керувати кольоровими й текстурними аспектами та анімацією, але й також вміти чинити вплив на підсвідомість споживача реклами[3].

Для цього слід зокрема використовувати ефект переваги зображень, який полягає у тому, що картинки і відео легше розпізнаються й згадуються ніж тексти(попри те, що обсяг людської пам'яті для запам'ятовування разом зображень і текстів істотно перевищує обсяг пам'яті зображень і слів окремо).

Насамперед слід зауважити, що дизайн й реклама в контексті візуального сприйняття будуть постійно проходити через безперевні інновації, оскільки від ефективності рекламних зображень безпосередньо залежатиме успіх маркетингової діяльності, а отже – і прибуток виробника й продавця. Тому вказана тема постійно буде знаходитися у фокусі як теоретичного, так і практичного дослідницького інтересу[3].

Література

1. Григор'єва А.П., Воронцова Д.В., Бережний В.О. Створення анімаційного ролика. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. 2019. Ч. IV.ст.139.

2. Опалєв М. Л., Мурашко М. В., Определение моушндизайна и систематизация его объектов / М. Л. Опалев, М. В. Мурашко // Вісник Харківської Державної академії дизайну і мистецтв. – Х.: ХДАДМ, 2012.

3. Т.Ф. Кротова, А.М. Осадча. Дизайн та реклама в контексті візуального сприйняття. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО.ст.38.

ВИКОРИСТАННЯ В ПРАКТИЧНІЙ СЕЛЕКЦІЇ МЕТОДУ МІЖВИДОВОЇ ГІБРИДИЗАЦІЇ

Бутенко Євгенія Юріївна
PhD, старший викладач

Крючко Людмила Василівна
кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Колодій Владислав Миколайович
студент

Плахотнюк Катерина Сергіївна
студентка

Тригубенко Альона Анатоліївна
студентка
Сумський національний аграрний університет

Перше завдання, яке прийшлося вирішувати при використанні міжвидової гібридизації – інтрогресія від співродичів культурних сортів генів контролю за стійкістю проти шкідників і хвороб. Воно набувало все більшої реалізації в результаті відкриття нових видів і поглибленого вивчення ідентифікованих. Адже, в період започаткування методу міжвидової гібридизації було відомо не більше 30 видів, а в даний час їх нараховують 217 [1].

У зв'язку з тим, що починаючи з середини ХІХ століття надзвичайно велику шкоду картоплярству завдавав фітофтороз, в селекційну практику залучалися види, стійкі проти хвороби. Складність захисту картоплі від неї обумовлена біологією рослини – господаря і патогена. Для багатьох форм картоплі властивий доміантний (R – гени) і полігенний контроль за стійкістю проти гриба. Виходячи з останнього, її розділяють на вертикальну і горизонтальну стійкість. Перша характеризується імунітетом до певних рас, а остання – однаковим захистом від усіх рас [2], хоча окремі вчені вважають, що гени вертикальної і горизонтальної стійкості одні і ті ж, а прояв їх залежить від генетичного фону. Інші стверджують, що вищий рівень горизонтальної стійкості має місце при наявності в генотипі R-генів. Ще одна особливість контролю ознаки – різна ефективність доміантних генів у надземній частині рослин і бульбах [3], що вносить додаткові ускладнення при створенні сортів, стійких проти хвороби. Крім цього відрізняють сильні R – гени (R₁, R₂, R₃) та менш ефективні [1].

Особливості біології гриба у великій пристосованості до рослин-господарів стосовно генів вірулентності, а також наявності як вегетативного, так і статевого способів розмноження. Причому, коли вперше в природі останній був виявлений в Мексиці, то з часом цей процес мав місце і в Європі [4].

Залежно від вивченості біології картоплі та збудника фітофторозу стратегія створення сортів, вихідного селекційного матеріалу, стійкого проти гриба, змінювалося. Перші спроби інтрогресії цінних генів резистентності проти фітофтори від виду *S. demissum* ставили за мету створити імунні сорти на основі вертикальної стійкості. Водночас, пристосування гриба до змін у рослини – господаря обумовили уражуваність тих міжвидових гібридів, які вважалися стійкими проти гриба. У зв'язку з цим, зросла роль горизонтальної стійкості та видів, які мають її ефективний генетичний контроль.

Особливість виду *S. tuberosum* у відсутності генів контролю вертикального типу стійкості і незначний прояв горизонтальної резистентності. Залучаючи в створення вихідного фітофторостійкого матеріалу співродичі культурних сортів, вдалося одержати селекційно цінні форми в цьому відношенні. Широке залучення в схрещування виду *S. demissum* обумовлене ефективним комбінуванням R-генів і полігенів, достатньо хорошою схрещуваністю з сортами, можливість отримати селекційно-цінні гібриди уже в B^3 , B^4 , а іноді і в F_1 [5]. Водночас, відмічається значний поліморфізм зразків виду за фітофторостійкістю, що робить необхідним ретельний підбір форми для схрещування. Крім цього, в процесі бекросування відбувається втрата спадкових факторів виду, що негативно відбивається на стійкості гібридів, отриманих за його участю. Позитивні результати в отриманні фітофторостійкого вихідного селекційного матеріалу за участю виду *S. demissum* отримали ряд учених. В результаті виконаної роботи встановлено, що 83% сортів мають гени виду, а 28% гени інших видів у доповнення до *S. demissum* [1].

Широко використовувався в селекції на фітофторостійкість дикий мексиканський вид *S. stoloniferum* Schlechtd. Особливу цінність при створенні вихідного селекційного матеріалу, стійкого проти хвороби, має диплоїдний мексиканський дикий вид *S. bulbocastanum* Dup. Водночас, залучення в селекційну практику видів, філогенетично віддалених від *S. tuberosum*, складне завдання. Стосовно останнього виду позитивні результати вдалося отримати, використовуючи метод поліплоїдії і посередника [6, 7].

Лише залучення в селекційну практику співродичів культурних сортів дозволило створити форми імунні, практично, до кожного з відомих вірусів, що є основним засобом захисту сортів від них. Крім цього цінністю окремих диких, культурних видів є стійкість проти двох, а іноді і трьох вірусів [7].

УВК (У вірус картоплі) – один з найбільш шкодочинних для картоплі. Глибоке вивчення генофонду культури дозволило виділити види, використання яких дало змогу створити вихідний селекційний матеріал, імунний проти УВК. Це такі види: *S. stoloniferum*, *S. chacosnse*, *S. hongasii*, *S. andigenum*, *S. maglia*. Висока стійкість проти вірусу виявлена в популяції за участю видів *S. polytrichon*, *S. polyadenium*, *S. kurtrianum*, *S. boergeri*, *S. berthaultii*, *S. microdontum*, *S. gourlayi*, *S. ucumayoense*. Використання в селекційній практиці дво-, триразових бекросів з інтрогресованими генами видів *S. stoloniferum*, *S. chacosnse*, *S. demissum* дозволило відібрати господарсько-цінні форми.

В результаті залучення в схрещування з сортами диких видів картоплі в офіційні списки європейських країн занесені сорти імунні проти вірусу У: Corine, Sante (Нідерланди), Bobr, Brda, Bruza, Pilica, San (Польща), Magyar Rosa, Szignal (Угорщина), Barbara, Bison, Cordia, Esta, Fanal, Forelle, Franzi, Heidrun, Pirola, Wega (Німеччина) [1]. Цінність для селекції виду *S.stoloniferum* у тому, що його окремі зразки поєднують імунітет до вірусів У та А.

З використанням міжвидової гібридизації створено вихідний селекційний матеріал, імунний до вірусу Х. При його одержанні залучали види *S.sparsipilum*, *S.sucrose*, *S.vernei*, *S.simplicifolium*, *S.acaule*, а також *S.chacoense*. Залежно від біологічних особливостей видів і штамів вірусів виділені такі гени імунітету: Nb, Nx, Rx, Rx_{acl}, Rx_{adg}. Встановлено, що ген Nx мають численні європейські та північноамериканські сорти. Іноді він зчеплений з іншими генами (Na, Nc).

Ген імунітету (Rx), властивий *ssp.tuberosum*, від чилійського сорту Villaroela введений у американські сорти Atlantic, Gemsec, Reliance, Saco, Shoshoni, Tawa.

Лінія виду *S.andigenum* CPC 1673 має ген імунітету до вірусу Х (Rx_{adg}). Селекційна цінність її в додатковому імунітеті до двох патотипів золотистої цистоутворюючої картопляної нематоди (R₀-1, R₀-4), що обумовлює дуже широке використання цієї форми в практичній селекції.

Ген імунітету до вірусу Х від виду *S.acaule* (Rx_{acl}) введений у багато сортів, наприклад: Aguti, Assia, Barbara, Molli, Natulie, Roeslan, Saphir та інші.

Останнім часом у країнах європейського континенту значного поширення набув вірус М. Виділена обмежена кількість видів картоплі із стійкістю проти нього. Саме через це він уражує сорти картоплі частіше, ніж інші віруси. Домінантний ген Nm, який контролює надчутливість до вірусу виявлений серед зразків виду *S.megistacrolobum*, *S.polytrichon* і *S.microdontum*. Як вважають окремі дослідники, найбільш перспективним видом при створенні вихідного селекційного матеріалу, стійкого проти вірусу М, є *S.gouglayi*. Гібриди з ним не вдається інфікувати, навіть використовуючи прищеплення. У виду виявлений ген Ym, який, взаємодіючи з іншим геном, проявляє таку високу стійкість проти вірусу.

В Європі і Північній Америці до патогенів, які спричиняють найбільшу шкоду картоплярству крім вірусів У, М, ВСЛК, ВВБК, фітофторозу, сухої фузаріозної гнилі та чорної ніжки відносять золотисту і бліду цистоутворюючі нематоди [3]. Зважаючи на відсутність серед культурних сортів резистентності проти цих патогенів і біологічну особливість нематод, ці об'єкти є карантинними для багатьох країн [1, 4]. Важливість диких, культурних видів у селекції на нематодостійкість підтверджує і те, що диференціаторами п'яти патотипів *G.rostochiensis* і трьох *G.pallida* є їх зразки. Про важливість наявності в сортах генів контролю стійкості хоча б до найбільш поширеного з патотипів золотистої цистоутворюючої - патотипу R₀-1 є використання німецькими і голландськими селекціонерами в кожному схрещуванні, як мінімум, однієї стійкої батьківської форми [5].

Найбільшу цінність для інтрогресії ефективних генів контролю стійкості проти цистоутворюючих нематод мають види *S.andigenum*, а також *S.vernei* і *S.*

Spegazzinii. Виділений ген H_1 зразка CPC 1673 є найбільш експресивним, порівняно з іншими генами, але активізується лише патотипами R_0-1 і R_0-4 . Ген аналогічної дії виявлений у іншого зразка виду *S.andigenum* CPC 1690 [2, 6].

Значно менше виділено джерел стійкості проти патотипів блідої цистоутворюючої нематоди. Вважається, що імунітетом проти патотипів Pa-1, Pa-3 характеризується зразок *S.andigenum* CPC 2802. Спочатку передбачали, що ознака контролюється одним геном (H_3), але потім виникли припущення про присутність у них полігенів.

Встановлено, що у іншого, цінного за стійкістю проти цистоутворюючих нематод виду *S.vernei*, контроль прояву стійкості проти патотипів золотистої нематоди здійснюють кілька головних генів. Стосовно блідої цистоутворюючої нематоди генетика стійкості виду до кінця не вивчена. Ще менше, ніж вид *S.vernei* у створення вихідного селекційного матеріалу залучений вид *S. spgazzinii* [2].

Використання зазначених видів дозволило створити сорти, стійкі проти цистоутворюючих нематод. Особливо це стосується виду *S.andigenum*, який достатньо легко схрещується з *S.tuberosum*. У цілому, можна відмітити, що 60% сортів бувшої ФРН мали ген H_1 і займали вони більше 40% площ, на яких вирощували картоплю. Особливо цінним виявилися сорт Granola в ФРН, Maris Piper у Великобританії. Використовуючи бекросування міжвидових гібридів за участю виду *S.andigenum*, вдалося значно поліпшити прояв у сортів інших агрономічних ознак, наприклад: урожайність і смакові якості, високий уміст крохмалю, або високу продуктивність і великобульбовість [1, 2, 6].

На основі залучення в селекційну практику виду *S.vernei* створено більше 10 сортів, зокрема: Amabfi, Astarte, Prevalent, Proten та інші. Крім цього, за участю виду створений численний селекційний матеріал – гібриди 62. 33. 3, МРІ 65.346/19, МРІ 55.957/54.

Незважаючи на те, що суха фузаріозна гниль віднесена до найбільш шкодочинних хвороб, створення вихідного селекційного матеріалу, сортів картоплі з високим проявом ознаки вимагає значного поліпшення. В результаті оцінки 605 сортів колекції Інституту картоплярства НААНУ не виявлено жодного без симптомів хвороби. Проте, всі вони відрізнялися за вираженням показника. Лише 20 сортів мали незначне ураження збудником хвороби, зокрема: Карла, Карпатська, Амаргіл, Айвіла та деякі інші. Аналогічні дані отримані іншими дослідниками.

Вважаємо, такий стан обумовлений невеликими масштабами досліджень з створення вихідного селекційного матеріалу, стійкого проти хвороби. В результаті опрацювання генофонду культури виділено лише окремі зразки диких, культурних видів, цінні для залучення в міжвидову гібридизацію у селекції на стійкість проти сухої фузаріозної гнилі: *S.vernei*, *S.chacosense*, *S. spgazzinii*, *S.chacosense*, *S.sparsipilum*, *S.tarijense*, *S.andigenum*, *S.stoloniferum*, *S.commersonii*, *S.demissum* та деякі інші.

Ґрунтовні дослідження на передселекційному етапі з створення вихідного матеріалу, стійкого проти сухої фузаріозної гнилі, виконані в Інституті

картоплярства УААН. На першому етапі виділені види з високим середнім проявом ознаки (5,1-5,7 бала). До них віднесені: *S.trifidum*, *S.simplicifolium*, *S.acaule*, *S.chacoense*. Водночас, виявлений значний поліморфізм серед зразків перерахованих та інших видів, на підставі чого зроблений висновок про необхідність відбору для міжвидової гібридизації лише певних зразків видів.

На другому етапі шляхом інцухтування проводили гомозиготизацію цінних алелів [7]. Встановлено, що ступінь інбридингу може сягати I_4 . На наступному етапі проводили міжвидові схрещування, в яких однією з батьківських компонентів була раніше створена форма. В завершення первинні міжвидові гібриди насичували генами інших видів, а в подальшому і різних культурних сортів [3].

З використанням генофонду картоплі проведені міжвидові схрещування для отримання вихідного селекційного матеріалу, сортів, стійких проти інших патогенів, крім згаданих. Дуже в багатьох випадках отримані позитивні результати.

Негативними сторонами міжвидових схрещувань, особливо при залученні в селекційну практику диких видів картоплі, є успадкування серед первинних, вторинних [4] міжвидових гібридів негативних ознак: низької врожайності (або відсутності бульб у F_1), малого розміру бульб, довгих стolonів, неправильної форми бульб, глибоких вічок, наявність шкідливих для людей речовин (соланін, тощо) та інші [2] окремо, або в певному поєднанні. Для їх усунення запропоновані різні методи, зокрема бекросування з сортами.

Список літератури:

1. Горбатенко Л.Е. Потенциал естественного генофонда картофеля для селекции. Матер. Междун. конф. «Перспективы развития науч. исслед. по картофелеводству. Самохваловичи 3-4 августа 1993 г. Минск, 1993. - 51 с.
2. Ван дер Планк Я. Устойчивость растений к болезням. М.: Колос, 1972. - 254 с.
3. Патрикеева М.В. Перспективы селекции сортов картофеля с горизонтальным и вертикальным типами устойчивости к фитофторозу. Селекция фитофтороустойчивых сортов картофеля. Тр. Львовского СХИ, 1983 (99), 16-22.
4. Викторovich В.Н., Софьин О.В., Пляхневич М.П. Встречаемость различных типов спаривания *Phytophthora infestans* среди белорусских изолятов, выделенных на картофеле в 2009 году. Картофелеводство. Минск, 2010. (18), 52-57.
5. Осипчук А.А. селекція картоплі в Україні з урахуванням зон вирощування. Картоплярство. Аграрна наука, 2009. (38), 25-31.
6. Подгаєцький А.А. Характеристика генетичних ресурсів картоплі та їх практичне використання. Генетичні ресурси рослин. Харків, 2004. (1), 103-109.
7. Бондарчук А.А. Стан та пріоритетні напрями розвитку галузі картоплярства в Україні. Картоплярство. Аграрна наука, 2008. (37), 7-13.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ГРИБІВ В АГРОЦЕНОЗІ КОНЮШИНИ ЛУЧНОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СПОСОБУ ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ

Дудар Іван Франкович,

к. с-г. н., доцент

Огородник Наталя Зіновіївна,

д. б. н., професор

Павкович Сергій Ярославович,

к. с-г. н., доцент

Литвин Ольга Федорівна,

к. с-г. н., доцент

Дудар Ярослав Іванович,

асистент,

Львівський національний університет природокористування

Вступ. Ґрунт є основним природним середовищем, в якому формується біологічне різноманіття живих організмів. Негативний антропогенний вплив на нього призводить до зміни показників родючості та порушення стійкості екосистеми.

Одним із основних об'єктів біогеоценозу в ґрунті є гриби, які беруть активно участь в перебігу біологічних процесів. Зокрема, гриби, поряд із іншими мікроорганізмами, беруть участь у розкладанні рослинних і тваринних решток та сприяють утворенню гумусу.

Чисельність грибів у ґрунті кількісно і якісно, залежить від різних чинників: типу ґрунту, кліматичних умов, елементів агротехнологій, реакції середовища (рН) та ін. [1-7].

Багаторічні бобові трави впливають на родючість ґрунту і стан навколишнього природного середовища. Конюшина лучна є однією з основних багаторічних трав в Україні і важливим джерелом кормового рослинного білка.

Дослідження розвитку грибів у агроценозі конюшини лучної залежно від способу основного обробітку ґрунту виконано упродовж 2019-2020 рр. в західному Лісостепу України

Дослід включав три варіанти способу обробітку ґрунту: 1.Звичайний (контроль) - оранка плугом ПЛН-4-35; 2.Чизельний - оранка плугом ПЧ-4,5, 3. Комбінований - оранка плугом ПЯ-4-40.

Агротехнічні умови вирощування конюшини лучної були загальноприйнятими для західного Лісостепу України.

Ґрунт дослідної ділянки темно-сірий опідзолений легкосуглинковий. Вміст гумусу - 2,80-2,85%, азоту—106-110, фосфору - 188-193, калію – 122-126 мг/кг ґрунту, рН сольове - 5,7-5,8.

В профілі ґрунту виділено такі горизонти:

He - 0-24 см – гумусовий, добре елювіований, орний, темно-сірий, вологий, крупнопиловато-легкосуглинковий, порухувато-слабогрудкуватий, пухкий, помітна присипка SiO₂.

He - 25-40 см - гумусовий, добре елювіований, підорний, темно-сірий, вологий, крупнопиловато-легкосуглинковий, ущільнений, пластинчасто-дрібногоріхуватий, помітна присипка SiO₂; перехід поступовий.

Hі - 41-72 см – гумусо-ілювіальний, сірватобурій, крупнопиловато-легкосуглинковий, ущільнений, горіхуватий, а вглиб – призматичний, у верхній частині помітна присипка SiO₂; перехід поступовий.

I - 73-90 см – ілювіальний, жовто-бурій, крупнопиловато-легкосуглинковий, призматичний, у верхній частині трапляється присипка SiO₂; перехід поступовий.

Pі - 91-130 см - ілювіована порода, жовто-бура, крупнопиловата-середньосуглинкова; перехід різкий, нерівний.

Pк - 131-180 см – материнська порода, жовто-палева, легкосуглинкова, карбонатна.

Чисельність грибів у ґрунті визначали на сусло-агарі.

На основі результатів дослідження нами встановлено, що розвиток грибів в агроценозі конюшини лучної у середньому за період вегетації культури був неоднаковий і залежав від способу обробітку ґрунту. Найбільша їх кількість у шарі ґрунту 0-20 см була у варіанті за комбінованого обробітку –43,3 тис. (2019 р.) і 46,7 тис. КУО/1 г. а. с. г. (2020 р.). Найнижчі показники були за чизельного обробітку ґрунту – відповідно 35,0, 42,3 тис. КУО/1 г абсолютно сухого ґрунту.

Інтенсивний розвиток грибів виявлено у літні місяці, очевидно це пов'язано з великою кількістю не розкладених післяжнивних решток культур попереднього року, оскільки найбільша кількість доступних для організмів поживних речовин нагромаджується восени з надходженням до ґрунту рослинних решток. Ці речовини не повною мірою розкладені мікроорганізмами восени і зберігаються до весни. Тому, навесні, коли є достатня кількість вологи і не розкладених післяжнивних решток, відбувається посилений розвиток грибів.

Водночас в підорному шарі ґрунту (20-40 см) виявлено меншу кількість грибів. Це, мабуть, пов'язано з тим, що із збільшенням глибини зменшується вміст не розкладених органічних решток і погіршується повітряний режим ґрунту.

Чисельність грибів в орному шарі ґрунту у варіанті комбінованого обробітку у середньому за 2019-2020 рр. становила 45,0 тис. тоді, як за чизельного та звичайного обробітків ґрунт показники були нижчими і відповідно становили – 38,65, 43,15 та тис. КУО/1 г. абсолютно сухого. ґрунту (рис. 1).

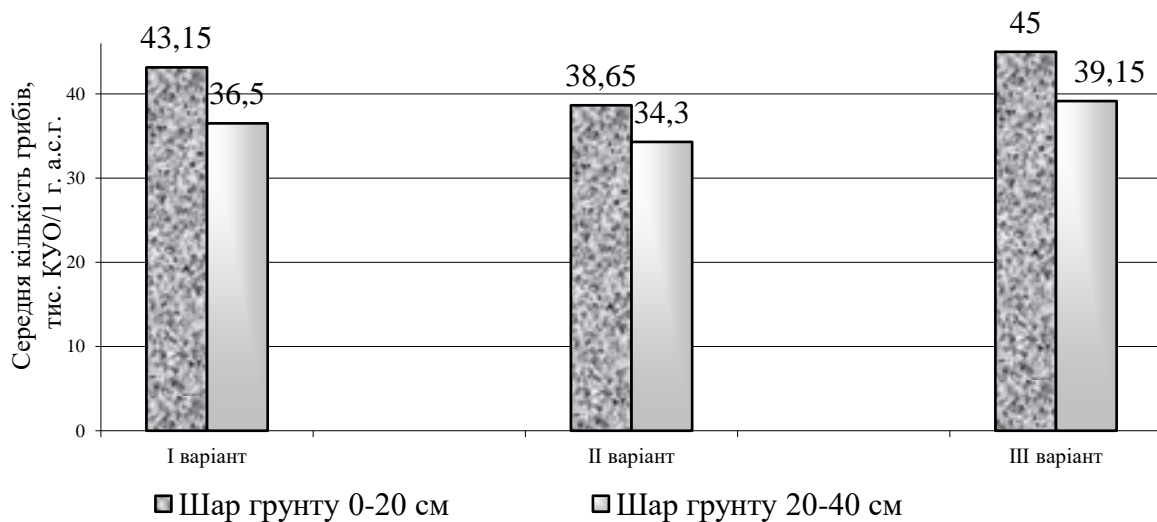

Рисунок 1. Чисельність грибів в агроценозі конюшини лучної залежно від способу обробітку ґрунту (середня за 2019-2020 рр.)

Важливо зауважити, що у підорному шарі ґрунту кількість грибів була меншою порівняно з кількістю в орному шарі. Очевидно, що велика кількість грибів у верхніх шарах ґрунту, у першу чергу, пов'язана з умістом більшої кількості органічних речовин, з глибиною кількість органічних речовин зменшується з одночасним зменшенням й грибів.

Оцінюючи стан ґрунту за кількістю грибів в агроценозі конюшини лучної у період вегетації нами виявлено тенденцію до збільшення їх чисельності і життєздатності у варіанті, де застосовували комбінований обробіток ґрунту. Тобто ярусна оранка плугами ПЯ-4-40 сприяє кращому розвитку грибів, ніж звичайна полицева оранка плугами ПЛН-4-35 та чизельне розпушування ґрунту плугом ПЧ-4,5.

Бібліографічний список

1. Біологічна активність ясно-сірого лісового поверхнево оглеєного ґрунту залежно від антропогенного впливу ґрунту / [В.В. Снітинський, А.Й. Габрієль, О.М. Германович та ін.]. *Сільськогосподарська мікробіологія*. 2014. Вип. 19. С. 47–51.
2. Волкогон В.В., Бердніков О.М., Токмакова Л.М., Ларченко І.В. Розвиток мікроорганізмів у ризосфері рослин вівса голозерного та врожайність культури за дії добрив і біопрепарату мікрогуміну. *Вісник аграрної науки*. 2017. № 2. С. 5–10.
3. Гордієнко В.П., Сичевський С.М. Вплив різних систем обробітку ґрунту на біологічну активність ґрунту. *Науч. Тр. Крымського ГАУ*. Вып 66. Симферополь. 2000. С. 60–65.
4. Красюк Л.М. Вплив основного обробітку та гербіцидів на біологічну активність сірого лісового ґрунту. *Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН»*. 2011. № 1-2. С. 3-9.

5. Прус Л.І. Вплив агротехнічних заходів на біологічну активність ґрунту, стійкість проти хвороб та продуктивність сої. *Карантин і захист рослин*. 2016. №7 (238). С.4-8.
6. Радько Т.В., Радько В.Г. Біологічна активність ясно-сірого лісового ґрунту залежно від удобрення картоплі. *Землеробство*. 2012. № 84. С.69-74.
7. Шувар І.А., Корпіта Г.М. Вплив гербіцидів на інтенсивність мікробіологічної активності ґрунту у посівах ячменю ярого та картоплі. *Передгірне та гірське землеробство і тваринництво*. 2016. Вип. 60. С. 162-169.

OPENING AND DETERMINING THE ARCHITECTURAL SPACE OF SOCIO-CULTURAL PURPOSE

Munteanu Angela,

Ph.D., Associate Professor

Department of Architecture, Faculty of Urbanism and Architecture, Technical
University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

Andronovici Diana

PhD student

Department of Architecture, Faculty of Urbanism and Architecture, Technical
University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

Abstract. The study presents the importance of the researched theme, the motivation, and character of the form, the volume of opening an interior space of a socio-cultural type, and the library for generations of different ages, interests, and fields.

The basis of the study focuses on the important factors in the design of architecture and architecture of the interior space, of the concept of the library, which has an important role in the community, through interaction towards the development of society.

The architectural aesthetics and functionality of this type of edifice – the library, is in a close connection with the motivation and stages of the knowledge process.

Therefore, the architectural typology of libraries aims to provide, to create a comfortable working environment for reading, research, communication, and interaction. To provide spaces for various activities provided with natural lighting, and soft furnishings, with a sustainable finishes approach in light tones, the simpler the better. In large cities, multi-purpose spaces can serve all ages.

Keywords: interior space architecture, multifunctional library, aesthetics, community, natural materials

.....

1. Introduction

Architecture is one of the arts that lies on the border between science, creation, and engineering. The architecture of buildings of socio-cultural purpose - the library, is one with status in the locality, which meets the needs of the community, either urban or rural, of an emblematic architectural form, a symbol of the locality. Today in the XXI century society and the way of development proceed rapidly and variedly through diversity regardless of country and geographical area, interests, and forms of expression. In our case, with the research theme of the architectural and functional form of the socio-cultural edifices through volume and form within the libraries, it turns into a very varied one according to the promoted services, Figure 1 [1].

Figure 1. Architectural monuments from Chisinau

2. Methodology of approaching the architectural form, symbol of the community - the library

The style and form of a building are the results of the aesthetic choices of an architect, the creator of the building concept. Regionalism and time impose some strategic concepts when designing the form for a library, with reference to the culture and tradition of the built heritage in the county. The form of a building is also determined by the historical, political, and cultural context, as well as the influence of contemporary trends in the already existing architecture of the place [2].

Figure 2. The contemporary library

The expressiveness and character of the architectural forms of the architectural concept are determined both by geometry, function, color, texture, and the conveyed monumental significance of the design concept for a locality. We mention here that each architect comes with his personal stylistics and approach toward the solution of an architectural building Figure 2.

For example, in the approach to architectural design are the works of the renowned American architect Frank Lloyd Wright (1867-1959) - Villa Kaufmann (the house on the waterfall), where the horizontal line and linear forms, conveying stability, in the interior are open space statically balanced by analogy with the body on a stretched out, at rest. Frank Lloyd Wright redefines architecture through his style of harmonious integration of structures in nature, he is the most prominent exponent of organic architecture, he agrees that buildings, the architectural form must delight people [3]. Marcus Vitruvius, architect and engineer of ancient Rome, described in his treatise on architecture "De architectura", the main characteristics of a building, "he says that a good building satisfies three principles: firmitas-unity, utilitas-solidity, venustas-beauty" [4]. And Frank Lloyd Wright was guided by fundamental concepts in his designs: simplicity; stylistic adaptation; organic architecture.

Architecture implies a special type of creativity, stylistically representing the architect, who interprets in his unique way, the meanings specific to a place or for a human group, as well as those with universal value. Architecture is a direct expression of man's presence in the world - so an image of human existence Figure 3.

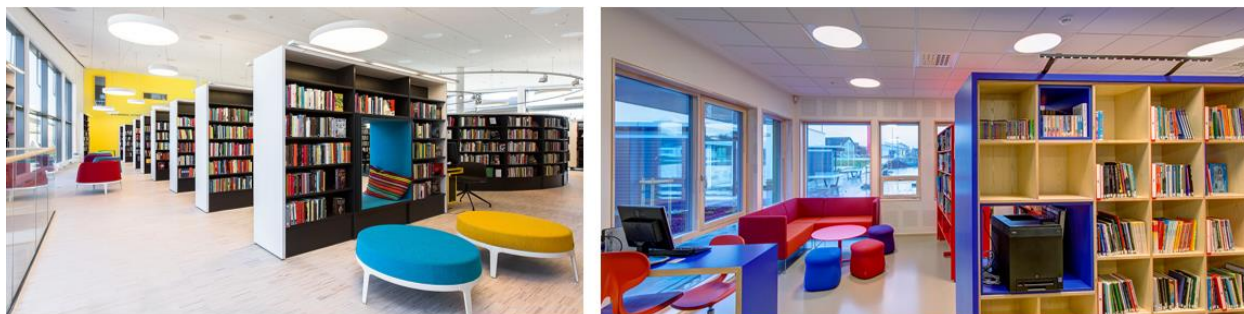

Figure 3. The contemporary multifunctional library

3. The relevance of the function of contemporary libraries in the context of information progress

The library has a strategically important role in preserving and conserving databases for information, communication, or educational purposes. The library is the multi-purpose community center of the town. This monument of architecture can be called the pillar of the nation because within this institution people of different interests and ages are shaped, but later become the driving force in determining the socio-cultural progress of the community [5].

Figure 4. Contemporary multifunctional community library

Today in the 21st century, the evolution of information and communication technologies has brought with them several changes aimed at simplifying the process of finding information and making everything more accessible. Information technologies tend towards continuous progress in different spheres and fields, and the library is no exception. Library institutions are also changing their services to society. This process is happening much more slowly in municipal libraries as a cultural institution, which is why the new generation is finding it hard to relate to the old format of organization and activation Figure 4. Libraries need solutions, rethinking, and reorganization in this century of dynamic information technology processes. Such developed and modernized institutions can be found all over the world [6].

The architecture of the interior space is one with openings, but some with very varied functions: a library with comfortable soft furnishings for relaxing; a playroom for children where parents can read; both information from library books and exhibitions or documentary films shown in the library cinema. The principles of classic, traditional libraries planned in indoor spaces, in the new approach are taken out into nature, the urban reader has contact with the environment, sitting on the grass [7, 8].

Thus, today, an appropriate cultural policy, operating on the principle of free and equal access to information, aims to facilitate the adaptation of libraries to the new realities in which we live.

Figure 5. Contemporary library with comfortable furniture

The functions of libraries are constantly diversifying. The traditional model of organizing spaces is necessary to replace with spaces for socializing activities, relaxation spaces, and many others that would ease the feeling of isolation, generated by the daily aspects of life. By reforming the library, the goal is to obtain an attractive space in the community, a friendly one, so the public's perception of the new type of library can change rapidly Figure 5.

4. The new form of functionality of contemporary libraries

In the information age, we are witnessing a struggle between written word communication and rapid visual-auditory information. Both develop rapidly, the book turns into the electronic one, and the visual-auditory elements reach the most sophisticated levels. The collaboration of the two will lead to the deepening of the human intellectual aspect, to that homo-technicus characterized by the duality of its structure: rational-scientist and sensitive-aesthetic [9].

In practice, the "new era of libraries" requires the implementation of a new approach in the management of these institutions. The role of the library in everyone's life will increase because it will no longer be the sober place where only intellectuals go, but it will be a friendly place for all regardless of age and level of instruction. The promotion of the digitalization of information resources must continue to be supported, democratically and equally so we can have access to information Figure 6.

Figure 6. Zoning of the interior of the library with furniture

The sustainable attitude towards nature for the purchase of an enormous volume of books spending forest reserves. Bookcases become different, away from book warehouses, from the endless cabinets with shelves of the Middle Ages, whose structure persists in the structure of our libraries [10, 11].

Figure 7. Zoning of the interior of the library with furniture

Information storage on devices in the age of technologies, and the organization of the modern library is through the approach of space with various functions for all interests and ages. New libraries must be in collaboration with modern technology, working on the principle of cybernetic machines and memory devices Figure 7.

5. Contemporary, multifunctional library

• *Library in Iwaki, Fukushima, Japan, supported by architect Tadao Ande*

Figure 8. Library in Iwaki, Fukushima, Japan

For the construction of this library architect, Tadao Ando used only 3 materials: concrete, glass, and wood, and a lot of colors and natural lighting.

In this library, the books are placed sideways, with the cover in front. Each book is on a separate shelf to draw attention to the covers, author, and the drawing in front.

This building should present children with a world full of light and hope, where children can dream and feel special. The shelves are made of wood, which allows the books to be arranged not alphabetically, but by subject. The stairs were designed to serve as seats, and children can sit on them wherever they find a book that will catch their attention. The rest of the walls are created from glass to allow light to invade the library from all corners [12].

• ***Public library in the city of Delft, Netherlands***

The interior spaces of the library in the city of Delft are painted in bright colors and the shelves are made of recyclable materials, the seating furniture is extremely comfortable. Another approach to library activity is when users are encouraged to read outdoors on the green grass, on the territory adjacent to the library building Figure 9.

Figure 9. Public library in the city of Delft

• ***The "Bow Idea Store" library in Great Britain***

The activity concept of the "Bow Idea Store" library is guided by the "let's learn together" methodology.

Figure 10. The "Bow Idea Store" library in Great Britain

The organization of interior space of the library is organized in such a way that each user can rent a learning space, a fitness and yoga room, a well-equipped kitchen, a laboratory of textiles and articles related to fashion and design, a photo studio, a space children's play area or a room for craft activities Figure 10. Users are encouraged to interact with friends, serve coffee and practice their favorite activities within the library premises, transforming it into a multi-purpose center for the community [13].

• ***Oodi Library in Helsinki***

The library also has a symbolic purpose to highlight the relationship between the government and the population, as well as the concept of promoting lifelong learning.

The architecture of the interior space for the reading room is an open plan on the upper floor, with wall-to-wall windows, with an urban garden, which contributes to the comfort of the reader.

Figure 11. Oodi Library in Helsinki

Like the Oodi library, it includes a cafe, restaurant, public balcony, cinema, audio-visual recording studios, and a workspace. So the new approach to solving functions and planimetry in designing the space for a contemporary library, by combining educational, and recreational spaces through community interaction, transforms the library into a community center for all ages [14, 15].

• ***Library of the Faculty of Urban Planning and Architecture, Technical University of Moldova***

Figure 12. Redevelopment of the library of the Faculty of Urban Planning and Architecture

A project to modernize the library within the Faculty of Urban Planning and Architecture, Technical University of Moldova, was a challenge from the rector of UTM, Mr. Univ., Dr. Hab. Viorel Bostan, to be made by architecture students, 5th year, Architecture department. The approach started with the students' vision to create reading and working areas, spaces for holding conferences or group meetings. They included priority requirements in the specifications: natural and sustainable materials, minimalist interiors equipped with desktop computers, comfortable furniture, open

areas, and small groups. The result was as expected, there were proposals for exhibition spaces, with green areas, many natural materials, textures, and colors in soft tones, and a community space for students and faculty teachers.

Conclusion

Because of the analysis of the approach to an architectural aesthetic and the international experience, we conclude that the practice of approaching the concept of architecture changes, and complements the functions within the contemporary library, transforming it into a multifunctional center for the whole community.

The architectural aesthetics and functionality of these buildings - the local library - are in close connection with the thinking and stages of the creative process for different ages. The concept of art-residential spaces is an opportunity to reuse abandoned buildings that can easily be given a second functional chance, but also

The contemporary library in the 21st century is the institution that strengthens society through knowledge by applying the methods of digital technologies, to the redesign of more comfortable spaces with multiple functions, all contributing to the intellectual, cultural, and spiritual development of society.

Acknowledgements

I am very grateful to the experts for their appropriate and constructive suggestions for the improvement of this paper.

Confirmation

This paper is a result of the scientific project "Postdoctoral Programs" for the years 2021-2022, priority: Societal Challenges, entitled: Morphological stylistics in interior design, architecture, fine arts in Moldova, with the number 21.00208.8007.11 / PD.

References:

1. Goian N. (2021). Library architecture: approach to the problem. Library science, information and culture magazine, no. 1, pp. 15-18.
2. Goian N., Bernic V. (2011). The architecture of public libraries: theories and practical achievements. Library science, information and culture magazine, pp. 18-32. Vol. 38 No. 1.
3. Wright F. L. (2018). Preservation Trust, Zarine Weil Ed., Building a Legacy: Restoring Frank Lloyd Wright's Oak Park Home and Studio.
4. Vitruviu M. (1964). Man and work. Suceava regional library, 300 p.
5. Colesnic Iu. (2022). The spaces of the National Library – monuments of history and architecture. Known and forgotten. Chisinau: BNRM, p. 184-190.
6. Cuznetov L. (2017). Philosophy and axiology of education, UPS, Chisinau, 2017.
7. Munteanu A. (2019). Architecture and Design Aesthetics. Course notes, "Tehnica-UTM" Publishing House, 4.5 printed sheets, ISBN 978-9975-45-604-3.

8. Munteanu A. (2021). Creating psycho-emotional conditions in the creative training of future specialists. Collection of Articles: International Conference for Teachers and Students: Major Aspects of Modern Teaching Science: Creativity, Expertise and Professionalism. Ministry of education and science of Ukraine, A.S. Макаренко teacher training College, Kremenchuk, Ukraine, March 19, 2022, (ISSB category), p.163-169.
9. Munteanu A. (2021). Aesthetics of architectural space, volume and shape - architectural environment. Collection of articles: International Festival of Architecture and Art, XX edition "Golden ArchIdea-2021", Russia, Or. Tiumeni, 23.04.'21, Industrial University, Institute of Architecture and Interior Design, with the theme: Architecture and architectural environment. Historical and modern development issues.
10. Perreaudin P. (2007). "The city of architecture and heritage: a library dedicated to contemporary architecture in the heart of the Palace of Chaillot", Bulletin of French Libraries (BBF), no. 1, p. 76-77. ISSN 1292-8399.
11. Herbouze R. (1999). "The library of the future city of architecture and heritage: the beginning of a project", Bulletin of the Libraries of France (BBF), no. 6, pp. 8-17. ISSN 1292-8399.
12. Architecture of the Jewish Museum, online page, <https://www.casesigradini.ro/revista/a4/11706/15/Arhitectura/De-la-Muzeul-Evreiesc-din-Berlin-la-World-Trade-Center> (visited on 23.09.2021).
13. https://ro.wikipedia.org/wiki/Muzeul_Na%C8%9Bional_de_Etnografie_%C8%99i_Istorie_Natural%C4%83_din_Chi%C8%99in%C4%83u (visited on 25.09.2021).
14. <https://www.dltviaggi.it/en/campania/napoli/van-gogh---the-immersive-experience> (visited on 04.10.2021).
15. <https://www.tourbytransit.com/paris/things-to-do/cite-des-sciences-et-de-iindustrie-la-villete> (visited on 10.10.2021).
16. <https://www.alamyimages.fr/musee-d-art-contemporain-de-castille-leon-musac-leon-castille-leon-espagne-image61023141.html> (visited on 12.10.2021).

МІСЦЕ ГІДРОПОНІКИ В КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Романова Мілана Ігорівна,

Студентка спеціальності 191 Архітектура та містобудування
Одеська Державна Академія Будівництва та Архітектури, Україна

Стоянова Анна Дмитрівна,

Студентка спеціальності 191 Архітектура та містобудування
Одеська Державна Академія Будівництва та Архітектури, Україна

Маковецька Олена Олексіївна,

Асистент кафедри хімії та екології
Одеська Державна Академія Будівництва та Архітектури, Україна

Гідропоніка – це спосіб вирощування рослин на штучних середовищах без ґрунту. Живлення рослини отримують з живильного розчину, що оточує коріння. Гідропоніка дозволяє регулювати умови вирощування рослин – створювати режим живлення для кореневої системи, що повністю забезпечує потреби рослин у поживних елементах, концентрацію вуглекислого газу в повітрі, найбільш сприятливу для фотосинтеза, а також регулювати температуру повітря і простору, вологість повітря, інтенсивність і тривалість освітлення.

Принцип роботи всіх гідропонних ферм єдиний, різняться лише його форми. Рослинам для зростання необхідне лише світло, кисень і поживний розчин, що містить у собі кілька різних мікроелементів: калій, сірка, залізо, магній, кальцій, азот та фосфор. Тому коріння культур занурюється у відповідне середовище, яке дозволяє рослині розвиватися і плодоносити ще краще, ніж у землі. Це може бути водне чи повітряне середовище, а також спеціальний субстрат.

При вирощуванні гідропонним способом рослина «харчується» корінням не в ґрунті, а у волого-повітряному, сильно аерованому водному, або твердому, але пористому, волого- та повітроємному середовищі, що сприяє диханню коренів, і вимагає порівняно частого (або постійно-краплинного) поливу робочим розчином мінеральних солей, приготованим на потреби цієї рослини. Як замітники можуть використовуватися гравій, щебінь, а також деякі пористі матеріали - керамзит, вермикуліт та ін.

Розрізняють три види гідропоніки:

1. Вирощування в органічному субстраті, який занурений у розчин.
2. Вирощування культур у субстраті, розчин знаходиться в нижньому шарі.
3. Аеропоніка.

Принцип роботи пристрою представлений на рис. 1. Культуру поміщають у субстрат, який просто підтримує рослину, а коренева система стикається з живильною сумішшю. Методи доставки речовин до коріння різні, залежить це від типу субстрату та самої установки.

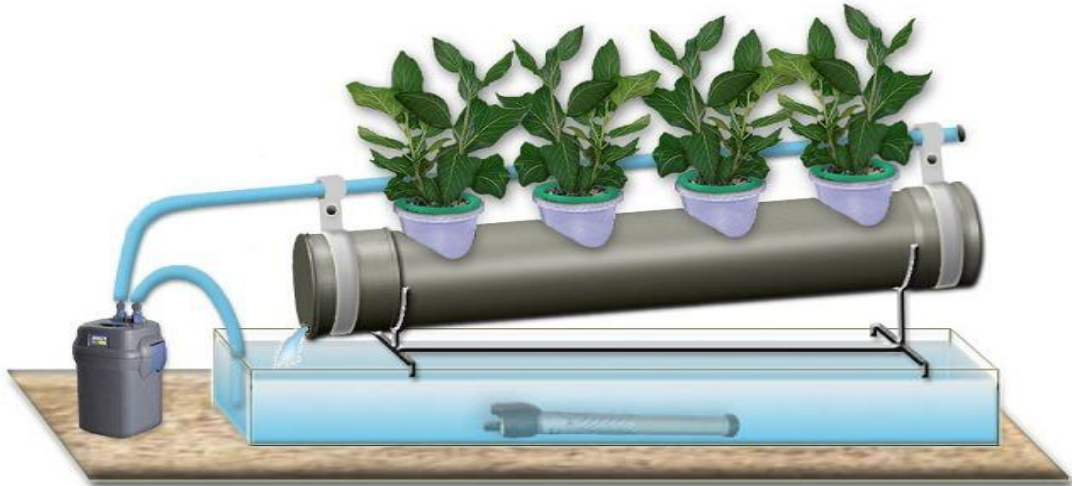

Рис.1. Принцип роботи пристрою.

Концепція сталого розвитку системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну.

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського).

З погляду екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням. Системне узгодження та збалансування цих трьох складових – завдання величезної складності.

Гідропоніка як засіб архітектурної виразності. Сьогодні термін «зелене будівництво» набув нового витoku популярності, але зародження тренду почалося в 1970-ті роки. Саме тоді на хвилі поширення популярності здорового способу життя почала з'являтися екзотична нерухомість - приватні будинки з еко-ухилом, екологічними джерелами енергії. Сьогоднішнє «зелене будівництво» зробило крок ще далі: девелопери намагаються використовувати не тільки екологічні матеріали, але і в буквальному сенсі озеленяти фасади своїх об'єктів.

У зеленому будівництві, представленому на рис. 2, є кілька напрямків, кожен з яких має свою спрямованість:

- еко-футуризм - відмова від отруйних речовин у будівництві з метою створення нових штучних матеріалів, які є повністю безпечними;
- еко-мейнстрім - європейські будинки з альтернативними джерелами ресурсів (наприклад, системами збирання дощової води та сонячними панелями), також застосовуються технології клімат-контролю;
- еко-хайтек - будинки, схожі на напрям еко-мейнстрім, але які відрізняються складнішими конструкціями, фасадами, системами (наприклад, вбудована утилізація відходів мешканців);
- еко-лоутек - технологія будівництва будинків з використанням природних будівельних матеріалів.

Рис. 2. Виразність зеленого будівництва

Нещодавно обмеження пересування під час пандемії Covid підняли тривогу щодо систем постачання та висвітлили цю тенденцію у виробництві продуктів харчування. Це гідропонне вирощування в контрольованому середовищі з високим технологічним компонентом, що зростає в геометричній прогресії, особливо в Сполучених Штатах, де воно об'єднує інвесторів і стартапи. Китай, Японія та інші частини Азії також починають демонструвати ознаки значного розширення.

Завдяки гідропоніці сільськогосподарська діяльність більше не зводиться до сільської місцевості. Закриті ферми відкривають низку можливостей для місцевого виробництва, оскільки вони допомагають створити короткі схеми розподілу. На рис.3 зображено 15-хвилинне місто – житлова міська концепція, у

якій більшості повсякденних потреб можна виконати пішки або на велосипеді від домівок жителів. Концепція була популяризована мером Парижа Анною Ідальго та натхненна франко-колумбійським вченим Карлосом Морено. Ці міста побудовані з серії 5-хвилинних районів, також відомих як повні спільноти або пішохідні райони. Ця пропозиція сприяє реконфігурації міст і робить близькість ключем до покращення якості життя.

Рис 3. Візуалізація 15-хвилинного міста

Гідропонні вертикальні ферми можуть стати рушійною силою для реактивації територій у місті, які змінили своє призначення та покинуті. Звідси можна пропонувати нові міські проекти. Вони також можуть працювати як центри громадської діяльності в старих складах по сусідству. У Лондоні гідропонні культури вирощують у колишніх бомбосховищах (рис. 4). У Токіо компанія Rasona оновила свою дев'ятиповерхову будівлю в гігантський міський город, який існує поруч з офісами працівників. У приватних будинках або житлових комплексах можна розмістити гідропонні ферми так само, як і будівлі. Розробка простору для цих видів діяльності полягає в тому, щоб зробити ставку на більш прихильну архітектуру до навколишнього середовища.

Гідропонні ферми в контрольованому середовищі в 100 разів продуктивніші, ніж традиційні ферми, і використовують на 95% менше води. Ці установки мають блоки обробки повітря, які вловлюють випарену воду, що дозволяє їм рециркулювати 99% води назад у систему. Крім того, їх виробництво не обмежене сезонами, і культиватори можуть точно передбачити урожай.

Рис 4. Підземна гідропонна ферма під Лондоном

Вони також використовують світлодіодні лампи, розроблені у форматі сітки, що максимізує кількість споживаної рослинами енергії. Витрати на транспортування мінімальні, а збір врожаю відбувається автоматично. Цикли росту овочів також прискорюються завдяки постійному впливу світла. Як наслідок, врожайність вища, ніж у традиційних системах і навіть у промисловому сільському господарстві.

Переваги. Гідропонні культури сприяють зменшенню руйнівного впливу виробництва продуктів харчування на зміну клімату. Земля, придатна для посівів, і вода ставатимуть дефіцитними та матимуть нижчу якість. Як наслідок, урожайність буде нижчою. Очікується збільшення кількості шкідників і хвороб рослин, які загрожуватимуть продовольчій безпеці в постраждалих районах. Наразі овоч з сільськогосподарських угідь долає тисячі кілометрів, перш ніж дістатися дому. Ця так звана «кілометрова їжа» завдає величезної шкоди навколишньому середовищу через викиди CO₂. Водночас продукти та процеси, які зберігають фрукти та овочі свіжими, зменшують їхні поживні речовини на 50% або більше.

Недоліки. Деякі експерти сумніваються в необхідності витратити величезну кількість енергії для світлодіодного освітлення гідропонних ферм. Можливість розв'язання цієї проблеми полягає отриманні екологічно чистої електроенергії (сонячна або вітрова) і продовженні вдосконалення технології, пов'язаної зі світлодіодним освітленням. Тим не менш, комплексно сплановане гідропонне землеробство може стати сталим вирішенням багатьох проблем планети. Цей вид сільського господарства продовжуватиме розвиватися та вдосконалюватись із розвитком технологій. Наприклад, з'явиться освітлення, яке вимагає менше енергії, а штучний інтелект допоможе знизити високу вартість цих установок. У той же час аспекти внутрішнього та зовнішнього сільського господарства будуть поєднані, і гідропоніка неминуче стане важливою частиною системи виробництва продуктів харчування та ландшафтів.

Одним з наслідків перенаселення є дефіцит їжі та води. Вирішенням може стати модульна система аквапоніки на сонячних батареях (MSPAS), яку можна використовувати в міських районах для виробництва продуктів харчування, риби та овочів у невеликих масштабах для відповідальної боротьби з голодом у світі, дефіцитом води та безробіттям. MSPAS складається з двох частин: аквакультури (акваріуму для риби) та гідропоніки (грядки для вирощування рослин) (рис.5). Вода з акваріума використовується для грядки. Нітрифікуючі бактерії розщеплюють побічні продукти життєдіяльності риби на нітрати та нітрити, які використовуються для вирощування рослин. Частини рослини використовуються як корм для риб. Вода з грядки повертається в акваріум, через це на 90% менше води потрібно для грядки для вирощування. Енергія для системи надходить від сонячної панелі та сонячного колектора.

THE AQUAPONICS CYCLE

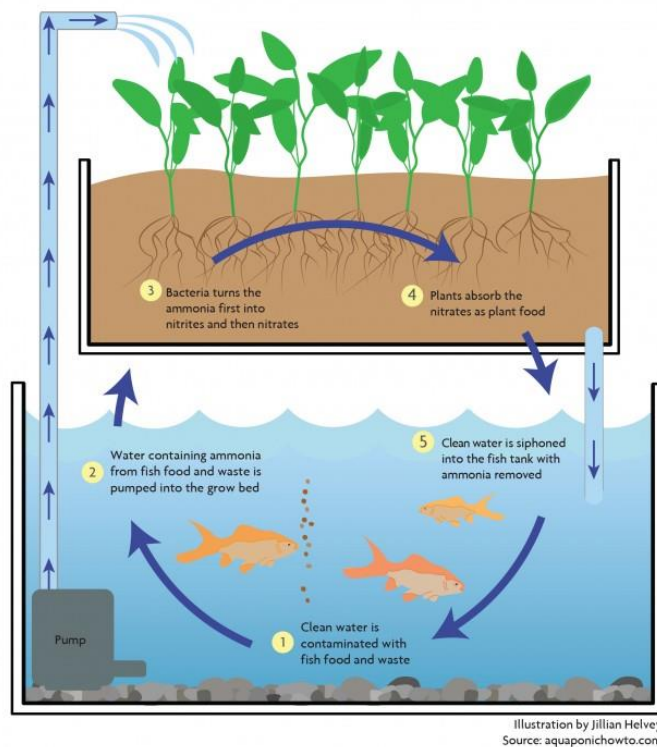

Рис 5. Схема аквапонного циклу

Висновки. Система вирощування культур завдяки гідропонним та аквапонним системам – свіжий ковток сил для виснаженого під антропогенним впливом ґрунту, спосіб вирішення екологічних проблем, гідний крок у майбутнє з виробничої, естетичної та архітектурної точок зору. Ступінь використання гідропоніки в сільському господарстві зростає експоненційно, тому ця тенденція має зустрітися з передовими технологіями в архітектурі.

Список літератури:

1. Синявський О. Ю., Савченко В. В. Автоматичне керування мінеральним живленням рослин у гідропонних теплицях. К.: ЦП Компрінт, 2016. 249 с.

2. Алиев Э.А. Выращивание овощей в гидропонных теплицах. [2-е изд., перераб. и доп.]. К.: Урожай, 1985. 160 с.
3. Технологии будущего в овощеводстве защищённого грунта: многоярусная узкостеллажная гидропоника/ Балашова И.Т., Сирота С.М., Козарь Е.Г., Пинчук Е.В. Вестник ОрелГАУ. 2017. №3(66). С.71-76.
4. Иконописцева О.Г. Экоархитектура вертикальных ферм как новая типология агропромышленных зданий городского хозяйства будущего. Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Социальные, гуманитарные, медико-биологические науки. 2018. Т.20. №3. С. 34-41.
5. Уильям Тексье. Гидропоника для всех. Copyright. Mama Publishing. 2013. 269 с.
6. Hydroponics and architecture. Cultivos hidropónicos y arquitectura. URL: <https://abiboo.com/hydroponics-and-architecture/> (дата звернения: 26.10.2022).
7. Hydroponic Pumping Station Winning Proposal/ mode:lina. URL: https://www.archdaily.com/347418/hydroponic-pumping-station-winning-proposal-modelina?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (дата звернения: 26.10.2022).
8. Hydroponics – A Growing Trend in Architecture. URL: <https://www.re-thinkingthefuture.com/rtf-fresh-perspectives/a937-hydroponics-a-growing-trend-in-architecture/> (дата звернения: 18.10.2022).
9. Гідропоніка в Україні. URL: <https://alfagro.com.ua/uk/gidroponika-v-ukraini/> (дата звернения: 29.10.2022).
10. Гідропоніка. Досвід різних країн. URL: <https://agrostory.com/ua/info-centre/agronomists/gidroponika-opyt-raznykh-stran/> (дата звернения: 20.10.2022).

ВПЛИВ АНІМАЦІЇ НА РОЗВИТОК РЕКЛАМИ

Вороницька Галина Василівна

студентка

Київського національного університету технологій та дизайну

Роль анімації в рекламі неможливо переоцінити. Анімована реклама завжди показує найкращий відсоток відгуків для всіх аудиторій на будь-якій платформі, від традиційної телевізійної реклами до сучасних соціальних мереж.

Говорячи про роль анімації в рекламі, потрібно підкреслити її безмежну можливість пояснювати.

Анімована реклама дозволяє використовувати відео-ефекти та зображення, які були б неможливими або неймовірно дорогими в будь-якому іншому відеоконтенті.

Відеосервіси з анімованою рекламою дозволяють вийти за рамки традиційних механізмів оповіщення, створити привабливий образ бренду та спілкуватися безпосередньо з потенційними клієнтами мовою, яку вони легко розуміють [1].

Анімація стала родзинкою цифрових маркетингових кампаній, тому що вона не тільки робить рекламні онлайн-відео більш цікавими (дослідження показують, що комедійний зміст реклами був найбільш поширеним змістом у соціальних мережах), але й ефективніше передає оголошення. Неможливо показати внутрішню роботу продукту або процесу, за допомогою відео в реальному часі це може бути занадто довго та не цікаво для глядача. Анімаційні відео мають кращу цінність для запам'ятовування, оскільки вони подають інформацію у візуально привабливому способі передачі інформації.

Крім того, за допомогою анімації можна створювати відео, які є не реалістичними, але можуть відображати образ з уяви. Ці відео дозволяють показати деякі нові винаходи компанії, а також викликати у клієнтів цікавість до продукту. Пояснювальні відеоролики, які містять анімацію, пов'язану зі специфікаціями продукту та функціями, викликають у клієнтів захоплення продуктом. Успіх такої реклами затверджується тоді, коли потенційні клієнти бренду з нетерпінням чекають на запуск наступного нового продукту [2].

Анімація дозволяє створити анімованого персонажа для представлення продукту чи бренду, що може бути ефективнішим, ніж реальні актори.

Анімована інфографіка дозволяє компаніям створювати способи навчання персоналу або створення звітів та передачі інформації для зацікавлених сторін у привабливій та цікавій формі. Складний зміст можна показати у простому та зрозумілому способі. Анімацію також можна використовувати в електронних листах клієнтам, щоб обмінюватися інформацією. Анімаційна реклама, створюється як для телебачення, так і для соціальних медіа-платформ і веб-сайтів.

Дослідження показали, що використання анімації в рекламі лише за останній рік зросло більш ніж на 40%, а це означає, що все більше компаній виявляють,

що анімація продає, пояснює та навчає. Добре створена анімована реклама покращує відвідування сайту, оптимізацію пошукової системи Google, а також конверсії продажів. Анімована реклама економічно ефективна та відразу дає високі результати [3].

Так само, як анімаційні дитячі фільми та мультфільми спрямовані на привернення уваги за допомогою розваг і творчості, маркетингові стратегії також націлені на привернення уваги за допомогою цих методів. Анімацію часто використовують для розваги, а не як маркетинговий інструмент, тому споживачі частіше звертатимуть увагу на анімацію, а не на традиційну рекламу.

Анімація є чудовим способом розповісти історію та зв'язатися з аудиторією – анімація сповнена безмежних можливостей, вона не обов'язково повинна бути реалістичною чи точною, вона може бути веселою та творчою. Це чудовий спосіб продемонструвати індивідуальність бренду [4].

Переваги створення рекламної анімації очевидні: доступність, компактність і значно нижча вартість порівняно з телевізійною рекламою. При цьому ефективність рекламних кампаній з використанням анімаційних роликів дуже висока. Анімаційний персонаж - це вигадане зображення, яке можна використовувати при створенні мультфільмів, флеш ігор і корпоративних відео. Корпоративний характер має свою харизму. Має свій неповторний образ (характер, міміку, звички, голос). Таким чином, він добре запам'ятовується глядачеві, і починає жити власним життям, захоплювати нових клієнтів [5].

Список літератури:

1. Prayan animation studio. Why is an animated advertisement so popular among the audience? [Електронний ресурс] <https://www.prayananimation.com/blog/>
2. McDonough, J., Karen E. The Advertising Age Encyclopedia of Advertising. London UK: Fitzroy Dearborn, 2002.
3. Miller, Stew. "25 Famous Animated Food Mascots." Gunaxin Grub. Gunaxin Media, 14 Sept. 2009.
4. Explain Ninja. Using Animation for Advertising: Which is the Best Animation Style? [Електронний ресурс] <https://explain.ninja/blog/>
5. Digital Glue. Top 5 Reasons to Use Animations. [Електронний ресурс] <https://digitalglue.agency/insights/>

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНО-ІМПРОВІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДЖАЗІНГА НА ПРИКЛАДІ КОМПОЗИЦІЇ «HUMORESQUE» А. ТЕЙТУМА

Воропаєва Олена Вячеславівна

Кандидат мистецтвознавства, старший викладач
Харківський національний університет мистецтв ім. І.П.Котляревського

Асиміляція джазом різнонаціональних (навіть «різноконтинентальних») фольклорно-побутових та академічних ідей є фундаментальною основою формування та еволюції його динамічного мистецтва. Поширення джазу за межі його батьківщини – Америки, його взаємодія з різними національними та регіональними культурами продовжується досі.

Наявність у джазі генетичних ознак поліпластовості (а пізніше – полістилістичності) зумовила визначення вектору дослідження такого явища як джазінг. Його комплексне визначення було запропоновано в авторській дисертації, де *“джазінг – це особлива форма взаємодії (на рівні стилю та частково жанру) ознак академічного та джазового мислення, спрямована на функцію музично-мовного перекладу”* [1]. Детермінантою джазінга є ситуація переінтонування, коли в межах обох пластів – у «класиці» та «третьопластовому» джазі – актуальним стає пошук нових інтонаційних ідей, новітніх технологій у їх стильовій реалізації.

Також, на основі принципу симбіозу транскрипції та імпровізації було надано класифікацію основних різновидів джазінга, яка включає: *джазінг-імпровізацію* «на тему», де академічний матеріал трактується аналогічно будь-якому джазовому стандарту; *джазінг-обробку (аранжировку)*, що частково або повністю фіксується в нотному тексті; *джазінг-транскрипцію*, у якій, хоча й на імпровізаційному рівні, але зафіксована ознака двоавторства (академічний аналог – композиторська імпровізація); *джазінг-стилізацію*, де відсутня цитата, а матеріалом є уявлення імпровізатора-джазмена (-нів) про стиль автора або епохи (стильове оджазування).

Особливими є характер та сутність інтерпретаційно-імпровізаційних процесів, що протікають у джазінгових композиціях, адже джазінг передбачає і те, й інше – академічний матеріал інтерпретується, а основою цієї інтерпретації є імпровізація.

Імпровізацію в джазі можна визначити як спосіб інтерпретації, яка тут пов'язана з канонами-правилами самої імпровізації, і лише в останню чергу – з тим матеріалом, який обирається для імпровізації. У цьому плані джазінг – явище імпровізаційно-стильове, а не інтерпретаційне у повному розумінні цього слова. Злиття авторських початків у джазінгу можливе лише у його вищих формах – оджазуванні стилю, де домінує спільність принципів самого джазу і тієї моделі професійного академічного мистецтва, яка береться як першоджерело.

Якщо розуміти інтерпретацію як акт творчої свідомості, вона поширюється на всі складові комунікаційної ланцюга – композитора, виконавця і слухача. Таке розуміння інтерпретації (інтерпретаційності) дозволяє уявити її як особливу «метасистему всіх творчих актів людської свідомості» [2]. За такого підходу імпровізація постає як особливий різновид інтерпретації. У ній спостерігається якийсь вихідний синкретизм, що істотно відрізняється від виконавської інтерпретації як такої. Остання ділиться, хоч і умовно, за Москаленком, на етапи, що утворюють у сукупності тріаду «інтонаційна модель інтонування інтонація» [3].

Якщо під твором розуміється «готовий» композиторський текст, він «спочатку сприймається інтерпретатором як інтонація» [3]. Далі виявляється відповідна природі цієї інтонації музично-інтонаційна модель [3]. За підсумками її інтонаційного потенціалу виконавець «вторинно», після композитора проходить «шлях творення цієї інтонації» [3]. Співвідношення інтонації та музично-інтонаційної моделі В. Москаленко визначає як співвідношення виду (інтонація) та роду (модель). Реалізується це співвідношення у процесі інтонування – у другому сегменті наведеної вище тріади. Саме в інтонуванні, що означає у творчому інтерпретаційному акті процес родовидового зближення, укладено ключовий аспект імпровізації.

Якщо інтонування за наявності композиторського тексту полягає у його осягненні, розшифровці та подальшому збагаченні новими асоціаціями та нюансами, привнесеними особистістю інтерпретатора, то за відсутності «готового» авторського тексту розумовий акт інтерпретатора-імпровізатора містить одночасно всі три компоненти тріади. Об'єктом інтерпретації в джазі стає сам джаз, його стиль, напрямок, течія. Перебування в сфері певного інтонаційного комплексу відрізняє всі джазові композиції незалежно від використаного в них матеріалу. Джазова інтонація спочатку буде присутня в будь-якій темі-стандарті, навіть якщо у його ролі виступає тема, що належить академічному автору. Важливим тут є лише орієнтир у відборі тем, у яких джазовий музикант повинен побачити (почути) узагальнену інтонацію, музичну ідею свого майбутнього творіння, нав'язаного музикою іншого автора, який належить при цьому до іншого пласту музичної культури.

У джазі, як і в джазі в цілому, надзвичайно важлива музична ідея, яка визначається В. Москаленком «як художній ембріон музики, який ініціює її подальше просування та конкретизацію, <...> провідна закономірність твору, якою прогноуються його подальші конкретизовані мистецькі відмінні властивості» [3].

У джазі музична ідея має властивості набувати конкретного вигляду в процесі імпровізації-виконання, тобто вона має вичерпний характер. Тому вона спочатку дуалістична в композиційному та семантично му відношеннях (В. Москаленко).

Якщо джазова композиційна ідея «стандартизована» нормами відповідного стилю, течії, напряму, то інший різновид музичної ідеї – семантичний – у джазі існує на глибинному, інтуїтивному рівні. Ця ідея, яка «виступає як музично-

інтонаційний провісник майбутнього твору» [3], у джазінг-композиції має знаковий зміст. Через неї розкривається двоавторство джазінг-композицій, якщо їх розглядати під кутом зору транскрипції. І якщо для академічних транскрипцій важливий підсумковий текст, то для джазінгу як транскрипційного явища важлива глибока внутрішня схожість світовідчуттів авторів, що належать до різних культур, епох, соціальних груп та комунікативного середовища. Використовуючи інтонаційний арсенал класики, джазінг включає їх у власний інтонаційний фонд джазу, а останній збагачується за рахунок властивих класиці існуючих інтонацій і форм суспільного музикування, які завжди існували у третьому пласті і цікавили академічних авторів.

Виконавчі аспекти джазінга перебувають у симбіозі з композиторсько-творчими. При цьому в рамках традиційного джазу відбір та обробка академічного матеріалу здійснювалися на тих же конструктивних та художніх засадах, що й вибір та «прикраса» типових джазових стандартів. Академічний матеріал – в основному це були теми-мелодії популярної класики, які мислилися як різновид evergreen'ів та піддавалися досить стандартній ритмо-гармонійній та фактурно-фігуративній обробці.

У сучасному джазі, який бере свій початок від свінгу та бібопу, і далі – у нестандартних композиціях модального, бароко-джазу, стилю ф'южн – картина джазінга досить різко змінюється. Саме звернення до академічного матеріалу та його ідей – тематичних, структурних, стильових – пов'язане з інтонаційною кризою джазу 70-х – 80-х років минулого століття. З синкретичної по генезі природи джаз естетично «модулює» до синтезу, причому цей синтез здійснюється в рамках полістилістики як одного з магістральних напрямів естетики всієї сфери нової музики.

Для джазу характерна «стилетворчість», а не «стиленаслідування». Академічний матеріал у джазінгу в будь-яких його формах та проявах завжди в умовах сучасного джазу є стимулом цієї стилетворчості. Тут завжди є «автор» або «автори» того чи іншого стилю, що виступають у ролі, близькій академічним «граючим композиторам».

Імпровізація – як у академічному пласті, і у джазі – спосіб прямого спілкування автора-виконавця зі слухачами, якщо матеріал цієї імпровізації належить самому автору. Якщо ж цей матеріал запозичений, виникає якийсь «посередник» – інший автор або стиль, через яких створюється певний емоційно-налаштовує ефект. Як правило, саме «знак емоції», ув'язнений у запозиченому матеріалі, служить для джазінг-імпровізатора головною смисловою ідеєю в акті музикування.

Тут важливо і те, що запозичується, і те, з якою цільовою установкою відбувається запозичення. Цим джазінг-імпровізація відрізняється від стильових цитат та алюзій, які виступають в академічній музиці на рівні техніки письма. Джазового музиканта в джазінгу цікавить не колажність, а той потаємний емоційний сенс, який дозволяє йому передати свої емоції ніби від імені класичного автора, в образ якого він вживається.

Ще одним важливим питанням, що має пряме відношення до джазінгу, є специфіка тексту в джазовій музиці. Імпровізатор, що навіть бере за основу «чужий» матеріал, тексту практично не потребує. Текст для нього є не вихідним, а результативним і виступає як акустичний результат імпровізації. При певному рівні професіоналізму, знанні «законів» імпровізації, джазовий музикант здатний висловлювати свої (і чужі) музичні думки та ідеї прямо в їхній звуковій формі – інструментом чи голосом. При цьому багато залежить від такого фактора, як досвід, який у джазовій імпровізації також має свою специфіку.

Під досвідом джазового музиканта мається на увазі наявність у нього передусім певних слухових вражень, які корегуються системою потреб-смаків тієї групи, до якої він належить. Стель імпровізатора формується з особливостей музичного середовища та залежить від його слухацького та виконавського досвіду набагато більшою мірою, ніж у академічного виконавця. Творчий потенціал джазового музиканта більш індивідуальний спочатку і безпосередньо залежить від увібраних ним, іноді навіть несвідомо, практик суспільних форм музикування, поширених у тому чи іншому географічному, етнічному, соціо-психологічному середовищі.

Узагальнюючи, можна виділити три складові внутрішнього мистецького потенціалу джазового музиканта. Це: фольклор із його певною географією; академічна музична традиція у тих її видах, які виявилися доступними та сприйнятими даним музикантом; нарешті, самі явища третього пласта – джазу, рок- та поп-музики. В імпровізації можуть співіснувати та простежуватися всі ці пластові «вектори». У джазінгу вони переломлюються крізь призму вибраної музичної теми (чи стилю) з академічного пласта.

Інтонційне корегування здійснюється спонтанно, у процесі інтонування як центрального елемента імпровізаційного процесу. Лише після закінчення (переривання) цього процесу можна судити про будь-які особливості композиції, ступеня переосмислення вихідного образу і загальні естетичні враження про почуте, що стосуватиметься виключно одноразового твору-виконання, оскільки при повторному виконанні вони можуть бути й іншими. Виникають через запис (аудіо-, іноді нотний) мають закінчений «виробничий» вигляд, тексти на матеріалі академічних імпульсів можуть розглядатися як джазінг-транскрипції. При цьому вони мають, як правило, цільове призначення, оскільки служать навіть не так для концертного виконання, як для розучування.

До одного з перших концертних зразків джазінга належить джазовий варіант «Гуморески» для фортепіано op.101 №7 А.Дворжака, створений піаністом Артом Тейтумом в 30-ті роки ХХ століття. Розквіт виконавчої діяльності Тейтума належить в історії джазу до періоду свінгу. При цьому піаніст-імпровізатор багато в чому сприйняв традиції гарлемського фортепіанного stride-style в особі Томаса «Фетс» Уоллера.

Вибір А. Тейтумом для оджазування «Гуморески» А. Дворжака не випадковий. Антонін Дворжак належить до тих композиторів, чий національно-культурні витоки, в даному випадку, чеські і, ширше, східнослов'янські, поєднуються з підвищеним інтересом до музики Нового Світу.

У творі «Гумореска» оп.101 № 7 (1894) Ges-dur автор прагнув до узагальненої жанрової характеристичності в дусі тодішнього фортепіанно-концертного стилю (його пізніші зразки – «Гумореска» та «Полішинель» С. Рахманінова). Цей «гумористичний», іноді навіть пародійний початок, характерний і для регтайму, і для традиційного інструментального «чорного» джазу, що виріс на його ґрунті.

Збіг естетичних установок оригіналу та задуманої А. Тейтумом імпровізації і став, мабуть, визначальним. Джазовий музикант бере з академічного фонду фактично сучасний йому твір, уникаючи тим самим, наприклад, традиції джазових попури на матеріалі популярної в Америці оперної класики. Тому джазовий варіант «Гуморески» А.Дворжака, запропонований А.Тейтумом, залишається донині класичним зразком джазінг-обробки, що межує з двоавторською транскрипцією [4].

Стильовим орієнтиром для А. Тейтума в «Гумореску» був віртуозний регтайм, який виріс із мистецтва «мандрівних піаністів» (itinerant pianist) кінця ХІХ – початку ХХ століть [5]. На основі «облагородженого» регтайму і склалися фортепіанні джазові школи, зокрема гарлемський фортепіанний stride-style Томаса «Фетс» Уоллера, від творчості якого й відштовхувався А. Тейтум-піаніст.

«Гумореска» А. Дворжака для А. Тейтума була тим самим матеріалом для обробки в джазово-віртуозному стилі, що й сам регтайм. Однак наявність конкретного «чужого» авторства та фіксованого нотного тексту зобов'язувала джазового музиканта до дотримання певної міжстильової рівноваги, що є основним для транскрипції як двоавторського «продукту». Саме тому в обробці А. Тейтума збережено всі тематичні побудови «Гуморески» і майже не змінено загальної форми твору. Головна увага приділена віртуозному «прикрашальництву» нахшталт артифікованого регтайму, тобто регтайму у тому його вигляді, який увійшов до практики джазових піаністів-віртуозів початку ХХ століття.

Привертає увагу деяка модифікація дворжаківської композиційної структури. Якщо оригінал тричастинний, що відповідає канонам «письмової» музичної традиції в європейській мініатюрі, то в А. Тейтума на перший план виступає імпровізаційна фантазійність. Утворюється своєрідна двочастинна композиція. Її перший розділ, порівняно невеликий за масштабами, покликаний, як це властиво фортепіанним джазовим імпровізаціям, «налаштувати слухача на стиль», який обирається як основа майбутніх показів і перетворень «чужого» тематичного матеріалу. Виконавець-автор тут ніби звертається до слухачів, кажучи: «Ось стиль, в якому я зараз працюватиму!»

Мета, поставлена А. Тейтумом в оджазуванні дворжаківської «Гуморески», може бути визначена як прагнення вивести назовні ув'язнені в оригіналі «підтекстові» інтонації побутового пласту, а також створити віртуозну фортепіанну композицію, використовуючи для цього репертуар.

До змін у загальній композиції, здійснених А. Тейтумом, можна додати і зміну тональності. «Гумореска» А. Дворжака написана в Соль-бемоль мажорі – тональності, дуже популярній в новітньому фортепіанному академічному стилі (А. Скрябін, С. Прокоф'єв, К. Дебюссі, М. Равель). Аплікатурно ця тональність

зручна для віртуозних пасажів, особливо для дрібної техніки. У самому оригіналі є лише елементи цієї техніки, покликані відтінити тематичні утворення, пов'язати їх воєдино у межах складної тричастинної форми. Віртуозні елементи в А.Дворжака існують як доповнення до тематичного рел'єфу і представлені, переважно, у зв'язках, переходах, свого роду мікро-каденціях.

А. Тейтум, переносючи тональний центр на кварту вниз, до Ре-бемоль мажору, залишає більше простору для віртуозних пасажів у верхньому регістрі, які впроваджені безпосередньо у виклад теми. При цьому Ре-бемоль мажор за аплікатурно-технічними можливостями близький до Соль-бемоль-мажору оригіналу. Важливий, здається, і своєрідний момент інструментальної вокалізації теми. Адже поряд із «чистим» фортепіанним регтаймом у 20-ті – 30-ті роки в американській музиці поширився створений на його основі естрадно-пісенний стиль ragsong. У цьому сенсі Ре-бемоль мажор за теситурою ближче до вокалу, що цілком у дусі джазових стандартів, більшість із яких за своєю природою вокальні.

Концертно-віртуозна форма виконавства є природньою для сольного фортепіанного джазу. Тому й джазінговий твір є насамперед твір виконавський, де композиторська складова міститься лише як схема для віртуозних технічних рішень. У цьому сенсі композиція А. Тейтума виконана як своєрідна виконавська джазінг-редакція «Гуморески» А. Дворжака. Збережений жанр концертної п'єси оригіналу поєднує академічну концертність мініатюри А.Дворжака з віртуозною концертністю регтайму.

Головним моментом в обробці оригінального матеріалу для Тейтума стає віртуозне «прикрашальництво», що цілком відповідає традиціям американського джазу 20-х – 30-х років. Але тут є й принципово нове, яке приносить А. Тейтум як піаніст-соліст у джазінг. Це – тематична схожість з оригіналом, що ретельно дотримується. Джазовий музикант зберігає всі дворжаківські теми, структурно не перекомпановує їх послідовність, а лише доповнює композиційну схему оригіналу віртуозною технікою пасажів та мікрокаденцій, які постійно супроводжують покази тем та їх сегментів. Все це дає право класифікувати цей зразок як *джазінг-обробку*.

Повністю враховано А. Тейтумом й специфіка фортепіанної фактури, в якій поєднуються академічні прийоми та прийоми «цвітистого» стилю регтаймових інструментальних імпровізацій. Якщо зважити на похідність останніх від перших, то в результаті утворюється досить органічний сплав, що демонструє можливості адаптації академічної фортепіанної техніки до джазової (регтаймової) стилістики.

Крізь двочастинну композиційну схему, яку умовно можна назвати «увертюра-імпровізація – основна частина», проглядається принцип концертних варіацій, що користувалися популярністю у американської публіки в 30-ті роки (класичні зразки – концертні варіації та п'єси на «чужий» матеріал написані в цей же період С. (Рахманіновим, що жив в Америці). Природно, що варіаційність у А. Тейтума як представника мистецтва третього пласта не досягає тих аналітичних глибин, які демонструє у своїх «Варіаціях на тему Кореллі» або

«Рапсодії на тему Паганіні» С. Рахманінов. Проте сам факт стильового «змикання» джазу та академічної традиції в рамках концертного фортепіанного стилю, заснованого на варіаційності, свідчить про наявність у «Гуморесьці» А. Тейтума-А. Дворжака магістрального стильового аспекту джазінга, який буде розвинений в композиціях, створених на основі академічної музики в 2-гій половині ХХ століття.

Список літератури:

1. Воропаєва О. В. (2009) Джазінг як форма взаємодії академічного та «третього» пластів у джазі : автореф. дис. ... канд. мист. Харківський національний університет мистецтв, Харків.
2. Гуренко Е. Г. (1982) Проблемы художественной интерпретации: (Философский анализ) / Е. Г. Гуренко ; отв. ред. М. Ф. Овсянников, В. В. Целищев. — Новосибирск : Наука.
3. Москаленко В. (2013) Лекції з музичної інтерпретації. Навчальний посібник. — Київ.
4. Борисенко М. Ю. (2005) Жанр транскрипції в системі індивідуального композиторського стилю : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. Харківський державний університет мистецтв. Харків.
5. Конен В. (1982) Дж. Рэгтайм и его истоки / В. Дж. Конен // Совет. музыка. № 1. — С. 91–103.

JUSTIFICATION OF THE MICROBIOLOGICAL STABILITY OF DAIRY PRODUCTS DEPENDS ON THE QUANTITATIVE CONTENT OF RAW MILK MICROFLORA

Babchenko Anna,

candidate of biological sciences, associate professor

Kravets Lyudmila,

Student

State higher educational institution

"Ukrainian State Chemical and Technological University"

Dnipro, Ukraine

Abstract: the work is devoted to the study of the influence of different modes of pasteurization on the content of mesophilic and heat-resistant microflora. To reduce heat-resistant microflora in dairy products, it is proposed to use raw milk with minor microbial insemination (extra-grade), and to subject milk of lower grades to pasteurization at temperatures of 85 ± 0.5 °C and higher.

Keywords: raw milk, pasteurized milk, mesophilic and heat-resistant microflora.

Milk and milk products form the basis of the diet for most people. With the significant benefits of milk and dairy products, they are also an excellent nutrient substrate for the reproduction and growth of pathogenic microorganisms and, if the sanitary conditions of its receipt, storage and processing are violated, they can become the cause of various diseases [1, 4]. Therefore, today there is a need to analyze the risks of obtaining raw milk and manufacturing dairy products.

Microbiological control of products allows to give an objective assessment of the existing quality and immediate safety of dairy products [5, 6]. Increasing the requirements for quality and safety indicators of milk and dairy products is an effective and efficient means of improving the culture of dairy farming [7, 8]. The quality and safety of food products is determined by a complex of organoleptic, physicochemical and microbiological indicators [9, 10, 11, 12, 13]. In order to assess the microbiological safety of any product, it is necessary to determine and establish microbiological standards and indicators for it [9].

As a mandatory evaluation criterion, the WHO defined the control of the number of mesophilic-aerobic and facultative-anaerobic microorganisms and the number of mold bacteria, as well as the absence of pathogenic microorganisms [3, 10]. In the European Union, not only general normative and legal acts are effective, but also an extensive list of specific requirements and norms, the purpose of which is to ensure the safety of ready-made food products.

Today, in connection with the deterioration of the economic situation in Ukraine, the number of sellers of milk and home-made dairy products, as well as their buyers,

has increased in the agro-food markets. According to the "Rules of veterinary and sanitary examination of milk and dairy products and requirements for their implementation" [8], milk and dairy products obtained from animals kept in personal farms of the population are allowed to be sold on the market, provided that their quality and safety are confirmed by an accredited laboratory. Also, the rules state that milk and dairy products in all cases must meet the requirements of normative legal acts - DSTU, TU, etc. [14, 15].

The main changes in milk after receiving it occur under the influence of microflora, which causes it to sour and the appearance of various defects that are dangerous for human health. Compliance with the sanitary rules of milk processing significantly reduces its bacterial contamination.

Milk is synthesized in specialized cells of the mammary gland and is practically sterile when secreted into the udder alveoli [18] and can be contaminated during milking and handling of equipment, personnel and environmental sources and may contain pathogens [19]. Pasteurization is the heating of milk from a temperature of 63 °C, but not higher than the boiling point. It ensures the disinfection of milk from vegetative forms of bacteria or the reduction of other non-pathogenic spoilage bacteria and some unwanted enzymes to ensure the nutritional value of milk [20].

Pasteurization conditions are designed to effectively kill *Mycobacterium tuberculosis* and *Coxiella burnetii* organisms. Pasteurization conditions were originally designed to inactivate *M. tuberculosis* (North and Park, 1927), but later *C. burnetii* was found to be the most heat-resistant organism present and so pasteurization was modified to achieve at least a 5-log reduction in *C. burnetii* in whole milk [21]. Ultrapasteurization (UHT) is a type of pasteurization, during which the liquid is heated to a temperature of 135-150 °C for 1-2 seconds and immediately cooled to 4-5 °C. At the same time, most pathogens are destroyed. The product processing process takes place in a closed system. Pasteurization (UHT) kills 99.999% of pathogenic microorganisms [22], and is effective in reducing the viable population of *Mycobacterium avium* subsp. *paratuberculosis* (4-5 log), but its effectiveness depends on the total viable concentration [23].

Pasteurization of milk is used primarily to eliminate the presence of pathogenic microorganisms, although it will also reduce the level of pathogenic bacteria in raw milk [24,25]. Atypical high-temperature pasteurization of raw milk involves rapid heating of milk to a minimum of 72 °C for 15 s, followed by rapid cooling to 4.5 °C [25,26]. Such pathogens, which are caused by *Campylobacter* and *Salmonella*, are exposed to such contamination in 5–8 log₁₀ [25]. Due to the physiological change of their properties (microorganisms), the pasteurization conditions were changed, as new information about the heat resistance of the target microorganisms was determined [27], and it is important that legislative requirements and food processors are kept abreast of new information. Enterococci can enter raw milk and dairy products during manufacture from human, animal or environmental sources and have been used as useful indicator microorganisms for process hygiene [28, 29]. Therefore, enterococci are classified as heat-resistant microflora, which are able to withstand the temperature of pasteurization and be the dominant microflora in pasteurized milk and other dairy

products [26]. Although enterococci are potentially useful in dairy products as starter or probiotic cultures [30], they are also considered potential spoilage microorganisms and may pose a threat to human health through the production of biogenamines during cheese production [17].

The final quality of food products can be reduced by the growth of different types of bacteria, causing unacceptable microbial contamination or spoilage caused by bacteria produced by bacteria. In addition, many of these bacteria have the ability to attach to food surfaces and form biofilms. [30]. These biofilms not only contain a microbial population, but also act as a source of microbial contamination in the food industry [31].

The direct purpose of heat treatment of raw milk and unprocessed dairy products is to destroy pathogenic microorganisms. The general principle of the bactericidal effect of high pasteurization temperatures on prokaryotic bacterial cells is based on damage to cell ribosomes, denaturation of constitutional enzymes and membrane proteins [30, 31].

It is known that pasteurization is a mandatory technological operation in the production of high-quality milk. But the high microbial seeding of milk, the presence of mechanical impurities, inhibitory substances, and mucus in it reduce the bactericidal effect of pasteurization, so there is a need to introduce stricter heat treatment regimes by increasing the temperature or increasing the duration of exposure. In the 50s of the twentieth century, there was a method of instant high-temperature pasteurization was developed (temperature from 88 to 132 °C, holding time 2 seconds or less) [16].

The work consisted of the following stages of research:

1) Determination of the microflora of raw milk, which is sent to dairies for processing. The purpose of this stage was to determine the quality of raw milk, which is supplied to processing enterprises in accordance with DSTU 3662-2018 during 2020-2022.

2) Determination of the effect of pasteurization of milk at a temperature of 73.5 ± 0.5 °C for 20 ± 2 seconds on the composition of residual microflora. The purpose of this stage was to determine the composition of residual microflora (MAFAnM and heat-resistant group) after pasteurization of raw milk with different amounts of microorganisms.

Determination of total microbial seeding (MAFAnM) of raw milk by the cup method.

Immediately before sowing milk, prepare a tenfold dilution of it in sterile solutions of sodium chloride or peptone-salt

solution To do this, take 1 cm³ of raw milk with a sterile pipette,

a sterile test tube with 9 cm³ of solvent. Mix and obtain the first dilution of 1:10 (or 10¹) [5]. Further tenfold dilutions are prepared in this way, transferring 1 cm³ from the first tube to another tube containing 9 cm³ of sterile solvent, avoiding contact of the pipette with the solvent.

A new sterile pipette is used for each dilution. In the case of further dilution, these operations are repeated with a dilution of 1:100 (10²), and subsequent dilutions of 1:1000 are obtained, etc. Sowing is done from such dilutions of milk so that no less

than 30 and no more than 300 colonies grow on the cups. From each sample, inoculate 1 cm³ on 2-3 cups with dilutions from 0.1 to 0.000,001 (1:10 to 1:1000,000). Each dilution is placed in a cup with a volume of 1 cm³ and 10-15 cm³ of melted and cooled to 40-45 °C nutrient medium (MPA) is poured. After pouring the medium, the contents of the cup are thoroughly mixed and left to solidify. Sowing is placed in a thermostat for at a temperature of 30 °C for 72 h, and then count the number of grown colonies and calculate the number of microorganisms in 1 cm³ of raw milk.

$$x = \left(\frac{(\sum C n_0) * 1}{m} + \frac{(\sum C n_1) * 10^1}{m} + \frac{(\sum C n_2) * 10^2}{m} + \frac{(\sum C n_i) * 10^i}{m} \right) * \frac{1}{n}$$

Where $\sum C n_0 * 1$; $\sum C n_1 * 10^1$;..... $\sum C n_i * 10^i$, – the sum of colonies that grew on Petri dishes within this dilution;

m – is the number of cups from which colonies are counted within the limits of this dilution;

n – is the number of considered dilutions [5].

Milk processing enterprises are interested and try to accept raw milk with a minimum content of microorganisms for processing. However, in order to obtain raw milk with minor microbial insemination, it is necessary to observe the entire set of sanitary and hygienic measures from milking, storage, cooling to transportation in milk trucks with temperature maintenance at the level of 2-6 °C throughout the entire journey.

Currently, according to DSTU 3662-2018, raw cow's milk is allowed for processing of three varieties: extra with the content of mesophilic aerobic facultatively anaerobic microorganisms (MAFAnM) up to 100 thousand CFU/cm³; the highest with the amount of MAFAnM up to a thousand CFU/cm³ and the first - up to 500 thousand CFU/cm³. In addition, until 2020, it is allowed to accept for processing milk with an amount of MAFAnM up to 3,000 thousand CFU/cm³.

At the first stage of our work, the actual state of microbial insemination of raw milk, which is sent for processing to dairies in the Dnipropetrovsk region during 2020-2022, was investigated.

In fig. 2 shows the results of determination of microbial contamination of raw milk by varieties. Characterization by varieties was carried out on the basis of the quantitative content of MAFAM. From the results of the study of fig. 2, we can see that there is a general trend towards an increase in the share of extra grade milk that is sent for processing to dairy plants in the Dnipropetrovsk region. Yes, during 2020 – In 2021, the number of extra grade milk samples was $55.3 \pm 4.7\%$, while in 2022, $64.1 \pm 5.2\%$ of extra grade raw milk was received. That is, we note the growth of raw milk of better quality and safety, by almost 10%. We also note a 10% decrease in the percentage of income for the processing of premium milk in 2022, compared to 2020 and 2021.

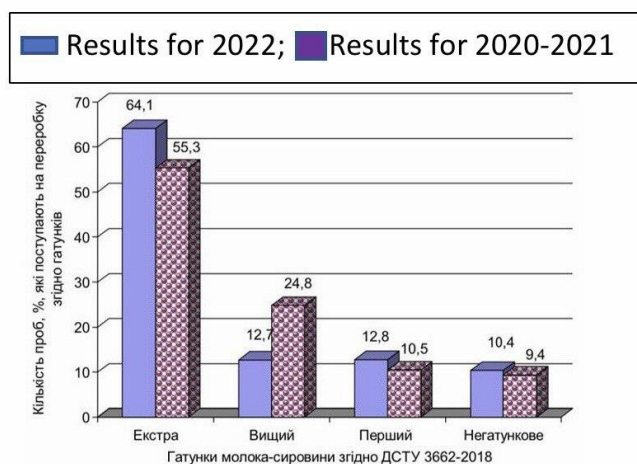

Fig. 2 Distribution of milk by grade according to DSTU 3662-2018, which was supplied to milk processing enterprises of the Dnipropetrovsk region in 2020-2022

The percentage of milk of the first grade was within the permissible error and was from 10.5 to 12.8% during all years of the study. The share of raw milk that did not comply with the norms of DSTU 3662-2018, that is, more than 3 million CFU/ml, was on average 10%, both in 2020-2021 and in 2022.

In general, it follows from the obtained data that in 2022 the microbiological quality of raw milk, which is procured by processing enterprises of the Dnipropetrovsk region, increased.

List of sources

1. Dyman T.M. Safety of food raw materials and food products: textbook / T.M. Dyman, T.G. Mazur. - K.: VC "Akademiya", 2011. - 520 p.
2. Mashkin M.I., Parish N.M. Technology of production of milk and dairy products / M.I. Mashkin, N.M. Parish. // K.: Higher education, 2006. – 351 p. :ill.
3. Regulation of the European Parliament and the Council 882/2004 of April 29, 2004.
4. Law of Ukraine "On Basic Principles and Requirements for the Safety and Quality of Food Products" dated 12.23.1997 No. 771/97-VR. Access mode: (<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр>).
5. Microbiology of milk and dairy products / O. Bergilevich, V. Kasyanchuk, I. V., Vlasenko, M. Kukhtin // Sumy: University book, 2010. 205p.
6. Microbiological standards for the efficiency of milk production technologies that meet world standards / N. D. Kukhtyn, Y. Y. Kryzhanivskyi, I. P. Danylenko, Zh. G. Svergun // Veterinary pathology. 2008. No. 4. P. 93–96.
7. Microbiological standards of effectiveness of technologies for obtaining extra-grade raw milk / M.D. Kukhtin // Veterinary Medicine of Ukraine. 2008. No. 2. P. 45–46.
8. Kasyanchuk, V., Bergilevich, O., Kryzhanivskyi, Ya., Kukhtyn, M. (2006). Organization of veterinary and sanitary control of cow's milk production on the farm in accordance with WTO requirements. Veterinary Medicine of Ukraine, 7, 38-40.

9. Mironyuk H. Guide for small and medium-sized enterprises of the milk processing industry on the preparation and implementation of a food safety management system based on the concept of HACCP / G. Mironyuk, O. Dorofeeva, G. Vasylenko. — K.: Project USA ID, 2008. — 131 p.

10. Order No. 548 dated 19.07.2012 On approval of Microbiological criteria for establishing food safety indicators - MINISTRY OF HEALTH PROTECTION OF UKRAINE. - 29 p.

11. Stepanenko P.P. Microbiology of milk and dairy products. M: Kolos, 1996. — 270 p

12. Regulation of the European Parliament and the Council 882/2004 of April 29, 2004.

13. Tolle, A. 1980. The microflora of the udder. p. 4. In Factors Influencing the Bacteriological Quality of Raw Milk. International Dairy Federation Bulletin, Document 120.

14. Law of Ukraine "On Milk and Dairy Products" dated June 24, 2004 No. 1870-IV (<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1870-15>)

15. Dairy farming in personal peasant farms: O.F. Gonchar, Yu.M. Sotnichenko, V.M. Bashchenko: Monograph. — Cherkasy: Cherkasy Research Station of Bioresources, 2012. — 281 p.

16. Microbiology of milk and dairy products with the basics of veterinary and sanitary examination / [Bergilevich O. M., Kasyanchuk V. V., Salata V. Z., Semanyuk V. I. and others]; under the editorship Doctor of Veterinary Sciences, Professor V. V. Kasyanchuk. — Sumy: University Book, 2010. — 319p.

17. FAO/WHO., 2004. Code of hygienic practice for milk and milk products. Joint FAO/WHO FoodStandards Programme-Codex Committee on Food Hygiene, 26th Session , March 29-April 2, 2004, Washington, DC., USA.FDA., 2009. Grade A pasteurized milk ordinance. Food and Drug Administration, USA., pp: 1-26.

18. FDA., 2009. Grade A pasteurized milk ordinance. Food and Drug Administration, USA., pp: 1-26.

19. Okura, H., N. Toft and S.S. Nielsen, 2012. Occurrence of Mycobacterium avium subsp. paratuberculosis in milk at dairy cattle farms: A systematic review and meta-analysis. *Vet. Microbiol.*, 157: 253-263.

20. Lewis, M.J., 2003. Improvements in the pasteurisation and sterilisation of milk. In: Smit, G. (Ed.), Dairy Processing, Improving Quality. Woodhead Publishing Limited, Cam-bridge, pp. 81–103

21. FSANZ, 2004. Processing Requirements, Standard 1.6.2.

22. Holsinger, V.H., Rajkowski, K.T., Stabel, J.R., 1997. Milk pasteurisation and safety: a brief history and update. *Revue Scientifique et Technique Office International des Epi-zooties* 16, 441–451

23. Garg, S.K., Mital, B.K., 1991. Enterococci in milk and milk products. *Clinical Reviews in Microbiology* 18, 15–45.

24. Giraffa, G., 2003. Functionality of enterococci in dairy products. *International Journal of Food Microbiology* 88, 215–222.

25. Giraffa, G., 2002. Enterococci from foods. *FEMS Microbiology Reviews* 26, 163–171.

26. Franz, M.A.P., Holzapfel, W.H., Stiles, M.E., 1999. Enterococci at the crossroads of foodsafety? *International Journal of Food Microbiology* 47,1–24.

27. Martinez, S., Lopez, M., Bernardo, A., 2003. Thermal inactivation of *Enterococcus faecium*: effect of growth temperature and physiological state on microbial cells. *Letters in Applied Microbiology* 37, 475–481

28. Kukhtyn M. D., Kovalenko V. L., Horyuk Yu. V., Horyuk V. V. 2016. Bacterial biofilms formation of Cattle mastitis pathogens. *Veterinary Medicine, Biotechnology and Biosafety*, 2, 4, 30-32.

29. The effect of antimicrobial agents on planktonic and biofilm forms of bacteria that are isolated from chronic anal fissures / I.M. Kozlovska, N.Y. Romanjuk, L.M. Romanjuk, M.D. Kukhtyn, Y. V. Horiuk, G.V. Karpyk // *Regul. Mech. Biosyst.*, 2017. 8(4), 577–582

30. Improvement of veterinary and sanitary control of milk production on the farm is the main lever in providing the population with high-quality products: Materials I International. science and practice conf. "Ecotrophology". Modern problems / V.V. Kasyanchuk, Y.Y. Kryzhanivskiy, I.P. Danylenko, T.V. Poltavchanko. - White Church. – 2005. – P.105–108.

31. Cow's raw milk. Technical conditions: DSTU 3662-2015. – [Effective from 2018-01-01]. - K.: Derzhspozhivstandard of Ukraine, 2018. - 9 p. 90. Drinking cow's milk. General technical conditions: DSTU 2661:2010. – [Effective from 2010-10-11]. - K.: Derzhspozhivstandard of Ukraine, 2018. - 17 p.

INFLUENCE OF PHYSICAL FACTORS ON THE RESISTANCE OF LACTIC ACID BACTERIA IN THE TECHNOLOGY OF MANUFACTURING OF DAIRY PRODUCTS

Timchy K.

Associate Professor of the Department of Biotechnology, Candidate of Agricultural Sciences,
State Higher Educational Institution "Ukrainian State University of Chemical Technology"

Koroleva A.

student
"Ukrainian State University of Chemistry and Technology"
Ukraine, Dnipro

Sour milk products are dairy products produced by fermentation of milk, whey, cream, skimmed milk with special starters, namely lactobacteria, bifidobacteria, kefir fungi, thermophilic streptococcus, and yeast. The finished product at the end of the shelf life must contain viable cells of microorganisms in an amount of at least 10^6 CFU in 1 g of the product.

The most important task of biotechnology is to meet the physiological needs of the population in high-quality, biologically complete, ecologically safe food, in accordance with modern nutritional requirements.

It is the intensity of the sour milk process in the production process that plays an important role. The frequent decrease in the intensity of the development of leavening microorganisms and the change in the direction of microbiological processes have a negative effect on the sanitary quality of products, as evidenced by the analysis of the technological processes of fermented milk products. However, recently there has been an increased interest in non-thermal methods of processing raw materials, which ensure microbiological safety while preserving the nutritional value and improving the technological properties of products.

Today, products created with the help of lactic acid bacteria occupy an important place in the diet and contribute to the prevention of some diseases.

In Ukraine, where there is no well-established monitoring of indicators not included in sanitary norms and rules, and with the spread of foreign-made leavens, the current state of compliance of the actual and declared probiotic microflora is unknown. Therefore, considering the wide range of fermented milk products, the question arises whether the composition of the microflora declared by the manufacturer is confirmed by the results of laboratory studies [2].

Yogurt, which has various bacterial cultures, will help to restore the intestinal microflora and immunity, in general. It is because of this that there is an urgent question

and study of the qualitative and quantitative composition of microorganisms that are part of yogurts to meet the requirements of regulatory documentation.

Representatives of beneficial intestinal microflora - bifidobacteria and lactic acid bacteria, which are part of probiotics - play an important role for human organisms. It is yogurt that has the main source of lactic acid bacteria, which gives a positive effect from the use of microorganisms in the composition of products made on sourdough and milk.

Yogurt is a fermented milk product produced by fermentation with pure cultures of lactic acid bacteria *Lactobacillus bulgaricus* and *Streptococcus thermophilus* with possible additional use of other cultures [3].

Yogurt is a source of macro- and microelements, proteins, vitamins and fats. This product will help with stomach disorders, thanks to the content of live cultures.

Various samples of yogurts from our domestic producers were chosen for the objects of the study: "Activia", "Zhyvinka" and "Fanny".

The results of qualitative microbiological analysis are shown in Table 1.

Table 1 – Results of research on the number of viable lactic acid microorganisms in yogurts

The name of the bacteria	The number of viable lactic acid bacteria CFU/g in 1 cm ³ of the product, no less	The name of the yogurt					
		Activia		Fanny		Zhyvinka	
		The beginning of the term	End of term	The beginning of the term	End of term	The beginning of the term	End of term
Thermophilic streptococcus	1×10^7	$1,3 \times 10^9$	$1,2 \times 10^8$	$1,3 \times 10^9$	$1,2 \times 10^7$	$1,3 \times 10^9$	$1,2 \times 10^8$
Bulgarian stick	1×10^7	$1,3 \times 10^9$	$1,2 \times 10^8$	$1,3 \times 10^9$	$1,2 \times 10^7$	$1,3 \times 10^9$	$1,2 \times 10^8$
Acidophilic bacillus	1×10^7						
Bifidobacteria	1×10^6			$2,5 \times 10^9$	$1,3 \times 10^7$		

When studying the dynamics of changes in beneficial microflora, it was found that the quantitative composition of lactic acid microorganisms in yogurts during the shelf life period decreases, in particular, in "Fanny" yogurts - by 100 times and

"Zhyvinka" - by 100 times, and the content of bifidobacteria and lactic acid microorganisms in the products of the company "Activia" decreased almost 200 times.

References:

1. Versan V. G. Integration of production quality management. New opportunities. M.: Izdatelstvo Standardov, 2003.
2. Bannikova L. A. Selection of lactic acid bacteria and their application in the dairy industry., 2012. P. 35-39.
3. Shepelev A.F., Kozhuhova O.I. Product analysis and examination of milk and milk products. Rostov-on-Don, 2001. P. 54-59.
4. Koutchma, T. Validation of UV coiled tube reactor for fresh juices / T. Koutchma, B. Parisi, E. Patazka // Journal of Environmental Engineering and Science. – 2007. – Vol. 6(3). – P. 319–328.

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР РЕКРЕАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Бриндзя Ірина Володимирівна

кандидат біологічних наук, доцент
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Тимощук Уляна Тарасівна

здобувач II (магістерського)
рівня вищої освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Карпатський регіон – це територія чотирьох адміністративних областей України: Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької. Сюди відносять подільські, малополіські та бессарабські ареали, що належать до названих областей. Територія характеризується винятковістю природно-ресурсного потенціалу, адміністративно-територіального поділу та етнографічного середовища, що сприяє розвитку рекреації. Земельні ресурси Карпатського регіону становлять 9,4% території України, вони формують унікальну екосистему. Багатство надр території регіону зумовлено складною геоструктурою будовою та геолітологічною основою. Значні запаси лікувальних мінеральних вод є особливим багатством земель регіону. На землях з лісовою та чагарниковою рослинністю, болотах карпатської гірської та лісостепової частини регіону, в майже незміненому вигляді збереглися природні ландшафти. Але вони мають переважно острівний характер. Приблизно 78 % таких територій та об'єктів природно-заповідного фонду мають площу до 50 га [1]. Територіальна структура природоохоронних територій не зовсім відповідає міжнародним стандартам. У земельному фонді Карпатського регіону більшу частину займають землі сільськогосподарського призначення. На відміну від структури земель у країні загалом, значну частку займають ліси та інші лісовкриті площі.

Цільове використання земельних ресурсів в областях Карпатського регіону різниться. Львівська та Чернівецька області мають найвищу сільськогосподарську освоєність території. У Чернівецькій області спостерігається найвищий рівень розораності. Ліси відіграють важливу роль в економічному та соціальному розвитку регіону. Оскільки вони виконують середовищезахисну та рекреаційну функції, є джерелом деревини та інших продуктів лісу [2, 3]. Регіон поділений на сільськогосподарські райони, кожному з яких притаманний свій комплекс ґрунтів. Широко використовуються у сільськогосподарському виробництві бідні дерново-підзолисті ґрунти з дерновими і гігроморфними, які переважають на Поліссі. У Лісостеповій зоні поширені чорноземи опідзолені і мало гумусні та опідзолені ґрунти, що сформувались на лесовидних породах. На безвапнякових лесовидних суглинках

розповсюджені малородючі дерново- та буроземно-підзолисті поверхнево-оглеєні ґрунти Передкарпаття, які північніше змінюються сірими лісовими ґрунтами [4]. Кислі бурі лісові та гірсько-лісові підзолисті ґрунти переважають у гірських районах Карпат. Дернові, лучні, лучно- та торфово-болотні ґрунти поширені в долинах річок. Найбільш поширеними у регіоні є сірі лісові та темно сірі опідзолені ґрунти.

Карпатський регіон відноситься до найбільш лісистих і забезпечених лісом. Лісові ресурси регіону є невід'ємною складовою його природно-ресурсного потенціалу, ефективним засобом охорони довкілля; відіграють важливу роль для задоволення матеріальних і культурних потреб людини, розвитку економіки та соціальної сфери. Разом з тим, методи ведення лісового господарства мають безпосередній вплив на кліматичні й екологічні умови регіону і прилеглих територій [5].

У Карпатському регіоні зосереджено 21 % площі усіх земель лісового фонду України (2,3 млн. га; 0,5 млрд. м³ запасу деревини). Середня лісистість території регіону становить 36,7 % (при лісистості України – 15,7 %), у тому числі: Закарпатської – 51,3 %, Івано-Франківської – 40,9 %, Львівської – 28,2 %, Чернівецької – 29,2 % [2, 3, 6].

Ялина та бук є основними лісоутворюючими породами Карпат. Також поширені дуб і ялиця. На частку інших порід припадає не більше 6 %. Лісогосподарські округи відрізняються за породним складом лісів. Найбільші площі Передкарпаття займають дубові ліси (32 %), букові (21 %), ялинові та ялицеві (17 і 15 % відповідно) [7]. Ялина та бук переважають у гірськокарпатському окрузі (ялиця та дуб – 8 і 5 % площі лісів відповідно). 68 % території округу Закарпатських рівнин і передгір'їв вкрито буковими лісами. Дубові насадження складають 23 % площі, ялинові – 4 % площі. Ліси Карпатського регіону відносяться до найбільш продуктивних в Україні (за запасом стовбурної деревини області регіону випереджають деякі країни Європи).

За обсягом поверхневого стоку Карпатський регіон займає провідне місце в Україні. Але має свої особливості формування водних ресурсів, проблеми водокористування і водозабезпечення.

Закарпатська область – займає перше місце в Україні по забезпеченні водними ресурсами (15 % усього місцевого стоку України) Басейн ріки Тиси формує водні ресурси області, територією якої протікає 9426 рік, загальною довжиною 19723 км. Середній багаторічний стік в області становить 7,92 млрд. м³/рік. Річковий стік нестабільний, часто повторюються паводки, зарегульованість стоку низька. В області нараховується 9 водосховищ і 59 ставків, загальним об'ємом 60,5 млн. м³ [4]. Експлуатаційні запаси підземних вод Закарпатської області становлять 123,7 млн. м³ (у 4 рази більше річного водоспоживання області), а прогнозні – 394,8 млн. м³. 62 розвідані родовища Закарпаття мають мінеральні води, що можуть використовуватись в лікувальних цілях. Закарпатські родовища мінеральних вод становлять 19 % усіх родовищ мінеральних вод, що використовуються в Україні. Більша частина з них –

вуглекислі (75 %), азотні та азотно-метанові (18 %), сульфідні (7 %). Серед них – 11 вод міжнародних типів та 4 типи суто закарпатського походження [8]. Сойминське, Лужанське, Плосківське, Келечинське, Шаянське, Новополянське і Полянське родовища відносяться до родовищ унікальних та рідкісних мінеральних підземних вод України.

Івано-Франківська область – займає третє місце в Україні за запасами поверхневих вод. Територією протікає понад 8,3 тис. рік, загальною довжиною 15656 км, які формуються переважно в гірській частині (70 % загальної кількості річок). В області є невелика кількість озер, що утворилися в старицях річок та в льодовикових формах рельєфу високогір'я Карпат і карстових озер [6]. У долинах річок створені ставки та водосховища. Найбільші водосховища: Бурштинське (1260 га), Княгиницьке (228 га), Чечвинське (184 га). Середній багаторічний стік в області становить 4544,34 млн. м³/рік.

Прогнозні запаси підземних вод Івано-Франківської області становлять 270 млн. м³, в т. ч. експлуатаційні – 100 млн. м³. В області виявлено близько 300 проявів мінеральних вод різноманітних типів. Серед них є аналоги таких як «Нафтуся», «Моршинська», «Полюстрівська», «Миргородська», «Єсентуки», «Казбегі». До Державного кадастру занесені води 32-х мінеральних джерел, зокрема 12 – лікувально-столових, 20 – природно-столових. Проте, в області простежується низький рівень використання мінеральних вод [9].

Водні ресурси Львівської області формуються за рахунок річкового стоку та поверхневих водойм. Середній багаторічний стік становить 225,7 тис. м³/рік. В області нараховується 20 водосховищ і 2750 ставків. Показник насиченості території ставками і водосховищами становить 8,29 тис. м³/км², що в 2,3 рази менше середнього показника по Україні [2]. Найбільш водоносні гірські річки області мають нестабільний гідрологічний режим і низькі показники акумулювання поверхневого стоку. Це зменшує можливість їх господарського використання. Тому виникає необхідність застосування водоакумулюючих інженерних споруд [5]. Прогнозні запаси прісних підземних вод становлять 1330,1 млн. м³ (56 родовищ). В області розвідано 19 родовищ мінеральних підземних вод, 17 з яких експлуатуються курортами.

Найбільш забезпеченою водними ресурсами є Чернівецька область (2,3 % усього місцевого стоку України). Вони формуються поверхневим стоком басейнів р. Прут, р. Дністер і р. Серет, транзитним річковим стоком, експлуатаційними запасами підземних вод. Середній багаторічний стік становить 1,23 млрд. м³/рік. Річковий стік нестабільний, часто повторюються паводки, зарегульованість стоку низька. В області нараховується 4 водосховища і 1150 ставків [3]. Майже усі ставки побудовані для запобігання паводкам та ерозії. Використовуються для риборозведення та технічного водопостачання. Експлуатаційні запаси підземних вод становлять 62,4 млн. м³, а прогнозні – 147,9 млн. м³. Більша частина мінеральних вод – гідрокарбонатні (Будинець, Цециме, Селятин), хлоридно-натрієві (Красноільськ, Сергії, Хряцька), сульфатно-натрієві та сульфатні вод з невисокою мінералізацією [9].

В господарському житті Карпатського регіону мінеральні ресурси відіграють

важливу роль. Попри те, що значна частина практично вичерпана, їхні запаси та різноманітність впливають на економічний розвиток цілого регіону та його областей [9].

Мінерально-сировинна база Закарпатської області нараховує 271 родовище та більше тридцяти видів корисних копалин. Розвідано п'ять родовищ вуглеводнів, чотири родовища природного газу: Солотвинське, Русько-Комарівське, Королівське, Станівське. На території області, крім того, розташовано дев'ять газоперспективних об'єктів, що підготовлені до глибокого буріння, та запаси сланцевого газу, що потребують додаткового розвідування [7, 8]. Буре вугілля зосереджено на чотирьох родовищах в Хустському, Іршавському та Мукачівському районах. Біганське родовище германієвих лігнітів є перспективним для розробки. Цеоліти представлені трьома родовищами: Сокирницьке, Липчанське, Зеленокам'янське [8]. Запаси каолінів у Закарпатті за якістю не мають аналогів в Україні. Вони характеризуються високою білизною та пластичністю (Берегівське, Квасівське, Мужіївське родовища). Єдиним в Україні є Біганське родовище бариту. Також високою якістю володіють свинцево-цинкові руди Закарпаття. Територія є золотоносною провінцією в Україні: Мужіївське родовище та родовище Сауляк [1].

Закарпаття це територія, яка має потенційну сировину для видобутку алюмінію – алуніти. Унікальними родовищами загальнодержавного значення є бентоніти та перліти. Тут зосереджені великі поклади кам'яної солі, які сконцентровані у Солотвинському родовищі. З 2011 року видобуток солі не проводиться. Як наслідок шахти солерудника зазнають затоплення, що супроводжує активізацію карстових процесів. Ці явища простежується у м. Слотвино як на території виробничої зони так і рекреаційної та житлової. На території Закарпаття сконцентровані родовища із сировиною будівельних матеріалів [8].

На території Івано-Франківської області зосереджено 321 родовище та 79 об'єктів корисних копалин. Родовища сировини для виробництва будівельних матеріалів займають 52% від загальної мінерально сировинної продукції, 22,4% становлять родовища паливно-енергетичних корисних копалин, 17,8 % – родовища питних, технічних та мінеральних підземних вод, 7,8% – родовища гірничо-хімічних корисних копалин. Найважливішими корисними копалинами в регіоні є: нафта та газ, солі калію, сировина для виробництва цементу, підземні свіжі та мінеральні води, будівельні матеріали. На території є великі записи кам'яної (кухонної) солі, тому ці родовища є перспективними для розвитку [10].

Запаси нафти в регіоні складають 13,6% від національних. Відсоток запасів газу незначний – приблизно 3%. Більшість родовищ нафти та газу в регіоні знаходяться на завершальному етапі розвитку через складні геологічні та технологічні умови використання. Чільне місце серед корисних займають родовища калійної солі. Тут сконцентровано сім родовищ калійних солей: Калуш-Голинське, Марково-Росільнянське, Тура Велика, Тростянецьке, Кадобне, Делятинське та Березівське. Територія характеризується покладами сірки, запаси якої становлять 32% від загальної кількості запасів

Прикарпатського сірконосного басейну. Івано-Франківська область багата на сировину для виробництва будівельних матеріалів (мергелі, вапняки та гіпс, які використовуються для виробництва цементу).

Чернівецька область характеризується складною та багатогранною геологічною будовою. На території сконцентровано велика кількість природних ресурсів, розвідано 4 нафтогазоносних родовища (Лопушнянське, Черногузське, Красноільське, Шереметівське). Наявні надра будівельних матеріалів та чималі запаси гіпсу та ангідриду. Багаті на мергелі та вапняки Північна та Східна частина області. Сконцентровані також кварцити, сланці та кухонна сіль. На території розвідано 162 родовища корисних копалин, при цьому два – належать до Державного фонду родовищ України. Найбільша кількість родовищ приурочена цегельно-черепичній сировині та піщано-гравійним сумішам [11].

Мінерально-сировинна база Львівщини формує галузеву структуру та відіграє важливу роль у розвитку господарства. На території регіону сконцентровано близько 470 родовищ корисних копалин. Першість серед мінералів за запасами та економічною вартістю посідають горючі (природний газ, газовий конденсат, нафта, вугілля, торф). Поширені також неметалеві мінерали (столові, калійні та магнієві солі, сірка, вапняки, цементна сировина, гіпс, глина, суглинок, пісок, піщано-гравійна суміш, пісковики), а також озокерит, сапропель [2]. Розвідано 45 родовищ природного газу, запаси яких складають 8% від загальнодержавних. Територія має потенціал щодо видобутку сланцевого газу. На Львівщині розвідано 18 родовищ нафти та виявлено 11 перспективних нафтоносних площ. Глибинні структури нафтогазоносних смуг Бориславсько-Покутської та Більче-Волицької є перспективними для збільшення обсягів видобутку нафти та газу. Недоліком є недостатня освоєність таких глибин та низький рівень вилучення сировини з покладів. Розвідано 28 родовищ кам'яного вугілля та 4 буровугільні родовища. Зосереджені запаси озокериту – Бориславське родовище, однак з 1995 року видобуток призупинений. Наявні також 15 родовищ торфу на двох з них ведеться видобуток. Регіон володіє великими запасами менілітових сланців, які використовуються для виробництва м'яких покрівельних матеріалів. У промисловості використовуються запаси металічних корисних копалин, передусім германій, який є складовою вуглемістких порід. У регіоні зосереджені й родовища неметалевих корисних копалин [12].

Природно-ресурсний потенціал є сприятливим для рекреаційного розвитку регіону. Територія підхожа для оздоровчих та відпочинкових комплексів. Тут знаходиться велика кількість бальнеологічних курортів (санаторіїв, відпочинкових об'єктів, туристичних баз). Регіон багатий природними рекреаційно-туристичними ресурсами, серед яких ландшафтні, лісові, водні. У туристів (переважно серед молоді) популярністю користуються активні види відпочинку, такі як пішохідний, лижний, велосипедний, пізнавальний, водний.

Список літератури:

1. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2013. Том 1. Екологічна безпека та природно-ресурсний потенціал / відп. ред. В.С. Кравців. 2013. 336 с.
2. Львівська область: природні умови та ресурси: монографія / за заг. Ред. д-ра геогр. наук, проф. М.М. Назарука. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 592 с.
3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернівецькій області у 2017 році. Чернівці, 2018. 203 с.
4. Статистичний збірник «Регіони України» 2019. Частина I. / за редакцією І. Є. Вернера, 2019. 309 с.
5. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону): Навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 96 с.
6. Регіональна доповідь про стан навколишнього середовища в Івано-Франківській області в 2018 році. Івано-Франківськ, 2019. 172 с.
7. Особливості розвитку зеленого туризму в Україні (оглядова довідка за матеріалами преси) URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article>
8. Мінерально-сировинна база Закарпаття. – Режим доступу : <http://zakarpattia.net.ua>
9. Мінерально-сировинна база України – Режим доступу : <http://www.dgs.kiev.ua/m-40-21.php>
10. Екологічний паспорт Івано-Франківської області. – 2019. – Режим доступу : <http://www.ecology.if.ua>
11. Основні родовища корисних копалин України. – Режим доступу : <http://geoinf.kiev.ua/rod.htm>
12. Кравців В.С., Євдокименко В.К., Габрель М.М. Рекреаційна політика Карпатського регіону. Чернівці: Прут, 1995. 68 с.

ПЕРВОЦВІТИ ПРИДНІПРОВ'Я

Шпак Олена Анатоліївна

вчитель біології

Ліцей № 4 Підгородненської міської ради
Дніпровський район Дніпропетровська область

Краса рідного краю зачаровує, надихає, додає сил та енергії. Серед різноманіття трав степової зони привертають увагу тендітні весняні квіти – первоцвіти.

Місцем спостереження і дослідження я обрала балку Вербову в селі Явдотівка Криворізького району Дніпропетровської області.

При вивченні різноманітності та чисельності первоцвітів Дніпропетровської області, я з'ясувала, що є цікаві й корисні представники. Але деякі види рослин я не знайшла. Хоча зі спогадів старших людей та літератури я знаю, що тут були колись такі рослини, як калюжниця болотна, мати – й – мачуха. Також стало відомо, що й горицвіт весняний, гадюча цибулька, анемона жовтецева, брандушка різноколірна також з'явилися всього декілька років тому.

Я вирішили з'ясувати, які чинники сприяли тому, що рослини зникли.

До 90 – х років ХХ століття на околиці села Явдотівка було інтенсивне випасання овець. Виїдання та витоптування надземної частини рослини на ранніх етапах її розвитку сприяли тому, що рослина була неспроможна зацвісти, розвинути плід та поширити насіння. Адже без надземної частини – листків, у яких відбувається фотосинтез, рослина не може відновити запас поживних речовин у своїх підземних цибулинах, бульбах, вони виснажуються. Можливо, це була одна із причин того, що деякі види рослин зникли.

Були відомі випадки, коли мешканці села, помітивши поодинокі квіти диких тюльпанів, брандушки різноколірної та півників карликових, викопували їх і висаджували біля своїх будинків.

Я вважаю, що квіти можуть зникати також через механічні забруднення балки. В межах села я нарахувала 7 великих сміттєзвалищ.

Найстрашнішим для рослин є те, що останніми роками почастишали випадки випалювання сухої трави. Це призводить до неконтрольованих пожеж! Кожної весни виникає загорання балки. Випалюючи суху траву, люди навіть не здогадуються, якої шкоди завдають природі.

По – перше, знищується перший шар ґрунту – степова підстилка. По – друге, під дією температури, гумус руйнується, і ґрунт стає менш родючим. По – третє, корінці, цибулинки, кореневище та насіння рослин під час пожежі може гинути і рослина вже не відновиться.

Значення першоцвітів дуже важливе у природі! Вони дають поживні речовини комахам, жукам, павукам, які також щойно прокинулись від зимової сплячки. Усі ми знаємо, що ці безхребетні тварини у свою чергу можуть бути їжею для більших тварин, наприклад птахів. Отже, перші весняні квіти є складовою у ланцюгах живлення, а якщо порушується хоч одна ланка, то

порушується весь ланцюг.

Пропоную ознайомитись із біологічними особливостями деяких представників первоцвітів.

1. Зірочки жовті. Відноситься до родини Лілійні. Весна ще тільки вступає в свої права, а вже виблискують золотаві квіточки зірочок жовтих. Розвиватися вони починають ще під снігом. Навіть на тих місцях, де ще залишився тонкий шар снігу, можна побачити їх тонесенькі росточки. Рослина зовсім маленька й така тендітна, іноді близько 2 см. Хоча зазвичай вона може бути від 10 до 20 см заввишки. Зірочки жовті – медоносні рослини.

2. Фіалка запашна. Фіалка з давніх – давен вважалася символом пробудження природи. Квіти дуже запашні. У дощову погоду квітконіжка вигинається, і квітка ховається під листочок, зберігаючи пилок від намокання. Плід – коробочка. При дозріванні плодоніжки нахиляють її до землі, і насіння висипається безпосередньо під материнською рослиною. Насіння фіалки запашної, так як і горицвіта весняного, дуже люблять їсти мурашки. Тому вони сприяють поширенню цих гарних квітів.

Запилюють фіалку запашну комахи, які беруть у неї нектар і пилок. Рослина багаторічна.

3. Горицвіт весняний. Сліпучо – жовті квітки горицвіту весняного виблискують яскраво на сонці серед степових трав. Горицвіт весняний – багаторічна рослина з кореневищем і численними стеблами до 10 – 40 см заввишки.

Плоди – багатогорішки. Вони мають їстівні придатки, що приваблює мурашок. Розтягуючи плоди до своїх мурашників для відгодівлі личинок, мурашки часто гублять їх по дорозі і тим самим сприяють поширенню рослини.

Насіннєве поновлення горицвіту весняного відбувається дуже повільно, протягом десяти і більше років.

4. Анемона жовтецева. Належить до родини Жовтецеві. Нектарників немає, але комахи відвідують квітку заради великої кількості пилку, який вони поїдають. Плід складається з багатьох горішків, які мають їстівні придатки, що приваблюють мурашок. Поїдаючи ці придатки, мурашки сприяють поширенню цих рослин.

5. Гіацинтик Палласів. Належить до родини Лілійні. Це невеличкі рослини від 5 до 20 см заввишки.

6. Бурачок шорсткий. Запилюється бурачок переважно мухами, але можливе й самозапилення. Рослина однорічна, віддає перевагу піщаним, кам'янистим місцям, степовим схилам, трапляється на полях як бур'ян.

7. Півники карликові. Недарма ще давні греки називали цю рослину «райдугою». І справді, квіти її поєднують у собі різноманітні відтінки кольорів – від червонуватих, темно – синіх, фіолетових до зеленувато – ясножовтих і білих. Запилюється джмелями і мухами. Рослина не перевищує 12 – 15 см.

8. Терен колючий. Серед кущів зацвітає найперший. Дрібні білосніжні квіточки вкривають гілки ще до появи листя. Кущі терену іноді невеликі дерева 1 – 4 м заввишки. Ціняться як хороший медонос, харчова і декоративна рослина

(ягоди терену можна їсти).

9. Мигдаль низький. Цвіте рано навесні. Дуже декоративний кущ, що широко використовується в озелененні. Насінина містить до 50% гіркої олії, яку використовують в медицині.

10. Барвінок малий. Сланкі вічнозелені півкущики барвінка малого утворюють такі щільні зарості, що подекуди на 1 м² їх налічується до сотні. Квітки запилюються комахами. Цінна лікарська і декоративна рослина.

Щоб зберегти красу рідного краю, пропоную такі заходи:

1. Не зривати квіти у букети.
2. Не випалювати бездумно суху траву.
3. Не викидати сміття, де заманеться.
4. Не викопувати та не пересаджувати квіти у себе дома.
5. Періодично змінювати місце випасання худоби.

Дотримуючись таких простих рекомендацій, ми збережемо не тільки рослинний світ Явдотівки, а й тваринний.

Будьте відповідальними – не завдавайте шкоди цим тендітним квітам! Пам'ятайте, краса рідного краю – у наших руках!

Список літератури:

1. Лідія Семенівна Панова, Віра Вікторівна Протопопова. Весняні рослини. Довідникове видання. Київ. Рад. школа 1987. 160 с., іл.
2. Рідей М. Н., Строкаль В. П., Шофолов Д. Л., Горбатенко А. А. Охорона земель та сталє землекористування. Луганськ: Вид – во ТОВ «ПРОГТЕХСНАБ» 250 с.
3. Сафонов М. М. Повний атлас рікарських рослин. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 384 с.
4. Біотопи степової зони України / Ред. академік НАН України Я. П. Дідух. – Київ – Чернівці: ДрукАРТ, 2020, 392 с.
5. Сучасні масштабні екологічні проблеми в контексті сталого розвитку / А. Г. Шапар // Екологія і природокористування. – 2009. – Вип. 12. – С. 6 – 9. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
6. Василега В. Д. Ландшафтна екологія. – Навчальний посібник. – Суми: Вид – во СумДУ, 2010. – 303 с.

PALLADIUM NANOCATALYSTS IN THE HYDROGENATION REACTION OF TOLUENE

Isazade Aygun Fakhraddin

PhD candidate, «Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry named by academician of M.Nagiev», MSERA

Rahimli Nargiz Tahmasib

PhD candidate, «Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry named by academician of M.Nagiev», MSERA

Babayev Elchin Huseyn

Master student, «Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry named by academician of M.Nagiev», MSERA

Mammadova Ulviyya Ahmed

PhD, associate professor, «Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry named by academician of M.Nagiev», MSERA

Zeynalov Nizami Allahverdi

Doctor of chemistry, professor of the laboratory of “nanostructured metal-polymer catalysts”, «Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry named by academician of M.Nagiev», MSERA

Hydrogenation of aromatic compounds is widely used in modern industrial catalytic processes, which are the basis of motor fuel processing technology [1-4]. Noble metals such as Pd can be used for hydrogenation of aromatic compounds [5]. Hydrogenation of organic compounds could also be catalyzed by the Pd(0) or its complexes, which has attracted much attention in academic research and chemical industry. A lot of heterogeneous and homogeneous catalysts containing Pd(0) complexes or clusters have been prepared in the past several decades [6].

In this regard, palladium nanoparticles were synthesized on the basis of poly-N-vinylpyrrolidone matrix in the presented work. A chemical method was used for the production of poly-N-vinylpyrrolidone-palladium nanocomposite, which is reduction of palladium salts from aqueous solutions in a polymer-matrix environment until it is zero-valent state of palladium. The stage of immobilization of palladium was carried out in the presence of well water-soluble palladium salts and poly-N-vinylpyrrolidone containing a carbonyl group with swelling capacity. NaBH₄ was used as a reducing agent to reduce the state of Pd(II) ion to Pd⁰ in the solution. It was found that the regular structure of the carrier allows to get immobilized and small nanoparticles (20-25 nm). The size of the nanoparticles was determined by the SEM method.

N,N'-methylene-bis-acrylamide was used as the crosslinking agent. Catalytic properties of palladium-poly-N-vinylpyrrolidone nanocatalysts were studied in the hydrogenation reaction of toluene. The research work was carried out at a temperature of 20-40°C, at different mole ratios of toluene:hydrogen and the products obtained as a result of the reaction were analyzed in an Agilent 7890 B gas chromatograph. At the same time, the influence of the reaction time on the selectivity (according to methylcyclohexane) of the hydrogenation reaction of toluene in the presence of poly-N-vinylpyrrolidone-palladium catalysts was studied. Therefore, at the initial stage of the hydrogenation reaction (1.5-2 hours), a mixture containing methylcyclohexane, methylcyclohexene, methylcyclohexane and toluene is formed. It was determined that the yield of methylcyclohexane is 15.4% as a result of hydrogenation of toluene for 6 hours 40°C in the presence of poly-N-vinylpyrrolidone-palladium nanocatalysts.

Thus, the immobilized polymer-based palladium nanocatalyst shows high activity in the hydrogenation reaction of toluene and maintains it with repeated cycles.

References

1. M.D.Garba, A. Galadima, J. Phys. Sci. 2018, 29, 153-176. DOI: 10.21315/jps2018.29.2.10.
2. V. I. Erofeev, I. S. Khomyakov, L. A. Egorova, Theor. Found. Chem. Eng., 2014, 48, 71-76. DOI:10.1134/S0040579514010023.
3. A. K. Agarwal, T. Gupta, P. Bothra, P. C. Shukla, Particuol., 2015, 18, 186-193. DOI:10.1016/j.partic.2014.06.008.
4. J. Ou, H. Guo, J. Zheng, K. Cheung, P. K. K. Louie, Z. Ling, D. Wang, Atmosph. Environ., 2015, 103, 196-206. DOI: 10.1016/j. atmosenv.2014.12.048.
5. J. Yang, Y. Fan, Z.-L. Li, Z. Peng, J.-H. Yang, B. Liu, Z. Liu, Mol. Catal. 2020, 492, 110992. DOI:10.1016/j.mcat.2020.110992.
6. R.J. White, R. Luque, V.L. Budarin, J.H. Clark, D.J. Macquarrie, Chem. Soc. Rev. 38 (2009) 481.

ФРАНЧЕСКА КАЧЧІНІ – ЖІНКА – МУЗИКАНТ У НОВІЙ СТАТЕВО – ГЕНДЕРНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

Шпиг Юлія Володимирівна,
викладач кафедри сольного співу,
здобувач кафедри історії світової музики
Національної музичної академії імені П.І.Чайковського

Франческа Каччіні (Francesca Caccini), незважаючи на шлюби, які змінювали написання її прізвища (Francesca Signorini; Francesca Signorini-Malaspina; Francesca Raffaelli), увійшла в історію музичної культури під своїм дівочим ім'ям та відомим її прихильникам ніжним прізвиськом «La Ceschina» — «Ла Чеккіна» («Співоча пташка»). Цей факт підтверджує незмінний зв'язок видатної італійської співачки та композиторки з творчими настановами її батька — знаменитого Джуліо Каччіні (Giulio Romolo Caccini або Giulio Romano). Попри всі повороти долі, що маркували творчий шлях сміливої і незалежної жінки в переламний для Європи період зміни культурної парадигми, Франческа продовжувала справу батька і стала однією з найкращих його учениць як неперевершена виконавиця. Крім того, вона поширювала нову техніку співу, до створення якої був причетний Джуліо Каччіні як авторитетний педагог і талановитий композитор.

Як зазначає перший біограф Франчески Крістофоро Бронзіні (Cristoforo Bronzini)¹, дівчина з дитинства вирізнялася гострим розумом і успішно вивчала латинь, риторику, поезику, геометрію, астрологію, філософію, сучасні мови, грецьку мову, навіть окультні науки, читала гуманістичні трактати. Вона так любила літературу і книги, що, за переконанням Бронзіні, «якби їй дозволили (як Ластенеї чи Аксіотеї, учениці Платона) ходити в хлопчачому одязі до державної школи, вона вчилася би так само добре, як інші відомі люди нашого часу»². Проте, звісно, основні духовні зусилля Франчески були спрямовані на опанування принципів музикування, що затверджувалися в повсякденній практиці флорентійців на межі XVI–XVII ст.

Франческа Каччіні і її батьки Джуліо Каччіні та співачка Лючія де Філіппо Ганьоланді (Lucia di Filippo Gagnolandi) — перебували на службі в Медічі в одному з найбільш розкішних княжих дворів Італії. Це гарантувало музикантам значні професійні привілеї, проте їхні творчі здобутки залишались власністю володарів Тоскани і навіть особисте життя значною мірою залежало від них. Відомо, що Джуліо Каччіні, вступаючи в середині 1560-х років на службу до Медічі, відмовився від прав на творчу й інтелектуальну власність, на свій шлюб і шлюби дітей, а також на вибір місця проживання. Натомість він отримав

¹ Bronzini C. Della dignità e nobiltà delle donne. Florence : Zanobi Pignoni, 1622–1623.

² Cusick S. G. Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. P. 4.

гарантії мати стабільний дохід, право приймати подарунки за вірну службу не тільки від Медічі, а й від інших знатних сімей, отримувати пенсію по досягненні похилого віку і при нездоров'ї, мати допомогу у придбанні житла, перспективу працевлаштування дітей тощо. Це відкривало Каччіні двері у найвищі верстви суспільства, що було мрією кожного музиканта, адже надавало широкі можливості для творчої реалізації.

Дім Джуліо Каччіні часто відвідували найяскравіші представники мистецької Флоренції: художники, поети, музиканти. Тож значення років духовного та професійного становлення Франчески в оточенні флорентійських гуманістів неможливо переоцінити, адже інтелектуально обдарована Франческа могла разом із знаннями засвоїти «амбіції свого батька, його гордість за набуття професійної досконалості, схильність до епатажу і тривожне відчуття залежності від влади інших, однак гідної того, щоб до неї ставилися з повагою, так, ніби вона була принцесою»³. Проте, оскільки вона була донькою, а не сином прославленого Джуліо Романо, то результат її професійного становлення не міг відповідати вимогам до музикантів-чоловіків, а лише тому максимуму навичок і знань, яких очікували від *gentlewoman*..

Досліджуючи ранні музичні кроки Франчески, С. К'юзік підкреслює, що важливим підґрунтям формування вокальної техніки співачки стало вивчення католицького богослужбового репертуару. Практика хорового співу не тільки сприяла розвитку музичних здібностей юної Каччіні, а й зміцнювала її духовні орієнтири. Франческа все життя буде змушена відстоювати право на свої художні рішення та демонструвати переконливість власних творчих настанов. Більшість своїх музичних навичок Франческа набула саме в батька, а творча атмосфера його оточення міцно закріплювала впевненість флорентійки в необхідності рухатися новими шляхами в бурхливому мистецькому світі початку Нового часу.

Майбутню професійну діяльність Франчески варто розглядати в широкому соціально-культурному контексті. Наголосимо, що для італійської спільноти факт музичної майстерності співачки загалом ставав ознакою високих моральних якостей жінки та її належності до доброчесної частини суспільства, адже свідчив про вміння зосереджуватися на тому, що є за межами повсякденного існування і неможливе поза внутрішньою дисципліною. У сповненому емоційних вибухів бароковому світі закріплювалось вагоме значення професійної музичної бази, що мала свої невідповідності та неемпіричні властивості, забезпечуючи певну рівновагу свободи й зумовленості виконавських рішень.

Завдяки активній діяльності Франчески в різних напрямках її професійної реалізації авангардні ідеї «Флорентійської камерати» набували яскравого виявлення в музичному житті Флоренції першої третини XVII ст. і перетворювали вокальні жанри XVI ст. й усталені прийоми співу на застарілі та нецікаві для вибагливої тосканської аудиторії. Досить швидко «бренд» родини

³ Cusick S. G. Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. P. 4.

Каччіні набував потужного резонансу не тільки у Флоренції, а й далеко за її межами.

У маскулінному світі початку Нового часу жінка-виконавиця, а особливо жінка-композитор, — абсолютно незвичне явище. Право європейської людини на професійну творчу реалізацію незалежно від статевих факторів — завоювання нової епохи, яке повільно, але впевнено буде впроваджуватися в Європі. Франческа Каччіні — перша велична жіноча творча постать у європейській музичній царині з часів Середньовіччя, у якому самотньо височить образ Гільдегарди Бінгенської (*Hildegard von Bingen*) — німецької абатиси XI ст., провидиці, поетеси, композиторки, філософині. Пів тисячоліття знадобилось європейському суспільству, щоб креативний потенціал жіночої енергії так потужно вибухнув знову.

Саме такий ракурс усвідомлення перебігу історичних подій на межі XVI–XVII ст. стає основним у монографії «Франческа Каччіні при дворі Медічі. Музика і поширення влади»⁴. Її авторка — відома американська професорка Сюзанна Г. К'юзік (*Suzanne Cusick*) — зазначає, що прагнула розкрити «як це бути жінкою-музикантом у ранньому сучасному світі, тобто у світі, який дав нам оперу»; показати, що «жінки можуть працювати співачками, і певні типи персонажів можуть бути представленими в пісні й на сцені, формуючи нову статево-гендерну систему сучасної Європи»; усвідомити, «як жінки відчували музику і життя в такому центральному часі й місці в історії європейської музичної культури, що воно набуло статусу міфу»⁵. Жінки – композитори не були чарівницями, а надзвичайно талановитими особистостями, які постійно доводили, що мають високі інтелектуальні здібності і здатні виражати почуття, народжені глибокими переконаннями.

За припущенням С. К'юзік Франческа Каччіні мала документ, що був офіційним свідченням високого статусу Франчески. Навіть не маючи офіційного контракту з Медічі як музикант і не отримуючи офіційної плати за роботу, вона давно заслужила право на всі привілеї, які могли їй забезпечити Медічі. Такий фінал творчої кар'єри закріплював перспективи жінки-виконавиці й жінки-композиторки в новому культурному просторі Європи, що швидко змінювався і набував тих контурів, які є вже цілком звичними для нас сьогодні.

Список літератури:

1. Bronzini C. *Della dignità e nobiltà delle donne*. Florence : Zanobi Pignoni, 1622–1623.
2. Cusick S. G. *Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power*. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. P. 4.
3. Cusick S. G. *Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power*. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. P. 4.

⁴ Cusick S. G. *Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power*. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. 445 p.

⁵ Cusick S. G. *Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power*. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. P. XIV. Передмова авторки.

4. Cusick S. G. Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. 445 p.

5. Cusick S. G. Francesca Caccini at the Medici Court Music and the Circulation of Power. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. P. XIV. Предмова авторки

ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ РЕГІОНАЛЬНО-РІДКІСНИХ ВИДІВ НПП «ДЕСНЯНСЬКО-СТАРОГУТСЬКИЙ» ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМА

Тихонова Олена

доцент

Сумський національний аграрний університет

Маруха Тетяна

аспірант

Сумський національний аграрний університет

Одним з мотивів туристичної подорожі виступає прагнення людини до відпочинку в лоні природи. Останні дослідження доводять, що естетика фіторізноманіття природних ландшафтів позитивно впливає на психологічний та емоційний стан людини [5]. Вислів «soft tourism» означає «м'який туризм» – подорож з м'яким, неущкоджуючим дотиком до природи, який супроводжується соматичним оздоровленням на фоні психічної релаксації [6, 11].

Серед чисельних напрямків розвитку туристичної галузі одним із пріоритетних і перспективних векторів став екологічний туризм [1, 13]. Ніша зеленого туризму постійно розширюється на туристичному ринку, раритетні біотичні компоненти природних ландшафтів відіграють вирішальну роль у привабленні відвідувачів туристичних об'єктів та підвищенні конкурентоспроможності цього напрямку [2, 15]. Окрім того, екологічний туризм має значні пізнавальні можливості, отже важливий для формування суспільної свідомості в парадигмі раціонального природокористування [10]. У провідних розвинутих країнах світу екотуризм став невід'ємною частиною багатьох видів туризму саме завдяки просвітницькому потенціалу [4]. Вивчення флористичного різноманіття природоохоронних територій в цілому та рідкісних видів зокрема – важлива складова не тільки екологічного туризму, а й екологічної освіти. [14].

Збереження біорізноманіття лісових фітоценозів - одне з нагальних завдань у галузі охорони довкілля [3, 13]. До числа територій, які використовуються в екологічному туризмі, відноситься Деснянсько-Старогутський національний природний парк. Науковим установам такого рангу належить провідне місце у вирішенні проблеми охорони і збереження природних ландшафтів. Для підтримки екологічного балансу в природних екосистемах вкрай важливо зберегти лісові біоценози в природному стані. Трансформація лісової рослинності під впливом кліматичних змін та через антропогенну діяльність стала критичною складовою біорізноманіття Східного Полісся. Особливої уваги потребують рідкісні види флори і фауни.

За фізико-географічним районуванням України територія НППДС знаходиться у межах Придеснянського району Новгород-Сіверської фізико-географічної області Українського Полісся [7]. Територія парку являє собою

низовину із загальним ухилом до р. Десна. За геоботанічним районуванням територія парку знаходиться в Європейській широколистянолісовій області, Східно-Європейській провінції, Поліській підпровінції, Східно-поліському окрузі дубово-соснових та соснових лісів. За ландшафтним районуванням територія дослідження представлена алювіально-зандровими низовинами, хвилястими, з карстовими западинами, дерново-слабопідзолистими та середньопідзолистими піщаними ґрунтами, переважно під борами та суборами в північній частині та моренно-зандровими низовинами, горбистими, з останцями корінних порід, з дерново-середньопідзолистими піщано-супіщаними ґрунтами під суборами та судібровами в південній і західній частині парку. Загальна площа парку - 16215,1 га, з яких 7272,6 га знаходяться в постійному користуванні. Територія парку розділена на функціональні зони – абсолютно заповідну площею 2357,4 га, яка виконує природоохоронну функцію та використовується виключно в моніторингових дослідженнях; зону регульованої рекреації, яка є найбільшою, 7803,4 га і виділена для відпочинку, екологічного, спортивного туризму і еколого-просвітницької роботи серед молоді та господарську зону площею 6052,3 га. Ще 2 га складає зона стаціонарної рекреації. Ліси на території НППДС займають 8583,9 га [9].

Раритетна компонента флори Деснянсько-Старогутського парку поділяється на групи: 1) види, занесені до Європейського Червоного списку, Червоного списку МСОП, Додатку I Бернської конвенції, тобто знаходяться на міждержавному рівні охорони, 2) види державного рівня охорони, - занесені до Червоної книги України; 3) види, що знаходяться на регіональному рівні охорони, на території всього Українського Полісся; 4) види місцевого рівня охорони, які входять до обласного списку рідкісних видів [16]. Дані офіційного переліку регіонально-рідкісних видів рослин Сумської області і перелік флори парку [8, 10], дали можливість скласти перелік регіонально-рідкісних видів рослин, які мешкають на території НПП «Деснянсько-Старогутський» та представляють неабиякий інтерес для геоботаніки, екології та еколого-просвітницької роботи в рамках екологічного туризму.

В різних еколого-ценотичних умовах Деснянсько-Старогутського національного природного парку мешкають представники різних систематичних груп регіонально-рідкісних рослин: лишайники - *Peltigera canina* (L.) Willd., *Cetraria islandica* (L.) Ach.; мохи: *Leucobryum glaucum* (Hedw.) Angstr., *Vuxbaumia aphylla* Hedw., *Sphagnum magellanicum* Brid.; судинні рослини по родинях: *Lycopodiaceae* - *Lycopodium clavatum* L.; *Ophioglossaceae* - *Ophioglossum vulgatum* L.; *Onocleaceae* - *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod., *Dryopteridaceae* - *Dryopteris dilatata* (Hoffm.) A.Gray, *Dryopteris cristata* (L.) A.Gray, *Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newman; *Thelypteridaceae* - *Phegopteris connectilis* (Michx.) Watt; *Cupressaceae* - *Juniperus communis* L.; *Nymphaeaceae* - *Nymphaea candida* C.Presl; *Nymphaea alba* L., *Ranunculaceae* - *Thalictrum aquilegifolium* L.; *Fumariaceae* - *Corydalis cava* (L.) Schweigg. & Koerte; *Corylaceae* - *Carpinus betulus* L.; *Caryophyllaceae* - *Eremogone saxatilis* (L.) Ikonn. *Dianthus pseudosquarrosus* (Novak) Klokov; *Violaceae* - *Viola riviniana* Rchb., *Viola*

uliginosa Besser, *Viola epipsila* Ledeb.; *Brassicaceae* - *Dentaria quinquefolia* M.Bieb.; *Cistaceae* - *Helianthemum chamaecistus* Mill.; *Salicaceae* - *Salix rosmarinifolia* L., *Salix myrsinifolia* Salisb.; *Ericaceae* - *Andromeda polifolia* L., *Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng., *Vaccinium uliginosum* L., *Oxycoccus palustris* Pers., *Pyrolaceae* - *Pyrola chlorantha* Sw.; *Crassulaceae* – *Hylotelephium triphyllum* (Haw.) Holub, *Sempervivum ruthenicum* Schnittsp. & C.B.Lehm.; *Rosaceae* - *Cerasus fruticosa* (Pall.) Woronow; *Fabaceae* - *Genista germanica* L.; *Onagraceae* - *Circaea alpina* L.; *Rubiaceae* - *Galium intermedium* Schult.; *Gentianaceae* - *Gentiana pneumonanthe* L.; *Polemoniaceae* - *Polemonium caeruleum* L.; *Scrophulariaceae* - *Pedicularis palustris* L.; *Lentibulariaceae* - *Utricularia vulgaris* L., *Campanulaceae* - *Campanula persicifolia* L., *Campanula cervicaria* L.; *Asteraceae* - *Jurinea cyanoides* (L.) Rchb., *Antennaria dioica* (L.) P.Gaerth., *Psephellus sumensis* (Kalen.) Greuter; *Cyperaceae* - *Carex hartmanii* Cajand., *Carex limosa* L., *Carex brizoides* L., *Araceae* - *Calla palustris* L.;

Поглиблення знань про формування, сучасний стан та динаміку розвитку природних комплексів парку потребує продовження геоботанічних досліджень території. Вивчення та збереження популяцій раритетних видів рослин сприяє підтриманню флористичного різноманіття угруповань, в яких вони мешкають, що, в свою чергу, робить їх більш стійкими в екологічному сенсі [12]. З іншого боку, стійкість та високе біорізноманіття лісових і лучних екосистем території підвищує туристичну привабливість Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський».

Література:

1. Баштовий М.Г., Скляр В.Г., Тихонова О.М., Скляр Ю.Л. (2018). Туристичний кластер Сумщини: геомоніторинг об'єктів екологічно орієнтованого туризму як складова сталого розвитку регіону. *Вісник ШНАУ. Економіка і менеджмент*, 8 (77), 143-148.
2. Barkin, David; Bouchez, Carlos Paillés (2002). "NGO–Community Collaboration for Ecotourism: A Strategy for Sustainable Regional Development. *Current Issues in Tourism*. 5 (3–4): 245–253. doi:10.1080/13683500208667921.
3. Burger, J. (2000). Landscapes, tourism, and conservation. *Science of the Total Environment*, 249(1–3), 39–49. doi: 10.1016/s0048-9697(99)00509-4.
4. Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. (2002). Екологічний туризм як дидактична основа раціонального природокористування та геоecологічної освіти. *Регіональні екологічні проблеми*, 36, С. 45-50.
5. Копилець Є. В. (2009). Тракткування поняття екологічних ціннісних орієнтацій у теорії екологічної освіти і виховання Слов'янськ: СДПУ, 14, 184 – 188.
6. Львовчкіна А. М. Екологічна психологія: Навчальний посібник. К.: Міленіум, 2003, 120 с.
7. Маринич О. М., Пархоменко Г. О., Петренко О. М., Шищенко П. Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України. *Український географічний журнал*. 2003. № 1. С. 16–20.

8. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т.Л. Андриєнко, канд. біол. наук М.М. Перегрим. Київ: Альтерпрес, 2012. 148 с.
9. Панченко С.М. Лесная растительность Национального природного парка «Деснянско-Старогутский»: монографія / под общ.ред. В.А. Соломахи. – Сумы: Университетская книга, 2013. 312 с.
10. Панченко, С. М. Флора національного природного парку “Деснянсько-Старогутський ” та проблеми охорони фіторізноманіття Новгород-Сіверського Полісся [Текст] : монографія / С. М. Панченко ; за заг. ред. С. Л. Мосякіна. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2005. – 170 с.
11. Скребець В.О.(2005). Сучасний стан та пріоритетні напрями розвитку екологічної психології в Україні. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр.* 5 (2), 235– 245.
12. Скляр В.Г., Тихонова О.М., Кирильчук К.С., Клименко А.О., Онопрієнко В.П., Бондарєва Л.М., Троцька С.С., Клименко Ю.О. Вивчення фіторізноманіття заплави р. Сироватки з перспективою її заповідання та використання в екологічному туризмі. *Вісник СНАУ: Серія «Агрономія і біологія»*. 2021. Вип. III (45). – С. 45–51.
<https://doi.org/10.32845/agrobio.2021.3.6>
13. Skliar V., Kyrylchuk K., Tykhonova O., Bondarieva L., Zhatova H., Klymenko A., Bashtovyi M. and Zubtsova I. Ontogenetic structure of populations of forest-forming species of the Left-Bank Polissia of Ukraine. *Baltic Forestry*. 2020. №26 (1): P. 1–7. <https://doi.org/10.46490/BF441>
14. Тихонова О.М. Напрями розвитку екологічної освіти в Україні на етапі її входу в європейський освітній простір // Introduction of european approaches and new methods of training future specialists in biology, geography, geology and chemistry. September 6 – October 17, 2021 Włocławek, the Republic of Poland, 59-62.
15. Tykhonova O., Bukachov V. Use of phytodiversity of the floodplain of the Syrovatka river in ecological tourism trends in science and practice of today // V International Scientific and Practical Conference. October 19 – 22, 2021. Ankara, Turkey, 464-466.
16. Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / під заг. ред. Т. Л. Андриєнко. К.: Фітосоціоцентр. 2006. 316 с.

ORGANIZATION OF THE ENTERPRISE'S PRODUCTION INVENTORIES AUDIT

Bunda Olga,
Ph.D.,

Associate Professor of the department of finance and business consulting
Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, Ukraine

Abdullayeva Samira
M.Sc.,

Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, Ukraine

In modern economic conditions, the provision of a sufficient number of inventories is an issue, thanks to which the efficient operation of any enterprise is achieved. Inventories are a special constituent property of the enterprise and deal with the main content in the cost structure when determining the income of the economic activity of the enterprise.

The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting" defines assets as resources that are controlled by the enterprise based on the results of past events, and when using such resources, it is expected to obtain economic prospects in the future [1].

Inventories are current assets, after which they can be turned into expenses within a year or one operating cycle [2, p. 105].

According to P(S)BO 9, those assets that are held for further sale in the normal course of business are recognized as inventories. Also, such assets are in the process of production for the purpose of selling them as a product of production. In addition, inventories are assets held for consumption during the production of products and provision of services and used for the needs of the enterprise in the implementation of its management.

In P(S)BO 9, it is stated that, in order for inventories to be defined as assets, the following conditions must be met: the company has transferred the risks and benefits related to the right of ownership or the right of full economic control over the purchased inventories; the enterprise must manage inventories and control their preservation and movement; it is necessary that there is a probability of obtaining in the future economic benefits associated with the use of such reserves; the value of the company's Inventories must be reliably determined [3].

The most common types of inventories are raw materials and materials, work in progress, finished products, goods, components of finished products, bulk, etc. Machines and equipment, which are the main means for some enterprises, are finished products for the enterprise that manufactures them, and goods for the enterprise that resells them.

Production inventories are purchased or self-made products that are subject to further processing at the enterprise. In the production process, production inventories are used unequally. Some of them change only their shape and size, others are completely consumed in the technological process, others are included in the composition of the product without any external changes, and the fourth only contribute to the manufacture

of products, but are not included in their mass or chemical composition. Inventories are goods purchased by the enterprise and intended for further resale. At the same time, the enterprise, as a rule, does not make significant changes to their physical form, already when purchasing from the supplier, they are ready-made products. In the production of products, production inventories are used [4, p. 78].

The audit is a source of reliable information that significantly increases the effective management of production inventories at the enterprise. Audit is a very time-consuming and complex verification process, it includes research on the correctness of posting and valuation of production inventories, their transfer and use in production, norms of use, preservation and research of their condition.

During the organization of the audit process, it is necessary to be guided by: the Law of Ukraine "On the Audit of Financial Statements and Audit Activity" dated 12.21.2017 No. 2258-VIII [5]. This Law applies to auditors, economic entities regardless of the form of ownership and type of activity, state authorities and local self-government bodies. Depending on the type of audit, both external and internal audits of production inventories can be conducted. The purpose of the audit of production inventories of the enterprise is to express the opinion of the auditor on whether the financial information regarding the movement and balance of inventories and the accounting of costs at the enterprise corresponds in all essential aspects to the regulatory documents that regulate the procedure for its preparation and provision to users [6, p. 83].

The internal audit of production inventories at the enterprise should be carried out in two stages. At the first stage, the means of controlling production inventories should be evaluated:

- investigate the correctness of storage of production inventories in the places designated for their storage (whether there are fire and security systems, whether these storage places are protected from outsiders, whether the possibility of theft is excluded);
- to identify the range of people who are responsible for the reception, storage, release of production inventories, and to conclude contracts with these persons on their material responsibility;
- to conduct a mandatory, planned, inventory of production inventories and to formalize the results of this inventory with appropriate documents.

At this stage during the inspection, the auditors are faced with the following main violations: lack of concluded agreements on the material responsibility of some persons; lack of proper protection of production inventories and non-compliance with norms and requirements during the storage of inventories.

At the second stage, it is necessary to conduct an actual control of the reliability of displaying information about the movement and state of production inventories.

A necessary element of inventory control is their assessment. In order to identify the correctness of inventories valuation, the internal auditor should selectively examine the correctness of the original cost display during posting from various types of inventories. At the same time, production inventories that were purchased for a fee are valued at actual cost.

Internal auditors need to check the reasonableness of inventory cost estimates. [7, p. 186].

The main violations identified during the audit of production inventories are: unsatisfactory organization of warehousing and storage, non-fulfillment of procurement tasks, incorrect determination of the initial value of purchased inventories, violation of the rules for accepting goods, incomplete posting, unfounded claims to suppliers, irrational use of production inventories in production, non-fulfillment of tasks procurement of production inventories and overestimation of their cost price, violation of norms and limits of their release, purchase of unnecessary materials, availability of perishable inventories, shortages, thefts, spoilage, misappropriation, incorrect determination of the amount of compensation for losses caused to the enterprise, errors and forgeries in the coding of documentation, replacement new items for old ones and the sale of inventories at an undervalued price, untimely and incorrect processing of primary documents for movement accounting and unsatisfactory organization of accounting.

Therefore, the audit of production inventories affects the formation of reliable information about the availability and movement of production inventories and the improvement of production efficiency at the enterprise.

References:

1. On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine of August 16, 1999 № 996-14-VR. [Electronic resource]: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

2. Bunda O. M., Voynalovich N. M. Features of application of methods of accounting of production stocks // Problems of innovative investment development. - 2017. - № 12, P.103-112.

3. Regulation (standard) of accounting 9 «Inventories»: Order of the Ministry of Finance of Ukraine of October 20, 1999 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.

4. Bunda O. M, Bogdan I. V. Inventory accounting in enterprise management // Manager: Bulletin of Donetsk State University of Management: Science. magazine. / Donets. state un-t upr. - Donetsk: DonSU, 4 (73) 2016 - p. 75-83.

5. On the audit of financial statements and auditing activities: Law of Ukraine dated 21.12.2017 № 2258 – VIII. - [Electronic resource]: The Verkhovna Rada of Ukraine. - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.

6. Gordienko N. I., Kharlamova O. V., Mizik Y. I., Konoplina O. O. Audit: methodology and organization: textbook. manual. Kharkiv: O.M. Beketov National University of Urban Economy. 2017. 319 p.

7. Rahulina I.I., Nyzhnia A.C. Accounting and internal audit of inventory in the enterprise: modern aspect // Scientific Collection «InterConf», (40): with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research» (January 26-28, 2021). Hamburg, Germany: Busse Verlag GmbH, 2021. p. 186.

CURRENT ASPECTS OF ACCOUNTING SETTLEMENTS WITH ACCOUNTABLE PERSONS

Muzhevych Nataliya,

Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation,
West Ukrainian National University

When carrying out economic activity, enterprises often carry out operations with cash funds for the purchase of material assets, settlements with creditors, business trips of employees, that is, they use such a type of settlements as settlements with accountable persons. The reliability, accuracy, completeness and timeliness of the submission of accounting information regarding the expenses incurred by the accountable persons depend on the correctly organized accounting of settlements with the accountable persons in accordance with the strict compliance with the requirements of the law at all stages of the accounting process.

Settlements with accountable persons take place in the supply, production, sales and other spheres of the enterprise, combining the interaction of each of the functional spheres. The status of an accountable person at the enterprise is not established for all categories of employees, it is defined in the Labor Code (regulation of labor relations with an employee who goes on a business trip), Taxation Code of Ukraine (in the part of displaying business trip expenses), Instruction No. 59, Order No. 841 and other legal regulations acts in which the specifics of business trips within Ukraine and abroad are specified.

Thus, the accountable person is an employee of the enterprise who received funds under the report for expenses related to the administrative and economic activities of the enterprise and/or for business trips. That is, the status of an accountable person is a set of duties and rights of an individual who is in labor relations with the enterprise. We will highlight the following stages of accounting for settlements with accountable persons:

Stage 1 – the purpose of engaging the accountable person. The head of the enterprise approves accountable persons and determines for what needs they will be involved;

Stage 2 – manager's order (order, official memo, etc.) to send the accountable person on a business trip with the issuance of a cash advance or the issuance of funds for the purchase of certain tangible assets;

Stage 3 – receiving a cash advance by the accountable person, i.e. funds for the purchase of valuables, performance of works, provision of services, covering travel expenses. In most cases, the advance is 100% of the amount of future payments. However, another option is possible - the accountable person performs the task with his own funds, and then, based on the report on the use of funds, the accounting department of the enterprise returns the funds.

Based on the essence of the 3rd stage, accounting of settlements with accountable persons should be considered from two directions of development, in particular:

- in case the accountable person receives a cash advance, the accountable person becomes indebted to the enterprise (receivables for issued advances);

- in the case of spending own funds, the enterprise owes to the accountable person (creditor debt for issued advances).

Accounts of settlements with accountable persons are kept under sub-account 372 «Settlements with accountable persons», which is designed to reflect transactions related to the provision of cash to individuals of this enterprise for the performance of tasks during a business trip, as well as the issuance of money for economic needs. Analyzing the name of subaccount 372, it should be noted that it is advisable to specify the calculations with accountable persons who receive funds for economic needs and money for business trips. For this, it is recommended to open accounts of the 4th order:

- 3721 «Settlements with accountable persons for expenses for economic needs»;
- 3722 «Settlements with accountable persons on business trips».

Improving the analytical accounting of settlements with accountable persons through the use of sub-accounts of the 4th order is important at all stages of management when automating accounting and analytical work.

An important aspect of the accounting of settlements with accountable persons is the terms of receipt of cash for the report and the terms of reporting on the use of funds, which must be observed by both enterprises and employees. Therefore, the issuing of an advance for economic needs should be carried out so that the employee has the opportunity to pay for goods (services, works) and timely report on the expenses incurred for economic needs. As for the advance for the business trip, it is advisable to issue it to the employee before departure, immediately after signing the business trip order.

If the transactions for receiving cash for the report mainly do not contain violations and errors, then the transactions related to reporting on the use of funds issued for business trips or business needs have certain nuances, since in the presence of funds that have not been spent, points of Tax Code of Ukraine has set deadlines for their return (Table 1).

From Table 1, we can see that the terms of reporting regarding the accountable amounts related to the business trip are established by the Tax Code of Ukraine clauses. Thus, the Tax Code of Ukraine softened the attitude to the reporting period for accountable amounts for business needs and business trips from 3 calendar days to 5 banking days. However, despite the increase in reporting deadlines, employees sometimes do not report on time.

Table 1

Deadlines for submission of the Report on the Use of Accountable Amounts

The norm of Tax Code of Ukraine	The purpose of issued accountable funds	The form of issuing cash for the report		
		Cash form	Settlement with cash withdrawn using payment cards	Settlement in non-cash form
Sub point «b» sub point 170.9.2 of Tax Code of Ukraine	From the execution of actions of a civil and legal nature (resolving economic issues)	Until the end of the 5th banking day, which follows the day of the purchase of goods (works, services) by the employee on behalf of and at the expense of the business entity that issued the money for the		
Sub point «a» sub point 170.9.2 of Tax Code of Ukraine, Sub point «a» sub point 170.9.3 of Tax Code of Ukraine, Sub point «b» sub point 170.9.3 of Tax Code of Ukraine	To cover expenses for business trips and to solve production issues during business trip	Until the end of the 5th banking day following the day on which the employee ends the business trip	Until the end of the 3rd banking day after the end of the business trip	Within 10 banking days after completion (up to 20 banking days if there are valid reasons)

If there are such violations at the enterprise, not only the employee who delayed the return of the advance, but also the enterprise itself can be held responsible. According to the Presidential Decree No. 436, according to which a fine of 25% of the amounts issued for reporting is imposed for exceeding the established limits for the use of accountable cash and for issuing cash for reporting without full reporting of previously issued funds.

O. G. Ponomarenko claims that this problem can be solved by using forms of optional documents, such as cost estimates, travel assignments, which will enable accountable persons to orient themselves more clearly within the scope of the costs and reporting periods. This will have a positive effect on the calculation discipline of this accounting area [2].

Therefore, the accounting of transactions with regard to settlements with accountable persons has certain problematic aspects that can be avoided by detailing analytical accounting with the help of 4th-order accounts, correct documentation of these transactions, compliance with regulatory and legal documents in terms of reporting periods for money issued to accountable persons.

References:

1. Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI as amended. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/515>
2. Ponomarenko O. G. Accounting of settlements with accountable persons: difficulties of the obvious. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/515>

IMPLEMENTATION VECTORS OF INTERNAL CONTROL IN THE ACTIVITIES OF BUDGET FUNDS MANAGERS

Sylenko O.

Ph.D. (Economics), Associate professor
National University «Zaporizhzhye Polytechnic», Ukraine

Internal control is a set of measures applied by the manager to ensure compliance with the legality and efficiency of the use of budget funds, achieving results in accordance with the established goal, tasks, plans and requirements for the activities of the manager of budget funds and enterprises, institutions and organizations belonging to the sphere of his management.

The introduction of internal control in the activities of budget institutions is not only a requirement of the time, but also of the law. The Budget Code of Ukraine provides that managers of budget funds, represented by their managers, organize internal control and ensure its implementation in their institutions and enterprises, in institutions and organizations belonging to the sphere of management of such managers of budget funds.

Therefore, internal control is a tool for ensuring transparent and responsible management, which is aimed at obtaining information on compliance with the provisions of regulations and administrative documents, confirming the reliability of financial reporting and efficiency, economy in the implementation of budget programs.

Control over compliance with budget legislation is aimed at ensuring effective and efficient management of budget funds and is carried out at all stages of the budget process by its participants in accordance with this Code and other legislation, and also ensures:

- assessment of the management of budget funds (including conducting a state financial audit);
- correctness of accounting and reliability of financial and budget reporting;
- achieving savings of budget funds, their targeted use, efficiency and effectiveness in the activities of managers of budget funds by making well-founded management decisions;
- conducting an analysis and assessment of the state of financial and economic activity of managers of budget funds;
- preventing violations of budget legislation and ensuring the interests of the state in the process of managing state-owned objects;
- reasonableness of budget revenue and expenditure planning [1].

An internal control system developed for one budget institution can rarely operate in another. The completeness of each internal control system depends on the stage of its development, its institutional and branch specifics, management approaches to its construction. Therefore, each budget institution, taking into account its functions and

main tasks, as well as the actual level of internal control of the VC on the relevant date, forms its own system of internal control (Fig. 1).

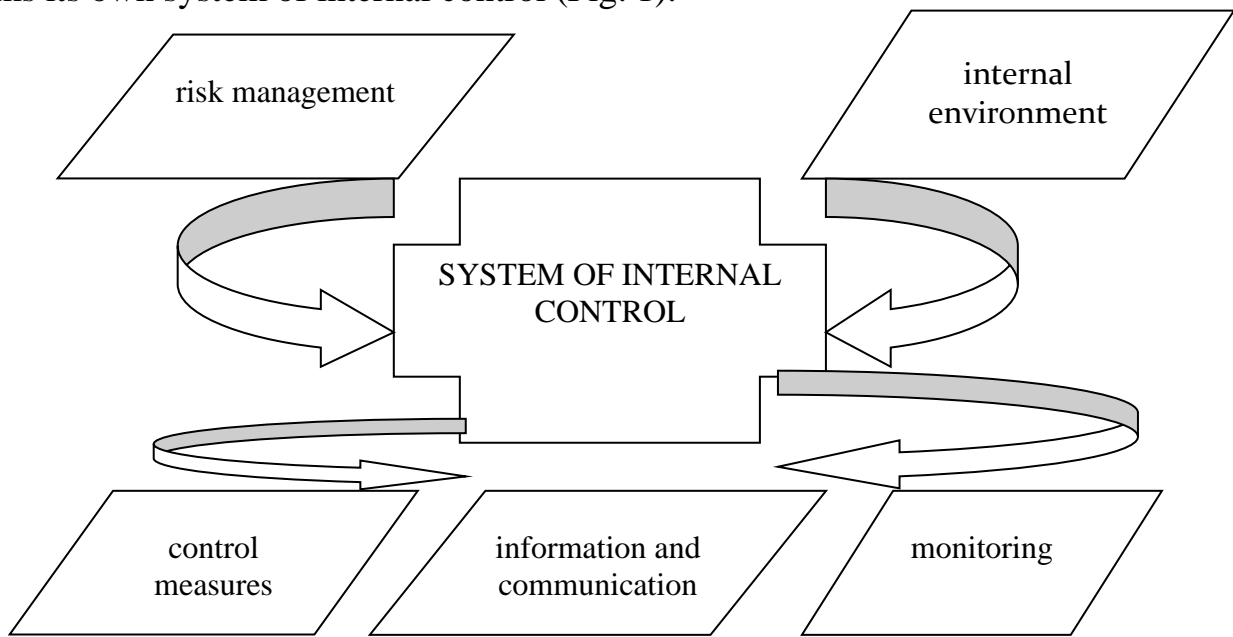

Fig. 1 – System of internal control of budgetary institutions

Source: compiled by the author based on [2]

At the legislative level, only uniform principles have been established for budget institutions, which should be based on approaches to ensure the construction (or improvement) of the internal control system (Fig. 2).

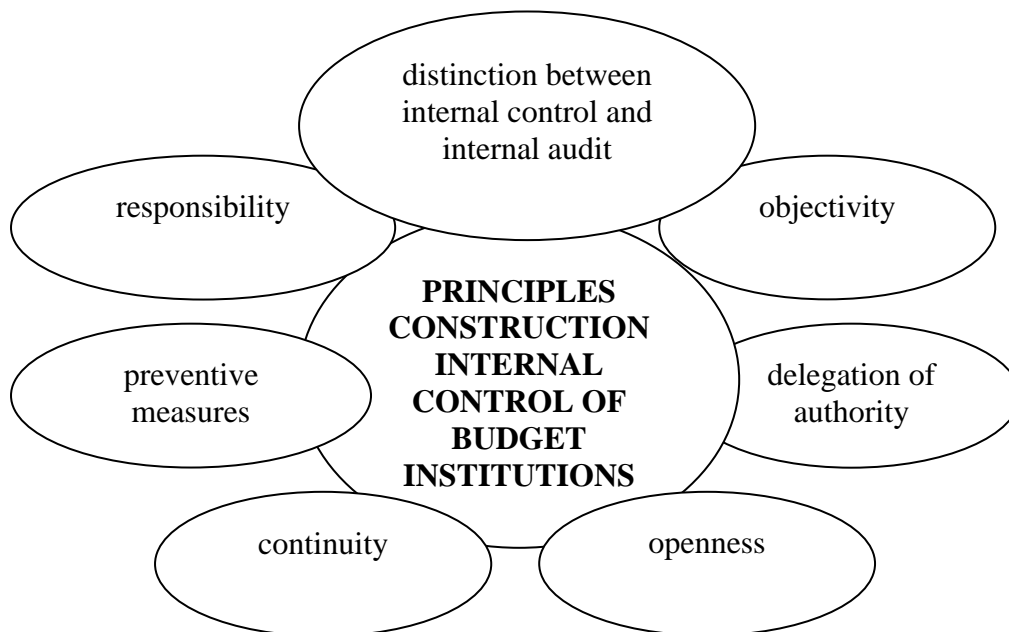

Fig. 2 - Unified principles of the internal control system for budgetary institutions

Source: compiled by the author based on [2]

Of particular importance is the level of managerial accountability and the effectiveness of internal control in a budget institution as a tool that determines the quality of management at all its levels on the way to achieving the results of the budget program.

The place of internal control in the implementation of the budget program is shown in Fig. 3.

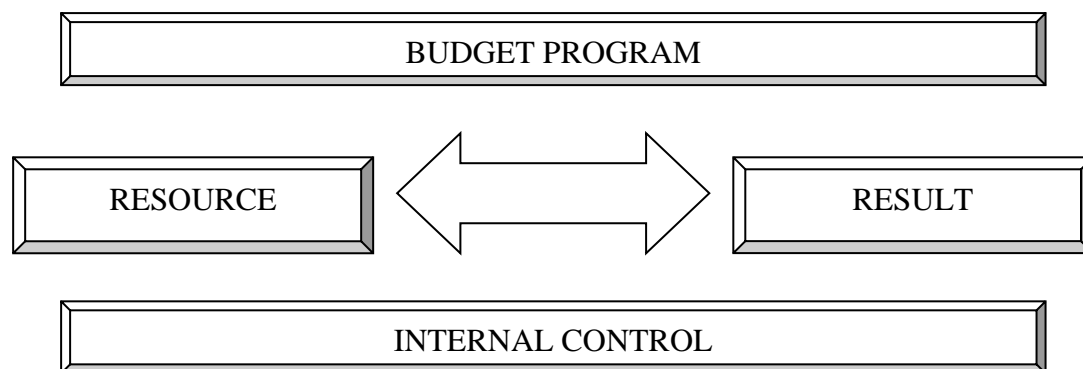

Fig. 3 - Place of internal control in the management of budget funds

Source: compiled by the author based on [1]

Therefore, in the context of determining the role of control in the management of budget funds of budget institutions and the mechanisms of its implementation, it is important to emphasize the following:

- the control system in the budgetary sphere depends on the budgeting system;
- when applying internal control over the activities of budgetary institutions, reformatting of control over the spending of funds (according to the economic characteristics of operations carried out in accordance with the functions of the state and local self-government) is carried out from control to control over the achievement of the objectives of the activity of the budgetary institution;
- internal control in the budget institution provides the management with timely information about the causes of identified problems and violations in achieving the results of the activity of the budget institution;
- during the functioning of internal control in the budgetary institution, management responsibility and accountability of the manager and employees is ensured in accordance with the requirements of legislative acts and internal administrative documents of the institution in all areas of its activity.

Consequently, internal control over the activities of budget institutions becomes an integral means of managing the activities of a public sector entity. An effective system of internal control in budgetary institutions can prevent irrational and untargeted use of resources and minimize the risk of financial violations during the audit of the financial and economic activities of a public sector entity.

References

1. Budget Code of Ukraine (2010) available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Accessed 27 October 2022).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "Basic principles implementation of internal control by managers of budget funds", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text> (Accessed 27 October 2022).

MANAGEMENT OF LAND (SOIL) RESOURCES WITH IMPROVED NORMATIVE MONETARY EVALUATION OF AGRICULTURAL LANDS (NME) IN UKRAINE

Ulko Yevhenii

PhD in Economy, Associate Professor
Scientific Researcher

State Biotechnological University,
NSC «ISSAR named after O. N. Sokolovsky»

The economic aspect is one of the ways and means of managing land resources. It serves to determine the conditions for effective use of land and other natural resources [1, p.16]. Management of land (soil) resources is an integral part of the modern policy of preserving and multiplying their natural and economic potential, according to the paradigm of sustainable land use or sustainable land management (SLM).

So, sustainable land management (SLM) comprises measures and practices adapted to biophysical and socio-economic conditions aimed at the protection, conservation and sustainable use of resources (soil, water and biodiversity) and the restoration of degraded natural resources and their ecosystem functions. Land resource planning – the systematic assessment of land potential – is needed to help land users select, adapt and put SLM options (biological, agronomic and structural) into practice in an integrated way in a given farm or wider landscape with the aim of maintaining productivity and restoring degraded land [2].

SLM is a complex and multifaceted task. Sustainable land management combines technologies, policies and activities aimed at integrating socio-economic principles with environmental concerns so as to simultaneously [3]:

- maintain or enhance production/services (Productivity)
- reduce the level of production risk (Resilience/Security)
- protect the potential of natural resources and prevent degradation of soil and water quality (Protection)
- be economically viable (Viability)
- and socially acceptable (Acceptability).

In the development of projects under the SLM, a separate stage of mandatory assessment of planned (anticipated) measures and expected results from their implementation is envisaged. Monitoring and evaluation (M&E) phase entails follow-up activities, monitoring and fostering of adoption SLaM (Sustainable land and agro-ecosystem management – *author's note*), documentation of FFS (farmer field school – *author's note*) activities at all levels and report production. The M&E phase has been continuous and recurrent during all phases of the project [4, p.5].

As we can see, the economic evaluation of measures and the achievement of results within the framework of sustainable land management is fundamental and essential. Therefore, the economic assessment relies on both generally accepted criteria and indicators that are traditional, and on special ones that require complex calculations. In

Ukraine, there is a practice regarding agricultural land for economic evaluation, where one of the types is pure defined as the normative monetary evaluation (NME) of agricultural land. In particular, art. 13, p. 5 of the Law of Ukraine «On Land Valuation» provides for the development of indicators and mechanisms for economic stimulation of the rational use and protection of land [5].

The efficient use of agricultural lands, which include the relationships between economic, economic and natural processes and is mostly determined by them, might to differ ways the formation of options and combinations in the combination of land evaluation and the level of efficiency of its use as the main means [6, p.128]. This approach to the value is a fairly flexible and objective criterion, which is based on the market assessment, taking into account the rental income (rent) received and agricultural land [7]. The application of this approach allows for more effective implementation of processes related to the management of soil resources and reproduction of their fertility [8–10].

In foreign countries of land evaluation as part of the entire land cadastre system towards at obtaining reliable information about the quality and profitability of land with the aim, firstly, of implementing the state policy of land use, and secondly, of providing paid services to land owners (consultations, development of proposals for organization of land use) [11, p.36]. Overall, in Ukraine the existing mechanism for protection and restoration of soil fertility is insufficient, it requires a review and development of more flexible measures in this area, changes in approaches to the formation, redistribution and effective use of private, joint and state funds, both consolidated and local budgets. It is also worth noting that the existing soil quality is the result of the lack of state, regional and local soil protection programs, effective mechanisms for economic stimulation of soil erosion protection, the almost complete absence of legal responsibility for careless land use and the low level of financial support for soil erosion protection measures [12].

One of the main reasons for the decrease in the quality of soils and the weakening their protection against degradation is the lack of opportunities to implement the necessary measures due to the low level of income for these purposes. Therefore, the increase in tax deductions, primarily due to the payment for land, should be considered as a positive effect in the processes of soil protection. However, at the moment there are at least several points that weaken the effect of this mechanism [12; 13]. One of these reasons is the imperfection of the methodology itself NME.

Effective and sustainable management of land (soil) resources can be carried out exclusively on the basis of approaches that will ensure progressive reproduction of these resources in an economic, organizational, and other way, will lead to an increase in the value of land as the main asset in agriculture, in particular for the project method of reproduction [10, p.229].

Also, for the management of soil fertility potential, the economic evaluation is of direct importance in ensuring a neutral level of soil degradation. In the country should be created the conditions for that the protection of soils and reproduction their fertility potential is beneficial to the land user, regardless of the forms ownership or land use [14, p.88].

In general, the «Institute of evaluation land resources» is an important factor in managing of soil fertility in developed economies of countries in the world. However, in the space of the post-Soviet countries, this trend has acquired specific forms. Firstly, these reasons are due to the lack of market conditions on pricing land. Secondly, it's important to have for us the economic indicator for assessing at situation with management of soil fertility [15, p.424]. Also, to assess environmental damage, price criteria (indicators) are used both in land use and in general for effectiveness of land (soil) management resources [16, p.77].

There is a need to evaluate land as a production resource in the context of protection activities, as well as in the regulation of legal imperatives for it as an object of property rights and derivative transfers, which are connected as a result of the owner's realization of his institutional rights. Mainly for these reasons and some others, there is a demand for the objectivity of the economic evaluation of land and its most weighty component in this case, normative monetary evaluation (NME) [17]. In the absence of developed market mechanism for setting prices for this production asset, the task of its evaluation and value display is extremely problematic. In reality, land as an irreplaceable agricultural non-current asset isn't included in the value of all assets of the enterprise, thus it isn't reflected on the balance sheet of agricultural producers. Thus, being an asset, and in addition, as a private resource, it needs to evaluate and determine the cost of its use [18].

Hence, the modern approach to the assessment of differential income is more normative (institutional), than it reflects reality in terms of land productivity and their quality. Where is in paper [19] considers the differences between the three methodological approaches to the normative monetary evaluation of arable land in the Poltava region, namely: 1) for cereals, 2) for five crops, and 3) for adjusting the second option, based on the correction factor for cereals. Where are reveal that the normative monetary evaluation of arable land for five crops differs significantly from the method of calculation only for cereals, while the amount of NME of arable land for the latter in terms of absolute and relative comparison is significantly inferior. In result of the calculation of the NME of arable land for five crops (variant II), there is a positive change in this indicator, particularly in the Chutovsky district, for which the relative increase is 182,7 % compared to variant I and 88,4 % with third option. However, the existing changes in the values between the II and III variants show the presence of significant differences due to the frequent discrepancy between the distribution of rental income among administrative districts based on soil quality and the grain correction factor (index).

The methodical approach to the calculation of NME for grain crops does not correspond to the characteristic feature of soil (land) quality other than five agricultural crops. The statistical estimation of stochastic models with harmonics prove that for grain crops the variation of the studied series (NME) by 14,8 % is explained (justified) by the influence of humus content in the soil, when according to another method (for five agricultural crops) this indicator is 60,1 %. That is, in this regard, the second approach (method) more adequately takes into account the quality of soils for their value (monetary) evaluation [20, p.1565].

At the same time, improving the methodical of normative monetary evaluation (NME) of arable land is economic indicator of changes in soil quality. Therefore, it is necessary to apply such methodical approaches that would best link the results of economic activity to the quality of land [15, p.425]. The harmonic models turned out to be one of the most effective means of determining such a dependence. This is strictly a rather complex and nonlinear process of interrelationships between the investigated indicators (factors).

In whole, the formation of sustainable economic development of the agricultural sector is impossible without compliance with the systemic requirements to flexibility, efficiency, accessibility (inclusion), the presence of competition in land issues, which are ultimately designed for create a fair and responsible use the rent in society [21, p.27].

This approach to NMEs has been tested for various technologies of growing agricultural crops [6; 22; 23], which provides a comprehensive (aggregate) measure of the expediency of their choice in addition to economic efficiency. When choosing various agrotechnical measures and evaluating developed projects aimed at reproduction of soil fertility and their protection, it's also able to be applied promptly with the possibility of wide inclusion of various stochastic functions (models). In this context a sharp interest are projects of lands amelioration and reclamation [24; 25], remediation of heavy metal-contaminated soils [26], justification for the use of processed waste from enterprises (firstly, processing poultry manure) [27; 28], production of organic and organo-mineral fertilizers, apply calcium-iron sludges (CIS), etc.

Therefore, the management of land (soil) resources is a complex process between the determination of objective and subjective reasons for the impact on the effectiveness and efficiency of agrotechnical measures and the more complex implementation of projects in the practice of agricultural production in order to ensure the reproduction of soil fertility and the increase of their ecosystem services. Ultimately, all these actions are aimed at achieving sustainable management of land (soil) resources in the conditions of their market circulation (turnover).

References:

1. Третяк А.М. та ін. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціолізації, практики: монографія / За заг. ред. А.М. Третяка. Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 227 с.
2. SLM practices. *Food and Agriculture Organization of the United Nations* URL: <https://www.fao.org/land-water/land/sustainable-land-management/slm-practices/en/>
3. FAO Terminology database and Bohlen and House / FAO term portal, 2009. Режим доступу: www.fao.org/faoterm/en/
4. Sustainable Land Management (SLM) in practice in the Kagera Basin. Lessons learned for scaling up at landscape level – Results of the Kagera Transboundary Agroecosystem Management Project (Kagera TAMP). Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, Italy. 2017. 440 pp.

5. Закон України «Про оцінку земель». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004. № 15, ст. 229. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text>

6. Бухало О.В., Улько Є.М. Підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування за рахунок вдосконалення нормативно-грошової оцінки земель. Економічні, екологічні та соціальні аспекти використання земельних ресурсів в Україні : кол. моногр. / За ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НААН О.В. Ульянченко. Х.: Смугаста тип., 2015. С. 128–146.

7. Улько Є.М. Рента в забезпеченні управління ефективним використанням сільськогосподарських земель. *Матеріали підсумкової наукової конференції проф.-виклад. складу і здобувачів наукових ступенів: у 2-х ч.*, м. Харків, Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 20 травн. 2021 р. Харків: ХНАУ, 2021. Ч. II. С. 123–125. Режим доступу: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8736/1/11.pdf>

8. Улько Є.М. Нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення як важіль в управлінні відтворення родючості ґрунтів. *Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 8–9 груд. 2016 р.). Тернопіль: Крок, 2016. Ч. 2. С. 238–241.

9. Улько Є.М. Удосконалення нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь в системі формування раціонального їх використання. *Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи. Зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.* (м. Тернопіль, ПДАТУ, 16-17 грудня 2015 р.). Тернопіль: Крок, 2015. С. 206–209.

10. Улько Є.М. Управління земельними (ґрунтовими) ресурсами сільськогосподарського призначення за проєктного способу відтворення. *Теоретичні та практичні засади забезпечення сталого агровиробництва та соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах інноваційної економіки* : матер. всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 трав. 2021 р. Х.: ХНАУ, 2021. С. 227–230. Режим доступу: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8736/1/11.pdf>

11. Паньків З., Ямелинець Т. Нормативна грошова оцінка земель в Україні : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 344 с.

12. Улько Є.М. Механізм підвищення податкових надходжень на охорону ґрунтів у зв'язку з удосконаленням нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. *Актуальні проблеми теорії і практики бухгалтерського обліку, аудиту, аналізу й оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Кам'янець-Подільський, ПДАТУ, 14 грудня 2016 р.). Тернопіль: Крок, 2016. С. 173–177.

13. Улько Є.М. Удосконалення економічного механізму раціонального управління земельними ресурсами на основі змін у надходженні від земельного податку. *Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 22 грудня 2016 р.). Х.: ХНАУ, 2016. У 2 ч. Ч. 2. С. 150–153.

14. Моделі системного управління потенціалом родючості ґрунтів (на прикладі Харківської і Волинської областей): посібник / За наук. ред. С.А. Балюка, Р.С. Трускавецького. Харків: Стильна типографія, 2018. 116 с. Режим доступу: http://www.issar.com.ua/downloads/modeli_systemnogo_upravlinnya.pdf

15. Ulko Ye. M. The methodological to sustainable management of land (soil) resources on the base a cost evaluation in Ukraine. *Modern aspects of modernization of science: status, problems, development trends: Materials of the 26th International Scientific and Practical Conference (Zagreb, Croatia, 7 November 2022)*. ГО «ВАДНД», 2022. pp. 422–429. Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-26.pdf>

16. Улько Є.М. Методологічні й управлінські основи визначення екологічних збитків сільськогосподарського землекористування. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXV міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Рига, Латвія, 08 жовт. 2022 р.)/ ГО «ВАДНД», 2022. С. 76–82. Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-25.pdf>

17. Улько Є.М. Науково-практична необхідність вдосконалення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення щодо їх розширеного відтворення природних комплексів. *Інформаційні технології та інноваційні методи у теорії і практиці сучасного бізнесу: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 45-річчю створення кафедри економічної кібернетики та інформаційних технологій Полтавської державної аграрної академії* (м. Полтава, ПДАА, 22-23 листоп. 2016 р.). Полтава: ПДАА, 2016. С. 134–137.

18. Улько Є.М. Економічна оцінка та оренда земель сільськогосподарського призначення. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в управлінні економічними процесами світової і національної економіки: сучасний стан та перспективи: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Кам'янець-Подільський, ПДАТУ, 11 груд. 2015 р.). Тернопіль: Крок, 2015. С. 321–324. Режим доступу: http://sophus.at.ua/Zb_PDATU_12_2015.pdf

19. Улько Є.М. Методичні засади вдосконалення нормативної грошової оцінки ріллі за маркетинговими підходами. *Вчені зап. ТНУ імені В.І. Вернадського. Сер.: Економіка і управління*. 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 34–43. Режим доступу: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_3/

20. Ulko Ye., Kucher A., Salkova I. and Priamukhina N. Management of Soil Fertility Based on Improvement Approach to Evaluation of Arable Land: Case of Ukraine. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2018. Vol. IX, Issue 7(31). P. 1559–1569. DOI: [doi.org/10.14505/jemt.9.7\(31\).18](https://doi.org/10.14505/jemt.9.7(31).18)

21. Ulko Ye. Scientific and Methodological Approaches to Sustainable Management Land with Using Anti-erosion Modeling. *Development of socio-economic systems in a global network environment: II International scientific conference*, May 21-22, 2021. Le Mans, France. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 26–30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-080-3-7>

22. Ульянченко О.В., Шарий Г.І., Улько Є.М., Бухало О.В. Оцінка ефективності землекористування за різних технологій вирощування сільськогосподарських культур. *Вісник аграрної науки*. 2014. № 2. С. 66–71. Режим доступу: https://agrovisnyk.com/oldpdf/visnyk_02_2014.pdf

23. Кучер А.В., Анісімова О.В., Улько Є.М. Ефективність інновацій для раціонального використання ґрунтів: теорія, методика, аналіз: монографія; за ред. чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О.В., 2017. 275 с.

24. Ulko Y. Reproduction management of soil fertility for innovative approach in agromelioration of Ukraine. *Technology Audit and Production Reserves*. 4(4(66)). 2022. pp. 24–32. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.265575>

25. Кучер А.В., Анісімова О.В., Улько Є.М. Методологія оцінювання економічної ефективності меліорації ґрунтів і меліоративних проєктів. *Ґрунтові ресурси України: прогноз і збалансоване використання*: колект. монографія; за наук. ред. С.А. Балюка. Харків: Стильна типографія, 2020. 400 с.

26. Кучер А.В., Улько Є.М., Анісімова О.В. Науково-методологічні засади визначення економічної ефективності застосування інновацій у сфері охорони й раціонального використання ґрунтових ресурсів: монографія; за ред. чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. 312 с. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34421.29920>

27. Улько Є.М. Управління проєктом із переробки курячого посліду на якісний торфопослідний компост та забезпечення меліоративної дії з відтворення родючості ґрунтів. *АгроСвіт*. 2018. № 17. С. 26–35. Access to http://www.agrosvit.info/pdf/17_2018/5.pdf

28. Ulko Ye. Establishment and Ecological-and-Economic Evaluation the Investment Project of Processing Poultry Manure to Peat Compost. *Trends in Development of Innovative Scientific Research in the Context of Global Changes: Intern. scientific Conference Proceedings*, Riga, Latvia. May 7-8, 2021. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 102–106. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-076-6-31>

СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Безкровний Олександр Валентинович

Кандидат економічних наук, доцент
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Полтавського державного аграрного університету

Котько Сергій Віталійович

магістрант
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Полтавського державного аграрного університету

Шапошник Микола Васильович

магістрант
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Полтавського державного аграрного університету

Біжко Дарія Романівна

магістрант
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Полтавського державного аграрного університету

Розвиток ринкових відносин в Україні залежить від ефективності результатів діяльності підприємств, вмілого формування і використання оборотних активів. Система управління оборотними активами сприяє підвищенню ефективності функціонування підприємств. Тому для удосконалення сучасного стану оборотних активів підприємств України потрібно прослідкувати тенденції їх формування, а також визначити фактори, що на них впливають. Для цього доцільним і необхідним є аналіз обсягів оборотних активів сучасних умов.

Дослідженню проблем формування оборотних активів сільськогосподарськими товаровиробниками присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, зокрема В. Андрійчука, В. Бечка, І. Бланка, Є. Брігхема, М. Дем'яненка, Дж. К. Ван Хорна, В. Ковальова, А. Поддєрьогіна, О. Терещенка та інших. Однак, при цьому окремі теоретичні, методологічні та практичні питання щодо забезпечення оптимальності процесу формування оборотних активів з урахуванням сучасного стану функціонування сільськогосподарських підприємств потребують подальшого дослідження.

Для безперервного забезпечення процесу виробництва сільськогосподарської продукції, крім основних виробничих фондів, важливе значення мають оборотні, які значно впливають на рівень формування

собівартості продукції.

Як зазначає В. Андрійчук оборотні активи, являють собою грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом дванадцяти місяців з дати балансу [1].

Систематизувавши ряд інших тлумачень поняття «оборотні активи», можна виділити декілька підходів економістів до трактування сутності даного поняття, як:

- сукупності оборотних фондів та фондів обігу;
- оборотних засобів підприємств, що відображаються в активі їх бухгалтерського балансу;
- сукупності майнових цінностей, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і повністю споживаються протягом одного операційного циклу;
- засобів підприємства, які повністю переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Узагальнюючи дані визначення слід висловити власне трактування змісту оборотних активів саме по відношенню до аграрних підприємств, визначаючи їх, як частину засобів виробництва, яка цілком споживається в його процесі, повністю переносить свою вартість на новостворений продукт упродовж одного фінансово-господарського року, який в сільськогосподарській галузі не співпадає з календарним роком, а більше залежить саме від сезонного фактору.

Класифікація оборотних активів, за словами П. Л. Носова є їх систематизацією та групуванням для потреб управління активами підприємства. Згрупована різними способами інформація про оборотні активи потрібна для ефективного управління підприємством [4]. Зауважимо, що одного боку, виявлені і сформульовані потреби управління активами обумовлюють вибір критеріїв класифікації і поділ сукупності активів підприємства відповідно до них. З іншої ж сторони, дослідження класифікації оборотних активів дозволяє виявити нові критерії розрізнення та групування активів і тим самим удосконалювати інформаційне забезпечення прийняття рішень, надавати наявну інформацію [5].

Організація, формування і рух оборотних активів аграрних підприємств суттєво відрізняються від аналогічного в промислових, що обумовлено специфікою сільськогосподарського виробництва. У зв'язку із сезонністю аграрного виробництва в зимовий період доводиться зберігати чи малі запаси насіння, добрив, паливно-мастильних матеріалів і використовувати їх в інші періоди. Має місце суттєва нерівномірність затрат оборотних фондів і зміна їх структури в різні періоди року. Велика частка оборотних фондів закладається восени і перебуває тривалий час у незавершеному виробництві. Частина продукції, вироблена аграрними підприємствами, не реалізується, а використовується у вигляді оборотних фондів у такому відтворенні: насіння, корми, молоко.

Така ситуація однозначно доводить необхідність нормування оборотних

активів сільськогосподарських підприємств.

Нормування, за твердженням Ю. С. Назаренка, виступає складовою фінансового планування та управління підприємством, включаючи в себе розробку, впровадження у господарську практику та контроль за дотриманням науково обґрунтованих нормативів розміру оборотних активів сільськогосподарських підприємств. При чому значення останнього компоненту – контролю за дотриманням нормативів у ринкових умовах є значним резервом зниження собівартості продукції шляхом досягнення економії ресурсів.

Адже після реформування аграрного сектору більшість сільськогосподарських підприємств не проводить нормування, обґрунтовуючи це складністю встановлення та дотримання нормативів в умовах нестабільної економіки та невизначеності. Також перешкодою для широкого використання нормування є втрата зв'язку між кредитуванням та формуванням оборотних засобів підприємств.

На сьогодні існує три методи нормування оборотних засобів: метод прямого розрахунку, економічний та аналітичний методи (рис. 1).

Рис. 1. Методи нормування оборотних активів

Застосування того чи іншого методу варіюється в залежності від роду діяльності конкретного підприємства та окремого елемента оборотного засобу, для якого встановлюються нормативи.

Не менш важливим питанням, і в цьому наша позиція співпадає з думкою В. Бечка, є оптимізація джерел формування оборотних активів, в якості яких можуть бути використані:

- власні оборотні кошти – тобто кошти, які постійно перебувають у

розпорядженні підприємства і формуються за рахунок власних ресурсів; залучені оборотні кошти;

- позикові оборотні кошти – це кредити та позики банків короткострокового та довгострокового характеру. До позикових фінансових ресурсів, які використовуються для поповнення оборотних засобів, належать також усі види кредиторської заборгованості; короткострокові фінансові вкладення – вкладення строком до одного року.

Таким чином слід зазначити, що процес формування оборотних активів аграрних підприємств суттєво відрізняються від інших, що обумовлено сезонністю виробництва та іншими властивими лише сільськогосподарській галузі факторами. Негативні зрушення в структурі джерел формування оборотних активів зумовлені зниженням доходності сільськогосподарських підприємств, інфляцією, кризою платежів, відмовою сільськогосподарських підприємств від нормування оборотних активів. Вдосконалення процесів формування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах вимагає ефективного управління ними на основі їх нормування.

Список літератури:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. [2-ге вид., доп. і перероблене]. Київ : КНЕУ, 2002. 624 с.
2. Бечко В. П. Формування джерел оборотних засобів сільськогосподарських підприємств: Наукові засади реалізації аграрної політики в Україні. 2016. № 9. С. 44-49.
3. Назаренко Ю. С. Принципи нормування оборотних засобів у сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК і природокористування: Вісник ХНАУ. 2020. № 8. С. 170-175.
4. Носов П. Л. Сучасна класифікація оборотних активів. Економіка і держава. 2018. № 7. С. 43-46.

АНАЛІЗ РІВНЯ ВІДКРИТОСТІ ЕКОНОМІК КРАЇН ЄС

Галунець Наталія,

старший викладач

кафедри публічного управління і адміністрування та міжнародної економіки,
Миколаївський національний аграрний університет

Онопрійчук Денис,

здобувач вищої освіти факультету менеджменту,
Миколаївський національний аграрний університет

Відкрита економіка – це економіка, де всі суб'єкти міжнародних економічних відносин можуть без обмежень проводити операції на міжнародному ринку товарів, послуг, ресурсів, капіталів та інших факторів виробництва. В умовах глобалізації країни приймають активну участь у міжнародному поділі праці, експортують та імпортують товари і послуги, фактори виробництва, мають свободу вибору стратегії поведінки на світових ринках. В умовах відкритої економіки країни активно долучаються до всіх форм міжнародних економічних відносин, а саме: зовнішньої торгівлі; міжнародного науково-технічного співробітництва; міжнародної інвестиційної діяльності; спеціалізації та кооперування виробництва; міжнародної міграції робочої сили; міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносин [1].

В умовах глобалізації існує загальна тенденція до збільшення відкритості національних економік. Орієнтація на зовнішні ринки є потужним стимулом розвитку національної економіки в умовах сприятливої зовнішньої кон'юнктури. За ступенем залучення країн в міжнародний поділ праці та міжнародну економіку національні економіки поділяються на закриті і відкриті. Аналіз торговельної політики має першочергове значення під час аналізу відкритості економіки. Для визначення відкритості економіки країни використовують різні методи та підходи.

Суттєве значення у відкритості економіки країни належить зовнішній торгівлі. Це підтверджується тим, що нині жодна країна світу не може обійтися без зовнішньої торгівлі. Всі країни так чи інакше залежать від міжнародної торгівлі, але по різному. Показник, що вимірює ступінь залежності називається експортною квотою. За цим показником усі країни поділяються на три групи: високозалежні (45 – 93%), середньозалежні (14 – 44%) та низькозалежні (2,7 – 13%) [2]. Країни з високою залежністю, це, як правило, країни, що розвиваються або країни з невеликою територією, наприклад Люксембург (212,1%), Мальта (184,4%) та Ірландія (134,8%). До країн із середнім ступенем залежності відносяться великі розвинені країни, наприклад Франція (29,9%), Італія (32,7%), Іспанія (34,9%) та інші. До країн з низькою мірою залежністю відносяться країни, які орієнтуються на власний економічний потенціал або країни, які погано розвинуті в економічному відношенні і не можуть перейти до відкритої

економіки. До даного показника не відноситься жодна країна Європейського Союзу, що показує високий рівень розвитку даного об'єднання.

Якщо досліджувати середні показники експортної квоти країн ЄС з моменту створення, то спостерігаємо параболічне зростання даного показника (рисунок 1).

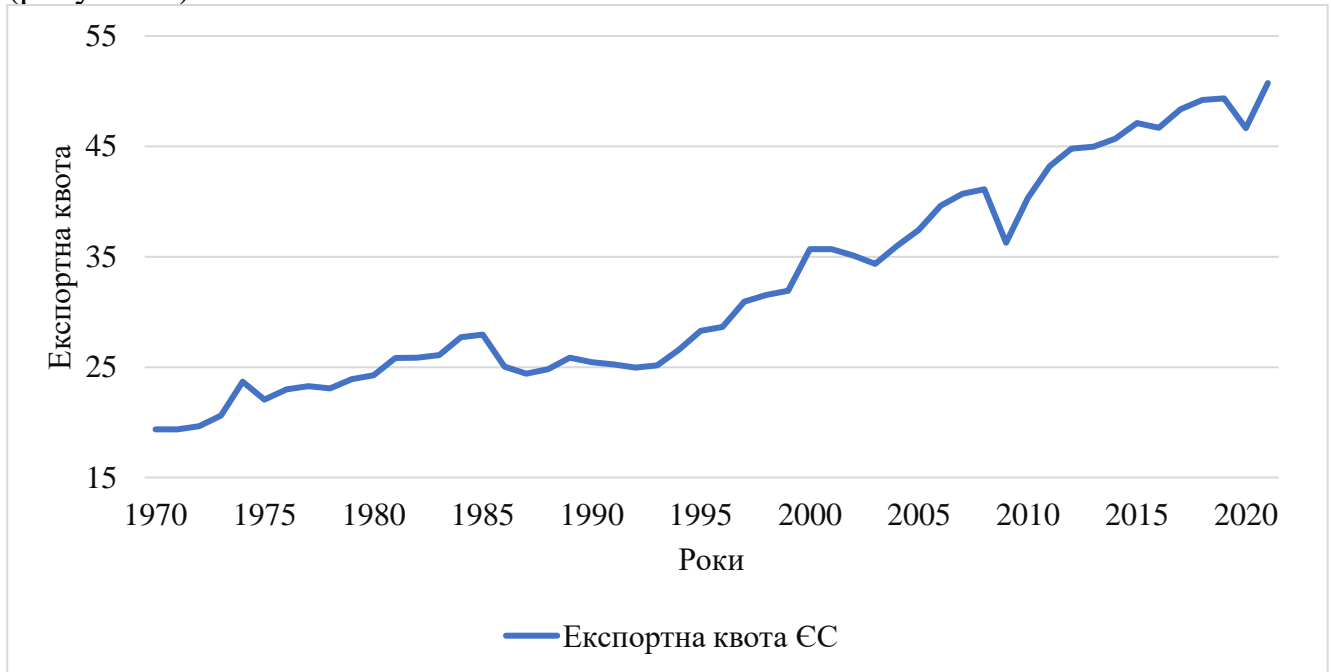

Рисунок 1. Показники експортної квоти країн ЄС за 1970 – 2021 роки [2].

Це зумовлене тим, що на початку діяльності об'єднання тільки розпочинався шлях до відкритої економіки. Даний показник у країнах ЄС за 50 років збільшився в 2,5 рази, що є високим темпом переходу до більш відкритої економіки. Але зниження експортної квоти спостерігаємо під час економічної кризи 2008 року та під час пандемії COVID-19 в 2020 році. Однак після цих подій, країни ЄС швидко відновлювали свої показники і надалі тільки покращували своє становище. Отже, наразі цілком ймовірний варіант, що протягом наступного десятиліття відбуватиметься подальше зростання експортної квоти, що означитиме більш відкриту економіку у країнах ЄС. Такий прогноз має місце не враховуючи зовнішні чинники, які можуть вплинути на країни ЄС.

Дослідження наукових джерел [4,5] засвідчило, що відкритість економіки визначається також наступними ознаками:

- визначеність зовнішньоекономічної спеціалізації даної країни;
- співставлення національних і світових цін на товари та послуги;
- наявність в національній економіці сектора, який здійснює експорт;
- орієнтація виробничої і науково-технічної політики на світові тенденції;
- пріоритетність міжнародних договірних зобов'язань;
- вільна конвертованість національної валюти.

Згідно рейтингу країн за індексом глобалізації Швейцарського економічного інституту, який вимірює економічні, соціальні та політичні аспекти глобалізації бачимо, що кількість країн ЄС в топ 10 рейтингу в 2021 році складає 80% країн (табл.1) [3].

Таблиця 1. ТОП -10 краї за індексом глобалізації за показником глобалізації за 2017 - 2021 рік

Місце	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1	Нідерланди	Швейцарія	Швейцарія	Швейцарія	Швейцарія
2	Ірландія	Нідерланди	Нідерланди	Нідерланди	Нідерланди
3	Бельгія	Бельгія	Бельгія	Бельгія	Бельгія
4	Австрія	Ірландія	Ірландія	Ірландія	Ірландія
5	Швейцарія	Австрія	Австрія	Австрія	Австрія
6	Данія	Швеція	Швеція	Німеччина	Німеччина
7	Швеція	Данія	Данія	Сінгапур	Велика Британія
8	Велика Британія	Німеччина	Велика Британія	Швеція	Сінгапур
9	Франція	Велика Британія	Німеччина	Данія	Швеція
10	Угорщина	Малайзія	Сінгапур	Велика Британія	Данія

Варто відмітити те, що присутність країн ЄС в лідерах за цим показником спостерігається вже багато років. Зокрема, останні 4 роки перша п'ятірка залишається незмінною. До неї входять такі країни як Швейцарія, Нідерланди, Бельгія, Ірландія та Австрія. Дані показники показують, що ці невеликі за розміром країни використали глобальні ринки щоб отримати ті товари, фінансові засоби та послуги, які неможливо отримати чи виробити на національному рівні. Вони глобалізували свої унікальні ресурси, такі як: вигідне географічне положення, унікальні людські, інтелектуальні чи кліматичні ресурси, що і забезпечило їм місце та певну цінність у глобальному розподілі праці.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок про те, що розвиток відкритої економіки в Європейському Союзі в подальші роки буде лише збільшуватися. Але, зважаючи на постійні економічні кризи, війни та інші перепони, розвиток може трохи сповільнитись. Тренд на відкриті економіки буде популярним протягом десятиліть.

Список використаних джерел

1. Біла С. Сучасні тренди розвитку зовнішньоторговельних відносин та ризику «неопротекціонізму». Стратегія розвитку України. Навчально-науковий інститут Міжнародних відносин НАУ, 2017р.С.11-16

2. Exports of goods and services (% of GDP) - European Union | Data. World Bank Open Data | Data. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=EU&most_recent_value_desc=false (дата звернення: 25.10.2022).

3. KOF Globalisation Index. Startseite – KOF Konjunkturforschungsstelle | ETH Zürich. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (дата звернення: 28.10.2022).

4. Porter M. The Determinants of National Competitiveness / Michael E. Porter, Mercedes Delgado, Christian Ketels, Scott Stern // Working Paper. – Cambridge: National Bureau of Economic Research, 2012. – 48 p.

5. Куцик П.О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку : Монографія / П.О. Куцик, О.І. Ковтун, Г.І. Башнянин. – Львів : ЛКА, 2015. – 594 с.

ЕКОНОМІКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МІСТ

Жилінська Людмила Олександрівна

Д.е.н., доцент, старший науковий співробітник
Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України, м. Київ, Україна,
відділ економіко-правових проблем містознавства

Розвиток міста передбачає взаємодію, активну участь та довгострокове партнерство місцевих органів влади різних рівнів, національних і іноземних суб'єктів господарювання, громади, приватного сектору у спільній діяльності вирішення насущних проблем, виробленні ефективної моделі розвитку та обранні оптимальних інструментів фінансування цих ініціатив та проектів. Це ґрунтується на розумінні, що жоден суб'єкт не може вирішити усі місцеві економічні та організаційні проблеми самотужки лише власними зусиллями. Отже, міста мають значну кількість проблем та викликів, які мають тенденцію к накопиченню, а як наслідок зумовлюють збільшення ризиків.

Головні чинники, які впливають на економічний розвиток міст, згідно з дослідженням Центру громадської експертизи, які було проведено на замовлення проекту ПРОМІС, який упроваджує Федерація канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади поділяються на групи[1]:

1. Чинники з невизначеними наслідками (зміни кон'юнктури; коливання рівня конкурентоспроможності; трансформація світових ринків; зміни вимог до якості робочої сили; стан наявних і формування нових мереж).

2. Стабілізаційні чинники (пошук нових видів залучення інвестицій; введення інновацій; впровадження високого рівня розвитку інфраструктурних і технологічних об'єктів; високий рівень людських ресурсів; впровадження якісних регулювань).

3. Кризові чинники (високий рівень впливу перманентної кризи; інституційні кризи; дефіцит ресурсів; невідповідність інформації).

4. Дестабілізаційні чинники (високий рівень міграції; демпінг в оплаті праці; екологічні та інші обмеження; секторальна розбалансованість; блокування міським населенням ініціатив влади).

Повномасштабне військове вторгнення Росії з 24 лютого 2022 року та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні завдали потужного удару по всіх ланках економічної та організаційної діяльності міст України. Хоча і українська влада продемонструвала надзвичайно ефективну роботу у багатьох містах України, адже не усім містам нашої країни вдається перезапуститись через війну, розірвано логістичні ланцюжки, знищено частину інфраструктури, наростає інфляція, джерел наповнення бюджету міст стає дедалі менше, життєдіяльність

інфраструктури міста порушено, пошкоджено соціальну, транспортно-логістичну, інженерну інфраструктуру цілих регіонів, а також серйозних руйнувань зазнала цивільна інфраструктура та житлові будинки.

Гострота описаних проблем і викликів обумовила вирішення нагальних завдань — стабільне забезпечення усім необхідним українських військових, допомога цивільному населенню, яке постраждало від бойових дій, направлення зусиль на відновлення інфраструктури для повноцінного функціонування усіх систем життєдіяльності міст України, запровадження елементів повоєнної відбудови, всі ці заходи є практично неможливим без достатнього економічного базису. Саме тому успіх соціального, економічного, організаційного відновлення міст полягатиме у здатності урядових органів оперативно мобілізувати наявні ресурси та визначити пріоритети, що направлені на відновлення та забезпечення умов для подальшого зростання, а саме:

- заходи, які спрямовані на вирішення надзвичайних завдань, які дозволять пом'якшити негативні ефекти впливу [2];
- «візіонерські» заходи, спрямовані в майбутнє, які дозволяють створити структурований шлях до сталого повоєнного відновлення [2];
- механізми впровадження податкових та регуляторних заходів на підтримку окремих галузей економіки;
- активної підтримки Урядом подальшого розвитку та стимулювання інновацій [3];
- координації взаємодоповнюваної інноваційної діяльності, яка здійснюється університетами та науково-дослідними інститутами, державними установами, галузевими асоціаціями тощо, а також впровадження механізмів співпраці та партнерських відносин з виробничим сектором [3].

Уряд уже пішов на розширення заходів підтримки, але при цьому важливо прагнути, щоб ці заходи були орієнтовані на довгострокові, стратегічні цілі розвитку та формування сталого економічного відновлення. Для цього необхідно проводити постійний моніторинг та співпрацю з інститутами громадянського суспільства, що дозволить зробити процес відновлення керованим. Але на жаль, на цей час, об'єктивна реальність та зумовлена швидкість ухвалення рішень в обхід стандартних процедур створює певні ризики неочікуваних короткострокових наслідків і негативного середньострокового та довгострокового впливу на перебіг конфлікту та процеси повоєнного відновлення.

Список літератури

1. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: практичний посібник. Центр громадської експертизи. Федерація канадських муніципалітетів. Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». 2020. 104с.
2. Інформаційно-аналітична доповідь «Соціально-економічні та гуманітарні наслідки Російської агресії для українського суспільства». Центр Разумкова, 2022. 277 с.

3. Жилінська Л.О. Пріоритетні напрями щодо заходів з відновлення та розвитку України у сфері впровадження політики «відкритості міст» Scientific journal «Modern engineering and innovative technologies». Sergeieva&Co, Karlsruhe, Germany. Вип. 22. Part 2. 2022. P. 21-24.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Коваль Марина Леонідівна,
студентка магістратури спеціальності 073 Менеджмент
Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

У сфері менеджменту прийняття ефективних управлінських рішень – це ресурсна результативність, отримана за підсумками розробки та реалізації управлінських рішень. Рішення приймати управлінець має досить часто, адже вони стосуються основних аспектів управління – планування, організації, мотивації, контролю. В якості ресурсів, як правило, є фінанси, матеріали, персонал. Тому підвищення рівня ефективності управлінських рішень (далі – УР) є проблемою, яка зберігає свою актуальність.

Наукові дослідження не дозволяють сформулювати єдине тлумачення термінів: управлінське рішення, ефективність управлінських рішень, критерії оцінки ефективності управлінських рішень.

Складність оцінки ефективності виникає в тому, що і на етапі розробки рішення і на етапі реалізації рішення можуть використовуватись свої підходи до критеріїв оцінки і показників ефективності. Окрім того, необхідно досліджувати співвідношення понять «якість управлінських рішень» та «ефективність управлінських рішень».

У практиці діяльності організацій ці два поняття нерозривні, бо *ефективність формує якість*. Зважаючи, що якість УР можна оцінювати вже на стадії його прийняття, не чекаючи одержання остаточного результату, науковці пропонують використовувати сукупність характеристик, що виражають основні вимоги до управлінського рішення.

Колпаков В.М., Ременников В.Б. визначають зміст цих вимог наступним чином:

- наукова обґрунтованість УР передбачає ступінь врахування закономірностей функціонування й розвитку об'єкта управління, тенденції розвитку економіки й суспільства в цілому, компетентність суб'єкта управління, несуперечність досягається єдністю, послідовністю, взаємодоповнюючих, несуперечливих окремих рішень;
- своєчасність враховує фактор часу у відповідності до управлінського рішення;
- адекватність узгоджується строком ефективності дії рішення;
- реальність обґрунтовується об'єктивними можливостями потенціалу підприємства;
- законність передбачає дотримання чинних нормативно-правових актів;
- можливість реалізовувати повноваження передбачає дотримання посадових обов'язків працівника;
- цільова спрямованість передбачає чітку визначеність засобів реалізації розробленого рішення;
- адресність ґрунтується на окресленому колі виконавців управлінського рішення;
- ясність управлінського рішення забезпечується прозорістю і зрозумілістю виконавцями [5].

Управлінське рішення має прийматися з дотриманням вищезазначених вимог, що дозволить забезпечити його ефективність (див. фото джерел літератури). Процес вимірювання рівня ефективності, управлінських рішень передбачає передовсім визначення критеріїв оцінки і формування відповідної системи показників. Критерій – це головна і визначальна міра вірогідності пізнання суті ефективності діяльності. Показники ефективності розраховуються з метою обґрунтування управлінських рішень.

Критерії ефективності – вирішальні правила для обрання найефективнішого УР із множини допустимих. Науковці виділяють дві концепції критеріїв оцінки ефективності УР – максимізація корисності і обмежена раціональність.

Кожній з цих концепцій відповідає певний вид критеріїв ефективності УР. Ефективність і якість УР визначається методологією прийняття рішення. Найбільш поширеними науковими підходами є системний і ситуаційний. Ефективність і якість УР визначається методологією прийняття рішень. Найбільш поширеними науковими підходами є системний і ситуаційний.

Основне завдання при системному підході – виявлення й вивчення зв'язків між елементами об'єкта управління, врахування планів їх розвитку, показників та стандартів роботи.

Ситуаційний підхід у сучасному управлінні є найбільш перспективним. В його основі – ситуаційний аналіз. Ситуаційний аналіз базується на аналізі окремо взятої управлінської ситуації і дозволяє не тільки обґрунтовано приймати довгострокові управлінські рішення, але й корегувати стратегічні цілі організації.

Висновки. Прийняття управлінських рішень – процес людської діяльності, спрямований на вибір найефективнішого варіанта дій. Ефективність

управлінського рішення визначити складно, тому науковці пропонують дотримуватись вимог ефективності УР. Управлінські рішення мають критерії оцінки ефективності і відповідні концептуальні підходи. Методологія визначення ефективності і якості управлінських рішень базується на системному і ситуаційному підходах.

Література:

1. Асаул А.М. Основні напрями підвищення якості та ефективності розробки і прийняття управлінських рішень у підприємницьких структурах/ А.М. Асаул, О.С. Коваль// Економіка України. – 2013. – №11. – С. 29.
2. Волобуєв М.О. Обґрунтування технології прийняття управлінських рішень/ М.О. Волобуєв// Управління розвитком. – 2013. – №1(141). – С. 72–73.
3. Іванченко Н. О., Яцюрук В. О. Розробка управлінських рішень в діяльності підприємства. Національний авіаційний університет. Інститут економіки та менеджменту. / Н. О. Іванченко, В. О. Яцюрук. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/pspe/2012_1/Yacuruk_112.htm
4. Карданская Н. А. Основы принятия управленческих решений / Н. А. Карданская. – М. : Русская Деловая Литература, 1998. – 288 с.
5. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту: Підруч. / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. — К.: Академвидав, 2007. — 464 с.
5. Прийняття управлінських рішень в умовах ризику та невизначеності ситуацій [Електронний ресурс] / Н. А. Славіна, О. С. Лаврук // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. - 2014. - Вип. 22. - С. 212-217.
6. Ланько М.В. Прийняття управлінських рішень на підприємстві/ М.В. Ланько// Управління розвитком. – 2013. – №2(142). – С. 16–17.
7. Лепейко Т.І. Менеджмент: навчальний посібник/ Т.І. Лепейко, О.М. Миронова. – Х. : ХНЕУ, 2010. – 204 с.
8. Мала Н. Т., Проник І. С. Мистецтво прийняття управлінського рішення. / Н.Т. Мала, І.С. Проник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. − Вип. 20.14. – С. 345-351.
9. Менеджмент в АПК I / Ю. Б. Королев, В. Д.Коротнев, Г. Н. Кочетова и др. / Под ред. Ю. Б. Королева. – М. : Колос С, 2007. – 424 с.
10. Мескон М. Основы менеджменту / Мескон Майкл, Альберт Майкл, Хедоури Франклин ; [под общ. ред. Л. И. Евенко]. – М. : – ДЕЛЮ, 1997. – 704 с.
11. Мірошніченко Ю. Р. Організаційно-правові засади підготовки та прийняття державно-політичних рішень / Ю. Р. Мірошніченко. – Харків : Фактор, 2004. – 224 с.
12. Пилипко А. Г. Формула вирішення управлінських завдань – марево чи реальність / А. Г. Пилипко // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х. : Вид-во ХорРІ НАДУ «Магістр», 2005. – № 1 (23). – 356 с.
13. Плоткін Я. Д. Виробничий менеджмент / Я. Д. Плоткін, І. Н. Пашенко. — Л.: Держ. ун-т “Львів. політехніка”, 1999. — 257 с.

14. Пономаренко В.С. Методи системи підтримки прийняття рішень в управлінні еколого-економічними процесами підприємства: навч. посібник/ В.С. Пономаренко, Л.А. Гаврилова, О.М. Беседовський. – Х. : ХНЕУ, 2012. – 271 с.
15. Приймак В.М. Прийняття управлінських рішень: Навчальний посібник/ В.М. Приймак.- К.: Атіка, 2008.- 240 с.
16. Родченко В. В. Менеджмент: Навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Родченко, В. О. Новак. — К.: НАУ, 2001. — 400 с.
17. Русинов Ф. М. Менеджмент и самоменеджмент в системе рыночных отношений. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 254 с.
18. Смирнов Э. А. Разработка управленческого решения / Э. А. Смирнов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 271 с.

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Ксьондз Артем Юрійович

Студент спеціальності 073 Менеджмент,
Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Корюгін Андрій Валерійович

канд. еком. наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова

В сучасному світі інфляція є одним з основних факторів яке населення відчуває в повсякденному житті, тому потрібно чітко розуміти як саме впливає інфляція на добробут населення, щоб держава могла ефективно усувати її наслідки.

Спочатку потрібно зрозуміти, що таке інфляція. Під інфляцією розуміють знецінення грошей, зниження їх купівельної спроможності. Це відбувається внаслідок переповнення сфери обігу надмірною масою грошових знаків при відсутності адекватного збільшення товарної маси чи поліпшення її якості [1].

До основних показників на які впливає інфляція можна віднести: середньорічну заробітну плату, ціни на продовольчі товари, загальна купівельна спроможність населення, курс валют, реальні доходи населення. Саме інфляція має сильні негативні наслідки в економічному та суспільному житті тому вона постійно перебуває під увагою домогосподарств, населення та політичного сектору.

Також інфляція негативно впливає на зайнятість населення. Основна причина цього полягає в тому, що ціни на товари та послуги починають рости, а заробітна плата не змінюється або навіть знижується через збитки підприємства яке воно несе через інфляцію. Універсальним показником який може показати рівень інфляції це індекс споживчих цін, він показує відношення ціни споживчого кошику за конкретний рік до її ціни в базисному році. Хоча цей показник не повністю показує товари та послуги як споживаються населенням але він все одно має високу ступінь достовірності [2].

Особливо відчутні наслідки інфляції для людей із стабільним доходом та люди які отримують соціальну виплати (пенсіонери, державні службовці, студенти). Через інфляційні процеси доходи учасників виробництва зростають, а населення яке одержує трансфертні виплати втрачає частину доходів, це відбувається через те, що ставки пенсій та інших соціальних виплат зазвичай не індексуються або ж якщо це відбувається, то із запізненням. І не компенсує зростання цін [3]. Інфляція призводить до зниження підтримки державних органів. Це відбувається за рахунок того, що держава намагається одержати за допомогою емісії додаткові засоби для невідкладних завдань і це має свої

негативні наслідки у вигляді невдоволення населення, посилюється тиск з боку різних соціальних груп з метою збільшення заробітної плати, одержання додаткових субсидій чи пільг [4].

Інфляцію прийнято розглядати з боку повнiсть негативного явища для життя населення але в ній є і позитивні сторони. В плані зайнятості відбувається явище коли попит починає різко зростати на товари через їх збільшення ціни, підприємства починають нарощувати своє виробництво, що також призводить до підвищення кількості робочих місць.

Деякі економісти стверджують, що проблему відсутності еластичності номінальної зарплати у напрямі зниження можна розв'язати за допомогою інфляції, знижуючи реальну заробітну плату. Також є твердження, що чим вищий рівень інфляції тим нижча природня норма безробіття, що в свою чергу забезпечує певне підвищення темпів економічного зростання [5].

Отже, інфляція має як негативний так і позитивний вплив на повсякденне життя населення. В основному при інфляції ціни на продовольчі товари знижуються, а доходи споживачів залишаються на тому ж рівні, особливо наслідки інфляції відчувають різні соціальні групи які живуть за рахунок соціальних виплат через те, що держава не вчасно або зовсім не проводить індексацію цих виплат. На зайнятiсть населення інфляція також впливає негативним чином через скорочення робочих місць і у деяких випадка не виплату заробітної плати через збитки яке несе підприємство через зростання цін на сировину. Тому держава мусить не допускати сильного росту інфляції та розробляти ефективні заходи для її зниження і мати план дій у разі різкого росту інфляції.

Список використаних джерел:

1. Вплив інфляції на рівень життя населення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://sophus.at.ua/publ/2013_12_19_20_kampodilsk/sekcija_1_2013_12_19_20/vpliv_infljacji_na_riven_zhittja_naselennja/43-1-0-791.
2. Ареф'єва О. В. Особливості дії інфляції та її вплив на економіку України / О. В. Ареф'єва, С. Т. Пілецька, І. М. Мягких. // Економічний вісник Донбасу. – 2018. – №2. – С. 95–101.
3. Кифяк В. І. Інфляція як визначальний фактор впливу на добробут населення України / В. І. Кифяк, А. М. Бабчук, К. І. Рудько. // Економіка та держава. – 2018. – №1. – С. 86–90.
4. Тіверіадська Л. В. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки для України / Л. В. Тіверіадська, А. М. Якименко. – 2019. – С. 1–19.
5. Проблеми та шляхи подолання інфляційних процесів в Україні на початку третього тисячоліття [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/485>.

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ПОСТАЧАЛЬНИКІВ

Кучерук Оксана Ярославівна,

к.п.н., доцент, доцент кафедри
телекомунікацій, медійних та інтелектуальних технологій
Хмельницький національний університет

Кучерук Ростислав Ігорович,

магістр економіки

Глобальна конкуренція, високі очікування споживачів і важкі економічні умови змушують підприємства більш виважено ставитись до вибору постачальників. Нині вибір постачальників є важливою складовою прийняття рішень підприємством, що забезпечує конкурентну перевагу на ринку, зберігаючи при цьому стратегічні та операційні зв'язки. Аналізуючи літературу з цього питання, можна сказати, що оцінка та вибір постачальників є актуальною і часто обговорюваною темою. З часом складність вибору постачальників значно зросла, з'явилися нові методи оцінки та відбору постачальників. Проте, для раціональної оцінки та обґрунтованого вибору постачальника інструменти економіко-математичного моделювання на сьогоднішній день залишаються найнадійнішим інструментом у вирішенні цієї проблеми. А найефективнішими математичними методами є методи багатокритеріального прийняття рішень.

Визначення та аналіз критеріїв для відбору та оцінки постачальників були в центрі уваги багатьох науковців і практиків. Відповідно значна кількість робіт присвячена цій темі, в яких зібрано численні критерії [3; 4]. Зокрема, варто відзначити роботи таких науковців як Dickson, Weber, Ghodsypour and O'Brien, Xia and Wu, Talluri and Narasimhan, Amid, Liao and Rittscher, Talluri, Rezaei and Ortt, Govindan, A. Kawa, G. Ladorucki, T. Nowakowski, W. Biały

По суті, вибір постачальника – це процес прийняття рішень, який вимірює ефективність і результативність роботи постачальника, а потім вибирає правильного постачальника на основі заздалегідь визначених цілей і критеріїв оцінки [1]. Отже, вибір постачальника – це багатокритеріальна проблема прийняття рішень, яка передбачає оцінку потенційних постачальників за кінцевим набором (конфліктних) критеріїв. Відповідно, критерії, які використовуються для оцінки ефективності кожного постачальника, відіграють ключову роль у процесі вибору постачальника [2].

Визначення критеріїв є одним із найскладніших завдань у будь-якому процесі прийняття рішень. Слід зазначити, що цей процес є значущим і при оцінці постачальників, оскільки правильно підібраний набір критеріїв визначає якість і коректність розробленої моделі оцінювання та вибору постачальників.

Формуючи перелік критеріїв необхідно враховувати наступні важливі аспекти: критерії повинні бути значущими показниками для оцінки постачальника; визначення критерія має бути лаконічним і ясным; набір

критеріїв повинен стосуватися всіх критичних аспектів проблеми; набір критеріїв має бути визначено таким чином, щоб одна й та ж характеристика постачальника не вимірювалась кількома різними критеріями з набору.

На практиці будь-який набір критеріїв необхідно розглядати в світлі обмежень реального життя, що робить вибір постачальника складною проблемою прийняття рішення. Критерії відбору постачальників можуть відрізнятися залежно від потреб компанії, уподобань, технологічної стратегії та ризиків.

Вибір постачальника здійснюється на основі конкретних критеріїв, які визначаються зацікавленими сторонами компанії або експертами з керівництва. Традиційні критерії вибору постачальників включали такі фактори, як вартість, якість, рівень обслуговування та час виконання. G. Dickson був піонером, який виділив 23 критерії оцінки постачальників, де найважливішими були якість (quality), доставка (delivery), історія продуктивності (performance history) [5]. Незважаючи на те, що критерії оцінювання можуть змінюватися внаслідок еволюції галузевого середовища, ці 23 критерії охоплюють більшість критеріїв, представлених у відповідній літературі на сьогоднішній день [1].

Деякі дослідники пропонують поділяти всі критерії на три групи: критерії, що мають безпосереднє відношення до товару (ціна, якість, термін експлуатації і т.п.); критерії, що характеризують постачальника (фінансове становище постачальника, час роботи на ринку, репутація і т.п.); критерії обслуговування (терміни і умови доставки, умови оплати, система лояльності і т.д.).

Список відповідних критеріїв оцінки постачальників продовжує розширюватися, і деякі з останніх досліджень оцінювали постачальників на основі ширшого спектру критеріїв, включаючи глобалізацію, розвиток електронної комерції та зміни в технологіях. Крім того, останнім часом деякі автори підкреслюють важливість екологічних і соціальних чинників, пропонуючи класифікувати критерії на такі три групи: економічні, екологічні та соціальні критерії [3].

Отже, існуюча література дуже багата критеріями вибору постачальника, але універсальних чи точних критеріїв вибору постачальника не існує, оскільки, вибір постачальника означає різні речі для різних галузей. Це свідчить про те, що концепція вибору постачальника залежить від контексту, а її оцінка повинна відображати галузеве середовище, яке досліджується [4]. Відповідно і набір критеріїв має коректуватися та визначатися в кожній ситуації окремо.

Рішення щодо вибору постачальника впливають на різні функціональні сфери діяльності підприємства від закупівлі сировини та компонентів до виробництва та доставки кінцевої продукції. Зі змінами в соціальному середовищі проблеми вибору постачальників ускладнюються через збільшення кількості факторів, які необхідно враховувати. Тому, вибір відповідного постачальника є багатокритеріальною проблемою прийняття рішень, яка вимагає балансу між суперечливими кількісними та якісними критеріями. А вибір критеріїв оцінки потенційних постачальників є основним та важливим етапом процесу вибору постачальника.

Список літератури

1. Sun H., Zhang B., Ni W. (2022) A Hybrid Model Based on SEM and Fuzzy TOPSIS for Supplier Selection. *Mathematics*, 10, 3505. <https://doi.org/10.3390/math10193505>
2. Hamidreza Fallah Lajimi, Seyed Amin Seyed Haeri, Zahra Jafari Sorouni, Negin Salimi (2021) Supplier selection based on multi-stakeholder Best-Worst Method / *Journal of Supply Chain Management Science*, Vol. 2, No 1-2, pp. 19-32.
3. Lopes A.P., Rodriguez-Lopez N. (2021) A Decision Support Tool for Supplier Evaluation and Selection. *Sustainability* 13, 12387. <https://doi.org/10.3390/su132212387>
4. Kwo-Liang Chen, Ching-Chiang Yeh, Jo-Chen Huang (2014) Supplier selection using a hybrid model for 3C industry. *Journal of Business Economics and Management*, Volume 15(4): 631–645. <https://doi:10.3846/16111699.2013.807870>
5. Khattak BK, Naseem A, Ullah M, Imran M, El Ferik S (2022) Incorporating management opinion in green supplier selection model using quality function deployment and interactive fuzzy programming. *PLoS ONE* 17(6): e0268552. <https://www.researchgate.net/publication/361357071>

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Кушнірук А.О.

здобувачка вищої освіти
юридичного факультету

спеціальності 232 Соціальне забезпечення

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Крушинська А.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
фінансів, банківської справи та страхування

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

Вивчення фінансової системи України в сучасних умовах, які характеризуються зростаючою роллю держави в управлінні фінансами та взаємозв'язків між елементами фінансової системи набувають сьогодні актуальності, оскільки від ефективного функціонування фінансової системи країни залежить конкурентоспроможність країни, рівень добробуту її громадян, ефективна діяльність усіх інституцій.

Тому в сучасних умовах актуальним питанням стає дослідження поняття та структури фінансової системи, пошук нових, ефективних підходів до вирішення важливих економічних і соціальних проблем. Перед фінансовою наукою постають важливі питання щодо напрямів і засобів зміцнення фінансової системи, наповнення державного бюджету, зміцнення національної валюти [1, с. 132].

Враховуючи, ключову роль фінансової системи у розвитку вітчизняної економіки, та й економіки загалом, її дослідженням займалися такі відомі фахівці-економісти Б. Данилишин, Б. Кириленко, Е. Дмитренко, А. Завгородній, А. Нестеренко, Е.Д. Соколова, А. Гарбінська-Руденко, О. Дахнова та ін. Враховуючи зміни фінансової системи останнього року, пов'язані із військовою агресією, дослідження особливостей її розвитку та подальших перспектив потребує подальшого дослідження.

Фінансовий сектор України останні декілька років функціонував та розвивався під впливом економічної кризи та пандемії, що внесли корективи в усі сфери життя. Так, наприклад, внаслідок пандемії виникло додаткове навантаження на вітчизняну фінансову систему. Саме тоді, держава прийняла низку заходів, для мінімізації фінансових та економічних втрат. Проте, не оговтавшись коронавірусної кризи, на території України розгорнулася повномасштабна війна, що почалася 24 лютого 2022 року. Введення воєнного призвело до перелаштування на нові військові та супутні із ними потреби. Основною проблемою фінансової системи України стало те, що вона певним чином не могла забезпечити ряд важливих військових потреб. Саме тому,

перший тиждень воєнного стану був «шоковим» для усіх всіх сфер суспільного життя без винятку. Негативним наслідком цього періоду був сплеск паніки, політичне напруження в суспільстві, які призвели до спекулятивних атак на гривню та активізації діяльності на валютному ринку через масову купівлю іноземної валюти, що призвело до значної девальвації гривні.

Останні місяці для України характеризуються важкими бойовими діями, руйнуваннями великої кількості об'єктів житлової та критичної інфраструктури та колосальними витратами на першочергові потреби суспільства. Це призводить до проблеми незбалансованості видатків та доходів бюджету, а також росту державного боргу заборгованості та нераціонального розподілу витрат. Ситуація є наступною: у декілька разів зросли видатки на оборону, а рівень податкових надходжень впав. Це пов'язано із знищенням ряду великих індустриальних підприємств внаслідок війни, закриття підприємств малого бізнесу тощо. Таким чином у бюджеті виник величезний дефіцит, який потрібно покривати шляхом емісії гривні. На військові потреби щомісячно витрачається понад 100-120 млрд грн [1]. Стільки ж витрачається на фінансування освіти, медицини, служби ДСНС. В той же час дохід податкової та митниці становить 80-100 млрд грн. (рис 1.) [1].

Щоб врегулювати дані проблеми потрібно належно виконувати місцеві бюджети та ефективно керувати бюджетною сферою в цілому. Для цього потрібно ефективно перерозподіляти видатки бюджету та надавати кредити з бюджету за бюджетними програмами для фінансування ЗСУ та інших військових формувань.

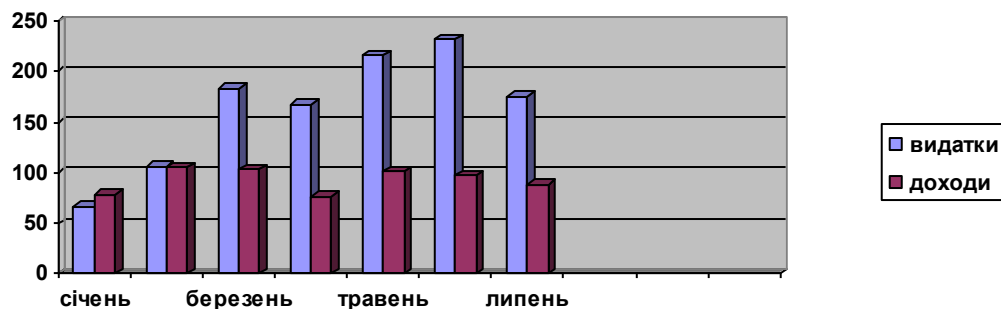

Рис. 1. Розрив у доходах та видатках у 2022 році

Примітка. Джерело [1].

Важливу роль у цьому відіграють місцеві бюджети військових державних адміністрацій, які на період дії воєнного стану є новими суб'єктами фінансової системи України і мають право на самостійне розпорядження бюджетними коштами. В першу чергу це стосується потреб озброєння та укріплення населеного пункту, потреб територіальної оборони, якщо така створена.

Глибока економічна та фінансова кризи, обумовлені повномасштабною війною росії проти України, матимуть суттєві негативні та довготривалі наслідки для фінансового сектору. Проте банки успішно протистоять викликам війни

завдяки значному запасу міцності, своєчасній реакції НБУ та рокам спільної роботи над реформою сектору. Враховуючи масштаб реалізації фінансових ризиків та втрати банками капіталу, НБУ почав здійснювати тимчасову політику регуляторного послаблення. На сучасному етапі Національним банком не будуть застосовуватися заходи впливу, якщо фінустанови будуть порушувати вимоги до достатності капіталу через негативний вплив військових дій. Водночас НБУ вимагатиме прозорого та достовірного відображення фінансового стану банків та небанківських фінансових установ. Це матиме можливість запроваджувати реалістичний графік відновлення фінансового сектору після перемоги у війні.

Станом на 30 червня ми маємо наступну картину щодо ліквідності банківської системи України. Чисті активи банків зросли на 3.3% і наблизилися до довоєнного рівня. Водночас динаміка кредитного портфеля була нерівномірною. Чисті гривневі корпоративні кредити за квартал зросли на 5.3%, натомість валютні – знизилися на 7.2% у доларовому еквіваленті. Зростання корпоративного гривневого кредитування відбувалося виключно за рахунок державних банків – близько +30% за квартал. Чистий роздрібний кредитний портфель скоротився на 11.1% як за рахунок зменшення обсягів кредитування, так і через зростання резервів. [2].

Під час воєнного стану позики надавалися лише на поточні потреби клієнтів, натомість в іпотечному сегменті та на купівлю авто кредитування майже зупинилося. Банки розпочали визнання непрацюючих кредитів корпоративного сегмента, водночас у роздрібному – зростає рівень покриття працюючого портфеля резервами. Отже, обсяг непрацюючих кредитів почав зростати вперше за тривалий час: їхній рівень підвищився наприкінці червня на 2.6 в. п. до 29.7%. [2].

Обсяги гривневих коштів фізичних осіб збільшилися на 6.4% за квартал за рахунок коштів на вимогу, в іноземній валюті – зменшилися на 3.5% в доларовому еквіваленті. Кошти суб'єктів господарювання збільшилися за квартал на 4.3% у гривні та на 14.4% в іноземній валюті. Вага коштів клієнтів у банківському фондуванні за другий квартал зросла та перевищила 88% [2].

Отже, національна банківська система, навіть в нинішніх умовах воєнного стану, має достатній ресурс міцності для посилення своїх посередницьких функцій та розширення кредитної підтримки економіки – критично важливого джерела покриття проблем фінансування бізнесу [3, с. 135].

З моменту введення воєнного стану забезпечення стабільного функціонування фінансової системи України є одним із головних завдань держави. Адже потужна сучасна фінансова система гарантує повне забезпечення потреб оборони України та безперебійне функціонування національної фінансової системи. Крім того, у випадку військової агресії важливі не лише військовий і оборонний фронти, а й підтримка з боку фінансового та економічного фронтів. Зокрема, необхідно шукати шляхи залучення інвесторів в українську економіку, підтримувати малий і середній бізнес шляхом надання пільг, кредитів, раціонально розпоряджатися зовнішньою фінансовою допомогою.

Список використаних джерел

1. Бюджет оборони: як змінилися бюджетні видатки через війну. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/8/689001/>
2. Банки у II кварталі підвищили ліквідність та операційну прибутковість в умовах воєнного стану – Огляд банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-u-ii-kvartali-pidvischili-likvidnist-ta-operatsiynu-pributkovist-v-umovah-voennogo-stanu--oglyad-bankivskogo-sektoru>
2. Гарбінська-Руденко А. В. Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану / А.В. Гарбінська-Руденко // Аналітико-порівняльне правознавство. – 2022. – № 2. – С. 132-136
3. Данилишин Б. Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови / Б. Данилишин. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>
4. Мейш А.В. Перспективи розвитку фінансової системи України / А. В. Мейш // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2019. – №1. – С. 70-74
5. Нестеренко А.С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад / А. С. Нестеренко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 6. – Том 1. – С. 72–75

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ У СИСТЕМІ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ

Мухортов Є. С.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
м. Чернівці

Науковий керівник:

Гаватюк Л.С.

к.е.н.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
м. Чернівці

Діяльність будь-якого підприємства тісно пов'язана з операціями фінансового характеру. Вони класифікуються за схожістю відносин і операцій.

Якщо вони обмежені даним підприємством, то аналіз використовується всередині компанії, а якщо за її межами, то мова йде про фінансовий аналіз. Фінансовий аналіз можна представити як процес, який передбачає ідентифікацію, систематизацію та аналітичну обробку наявних фінансових даних з метою надання користувачеві рекомендацій, які можуть слугувати основою для прийняття управлінських рішень щодо об'єкта аналізу. у сфері виробництва та обігу, бюджетні установи, біржі, фінансові компанії та інші [1].

Фінансовий аналіз - це засіб збору, перетворення та використання інформації фінансового характеру. Є одним із основних елементів управління фінансами, аудиту та фінансової політики підприємства.

Метою фінансового аналізу є формування за результатами уявлень про об'єкт аналізу на основі заданих критеріїв і показників, що визначають їх фінансові відносини. Мета фінансового аналізу залежить від вимог та інтересів різних груп інтересів.

Наприклад, інвесторів цікавить рівень і стабільність доходів від акцій, тобто прибутковість компанії, кредиторів цікавить її ліквідність, тобто здатність компанії залучати гроші для оплати боргів, а менеджерів цікавить прибутковість.

Постачальників цікавлять фінансові результати діяльності підприємства та його ліквідність, а покупців (клієнтів) насамперед цікавить стан готової продукції та товарних запасів. З іншого боку, податківці зацікавлені в точних фінансових результатах діяльності підприємства, оскільки вони є гарантією своєчасної сплати податків у визначений термін.

Проте слід зазначити, що практично всі групи користувачів фінансової інформації цікавляться чотирма найпоширенішими на практиці показниками фінансового стану підприємства:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт загальної ліквідності;
- коефіцієнт фінансової стійкості;
- покриття боргів власним капіталом.

Враховуючи нестабільність фінансового становища багатьох підприємств та можливість їх банкрутства, одним із найважливіших моментів є визначення фінансової стійкості та незалежності фінансової діяльності підприємства від зовнішніх джерел.

Більшість кредиторів та інвесторів використовують такі показники фінансового аналізу:

- коефіцієнт фінансування - розраховується як співвідношення залучених і власних коштів і характеризує боргові відносини підприємства;

- коефіцієнт компенсації - розраховується за загальною часткою власного капіталу підприємства в балансі підприємства і показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі коштів, авансованих на його діяльність.

- коефіцієнт левериджу капіталу - показує, яка частина капіталу використовується для фінансування поточної діяльності. Розраховується як відношення чистої вартості до власного капіталу;

- коефіцієнт достатності капіталу - величина чистого капіталу розраховується по відношенню до суми оборотних активів підприємства і показує достатність капіталу підприємства [2].

Для конкретного аналізу діяльності компанії попередня група може бути доповнена додатковими показниками, які дають більш детальну інформацію про фінансову стійкість компанії:

- коефіцієнт фінансової стійкості - розраховується за співвідношенням власних і залучених коштів;

- коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів - характеризує частку довгострокових позик у загальному обсязі джерел формування, спрямованих на виконання довгострокових програм;

- коефіцієнт концентрації змішаного капіталу - характеризує частку змішаного капіталу в загальній сумі капіталу підприємства;

- коефіцієнт фінансової залежності - показник обернений коефіцієнту автономності, який показує загальну вартість активів підприємства на 1 грн.

Оскільки фінансові результати є узагальнюючим показником, який характеризує ефективність і відображає всі сторони діяльності підприємства, для проведення комплексного фінансового аналізу використовується методика фінансового аналізу, яка включає три взаємопов'язані блоки:

- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;

- аналіз фінансового стану підприємства;

- аналіз ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства [3].

Отже, фінансовий аналіз є невід'ємною частиною фінансового менеджменту та аудиту. Без знання методології фінансового аналізу неможливо управляти капіталом, зменшувати фінансові ризики та виходячи з цього ефективно управляти підприємством.

Список використаної літератури:

1. Васьківська К.В., Сич О.А. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Львів, 2017.193 с.

2. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник / за ред. П. Попович. Тернопіль : Економічна думка, 2018. 224 с.

3. Старинець О. Г. Методи фінансового аналізу діяльності підприємств у системі антикризового управління *Міжнародні економічні відносини та світове господарство* : м-ли Всеукр. Конф. м. Ужгород 2018. Ужгород УДК: 330.338.47 с.87-91.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ВЕНЕСУЕЛИ

Патійчук Віктор Олексійович,

канд. геогр. наук, доцент кафедри
міжнародних відносин і регіональних студій
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мандрик Ірина Петрівна,

канд. геогр. наук, доцент каф. економічної та соціальної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ціпошук Софія Анатоліївна,

студентка географічного факультету Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Ципящук Андрій Лукич,

студент факультету міжнародних відносин Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Венесуела є однією із найпривабливіших у туристичному відношенні країн світу. Станом на кінець 2019 р. вона входила в ТОП-10 найвідвідуваніших країн Латинської Америки, після Бразилії, Аргентини та Перу [1]. Хоча туризм не є основним джерелом доходу цієї країни, оскільки він в останнє десятиріччя становить лише 0,7-0,15 % її ВВП [2]. Проте туристичний сектор Венесуели щорічно приносить сукупний дохід 2 % усіх надходжень країн Південної Америки [3]. Переважна більшість туристів, що приїжджають у цю екзотичну державу, бажають насолодитися її живописними ландшафтними й краєвидами, відправитися на активні туристичні пригоди у тропічні ліси, до високих водоспадів, спуститися рафтингом чи каякінгом численними гірськими річками, або звершити дайвінг-походи в чудові прибережні морські лагуни тощо. Тобто країна спеціалізується в основному на пляжно-рекреаційному та відпочинковому туризмі, на видовищному, діловому, гастрономічному, мисливсько-рибальському, а також на екзотичних видах туризму таких, наприклад, як екстремальна рибалка на піранью тощо. Тобто до кризових подій 2000-х років Венесуела, завдяки своєму географічному розташуванню та природнокліматичним умовам, була важливим туристичним центром Латинської Америки за Західної півкулі в цілому. Її основними міжнародно-туристичними центрами були такі відомі туристичні осередки як міста Каракас, Меріда, Валенсія, Ігуероте, Гуатіре, Сьюдад-Болівар, Пампатар, Порламар, Хуан Гріго, острів Маргарита, національні парки «Канайма», «Лос Рокер», «Арні Пітте», «Сан-Естебан», «Серро-ель-Копей», «Сьєрра-де-Сан-Луїс», «Сьєрро-Сароче», «Терепайма», «Якамбу» та ін. (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-10 найбільш відвідуваних міжнародних туристичних центрів Венесуели*

№ з п.	Назва туристичного центру	Основні туристичні локації	Середньорічна відвідуваність, тис. осіб у рік	Значення
1	<i>Столиця Каракас</i>	Численні архітектурні та історичні пам'ятки, музеї, спортивні та розважальні заклади, виставкові зали, бізнес-центри, готелі та ресторани	750	Міжнародне
2	<i>Місто Меріда</i>	Найвище гірське місто Анд, пік Болівар, численні бази відпочинку та курортні зони	720	Міжнародне
3	<i>Острів Маргарита</i>	Понад 50 чудових пляжів із кришталево чистими водами, численні курорти, бази відпочинку для серверів та інших водних видів спорту та дозвілля	700	Міжнародне
4	<i>Озеро Маракайбо</i>	Озеро та місто Маракайбо з численними відпочинковими та курортними зонами, міст генерала Рафаеля Урданети	680	Міжнародне
5	<i>Місто Валенсія</i>	Озеро Валенсія, численні культурні та спортивні об'єкти, виставкові центри та старовинна арена	670	Міжнародне
6	<i>Національний парк «Канайма»</i>	Численні бази відпочинку та спортивні станції, найвищий у світ водоспад Анхел (1000 м)	650	Міжнародне
7	<i>Місто Ігуероте</i>	Багато культурних та історичних місць ще з іспанської доби, численні спортивні та розважальні заклади	645	Міжнародне
8	<i>Місто Сьюдад-Болівар</i>	Розважальні об'єкти, казино, чотири статуї, що представляють оригінальні республіки Гран-Колумбії	585	Міжнародне
9	<i>Місто Пампатар</i>	Численні нічні клуби та казино, інші розважальні об'єкти	475	Регіональне
10	<i>Місто Хуан Гріго</i>	Чудові пляжі з краєвидами, спортивні бази та центри активного відпочинку	350	Регіональне

* Складено за: [1; 4; 6; 7].

Головним напрямком прибуття іноземних туристів до Венесуели є столиця Каракас. Хоча місто розташоване менш ніж за 12 км від узбережжя Карибського моря, його центральні частини мають висоту понад 1000 м. Воно знаходиться між горами, укритими густою рослинністю, що робить його дуже мальовничим і привабливим для туристів. Іноземні туристи, які його відвідали, часто порівнюють це місто з другою бразильською столицею – Ріо-де-Жанейро [4]. До місцевої політичної та світової фінансово-економічної кризи 2008 р. це місто було основним діловим центром Латинської Америки щодо підписання торгівельних угод і фінансових інвестицій у регіоні, а також видовищно-туристичним й

спортивним центром. Сучасна нестабільна політична та складна кризова ситуація в економіці країни та надмірно підвищений ступінь злочинності перетворили це красиве латиноамериканське місто на світовий цент злочинності. За статистикою, тут щоденно відбувається найбільше злочинів на 1000 осіб населення у світі, а особливо вбивств, крадіжок і дрібного хуліганства, що перетворило Каракас на нову свого роду туристичну «дестинацію» [5]. Сюди зараз приїжджають нечасті іноземні туристи-любители гострих відчуттів, щоб їх спеціально обікрали та вони мали змогу реально відчути адреналін при відвідування наркопритону, чи корумпованої поліцейської дільниці. Спритні місцеві ділки намагаються зараз видати це як певну туристичну особливість своєї столиці. Другим за числом іноземних туристичних відвідувань у рік є живописне високогірне місто Меріда, або – ворота до Анд, як його часто називають місцеві та іноземні відпочивальники. Поблизу його розміщується найвища точкою гір Анди – пік Болівар (5007 м). Цей міжнародний туристичний центр має ідеальні кліматичні умови для всіх видів гірського відпочинку та активного заняття спорту, в тому числі й скелелазіння. Воно розташоване у долині і відоме як студентське та наукове місто з великою кількістю нічних клубів, центрів розваг та видовищних об'єктів. Досить популярним і багато чисельним за відвідуваннями туристів є острів Маргарита, який розташований на північ від венесуельського узбережжя. Ця венесуельська туристична дестинація часто порівнюється з Багамськими островами, адже у них схожі умови для відпочинку, починаючи від чудових пляжів для засмаги і закінчуючи численними видами морського спортивного відпочинку – віндсерфінгу, дайвінгу, снорклінгу тощо. Особливо популярними є пляжі «Кастільо-де-ла-Асунсьйон» та «Гріго Юен» [6]. Цікавою міжнародною туристичною локацією Венесуели є місто та однойменне озеро Маракайбо, яке з'єднується з Карибським морем. Навколо цього природного об'єкта сформувалася потужна міська агломерація з чисельністю майже 5 млн жителів, де розміщується багато розважально-видовищних і спортивні закладів, а також цікаві архітектурні споруди. Наприклад, міст генерала Рафаеля Урданети, довжина якого становить 8700 м., а висота – близько 50 метрів, що з'єднує обидва боки цього великого промислово-виробничого та культурно-туристичного центру сучасної Венесуели [7]. Тут розвивається культурний, діловий, гастрономічний та спортивно-водний туризм із численними видами активного відпочинку. Цікавим туристичним центром Венесуели є місто Валенсія, яке розташоване також на узбережжі однойменного озера. Однією з головних визначних пам'яток міста є стадіон-арена «Пласа-дель-Торо», де відбуваються бої з биками та практикується іспанська корида, яка зараз заборонена в багатьох федеральних землях материкової Іспанії. Крім спортивного, тут розвивається видовищно-масовий, бізнесово-діловий, гастрономічний та шопінг-туризм.

Велика протяжність берегової лінії Карибського моря, зручність прибережних територій та сприятливі кліматичні умови створюють хороші умови для пляжного відпочинку у Венесуелі. За оцінками фахівців, 1700 км лінії прибережних пляжів країни є сприятливими для розміщення пляжних відпочивальників [4]. Особливе місце у сучасному туризмі Венесуели займає спортивний та активний відпочинок.

Тут розвинуті такі туристичні галузі, як наприклад, параглайдинг, дайвінг і снорклинг, кайт- і віндсерфінг, серфінг і кайтинг тощо. Серед найбільш відомих пляжів Венесуели слід указати Куага, пляжі острова Маргарита, архіпелагу Лос-Рокес, національного парку Морокой та ін. При багатьох пляжних зонах розміщуються відомі курорти країни, що мають добру розвинуту інфраструктуру. Відомими є курорти штату Ансоатегі, де розміщена потужна мережа курортних закладів лагуни Де-Санта-Фе до Бока де Урчіле. У штаті Карабобо найбільш відомим є курорт «Гольфо Трісне». Майже усі пляжі Венесуели є піщаними з різним їх відтінком та кольором прибережної води, що залежи вить від структури та складу глинистих домішок [1]. Найбільш чистими є пляжі Лос-Рокеса, де туристичний сезон триває з листопада до квітня. У Венесуелі склалися досить сприятливі умови для розвитку серфінгу та його різновидностей – віндсерфінгу та кайтсерфінгу, а також кайтингу. Досить активно розвивається у Венесуелі й сноклинг – підводне плавання з маскою, дихальною трубкою та ластами, адже для нього є багато зручних місць у вигляді закритих безвітряних лагун зі спокійною водною поверхнею. Найбільш популярними серед іноземних туристів для цих видів активного відпочинку є острови Франкиски на архіпелазі Лос-Рокес, де дують постійні північно-східні вітри з листопада по липень зі швидкістю 10 м в секунду, що є досить сприятливим для цього виду спорту та відпочинку [4]. Саме тут розміщується всесвітньовідомий спеціалізований центр віндсерфінгу з необхідним обладнанням і великим штатом професійних інструкторів, де часто відбуваються професійні міжнародні змагання та організуються видовищні туристично-спортивні масові заходи. Кайт- та віндсерфінг є досить популярними на острові Маргарита, а особливо в міжнародному центрі «Плайя-Ель-Якуе» з однойменним пляжем. Тут цілорічно дмуть материкові пасати зі швидкістю 10–15 м за секунду [1]. Найкращі хвилі для проведення відпочинку цими видами спорту зустрічаються на східному узбережжі Маргарити. Сезон для кайтингу та віндсерфінгу тут триває з січня по травень. Цей туристичний центр користується особливою популярністю у сімейних відпочивальників, адже тут – неглибокі прибережні території та немає акул. Сприятливі умови для розвитку цього виду відпочинку є також на острові Коче та на узбережжі півострова Паравана, де дмуть постійні та сильні вітри. Узбережжя Карибського моря є досить привабливим із точки зору його морської флори та фауни, а також живописності підводних ландшафтів і значної чисельності затонулих суден, у тому числі піратських, для дайвінгу. Найбільш відомим центром міжнародного відпочинку для цього виду розваг є східні та південні острови архіпелагу Лос-Рокес, де в прозорих водах навколо островів та коралових рифів є багато видів риб, морських черепах, губок, ракоподібних і молюсків, яких за певних умов можна виловлювати, тобто у певні сезони та за спеціальними дозволами тут можна проводити підводну ловлю риб та молюсків. На території архіпелагу налічується понад 60 видів кольорових коралів та понад 150 видів різноманітних морських риб. Підводна видимість у цих водах становить від 15 до 40 метрів, що посилює їх дайвінгову привабливість [4]. Тут працює тренувальний табір-центр із морських занурень не тільки для професійних драйверів, але й для новачків та усіх вікових груп населення віком від 18 до 60

років. Північному Сході Венесуели, поблизу м. Кумана, розміщується ще один відомий міжнародний центр дайвінгу на території природного парку Мочима. Тут об'єктом відпочинку та спостереження за морською флорою та фауною є в основному різноманітні коралові рифи та кольорові тропічні риби, черепахи, асцидії, крупні ссавці – дельфіни, а інколи – й кити, а також численні затоплені рибацькі шхуни тощо. Тут знімалося багато підводних фільмів, у тому числі й художніх, за участю іноземних операторів [6]. Численні дайв-центри і прокат відповідного спорядження наявні також у національному парку Моррокой, на західному узбережжі Коро, де спокійне море та сприятливі умови для занурення новачків і проведення змагань.

Серед інших видів активного відпочинку, які користуються попитом у міжнародних відпочивальників у Венесуелі слід указати підводну та надводну рибалку. Найбільш відомим центром такого туризму є прибережні території поблизу м. Ла-Гуайра. Тут знаходиться мілководна лагуна-банка, що розміщується північніше столиці Каракаса. Багато риболовецько-туристичних центрів розміщується також на території національного парку Лос-Рокес. Завдяки рифовим загородженням тут на мілководді розмножується багато планктону, який приваблює багато риб, наприклад, тунців, марлінів, риб-парусників, дорадо, ваху, кефалі, альбули, тарпона, барракуди, морських окунів тощо. Практикується також й екзотичні види риболовлі, наприклад, піраньї для іноземних туристів у дельті річок Оріноко та Лос Льянос, які проводиться в рамках комплексних сафари-турів [4].

Венесуела також славиться на весь світ своїм параглайдингом, який практикується на її території уже понад п'ятдесят років. На її території розміщується міжнародний спортивно-туристичний центр в м. Мерида, де любителям польотів на парашлані з усього світу надана можливість парити над самим містом та міжгірною долиною, яка закрита з трьох сторін гірськими хребтами та чудовим інверсійним потоком повітря, які піднімає пара плани вверх. Наявно декілька стартових площадок зі спеціальними базами та обладнанням, де працюють фахівці-інструктори, які надають можливість параплайдирам стартувати. Найвідомішим із них є база, яка розміщується на плато Терра-Негра на висоті 900 м [1].

Чудові умови у Венесуелі створені також пішохідного й кінного туризму, а також автосафарі, які в основному приурочені до національних парків. Найвідомішими з них є такі як «Арні Пітте», «Сан-Естебан», «Сьєрра-Невада» або «Сніжні гори», «Макарао», «Ель-Авіла», «Серро-ель-Копей», «Сьєрра-де-Сан-Луїс», «Лос Медонос», «Сьєрро-Сароче», «Тиргуа», «Терепайма», «Якамбу» та інші. Найбільш інфраструктурно оснащеним для пішохідного туризму є національний парк Ель-Авіла, де прокладено понад 200 км спеціальних туристичних доріжок та стежок із обладнаними стоянками та пунктами відпочинку для кількох часових і багатоденних турів із можливістю сходження на найвищу вершину цієї території – гору Найгуата. В гірських регіонах країни часто практикується професійний альпінізм та скелелазіння, які становлять значний спортивний інтерес для потенційних іноземних туристів, адже зручних схилів для

масово-спортивного альпінізму в цій високогірній країні вистачає, що може бути враховано у планах розвитку нових туристичних маршрутів у Венесуелі. Найбільш популярним серед альпіністів є національний парк «Сьєрра-Невада», де у високих Андах знаходиться шість найвищих вершин Венесуели, в тому числі, й найвища – гора Болівара. Піки цих вершин укриті снігом цілий рік. Туристичне керівництво країни розглядає можливість розвивати на них у перспективі гірськолижний спорт [7]. Не менш цікавим для активного цього виду активного відпочинку у Венесуелі є г. Рорайма (2810 м), що в національному парку Каймана, на Гвіанському нагір'ї, яка становить більш масовий інтерес серед любителів цього спортивно-туристичного виду, адже шпилясті вершини потребують спеціальної спортивної підготовки, а більш похилі та невисокі – приваблюють більше відпочивальників. Тут практикуються туристичні маршрути, що розраховані на 6-10 днів із супроводом гіда-провідника.

В докризовий період 2000-х років туристичні фірми країни намагалися поєднувати усі туристичні маршрути у Венесуелі з видатними культурними та розважальними місцями, щоб відпочивальники витрачали більше грошей і значну частину коштів виділяли на збереження довкілля та біорізноманіття. Адже ця держава має міжнародну відзнаку як одна із найбільш урбанізованих країн Латинської Америки, яка є 17-тою у світі із держав, які мають найбільше біорізноманіття [6]. Проте стабільна політична та фінансово-економічна криза в цій країні породила багато невирішуваних та складних проблем щодо функціонування її туристичного комплексу та економіки Венесуели загалом. Новообраний у 2013 р. президент Венесуели Н. Мадуро створив нове міністерство з туризму та зовнішньої торгівлі, оскільки усі показники щодо в'їзного іноземного туризму почали стрімко падати внаслідок світової фінансово-економічної кризи та політики попередніх урядів та президентів Венесуели. Подорожувати до останньої стало досить небезпечним явищем унаслідок зростання злочинності в цій країні та назрівання політичної революції, адже переобрання Н. Мадуро на другий термін у 2019 р. викликало значне незадоволення його попередньою політикою серед значної частки місцевого населення. Це призвело до ще більших і затяжних проблеми не лише в політиці, але й економіці та соціальній сфері, уключаючи й окремі галузі такі, наприклад, як туризм. Хоча багато іноземних туристів спокушалось на дешевість туристичного обслуговування в цій латиноамериканській державі та порівняно вдвічі занижений курс іноземних валют унаслідок інфляційних процесів у ній, проте, фахівці відзначають, що туристичний потік до Венесуели за останніх десять років скоротився в п'ятеро [3]. А серед основних проблем країни, які значною мірою впливають на туристичну сферу слід указати такі: політичні; правові та безпекові; соціально-економічні, інфраструктурні; екологічні; санітарно-епідеміологічні, масова злочинність і владна корупція (табл. 2). Особливо знизився і фактично занепав у цій державі бізнесовий та діловий туризм, який мав хороші показники за президентства соціаліста Уго Чавеса, а також згас в умовах COVID-19 – видовищний та культурно-пізнавальний.

Основні групи проблем, які стримують розвиток туризму у Венесуелі*

Групи проблем	Зміст проблеми	Наслідки	Шляхи вирішення
Політичні	<i>Внутріполітичні: протистояння між прихильниками Н. Мадуро та Х. Гуайдо</i>	Революційна ситуація в країні, часті політичні сутички та страйки, які становлять загрозу іноземним туристам	Вирішення усіх внутріполітичних проблем мирним і демократичним шляхом
	<i>Політична нестабільність у країні</i>	Непередбачуваність у діях приймаючої держави	Стабілізація політичного життя в країні
	<i>Зовнішньополітична напруга та наявність територіальних конфліктів із своїми сусідами (Гаяною)</i>	Загроза життю й здоров'ю іноземних туристів	Вирішення зовнішніх проблем і конфліктів мирним шляхом і підписанням мирних договорів
Правові та безпекові	<i>Відсутність підписаних міжнародних угод на право перебування та гарантування безпеки в країні</i>	Неможливість звершувати туристичні поїздки внаслідок відсутності гарантування безпеки іноземним туристам	Підписання угод і договорів про право і гарантії на перебування іноземних громадян
	<i>Заборона на в'їзд або виїзд із певних причин, наприклад, політичних</i>	Відмова у праві надання звершувати туристичну поїздки	Вияснення причин відмови та їх вирішення
Соціально-економічні	<i>Фінансово-економічна криза в державі та гіперінфляція</i>	Низький рівень розвитку економіки держави, банкрутство багатьох її галузей, в т.ч. туристичного бізнесу, низький потік іноземних туристів	Покращення соціально-економічної ситуації в державі
	<i>Низький рівень життя місцевого населення, проблеми голоду, нестачі ліків та товарів повсякденного вжитку</i>	Неможливість звершувати туристичні поїздки через низький рівень туристичного обслуговування	Нормалізація повсякденного життя в країні та забезпечення соціальних потреб її населення
Злочинність і корупція	<i>Високий рівень злочинності та корупції у країні</i>	Зменшують кількість іноземних туристів через загрозу їхньому життю та здоров'ю	Покращення криміногенної та антикорупційної ситуації в країні
Інфраструктурні	<i>Недостатня кількість туристичних об'єктів у країні та їх порівняно низький рівень обслуговування</i>	Незадовільний стан інфраструктурно-туристичних об'єктів та їх порівняно низький рівень обслуговування та забезпечення	Забезпечення технічних та інфраструктурних умов і норм обслуговування іноземних туристів
Екологічні	<i>Наявність багатьох екологічних проблем у країні та високий рівень забруднення довкілля</i>	Знижують число приїзду іноземних туристів унаслідок забруднення значних територій країни	Покращення екологічної ситуації в державі та охорони довкілля
Санітарно-епідеміологічні	<i>Складна санітарно-епідеміологічна ситуація в державі, високий відсоток хворих на малярію та коронавірус</i>	Можливість заразитися та захворіти, заборона на в'їзд або обов'язкове виконання санітарно-епідеміологічних вимог і проведення щеплень	Вирішення санітарно-епідеміологічних проблем у державі

*Складено за: [2; 3; 5; 6; 8; 9].

Серед політичних проблем можна виділити внутріполітичні (протистояння між прихильниками президента Н. Мадуро та його опозиціонера Х. Гуайдо, політична нестабільність у країні, різноманітні протести тощо) та зовнішньополітичні (політична напруга з США, країнами ЄС та іншими державами світу, а також територіальний конфлікт із Гаяною) тощо. Тому, подорожуючи країною, іноземним туристам слід пам'ятати про те, що венесуельське суспільство дуже розділене за своїми політичними поглядами і підтримкою тих, чи інших політичних лідерів – послідовників У. Чавес та Н. Мадуро (соціалісти-«мадуристи») та Х. Гуайдо (ліберали-«гуайдисти»). Причому, вони – досить переконливо та стійко підтримують свої політичні уподобання. Тому загальноприйнятою нормою такту для іноземних туристів у цій країні є замовчування про політичні уподобання венесуельців і не підтримувати жодної з наявних політичних сторін [7].

За часів правління Уго Чавеса ВВП країни збільшився вдвічі та Венесуела входила у другу десятку світових лідерів за об'ємом, видобутком та експортом нафти, а серед країн Південної Америки за цими показниками – вона посідала четверте місце. Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. призвела до падіння ціни на нафту та штучного регулювання цін на основні види товарів у Венесуелі за часів т.зв. соціалістичної «планової економіки» Уго Чавес. Після його смерті у 2013 р., з приходом до влади Н. Мадуро, в 2014 р. усі ціни на нафту, яка забезпечувала 90 % експортних доходів цієї країни – обвалилися [8]. Це стало причиною її внутрішньої системної та глибокої кризи внаслідок штучного управління державним сектором економіки. Крім того, внутрішні ціни на нафту були в цей період найменшими, що призвело до девальвації місцевої валюти – болівара та гіперінфляції у наступні кілька років і фактичного дефолту в 2016 р.

Сучасна криза призвела й до складних економічних наслідків. Так, не дивлячись на те, що Венесуела має 16 % світових запасів нафти та уся її економіка базується на нафтодобуванні та нафтопереробці, у 2017 р. у Венесуелі був об'явлений дефолт. Вона не змогла виконувати свої боргові та кредитні зобов'язання [3]. Її сучасне місцеве населення постійно голодує, місцева валюта болівар – майже нічого не вартує, а 1 л. палива – коштував дешевше 1 цента. Прогрес спостерігається тільки в наркотрафіку та контрабанді з сусідніми країнами. Крім того, Венесуела у 2021 р. посіла перше місце у світі з найвищим показником індексу нещастя, який фахівці розраховують, беручи до уваги загальний рівень безробіття та інфляції у країні, а також рівень злочинності, враховуючи наявність і наслідки стихійних лих, катастроф, катаклізмів, війн, загибелі людей та купівельну спроможність місцевого населення тощо (рис. 1).

За експертними висновками, Венесуелу та її столицю – м. Каракас у 2022 р. віднесли до найнебезпечніших для туристичних подорожей країн світу. Індекс злочинності у Венесуелі за 2021 р. становив 83,58 бали, а індекс безпеки – 16,42. Вона очолює рейтинг небезпечних країн світу для туристів за нею слідує Папуа-Нова Гвінея (81 бал), Афганістан (77), південна Африка (76), Гондурас

(74,1), Тринідад і Тобаго (71,3), Гайана (68,9), Сальвадор (68,6), Ямайка (67,8), Сирія (67,4) [5].

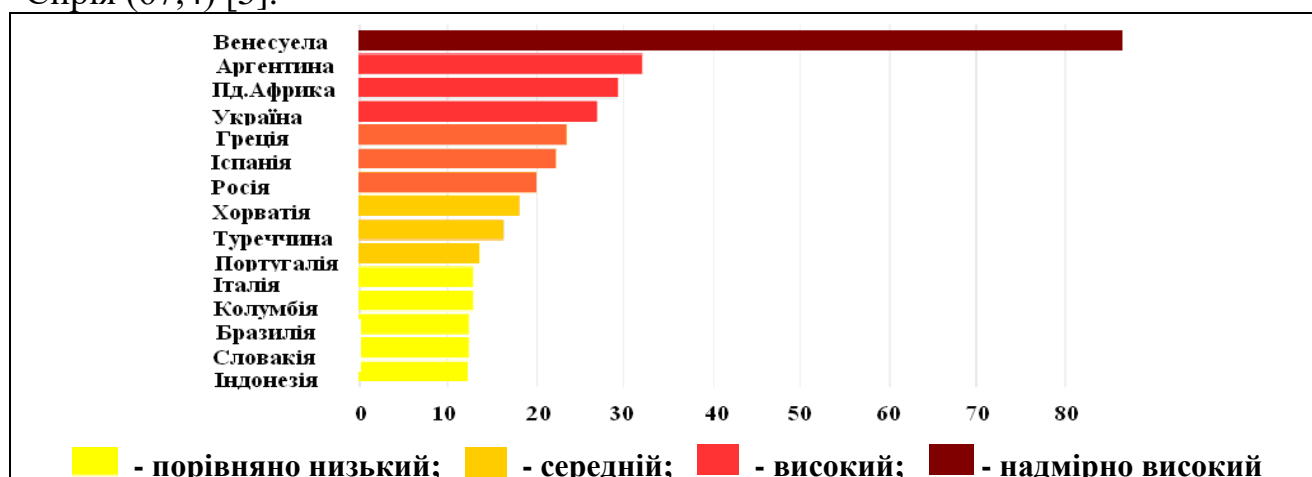

Рис. 1. Індекс нещастя у деяких країнах світу на кінець 2021 р. (максимальне значення 100 балів або відсотків)[9]

За останнє десятиріччя постраждали від кризових явищ в економіці та політиці держави не тільки основні туристичні галузі, але й обслуговуючі та супутні. Так, наприклад, за офіційними даними, у 2020 р. із 22 міжнародних аеропортів країни залишилося працювати тільки п'ятеро. Асоціація повітряних ліній Венесуели фактично збанкрутувала, оскільки авіаперевезення скоротилися за останніх 10 років на 75 % [8]. Основні готелі країни у туристичний сезон є завантаженими лише на третину, а їхній персонал був скорочений в два-три рази. Багато туристичних фірм держави за останні роки збанкрутували та перестали працювати назавжди. За оцінками експертів, умов для активного туристичного бізнесу та масового притоку іноземних туристів, зараз у Венесуелі – поки-що не існує, внаслідок складної і затяжної кризової політико-економічної ситуації в державі [10].

Вважаємо, що основні шляхами розв'язання сучасних проблем у кризову стані венесуельської політики та економіки, в тому числі й туризму, є такі: вирішувати всі внутріполітичні проблеми мирним і демократичним шляхом; розробити план стабілізації політичної та економічної ситуації в країні; стабілізувати політичну ситуацію в країні за участю міжнародних експертів (організацій); розробити та запровадити нові конституційні положення щодо корупції та вживати ефективні антикорупційні заходи; не допускати нових внутрішніх і зовнішніх конфліктів шляхом підписання мирних договорів та угод; забезпечити виконання конституційних норм, гарантій та свобод для населення й представників бізнесових кіл; вжити комплексних заходів щодо покращення соціально-економічної ситуації в державі; залучити іноземні інвестиції з метою стабілізації національної економіки Венесуели; нормалізувати повсякденне життя в країні та забезпечити соціальні потреби її населення; покращити криміногенну, екологічну та санітарно-епідеміологічну ситуацію в державі; надати довгострокові та вигідні державні кредити на відновлення туристичного бізнесу; розробити нову туристичну стратегію для країни із

залученням іноземних інвесторів; розробити нові туристичні програми та перспективні тури з метою залучення іноземних туристів; удосконалити та покращити інфраструктурне забезпечення туристичних об'єктів на території держави та підвищити рівень обслуговування міжнародного туризму в національних межах країни тощо.

Отже, основними проблемами розвитку туризму у Венесуелі в умовах її затяжної фінансово-економічної та політичної кризи є складна політична та економічна ситуація всередині держави, а також ціла низка політичних, соціально-економічних, політико-правових, екологічних, санітарно-епідеміологічних та інфраструктурних проблем, включаючи високий рівень злочинності, корупцію владних структур, нестачу ліків, побутових товарів і продуктів харчування у цій латиноамериканській країні.

Список літератури

1. Венесуела – перлина Латинської Америки. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/venesuela.htm (дата звернення: 19.10.2022).
2. ВВП Венесуели: веб ресурс. URL: <https://svspb.net/danmark/vvp.php?l=venesuela> (дата звернення: 25.10.2022).
3. Banco Central de Venezuela. URL: <https://www.bcv.org.ve> (дата звернення: 23.10.2022).
4. Венесуела – маленька американська Венеція. URL: <https://businessvisit.com.ua/uk/blog/venesuela-malenka-amerikanska-venetsiya/> (дата звернення: 23.10.2022).
5. Названы самые опасные страны для путешествий в 2022 году. URL: <https://lenta.ru/news/2022/01/27/venezuela/> (дата звернення: 10.10.2022).
6. Венесуела: корисна інформація. URL: <https://uk.upwiki.one/wiki/Venezuela> (дата звернення: 13.10.2022).
7. Все про Венесуелу. URL: <https://uk.upwiki.one/wiki/Venezuela> (дата звернення: 25.10.2022).
8. Економіка Венесуели. URL: <https://www.es.wikipedia.org> (дата звернення: 12.10.2022).
9. Venezuela. Terravisor states. URL: <https://terravisor.com/states/life/venezuela> (дата звернення: 12.10.2022).
10. Латинская Америка в контексте глобального финансово-экономического кризиса. URL: <http://www.ilaran.ru/?n=554> (дата звернення: 19.10.2022).

СУТНІСНО-КЛАСИФІКАЦІЙНЕ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Проскуріна Неля Миколаївна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет

Фатєєва Юлія Сергіївна,
економіст, ПАТ «ЗАПОРІЖЖЯОБЛЕНЕРГО»

Дослідження наукових та навчальних джерел дає підстави стверджувати про існування неоднозначності думок авторів щодо категорії «фінансові результати». Значна кількість науковців розглядають економічний зміст фінансових результатів через їх функції: нагромадження, стимулювання та розподілу. Не можливо не погодитися з позицією Шумпетера Й. А., що при позитивному значенні фінансових результатів (прибутку) проявляється функція нагромадження, тобто вони в даному випадку стають основним ресурсом для збільшення власних активів підприємства та сприяють розширеному відтворенню. У випадку заохочення управлінських працівників підприємства та підвищення ставки заробітної плати по результатам виробничо-господарської діяльності спостерігається функція стимулювання. А функція розподілу фінансових результатів відображається у привласненні та розподілі прибутку між підприємством, власниками та державою [1].

На сучасному етапі розвитку економічної науки, «виокремлюють два принципові підходи до розрахунку фінансових результатів діяльності підприємства:

– метод порівняння доходів і витрат (метод «витрати-випуск») – «передбачає визначення прибутку (збитку) згідно принципу нарахування та відповідності доходів і витрат, тобто визначається різниця між доходами і витратами для їх отримання у визначеному звітному періоді» [2];

– метод зміни чистих активів – проводиться визначення «приросту власного капіталу у звітному періоді як різниці між вартістю власного капіталу на кінець та на початок звітного періоду (якщо власний капітал на кінець звітного періоду збільшується, то господарюючий суб'єкт отримує прибуток, а якщо навпаки – збиток)» [1].

Зазначені методи знайшли своє відображення і в нормативно-правових актах, що регламентують порядок формування та обліку фінансових результатів діяльності підприємств: НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (НП(С)БО 1), НП(С)БО 15 «Дохід», НП(С)БО 16 «Витрати», НП(С)БО 17 «Податок на прибуток»».

Дослідивши нормативно-правову базу України, ми дійшли до висновку, щодо відсутності законодавчого визначення категорії «фінансовий результат». Визначення показників фінансового результату чинними нормативними

документами узагальнено на рисунку 1.

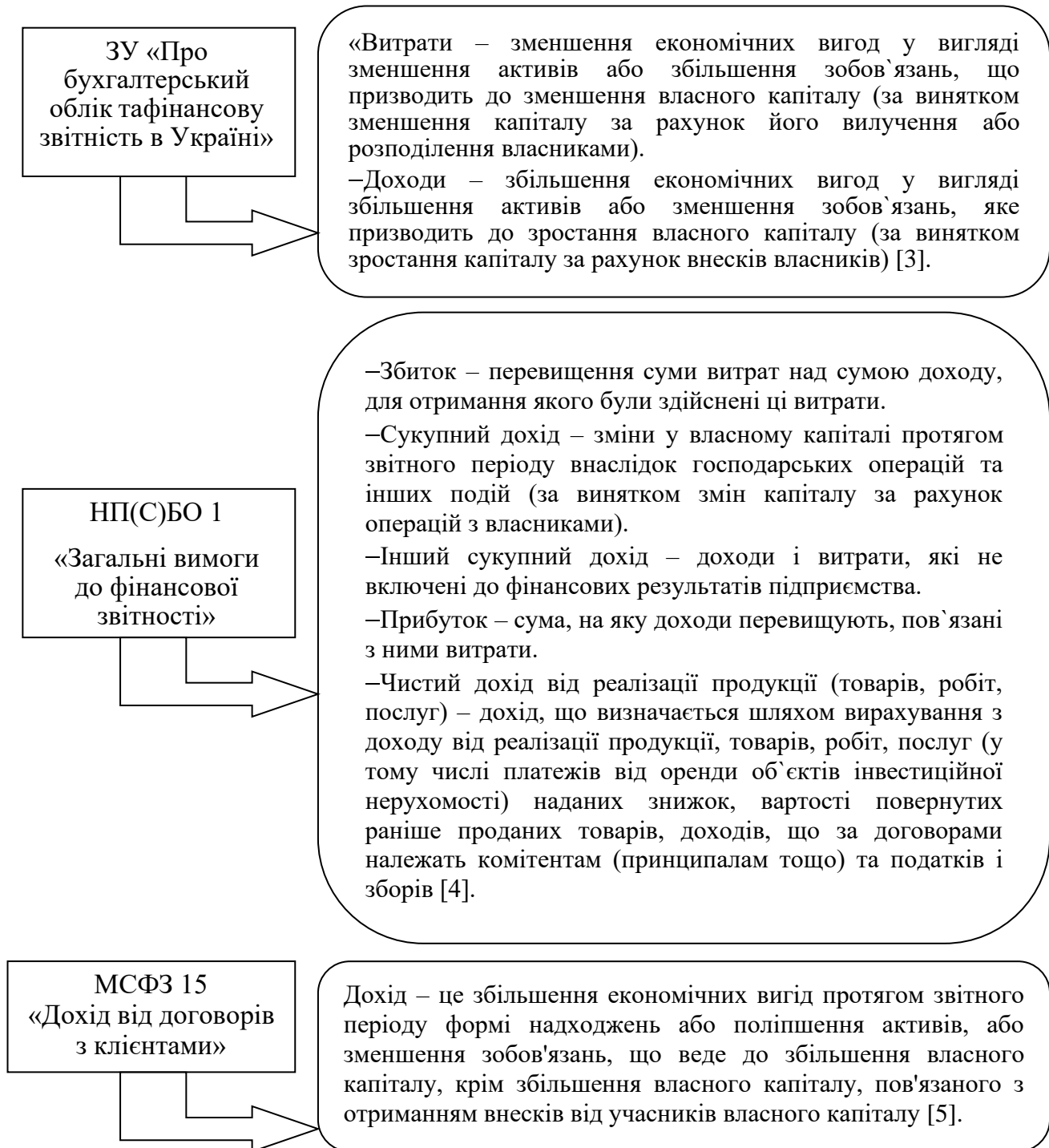

Рисунок 1.3 – Визначення показників фінансового результату чинними нормативними документами

Як бачимо, в нормативно-правових з питань бухгалтерського обліку обґрунтовано лише сутність таких понять як «прибуток» та «збиток».

У Податковому кодексі України передбачено, що «прибуток визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів)

бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень кодексу» [6].

Законодавчий підхід впливає на формування й наукової думки. Більшість представників наукової еліти економістів розглядають поняття фінансового результату із категоріями «прибуток», як додатній (позитивний) фінансовий результат, та «збиток» – як від'ємний (негативний)». Відмінності між прибутком та фінансовими результатами «зумовлені різним складом доходів та витрат, що використовують під час розрахунків, а також різним ступенем ідентифікації елементів, що їх формують. Зокрема складові, від яких залежить прибуток, не завжди можуть бути чітко ідентифіковані, особливо під час визначення економічного прибутку. На відміну від прибутку, складові фінансових результатів чітко ідентифікуються, ведеться їх облік, для їх визначення на рівні кожного суб'єкта господарювання існує база об'єктивних даних» [7].

Важливим є не лише розуміння сутності поняття «фінансові результати», а й знання їх класифікації. Їх можна класифікувати за значенням підсумкового результату, за періодом формування, за процесом формування фінансового результату, за змістом, за складом, за видами діяльності, за відповідністю, за джерелами формування, за характером використання. На нашу думку, поділ фінансових результатів за наведеними класифікаційними критеріями підвищить аналітичність інформації в обліку для задоволення потреб різних груп користувачів. Що в свою чергу дозволить «найбільш точно визначити у звітному періоді та спрогнозувати фінансові результати діяльності підприємства з урахуванням усієї сукупності факторів, що впливають на їх формування» [7].

Список літератури:

1. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Київ : Прогрес, 1982. 455 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит». 5-те вид., доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута». 2003. 726 с.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України : Закон України від 16.07.2017 р. № 996-XIV Дата оновлення: 19.07.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 25.10.2022).
4. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1, затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Дата оновлення: 09.07.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 25.10.2022).
5. Дохід від договорів з клієнтами: Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 URL: https://mof.gov.ua/storage/files/МСФЗ%2015_ukr_2000.pdf (дата звернення: 28.10.2022).
6. Податковий кодекс України : Закон від 02.12. 2010р. № 2755-VI. Дата оновлення: 06.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 29.10.2022).
7. Гуренко Т. О., Байцер Д. Л. Економічна сутність фінансових результатів. *Економічний науковий електронний журнал*. 2013. № 10. С. 199-203.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВETERANІВ ВІЙНИ

Славкова О.П.,

д.е.н., професор, завідувач кафедру
публічного управління та адміністрування
Сумський національний аграрний університет

Бордюгов М.В.

здобувачі вищої освіти
ОП «Публічне управління та адміністрування»
Сумський національний аграрний університет

Виконуючи взяті на себе зобов'язання, Україна послідовно спрямовує свою соціальну політику на створення комплексу правових, психологічних, економічних, оздоровчих, освітніх, реабілітаційних та інших заходів, основною метою яких є покращення або відновлення життєдіяльності, соціальна адаптація та повернення в суспільство та мирне життя ветеранів війни. Тому, на нашу думку, актуальним є вивчення зарубіжного досвіду у сфері соціального захисту ветеранів війни у формуванні державної політики. Розглянемо приклад системи соціального забезпечення ветеранів США.

Так у Сполучених Штатах існує Департамент у справах ветеранів, який проводить Програму тимчасової допомоги (ТАР). Вона допомагає особам, які служили, в перехідний період краще адаптуватися до цивільного життя, пропонує ресурси для емоційної, професійної та фінансової стабільності і створює мережу підтримки, яка забезпечує плавний перехід, перенавчання та побудову кар'єри для ветерана та його сім'ї в цивільних професіях [1].

Аналізуючи бюджет країни, можна зробити висновок, що військові витрати є другою за величиною статтею федерального бюджету після соціального забезпечення. Військовий бюджет США включає витрати на Міністерство оборони, іноземні військові операції та внутрішню безпеку [2]. Оборонний бюджет США на 2022 фінансовий рік був ухвалений Законом про заходи національної оборони та підписаним 27 грудня 2021 року. Він надав Міністерству оборони 715 мільярдів доларів на фінансування ряду заходів, а також кількох нових ініціатив, а саме військові отримують надбавку до заробітної плати на 2,7 відсотка та допомогу в отриманні житла а члени сімей військових отримують 8,6 мільярда доларів на догляд за дітьми, освіту та професійний розвиток. Станом на 2022 рік кошти на операції на випадок непередбачених ситуацій за кордоном знаходяться в загальному фонді Міністерства оборони США. У 2022 році Міністерство оборони отримало 752,9 трильйона доларів із федерального бюджету, що на 1,6% більше, ніж загальний бюджет, передбачений на 2021 рік [3].

Очікується, що в найближчі роки ця сума значно зросте через витрати на пенсії та охорону здоров'я ветеранів війни. Що стосується України то у нас передбачені заходи щодо захисту ветеранів чинною державною цільовою програмою медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної адаптації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які залучаються до реалізації заходів із забезпечення національної безпеки та оборони країни. запобігання військовій агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпечення їх виконання до 2023 року [4] але її не можна вважати єдиним комплексом заходів. Тому що в наших нормативних документах використовується термін «реабілітація» замість прийнятому в інших країнах «реінтеграція». Зокрема, у дослідженні Ельніцького С.А., Фішера М.П., Блевінса С.Л., проаналізовано чотириста шістьдесят шість наукових праць, вчені дійшли висновку, що у цих дослідженнях відсутнє поняття «реабілітація». Вони надають дуже якісний і детальний концептуальний аналіз разом із уніфікованим визначенням «реінтеграції» ветеранів, особливо враховуючи, що реінтеграція є найпоширенішим терміном для опису демобілізації та повернення ветеранів до їхніх соціальних чи професійних ролей [5], Реінтеграція це фізична реабілітація та задоволення потреб у догляді (таких як програми реабілітації та відновлювального лікування) і програм працевлаштування, таких як Програма реінтеграції жовтої стрічки Міністерства оборони США [6], яку було ініційовано Конгресом у 2008 році, щоб допомогти ветеранам реінтегруватися в громади та приступити до праці.

Вважаємо, що інтерпретація світового досвіду та досліджень крізь призму аналізу поточної ситуації дозволяє вдосконалити систему соціального захисту ветеранів війни. Державна політика має бути зосереджена на розбудові сильної інституції, нормативно-правової інфраструктури, яка усуває міжвідомче дублювання функцій та централізацію повноважень шляхом розподілу відповідних інструментів.

Список літератури:

1. Transition Assistance Program – TAP. Департамент у справах ветеранів США. – 2020. URL: <https://www.benefits.va.gov/TRANSITION/docs/VA-Benefits-Participant-Guide-National-GuardReserve.pdf>.
2. Amadeo K., Rasure E. U.S. (2022). Military Budget, Its Components, Challenges, and Growth. Why U.S. Military Spending Is More Than You Think It Is. URL: <https://www.thebalance.com/u-smilitary-budget-components-challenges-growth-330632>.
3. Stockholm International Peace Research Institute. SIPRI Military Expenditure Database. Download Data for all countries 1949–2020 (excel spreadsheet). URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>.

4. Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України – 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>.

5. Ortega A., Rosenheck R. Posttraumatic Stress Disorder Among Hispanic Vietnam Veterans. *American Journal of Psychiatry*. – 2020. – №157. – PP. 615–619.

6. 110th Congress Public Law 181. U.S. Government Printing Office. – 2008. URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ181/html/PLAW-110publ181.htm>.

ВАЖЛИВІСТЬ ІНТЕГРОВАНОЇ МОДЕЛІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Тарануха Тетяна Петрівна

студентка факультету гуманітарних технологій,
кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет

Система соціального захисту сприяє забезпеченню соціальними правами вразливі категорії населення, а також є важливою умовою та засобом соціального благополуччя й злагоди в суспільстві. Досвід світової практики доводить, що найбільш ефективною й дієвою системою соціального захисту є інтегровані механізми соціальної підтримки громадян, які застосовують комплексне поєднання різних елементів соціального захисту – соціального страхування, соціального забезпечення та соціальне обслуговування, визначальне місце серед останнього відводиться наданню соціальних послуг. Інтегровані соціальні послуги – це підхід, що базується на комплексному наданні соціальних послуг в громаді, який окрім соціального захисту включає ще й охорону здоров'я, освіту, ювенальну превенцію та інші види послуг, що надаються з метою підвищення соціального добробуту громади та її вразливих громадян [1].

Система соціальних послуг є більш розвиненою у місті, ніж у селі. Причинами цієї ситуації є наступні чинники:

– нормативно-правові, що виявляються в законодавчій неузгодженості основних термінів, які регулюють діяльність в сфері надання соціальних послуг; недостатній нормативній визначеності форм, методів та видів соціальних послуг, що призводить до проблем планування та надання соціальних послуг на рівні громади; застосуванні виключно категорійного підходу при визначенні отримувачів послуг та організації їх надання; наявності правових прогалин з питань впровадження сучасних та ефективних технологій здійснення соціальної роботи; нормативно-правовій недосконалості механізмів соціального замовлення, що стримує процеси розвитку ринку соціальних послуг;

– фінансово-економічні, пов'язані з можливостями бюджету та недосконалістю бюджетного законодавства. Недостатність фінансових можливостей громад для реалізації численних завдань соціального характеру, зумовлюється незавершеністю процесу зміцнення дохідної бази місцевого самоврядування, звуженістю застосування на рівні громад програмно-цільового методу бюджетування та неефективністю використання бюджетних коштів, які спрямовуються на соціальну сферу; недосконалість механізмів фінансового забезпечення системи надання соціальних послуг, які базуються на традиційних підходах утримання установ та зумовлюють низький рівень впровадження соціального замовлення; порушення рівності суб'єктів надання послуг у доступі до бюджетного фінансування; нерозвиненість системи надання платних послуг

відповідно до потреб громади, що зумовлена звуженістю офіційно встановленого переліку платних послуг, відсутністю практики повноцінного розрахунку їх вартості, обмеженістю повноважень постачальників послуг щодо використання зароблених коштів тощо;

– інституційні, зумовлені нераціональною організаційною структурою органів управління у сфері організації надання соціальних послуг, низькою інституційною спроможністю об'єднаних територіальних громад щодо забезпечення соціальної підтримки населення та захисту прав дітей. Поширеним є явище недосконалості або ж відсутності механізмів міжвідомчої взаємодії щодо забезпечення прав та інтересів дитини, спільної командної роботи фахівців, які опікуються питаннями забезпечення прав дітей та підтримки їх сімей на рівні громади.

Існує нагальна необхідність перегляду підходів до формування системи соціальної підтримки населення на рівні ОТГ та створення інтегрованої моделі надання соціальних послуг, яка може призвести до помноження позитивних ефектів та раціонального використання обмежених ресурсів. Актуальність впровадження інтегрованого підходу до соціального захисту та надання соціальних послуг зокрема зумовлюється Цілями сталого розвитку ООН, що є пріоритетами для усієї світової спільноти та передбачають забезпечення доступу до базових послуг для всіх верств населення, розвиток соціальної інфраструктури та розширення можливостей для самореалізації людини в безпечному середовищі. Одним із головних напрямів Європейської соціальної хартії, що була ратифікована Верховною Радою України у 2006 році, є забезпечення права на користування послугами соціальних служб, які, завдяки використанню методів соціальної роботи, сприяли б підвищенню добробуту і розвитку як окремих осіб, так і груп осіб у суспільстві. До основних завдань співробітництва України з Європейським Союзом відносяться: модернізація системи соціального захисту, забезпечення її якості, доступності та фінансової стабільності, а також наближення до європейських стандартів.

Наголошують на потребі розробки та впровадження інтегрованої системи надання соціальних послуг наступні вітчизняні реформи:

– місцевого самоврядування, що має на меті формування ефективної системи врядування для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території (Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р);

– системи надання соціальних послуг, в межах здійснення якої передбачено заходи щодо розширення доступу осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, до соціальних послуг, забезпечення їх якості та ефективності (Стратегія реформування системи надання соціальних послуг: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 № 556-р);

– децентралізації влади та управління, спрямованої на забезпечення спроможності місцевого самоврядування, реалізації у повній мірі принципу субсидіарності (Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015);

– деінституалізації догляду та виховання дітей, покликаної посилити роль територіальної громади у забезпеченні найкращих інтересів дитини, створені необхідних умов для виховання дітей, забезпеченні їх безпеки та благополуччя, розвитку соціальних, медичних, освітніх, реабілітаційних послуг для дітей та сімей з дітьми (Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки: розпорядження КМУ від 09.08.2017 № 526);

– політики подолання бідності та соціальної ізоляції, покликаної, в тому числі, забезпечити доступ населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця проживання, мінімізацію ризиків соціального відчуження сільських мешканців та найбільш вразливих категорій населення (Стратегія подолання бідності: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 161-р) [2].

Термін «інтеграція» охоплює низку підходів та методів для досягнення більшої координації та ефективності між різними службами з метою досягнення оптимальних результатів для отримувачів послуг. Не існує одного підходу для всіх, адже багато чого залежить від конкретних обставин і можливостей. Важливо визначитись з пріоритетністю витрат. Зазначені підходи та методи включають: послуги координації, співпраці, партнерства, міжвідомчу взаємодію тощо. Інтеграція передбачає єдину систему планування соціальних послуг та забезпечення, яка впроваджується і управляється разом з партнерами, наприклад, опікунські органи, які залишаються юридично незалежними. Єдина система для конкретної служби буде об'єднувати управління, бюджет, розміщення, адміністрування і базу даних, а також буде застосовуватися на кожному рівні інтеграції (команда, служба або організація).

Інтегровані послуги є концепцією надання послуг, в якій окремі блоки послуг скоординовані між собою і яка спрямована на забезпечення економічної ефективності, поліпшення якості та підвищення рівня задоволеності отримувачів і надавачів. Засоби для досягнення цієї мети включають зниження неефективності в системах (медичній, освітній, соціального захисту), підвищення безперервності, адаптація послуг у процесі надання допомоги та розширення прав і можливостей отримувачів послуг. Вони представляють собою набір послуг, які доступні для певної групи населення в даній географічній зоні, або для населення даної територіальної громади, та об'єднані в рамках єдиного органу прийняття рішень (однією службою або організацією).

У теорії соціальної роботи інтегрований підхід розглядається як спосіб ставлення до індивіда та ведення справ стосовно нього, в ході застосування якого не тільки індивід адаптується до громади, але й громада робить необхідні кроки, докладає певних зусиль, аби пристосуватися до нього. Беручи за основу своєї діяльності інтегрований підхід, інституції соціальної сфери громади змінюють переконання і цінності, принципи та організаційно-методичні засади своєї

роботи, що виводить їх на вищий рівень розуміння проблем клієнтів, якісного реагування на їхні потреби. В інтегративній ситуації, як правило, турботу про члена громади, котрий потребує допомоги, бере на себе особа, яка представляє його інтереси і водночас від імені громади є виконавцем адресних, комплексних послуг, різних видів підтримки, що може надати йому ця спільнота. Даний підхід передбачає створення і забезпечення функціонування таких соціальних служб, які б спеціалізувалися на наданні адресних послуг клієнтам певних категорій і здійснювали свою діяльність у тісній взаємодії з усіма інституціями громади. Соціальні працівники таких служб можуть ініціювати створення комплексу нових послуг і надання їх у різних галузях освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. Таким чином, в основі визначення інтегрованих послуг лежить принцип комплексності надання послуг, максимально зосереджених в одному місці, територіальна зручність для клієнтів. Спектр цих послуг може бути різним, але в будь-якому випадку він повинен охоплювати проблеми цільових груп. Важливим чинником надання інтегрованих послуг є орієнтація на потреби клієнтів і гнучкість переліку пропонованих послуг залежно від зміни цих потреб. Залучення різних фахівців і служб вимагає створення дієвого механізму командної роботи в рамках мультидисциплінарної команди, а також фахової інтеграції.

Інтегровані соціальні послуги включають в себе комплексне надання послуг соціального захисту, на рівні громади – єдина для клієнтів контактна особа, яка приводить їх до повного пакету соціальних послуг, що надаються постачальниками, таким чином забезпечуючи якісно покращений процес надання послуг. Інтегровані соціальні послуги передбачають комплексне, скоординоване надання соціальних, освітніх, медичних тощо послуг. Інтегровані соціальні послуги – це комплексне надання послуг соціального захисту [3].

Отже, можна зробити висновок, що розробка інтегрованої моделі надання соціальних послуг на рівні об'єднаних територіальних громад є дуже важливою, адже вона виступає об'єктивною й необхідною умовою максимально ефективного використання наявних в громаді людських, фінансових, матеріальних ресурсів для забезпечення доступності до якісних соціальних послуг, а отже й створення належних умов для забезпечення соціального благополуччя населення вцілому і кожної людини зокрема.

Список літератури

1. Що таке інтегровані соціальні послуги? Пояснюємо на прикладі. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hopeandhomes.org.ua/blog/shcho-take-intehrovani-sotsialni-posluhy-roiasniuiemo-na-prykladi/#:~:text=%D0%97%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%2C%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B8,%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D>

0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%97%D1%97%20%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD.

2. Соціальні послуги в громаді. З чого почати? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://u-learn.org.ua/p/social-services>

3. Розвиток системи інтегрованих соціальних послуг в умовах децентралізації (на прикладі об'єднаних територіальних громад). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=stvttp_2018_1_12

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Чичуліна Ксенія Вікторівна,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Хорішко Максим,

студент
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Європейський Зелений Курс є дорожньою картою заходів, які перетворять Євросоюз на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економіку, визначить засоби перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року, стимулюючи розвиток економіки, покращення здоров'я та якості життя людей, а також трансформують кліматичні та екологічні виклики на можливості у всіх сферах та політиках ЄС, гарантуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу.

11 грудня 2019 року - президент ЄК Урсула фон дер Ляйен в Європарламенті представила дорожню карту зеленого курсу ЄС.

Головними викликами ЄЗК є чиста енергія, кліматична дія, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорізноманіття, стійка аграрна політика (Стратегія «Від лану до столу»).

У 2020 році в Україні розпочалися внутрішні дискусії з бізнес-колами щодо Європейського зеленого курсу (ЄЗК).[1]

21 січня 2020 року Міністерством енергетики та захисту довкілля було презентовано проект концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. За оцінками міністерства, концепція має реалістичні заходи з трансформації енергетики, які є прийнятними для економіки та суспільства.

ЄЗК ставить перед Україною принаймні дві глобальні цілі:

– забезпечити координацію зусиль з ЄС і сусідніми країнами у процесі вітчизняного «зеленого» переходу задля мінімізації економічних і фінансових втрат.

– трансформувати безпекову політику, виходячи із переоцінки можливих ризиків і загроз, в першу чергу від росії, яка вже сьогодні активно взаємодіє з ЄС у контексті кліматичної політики, намагаючись обійти і нівелювати існуючі санкції

– оцінюючи перспективи ЄЗК, Україні вкрай важливо враховувати, які саме можливості та загрози несе (не) виконання власних планів у рамках ЄЗК державами-сусідами (у рамках та поза межами ЄС).[2]

Державні закупівлі в Україні становлять майже 13% ВВП і можуть використовуватися більш стратегічно. У 2020 році в Україні прийняли закон, що пропонує нові можливості для розвитку зелених закупівель. Зелені державні закупівлі стають дедалі поширенішими. Важливо зосередити увагу не лише на поточній ціні, а й на всьому життєвому циклі товару, зокрема побічних ефектах, які покриватимуться за рахунок державного бюджету. Якщо розраховувати загальну вартість використання товару, то зелені державні закупівлі можуть виявитися суттєво ефективнішими, ніж коли ми просто будемо дивитися на ціник.

Європейський зелений курс є частиною міжнародних зусиль із боротьби з кліматичними змінами. Ідея, що стоїть за його впровадженням – мотивувати власним прикладом. Це означає, що якщо Європейський Союз зможе досягти сталого зростання, водночас зробивши планету чистішою та безпечнішою для наших дітей, це саме зможуть зробити і інші країни.

Україна може виграти від світового руху в напрямку кліматичної нейтральності або програти в цій гонці. Все залежить від того, чи ми візьмемо відповідальність за зміни на себе, чи покладемося лише на зовнішнє фінансування та преференції. Наразі Україна має хороші стартові умови та можливість отримати зиск від вкладених зусиль.[3]

На тлі економічної та коронавірусної кризи саме Європейський зелений курс є об'єднуючим елементом, який підвищить стійкість вразливого світу. ЄЗК стосується не стільки кліматичної політики, скільки зеленої концепції модернізації економіки та економічного зростання для забезпечення життя людини у гармонії з планетою та її ресурсами.

ЄЗК створює як виклики, так і можливості для українського та європейського бізнесу. З огляду на широке коло напрямів, охоплених курсом, він матиме суттєвий вплив на нашу торгівлю та економічну співпрацю з ЄС.[1]

Отже, можна стверджувати, що Європейський Зелений Курс є сукупністю заходів для покращення ефективності, стійкості та конкурентоспроможності країн Європи. Україні ЄЗК ставить такі цілі як забезпечення координації з країнами-сусідами та країнами ЄС для мінімізації втрат, трансформування безпекової політики та інші. Загалом, Україна має всі стартові умови для отримання вигоди від вкладених зусиль на ЄЗК, тобто може досягти сталого зростання ефективності, стійкості та конкурентоспроможності економіки та кліматичної політики.

Список літератури

1. Європейський Зелений Курс [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-uevuropejska-zelena-ugoda> (дата звернення 05.11.2022)

2. Європейський зелений курс та потенційні наслідки його впровадження сусідніми державами для України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://prismua.org/green_deal_1/(дата звернення 06.11.2022)

3. Зелений курс в ЄС та Україні: виклики та перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://voxukraine.org/zelenyj-kurs-v-yes-ta-ukrayini-vuklyku-ta-perspektyvu/> (дата звернення 06.11.2022)

INDICATORS OF URBAN ENVIRONMENT ASSESSMENT AND CRITERIA FOR THEIR SELECTION

Latipov Normurod Faxriddin O'g'li

Basic doctoral of National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

It is an important task to formulate and justify the universal rules for choosing fair sustainable development indicators for the social, economic, and ecological spheres of human activity. At present, we can achieve sustainable development by updating ecological development indicators within the research object selected on the basis of a problem-complex approach.

From the point of view of ensuring sustainable development, it is necessary to highlight priority directions and justify certain rules. Among them, in particular, the formulation of rules for the selection of eco-dynamic indicators should be particularly important.

The first difficulty that arises in this way is the difficulty of justifying the priority results that will occur after the introduction of these indicators. If the results are clearly indicated and the main intended goal is achieved, then such key indicators can serve as a starting point for improvement by introducing new ones. Usually, experts from different countries express different opinions on this issue, but these differences begin to disappear as the dimensions of the indicator levels increase. It should be noted that until recently, the social factor was a priority, but now almost all countries are paying attention to economic and environmental problems, which is a reason to hope for unanimous agreements on these issues. But there can be significant differences between developed, developing, and underdeveloped countries because their environmental problems are relatively different.

For this purpose, blocks of priority tasks were developed by the UN, which shows the important directions of the use of indicators. These blocks are arranged in three levels:

- general priority tasks;
- priorities specific to developing countries;
- priorities for developed countries.

In each of these blocks, special attention is paid to the environmental problems of cities. In this direction, according to experts from almost 140 countries of the world, first of all, it is necessary to justify the indicators of sustainable ecological development of cities.

In this regard, the most common criteria for the selection of indicators for the solution of environmental problems of large cities and their widespread use in the future should be:

1. Relevancy to national environmental priorities: compliance of indicators with the goals and objectives of national strategy documents on environmental protection and natural resource management (national strategies for environmental protection, sustainable development, biodiversity, national action plans, etc.);

2. Relevance to international environmental policy: indicators are related to the implementation of international agreements, international obligations, and international comparability;

3. Its role as a means of communication to inform the population: clarity of indicators for the general public and increase awareness of the state of the environment;

4. Availability of cost-effective methods and methodologies for indicators and necessary data (measurements or calculations);

5. Availability of data on the time scale (regular data flow): indicators were assessed by the availability of long-term data and primary data to identify trends;

6. Forecasting: the indicators are evaluated in terms of the possibilities of monitoring the effectiveness of the environmental policy being carried out;

7. Prioritization: the indicators were evaluated according to their importance relative to each specific environmental problem (or sub-problem) or other environmental policy indicators. Another important factor affecting the selection criteria of indicators is the models and approaches used in the study of specific problems of urboecodynamics. This means that within a complex urban model at the macroscopic level, we should choose only macroscopic quantities as indicators and indices of ecodynamics. Recently, the terms "micro indicators", "macro indicators" and even "mesoindicators" have been increasingly used in scientific literature. This is related to the selected level of description of the object under study.

Taking into account the above points, it is appropriate to adopt the following general rules and criteria of urban ecodynamic indicators as macroscopic indicators:

1. Scientific basis;
2. Accuracy of indicators;
3. Ability to combine indicators;
4. Easy interpretation.

Scientific validity is a clear criterion, which should be the primary factor not only in the development and selection of indicators but also in all fields of knowledge.

The criterion of the accuracy of indicators requires some discussion. If we talk about urban eco dynamic indicators only about observable (measurable) quantities (experts from developed countries call such indicators natural indicators), then the accuracy is determined by the exact indicators of the equipment measuring a certain component in the area. In addition, when moving from simple indicators to more complex indicators, accuracy decreases because measurement errors always tend to add up. If we do not talk about the quantities used as indicators, then the question of accuracy may lose its meaning. In general, we can say that the accuracy of the introduced indicator should be sufficient for its measurement and calculation. In other words, the information measured by the indicator should warn about the appearance of one or another dangerous indicator in the urban environment before it affects human health. It can be seen that the indicator does not have to be a measurable quantity, but acts as a "mediator" - a signal, which also informs us that we are on the right "trajectory of sustainable development".

The ability to combine indicators is understood as collecting data and bringing a number of specific results to a certain general result with larger indicators. This

criterion is very difficult to meet because it has always been difficult to collect accurate data. The criterion requires serious study, the main purpose of which is to develop a certain universal scheme of the unification process, with the help of which we can get an answer to the desired question.

The criterion of easy interpretation is very important for decision-making systems. In this regard, the question of the dimensions of the indicators and the dimensions used to measure them remains relevant.

Conclusion. Thus, when analyzing to add a certain macroscopic quantity (indicator) to an eco-dynamic indicator, it is necessary to follow the step-by-step "selection rules" by checking the compliance of the included indicator with all the above recommendations and criteria.

When talking about the rules for selecting urban ecological indicators, we must remember to study these indicators before the decision-making system. This means that the following two issues need to be taken into account and worked out in advance:

- 1) selection and justification of the measurement scale of the introduced indicator;
- 2) assessment of the level of uncertainty in the description of the phenomenon measured using this indicator.

References

1. Allaberdiev, R., Rakhimova, T., Komilova, N., Kamalova, M., Kuchkarov, N. (2021). Study of plant adaptation to the arid zone of Uzbekistan based on system analysis. Development of adaptation of growing plants to the arid zone of Uzbekistan on the basis of system analysis *Scientific Horizons*, 24(10), p.52-57 <https://doi.org/10.48077/scihor>.
2. Latipov, N., Erkaboevich, E.H. (2022). The process of urbanization and its relation to the environment. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(3) p.188-196. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/9U3SJ>
3. Komilova, N.K., Rakhimova, T., Allahverdiev R.Kh., Mirzaeva, G.S., Egamverdieva, U.T. (2021). Ecological situation: The role of education and spirituality in improving health of population. *International Journal of Health Sciences* 5(3), p.302-312 <https://doi.org/10.53730/ijhs.v5n3>
4. Komilova, N.K., Haydarova, S.A., Khalmirzaev, A.A., Kurbanov, S.B., & Rajabov, F.T. (2019). Territorial structure of agriculture development in Uzbekistan in terms of economical geography. *J. Advanced Res. L. & Econ.*, 10, 2364. <https://doi.org/10.14505/jarle.v>
5. Komilova, N., Karshibaeva, L., Egamberdiyeva, U., Abduvalieva, Z., & Allanov, S. (2020). Study of nozogeographic situation and its study on the basis of sociological survey. *Indian Journal of Forensic Medicine and Toxicology*, 14(3), 2093-2098.
6. Latipov, N. (2019). Geourbanistic's role in socio-economic geography. *International scientific review*, (LXV), p.47-50.
7. Komilova, N.K., Latipov, N.F., & Kahramonova, D.Z. (2022). Some problems with creating a medical-geographical atlas map of Uzbekistan. *International journal of early childhood special education*, 14(2), 5836-5840. <https://doi.org/10.9756/INT-JECSE/V14I2.656>

8. Latipov, N. Factors influencing the territorial distribution of the population. *Ekonomika*, (9), p.105-108.
9. Kalonov, B.H., Latipov, N.F., & Shirinova, M.S. (2021). Environmental problems in the Navoi region cotton field. *Mirovaya nauka*, (4), 15-18. DOI: 10.46566/2541-9285_2021_49_15
10. Latipov, N. (2018). International migration tours and works, p.108-110.
11. Latipov, N. (2017). Locality and factors affecting the population, p.74-75.
12. Kalonov, B.H., & Latipov, N.F. (2021). Characteristics of geographical location of the population of Navoi region. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 25(2), p.477-479. <http://dx.doi.org/10.52155/ijpsat.v25.2>
13. Kalonov, B.H., Latipov, N.F. (2018). Geographical peculiarities of population in Navoi region, p.79-80.
14. Komilova, N.K., Latipov, N.F. (2022). Classification of settlements on the basis of the ecological situation in the Navoi region and the factors affecting the health of the population. *Visnyk of V.N.Karazin Kharkiv National University, series Geology, Geography. Ecology*, (56), p.209-213. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-56-15>.
15. Latipov, N. (2022). Urboecology-interdisciplinary synthesis of geography and ecology. *Middle European scientific bulletin*, 24, p.16-20. <https://doi.org/10.47494/mesb>
16. Latipov, N. (2022). Shaharlar va ularning ekologik muhit bilan bog'liqligi.
17. Latipov, N. (2022). УРБОЭКОЛОГИЯ - ГЕОГРАФИЯ ВА ЭКОЛОГИЯНИНГ ФАНЛАРАРО СИНТЕЗИ.
18. Latipov, N. НАВОИЙ ВИЛОЯТИДА АҲОЛИ САЛОМАТЛИГИГА ЭКОЛОГИЯНИНГ ТАЪСИРИ. 2022.
19. Latipov, N. (2022). НАВОИЙ ВИЛОЯТИ МАЪМУРИЙ БИРЛИКЛАРИ ЭКОЛОГИК ҲОЛАТИ ТАСНИФИ ВА АҲОЛИ САЛОМАТЛИГИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР.

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ ПІВНІЧНОЇ АТЛАНТИКИ В СУДНОПЛАВСТВІ

Васалатій Надія,

К. геогр. н., доцент
Одеський Національний Морський Університет

Федченко Сергій

магістр
Одеський Національний Морський Університет

Манолов Сергій

магістр
Одеський Національний Морський Університет

Скіцан Андрій

магістр
Одеський Національний Морський Університет

Караджаев Рустам

магістр
Одеський Національний Морський Університет

Судно, що знаходиться в прикордонному шарі атмосфери і океану, безперервно піддається впливам гідрометеорологічних умов, які надають несприятливі та сприятливі впливи на безпеку плавання, збереження вантажів, що перевозяться, а також на перебування пасажирів на його борту. Так, несприятливі гідрометеорологічні чинники можуть знизити економічні показники роботи судна, і навіть впливати на умови чи створювати передумови виникнення аварій і навіть загибелі суден. Це завдає великих матеріальних збитків і створює загрозу життю людей, інколи ж призводить до їх загибелі. У цьому якісна і кількісна оцінки несприятливих впливів гідрометеорологічних умов на судно та його облік є однією з актуальних завдань сучасного судноводіння. [1,2]

Безпека є пріоритетним напрямком функціонування будь-якого виду транспорту. Але особливого значення вона набуває в судноплаванні. Як правило, більшість аварійних ситуацій на морі пов'язані з небезпечними гідрометеорологічними явищами, зокрема, зі штормовим вітром, штормовим хвилюванням, туманом та тропічними циклонами. [3]

У даній роботі проведено критичний аналіз та систематизацію гідрометеорологічних умов судноплавання у Північній Атлантиці та Північній частині Індійського океану. [4,5]

Метод дослідження – теоретичний, за матеріалами, що містять відомості про повторюваність і тривалість небезпечних гідрометеорологічних явищ у даних частинах Світового океану.

За дослідженням повторюваності штормового вітру в Північній Атлантиці можливо зробити наступні висновки:

а) в річному ході повторюваності штормового вітру в на даній території виділяється січневий максимум, коли відзначається вітер 33 м/с і більше, і липневий мінімум;

б) повторюваність штормового вітру збільшується в сторону високих широт;

в) нижче 25°N взимку і 35°N влітку повторюваність штормового вітру становить 1% і менше;

г) в зимові місяці повторюваність штормового вітру в західній частині океану вище, ніж в східній;

д) в Північній Атлантиці можна виділити кілька районів з максимальною повторюваністю штормового вітру, основний орієнтований з півночі на південь від острова Гренландія, а інший відзначається з жовтня по квітень приблизно між 35-40°N південніше півострова Нова Шотландія і острова Ньюфаундленд.

З проведеного аналізу штормового хвилювання в Північній Атлантиці випливає:

а) в річному ході повторюваності штормового хвилювання в Північній Атлантиці виділяється січневий максимум, коли у хвиль від 4 до 6 м вона перевищує 30%, а у хвиль 6 м і більше і 8 м і більше може досягати 10% і 4% відповідно;

б) мінімум повторюваності штормового хвилювання спостерігається в червні, коли у хвиль від 4 до 6 м вона перевищує тільки 3%, а у хвиль 6 м і більше і 8 м і більше становить менше 1%;

в) значна повторюваність хвилювання у хвиль від 4 до 6 м, крім січня, відзначається в грудні і лютому (більше 25%), а також березні, квітні, вересні, жовтні і листопаді (більше 20%);

г) повторюваність хвилювання у хвиль від 6 до 8 м, крім січня, також велика в листопаді і грудні (9%), лютому (8%), а також в березні (7%);

д) повторюваність хвилювання у хвиль від 8 м і вище, крім січня, також велика в грудні, лютому, березні, квітні і вересні (3%);

е) повторюваність штормового хвилювання збільшується в сторону високих широт;

ж) з листопада по квітень і у вересні повторюваність хвилювання у хвиль від 4 до 6 м в західній частині океану вище, ніж в східній;

з) в Північній Атлантиці можна виділити два райони з максимальною повторюваністю штормового хвилювання, перший на південь від острова Гренландія, а інший - на північний захід від неї.

Результати аналізу повторюваності туманів Північної частини Атлантичного океану показали, що найбільш туманними районами Північної Атлантики є його північно-західна частина. Там мінімальна повторюваність туманів, від 1% до 5%, спостерігається в грудні-лютому. Потім з березня по липень вона зростає до 45%,

в серпні знижується до 20%, у вересні до 5-15%, а в жовтні-листопаді зберігається на рівні від 1% до 10%.

Дослідивши акваторію Північної частини Індійського океану можна зробити наступні висновки:

а) хоча й назва «Тропічні циклони» дуже широко використовується, більшість таких баричних формувань утворюються в субекваторіальних широтах.

б) не дивлячись на відносно малий розмір (до 2000 км, у порівнянні з внутропічними, ширина яких за різними даними до 3000-4000 км) та не довгий час життя, енергія в тропічному циклоні сягає до 200 ексаджоулів.

в) у тропічних циклонів є обов'язкові умови для появи – температура від 26,5°C, глибина більше 50 метрів, конденсація вологи та його швидке охолодження з висотою. Тобто потенційна небезпека зустрічі з тропічним циклоном наявна тільки в районі від субекваторіальної зони до зони помірних широт(за рідкими випадками, коли тропічний циклон, доходячи до помірних широт, посилюється західними вітрами). На екваторі наявність тропічних циклонів відсутня через відсутність сили Коріоліса

г) північний басейн Індійського океану є одним з найменш активним з усіх(4-6 тропічних циклонів в рік, 8% від усіх циклонів) по Світовому океану, але за наслідками він найбільш смертоносний через розвинене судноплавство та близьке розташування двох єдиних місць утворення тропічних циклонів від найбільш густонаселених пунктів планети(до 66% всіх циклонів басейну виходять на суходіл)

д) івнічний басейн Індійського океану поділен на два суббасейни – Аравійське море та Бенгальська затока, при чому остання активніша у 2-3 рази, циклони сильніші також в останній.

є) у басейні два активні періоди: кінець квітня до травня та з жовтня до листопада.

е) траєкторію тропічних циклонів в Північній частині Індійського океану вгадати складніше ніж в інших через те, що пасаті вітри, доходячи до Індії, змінюють свій характер

Список літератури

1.

https://studwood.net/1655044/tehnika/vliyanie_gidrometeorologicheskikh_faktorov_na_sudohodstvo

2. Абчук В. А. Теория ризику в морській практиці. -Л.: Судостроение, 1983. - 152 с.

3. Атлас океанів. Атлантичний та Індійський океани, Головне управління навігації та океанографії міністерства оборони СРСР, 1977 р, 333 с.

4. Атлас небезпечних та особливо небезпечних для мореплавання та рибальства гідрометеорологічних явищ. Північна частина Атлантичного океану. / За ред. Ю.А. Хованського. - Л.: вид. ГУНІО, 1978.-140 с.

5. Хромов С.П. Основи синоптичної метеорології.-Л.: Гідрометеоздат, 1948 р, 696 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗПОДІЛУ ГЕРМАНІЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С₄ ПОЛЯ ШАХТИ «САМАРСЬКА», УКРАЇНА

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Козій Євген Сергійович

кандидат геологічних наук, директор ННЦ підготовки іноземних громадян,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
доцент, Дніпровський держ. аграрно-економічний університет, Україна

Чернобук Олександр Іванович

заступник директора, департамент стратегічного планування виробництва,
Грузинський марганець, Грузія

Козар Микола Антонович

кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник,
інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененко, Україна

Стрілець Олександр Петрович

кандидат технічних наук, головний науковий співробітник,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Вступ. Загальна актуальність дослідження вмісту Ge у вугільних пластах обумовлена можливістю його промислового вилучення та використання в якості цінного попутного компонента.

Вугілля - найважливіше джерело германію в Україні, в Китаї (германієносні вугільні родовища в Китаї розробляються у провінції Юньнань і провінції Внутрішня Монголія), а також в Росії (92,6% загальних запасів германію по категоріям А+В+С₁ зосереджено у вугільних родовищах, які розташовані головним чином в межах Приморського, Забайкальського, Красноярського країв, а також Сахалінської і Кемеровської областей).

У вугіллі Ge відноситься до групи елементів – домішок, котрі повинні обов'язково досліджуватись в процесі геологорозвідувальних робіт, що виконуються на вугільних родовищах України.

Для об'єктивної геолого-економічної оцінки можливості попутного вилучення германію з вугілля, відходів і продуктів його переробки та планування найбільш ефективних організаційно-технічних заходів з цього приводу, перш за все необхідно мати відомості про характер розподілу і рівень концентрації цього

елементу у вугіллі і вуглевміщуючих породах. З метою одержання такої інформації були виконані детальні дослідження розподілу германію по площі і в розрізі вугільного пласта c_1 поля шахти «Самарська».

Останні досягнення. Раніше досліджені особливості розподілу «елементів домішок», які відносяться до групи «токсичних та потенційно токсичних елементів» та Ge у вугільних пластах шахт [1-73] геолого-промислових районів Донбасу. У той же час, аналіз просторового розподілу германію у вугільному пласті c_4 поля шахти «Самарська» раніше не виконувався.

Мета роботи: встановлення особливостей розподілу Ge по площі вугільного пласта c_4^2 поля шахти «Самарська».

Методика досліджень. Особливістю проведених досліджень була неможливість безпосереднього спостереження геологічних процесів. У таких випадках розгляд їх динаміки традиційно виконується шляхом порівняння статистичних даних й аналізу картографічних матеріалів стосовно розподілу хімічних елементів в об'єктах які розглядаються. Потім отримані результати осмислюються з урахуванням фізико-хімічних й геологічних особливостей. Тобто, отримання інформації стосовно розподілу хімічних елементів в геологічних об'єктах є першим етапом дослідження, що йде від узагальнення фактичного матеріалу, через його теоретичне осмислення до перевірки виявлених закономірностей дослідним шляхом.

Фактичною основою роботи були 184 спектральних кількісних аналізів проб вугілля, які біли відібрані з пласта c_4 шахти «Самарська». Проби відбиралися в гірських виробках (пластові проби, відібрані борозновим способом) і з дублікатів керна особисто авторами за участю співробітників геологічних служб вугледобувних підприємств і виробничих геологорозвідувальних організацій в період з 1981р. по 2013р. Обсяг контрольного випробування склав 5% від загального обсягу проб. Всі аналітичні роботи виконувалися в центральних сертифікованих лабораторіях виробничих геологорозвідувальних організацій. Вміст Ge визначався кількісним емісійним спектральним аналізом. Якість результатів аналізів (правильність і відтворюваність) оцінювалася як значимість середньої систематичної похибки, яка перевіряється за допомогою критерію Стюдента і значимість середньої випадкової похибки, яка перевіряється за допомогою критерію Фішера. Оскільки вказані вище похибки при рівні значимості 0,95 є не значимими, якість аналізів визнано задовільною.

За допомогою програм Excel 2016 і Statistica 11.0 на початковому етапі обробки первинної геохімічної інформації розраховувалися значення основних описових статистичних показників, виконувалась побудова частотних гістограм вмісту і встановлення закону розподілу германію.

При побудові всіх карт використовувалася програма Surfer 11. В ході побудови карт, графіків і розрахунку коефіцієнтів кореляції всі значення концентрацій Ge й технологічних параметрів вугілля нормувалися за формулою: $X_{\text{норм}} = (X_i - X_{\text{min}}) / (X_{\text{max}} - X_{\text{min}})$, де: X_i – результат одиничного значення концентрації Ge; X_{max} – результат максимального значення концентрації Ge; X_{min} – результат мінімального значення концентрації Ge.

Нормування здійснювалося для приведення вибірки до одного масштабу незалежно від одиниць виміру та розмаху вибірок.

Результати досліджень. В геолого-промисловому плані поле шахти «Самарська» розташовано в межах Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району Західного Донбасу, що знаходиться на південно-західному борті Дніпровсько-Донецької западини. Геологічна будова поля шахти складна. Широко розвинуті розривні та складчасті дислокації. Товща осадових порід пологим моноклінальним заляганням з падінням на північний схід під кутом 2 - 5°. На полі шахти «Самарська» концентрація Ge у вугіллі пласта с₄ варіює в межах від 0,18 г/т до 22,34 г/т (рис. 1а), при середньому значенні - 9,27 г/т. Найбільша концентрація Ge знаходиться у південній частині шахтного поля в районі свердловини №14336. Регіональна складова його вмісту зростає в напрямку зворотному падінню пласта в південно-західному напрямку (рис. 1б).

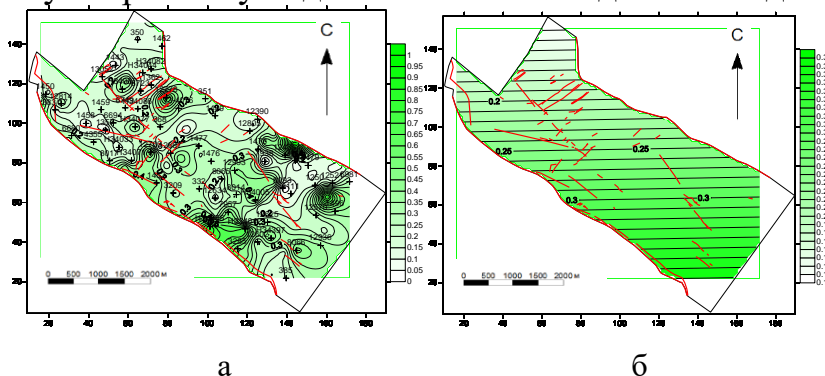

Рис. 1 Карта ізоконцентрат (а) та карта зміни регіональної складової (б) нормованого вмісту германію у вугільному пласті с₄ (ш. «Самарська»)

У розрізі пласта підвищені концентрації Ge спостерігаються на ділянках безпосередньо розташованих біля ґрунту та покрівлі і / або партингів. Звертає увагу наявність ділянок збільшення вмісту германію біля зон з підвищеною тріщинуватістю та епігенетичною мінералізацією.

Основні висновки: регіональна складова загального вмісту германію збільшується в північно-східному напрямку та істотно залежить від потужності та зольності пласта. Основна практична цінність виконаних досліджень полягає у побудові карт вмісту Ge у пласті с₄² які дають можливість виконати середньо- і довготерміновий прогноз вмісту цього елемента у видобуваємії гірничій масі і планувати заходи направлені на управління його вмістом в продуктах і відходах вуглевидобутку. Основне наукове значення отриманих результатів полягає у встановленні для розглянутого шахтопласту характеру розподілу Ge, що має полігенний і поліхронний характер накопичення.

Список літератури

1. Козій Є.С., Ішков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. *Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка»*. № 136, – С. 74 - 86

2. Ишков В.В., Сердюк Е.А., Слипенький Е.В. Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района) // Сб. науч. тр. НГУ. -2003. - № 19, Т. 1. - С. 5 - 16.
3. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoy A.L. Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region / Збірник наукових праць НГУ . 2013. № 42. – С.18 - 23.
4. Ишков В.В., Козий Е.С. О распределении токсичных и потенциально-токсичных элементов в угле пласта с₆^н шахты «Терновская» Павлоград - Петропавловского геолого-промышленного района / Матеріали міжнародної конференції «Форум гірників». 2013. – С. 49 – 55.
5. Ишков В.В., Козий Е.С. Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с₆^н шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района / Збірник наукових праць НГУ. 2013. № 41. – С. 201 – 208.
6. Ишков В.В., Козий Е.С. О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград - Петропавловского геолого-промышленного района / Збірник наукових праць НГУ. 2014. № 44. – С. 178 - 186.
7. Ишков В.В., Козий Е.С. О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа // Збірник наукових праць НГУ. 2014. № 45. – С. 209 – 221.
8. Ишков В.В. Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса // Науковий вісник НГУ. –2009. - №10. – С. 48-53.
9. Ишков В.В., Козий Е.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. Мінерал. журн. 2020. 42, № 4. С. 50 - 59. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.42.04.050>
10. Ишков В.В., Нагорный В.Н. О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района // Науковий вісник Національної гірничої академії України. № 2. – Днепропетровск, 2005. – С. 84-88.
11. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.
12. Ишков В.В., Козий Е.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с₇^н поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.
13. Козар М.А., Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.

14. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / *Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения»*. 2021. – С. 160 - 162.
15. Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Результаты досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k₅ поля ВП «шахта «Капітальна» / *Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI)*. 2021. – С. 178 - 181.
16. Ишков В.В., Козий Е.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / *Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія*. 2019. № 46. – С. 96 - 104.
17. Ишков В.В., Козий Е.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k₅ шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки*. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.
18. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / *Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geoecology*. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730. <http://doi.org/10.15421/112065>
19. Ишков В.В., Козий Е.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / *Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія*. 2020. № 47. – С. 77 - 90.
20. Ишков, В.В., Козий, Е.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k₅ шахти "Капітальна", Донбас / *Мінерал. журн*. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>
21. Ишков В. В. Проблемы геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // *Наук. вісник НГА України*. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.
22. Nesterovskyi V., Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Toxic and potentially toxic elements in the coal of the seam c_{8n} of the "Blagodatna" mine of Pavlohrad-Petropavlivka geological and industrial area. *Visnyk Of Taras Shevchenko National University Of Kyiv: Geology*, 88(1), 17-24. <http://doi.org/10.17721/1728-2713.88.03>
23. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // *Наук. вісник НГА України*. - № 2. – Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.
24. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Research of clusterization methods of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression with the purpose of creating their classification by metal content (on the vanadium example). *Scientific Papers of Donntu Series: "The Mining and Geology"*. pp. 83-93. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1\(25\)-2\(26\)-83-93](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1(25)-2(26)-83-93)

25. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S. (2021). Influence of main geological and technical indicators of Kachalivskiy, Kulychykhinskyi, Matlakhovskiy, Malosorochynskiy and Sofiiivskiy deposits on vanadium content in the oil. International Scientific&Technical Conference «Ukrainian Mining Forum». pp. 177-185.
26. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 160, pp. 17-30. <https://doi.org/10.15407/geotm2021.160.017>
27. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7H of Pavlohradaska mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3\(23\)-4\(24\)-26-33](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3(23)-4(24)-26-33)
28. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10B of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbas. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.
29. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77-90. <https://doi.org/10.30836/igs.0375-7773.2020.216155>
30. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.
31. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k₅ of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>
32. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.26>
33. Ішков В.В., Козій Є.С., Киричок В.О., Стрельник Ю.В. (2021). Перші відомості про розподіл свинцю у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 76 - 86.
34. Ішков В.В., Козій Є.С., Капшученко Є.О., Стрельник Ю.В. (2021). Попередні дані про особливості розповсюдження нікелю у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 21 - 31.
35. Ішков В.В., Козій Є.С., Завгородня В.О., Стрельник Ю.В. (2021). Перші дані про розподіл кобальту у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 55 - 64.

36. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.
37. Козар М.А., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.
38. Єрофєєв А.М., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу геологотехнологічних показників деяких родовищ на вміст ванадію у нафті. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Перспективи розвитку гірничої справи та раціонального використання природних ресурсів». С. 43 - 46.
39. Єрофєєв А.М., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу основних геолого-технологічних показників нафтових родовищ України на вміст ванадію. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології». С. 115 - 120
40. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.
41. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.
42. Ишков В.В., Козій Є.С. О распределении As, Hg, Be, F и Mn в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодь, наука та інновації». Дніпро: ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2016. С. 12 - 13.
43. Barannik C., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.
44. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.
45. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Pashchenko P.S., Lozovyi A.L. (2022). Results of correlation and regression analysis of germanium concentrations with thickness and ash content of coal seam c8B of Dniprovskaya mine field (Ukraine). Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference «Trends in science and practice of today», July 26 – 29, 2022, Stockholm, Sweden, pp. 95-104. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.29>

46. Ишков В. В. Основные результаты первых геолого-геофизических исследований участков днепровских порогов / В. В. Ишков, А. Л. Лозовой, Д. В. Рудаков // Науковий вісник Національного гірничого університету. – Д., 2009. – № 3. – С. 49 – 54.
47. Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості морфології органо-мінеральних утворень нирок населення міста Кам'янске. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 33 – 35.
48. Ишков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті с₁ шахти «Дніпровська» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.
49. Єрофеев А.М., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 – 28.
50. Альохін В.І., Сахно С.В., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Про першу знахідку дикіту у пісковиках з природного відслонення верхнього карбону Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 5 – 11.
51. Сахно С.В., Ишков В.В., Сахно А.І. Мінерал дікіт в осадових вуглевміщуючих породах Донбасу. Наукові праці ДонНТУ. Серія Гірничо-геологічна, 2019, № 1(21) - 2(22), С. 7 – 13. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2019-1\(21\)-\(2\)22-7-13](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2019-1(21)-(2)22-7-13)
52. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ишков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.
53. Ишков В.В., Козій Є.С., Найден К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с_{8в} поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.
54. Ишков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k₅ поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.
55. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.
56. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.

57. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.
58. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.
59. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.
60. Ишков В. В. Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2010. – №. 35 (2). – С. 261 – 271.
61. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.
62. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Горно-геологические условия отработки расщепляющихся и сближенных угольных пластов (на примере львовсковолинского бассейна) // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 3. – С. 157-158.
63. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.
64. Сафронов И. Л., Ишков В. В. Прогноз устойчивости угленосных пород Донецкого бассейна по комплексу геолого-геофизических методов // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 3. – С. 161-162.
65. Classification of deposits of the Dnipro-Donetsk oil and gas region by the content of metals in oils / Valerii V. Ishkov, Artem M. Yerofieiev, Oleksii Y. Hryhoriev, Mykola A. Kozar, Stanislav Y. Bartashevsky // *Geology, Geography and Geoecology*, 2022. – №31(3) – Дніпро : ДНУ, 2022. – Рр. 467-483. <https://doi.org/10.15421/112243>
66. Ишков, В. В., Козій, Є. С., Чернобук, О. І., Коваль, С. О., & Кравець, Я. М. (2022). ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ГЕРМАНІЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С1 ПОЛЯ ШАХТИ «САМАРСЬКА», УКРАЇНА. *EDITORIAL BOARD*, 133.
67. Ишков В. В. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з потужністю та зольністю вугільного пласта с8н шахти «Дніпровська» / Ишков В. В., Козій Є. С. // Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди ХХІ століття (MinGeoIntegration XXI): збірник праць Всеукраїнської конференції, 28-30 вересня 2022 року. – Київ :

- КНУ ім. Т. Шевченка, 2022. – с. 129-134. – Режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/161812>
68. Creation of natural typing of sections of different thickness of the C8H coal seam of the «Dniprovsk» mine (Ukraine) according to the germanium content / Ishkov Valerii Valeriiovych, Kozii Yevhen Serhiiovych, Kozar Mykola Antonovych, Chernobuk Oleksandr Ivanovych, Pashchenko Pavlo Serhiiovych, Dreshpak Oleksandr Stanislavovych, Diachkov Pavlo Anatoliiovych, Vladyk Danyil Volodymyrovych // International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects : proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference (September 19-20, 2022). – Brighton : the SPC «InterConf», 2022. – Pp. 137-156. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/161814>
69. Ishkov, V., Kozii, Y., Chernobuk, O., Kozar, M., Pashchenko, P., Diachkov, P., & Vladyk, D. (2022). MANIFESTATION OF THE PHENOMENON OF COAL ENRICHMENT WITH GERMANIUM OF LOW-POWERED AREAS OF THE SEAMS OF THE DNIPROVSKA MINE (UKRAINE) AND THE «ZYLBERMINTS LAW». *Scientific Collection «InterConf»*, (123), 225-235. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/161813>
70. Розподіл германію у вугільному пласті с 4 2 поля шахти «Самарська», Україна / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice : proceedings of the 6th International scientific and practical conference (November 01 – 04, 2022) Edmonton, Canada. – Edmonton : International Science Group, 2022. – Pp. 179-189. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/161867>
71. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок германію із зольністю у вугільному пласті с₁₀^В шахти «Дніпровська». X Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». Луцьк, ДонНТУ. – С. 25 – 33.
72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Lozovyi A.L. (2022). Results of dispersion and spatial analysis of the germanium distribution in coal seam с8в of Zahidno-Donbaska mine field (Ukraine). Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference. «Science and practice, actual problems, innovations», July 19 – 22, 2022, Milan, Italy, pp. 66-73. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.28>.
73. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Kozar M.A., Dreshpak O.S, Chechel P.O. (2022). Condition and prospects of the Ingichke deposit (Republic of Uzbekistan). The XXVII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice», July 12 – 15, 2022, Prague, Czech Republic, pp. 96-104. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.27>

ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ 1932-1933 РОКІВ НА ТЕРЕНАХ БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кришталь Богдана Олександрівна

Студентка

Державний торговельно-економічний університет

Разіцький Віталій Йосипович

Доцент

Державний торговельно-економічний університет

Історія України та багатовікове життя її нації - це складний феномен, що потребує ретельного вивчення. Упродовж усього свого існування українці були свідками народження та смерті, світових війн та епідемій, які хотіли назавжди їх знищити. Жахливий слід залишили події 1932-1933 років - штучно створений голод тогочасним керівництвом СРСР, що став найбільшою катастрофою в історії України та наслідки якого спостерігаються навіть зараз.

Явище голодомору стало предметом численних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Демографічні та ідеологічні аспекти проблеми, документальні підтвердження та статистичні дані зафіксовані у працях Р. Пирога [2], В. Марочко [4], С. Кульчицького [3], Дж. Мейса та ін. Роботи цих вчених описують трагедію ХХ століття у кожному регіоні України, зокрема у Київській області.

Політика “великого перелому”, зокрема розкуркулення, плани хлібозаготівлі та колективізація стали передумовою голодомору 1932-1933 років. Ці події стали ніби репетицією перед більш небезпечним масовим знищенням українського народу, яке мало на меті позбавити населення будь-яких засобів харчування. Для цілковитого розуміння справжньої кількості жертв варто навести демографічні дані про населення області до голодомору. За кількістю районів та населення Київщина на момент створення 9 лютого 1932 року вважалась однією з найбільших областей. Вона займала площу 102,4 тис. кв. км, де проживало більш ніж 8 млн населення (1,3 млн міського населення та 6,9 млн селян). На той час територія Київщини налічувала 69 районів разом із сімома приєднаними із Вінницької області (Уманський, Плисківський, Бабанський, Христинівський, Оратівський, Монастирищенський, Погребищенський) [1]. Після чергової реорганізації площа області, яка складалась вже з 25 районів, становила 72,7 тис. кв. км із населенням 6,3 млн, що згідно перепису складало 16% від усього населення України [4]. У Національній книзі пам’яті жертв голодомору 1932-1933 років містяться численні дані у вигляді статистичної довідки, які є підтвердженням смертельних випадків від голодомору окремо по кожному району Київщини [6].

№ п/п	Назва районів	Кільк. населен. на 1.01. 1933 р.	Народжень	Смертей	
				Всього	У т.ч. дітей до 1 року
1.	Баришівський	71270	893	9344	260
2.	Бориспільський	62211	792	5739	266
3.	Білоцерківський	138645	888	10570	308
4.	Богуславський	106739	1196	16118	398
5.	Бородянський	35493	454	2446	80
6.	Васильківський	81751	974	8022	238
7.	Вищедубечанський	33445	557	2068	117
8.	Володарський	34815	309	8335	148
9.	Димерський	38858	540	1684	107
10.	Іванківський	39006	672	2211	98
11.	Кагарлицький	49077	642	5784	173
12.	Київський	142718	2222	8252	453
13.	Макарівський	51005	766	3450	99
14.	Обухівський	69445	674	8195	128
15.	Переяславський	79798	969	12823	362
16.	Ржищівський	55055	432	10630	138
17.	Рокитнянський	82316	894	10458	136
18.	Розважівський	36383	572	3492	183
19.	Сквирський	96516	1154	12801	301
20.	Ставищенський	51106	604	10179	303
21.	Таращанський	54588	639	8787	123
22.	Тетіївський	44403	596	12000	327
23.	Фастівський	54689	471	6130	93
24.	Хабнівський	33157	471	3051	117
25.	Чорнобильський	58268	1172	2138	179
		1600757	19553	185207	4962

Рис 1. Статистичні дані про кількість смертей і народжень у Київській області за 1933 рік [6]

У 1930 році на території Київщини був сформований Білоцерківський район, що налічував 63 населених пункти загальною площею 1,3 тис. кв. км. За кількістю населення він був другим після Київського та одним із тих районів, які зазнали чи не найбільших масштабів жорстокої трагедії 1932-1933 років. У Білоцерківському районі за роки колективізації було розкуркулено близько 1000 заможних селян, проте відповідно до свідчень очевидців, ця кількість була набагато більша. Для прикладу статистика по декількох селах району: у Чупирі було розкуркулено більш ніж 100 сімей, в Іванівці – 40, у Фесюрах – 22, у Тарасівці – 15, в селах Однорог та Биковій Греблі – по 10 [6]. Крім цього більш ніж 600 селян були засуджені внаслідок вчинення опору беззаконню. Як один з найбільш репресивних методів боротьби із такими порушниками, що відмовлялись віддавати державі свої запаси, влада СРСР застосовувала режим «чорних дошок». На території Білоцерківського району цей вид репресій був використаний у серпні-вересні 1932 року, а саме щодо Ротокської, Олександрійської та Зарічанської громади. Постанова про “чорні дошки” містила наступні пункти [6]:

1. Припинення кредитування, державної та кооперативної торгівлі
2. Вивіз колгоспних фондів із тих колгоспів, які в 5-ти денний термін не виконали план хлібозаготівлі

3. Примусове вивезення сімей із відстаючих районів на Північ, продаж їх майна
4. Арешт для тих, хто намагався чинити опір та відмовлявся виїжджати
5. Конфіскація прихованих продовольчих запасів, особливо хліба
6. Заборона продажу квитків українцям для унеможливлення виїзду з-за кордону
7. Застосування “удару сильного кулака” та методу “концентрованого” наступу

У Білоцерківському районі Київщини на “чорну дошку” були занесені наступні села: с. Бакали, що виконали річний план хлібозаготівель на 21,6%, Глибочка – 29,6%, Яблунівка – 30%, Чупира – 35%, Фастівка – 31%, Потіївка – 39,5%, Поправка – 48,6%, Озерна – 38%, Коржівка – 42%, Чмирівка – 44%, Черкас – 41,2%, хут.Черкас – 31,8%, Фурси – 35,8%, Сорочотяги – 44,7%, Мала Вільшанка – 34,1%, Бикова Гребля – 41,9% [6]. Це означало, що дані села були ізольовані від усіх інших населених пунктів району, а також від будь-якого промислового, продовольчого та матеріального постачання. Усе це поступово призводило до масового фізичного знищення населення.

У межах тогочасного поділу Київщина та Харківщина зазнали найбільших втрат - понад 1 млн людей, що становило 19-20% від усього населення України [5]. У записці Наркомзему УРСР до ЦК КП(б)У від 14 березня 1933 року про голодування в Київській області було зазначено, що у Білоцерківському районі опухло 9 603 людини, зокрема 1525 лежачих. У 44-х населених пунктах Білоцерківського району (відповідно до даних Київського обласного відділу ДПУ) нараховувалося голодуючих дорослих – 6585 чол., голодуючих дітей – 8015, хворих через голод – 2708, опухлих від голоду – 11892 чол. Кількість смертельних випадків – 3526, випадків канібалізму – 12. Голод не зменшував масштабів ще протягом 22 місяців [6]. Реальну кількість жертв та їх прізвища наразі встановити неможливо, адже ці документи свідомо знищувались або втрачені під час війни. Але у процесі дослідження було встановлено, що в роки Голодомору 1932-1933 рр. у Білоцерківському районі Київської області кількість померлих становила понад 22 500 людей, з яких понад 12 тис. дітей.

Отже, у ході дослідження було виявлено справжню природу Голодомору, передумови його виникнення та жахливі наслідки цієї трагедії, яка призвела до численних людських втрат, знищення народної культури та життя українців у цілому. Внаслідок цього автентичне українське село, багате своїми традиціями, перестало існувати, а на його місці утворили колгоспне село, позбавлене права повстати проти влади. Таким чином трагедія Голодомору 1932-1933 рр. на декілька поколінь вперед посіяла у свідомості селянства зерно соціального страху, політичної апатії і пасивності.

Список літератури

1. Бірюк П. Голодомор 1932-33 рр. на Київщині [Електронний ресурс] / Павло Бірюк – Режим доступу до ресурсу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12008/Biryuk.pdf;jsessionid=A5E6D929524E24C8325C18D6D6E323FC?sequence=1>.

2. Голодомор 1932-1933 років в Україні. Документи і матеріали./ Упор. Р. Пиріг. К., 2007. - 1128 с.
3. Кульчицький С. ГОЛОДОМОР 1932 – 1933 рр. В УКРАЇНІ ЯК ГЕНОЦИД / Кульчицький С. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. - 2005. - 14. - С. 225-300.
4. Марочко В. Територія голодомору в Україні// Проблеми історії: факти, судження, пошуки. Випуск 18. - К., 2008. - С. 51-70.
5. Найбільше жертв Голодомору — на Київщині та Харківщині Найбільше жертв Голодомору — на Київщині та Харківщині [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2583734-najbilse-zertv-golodomoru-na-kiivsini-ta-harkivsini.html>.
6. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Київська область. - К., 2008. - 1374 с.

«ДОНБАСІЯ»: ЛЮДИ І ДОЛІ У СВІТОБАЧЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА

Кобинець Алла Володимирівна,
канд. філол. н., доцент кафедри періодичної преси
Науково-навчального Інституту журналістики
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Видана в Києві, у видавництві «Ярославів Вал», книжка нарисів українського журналіста, багаторічного головного редактора газети «Донеччина» Ігоря Зоца, яка побачила світ у передвоєнному, 2021-му році, – помітне явище в історії не лише регіонального, а й вітчизняного пресознавства. Прикметна вона тим, що саме на її сторінках побачили світ розповіді про жителів Донецької області, істинних українців, патріотів-достойників, чії дії, вчинки, щоденна праця закладали підвалини української ідеї, оберігаючи її, наскільки це можливо в складних реаліях зросійщеного українського Сходу. Власне, основою нарисів послужили спогади автора про героїв журналістських публікацій.

Мета роботи: показати для історії країни важливість відтворення у художньо-публіцистичному жанрі – нарисі – образів видатних людей сучасної України. Як зазначав дослідник жанрів вітчизняної журналістики Ігор Михайлин, «Предметом нарису може бути будь-який факт чи явище реальної дійсності, узятий як проблема у площині своєї суспільної, моральної, загальнолюдської значимості... Автор створює сюжет, розбудовує публіцистичний конфлікт, вдається до психологічного аналізу. Усе, що може наблизити героїв до читача, запліднити його авторським баченням подій і проблем, активно використовує нарисовець» [1, 168].

До вивчення нарису в журналістиці долучалися, окрім зазначеного вище І. Михайлина, В. Здоровага, Д. Прилюк, А. Москаленко, В. Святовець, О. Глушко та інші вчені. Слід наголосити, що сучасні публіцистичні твори українських журналістів дають змогу дослідникам-пресознавцям заглиблюватися в них, вивчати, аналізувати.

Завдання цієї публікації полягає в тому, щоб показати, як у нарисах І. Зоца відтворюється дійсність через образи його героїв та реальні події, пов'язані з ними, продемонструвати їхню причетність до розбудови української держави, яку нині спіткало тяжке випробування війною.

Творчий почерк нарисовця формувався роками. Кілька слів про нього. Випускник факультету журналістики Шевченкового університету 1985 року Ігор Зоц вирушив у Донецьку область, звідки родом, і пропрацював по 2014-й рік у редакції обласної газети «Радянська Донеччина» (з 1992 р. – «Донеччина») в Донецьку, причому останні 22 роки – її головним редактором.

З проголошенням незалежності України журналіст брав активну участь у національному відродженні регіону. Він інформаційно підтримував Товариство української мови імені Т.Г. Шевченка; на шпальтах очолюваного ним видання системно друкувалися розповіді про борців за Україну – Олексу Тихого, Василя

Стуса; також газета писала про В'ячеслава Чорновола, Левка Лук'яненка, Миколу Руденка. Так, у 2000-му році шпальти «Донеччини» прикрасила рубрика «Стусове коло», розповідаючи про тих донеччан, громадянська позиція яких збігалася із поглядами знищеного радянським тоталітарним режимом поета. І. Зоц долучився до створення Донбаського історико-літературного музею В. Стуса.

Ще одним важливим кроком на стежі відродження українських традицій стало відкриття з ініціативи головного редактора газети для всієї сім'ї – «Світлиці» (1992 – 2007 рр.), краєзнавчого альманаху «Рідний край» (1994 – 1998 рр.).

На жаль, журналіст змушений був залишити Донецьк, де існував високий ризик його фізичного знищення за його патріотичну позицію. Але редакційний офіс та засоби виробництва були розтрошені російським бойовиками. У вересні 2014 р. в Києві, а потім – у Слов'янську І. Зоц відновив випуск газети «Донеччина» (з грудня 2016р. – під назвою «Часопис Донеччина»). Видання друкувалося в Краматорську (наклад близько 3 тис. прим.); поширювалося шляхом передплати та безкоштовно в «сірій зоні» АТО/ООС. З вересня 2014 по квітень 2019 р. надруковано майже 150 номерів. Журналістську працю І. Зоц продовжив на посаді директора КП РТРК «Регіон-Донбас» у Краматорську, пізніше – кореспондента «Урядового кур'єру».

Ідея написати книжку прийшла до автора з усвідомленням втрати своєї домівки, справи, якій віддав стільки років життя. Але це – речі матеріальні. Головне ж – не втратити пам'ять про людей, які стільки цінного, корисного зробили для свого рідного краю. І вони заслуговують на подяку, увічнення їхніх вчинків, а дехто – й пам'яті – саме в розповідях про них, бо вони довели й доводять, що Донбас був та залишається українським.

Промовиста й трохи незвичайна назва книжки нарисів – «Донбасія» – має своє, особливе походження. Ось як пояснює це автор у нарисі «Чому Донбасія?»: «Бо є мапа планета Донбас і до її офіційного найменування доклалися першовідкривач астрофізик з Криму Микола Черних і письменник з Донецька Іван Костира. А було так...

Працюючи над циклом «Думи про Донбас» наприкінці минулого століття і досліджуючи величезний масив інформації про рідний край, Іван Костира звернув увагу, що серед українських слідів у Космосі є планети з назвами ледь не з усієї України... «Немає тільки Донбасу! Невіддільної частини України, її споконвічної східної сторони... Віриться, що недалекий той час, коли у Всесвіті, не переміщений туди, в космічний простір, з його непізнаними до кінця шляхами, «мапі» України неодмінно з'явиться планета з міцними по земному і по зоряному славним іменем – Донбас, Дон-ба-сія...

Звучить! І по-українськи не гірше - Донбасія! Дон-ба-сія... Навіть начебто десь лагідніше... До речі, по-українськи в просторіччі наш край так і називають. Воно вже і в українську поезію увійшло, це найменування», – написав Костира в одній із книг, що вийшли на початку нинішнього тисячоліття». [2, 8 – 9].

Письменник помер у 2003-му, а в 2008-му стало відомо, що відкрита в 1976 році планета була названа «Донбас» (порядковий номер її 19916)» [3, 8 – 9].

Таким чином, підсумовує нарисовець, «Обоє українців – один кримський, а інший – донецький, звісно ж, не могли передбачити, що їх малу батьківщину загарбає російський агресор» [4, 8 – 9].

Ідея зібрати воєдино, в один поки що том, розповіді про непересічних людей та їхні незвичайні долі зародилася в автора «Донбасії» після багатьох невеселих роздумів, сповнених відчаєм. Адже він, будучи воістину талановитим журналістом і водночас успішним очільником відомого в Україні обласного періодичного друкованого видання – газети «Донеччина», вік якої подолав 80-річний рубіж, до останнього боровся за її існування в медійному просторі країни. На терені зросійщеного Донецька журналіст створював навколо газети та її читачів ауру українськості, патріотизму та любові до рідного краю, його витоків і сучасних надбань. Та російські воєнні заїди й злочинні бандитські угруповання почали трошити все українське в 2014-му – на початку першої гарячої фази російсько-української війни, яку тепер, у лютому 2022-го країна-терорист – Російська Федерація – відкрито і віроломно розгорнула її вже не лише проти Донбасу, а й усієї незалежної України, здійснивши повномасштабне вторгнення.

«Мене особливо зворушили згадки про людей, до чиєї долі я мав деяку причетність (хай і віддалену). Насамперед це Ярослав Гомза, молодий учитель української мови, який писав листи і статті з критикою політики русифікації, мабуть він був під відповідним наглядом і на деякий час замовк. Про його подальшу долю я дізнався лише нещодавно з «Антології донецької літератури». Дивовижна постать – Петро Лаврів, галичанин-упівець, який, відбувши строк у таборах, повернувся без права життя на Західній Україні, а поселився на Донеччині. Полюбив цей край, вивчав його історію. Дивилися на нього, м'яко кажучи, скося. Його праці «З сивої давнини до козацької доби» та «Історія Південно-Східної України», в яких автор доводив давню присутність українського етносу на Донеччині, не сприймалися в офіційній науці. Я листувався з ним, зустрічався з ним, коли він приїздив до Києва, і дивувався силові духа цієї маленької, битої лихом людини. А ось за згадку про Миколу Фененка я просто вдячний Ігореві Олексійовичу. Ще в далекі 60-ті роки до журналу «Вітчизна», в якому я працював, надходили рукописні статті історичного й краєзнавчого характеру, а то й рецензії на різні книжки – за цим підписом. Ми їх друкували, я дивувався, звідки це в Маріуполі такий універсал-українець. Потім він замовк, і мене замовкли. А вже пізніше, укладаючи Словник для Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ), я клопотався: як знайти сліди таємничого Миколи Фененка?», – написав у передмові до «Донбасії» незабутній Іван Дзюба [5, 5 – 6].

Про кого йдеться в нарисах «Донбасії»? До книжки увійшли близько сотні людських історій. Причому, її герої – представники різних поколінь, з якими він мав зустрічі, спілкування. Ці люди стали символами справжніх українців донецького регіону. Вони видатні професією, вчинками, позицією. Від кожного

створеного автором образу йдуть позитив, оптимізм, віра у вічні людські цінності.

Гортаючи сторінки «Донбасії», читач може зустріти розповіді про Василя Стуса (нарис «Слідами «Забороненого») та людей з його кола, про тих, хто долучився до створення музею (нарис «Фундатор музею Стуса»), про видатного достойника, академіка Івана Дзюбу (нарис «В дорозі до України»), про іскрометний вчинок Анатолія Водолазького, котрий 22 травня 2014 року вийшов з прапором України на майдан у місті Дружківці, коли його захопили бойовики (нарис «Прапороносець»), про Віктора Тупілка, фундатора музею пам'яті українських патріотів Олекси Гірника та Василя Макуха, які на знак протесту проти радянського режиму спалили себе (нарис «Смолоскип»: «...Олекса Гірник – не той, хто вкоротив собі віку, а жертвник нашого народу, що віддав своє життя за добре майбутнє прийдешніх поколінь» [6, 25]), про карколомну і водночас неймовірно цікаву долю поета Василя Голобородька («Спадок Василя Голобородька»); є низка історій про воїнів-добровольців, котрі пішли захищати Україну від російського агресора (нарис «Непереможними лишилися» – про Юрія Власенка, десантника 79-ї окремої десантно-штурмової бригади, що поліг у 2014-му році під час звільнення Лиманської територіальної громади та Володимира Бражника, який загинув в «Іловайському котлі» 20 серпня 2014 року; «Повернувся в бронзі» – про Юрія Матушака, випускника Донецького національного університету, що який загинув в АТО) та багато інших.

Є й серед героїв «Донбасії» розповідь про очільника газети «Горняк» м. Торез Анатолія Постнова (нарис «Пройшов кріз вогонь»). Очоловану ним редакцію уночі розгромили бандити, які вимагали в нього у квітні 2014-го надрукувати в газеті заклик іти на «референдум». Правоохоронні органи, на жаль, не допомогли. Та колектив разом зі своїм головним редактором вистояв, продовжував випускати газету. Але в ніч перед професійним святом – днем журналіста України, 6 червня, бойовики закидали офіс редакції, що знаходився на першому поверсі житлового будинку, «коктейлями молотова», тож усе обладнання та майно згоріли.

У **висновку** варто відзначити важливість цієї праці і насамперед історичну цінність викладеного у нарисах фактажу, більшість якого носить документальний характер. «Клондайк» особистостей, якими країну наділила щедра донбаська земля, невичерпний, і це неодноразово підтверджував сам автор, Ігор Зоц, плануючи написати наступну книжку нарисів про свою малу Батьківщину, наповнити її новими іменами.

Істотна деталь: у рамках проголошення лауреатів літературно-наукового конкурсу Фондації Українського Вільного Університету 2022 р. присуджені премії лауреатів літературно-наукового конкурсу імені Воляників-Швабінських за твори, видані в 2021 р., та окремо відзначені праці, серед яких – і книжка нарисів І. Зоца «Донбасія» (за повідомленням пресової референтури ФУВУ) [7].

Список літератури

1. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І.Л.Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – С. 168. – (Серія « Nota bene»).

2. Зоц, Ігор. Донбасія / Ігор Зоц. – К.: Ярославів Вал, 2021. – С. 8 – 9.
3. Зоц, Ігор. Донбасія / Ігор Зоц. – К.: Ярославів Вал, 2021. – С. 8 – 9.
4. Зоц, Ігор. Донбасія / Ігор Зоц. – К.: Ярославів Вал, 2021. – С. 8 – 9.
5. Зоц, Ігор. Донбасія / Ігор Зоц. – К.: Ярославів Вал, 2021. – С. 5 – 6.
6. Зоц, Ігор. Донбасія / Ігор Зоц. – К.: Ярославів Вал, 2021. – С. 25.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100010710156666>

ФОТОПОРТРЕТ ЯК ОБЛИЧЧЯ ВІЙНИ

Юноша Марія Петрівна

Студентка

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Косюк Оксана Михайлівна

Доцент кафедри соціальних комунікацій

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Візуальна складова війн та військових конфліктів завжди була важливою. Спочатку художники-живописці, а потім фотокореспонденти супроводжували військових та «документували» події під час боїв, живописці, роблячи замальовки та картини, фотографи створюючи світлини з місця подій, які порівнювали до фактичних підтверджень війни.

Прикладом є безсмертний образ війни, який створив Сальвадор Далі залишаючи береги рідної Франції під час гітлерівської окупації. Картина "Обличчя війни" все ще створена в типовому сюрреалістичному стилі художника, проте вона має набагато простіші та зрозуміліші символи. На тлі випаленої пустелі зображена велика людська голова, зморщена та понівечена. Вона відображає нескінченне страждання. Обтягнутий шкірою, безволосий череп – яскравий символ війни. У роті та очах голови образи повторюються: волаючі жахом черепи, черепи, черепи, а ще нелюдський жах – ось і все, що приносить війна. Численні змії народжуються з голови і поїдають. Ніби слизькі черв'яки, вони оточили голову і відкрили паші з яких ось-ось пролунає злісне сичання. Слід від руки в кутку картини демонструє людську присутність. Людина не пішла з цієї пустелі, вона залишила свій слід, щоб вічно дивитись на печеру потворних облич.

Однак, так само як живописці надавали своїй картині художніх образів, так і військові фотографи дозволяли собі втручатися в образи війни, створюючи експозицію, яка нагадувала світлину з журналів або газет. Тому справедливо зауважити, що фотографія дещо втрачає функцію об'єктивності.

Зараз на часі події та умови, в яких була зроблена світлина. Фотографи цікавляться усім: портретами військових, громадян, військовою технікою, полем битви та руйнуваннями. Документація цих знімків дуже важлива, адже саме вони є свідченнями війни. Усі військові фотографії передають сильні емоції, часто негативні, проте такі ж потужні, як і вибухи, що спричиняє війна.

Цьогоріч українська військова фотографія прикрасила обкладинки найкращих світових журналів. Це і героїчні портрети Зеленського на обкладинках "Time", і фото стікаючої кров'ю Олени Курило у перші дні війни,

що облетіли весь світ, і пологовий будинок у Маріуполі, що викликає жах та співчуття. Цікаво, що з'явилося не менше фейків, які виникли з початком війни. Наприклад, знаменита фотографія Путіна з вусами Адольфа Гітлера, що нібито з'явилась на обкладинці "Time" у березні. Під фото підпис англійською "Повернення історії. Як Путін руйнує мрії Європи". Насправді цей колаж належить дизайнеру Патріку Мулдеру, який у своєму Твітері зізнався [1], що таким чином хотів привернути більше уваги до своєї роботи. Фото набуло розголосу через потужний символізм та нечувану схожість двох диктаторів.

Сьогоднішня військова фотографія відрізняється тим, що окрім фіксації болю та страждань, популярності набувають і світлини з котиками. Причина цьому "данина часу" та любов до цих тварин в Інтернеті. У своїй статті «Чому котики домінують в Інтернеті» Т. Сортон наводить низку аргументів, чому саме ці тварини підірвали соціальні мережі. На його думку, це кілька причин: сакральність (порівняння з єгипетською культурою), емоційність, неочікуваність, соціальність [2]. Проте емоційна складова цих фото спричиняє більш позитивний погляд на військові фотографії. Так, часто звичайні світлини з котиками попри свою милість не набирають таку ж кількість уподобань та репостів, як військові фото з улюбленцями. Більш ймовірно, що люди вподобають фото солдата із кошеним в руці, ніж пухнастих тварин на звичайному фото, яке ніби створене для реклами котячого корму.

Історія військової фотографії також має приклади зображення тварин під час війни. Різниця лише в тому, що тоді це була скоріше випадковість, аніж умисел. Одним із таких знімків є фото Роберта Капи, зроблене в 1936 році в Барселоні під час громадянської війни в Іспанії. На знімку зображений запуск в укриття під час повітряної тривоги. Елегантна жінка з собакою поспішають в укриття від фашистських бомб. Проте Р. Капа не брав за мету сфотографувати тварину під час війни чи як модно тепер казати "хайпанути" на цьому. Скоріш за все він зловив мить, мерехтіння вишуканості, яке було в бажанні тварини та жінки зберегти свої життя.

Цікавим з погляду дослідження цих відчуттів є есе «Дивимось на чужі страждання» С. Зонтаг. Дослідниця цитує листа В. Вульф, яка розмірковує над поглядом на військову фотографію чоловіка та жінки. За словами В. Вульф, і жінка, і чоловік згодні з тим, що війна – це смерть і жахіття. Однак, такі фото частіше підтримують бойовий дух солдат, ніж благають про розв'язання конфлікту мирним шляхом.

Фотографії маніпулюють багатьма факторами. Це і їх значення в історії, і коментарі, що знаходяться під світлиною. Одні й ті самі знімки можуть свідчити як на користь війни, так і стати аргументом проти. На думку С. Зонтаг, фото предметні і нічого не можуть розповісти. Однак більш важливо, що фотографії мають схильність переслідувати. Реципієнт не пам'ятає історію, в його

свідомості завмирають образи: звірства, конкретний сюжет, конкретна світлина чи людина на ній.

Продовжуючи цю тему, С. Зонтаг стверджує «фотографії військових жорстокостей ілюструють і підтверджують. Чи не торкаючись суперечок про точне число убитих (ці числа спочатку завищуються), фотознімок спочатку надає незаперечний зразок. Ілюстрована функція фотографії не зачіпає думок, забобонів, фантазій, неправдивої інформації. Інформація про те, що набагато менше палестинців загинуло при атаці на Дженін ніж стверджували палестинські представники (всупереч заявам ізраїльтян), справила набагато менше враження, ніж знімки врятованого центру табору біженців» [3, с. 64–65]

Маючи уявлення про війну, знаючи військовий побут та вигляд форми військових, можна з легкістю земітувати війну. Так з'являються постановочні кадри, що часто навіть входять в історію. Яскравий приклад знімки Р. Дуано, О. Гарднера, Дж. Розенталя та інших. Так найвідоміша фотографія Робера Дуано "Поцілунок біля будівлі муніципалітету" одночасно прославила його і зіпсувала життя. На знімку Париж, закохана пара серед метушливого натовпу, усі поспішають кудись і лише цим двом все одно – вони цілуються. Майстерно збудована композиція, випадкові перехожі, спонтанність та дещо розмитий кадр не дають засумніватися, що фото справжнє. Воно принесло славу автору, з'явилося у журналі "Life", було надруковане на плакатах, листівках, календарях, поштових марках та навіть постільній білизні. Проте кожна слава має свою ціну – у 1988 одна сімейна пара, що нібито "позує на фото" подала на Дуано в суд з вимогами сплатити гонорар 90 тис. доларів. Фотограф переміг у процесі, але йому довелося дещо заплямити репутацію "документального фотографа" – усі дізнались, що на знімку моделі і світлина постановочна.

Не приховує й те, що його знімки зрежисовані український фотограф Олександр Чекменьов. Він створив серію робіт зруйнованих будівель влітку 2014 року під час АТО у звільнених містах. У центрі кадру О. Чекменьова – люди на фоні власних зруйнованих будинків. Від гордості та пихи до горя й розпачу – емоції постраждалих надзвичайно різняться. Чекменьов так описує цей досвід: «У Семенівці і Миколаївці мені потрібно було мінімум півгодини, аби поговорити з однією людиною. На декого витрачалася година, аби зробити один знімок. За весь час перебування там лише двоє підійшли до мене і запросили до будинку, аби показати руйнування <...> Вони боялися, що їх реальне життя і їхні проблеми не покажуть. А мені не потрібні порожні зруйновані будинки, мені потрібні люди з їх реальними історіями. <...> У мене є фото, де люди позують залишки свого майна на тлі своїх зруйнованих будинків. Але вони трималися недовго, потім плакали. Це я знімати вже не міг» [4], Хоча ці кадри зрежисовані, вони не втрачають своєї художньої цінності – це хроніка втрат, які приносить війна, фіксація моменту, коли людина і війна залишаються віч-на-віч.

Війна не має унікальних рис, національності чи народності – як підлість чи нищість не мають гендеру. На усіх знімках з війни – однаковий розпач, страждання, смерть скорбота і руйнування. Чи зможемо ми відрізнити знімки з Афганістану від Сирії, якщо на них не буде прапора? Так з'являються фотосимволи війни, так звані "близнюки" чи шаблони. Наприклад, солдат, що годує собаку, проявляючи людяність, на фоні розвалених будинків. Або ж зламана чи брудна дитяча іграшка на фоні зруйнованого, розбомбленого міста. Скільки таких пластмасових зайців, кошенят, ляльок і паровозиків бачив кожен із нас? Ці фото викликають однакові емоції і можуть мати глибокий вплив на глядача, хоча сприймати їх як факт будуть не всі.

Ця «безіменність війни» створила можливість для маніпуляцій. Відомим є випадок на Донбасі – історія про восьмирічного хлопчика, якого нібито було поранено в аеропорту міста Донецька під час обстрілу. Така інформація з'явилась 27 травня 2014 року у соціальній мережі Twitter співробітниці російського телеканалу LifeNews Е. Котанджян [5]. Вона використала фото з Сирії, зроблене у квітні 2013 в місті Алеппо. Тоді після обстрілу загинуло дев'ять дітей. Російська журналістка і фейкового експерта зуміла знайти – ним стала Н. Поклонська – на той час самопроголошений прокурор Криму.

На думку дослідників, причиною легких військових маніпуляцій є колективна та історична пам'ять. Наприклад, М. Хальбвакс у статті «Колективна та історична пам'ять» стверджує, що колективні рамки пам'яті це не тільки дати, імена та формули. За його словами, існує декілька колективних пам'ятей. М. Хальбвакс зазначає: «Універсальної пам'яті не існує. Носієм всякої колективної пам'яті є група, обмежена в просторі і часі <...> Колективна пам'ять же, навпаки – це група, розглянута зсередини, причому за період, що не перевершує середній термін людського життя, а дуже часто за набагато більш короткий час. Вона являє групі її власний образ, який, звичайно, розгортається в часі, оскільки йдеться про її минуле, але таким чином, що вона завжди впізнає себе в змінюють один одного картинах. Колективна пам'ять – це картина подібностей, і вона природно уявляє собі, що група залишається, і залишається однаковою, тому що вона спрямовує свій погляд на групу, а змінилися відносини або контакти групи з іншими» [6].

Фікція змісту фотографії породжує розмови на теми етики в журналістиці та стандарти журналістики. Проте річ не тільки в новому Кодексі. Наврядчи нові правила зможуть щось вирішити там, де маніпулюють такими словами, як «правда», «мир», «війна», «страждання». З'являються ентузіасти, які найбільше налягають на оперативну роботу, адже скаржаться, що для перевірки тієї чи іншої інформації потрібно багато часу. Нібито Інтернет змінює одну новину за іншою щосекунди і якщо про це не розповісти зараз, то потім це вже буде неактуально. Проте це радше звичайна упередженість, брак досвіду,

непрофесійність та інтереси власника. Сучасний журналіст, фотограф чи редактор, який публікує інформацію про війну, заангажований. Його не можна змусити виконувати свої професійні обов'язки, не маючи при цьому реальних важелів впливу.

Висновки.

Етичний кодекс, який описано вище, буде діяти лише тоді, коли будуть створені конкретні важелі впливу на медіа, включно до відбору ліцензії. Вихід із цієї ситуації – підвищення рівня медіаграмотності серед населення. Відомі декілька інструментів, завдяки яким можна перевірити будь-яку інформацію в Інтернеті. Зокрема, користуючись сервісом «пошук за зображенням», можна зрозуміти чи була інформація опублікована раніше, ким, коли і в якому контексті, а також ким розповсюджено. Зображення з геолокаційними ознаками можна перевіряти, користуючись картами на кшталт Google Maps, куди вмонтовані зображення, або знімками із супутнику. Допомогою також можуть бути світлини або відео, зроблені на цій локації раніше, на них можуть фігурувати які-небудь більш конкретні деталі. Саме популяризація критичного мислення серед населення зможе запобігти маніпуляціям.

Список літератури:

1. Patrick Mulder. Twitter / [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://twitter.com/MrPatrickMulder/status/1498255096605515781?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1498264084877348866%7Ctwgr%5Ed571c81047dffcded43166bbb6beec78c6842bd%7Ctwcon%5Es2_&ref_url=https%3A%2F%2Fvoxukraine.org%2Fen%2Fphoto-fake-new-cover-of-time-magazine-comparing-putin-and-hitler%2F
2. Thornton T. Why Do Cats Dominate the Internet? / Т. Thornton [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pbs.org/mediashift/2013/05/why-do-cats-dominate-the-internet>
3. Сонтаг С. Смотрим на чужие страдания. / С. Сонтаг. – М. :Ад Маргинем Пресс, 2014. – 96 с.
4. Чекменьов О. Мені не потрібні зруйновані будинки, мені потрібні люди та їхні історії : [інтерв'ю] / К. Яковленко // День. – 2014. – № 188. – С. 1–12.
5. В Сети появились фейковые фото детей, якобы убитых на Востоке Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.stopfake.org/v-seti-poyavilis-fejkovye-foto-detej-yakoby-ubityh-na-vostoke-ukrainy>.
6. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память / М. Хальбвакс // Неприкосновенный запас, 2005. – № 2–3. – С. 40–41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>.

RECRUITMENT TO THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

Bondar Valeriia,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of Administrative Law and Administrative Process,
Lviv State University of Internal Affairs,
Lviv, Ukraine

Kachmaryk Dmytro
student of higher education,
Lviv State University of Internal Affairs,
Lviv, Ukraine

In the process of building Ukraine as an independent, democratic, legal and social welfare country, law enforcement reform was carried out bodies, which had a significant impact on the bodies of the National Police. Today, the priority task of every policeman is "service to the people" that is, the protection and protection of the rights and legitimate interests of citizens of Ukraine[3,c.5].

A special place in the process of reforming the police is occupied by its staffing. In the National Police of Ukraine (NPU), the implementation of personnel policy is entrusted to personnel support units. A separate place in the structure of the NPU apparatus is given to the Department of Personnel Support, which indicates the important role and importance of personnel procedures in the bodies of the NPU. The tasks of the Personnel Support Department of the NPU are: personnel support for the official activities of police bodies; organizational, methodical and informational support for the work of personnel support units of police bodies; ensuring the organization of selection work, study and staffing of police bodies with qualified personnel; organization and methodical provision of special training of policemen recruited for the first time in order to acquire the knowledge and skills necessary for the performance of police powers [1].

According to the Law "On the National Police", Article 49 establishes that citizens of Ukraine over the age of 18 who have a full general secondary education can be accepted for service in the National Police, regardless of race, skin color, political, religious and other beliefs, gender, ethnic and social origin, property status, place of residence, language or other characteristics. Requirements regarding the level of physical training for police officers and candidates entering the service of the National Police are approved by the Ministry of Internal Affairs [2].

Citizens of Ukraine who have expressed a desire to join the police force, in order to determine the state of their health, are required to undergo medical examinations, as well as a physical fitness level check, a psychophysiological examination, an examination for the detection of alcohol, narcotic and toxic addiction in order, determined by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. They also undergo polygraph testing with their consent.

In accordance with the procedure established by law, a special check is conducted for persons applying for police service, the procedure for which is determined by the law and other normative legal acts [2].

Regardless of professional and personal qualities, level of physical training and state of health, persons may not be accepted for the service of the NPU in the cases specified in Part 2 of Art. 69 of the Law "On the National Police":

- 1) during the last twelve months, preceding the admission to the service of the National Police, twice or more were brought to administrative responsibility;
- 2) in accordance with the norms of the law, have the status of suspect, accused (defendant);
- 3) refuse to undertake obligations to comply with the restrictions and/or sign the Oath of a police officer, defined by this and other laws of Ukraine;
- 4) persons who refuse to conclude a contract [2].

The winner of the competition, if it is held, is appointed to the vacant position of a police officer. Service relations of a person joining the police service begin from the day of issuing the Order on appointment to the position of a police officer.

Certification of police officers is carried out in order to assess their business, professional, personal qualities, educational and qualification levels, physical training on the basis of a deep and comprehensive study, determination of suitability for positions, as well as prospects for their official career. Attestation is carried out by attestation commissions of police bodies (institutions, institutions) created by their heads.

Decisions on certification are made by the head of the police, as well as heads of police bodies (facilities, institutions) in relation to persons who, in accordance with the law and other normative legal acts, are appointed to positions by their orders [2].

References:

1. Департамент кадрового забезпечення Національної поліції України / Офіційний сайт Національної поліції України . URL : <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1802871>.

2. Про Національну Поліцію: Закон України. від 02.07.2015. № 1264–XII. Відомості Верховної Ради України. 2015. Розділ 6 Ст.47-58. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Порядок та особливості складання адміністративних матеріалів: посібник поліцейського: навч. посіб. / В.В. Бондар, М.Ю. Бездольний, В.М. Галунько, та ін. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 44 с.

PROVISIONAL APPLICATION OF CRIMINAL SAFETY MEASURES

Corsei Andreea

asistent universitar
University Petre Andrei of Iași
PhD student

Airapetean Artur

associate profesor, PhD
University of European Studies of Moldova

Abstract

The application of security measures is given by the unanimously accepted conclusion that, in order to ensure the success of the fight against crime, means or measures must be used to complete the work of correcting and re-educating persons who have committed an act provided by criminal law. These security measures are added to the repressive means which are the punishments, in the manner of creating instruments of a predominantly preventive character, and not repressive, which should complete the way of sanctioning the perpetrator. They are therefore intended to remove the dangerous conditions that could create the conditions for new acts provided by the criminal law to be committed in the future. In fact, they are part of the general fight against crime and, like punishments, which are mainly preventive and then coercive, they also have a dual role to play.

Keywords: *safety measures, medical treatment, medical hospitalization, preventive character*

1. Introduction

Medical safety measures regulated by the provisions of art. 245-248 of the CPP are aimed at ensuring that the suspect or defendant does not constitute a danger to himself or to society. The two measures (temporary obligation to medical treatment and temporary medical hospitalization) are provided in such a way that they can be applied gradually, depending on, on the one hand, the degree of danger presented by the suspect/accused, and on the other hand, his desire or possibility to follow the treatment prescribed by the medical board.

In the specialized literature, safety measures have been defined as "penal law sanctions consisting of coercive measures of a preventive nature aimed at removing a state of danger that generates acts provided for by criminal law"¹. Safety measures of a medical nature have a pronounced character to protect the perpetrator and a low degree of coercion, they are also arranged in the interest of those who have come into

¹ C. Bulai, B. Bulai, Manual of criminal law. The general part, Ed. Universul Juridic, Bucharest, 2007, pp. 614.

conflict with the criminal law. Through these features, safety measures become procedural measures².

We believe that medical safety measures, as procedural measures, are aimed at removing a potential danger to society, a danger that the perpetrator, due to his state of health, cannot remove. They come to realize the preventive purpose of the criminal law, by treating the perpetrator medically, so that he can be able, by his own will, to conform to the social standard.

The measures can be ordered if two conditions are met, similar, for the obligation to follow a medical treatment and for the provisional medical hospitalization, namely those regarding:

1. The state in which the suspect/defendant is located;
2. The existence of a state of danger.

During the application of medical safety measures, the criminal law conflict brought to trial must also be resolved, to be analyzed to what extent the suspect or defendant can still be prosecuted or held criminally liable if he committed the acts either as a consequence of the disease suffering - diminished discernment or lack thereof - or under the sway of a need stronger than one's own will - the need for drugs or other substances.

1. The state of illness, including that caused by chronic consumption of alcohol or other psychoactive substances, in which the suspect/accused is. In the Code of Criminal Procedure, the disease from which the suspect/defendant suffers is not defined as an independent concept, although safety measures have a pronounced procedural character, in accordance with the provisions of art. 109 and 100 of the Criminal Code.

By "disease" is meant any condition that causes the suspect or defendant to commit acts against society, acts provided for by the criminal law. The illness suffered by the suspect or the accused may be of a physical or mental nature, may be pre-existing or arise as a result of the chronic consumption of alcohol or other psychoactive substances. As a result of this disease, the suspect or defendant cannot respect the rules of social conduct, integration and relationship with other members of society. The law does not condition the appearance of the illness from a certain moment in time, before or after the commission of the criminal acts for which the suspect or defendant is being investigated or tried. It also does not matter if the illness is the consequence of the chronic consumption of alcohol or other psychoactive substances or, because of the illness, the suspect/defendant started consuming or administering this type of substances.

From the point of view of the law, it is important that the suspect/defendant is treated for the disease he suffers from, even if it consists of chronic alcohol or psychoactive substance use, a disease that causes him to commit antisocial acts.

The purpose of requiring medical treatment is to ameliorate or treat the disease from which the suspect or defendant suffers, so that he is no longer a danger to society, to conform to social relations. The type of medical treatment is different, being conditioned by the nature of the disease from which the obliged person suffers.

² I. Neagu, M. Damaschin, Treatise on criminal procedure. General part, Second Edition, Ed. Universul Juridic, 2015, pp. 646

The order of the judge or the court requiring medical treatment is imperative, its compliance being mandatory for the suspect or defendant. The suspect or defendant participates of his own free will in the medical treatment sessions, and, in the situation where he does not comply with the decision of the judge or the court by which he was forced to undergo medical treatment, he will resort to medical hospitalization, as a coercive measure to ensure compliance court decision.

A second reason for medical hospitalization is provided by art. 247 CPP: the suspect or defendant is "mentally ill or a chronic user of psychoactive substances"³. "Mentally ill" means, in the sense of Law no. 487/2002 on mental health and the protection of people with mental disorders, a person with mental disorders, i.e. a person with mental imbalance or insufficient mental development or dependent on psychoactive substances, whose manifestations fall within the diagnostic criteria in force for psychiatric practice . Also, in the legal literature, the "mental patient" was presented as the person suffering from a mental illness; in most cases, mental illness decisively affects the intellectual factor of guilt in the case of committing an act provided by the criminal law, a circumstance that leads to the removal of the criminal character of the behavior adopted, due to the intervention of irresponsibility in the way it is regulated by the Criminal Code. Against the mentally ill who has committed an act provided for by the criminal law and represents a danger to society, the safety measure of medical hospitalization in a specialized institute can be ordered until recovery.⁴

Comparing the provisions of art. 245 and art. 247 CPP, we find that the state of illness that can determine the intervention of the state is different: for medical treatment, the state can intervene regardless of the type of illness that the suspect or defendant has, while medical hospitalization can only be ordered for mental illnesses.

In the current regulations, in the case of a contagious disease, medical hospitalization can only be ordered as a consequence of the suspect or defendant's bad faith failure to comply with the obligation to undergo medical treatment, practically, it is the second stage, based on the provisions of art. 246 para. 12 CPP.

Drafting of the provisions of art. 247 para. 1 CPP is contrary to the wording of art. 110 CP, because it unjustifiably restricts the situations in which medical hospitalization can be ordered, removing from the scope of application infectious diseases, provided by art. 110 hp.

State of danger. The provisions of art. 245 of the Civil Code allow the suspect or defendant to be forced to undergo medical treatment if he, because of his illness, poses a danger to society. Involuntary medical hospitalization can be ordered if the measure is necessary to "remove a concrete and present danger to public safety"⁵.

According to art. 110 CP, the measure of medical hospitalization can be ordered if the perpetrator is mentally ill, a chronic user of psychoactive substances or suffers from an infectious disease and poses a danger to society.

³ Republished in M. Of. No. 652 of September 13, 2012. We specify that the special law on the subject does not use the notion of "mentally ill", but the term used is "person with mental disorders".

⁴ <http://legeaz.net/dictionar-juridic/bolnav-mental>.

⁵ Tribunalulul Dâmbovița, s. penală, decizia nr. 183 din 16 iunie 2014, www.rolii.ro.

The legislator's inconsistency is manifested in terms of the statement of the state of danger: in the case of art. 245 CPP, the state of danger is for society, while in art. 247 CPP we are dealing with a danger to public safety. Article 245 of the CPP establishes the state of danger in a general, extended way, for society as a whole, it not being specified and not requesting to be mentioned by the judicial body, specifically, what it consists of.

The conditions are much more restrictive in the case of internment – the measure is extremely limiting with respect to fundamental rights, which can be compared to arrest, and the judge or the court must specify what constitutes a state of danger for public safety, this state of danger having to be concrete and current. This form of regulation is excessively restrictive, limiting the possibility of ordering medical hospitalization only to those cases in which the state of danger results from the concrete way of manifestation of the suspect or the accused. It excludes situations where medical expertise establishes a potential but unmanifest danger.

2. The competent body to propose the taking of measures and the competent judicial body to order them

Taking the measure of provisional obligation to medical treatment, as well as temporary involuntary medical hospitalization, are proposed, during the criminal investigation and the preliminary chamber procedure, by the prosecutor working on the file in which the respective person has the status of suspect or defendant.

At the trial in the first instance or on appeal, the measures may be ordered at the request of the prosecutor or the court, *ex officio*, may discuss the parties and may proceed to initiate the procedure for the provisional obligation to medical treatment or medical hospitalization.

According to art. 245 and art. 247 of the CPP, throughout the criminal process, the judge has the authority to rule on the taking of safety measures for the obligation to medical treatment and medical hospitalization.

In the criminal investigation phase, the rights and freedoms judge is competent, in the preliminary chamber procedure, the competence belongs to the preliminary chamber judge from the court competent to judge the case in the first instance, and in the trial phase, it belongs to the court, as a single judge, at the trial of the merits, or in full collegial proceedings, in the case of appeals.

The prosecutor's proposal must be accompanied by conclusive medical documents, preferably by a medico-legal expertise attesting to the suspect's or defendant's illness. During the settlement of the request, the court can order the performance of a medico-legal expertise that attests, on the one hand, the state of illness of the suspect or the defendant, and on the other hand, if this constitutes a danger to himself or others persons, who meet the requirements of danger for society or for public safety indicated by the provisions of art. 245 and 247 CPC.

The provisions of art. 246 para. 2 CPP obliges the prosecutor to, when formulating the proposal to require medical treatment, to accompany the medico-legal expertise file from which the necessity of taking the measure results. By comparison, in the case of

medical hospitalization, the prosecutor can support the request with other medical documents, the court being obliged, based on the provisions of art. 248 para. 5 CPP, to order the performance of a forensic psychiatric examination.

Regardless of the security measure requested by the prosecutor, the judge of rights and liberties or the judge of the preliminary chamber will be able to analyze the request only after carrying out a medico-legal psychiatric examination, which will have to establish the state of illness of the suspect/defendant, as well as the state of danger that he presents, whether it was submitted by the prosecutor or ordered by the judge during the resolution of the request for medical hospitalization.

The conclusions of the expertise must clarify the two objectives established by the judge or the court, but must not be substituted for it, in the sense of responding to the request of the prosecutor. The expertise must comply with the general requirements of a judicial expertise, leaving the judge or the court of law the right to interpret, analyze and determine the taking of the measure according to all the evidence administered to the case and the previous and present attitude and conduct of the suspect/defendant.

3. Court proceedings during the criminal prosecution and the preliminary chamber

The prosecutor's request is registered with the competent court, which, depending on the object of the request, must set the trial deadline: in the case of the safety measure of the obligation to undergo medical treatment, the request must receive a trial deadline within a maximum of 5 days from the registration, in time that, in the case of medical hospitalization, the term must be fixed immediately.

In both situations, the deadline is recommended, there being no penalty for exceeding it.

The trial takes place in the council room, in the presence of the suspect or the defendant and his lawyer elected or appointed ex officio. The lawyer elected or appointed ex officio must be present throughout the proceedings, even if the suspect/defendant is not present in court.

The participation of the prosecutor is mandatory.

The measures are ordered after hearing the suspect or defendant. In order to ensure his presence, the judge can order his bringing with warrants. As an exception to this rule, in the case of compulsory medical treatment, the suspect/accused may not be heard if he does not appear, and in the case of medical hospitalization, if he is already hospitalized and it is not possible to bring him, the judge must hear him at the medical institution where he is hospitalized.

The judge of rights and liberties or the judge of the preliminary chamber, based on the evidence submitted by the prosecutor, can assess whether it is necessary to continue the procedure or can reject the request as unfounded, when the evidence accompanying the request does not result in indications that foreshadow the existence of the conditions required by law to apply a safety measure.

If the evidence accompanying the prosecutor's request indicates that the suspect or the defendant suffers from an illness that may constitute a danger to society or presents

a potential state of danger through his behavior, a medico-legal examination may be ordered, which meets the objectives shown above: establishing the existence of the disease and the state of danger. The expertise will be carried out at the medico-legal institutions specifically designated for this, and the suspect or defendant has the right to appoint an expert to participate in its performance. Also, the suspect/defendant has the right to be represented by a specialist doctor during the establishment of the treatment scheme that he must follow.

The medical treatment that the suspect/defendant should undergo is not concretely determined by the expertise. Since its determination rests exclusively with specialist doctors, the judge will oblige the suspect or defendant to medical treatment or generic medical hospitalization, without specifying what these consist of. Such a method has the advantage that the change of treatment does not require the judge's consent, as long as the requirements of art. 246 and art. 248 CPP: the suspect or defendant is represented by the consulting doctor he chose during the expert examination, and the purpose of the treatment or hospitalization remains the same.

After carrying out the expertise - whether it is administered prior to the referral, at the request of the prosecutor, or during the trial of the referral, at the request of the judge -, the judge of rights and liberties or the judge of the preliminary chamber issues a reasoned conclusion, which can be appealed within of 5 days from the pronouncement. The introduction of the appeal does not suspend the execution; the suspect or defendant must undergo the established medical treatment or remain hospitalized during the trial of the appeal.

4. Duration of the measure

Regarding the measure ordered during the procedure regulated by art. 246 and art. 248 CPP, unlike the previous regulation (which established a maximum duration of 180 days for the criminal investigation phase), no term is provided, the legal texts do not refer to the obligation to medical treatment or medical hospitalization for a certain period. Since what is taken into account when taking the measure is the disease that has as a consequence the state of danger, for the termination of the measure it is necessary to remove or improve the state of disease and, as a consequence, to end the state of danger.

Thus, the suspect or defendant obliged to medical treatment or medical hospitalization will submit to the measure for the period of time conditioned by the state of health, the judge's conclusion not specifying a term for which the measure was ordered.

In the situation where, during the course of the treatment/internment, the suspect's or the defendant's health improved or even recovered, the judge of rights and liberties or the judge of the preliminary chamber will order the lifting of the applied measure.

The referral to the judge will be made by the prosecutor, the specialist doctor, the suspect/defendant or a member of his family. In order to determine whether the recovery or improvement of the state of health has taken place, the judge of rights and liberties or the judge of the preliminary chamber must follow the same steps necessary for taking the measure - namely the administration of a medico-legal expertise with the

objectives of establishing the state of health of the suspect or defendant and the state of danger. If the state of health has not undergone significant changes, the application will be rejected and the suspect/defendant will continue the treatment established by the initial conclusion.

5. Confirmation, termination or replacement of the measure in case of non-prosecution

Through O.U.G. no. 18/2016 regulated the hypothesis in which the prosecutor pronounces a solution of not sending to court, a situation in which the fate of the provisional medical measure remained uncertain. Thus, if the prosecutor resolves the case without ordering the referral to court, by the same order, he shall notify the judge of the preliminary chamber for the confirmation of the measure, its replacement or termination. The settlement of the referral takes place in the council chamber, in the presence of the prosecutor, of the person subject to the measure, if possible, in the presence of the defender elected or appointed ex officio, the measure being part of the category of those restricting rights and freedoms.

The judge of the preliminary chamber will order the performance of a medico-legal expertise that will establish the state of health of the person subject to the examination and will issue a reasoned conclusion, in the council chamber, which can be appealed within 3 days of the ruling.

The appeal is resolved in the council chamber, by the preliminary chamber judge from the hierarchically higher court or by the competent panel from the High Court of Cassation and Justice (art. 246 par. 13 and art. 248 par. 14 CPP).

In judicial practice⁶, the issue of the term in which the appeal against the conclusion ordering the taking of the safety measure of medical hospitalization, the way of calculating this term and the enforceability or not of the conclusion pronounced in this case, has been raised. In some opinions, it was appreciated that, although it is about taking the safety measure provided by art. 109 or art. 110 of the Civil Code, at the prosecutor's proposal formulated together with the classification ordinance adopted in the case, art. 315 para. 2 lit. e CPP refers only to art. 246 para. 13 CPP, not the entire text of the law, respectively the entire art. 246 of the CPP, so that the conclusion pronounced in the case of such notification is challenged with an appeal within 3 days from the pronouncement and, because there is no express law text, the appeal is suspense of execution. In another, majority opinion, it was shown that art. 246 para. 7 and art. 248 para. 8 CPC provides for a special appeal regarding the conclusion by which the security measure is taken, so that, for identity of reason and legal treatment, regardless of whether the proposal to take the measure is made during the criminal prosecution by the prosecutor or by the classification ordinance, the conclusion by which the safety measure provided for by art. 109 or art. 110 CP can be challenged

⁶ The meeting of the presidents of the criminal sections of the High Court of Cassation and Justice and the courts of appeal that took place at the Court of Appeal of Iași on May 18-19, 2017 (http://www.inm-lex.ro/fisiere/d_1913/Minuta%20meeting%20presidents%20sections%20criminal%20Iasi%2018-19%20may%202017.pdf, pt.5, pp. 7-8).

with an appeal within 5 days from the pronouncement, an appeal that does not suspend execution.

In the doctrine⁷ it was shown that, in relation to the provisions of art. 246 para. 13 of the CPP, it is still inadmissible to report on the taking, on a provisional basis, of safety measures of a medical nature, as it follows from the limited enumeration of the text that the judge of the preliminary chamber can only order the confirmation, replacement or termination of the measure. Although we agree with this opinion, we appreciate that the legislator's option was fair, considering that the specifics of these measures ordered during the criminal process, that of presenting provisional measures, is incompatible with the situation where there is no longer a criminal process in progress, the criminal action being extinguished as a result of the non-prosecution decision ordered by the prosecutor. For these reasons, it is natural that, after ordering such a solution, the preliminary chamber judge can only analyze the continued necessity of the existence of the measure, which, by confirmation, loses its provisional character and becomes definitive. If such a measure was not taken during the criminal investigation, it can be taken definitively, under the conditions of art. 315 para. 2 lit. it's CPP.

Also from the same reasons, related to the acquisition of the definitive nature of the safety measures, it follows that the provisional safety measure of the obligation to medical treatment may be replaced by the safety measure provided for by art. 110 of the Civil Code, under the conditions stipulated by these legal texts, regarding the commission by the person in question of an act provided for by the criminal law, unjustified.

As a consequence, the termination of the temporary measure of a medical nature will be ordered if it cannot be apprehended that the person concerned has committed an unjustified act provided for by the criminal law or if the measure is no longer necessary.

Regarding the moment of formulating the request to refer the judge, we appreciate that it must be that of the definitive stay of the solution of not sending to court, by rejecting the complaint formulated against it, by admitting the complaint and changing the basis of the classification, provided that this last basis held to allow the finding that the person concerned has committed an unjustified act provided for by the criminal law, through the confirmation by the judge of the preliminary chamber of the decision to abandon the criminal prosecution. A contrary interpretation, which would allow the transformation of a security measure of a provisional nature into a definitive one, before the definitive clarification of the fact that the criminal action has been extinguished, could produce non-compliant practical consequences. In the hypothesis where, for example, the complaint against the classification solution is accepted, with the consequence of sending the case to the prosecutor for the continuation of the criminal investigation or the start of the trial, it is obvious that the safety measure should retain its provisional character, specific to a criminal trial being.

⁷ V. H. D. Constantinescu, in M. Udriou - New Criminal Code - Previous Criminal Code. Comparative presentation. Remarks. Application guide. The more favorable criminal law, Ed. Hamangiu, 2014, pp. 1143.

During the trial of the case in the first instance or in the appeal, safety measures of a medical nature can be ordered at the request of the prosecutor or the court can be notified ex officio.

In this case, the measures are ordered directly by the court, in compliance with all the conditions provided by art. 246 para. 4-9, respectively art. 248 para. 4-11 CPP.

Bibliography:

1. C. Bulai, B. Bulai, Manual of criminal law. The general part, Ed. Universul Juridic, Bucharest, 2007.

2. I. Neagu, M. Damaschin, Treatise on criminal procedure. General part, Second Edition, Ed. Universul Juridic, 2015.

3. Law no. 135/2010 regarding the Criminal Procedure Code.

4. www.portal.just.ro

5. V. H. D. Constantinescu, in M. Udriou - New Penal Code - Previous Penal Code. Comparative presentation. Remarks. Application guide. The more favorable criminal law, Ed. Hamangiu, 2014.

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТА РЕАКЦІЯ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ

Анісімова Марина Федорівна

к. і. н., к. ю. н., доцент, доцент кафедри Міжнародного права
Державний податковий університет
м. Ірпінь

Тихонова Єлизавета Віталіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Державний податковий університет
м. Ірпінь

Вторгнення Росії в Україну призвело до великих людських жертв і гуманітарної кризи, погіршення фінансової стабільності, уповільнення темпів розвитку економіки, прискорення інфляції, втрати інвестицій у сталий розвиток, зміни глобального ланцюжка поставок, зростання цін на продукти харчування та добрива тощо.

З огляду на це, цілком закономірно, що увага науковців різних галузей знань прикута сьогодні до російсько-українського воєнного протистояння як найбільш актуальної проблеми, що терміново потребує свого врегулювання. Пошуком шляхів припинення повномасштабної війни Росії проти України та залагодженням непередбачуваних її наслідків, що можуть закінчитися глобальною катастрофою для всього людства, займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема: Сенаторова О., Сокурєнко С., Довганик Н., Чалюк Ю., Грицак Я., Панькова О., Пахоменко В. та експерти Міжнародного науково-дослідного інституту продовольчої політики (The International Food Policy Research Institute, IFPRI) Айзенман Н., Глаубер Д., Лаборде Д., а також аналітики з питань ринку праці Центральної Азії Хельф Г. і Занді М. [1].

Авторитетні спеціалізовані міжнародні організації, як от Продовольча та сільськогосподарська організації ООН, Міжнародна організація з міграції, Конференція ООН з торгівлі та розвитку, а також Moody's Analytics та банк Goldman Sachs свої наукові звіти також присвячують сьогодні прогнозуванню майбутніх соціально-економічних та політичних наслідків російсько-української війни [1].

Глобальний соціально-економічний розвиток людства залежить від геополітичних процесів та міжнародної стабільності. Безпрецедентна зневага російським урядом норм міжнародного права призвела до трагічних наслідків, насамперед, для України. Йдеться про масові вбивства і тортури військовослужбовців, громадських діячів і мирних жителів у Бородянці, Бучі, Ворзелі, Гостомелі, Димері, Дмитрівці, Іванкові, Ірпені та інших містах і селищах; викрадення та переслідування громадян України на окупованих територіях; соціально-економічну катастрофу у Луганській та Донецькій областях тощо.

Але не менш очевидною істиною є те, що ця війна, з огляду на її масштабність, матиме довготермінові трагічні наслідки й для всієї міжнародної спільноти. Зважаючи на це, зробимо спробу на підставі аналізу поточних подій та узагальнень результатів сучасних наукових розвідок оцінити їх.

Насамперед, зауважимо, що запроваджений США та державами ЄС пакет санкцій щодо великих російських компаній та Центрального банку Росії (ЦБ РФ), позбавив їх доступу до 643 мільярдів доларів. До того ж відключення США та ЄС низки російських банків від глобальної платіжної системи SWIFT та обмеження експорту високих технологій і використання валютних резервів для оплати експорту, довели Російську економіку до глибокої рецесії.

Показовим явищем в оцінці стану справ з темпами розвитку економіки РФ стала зміна риторики самих російських високопосадовців: якщо донедавна вони демонстрували на публіці обережний оптимізм, то тепер хоча б частково стали говорити правду. А вона має виражений гіркий смак, бо за базовим сценарієм, складеним самими росіянами, наступного року економіка впаде на 8,3% нижче рівня 2021 року, а за "стресовим" – щонайменше до 2024 року досягне найбільшого падіння у мінус 11,9%[3]. Прогнозовані показники російського експорту в 2022-2024рр. фіксують його падіння на 45-51%, а імпорту – на 52-58% [4]. І це за доволі оптимістичним баченням, представленим центробанком РФ.

Більш об'єктивні оцінки авторитетних міжнародних фінансових експертів (Інституту міжнародних фінансів у Вашингтоні, Єльського університету) виглядають песимістичніше. Наприклад, згідно зі свіжим дослідженням Єльського університету, Росія вже втратила підприємства, на частку яких припадає близько 40% її ВВП [5]. А якщо до цього додати безпрецедентний вплив з РФ капіталу та населення, фактичну ізоляцію країни-агресора від міжнародних фінансових ринків, обвал російський імпорту та провал імпортозаміщення, то стає зрозумілим, що це вже не просто стагнація, а наближення до тотального колапсу.

Проте вище наведені наслідки війни – це лише частка ціни за найбільше у світі (з часів другої світової) військове протистояння для самого агресора. А є ще й інша важлива складова – ціна, тягар якої лягає на усе міжнародне співтовариство.

Повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну виклало світовій спільноті кілька важливих уроків у вирішенні продовольчої кризи. В цьому контексті варто взяти до уваги, що Україна та Росія є глобальними гравцями на аграрному та продовольчому ринках. У 2021 році країни увійшли до топ-3 світових експортерів кукурудзи та ріпаку. На їхню частку за даними JP Morgan, припадає майже 30% світового виробництва пшениці. Крім того, Україна є найбільшим світовим експортером соняшникової олії (Росія - на другому місці). Разом вони виробляють до 60% соняшникової олії у світі [6]. 25 африканських країн імпортують більше 1/3 своєї пшениці з двох країн, що перебувають сьогодні у стані війни. Для 15 з них ця частка перевищує половину. За даними Чиказької біржі, ціни на пшеницю нині досягли 14-річного максимуму [7].

Все це в сукупності з брутальними методами (то надуманих погроз «брудною бомбою, то «зернового шантажу»), до яких вдається держава–терорист, спонукає

бізнес та уряди шукати механізми подолання майбутніх криз, пов'язаних зі зростанням загроз глобальним продовольчим мережам й іншим проблемам загальносвітового масштабу. В цьому контексті термінова реакція політикуму, в особі Міністра закордонних справ Литви Габріелюса Ландсбергіса, який запропонував обійти «зерновий шантаж» Росії організацією військових ескортів українським суднам–зерновозам [8], дає надію сподіватися, що міцне єднання демократичних сил стане запорукою перемоги над сучасною терористичною тиранією та її руйнівними наслідками для розвитку людства.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, зауважимо, що прийнявши на себе удар історично нової осучасненої форми тиранії – терористичної тиранії, що ототожнюється сьогодні з РФ, – Україна захищає не лише своє суверенне право на свободу вибору майбутнього для українського народу. Фактично зараз Україна стала «спусковим механізмом» глобальної трансформації людства, міжнародних безпекових інститутів, політичних та соціально-економічних систем у різних країнах світу. Й від того наскільки згуртовано політичні еліти провідних країн світу підійдуть до надання допомоги нашій державі в її боротьбі за свободу і незалежність, за право відстояти свій вибір на демократичний розвиток та післявоєній відбудові України, від того наскільки Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз і Світовий банк, а також інші міжнародні організації та інституції зможуть реформувати існуючі безпекові та інші міжнародні правозахисні механізми, буде залежати подальше існування людської цивілізації на нашій планеті.

Список літератури:

1. Див.: Сенаторова О. Як РФ встигла порушити майже всі норми міжнародного права за одну ніч? URL: <https://uba.ua/ukr/news/8973/>; Aizenman N. Russia's war on Ukraine is dire for world hunger. But there are solutions. URL: <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2022/03/06/1083769798/russias-war-on-ukraine-is-dire-for-world-hunger-but-there-are-solutions>; Bloomberg. How War in Ukraine Threatens the World's Economic Recovery. URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2022-02-25/war-in-ukraine-how-the-ukraine-russia-conflict-could-impact-the-global-economy> (дата звернення: 23.10.2022).

2. FAO. The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict. URL: https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/faoweb/2022/Info-Note-Ukraine-Russian-Federation.pdf; UNCTAD. The impact on trade and development of the war in Ukraine. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d1_en.pdf (дата звернення: 23.10.2022).

3. Росія тихо порахувала прямі втрати фінансового сектору від санкцій: цифри вражають // <https://tsn.ua/groshi/rosiya-tiho-porahuvala-pryami-vtrati-finansovogo-sektoru-vid-sankciy-cifri-vrazhayut-2158504.html>

4. Тривога у Москві. Мінфін та центробанк визнали перші економічні вибухи // <https://glavcom.ua/economics/finances/pohanij-i-shche-hirshij-jaki-stsenariji-chehajut-na-rosijsku-ekonomiku-868412.html>

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Баранівська Олександра Олександрівна

Студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Академія праці, соціальних відносин та туризму

Комп'ютерні технології допомагають людству розвиватися та пізнавати світ завдяки науковим відкриттям. Аналіз сучасних досягнень у процесі розвитку людства засвідчує, що найвизначнішим і найголовнішим витвором людського розуму є штучний інтелект. Ідеться про здатність автоматичних систем формалізувати та виявляти властивості, асоційовані з поведінкою людини. А технічними вміннями – сьогодні вже нікого не здивуєш. Конкуренція в даній галузі постійно зростає, і юристи змушені вдаватися до нестандартних методів самореклами, які б вигідно вирізняли їх серед інших на новітньому ринку, сприяли пошуку нових клієнтів, максимальній професійній самореалізації [1, с. 49].

Хмарних технологій, блокчейну, криптовалюти тощо, враховуючи темпи та спрямованість їх розвитку, не можуть і надалі залишатися поза увагою законодавчого регулювання, внаслідок їх впливу на трансформацію існуючих та формування нових суспільних відносин [2, с. 61].

В умовах становлення інформаційного суспільства цей феномен став усвідомлюватися не стільки як інженерно-технологічне досягнення, а як явище, наскрізь означене проблемами гуманітарного дискурсу, адже його впровадження залишає дедалі більше питань, ніж відповідей на запити людства. Особливої актуальності набуває осмислення перспектив широкого використання зазначених систем у професійній діяльності, зокрема у сфері юриспруденції.

Завдяки роботизації та цифровим технологіям вже автоматично здійснюється аналіз документів (наприклад, складання договорів, позовів, тощо) [3 с. 31-32].

Я переконана у тому, що штучний інтелект має розглядатися **вже зараз як рівноправний учасник правовідносин** і відповідно до цього мають бути прописані його правила співжиття з біологічною людиною (представниками нашого виду). За теперішній час, автоматизація та переведення державних реєстрів багатьох країн на платформи блокчейн, які за своєю здатністю унеможливають здійснення державного контролю створюють умови для встановлення такого контролю з боку штучного інтелекту і фактична цифровізація світу може відбуватися не за правилами і моделями, які намалювала собі людина, а за тими, як це змоделює і обґрунтує сам для себе штучний інтелект.

Намагання зблизити людину та машину в зазначеній сфері вже мають чимало прикладів. Так, 2016 року дебютував Do Not Pay – робот-адвокат. Це – програмне забезпечення, яке безкоштовно надає консультації тим, кого було оштрафовано на парковці. Робот був протестований у Нью-Йорку та Сіетлі і після цього став доступним у 50 штатах США. Як стверджує його засновник Джошуа Броудер, за

два роки свого існування Do Not Pay оскаржив 375 тис штрафів за парковку в неналежному місці, завжди виграючи позов.

На початку 2018 року в США відбулися змагання між штучним інтелектом та юристами. Їх суперником був штучний інтелект – програма Law Geeks, платформа на основі хмарних технологій, що переглядає та аналізує документи на основі визначених критеріїв. Штучний інтелект виявився більш підготовленим, аніж досвідчені фахівці. Найвищий результат комп'ютера – 100%, а найкращого фахівця – 97%.

Все ж таки чи може штучний інтелект замінити суддю?

У статті 6 Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ, Конвенція) закріплене право розгляду справ незалежним і безстороннім судом. Проте ні в статті 6, ні в коментарях до неї немає прямої заборони використання штучний інтелект й не сказано, що правосуддя здійснюється лише суддею-людиною. Практики Європейського суду з прав людини у світлі порушення статті 6 Конвенції через застосування штучний інтелект при прийнятті рішення ще не було [4]. Національне право деталізує норму Конвенції у статті 127 Конституції України, де закріплено, що правосуддя здійснюють судді та судову владу покладено саме на них [5]. Аналогічна правова позиція міститься у статті 92 Основного Закону ФРН [6]. Таким чином, штучний інтелект не може замінити суддів, однак, ніщо не забороняє оптимізувати роботу судді та суду шляхом залучення штучного інтелекту .

Основними перспективами використання штучного інтелекту в юриспруденції, які можуть слугувати пріоритетними напрямками подальших досліджень, варто вважати:

- перетворення програмної інженерії на інтелектуальну, зокрема створення програмних систем для імітації інтелектуальної діяльності юриста;
- вияв адаптаційного потенціалу представників професії юриста в нових культурних умовах, зокрема в умовах тотальної інформатизації та поширення систем штучного інтелекту;
- оптимізація технічної складової роботи юриста, зокрема зменшення часу на роздуми та вирішення судової чи правової справи, економія на оплаті праці юристів;
- висування нових вимог до компетентних характеристик юриста, адже сучасний представник такого фаху має бути готовим до «співпраці» з машиною, оптимального використання її потенціалу задля встановлення високих правових цінностей та ідеалів правового суспільства;
- актуалізація прогностичної функції філософського знання, зокрема нагальність вивчення окресленої проблематики в контексті як філософської антропології, так і філософії техніки.

Використана література:

1. Варава І. П. Теоретико-правові основи використання технологій штучного інтелекту у сучасній юриспруденції. Інформація і право. №1(32). 2020. С. 47–54.

2. Бережевець А. М. Правовий статус роботів: проблеми та перспективи визначення. Інформація і право. № 1 (28). 2019. С. 61–67.

3. Кравчук С. М., Боровікова В. С. Юрист майбутнього в співпраці зі штучним інтелектом. Міжнародний науковий електронний журнал ЛОГОΣ. ONLINE. № 3. 2019. С. 30–33.

4. Текст Конвенції представлено з поправками, відповідно до положень Протоколу № 15 (GETS по. 213) з дати набуття ним чинності 1 серпня 2021 та Протоколу № 14 (GETS по. 194), з дати набуття ним чинності 1 червня 2010 року. Ст 6 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Конституція України (ст. 127). [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. IX. Die Rechtsprechung Art 92 Die rechtsprechende Gewalt ist den Richtern anvertraut; sie wird durch das Bundesverfassungsgericht, durch die in diesem Grundgesetze vorgesehenen Bundesgerichte und durch die Gerichte der Länder ausgeübt (стаття 92 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини).

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Гнілуша Сергій Іванович,

аспірант
Університет економіки і права «КРОК»
м. Київ, Україна

Казік Тетяна Вікторівна

аспірантка
Університет економіки і права «КРОК»
м. Київ, Україна

Відновлення державної незалежності України і встановлення міжнародних відносин зумовили необхідність нового соціокультурного підходу.

Міжнародні відносини можуть виникати між фізичними і юридичними особами й іншими суб'єктами різних держав і міжнародних суб'єктів.

Поняття «міжнародні відносини» - це сукупність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних, військових, соціальних, культурних та інших зв'язків між державами [3].

XXI століття верифікує себе постіндустріальним, де домінує інноваційний сектор економіки, права, науки з різноманітною індустрією знань.

Проблемі формування сучасного права у контексті соціокультурної парадигми присвячено ряд наукових праць із загальнотеоретичної юриспруденції таких вітчизняних науковців, як: В. Дудченко, О. Копиленко, Р. Луцький, Л. Макаренко, Н. Пархоменко, С. Шевчук та ін.

Так, у своєму дисертаційному дослідженні Р. Луцький зазначає, що, у межах соціокультурного підходу до розуміння позитивного права, процес формування сучасного та найбільш дієвого способу правової регуляції за допомогою законів характеризується тривалим періодом свого розвитку [1].

Надаючи характеристику соціокультурного виміру позитивного права як способу осмислення правової реальності, автор виокремлює в ньому два фундаментальні аспекти: соціальні витoki права та культурологічні витoki права. Ці витoki взаємопов'язані та втілюють в собі всю сукупність нормативно-регулятивних систем певного соціуму. Також він зазначає, що у контексті соціокультурного підходу позитивне право пов'язане з такими поняттями, як «людина», «соціальна практика», «менталітет», «традиції» і що саме такий підхід є визначальним способом осмислення правової реальності.

Компетентність політичних осіб, уповноважених до прийняття та реалізації рішень у сфері міжнародних відносин держави, стосується не лише зовнішньополітичних проблем, а й будь-яких інших, що пов'язані з інтересами громадян у міжнародному середовищі. Саме соціокультурна компетентність, яка поряд з мовною, дискурсивною та стратегічною компетенціями формує комунікативну здатність людини.

Соціокультурна компетентність ділового спілкування складається з двох компонентів: соціокультурного (вербальні стереотипи та реалії, оволодіння якими є необхідним для оформлення комунікацій відповідності до норм, які існують у даній мовній спільноті) та ділового соціокультурного компонента (множина стереотипів та реалій, необхідних для оформлення ділової комунікації згідно норм, які існують у даній мовній спільноті та культурному соціумі виключно для врегулювання ділових стосунків [2].

Підводячи підсумки теоретичного аналізу ролі соціокультурного підходу у міжнародних відносинах, можна зазначити, що сам такий підхід враховує відповідні чинники, які впливають на встановлення державою формально визначених правил поведінки у вигляді правових норм.

Список літератури:

1. Луцький Р.П. Теоретико-правові засади формування та розвитку сучасного позитивного права: автореферат дис. ... д-ра юридичних наук: 12.00.01. Київ, 2017. 46 с.
2. Максимець М. В. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови // Вісник Львівського університету. – 2006. – Випуск 21. – С. 211-218
3. Міжнародне право. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_1.html (дата звернення: 15.10.2022).

ЗМІНА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ СУДОВИХ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грачова О.Ю.

студентка 3 курсу факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий керівник

Пленюк М. Д.

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інтелектуальної власності та приватного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

24 лютого 2022 року російська федерація (надалі-рф) розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Такі дії призвели до тимчасової окупації частини територій нашої держави, що спричинило неможливість належного виконання повноважень органами державної влади, зокрема судової. Відтак, з метою забезпечення судами здійснення належного правосуддя, дотримання прав громадян, забезпечення верховенства права та законності, суб'єктами владних повноважень було вжито термінових заходів щодо вироблення механізму здійснення судових рішень, зокрема запровадження тимчасової зміни територіальної підсудності судових справ. Такі нововведення стосувались й цивільного судочинства.

Згідно із статистикою Верховного Суду, за період воєнного стану суди ухвалили приблизно 1 млн. судових рішень, зокрема за період з 24.02.2022 р. по жовтень 2022 р. Касаційний цивільний суд Верховного Суду ухвалив 12500 судових рішень [1]. Такі показники свідчать про необхідність дослідження способу дотримання прав громадян у судовому порядку, спираючись на зміну територіальної підсудності у місцях з активними бойовими діями.

Мета наукових тез полягає у визначенні особливостей зміни територіальної підсудності судових справ у цивільному судочинстві в умовах воєнного стану.

Відповідно до ст. 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначений Конституцією України та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені [2].

Отже, слід зауважити, що вищезгадана норма передбачає функціонування діяльності судочинства й в умовах військових дій.

Законодавчим органом Верховною Радою України (надалі-ВРУ) було запроваджено Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ», яким передбачено, що у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено[3]. Наведене свідчить, що судові справи можуть бути розглянуті у інших за територіальною підсудністю інстанціях, які наділені компетенціями здійснювати цивільні провадження.

Верховний Суд дозволив зміну територіальної підсудності більше, ніж сотні національним судам, які у зв'язку із агресією РФ не можуть здійснювати провадження за своїм місцем розташування. Тому в будь-якому випадку незважаючи на те, що суд, який мав розглядати справу припинив свою діяльність, розгляд справи буде здійснюватись іншим судом, що є найбільш територіально наближеним. Зауважимо, що для визначення компетентності здійснення певної справи, варто звернутися до сайту конкретного суду, що входить до місця реєстрації позивача в якому зазначається інформація щодо його нового «розташування». Зокрема, офіційний сайт Судової влади України також містить вищезгадані відомості [4].

Зауважимо, що для визначення підсудності особистої цивільної справи позивач повинен скористатися положеннями статей 26–30 Цивільного процесуального Кодексу України (надалі – ЦПК України) та на їх підставі визначити суд, до якого необхідно звертатися з позовом (заявою, скаргою). Якщо роботу такого суду тимчасово припинено на підставі розпорядження Голови Верховного Суду, позов (заява, скарга) подається до суду, визначеного таким розпорядженням [5].

Особливої уваги при зміні територіальної підсудності в цивільних справах потребує дистанційний формат. Адже, в умовах воєнного стану, онлайн здійснення судочинства стає можливістю для функціонування органів судової влади з урахуванням інформаційних технологій та дає гарантію для участі сторін у провадженні з будь-якої точки земної кулі.

З огляду на поточну ситуацію, яка характеризується відсутністю в Україні повністю безпечного місця, великої кількості повітряних тривог, що спричиняють ускладнення участі у судовому засіданні, адже всі присутні мають негайно переміститись в укриття, на порядку денному опинилось питання забезпечення якісної діяльності суду. Тому, актуальністю наділений альтернативний формат здійснення судочинства, а саме- дистанційний, який дає змогу реалізовувати судовий процес доступно та безпечно для всіх учасників.

Таким чином, у ВРУ прийнято законопроект «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського Процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)»(надалі-Законопроект)

[6]. Відповідно, в Законопроекті зазначається про можливість учасників справи, їх представників брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Зокрема зазначено, ризики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи.

Погоджуючись із авторами цього законопроекту та сприймаючи доцільність його правових норм, вважаємо його прийняття на часі, адже припис нормативного акту повністю відповідає ст.7 ЦПК України, в якій йдеться про гласність судового процесу та його повну відео- чи фото- фіксацію[5].

Враховуючи вищенаведене, зауважимо, що розглянута у наукових тезах зміна територіальної підсудності судових справ у цивільному судочинстві є вимушеним заходом задля належного забезпечення прав громадян під час судового процесу. Зазначимо, що законодавством миттєво запроваджено зміни до відповідних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність суду. Особливої уваги у дослідженні цього питання потребує доцільність прийняття Законопроекту «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського Процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)». Адже в складних умов сьогодення є важливим здійснення судочинства належно, доступно та безпечно. При цьому, варто відзначити, що діяльність органів судової гілки України здійснюється на високому рівні, про що свідчать статистичні дані Верховного суду.

Список літератури:

1. Які суди змінили підсудність на час воєнного стану: Публікація від 11 квітня 2022 року. Go Law. офіц. веб-сайт. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/yaki-sudi-zminili-pidsudnist-na-chas-voennogo-stanu/> (дата звернення: 21.10.2022)

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України №389-VIII від 12 травня 2015 року. Верховна Рада України. офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.10.2022)

3. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України №2112-IX від 3 березня 2022 року. Верховна Рада України. офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення: 21.10.2022)

4. Судова влада України: Офіційний веб-портал судової влади в Україні від 2004 року. Державна судова адміністрація України. офіц. веб-сайт. URL: <https://court.gov.ua> (дата звернення: 21.10.2022)

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України № 1618-IV від 18 березня 2004 року. Верховна Рада України. офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 21.10.2022)

6. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану): Проект Закону України № 7316 від 26 квітня 2022 року. Верховна Рада України. офіц. веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1279852> (дата звернення: 21.10.2022)

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гурковська К.А.,

викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
факультету №3 ПФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ

Сковрон В.В.,

здобувач вищої освіти
2 курсу факультету № 2 ПФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ

Війна не залишає без змін функціонування жодної державної інституції. Особливо це стосується органів та установ сектору безпеки і оборони України. На засіданні Верховної Ради України 15 березня 2022 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану» [1]. Новим законом передбачено певні доповнення повноважень Національної поліції.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Сьогодні воєнний стан є особливим правовим режимом діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та організацій в Україні у виняткових обставинах, пов'язаних тільки з обставинами зовнішнього характеру – необхідністю відбиття агресії проти України або запобігання безпосередній загрозі агресії.

Особливості організації діяльності органів Національної поліції щодо охорони громадського порядку в умовах воєнного стану визначено чинним законодавством, насамперед Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2] і залежать від завдань, які повинні бути виконаними та стану оперативної обстановки. З урахуванням оперативної обстановки, наявної інформації, політичних, економічних, соціальних умов, географічного положення, інших обставин розробляються спеціальні плани, відповідно до яких здійснюється розстановка особового складу та матеріально-технічне забезпечення органів Національної поліції.

Важливого значення набуває психологічна підготовка особового складу, спеціальна фізична та професійна натренованість та загартованість [3, с. 340]. За

високої загальної підготовленості особового складу до дій в умовах воєнного стану навіть раптове, не прогнозоване виникнення надзвичайних ситуацій не поставить особовий склад органів та підрозділів Національної поліції у складне становище.

Підготовка типового плану на випадок введення режиму воєнного стану, наприклад, організація розшукових заходів у разі появи озброєної злочинної групи, вимагає певного досвіду від керівника, знання особливостей місцевості, аналізу оперативної обстановки тощо.

Як правило, розроблення типового плану проходить у чотири етапи: підготовчий; безпосереднє розроблення плану; його узгодження, корегування, затвердження; доведення його до виконавців.

На підготовчому етапі начальник органу Національної поліції з'ясовує цілі і завдання планування, вивчає законодавчі та інші нормативні акти, доручення та рекомендації МВС України, досвід інших органів, інформацію про події, яким слід запобігти, їхні наслідки, реагування на них. Начальник органу Національної поліції дає доручення зібрати пропозиції керівників підлеглих підрозділів щодо конкретних заходів, маршрутів, контрольних пунктів, місць розташування оперативних груп, закріплення транспорту, виконавців. Враховуються дії інших органів, якщо план зачіпає їхню компетенцію, наприклад, під час евакуації населення з території.

На другому етапі визначають структуру плану, перелік його позицій, склад оперативного штабу, його функціональні обов'язки, склад оперативних груп працівників, порядок їх дій, організація контролю, зв'язку, матеріально-технічного постачання, схеми особливо важливих об'єктів, які підлягають охороні, склад і місце розташування резерву.

На третьому етапі проект плану узгоджують з органами виконавчої влади, іншими правоохоронними структурами, зокрема з прокуратурою, Службою безпеки, прикордонним військовим гарнізоном, сусідніми органами Національної поліції та вищим керівництвом. В проект плану вносять зміни і доповнення, проводять його коригування, уточнюють спільні дії. Після цього проект плану доопрацьовується в остаточному варіанті і доповідається старшому начальнику (начальнику ГУНП в області, місті) для затвердження, якщо це не належить до компетенції самого розробника типового плану.

На четвертому, завершальному, етапі план доводять до виконавців. Начальник органу Національної поліції на оперативній нараді, на заняттях, інструктажі чи в іншій формі оголошує типовий план як управлінське рішення, знайомить виконавців з їх функціональними обов'язками, що виникнуть у разі приведення плану в дію, ставить додаткові завдання щодо організації виконання планових заходів. План тиражується, якщо це необхідно, надсилається вищому суб'єкту управління, іншим органам, причетним до його виконання. При цьому зберігається режим таємності, якщо того вимагають планові заходи.

У разі введення режиму воєнного стану начальник ГУНП повинен провести заходи, визначені планом підготовки до дій у цей період, який передбачає комплекс заходів, спрямованих на приведення органу Національної поліції до

стану бойової готовності та забезпечення громадської безпеки і охорони громадського порядку на території оперативної відповідальності [3, с. 357].

Таким чином, об'єктом уваги діяльності органів Національної поліції є внутрішні загрози воєнного стану в Україні, особливо такі, як криміналізація суспільства, розвиток «тіньової економіки», різні прояви тероризму, неналежне виконання законів і низький рівень правопорядку та ін. Основною функцією органів Національної поліції щодо забезпечення режиму воєнного стану є протидія внутрішнім загрозам, чого досягають вирішенням таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо з її організованими формами; протидія різним проявам тероризму; забезпечення громадської безпеки тощо.

Література:

1. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану : проект Закону України від 13.03.2022 № 7147 // База даних «Законотворчість України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73909
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 1647-III // Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. Ст. 250
3. Адміністративна діяльність: навч. посіб. / [М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Калаянов та ін.]. К. Правова єдність, 2009. 432 с.

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ОСПОРЮВАННЯ ТОРГІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Дем'янчук Юрій Вікторович,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

Антонюк Тарас Сергійович,

здобувач 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Київського національного університету технологій та дизайну

Осіпова Людмила Миколаївна,

здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Київського національного університету технологій та дизайну

Попрієнко Руслан Олексійович,

здобувач 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Київського національного університету технологій та дизайну

Притульська Вікторія Владиславівна,

здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Київського національного університету технологій та дизайну

Вступ. Актуальність обраної теми полягає в тому, що однією з основних стадій процедури банкрутства є стадія конкурсного провадження, саме в рамках зазначеної стадії здійснюється продаж майна боржника. Необхідність реалізації майна у процедурі банкрутства шляхом проведення торгів зумовлена метою процедури конкурсного виробництва – максимального та пропорційного задоволення вимог кредиторів, що досягається шляхом залучення до торгів найбільшої кількості учасників та продажу майна по найбільш високій ціні, з одного боку, та мінімізацією витрат на організацію та проведення торгів, з іншого. Кошти, отримані від продажу майна боржника, що включаються до конкурсної маси.

Виклад основного матеріалу. На практиці складності виникають у процесі оскарження банкрутних торгів. Оскарження банкрутних торгів є однією з найбільш поширених категорій спорів, що розглядаються та вирішуються в судовому порядку. Це пов'язано, перш за все, з тим, що у рамках конкурсного виробництва майно боржника реалізується за зниженими цінами, що призводить до різних зловживань та порушень. Разом із тим, від дотримання правил під час проведення банкрутних торгів залежить досягнення мети самої процедури конкурсного виробництва.

Організація та проведення торгів здійснюється відповідно до вимог чинного Кодексу України з процедур банкрутства [1]. Ряд значних роз'яснень щодо реалізації майна боржника на прилюдних торгах також сформульовані на рівні Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28.01.2013 № 24-152 / 0 / 4-13 „Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення у цивільній справі”.

Також ВСУ роз'яснив, що оскарження результатів проведення прилюдних торгів і продажу предмета іпотеки, передбачене статтею 48 Закону України „Про іпотеку”, є пред'явленням вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу, укладеного на прилюдних торгах. За таких умов оскарження результатів торгів відповідно до статті 48 Закону України „Про іпотеку” означає можливість оскаржити договір, укладений на прилюдних торгах, як з підстав невідповідності його вимогам ЦК України, зокрема статтей 203, 215 ЦК України, так і з підстав, передбачених статтями 45–47 Закону України „Про іпотеку” [4, 5].

Незважаючи на наявність повної та детальної законодавчої регламентації, проте, на практиці під час проведення банкрутних торгів часто допускаються порушення. Законодавець закріплює право на оскарження результатів торгів у межах справ про банкрутство (ст. 48 Закону України „Про іпотеку”).

За наслідками аналізу роз'яснень від ВСУ можна дійти висновку про те, що на законодавчому рівні відсутній вичерпний перелік підстав для визнання торгів недійсними. Закон про банкрутство також не містить у собі повний перелік підстав для визнання банкрутних торгів недійсними. У зв'язку з даним, практичний інтерес представляє аналіз матеріалів господарської судової практики. На рівні правозастосовної практики розкриваються як законодавчо передбачені випадки визнання торгів недійсними, а також інші порушення правил проведення банкрутних торгів, які виявляються господарськими судами.

За рішенням ВСУ для визнання судом електронних торгів недійсним необхідним є: наявність підстав для визнання прилюдних торгів недійсними (порушення правил проведення електронних торгів); встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду [6].

Викладені вище види порушень на практиці є найбільш поширеними. Однак, цей перелік порушень не є вичерпним. Беручи до уваги різноманітність різних

видів порушень правил проведення банкрутних торгів, а також з метою дозволу спірних ситуацій, що виникають на практиці, вважаємо за необхідне систематизувати та узагальнити спірні питання судової практики щодо досліджуваної категорії справ [2]. У рамках цього огляду з урахуванням різних видів порушень, що допускаються при проведенні банкрутних торгів, доцільно надати роз'яснення щодо спірних ситуацій, що виникають під час розгляду господарськими судами відповідних категорій справ.

У разі виявлення порушень у порядку проведення торгів зацікавлені особи мають право забезпечити захист своїх законних прав такими способами: оскарження проведених торгів; визнання банкрутних торгів недійсними, в тому числі, визнання недійсними угод, укладених за результатами їх проведення; стягнення збитків з організатора торгів; усунення арбітражного керуючого; стягнення збитків з оператора електронного майданчика.

Визнання банкрутних торгів недійсними тягне за собою наступ наступних правових наслідків: майнові наслідки, що настали в результаті визнання вчиненого правочину недійсним; притягнення до відповідальності осіб, які відповідають за проведення торгів [3].

Висновок. Таким чином, за результатами аналізу норм чинного законодавства в частині регулювання заперечення торгів у справах про банкрутстві, а також матеріалів правозастосовчої практики можна прийти до висновку про те, що оскарження банкрутних торгів є однією з найбільш поширених категорій спорів, що розглядаються та вирішуються в судовому порядку. Це пов'язано, перш за все, з тим, що у рамках конкурсного виробництва майно боржника реалізується за зниженими цінами, що призводить до різних зловживань та порушень. Разом із тим, від дотримання правил під час проведення банкрутних торгів залежить досягнення мети самої процедури конкурсного виробництва. На основі викладеного, необхідно вдосконалювати норми чинного законодавства України.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 05.11.2022).
2. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Годяк А. І. Науково-практичний коментар до Глави 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницькій діяльності). Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
3. Demianchuk Yu., Savchenko L., Subbot A. Influence of corruption on the economic development of Ukraine in terms of reformation: a retrospective analysis. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga: Publishing House „Baltija Publishing”, 2018. Vol. 4, № 3 June. P. 276–282.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.11.2022).

5. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> (дата звернення: 05.11.2022).

6. Постанова Верховного Суду України: Рішення Суду від 23.12.2020 № 639 / 7253 / 18. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93879743?fbclid=IwAR0tMJKsM7Grw1sUANNcY0w4jZdDipKh4fJWOOb33OQE2rBLLv3bsGK6Ti1w> (дата звернення: 05.11.2022).

СВІДОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Коваль Ольга Миколаївна

доцент кафедри приватного та публічного права,
кандидат юридичних наук

Білякова Яна Валентинівна

студентка 4 курсу
Інституту права та сучасних технологій
Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ України

Кримінальне правопорушення як подія об'єктивної дійсності ніколи не відбувається без участі людини. Саме людські спогади надають можливість відтворити, реконструювати обставини, за яких було вчинено кримінальне правопорушення. Тому показання є найбільш розповсюдженим джерелом доказів у кримінальному провадженні. Під час кримінального провадження показання можна отримувати від різних учасників — підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, експерта. Але особливу увагу слід приділити розгляду показань такого учасника як свідок.

Законодавче визначення поняття свідка наведене у ч. 1 ст. 65 КПК України відповідно до якого свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Виходячи зі змісту ст. ст. 66, 67 КПК України основою правового статусу свідка є його права, які не можуть бути реалізовані без інших елементів - обов'язків та відповідальності. Саме ці категорії найбільш точно відображають правове становище свідка.

Статтею 66 КПК України свідок наділяється певним обсягом прав та обов'язків. Так, згідно з частиною 1 цієї статті свідок має право:

1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується.

Спочатку про це свідок дізнається з повістки про виклик, у якій, згідно з п. 7 ст. 137 КПК України, повинна вказуватись процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається свідок. Далі, відповідно до ч. 3 ст. 224 КПК України перед проведенням допиту свідкові повинно бути роз'яснено його права, у тому числі і право знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується.

Проте, свідок має право знати, у зв'язку з чим та в якому кримінальному провадженні він не лише допитується, а й залучається до проведення інших слідчих (розшукових) (СРД) та інших процесуальних дій: - пред'явлення йому особи, речей чи трупа для впізнання (ст. ст. 228-230 КПК України), слідчого експерименту (ст. 240 КПК України), освідування (ст. 241 КПК України) тощо.

2) користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК України.

Свідок має право давати показання у присутності обраного ним адвоката. При цьому потрібно пам'ятати, що свідок не вправі відмовитися від дачі показань (п. 2 ч. 2 ст. 66, ст. 67 КПК України). Випадки, коли свідок може не давати показання, визначені у ч. 1 ст. 63 Конституції України та п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України. Виходячи із цього, можна констатувати, що в інших випадках свідок не має права ухилитися від покладеного на нього обов'язку, у тому числі, якщо він вважає свої права порушеними. При цьому закон не визначає чіткої процесуальної форми залучення адвоката для свідка, не визначено також права адвоката, який захищає свідка, що у свою чергу потребує подальшої розробки та законодавчого доопрацювання.

3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню [1, с. 79].

Відповідно до ч. 1 ст. 3 КПК свідок відноситься до учасників кримінального провадження без будь-якої спеціалізації, оскільки законодавець на рівні з ним закріплює різносторонніх учасників основними з яких є потерпілий та його представник, цивільний позивач й відповідач та їх представники, заявник, свідок та його адвокат, понятий, експерт та інші. Згідно із ст. 65 КПК свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань. Однак, ми вважаємо, що фігура свідка у кримінальному провадженні є особливою, оскільки фактично всі учасники кримінального провадження, які віднесені до цієї групи можуть в подальшому стати, як раз свідками. Тому, з одного боку ці учасники зовсім різні, а з іншого мають однакоvu внутрішню складову у вигляді змін процесуального статусу у процесі кримінального провадження.

Як вірно вказує Кучинська О.П., ключовою особливістю процесуального статусу свідка від інших учасників, зокрема потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого є наявність законодавчо закріпленого обов'язку давати правдиві показання по суті справи. Ми повністю згодні з цією думкою та вважаємо, що дійсно це закріплено на законодавчому рівні але це зовсім не означає, що свідок у кожному разі буде надавати правдиву інформацію, однак гарантією цьому може бути підвищення рівня захисту прав та безпеки самого свідка, що на сьогодні не можливо.

Як колись зазначав, Фойницький І. Я., покладання на свідка публічного обов'язку служіння правосуддю своїми показаннями витікають його особливі права. Однак, як тоді, так і в наш час у свідка виникає все менше і менше бажання служити правосуддю, оскільки його процесуальні права досі не врегульовані належним чином та не захищені від протиправних посягань, звідси й виникають

багато питань стосовно його поглибленої участі у здійсненні кримінального провадження. А до тих пір коли держава не зможе достатньо надійно врегулювати ці питання участь свідка у кримінальному провадженні буде схожа більше на необхідність, ніж на внутрішню переконаність боротьби із злочинністю. В даному випадку вдалою можна вважати думку Петрухіна І.Л., який зазначає, що держава певною мірою перекладає на своїх громадян обов'язок протидії злочинності, вимагаючи, щоб вони в певних ситуаціях жертвували своїми правами та свободами заради досягнення загальносуспільної мети - підтримання правопорядку [2, с. 2].

Інформацію, яку отримує від свідка слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд під час кримінального провадження, за змістом можна поділити на дві категорії:

1) інформація щодо самого кримінального правопорушення. Дана інформація допомагає відтворити обставини кримінального правопорушення, реконструювати цю подію, не дивлячись на те, що вона мала місце у минулому;

2) інформація щодо особи підозрюваного, яка має значення для кримінального провадження. Дана категорія відомостей має досить важливе значення, адже обставини, які характеризують особу обвинуваченого, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України, входять до предмету доказування. Детальна інформація про особу обвинуваченого під час судового розгляду допомагає судді індивідуалізувати покарання, яке може бути призначено винній особі. А тому, для більш повного вивчення обставин, що характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування та судового розгляду, як свідки можуть бути допитані родичі, знайомі, колеги вказаної особи.

Таким чином, показання свідка є джерелом інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення, що надає можливість реконструювати саму подію і джерелом інформації про особу підозрюваного, обвинуваченого, що використовується під час досудового розслідування у проведенні слідчих (розшукових) дій, а під час судового розгляду допомагає індивідуалізувати покарання для обвинуваченого [3, с. 212].

Висновки. Свідок, користуючись правом на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів, може відмовитись відповідати на запитання, відповіді на котрі, містять інформацію про вчинення ним або його близьким родичем діяння, за яке встановлений будь-який з видів юридичної відповідальності, чи інформацію, що становлять таємницю особистого життя. При цьому поставлене запитання та відповідь свідка, у якій останній відмовляється на нього відповідати, посилаючись на своє право на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів, повинні бути занесені до протоколу слідчої дії. Крім того, свідок, котрий використовує назване право, має документально довести факт родинних стосунків з особою, показання щодо якої він відмовляється давати.

Список літератури:

1. Закревська Т. О. Правовий статус свідка у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 48. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc48/19.pdf> (дата звернення: 08.10.2022).
2. Лисюк Ю.В. Процесуальна фігура свідка у кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/download/672/674> (дата звернення: 08.10.2022).
3. Задерейко С. Ю. Поняття та властивості показань свідка як джерела доказів. *Правове регулювання економіки*. 2018. № 17. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197272921.pdf> (дата звернення: 08.10.2022).

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Лаговська Наталія Валеріївна,
к.ю.н., доцент кафедри приватного права
Навчально-науковий інститут права

Булига Данііл Дмитрович
Руткевич Софія Віталіївна
здобувачі 2 курсу групи ПБ 21-3
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна

Вступ України до Світової організації торгівлі, прагнення інтегруватися в європейські міжнародні структури вимагає від України гармонізації законодавства, зокрема законодавства про авторське право і суміжні права, приведення його до міжнародного рівня.

Дослідження сучасного стану українського законодавства у сфері авторського права та його практичного аналізу обумовлена новітніми тенденціями у сфері соціально-економічних відносин, а також інформатизації, завдяки яким міжнародний механізм охорони авторського права зазнав низки суттєвих змін, чого не можна сказати про національне законодавство про авторське право і суміжні права, яке фактично досі знаходиться на рівні 2001 року - року, коли була прийнята чинна редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права»[1].

Проблемним питаннями авторського права та суміжних прав в різних аспектах в своїх наукових дослідженнях приділяють увагу М. Федотов, В. Медведєв, П. Самуельсон, О. Ананьєва, Б. Андрєєв, С. Ботуз, С. Довгий, В. Дроб'язко, Є. Вагонов, О. Єрмоленко, О. Калятін, А. Керевєр, О. Подопрігора, О. Святоцького, В. Понікарова, К. Леонтьєва, А. Сергєєва, В. Терлецького, А. Туркіна, Л. Подшибіхіна, Е. Халіпової, П. Друкєра, Б. Твісса, С. Брю та інші вітчизняні і зарубіжні вчені.

У процесі гармонізації національного законодавства зі світовими стандартами в Україні створено національну систему правової охорони інтелектуальної власності, ефективність якої потребує подальшої оптимізації. Система охорони інтелектуальної власності в Україні перебуває на завершальній стадії формування, але її ефективність обмежується недостатнім правовим регулюванням відносин інтелектуальної власності, нерозвиненістю ринку інтелектуальної власності, недосконалістю системи контролюючих органів у цій сфері, відсутністю системи знань та інформації, недостатнім рівнем правової свідомості та культури населення. Населення з обмеженою платоспроможністю та низьким рівнем

правової обізнаності має сильні стимули для придбання та споживання продукції, виробленої з порушенням прав інтелектуальної власності. Рівень порушень авторського права і суміжних прав залишається високим, що дає підстави звинувачувати Україну в низьких стандартах захисту інтелектуальної власності. Характерною рисою правової охорони інтелектуальної власності в Україні є поступовий розвиток у напрямі наближення економіко-правових механізмів охорони до міжнародних стандартів та розширення кола об'єктів інтелектуальної власності. Особливістю національного правового регулювання інтелектуальної власності в Україні є те, що воно характеризується недостатнім рівнем захисту прав інтелектуальної власності. Законодавча база характеризується недоліками. Розбудова національного законодавства України має бути спрямована, насамперед, на забезпечення належного захисту прав власників об'єктів інтелектуальної власності.

Налагоджена на оптимальному рівні охорона інтелектуальної власності (забезпечення захисту як прав власників об'єктів інтелектуальної власності, так і інтересів суспільства) є необхідною передумовою конкурентоспроможності України та її успішної інтеграції у світову економіку. Вирішення проблем національної охорони сприятиме стимулюванню авторів і винахідників до здійснення інноваційної діяльності, покращенню міжнародного іміджу України, залученню інвестицій, підвищенню ефективності національної економіки та, в цілому, прискоренню економічного розвитку нашої країни.

Так за роки незалежності України було прийнято та введено в дію низку законів про права інтелектуальної власності. Основним спеціальним законом у цій сфері є закон «Про авторське право і суміжні права [2]. Не менш важливим стало прийняття таких законодавчих та виконавчих актів, як Постанова Кабінету Міністрів України № 784 «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва»[3] за постанови № 532 «Про державну реєстрацію авторського права на твори науки, літератури і мистецтва», які врегульовують окремі питання захисту авторського права [4].

Важливим кроком для України стала ратифікація у листопаді 1994 року Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, тим самим взявши на себе зобов'язання щодо подальшого вдосконалення захисту прав власності у сфері телекомунікацій з метою забезпечення належного рівня їх охорони [5].

Україна, будучи членом Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та інших міжнародних організацій, приєдналася і взяла на себе зобов'язання практично до всіх міжнародно-правових актів у сфері прав інтелектуальної власності. Зокрема, значну роль у захисті авторського права і суміжних прав відіграють такі міжнародно-правові акти, як Бернська конвенція «Про охорону літературних і художніх творів» та Всесвітня конвенція про авторське право.

З прийняттям чинної Конституції України основні норми авторського права про права на творчу працю і результати цієї праці, про охорону інтелектуальної власності, про захист моральних і матеріальних прав авторів стали конституційними нормами.

Революційні зміни в національному законодавстві України у сфері авторського права і суміжних прав відбулися у 2001 році з прийняттям нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права», який можна вважати найбільш важливою і прогресивною подією у сфері охорони авторського права і суміжних прав в Україні. Прийняття Закону про авторське право відбувалося у складних умовах, до його ухвалення Верховною Радою Президент двічі накладав вето. Його остаточний текст готувався у тісній співпраці з міжнародними організаціями, що опікуються питаннями прав інтелектуальної власності, і на той час відображав найсучасніші та найпрогресивніші міжнародні стандарти у цій сфері, відповідав вимогам Угоди TRIPS. Її основні положення полягають у наступному:

- поширення ретроактивної охорони на авторське право;
- запровадження вперше ретроактивної охорони на суміжні права;
- скасування відомого застереження про суспільне надбання, зробленого Україною при приєднанні до Бернської конвенції;
- надання національного режиму охорони іноземним виробникам фонограм шляхом внесення поправки до документа про приєднання України до Женевської конвенції;
- значне посилення захисту власників прав шляхом запровадження ряду профілактичних заходів, в тому числі участі власників прав у перевітках, а також надання судам прямих підстав для ухвал про застосування тимчасових засобів захисту за їх власною ініціативою або за ініціативою власника прав ще до подання цивільно-правового позову;
- запровадження більшої прозорості, яка вимагає опублікування інформації про порушення авторського права, а також про винесення відповідних судових рішень.

З набранням чинності Цивільного кодексу України, глава 36 якого присвячена авторському праву, до авторських відносин застосовуються принципи загального характеру, що регулюють цивільно-правові відносини, тобто авторське право, відповідно до статей 433-448 цього Кодексу, є складовою частиною цивільного права, незважаючи на прийняття 23 грудня 1993 року спеціального нормативно-правового акта Закону України «Про авторське право і суміжні права»[6].

До законодавства про авторське право належать також окремі статті кодексів, присвячені загальному регулюванню інших суспільних відносин. Зокрема, стаття 179 Кримінальним кодексом України та статтями 51, 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав.

У сфері правового регулювання відносин у сфері авторського права і суміжних прав існує низка нормативно-правових актів. Узагальнюючим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про авторське право і суміжні права». Головною перевагою цього закону є те, що він максимально наближений до вимог ринкової економіки в сучасних умовах. Вперше Закон передбачає захист суміжних прав. Твори науки, літератури і мистецтва нарешті визнані товарами, щодо яких можуть вчинятися цивільно-правові дії. Випадки позадоговірного

використання робіт зведено до мінімуму. Структура Закону дозволяє легко орієнтуватися в галузі права, практично виключає дублювання норм і відображає всі основні аспекти правового регулювання авторського права і суміжних прав. Разом з тим, Закон не позбавлений певних помилок та недоліків. Перш за все, звертають на себе увагу нечіткість формулювань деяких положень та прогалини. Таким чином, Закон не містить поняття «колективний твір». Також відсутнє визначення твору, створеного в результаті спільної праці співавторів. Між тим, це різні роботи, що потребує належного правового визначення[7].

В цілому, можна виділити наступні основні проблеми в законодавчій базі з авторського права і суміжних прав в Україні:

- неузгодженість національних актів, що регулюють або пов'язані з авторським правом і суміжними правами, зокрема положень Цивільного кодексу та Закону України «Про авторське право і суміжні права»;
- наявність розбіжностей між чинними нормативно-правовими актами у сфері авторського права і суміжних прав та законодавством Європейського Союзу з питань охорони і захисту авторського права і суміжних прав, а саме відповідними Директивами ЄС у сфері авторського права і суміжних прав;
- правова невизначеність багатьох ключових понять (наприклад, відсутнє законодавче визначення поняття твору та понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет);
- законодавство не передбачає здійснення контролю за діяльністю організацій колективного управління; не визначено порядок створення та ліквідації, критерії постановки організацій на облік, організаційно-правові форми їх утворення.

Відповідно до Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» Україна має привести законодавство України у сфері авторського права і суміжних прав до вимог актів законодавства Європейського Союзу шляхом узгодження відповідних положень чинного законодавства між собою, удосконалення системи колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. Для вирішення даного питання необхідно оновити Національне законодавство з питань авторського права та суміжних прав, узявши за основу норми міжнародних стандартів.

На думку деяких вчених, для вирішення даного питання необхідно провести кодифікацію у сфері інтелектуальної власності. Так, ще у 2004 році на розгляд Верховної Ради України було подано проект Кодексу України про інтелектуальну власність, який, на жаль, був відхилений через низку недоліків та суперечностей. Іншим шляхом вирішення цього питання є внесення необхідних змін до національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав одним законопроектом. Таким законопроектом міг би стати проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з питань авторського права і суміжних прав»[8], який так і не був прийнятий Верховною Радою, і який враховує сучасні тенденції правового регулювання діяльності суб'єктів авторського права. Крім того, законопроект дозволить гармонізувати національні нормативно-правові акти, що регулюють або пов'язані зі сферою авторського права і суміжних прав та

вдосконалити відносини, пов'язані з використанням і захистом прав інтелектуальної власності на літературні, художні та інші твори, а також на виконання, відеограми і програми мовлення.

Таким чином, незважаючи на вступ України до Світової організації торгівлі та її прагнення інтегруватися в європейські міжнародні структури, національне законодавство у сфері авторського права і суміжних прав досі не є досконалим і фактично залишається на рівні 2001 року, коли були внесені зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Зрозуміло, що для побудови в майбутньому єдиного економічного і правового простору та забезпечення економічного і соціального прогресу країни необхідно змінювати національне законодавство у сфері авторського права і суміжних прав, не обов'язково адаптувати його до вимог міжнародно-правових актів. Однак, рухаючись у цьому напрямку, ми не повинні забувати, що наша музика, наша культура, наша наука і наше економічне процвітання залежать від тонкого балансу між ідеями, які контролюються, і ідеями, які є вільними, між інтелектуальною власністю і суспільним надбанням.

Список використаних джерел:

1. За винятком деяких змін, що були внесені в Закон України «Про авторське право та суміжні права» в 2003 р. Законами N850-IV від 22.05.2003 та N1294-IV від 20.11.2003. Козюбра М. І. Права людини і верховенство права / М.І. Козюбра // *Право України*» - 2010. - № 2. - С. 24-35.
2. Про авторське право та суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 р. N 3792-XII // *Відомості Верховної Ради України*. 1994. - № 13. - Ст. 64.
3. Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 1994 р. N 784. - Інтернет-ресурс. Сайт Верховної Ради України. Режим досвіду: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1995 р. N 532. - Інтернет-ресурс. Сайт Верховної Ради України. - <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Закон України від 10 листопада 1994 р. «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» // *Відомості Верховної Ради України*. - 1994. - № 46. - Ст. 415.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // *Відомості Верховної Ради України*. - 2003. - № 40. Ст. 356.
7. Підпригора О. О. Законодавство України про інтелектуальну Власність. - Х.: Фірма «Консул», 1997.
8. Про внесення змін в деякі закони України відносно авторського права і суміжних прав. Законопроект від 17.02.2009 року // Інтернет ресурс. Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У ФІНАНСОВОМУ ПРАВІ

Проць Іванна Миколаївна

к.ю.н., доцент

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

Фінансове право – галузь права, яка має свою історію, свою проблематику, виникнення, утвердження в суспільних відносинах і своє правове регулювання. Фінансово-правове регулювання зосереджено на впорядкуванні відносин, які найбільш значущі для суспільства, бо саме через них забезпечується здійснення будь-якої функції держави, завдань територіальних громад. Слід відмітити, що на разі у фінансово-правовій літературі одночасно використовуються декілька термінів: фінанси, державні фінанси, публічні фінанси. При цьому поняття фінансів і публічних фінансів фінансистами-правниками зазвичай визначаються по-різному. Наприклад, Л. К. Воронова зазначає, що фінанси виступають фундаментом, матеріальною основою існування держави. Вони виникають із появою держави, відображають економічні відносини, завдяки яким забезпечуються джерелами фінансування всі сектори економіки, сфера виробництва та невиробнича сфера [1, с. 10].

Незважаючи на наявність багатьох проблем у сфері фінансово-правового регулювання, необхідно відмітити очевидний розвиток та трансформацію системи фінансового права, динамічність процесу його перетворення. Порівняно з іншими галузями права зміни у змісті та ролі фінансового права найбільш помітні та суттєві. Чуйно реагуючи на політичні, економічні та соціальні перебудови у суспільстві, фінансове право упорядковує владно-майнові відносини по мобілізації, розподілу, перерозподілу та використанню фондів коштів держави, що, у свою чергу, відбивається на характері внутрішніх взаємозв'язків фінансово-правових норм. Сьогодні спостерігається гостра затребуваність фінансового права, адекватного сучасному стану та перспективам розвитку суспільства та держави. 1 серпня 2013 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Стратегію розвитку системи управління державними фінансами. У цьому документі вказано, що державні фінанси мають стратегічне значення для регулювання, зокрема, реального сектору економіки та фінансового сектору, забезпечення розвитку регіонів, підтримки підприємницької діяльності, а їх потенціал є основою економічного та соціального розвитку України. Ефективність системи управління державними фінансами має важливе значення для забезпечення стабільності бюджетної системи, а також загальної фінансової безпеки та стійкого економічного зростання. До складу системи управління державними фінансами входять ряд елементів, зокрема державний бюджет, місцеві бюджети, позабюджетні фонди, фінанси державного корпоративного сектору [2].

Фінансове право, належить до публічних галузей права. Досліджуючи публічно-правове регулювання, Ю. О. Тихомиров підкреслював, що міжпублічним і приватним правом відбувається «обмін» сферами та методами. Рухомість сфер публічно-правового регулювання є постійним фактором, що виражається у зміні і об'єктів, і методів правового впливу» [3].

Диспозитивний метод, що застосовується у фінансовому праві, не є аналогічним диспозитивному методу, що використовується у приватно-правовому регулюванні. Фінансово-правове регулювання здійснюється завдяки використанню імперативного методу, методу владних розпоряджень, що забезпечує вирішення будь-якого питання стосовно руху публічних фінансів на підставі волевиявлення владної сторони фінансових правовідносин. Те особливе значення, яке мають публічні фінанси для забезпечення нормального функціонування всіх державних інститутів, припускає необхідність подальшого удосконалення категоріально-понятійного апарату фінансового законодавства, і в першу чергу - на законодавчому рівні визначити поняття публічних фінансів.

Можна лаконічно перерахувати ознаки фінансів як об'єкта фінансово-правового регулювання. Вони являють собою економічні відносини. Це відносини стосовно розподілу та перерозподілу вартості валового суспільного продукту та частини національного доходу. Їх реалізація передбачає рух коштів (фінансових ресурсів).

Такий рух опосередковує створення відповідних фондів. Такі фонди можуть бути різними – як централізованими, так і децентралізованими, тобто повноваженнями щодо розпорядження коштами яких наділені різні суб'єкти – фізичні особи, суб'єкти господарювання, органи місцевого самоврядування та держави. Саме держава визначає необхідність створення таких фондів, а отже, і режим їх функціонування.

Список літератури:

1. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. К. : Прецедент : Моя книга, 2006. 448 с
2. Стратегія розвитку системи управління державними фінансами [Електронний ресурс] :затв. Розпорядженням Каб. Міністрів України від 1 серпня 2013 р. Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/774-2013- %D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80).
3. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Національний банк України. URL. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4

СУДОВІ РІШЕННЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Проць Іванна Миколаївна

к.ю.н., доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

Лепіш Наталія Ярославівна

к.ю.н.
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

В сучасній науці адміністративного права питання суті судового рішення не залишається поза увагою. Аналізуючи сучасні наукові погляди на поняття судового рішення та його суть, можна побачити нові тенденції в розумінні цієї категорії.

П. П. Гуреєв під судовим рішенням розуміє найважливіший акт правосуддя, у якому суд, керуючись законом, від імені держави і на підставі встановлених у судовому засіданні фактів, вирішує справу по суті, дає відповідь на вимогу позивача та заперечення відповідача, вирішує питання про охорону та захист інтересів громадян і юридичних осіб [1, с.176].

З точки зору В. С. Стефанюка, суть рішення адміністративного суду полягає в тому, що воно є основним і найважливішим актом правосуддя, ухваленим іменем України, і спрямованим на захист прав, свобод та законних інтересів громадян, організацій, державних і суспільних інтересів, зміцнення законності і правопорядку, на запобігання правопорушенням, виховання у громадян і посадових осіб поваги до Конституції і законів України, честі й гідності людини [1, с. 174].

При цьому судові рішення мають свої особливості: а) вони діють у необмеженому просторі й часі; б) після набуття чинності вони є незмінними; в) судові рішення породжують, відновлюють, визнають права, свободи та інтереси як фізичних, так і юридичних осіб; г) судові рішення підлягають примусовому виконанню і з цих підстав є джерелом обов'язкової сили, оскільки вони ухвалюються від імені держави та її іменем на основі норм процесуального права, зміст якого втілюється в конкретні процесуальні правовідносини; д) судові рішення є матеріалізованою формою захисту суб'єктивних прав, свобод та інтересів особи, яке має імперативний характер [2, с. 111].

Згідно статті 241 Кодексу адміністративного судочинства України судовими рішеннями є:

- 1) ухвали;
- 2) рішення;
- 3) постанови.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал. Судовий розгляд в суді першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови. У випадках, визначених Кодексом, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали.

Відповідно до статті 242 Кодексу Адміністративного Судочинства України:

1. Рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

2. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права.

3. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи.

4. Судове рішення має відповідати завданню адміністративного судочинства, визначеному цим Кодексом.

5. При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду [3].

Порядок ухвалення судових рішень:

1. Суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду.

2. Рішення та постанови приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу.

3. У виняткових випадках залежно від складності справи складення рішення, постанови у повному обсязі може бути відкладено на строк не більш як десять, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження - п'ять днів з дня закінчення розгляду справи.

Складання повного тексту ухвали, залежно від складності справи, може бути відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня оголошення вступної та резолютивної частин ухвали. Судове рішення, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи.

4. Судове рішення, постановлене у письмовому провадженні, повинно бути складено у повному обсязі не пізніше закінчення встановлених цим Кодексом строків розгляду відповідної справи, заяви або клопотання.

5. Окремим документом викладаються ухвали з питань:

- 1) залишення позовної заяви без руху;
- 2) повернення позовної заяви;
- 3) відкриття провадження в адміністративній справі;

- 4) об'єднання справ та роз'єднання позовних вимог;
- 5) забезпечення доказів;
- 6) визначення розміру судових витрат;
- 7) продовження та поновлення процесуальних строків;
- 8) передачі адміністративної справи до іншого адміністративного суду;
- 9) забезпечення позову;
- 10) призначення експертизи;
- 11) виправлення описок і очевидних арифметичних помилок;
- 12) відмови в ухваленні додаткового судового рішення;
- 13) роз'яснення судового рішення;
- 14) зупинення провадження у справі;
- 15) закриття провадження у справі;
- 16) залишення позовної заяви без розгляду;

Окремим документом можуть викладатися також ухвали з інших питань, які вирішуються під час судового розгляду.

6. Ухвали, які під час судового засідання викладаються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті та підписуються складом суду, який розглядає справу.

7. Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання до протоколу судового засідання.

8. Ухвали, постановлені в судовому засіданні, проголошуються негайно після їх постановлення.

9. Виправлення в судовому рішенні мають бути застережені перед підписом (підписами) складом суду, який його ухвалив.

10. Усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах.

Судові рішення викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду - електронними цифровими підписами всіх суддів, що входять до складу колегії) [3].

Отже, судові рішення слід розглядати як акт правосуддя, ухвалений іменем держави у відповідній процесуальній формі на підставі повного, об'єктивного, всебічного й неупередженого аналізу всіх фактичних обставин.

Список літератури:

1. Адміністративне право : підручник / за заг.ред.: Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Х. : Право, 2013. 656 с
2. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. К. Істина, 2018. 528 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України. Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15?find=1&text=%D1%F2%E0%F2%F2%FF+241>

ШТРАФ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Проць Іванна Миколаївна

к.ю.н., доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

Грищук Аліна Борисівна

к.ю.н., доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

Адміністративне стягнення - це визначена в законі міра покарання у вигляді певних несприятливих заходів морального, матеріального або фізичного характеру, яка застосовується щодо суб'єкта адміністративного проступку за його протиправне діяння [1]. Згідно статті 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі-КУпАП) метою адміністративного стягнення є виховання особи, яка вчинила адміністративний проступок, в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [2]. Відповідно до статті 27 КУпАП штраф - це грошове стягнення, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлені Кодексом та іншими законами України [2]. Сутність штрафу, завдяки поєднанню загальних рис каральної санкції та певних особливих властивостей, значно ширша й полягає не тільки в ущемленні майнових інтересів винної особи.

Штрафу як виду адміністративного стягнення характерні такі риси:

- прояв державного примусу;
- звертається на майно правопорушника;
- добровільний характер виконання поєднується із вживанням примусу в разі ухилення від виконання;
- містить у собі мету відшкодування матеріальної шкоди, завданої державі;
- йому властиві інші ознаки юридичних санкцій: виправно-виховний, запобіжний, правовідновлювальний характер;

Розміри адміністративних штрафів з урахуванням майнового стану винної особи ставляться в залежність від ступеня суспільної шкідливості адміністративних проступків, значно меншої, ніж ступінь суспільної небезпеки злочинів та не пов'язані, на відміну від фінансових штрафів, із потребою компенсування державі значних розмірів шкоди, завданої правопорушеннями. В Україні, розміри адміністративних штрафів, що накладаються на фізичних осіб, визначаються у межах від 0,1 до кількох десятків неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Якщо ж суб'єктом адміністративно-штрафної відповідальності виступає юридична особа, межі обчислення розмірів штрафів -

від кількох десятків до кількох сотень неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Незважаючи на те, що згідно з положеннями КУпАП адміністративні штрафи накладаються на громадян, посадових осіб, останнім часом прийнято чимало нормативно-правових актів, у яких коло суб'єктів адміністративно-штрафної відповідальності значно розширене за рахунок юридичних осіб (Закони України: «Про виключну (морську) економічну зону України», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності, тощо). Згідно пункту 1 статті 2 ЗУ «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» суб'єкти містобудування, які здійснюють проектування об'єктів, експертизу проектів будівництва, несуть відповідальність у вигляді штрафу за передачу замовнику проектної документації для виконання будівельних робіт на об'єкті будівництва, розробленої з порушенням вимог законодавства, містобудівної документації, вихідних даних для проектування об'єктів містобудування, будівельних норм, державних стандартів і правил, у тому числі за не створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших мало мобільних груп населення, незабезпечення приладами обліку води і теплової енергії, а також за зниження класу наслідків (відповідальності) об'єкта будівництва [3].

Відповідно до статті 46 ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» до підприємств, підприємців, установ, організацій, які порушили санітарне законодавство, застосовуються такі фінансові санкції:

а) за передачу замовникові або у виробництво і застосування конструкторської, технологічної та проектної документації, що не відповідає вимогам санітарних норм, розробник цієї документації сплачує штраф у розмірі 25 відсотків вартості розробки;

б) за реалізацію продукції, забороненої до випуску і реалізації посадовими особами органів державної санітарно-епідеміологічної служби, підприємство, підприємець, установа, організація сплачує штраф у розмірі 100 відсотків вартості реалізованої продукції;

в) за випуск, реалізацію продукції, яка внаслідок порушення вимог стандартів, санітарних норм є небезпечною для життя і здоров'я людей, підприємство, підприємець, установа, організація сплачує штраф у розмірі 100 відсотків вартості випущеної або реалізованої продукції [4].

У статті 22 ЗУ «Про виключну (морську) економічну зону України» зазначено, що незаконна розвідка чи розробка природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України, а так само створення штучних островів, будівництво установок і споруд, встановлення навколо них зон безпеки без дозволу спеціально уповноваженого органу України - тягне за собою накладення штрафу від чотирьохсот сорока до тисячі чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення [5].

Список літератури:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. / редкол. В. Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юридична думка, 2007. Т. 1. Загальна частина. 592 с.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 10.06.2017 р. №1817-VIII // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр>

4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 04.10.2018 р. №4004-XII // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>

5. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 09.12.2012 р. № 5462-VI // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр>

ДАКТИЛОСКОПІЯ. ДОКАЗОВА БАЗА ПО КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Семененко Дмитро Володимирович

завідувач сектору дактилоскопічного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України

Васюра Ольга Олексіївна

головний судовий експерт сектору дактилоскопічного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України

Під час розслідування кримінальних справ для встановлення обставин події, що минула, використовуються сліди, залишені злочинцем на місці пригоди. Їх своєчасне знаходження, правильна фіксація та кваліфіковане дослідження дозволяє отримувати великий обсяг інформації про подію злочину та осіб, які його вчинили. Найважливіше місце серед цих слідів займають сліди рук. Рідко який злочин скоюється без того, щоб злочинець не доторкнувся до якого-небудь предмету і не залишив на ньому слідів рук. Тому сліди рук найчастіше зустрічаються під час огляду місця події, а ототожнення людини по слідах дозволяє встановити факт перебування особи, запідозреної у вчиненні злочину, на місці події, а також виконання нею тих або інших дій.

З часу широкого впровадження дактилоскопії в практику боротьби зі злочинністю пройшло більша ста років. За цей період вона безперервно розвивалася, розкривались її нові можливості, накопичувався досвід використання дактилоскопічних досліджень у розкритті злочинів, удосконалювалися технічні засоби та методи виявлення, фіксації і дослідження слідів рук [1].

Як відомо, дактилоскопія являє собою систему теоретичних положень, а також засобів, прийомів та методів збирання, дослідження та використання слідів пальців рук з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів. В основу дактилоскопічного методу ідентифікації особистості покладено індивідуальні (неповторні) та засновані на сталості шкірні узорі, що утворюються папілярними лініями пальців рук людини. Існує велика кількість методик збирання та дослідження слідів пальців рук, але найчастіше слідчі та експертні працівники не надають їм належного значення. Активне використання традиційних та нових методик збирання дактилоскопічного матеріалу може сприяти створенню додаткових можливостей у доведенні за рахунок вирішення широкого комплексу діагностичних та ідентифікаційних завдань. Дактилоскопічний матеріал давно вважається надійним джерелом доказової

інформації. Сучасні методичні розробки у сфері дослідження відбитків пальців вийшли на якісно новий рівень. Звичайно, це не вирішує всіх проблем у галузі ідентифікації особистості, проте суттєво спрощує і прискорює цей процес, будучи запорукою успішного розслідування, розкриття та попередження злочинів.

Дактилоскопія є одним із найбільш ефективних способів ідентифікації особистості. Оскільки розкриття, розслідування злочинів, судовий розгляд та вирішення кримінальних справ є однією з найважливіших складових частин державного механізму, використання дактилоскопії у сфері кримінального судочинства широко затребуване правоохоронною практикою [2].

Як показує вивчення матеріалів кримінальних справ, нині спостерігається низка тенденцій. З одного боку, оскільки у продажу є безліч засобів, які дозволяють приховати індивідуальні пальцеві узорі безпосередньо на місці скоєння злочину (рукавички, у тому числі непомітні «хірургічні», клей та інші засоби, якими можна обробити руки), все більше заздалегідь підготовлених злочинів (наприклад, крадіжок з проникненням у житло) відбуваються без залишення на місця події слідів рук. З іншого боку, вчиняються інші, «спонтанні» злочини, у яких здійснюється безпосередній контакт між злочинцем та іншими об'єктами (наприклад, хуліганство), і залишення слідів пальців рук на місці події неминуче. Крім того, дактилоскопія може використовуватися і в «віддаленому режимі», коли в розпорядженні органів попереднього розслідування є якісь відомості, що дозволяють встановити особу, і потрібно підтвердження того, що особа, яка розшукується, має певні анкетні дані.

Разом з тим для того, щоб дактилоскопія ефективно використовувалася в процесі доведення, потрібно, щоб збирання, перевірка і подальше використання слідів пальців рук відбувалося в суворій відповідності з кримінально-процесуальним законодавством.

Збирання доказів є початковий елемент доказування у кримінальних справах. Що стосується слідчих дій, то найчастіше сліди пальців рук виявляються при огляді місця події. Оскільки основним значенням огляду є виявлення слідів злочину, з'ясування інших обставин, що мають значення для кримінальної справи, слідчий, а також інші учасники огляду місця події спочатку «націлені» на виявлення та вилучення таких слідів, у тому числі виявлених слідів пальців рук. Однак для подальшого використання результатів такого огляду потрібно не тільки правильне виявлення та вилучення слідів пальців рук, але і процесуально бездоганний опис даного факту в протоколі огляду місця події. Зокрема, має бути зазначене конкретне місце, на якому виявлено сліди папілярних узорів, оскільки це згодом буде потрібне для встановлення механізму скоєння злочину, а також для спростування версії затриманої особи про те, що його сліди опинилися на місці злочину за випадковим збігом обставин.

Якщо сліди пальців рук були виявлені на предметах, вилучених під час огляду місця події, цей факт може бути зафіксований в єдиному протоколі огляду. Однак у випадках, коли предмет може бути вилучено з навколишнього оточення без зміни його властивостей, він долучається до протоколу огляду, та в

подальшому досліджується у межах самостійної слідчої дії - огляд предмета. Для збереження слідів пальців рук предмет повинен бути упакований відповідним чином, щоб не залишалось сумнівів у тому, що сліди були на ньому залишені дійсно до виявлення слідчим.

Якщо на певному етапі досудового провадження встановлено особу, щодо якої є відомості як про скоєний злочин, то відбитки слідів пальців його рук можуть бути отримані в ході огляду. Дозволимо собі не погодитися з думкою низки криміналістів, які вважають, що освідування є різновидом огляду, оскільки цілі освідування ширші, ніж огляд [3].

Саме по собі отримання зразків для порівняльного дослідження слідчою дією не є, проте воно дозволяє згодом призначити і провести судово-дактилоскопічну експертизу, спрямовану на ідентифікацію конкретної людини по залишеним нею слідам папілярних узорів.

Предмети, що містять сліди пальців рук, також можуть бути надані учасниками кримінального судочинства, які представляють сторони як звинувачення (потерпілий), так і захисту (підозрюваний, обвинувачений). Вилучення оформляється або протоколом виїмки, після чого особа допитується, або фіксується безпосередньо в протоколі допиту особи, якщо передача предметів відбувається в ході цієї слідчої дії. Але і в тому, і в іншому випадку слідчий повинен з'ясувати, де саме і за яких обставин предмет потрапив до особи, сліди якої саме людини на ньому можуть знаходитися і за яких обставин, на думку особи, яка надала предмет, ці сліди з'явилися. Наприклад, це могло мати місце у випадках, коли особа спочатку перебувала в будинку у жертви злочину, що називається «в побутовій обстановці», а потім, після виходу з дому, здійснила щодо жертви насильницький злочин.

Аналогічно предмет може надати і адвокат. У своєму ходотайстві про залучення предмета в якості речового доказу, адвокат повинен пояснити, де і при яких обставин предмет був ним виявлений, сліди якої саме людини на ньому знаходяться і яке значення цей предмет і сліди, що перебувають на ньому мають доказове значення у кримінальній справі.

Другий елемент процесу доказування у кримінальних справах - перевірка доказів. Вони здійснюється шляхом зіставлення одних доказів (у нашому випадку слідів пальців рук) та іншими наявними у кримінальній справі доказами, а також за допомогою встановлення їх джерел, отримання інших доказів, як підтверджуючих, так і спростовуючих, що перевіряються. Раніше виявлені та вилучені сліди пальців рук насамперед мають зіставлятися з тими відбитками, які вилучені в осіб, які перевіряються на причетність до скоєння злочину. Процесуальна форма такого зіставлення - призначення та проведення судово-дактилоскопічної експертизи. Крім того, для ототожнення широко використовуються дані криміналістичних обліків, в яких містяться відбитки пальців як осіб, які раніше вчиняли злочини, так і інших осіб, які пройшли дактилоскопічну реєстрацію. У цьому слід визнати найважливіше значення обов'язкової дактилоскопічної реєстрації для розкриття і розслідування злочинів і підтримати її якнайшвидше запровадження.

Крім того, дуже значні результати можуть бути отримані, якщо порівнювати сліди пальців рук, отримані на місцях скоєння різних злочинів. Навіть у випадках, коли особа, яка вчинила злочин, не буде встановлена, це дозволить звузити коло можливо причетних до злочину осіб, поєднати кримінальні справи в одному провадженні та підвищити ефективність розслідування.

Першим критерієм, по яким сліди пальців рук оцінюються, є їх відносність. При оцінці доказу за даним критерієм слід встановлювати, чи дійсно сліди були залишені на певному предметі у зв'язку з скоєнням злочину, або це сталося з зовсім інших, не пов'язаних з діянням причин (наприклад, людина заходила у гості за кілька днів до скоєння вбивства) [4].

Допустимість означає, що доказ було виявлено і зібрано з дотриманням всіх правил чинного законодавства. Будь-яке порушення закону, допущене як у ході вилучення слідів пальців рук з навколишнього середовища, так і в процесі складання протоколу слідчої дії, викликає визнання цього доказу недопустимим. Тому навіть найважливіший доказ, який належним чином не оформлений, не має юридичного значення і виключається з процесу доказування.

Достовірність, як властивість доказів означає, що той чи інший доказ (у нашому випадку сліди пальців рук) не є фальшивим. Фальшивість доказів такого роду може мати місце у двох випадках. По-перше, це ситуації, коли в матеріалах кримінальної справи спочатку відомості про наявність слідів пальців рук є недостовірними. І по-друге, коли людина залишила сліди за інших обставин, прямо не пов'язаних з подією злочину, а потім предмет був переміщений і залишений на місці, на якому було скоєно злочин, іншою особою. У випадках сумнівів достовірності такого доказу підозрюваний може бути додатково допитаний щодо того, де, коли у якій обстановці міг залишити сліди на предметі, згодом виявленому на місці події.

Достатність передбачає оцінку всіх доказів в сукупності взятих. Оскільки сліди пальців рук залишаються на матеріальних об'єктах, відповідні об'єкти набувають значення речових доказів, а сліди оцінюються разом з ними як невід'ємна складова частина. У слідчо-судовій практиці широко поширеним (хоча і не закріпленим на законодавчому рівні) є судження про пріоритет речових доказів над іншими відомостями, зокрема свідченнями учасників процесу. У цьому випадку, на нашу думку, допускається серйозна помилка, оскільки будь-які докази повинні оцінюватися лише в сукупності з іншими, і лише їхня повна несуперечлива система може бути покладена в основу обвинувального вироку суду.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що сліди пальців рук, зібрані, перевірені та оцінені в установленому законом порядку, є важливими доказами, що дозволяють як встановити механізм скоєння злочину, так і в сукупності з іншими доказами довести причетність конкретної особи до її вчинення. У цьому плані важливість запровадження процедури обов'язкової дактилоскопічної реєстрації важко переоцінити.

Список літератури:

1. Криміналістичне дослідження слідів рук: Науково-практичний посібник./ За ред. Я.Ю. Кондратьєва-К.: Атіка, 2000 Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В., Тимошенко П.Ю., Чернобай Л.М.
2. Волынський А. Ф. Дактилоскопия: влияние общественного сознания на ее возникновение и развитие // Эксперт-криминалист. – 2014. – № 4.
3. Алымов Д. В., Чернышев М. А., Антимонов А. С. Актуальные проблемы криминалистики (Проблемные вопросы общей теории криминалистики и криминалистической техники) / Юго-Зап. Гос. Ун-т.-Курск, 2014.
4. Новичков В. Е. Криминологическое, уголовно-правовое, уголовно-исполнительное, уголовно-процессуальное, оперативно-розыскное и иное юридическое прогнозирование – суть и основа уголовно-политического прогнозирования в сфере борьбы с преступностью // Известия Юго-Западного государственного университета. Серия: История и право. -2014.-№4.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Чулінда Л.І.

доцент кафедри конституційного та
адміністративного права, к.ю.н., доцент

Слуцька О.С.

здобувач вищої освіти
другого(бакалаврського) рівня
Юридичний факультет
Національний авіаційний університет, м.Київ

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Його діяльність регламентується Конституцією України та Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є: захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами; запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню; сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі; поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина; запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод; сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу[1].

Відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [2].

Тобто можна вважати, що він являє собою один із ключових факторів створення гарантій демократичного розвитку суспільства та реалізації принципу визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю. Проте на даному етапі розвитку інституту омбудсмена простежується можливість посилення гарантій виконання його законних вимог та встановлення адміністративно-правової відповідальності не лише за невиконання, а й за незалежне виконання законних вимог омбудсмена. Для більш ефективного застосування правозахисного потенціалу українського омбудсмена науковці

вважають необхідним закріпити за ним право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України [3, с.13].

Правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України визначається в статті 4 Закону України Про Уповноваженого Верховної Ради України, зокрема, в частині другій цієї статті зазначається, що Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не скасовує їх і не має наслідком перегляд компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Відповідно до статті 13 і 14 цього Закону визначаються основні права і обов'язки Уповноваженого. Зокрема до основних прав належить: бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, колегії прокуратури України та інших колегіальних органів; звертатися до Конституційного Суду України з поданням: про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які стосуються прав і свобод людини і громадянина; про тлумачення конституції України; вносити в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина; безперешкодно відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях; вимагати від посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій, виділення спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертиз і надання відповідних висновків; направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів та інші.

До основних обов'язків Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини належать: додержуватися Конституції України і законів України, інших правових актів, прав та охоронюваних законом інтересів людини і громадянина; забезпечувати виконання покладених на нього функцій та повною мірою використовувати надані йому права; зобов'язання зберігати конфіденційну інформацію; здійснювати парламентський контроль за дотриманням права на доступ до публічної інформації [1].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є однією з інституційних гарантій додержання прав і свобод людини. С.В. Банах у своєму дослідженні зазначає, що під функціями омбудсмана слід розуміти основні напрями та види нормативно-регламентованої та організаційно-забезпеченої правозахисної діяльності омбудсмана, а також способи його впливу на суспільні

відносини, що розкривають якісну характеристику даного інституту, його соціальну сутність і призначення, визначають його місце і роль у забезпеченні реалізації й захисті прав і свобод людини і громадянина [4].

За способами та засобами діяльності О.В. Марцеляк пропонує таку класифікацію функцій омбудсмана: контрольно-наглядова; правозахисна функція; функція співпраці з органами влади, установами, організаціями; право відновлювальна функція; арбітражна (третейська) функція; функція попередження порушень прав людини; консультативна функція; інформаційна функція; аналітична функція; функція ініціювання реформ у галузі забезпечення прав людини (реформаторська функція); організаційно-управлінська функція [5].

Отже, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є незалежним, політично нейтральним, одноосібним контрольно-наглядовим, правозахисним органом державної влади у формі посадової особи, який покликаний за власною ініціативою чи зверненнями здійснювати на постійній основі парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини й громадянина в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України та міжнародно-правовими договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Список літератури

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України: Закон України від 07.08.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#n3_ (дата звернення 29.10.2022)
2. Конституція України. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4404> (дата звернення 29.10.2022)
3. Нікольська О.В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина. *Права людини, держави і суспільства*. 2020. С.9-14.
4. Банах С.В. Функції омбудсманів у сучасному світі. Монографія. Тернопіль. 2016. 196 с.
5. Марцеляк О.В. Функції омбудсмана. *Право і Безпека*. 2003. Т. 2. № 4. С.61-67.

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

Чулінда Людмила Іванівна,

к.ю.н., доцент

Грищук Марія,

студентка

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

У сфері виборчого процесу України за останні роки відбулися ґрунтовні трансформаційні процеси. Нормативно-правові акти, які регулюють виборчі процедури в Україні зведено в Виборчий кодекс України, єдиний кодифікований законодавчий акт з метою уніфікації регулювання підготовки та проведення виборів в Україні. Прийняття Виборчого кодексу України заклало міцний фундамент для здійснення демократичного та ефективного виборчого процесу відповідно до основних принципів та ідей євроінтеграційної політики а також політики розвинених держав світу.

Виборчий процес являє собою здійснення протягом встановленого Виборчим кодексом України періоду часу суб'єктами, визначеними статтею 22 цього Кодексу, виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів [1]. Державні органи, організації, окремі громадяни, їхні колективи і групи (суб'єкти виборчого процесу) здійснюють діяльність з підготовки і проведення виборів до представницьких та інших виборних органів державної влади і місцевого самоврядування.

У процесі організації та проведення виборів для забезпечення законності необхідним є погоджене функціонування та взаємодія усіх гілок державної влади, органів місцевого самоврядування і громадських об'єднань.

Відповідно до Виборчого кодексу України підготовка та проведення виборів регулюються Конституцією України, цим Кодексом, законами України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства та актами Центральної виборчої комісії.

Виборчий процес здійснюється на засадах, які чітко визначені у Виборчому кодексі України, а саме: загального виборчого права - право голосу на виборах депутатів мають дієздатні громадяни України, яким на день виборів виповнилося 18 років; рівного виборчого права - кожний виборець має один голос. Усі суб'єкти виборчого процесу мають рівні права і можливості брати участь у виборчому процесі, що забезпечується заборонаю привілеїв чи обмежень кандидатів у депутати за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, тощо; прямого виборчого права - виборці шляхом голосування формують органи публічної влади; добровільного виборчого права - ніхто не може бути примушений до участі чи неучасті у виборах; вільного

виборчого права - застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи інших дій, що перешкоджають вільному формуванню і виявленню волі виборця, забороняється; таємного виборчого права - контроль за волевиявленням виборців забороняється; особистого голосування - кожний виборець голосує на виборах особисто, голосування за інших осіб чи передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняється; публічності і відкритості.

Суб'єктами виборчого процесу визнаються особи, органи та організації, наділені Конституцією та виборчим законодавством України правами та обов'язками стосовно організації та проведення виборів: виборці; зареєстровані кандидати в депутати, кандидати на пост Президента України, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови; уповноважені представники, довірені особи, офіційні спостерігачі від партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу, від кандидатів; виборчі комісії – спеціально утворені виборчі органи; органи державної влади та органи місцевого самоврядування; партії (блоки), їхні місцеві організації, які висунули кандидатів.

Вибори є найбільш поширеною формою прямого народовладдя. Вони є сучасною, цивілізованою правовою формою оновлення влади, приведення її структур та діяльності у відповідність до потреб життя. Громадяни, беручи участь у виборі своїх представників, тим самим здійснюють фактично належну їм державну владу. Науковці вважають, що вибори є невід'ємним елементом громадсько-політичного життя, політичним суспільно-правовим інститутом [2; 3].

Практика зарубіжних держав свідчить, що вибори, як правило, включають дві сторони – офіційну та неофіційну [4]. Під офіційною стороною розуміються дії, які здійснюються державними органами і є обов'язковими для проведення виборів. До них відносять: створення виборчих округів, виборчих дільниць, виборчих органів, які будуть проводити вибори і здійснювати контроль за їх проведенням, реєстрація кандидатів та ін. Неофіційна сторона – це заходи, які проводять політичні партії, різні громадські об'єднання, тобто дії, які проводяться недержавними органами. Законодавство чітко регламентує перш за все офіційну сторону підготовки та проведення виборів представницьких та інших виборних інститутів влади.

У виборчому законодавстві основне місце займає питання, пов'язане зі стадіями виборчого процесу. Виборчий процес передбачає законодавчо встановлений у часі порядок послідовно змінюваних етапів (стадій), які складаються із конкретних процедур та дій суб'єктів виборчих правовідносин при формуванні представницьких органів влади або виборів посадових осіб. Етапи (стадії) виборчого процесу пов'язані з організацією та проведенням виборів, у межах яких відбуваються передбачені законом виборчі дії та процедури. Виборчий процес починається в чітко встановлений строк, повинен пройти через всі передбачені законом обов'язкові етапи (стадії) і завершитися оприлюдненням відповідною виборчою комісією результатів виборів. Інша послідовність виборчого процесу неможлива.

Виборчим кодексом на законодавчому рівні розмежовано поняття «виборчої адреси» та «zareєстрованого місця проживання», що є надзвичайно важливим в реаліях сьогодення, оскільки надає можливість реалізувати свої виборчі права як трудовим мігрантам, так і внутрішньо переміщеним особам за місцем свого фактичного перебування. До позитивних змін виборчого законодавства України, науковці відносять обмеження виборчих фондів кандидатів у депутати та Президента України. Виборчий кодекс встановлює ліміти для виборчих фондів кандидатів у президентських виборах. Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій і виборчих кампаній» зазначається, що держави повинні запобігати надмірному фінансуванню потреб політичних партій, наприклад, встановивши обмеження на використання коштів на виборчу кампанію [5]. Проте, незважаючи на внесені зміни, Виборчий кодекс так і не встановив граничні ліміти зазначених фондів, у зв'язку з цим, залишається необхідним внесення змін в частині встановлення даних меж, як для кандидатів у президенти, так і для виборів у народні депутати.

Отже, наслідком проведення виборчої реформи 2019 року стало прийняття Виборчого кодексу України, який істотно змінив вітчизняну виборчу систему. Наявність єдиного кодифікованого акту в сфері виборчого права забезпечує стабільність та єдність виборчого законодавства, усуває нормативні невизначеності та колізійні суперечності між законодавчими актами.

Прийняття Виборчого кодексу свідчить про бажання України слідувати євроінтеграційним процесам, відповідати рівню розвинених європейських демократичних держав, а також рости йти шляхом поваги до прав людини.

Слід зазначити, що сьогодні ключовою організаційною проблемою виборчого процесу як в Україні, так і в інших країнах є досить низька активність виборців на виборах. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, який охоплює удосконалення нормативного регулювання виборчих процедур, підвищення рівня правосвідомості суб'єктів виборчого процесу.

Список використаних джерел

1. Виборчий кодекс України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 27.10.2022).
2. Тодика Ю. М. Основи конституційного права України. Х. Консум. 2019. 117с.
3. Павшук К.О., Дзюба Я.А. Виборча реформа 2020 в Україні. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. №1(11). С. 145-152.
4. Стешенко Т.В. Актуальні питання виборчого процесу в Україні і зарубіжних країнах. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. № 25. С.102-113.
5. Сарай Р.Д. Правова природа реформування сучасної виборчої системи України: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. С.65-69.

6. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій і виборчих кампаній» від 8 квітня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_867/conv#o65 (дата звернення: 27.10.2022).

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ У ЗАКОНОДАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Чулінда Людмила Іванівна,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Юридичний факультет
Національний авіаційний Університет,
кандидат юридичних наук, доцент

Осадченко Ірина Володимирівна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Юридичний факультет
Національний авіаційний Університет.

На сьогодні, стан законодавства України демонструє недостатній, а подекуди низький рівень якості законів, це проявляється у законодавчих прогалинах, колізіях, юридично невизначених, суперечливих, дубльованих нормативних приписах, термінологічних розбіжностях та інших недоліках, які є частими супутниками законотворення. Даний факт повністю підтверджує слова М. Коркунова, що зміст юридичних норм повністю залежить від свавілля людей, і що право є їхнім свавільним установленням [1].

Відомим фактом є те, що права людини за своєю природною суттю виступають єдиним критерієм перевірки всіх актів влади на відповідність принципам, що становлять зміст, мету і завдання держави [2, с. 1515].

Як зазначив І. Онищук, в рамках романо-германської правової системи та в загальному праві принцип юридичної визначеності розглядається як базове мірило якості законодавчих актів і законності адміністративних заходів органів державної влади. Принцип юридичної визначеності є фундаментальним у процесі нормотворення. Через зміст латинського вислову «*Ubi jus incertum, ibi nullum*» («Якщо закон невизначений, то закону немає») розкривається сутність принципу юридичної визначеності. Юридична визначеність разом зі справедливістю та політикою вважаються фундаментальними стовпами власне ідеї права. Беручи до уваги аристотелівський філософський підхід щодо поняття «визначеність», згідно з яким визначеність – найбільш вірогідне з усіх начал, яке за своєю природою є основою для всіх інших аксіом, юридична визначеність – найбільш вірогідна з усіх категорій права, яка об'єктивно характеризує якісний стан права, що дозволяє виокремлювати право з класу деяких неоднорідних соціальних явищ, об'єктів, перш за все неправових [3, с. 61-62].

Можна стверджувати, що саме верховенство права є основним критерієм конституційності нормативних актів. Як показав аналіз рішень Великої палати і сенатів Конституційного Суду України, ухвалені упродовж останніх п'яти років (2018–2022), кожен правовий акт, чи окремі його положення, що є предметом

конституційної перевірки, проходить перевірку на дотримання принципу верховенства права.

Тобто Суд перевіряє акт права, чи відповідає він зазначеному вище принципу у кожній справі, навіть якщо суб'єкт звернення до Суду спеціально про це не заявляє. І, при визначенні акту неконституційним, Суд прямо або посередньо констатує невідповідність акту зазначеному принципу.

Так, у пункті 25 рішення у справі «Михайлюк та Петров проти України»: «Суд нагадує, що вираз "згідно із законом" насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права» [4].

У пункті 33 рішення у справі «Христов проти України» та пункті 42 рішення у справі «Желтяков проти України»: «Суд повторює, що право на справедливий розгляд судом, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, повинно тлумачитися в контексті Преамбули Конвенції, яка, серед іншого, проголошує верховенство права як частину спільного спадку Договірних Держав. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який, *inter alia*, вимагає, щоб, коли суди остаточно розв'язали питання, їхнє рішення не ставилось під сумнів» [5, 6].

Можна прослідкувати прагнення Україна до утвердження в законодавчій діяльності принципу верховенства права. Вагомим кроком до цього є прийняття за основу 16 листопада 2021 року проєкту Закону України «Про правотворчу діяльність» (реєстр. No 5707 від 25.06.2021) (надалі – Законопроект). У Законопроекті описані фундаментальні принципи, які становлять основу правотворчої діяльності, а саме принцип верховенства Конституції України, принцип демократичності, гласності та відкритості, правової визначеності, пропорційності, доцільності та обґрунтованості та інші [7].

Так, відповідно до сучасних законодавчих традицій, які склалися на розвитку положень ст. 8 Конституції України, закріплення принципу верховенства права у системі принципів правотворчої діяльності є доцільним та цілком логічним відображенням конституційних засад даної діяльності.

Верховенство права є основоположним принципом і головною метою правової держави, яку вибудовує, та становлення якої прагне сучасна Україна. Незважаючи на різні доктринальні підходи до розуміння цього принципу він займає провідне місце в конституційно-правовому полі.

Верховенство права – один із основних критеріїв конституційності законів. Тож стан реалізації принципу верховенства права у законодавчій діяльності є вагомим для юридичної оцінки конституційності законів. Всеосяжний характер принципу верховенства права означає поширення його дії на всі сфери діяльності держави, включаючи законотворчість. У цій сфері дія принципу

верховенства права спрямована на прийняття відповідно до регламентованої процедури правових законів, зміст і цілі яких визначаються правами людини.

Верховенство права є основним та загальним європейським стандартом для того, щоб спрямовувати, контролювати та обмежувати діяльність державних органів. Даний принцип забезпечує одноманітне тлумачення та застосування права. Суди відіграють важливу роль у діалозі України з Європейським Судом з прав людини та у процесі застосування правових положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Конституційні суди держав-членів Ради Європи, як і раніше займають центральне місце у процедурі перевірки конституційності нормативно правових актів національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Коркунов М.М. Лекції загальної теорії права. URL: <https://urait.ru/bcode/437369>
2. Головатий С. Верховенство права : монографія. У 3 кн. Верховенство права: український досвід. Книга третя. Київ. 2006. С. 1277–1747.
3. Онищук І.І. Принцип юридичної визначеності (legal certainty) у рішеннях Конституційного Суду України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 5. С. 60–67. DOI: <https://doi.org/10.32886/10.32886/instzak.2021.05.07>
4. Європейський суд з прав людини: Рішення у справі «Михайлюк та Петров проти України» (Заява № 11932/02). Страсбург, 10 грудня 2009 року. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500#Text)
5. Європейський суд з прав людини: Рішення у справі «Христов проти України» (Заява № 24465/04). Страсбург, 19 лютого 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text
6. Європейський суд з прав людини: Рішення у справі Справа «Желтяков проти України» (Заява № 4994/04). Страсбург, 9 червня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_708#Text
7. Про правотворчу діяльність : проект Закону України реєстр. No 5707 від 25.06.2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355

САНКЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ НА ПРИПИНЕННЯ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Якимчук М.Ю.

к.пед.н., доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Національний університет водного господарства та природокористування

Семенович М.О.

студентка 3 року навчання навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування

Військова агресія РФ проти України стала викликом не лише для нашої держави, але і для міжнародної спільноти, адже посягнула на ті цінності, які захищає міжнародне співтовариство – свободу, безпеку, територіальну цілісність і непорушність кордонів. Війна в Україні вже спричинила негативні наслідки економічного, міграційного характеру, вплинула на продовольчу безпеку в усьому світі і спричинила загрозу територіальної безпеки для усього європейського континенту, що робить актуальним дослідження питання застосування санкцій та спеціальних обмежувальних заходів, спрямованих на припинення агресії РФ проти України.

Мета тези – проаналізувати санкції щодо РФ та персональні спеціальні обмежувальні заходи, спрямованні на припинення агресії РФ проти України

На міжнародному рівні світове співтовариство зафіксувало врегулювання конфліктів як одну із найважливіших цілей подальшого розвитку у міжнародній політиці. Якщо проаналізувати політику ЄС щодо врегулювання конфліктів в третіх країнах в період 2003-2022 років, то можна визначити серед інструментів, які вживалися задля досягнення поставлених цілей, запровадження широкого спектра санкцій та ембарго на постачання зброї та товарів подвійного призначення щодо держав, сторін конфлікту [1, с. 4-5].

В Україні наразі триває гаряча фаза військового конфлікту, і вона стала наслідком того, що попередньо вичерпані засоби і заходи врегулювання конфлікту на Сході України не дали своїх результатів, не призвели до виконання Мінських домовленостей, а відбулася ескалація збройної агресії Російської Федерації(далі – РФ). Це означає, що війна в Україні потребує пошуку нових потенційних можливостей, які має залучити міжнародна спільнота для припинення військової агресії РФ і забезпечення миру в Європі. Такими інструментами стали санкції щодо РФ та персональні спеціальні обмежувальні заходи, спрямованні на припинення агресії РФ проти України, обговорення про запровадження яких почалося після визнання РФ незалежності псевдореспублік ЛНР і ДНР, а також внаслідок вторгнення російських військ 24 лютого 2022 року.

В умовах триваючої війни актуальним постає питання: чи є ефективними ті інструменти, що застосовує міжнародна спільнота для врегулювання конфлікту?

Під санкціями проти Росії розуміються обмежувальні політичні й економічні заходи, введені щодо РФ та низки російських осіб і організацій, причетних до визнання незалежності терористичних угруповань ДНР і ЛНР, а також через вторгнення РФ до України в лютому 2022 року в ході російсько-української війни. Наша держава з метою захисту національних інтересів, територіальної цілісності, ввела спеціальні обмежувальні заходи проти РФ на підставі Закону України «Про санкції».

Якщо проаналізувати міжнародний санкційний тиск на РФ з початку війни в Україні в історичній ретроспективі, то слід відзначити, що США, Канадою, Австралією, ЄС протягом певного проміжку часу введено вісім пакетів санкцій щодо РФ. Якщо проаналізувати кожен із пакетів санкцій, які було вжито країнами, то можемо відзначити, що перший пакет санкцій був застосований через визнання РФ незалежності ДНР та ЛНР, а всі решта – стали наслідком вторгнення РФ в Україну після 24 лютого 2022 року. За даними порталу «Війна & Санкції», персональні спеціальні обмежувальні заходи станом на 08.10.2022 року накладені на 351 фізичну особу та санкції поширюються на 2626 юридичних осіб. Слід відмітити, що перші сім санкційних пакетів, які обмежили доступ Росії до міжнародної торгівлі, заблокували резерви та змусили міжнародні компанії масово тікати з країни.

Станом на 07.10.2022 року ЄС погодив восьмий пакет санкцій проти Росії через проведені нею псевдореферендуми на окупованих українських територіях. Зазначається, що додаткові санкції позбавляють російську армію та її постачальників додаткових конкретних товарів та обладнання, які необхідні для ведення війни на території України. Пакет також закладає основу необхідної правової бази реалізації обмеження ціни на нафту, передбаченого G7 [2].

Необхідно констатувати, що українські та міжнародні експерти відзначають нищівний вплив вжитих санкцій для економіки держави-агресора, адже майже усіх галузей народного господарства РФ торкнулися спеціальні обмежувальні заходи. Однак, як вбачається із нещодавніх масованих ракетних атак РФ, які були спрямовані на завдання ударів по об'єктах енергетичної інфраструктури України, агресія РФ посилюється. Із цього випливає, що міжнародний тиск на РФ, її економіку та окремих громадян, потрібно посилювати.

Отже, санкції та спеціальні обмежувальні заходи проти РФ мають суттєвий негативний вплив на російську економіку. На нашу думку, потребує політичної волі серед держав-членів ЄС щодо більш активного формування спільних інструментів зовнішньої політики – запровадження нових санкцій проти РФ та надання подальшої військової підтримки, зокрема постачання зброї Україні, щоб допомогти Україні реалізувати своє невід'ємне право на самооборону від агресії Росії та захист своєї територіальної цілісності та суверенітету.

Список літератури

1. ЄС та конфлікти на території Східного Партнерства: уроки для України. Київ. 2020. 20с. URL: <http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/11/EaPCConflicts.pdf> (дата звернення: 08.10.2022).

2. ЄС погодив восьмий пакет санкцій проти РФ. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/news-sanktsiyi-rf-es/32068034.html> (дата
звернення: 19.10.2022

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 18.1 «ВЕТЕРИНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ» У ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Яценко Іван Володимирович,
д.вет.н., професор, провідний науковий співробітник,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна

Судово-ветеринарна експертиза – це наукове дослідження об'єктів, виконане лікарем ветеринарної медицини – судово-ветеринарним експертом згідно процесуального документу про призначення судово-ветеринарної експертизи з метою надання висновку із ветеринарних питань, які виникли під час досудового розслідування у кримінальному судочинстві або судового розгляду справи у будь-якому виді судочинства [1]. Важливою і актуальною проблемою судово-експертної діяльності є забезпечення процесу проведення судових експертиз висококваліфікованими фахівцями [2–4].

Одним із завдань під час підготовки судових експертів за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» є оволодіння теоретичними, організаційними і процесуальними питаннями судової експертизи, а також спеціальними питаннями у сфері судово-ветеринарної експертизи [5, 6]. Для цього у державних спеціалізованих експертних установах України створені усі необхідні умови, зокрема, у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» розроблені такі документи за нашої безпосередньої участі: типовий тематичний план № 1 – для лікарів ветеринарної медицини, котрі мають намір отримати кваліфікацію судового експерта вперше; типовий тематичний план № 2 – для лікарів ветеринарної медицини, котрі мають намір вперше підтвердити кваліфікацію судового експерта і типовий тематичний план № 3 – у разі наступних підтверджень кваліфікації судового експерта, що узгоджується із п. 2 розділу III «Положення про ЦЕКК» [7].

Розроблені та затверджені головою Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України три окремі типові тематичні плани (далі – програми підготовки (стажування)) оприлюднені на офіційному вебсайті Мін'юсту.

Загальна структура програми професійної підготовки судових експертів за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» у державних спеціалізованих експертних установах України подана у табл. 1.

Таблиця 1

Структура програми професійної підготовки судових експертів за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» у державних спеціалізованих експертних установах України

№ з/п	Назва теми	Всього навчальних годин	У тому числі	
			лекційних	практичних
Розділ I. Загальні поняття судово-ветеринарної експертизи				
1	Типовий тематичний план № 1	6	6	–
2	Типовий тематичний план № 2	8	5	3
3	Типовий тематичний план № 3	8	4	4
Розділ II. Методологічні основи проведення судово-ветеринарної експертизи				
1	Типовий тематичний план № 1	144	12	132
2	Типовий тематичний план № 2	94	7	87
3	Типовий тематичний план № 3	55	4	51
Розділ III. Підготовка висновків (проектів висновків) та їх рецензування				
1	Типовий тематичний план № 1	26	–	26
2	Типовий тематичний план № 2	16	–	16
3	Типовий тематичний план № 3	16	–	16
Загальна кількість навчальних годин				
1	Типовий тематичний план № 1	176	18	158
2	Типовий тематичний план № 2	118	12	106
3	Типовий тематичний план № 3	79	8	71

Програма професійної підготовки судових експертів за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» включає такі 13 тем.

Тема 1. Організаційно-правові засади судово-ветеринарної експертизи в Україні. Поняття та принципи судово-експертної діяльності в Україні та їх використання у судово-ветеринарних дослідженнях. Поняття судової ветеринарної медицини і судово-ветеринарної експертизи. Коротка історія становлення судової ветеринарної медицини. Система та місце судово-ветеринарної експертизи у системі судових експертиз та її значення у судочинстві. Предмет та об'єкт судово-ветеринарної експертизи та їх значення у теорії та практиці судової експертизи. Методи судової експертизи та їх використання у судово-ветеринарних дослідженнях. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою. Порядок призначення судово-ветеринарної експертизи. Права, обов'язки, заборони та відповідальність судово-ветеринарного експерта. Організація проведення судово-ветеринарної експертизи. Стадії експертного дослідження. Структура висновку експерта за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи трупа тварини та живої тварини. Структура повідомлення про неможливість надання висновку. Вимоги, що ставляться до висновку судового експерта. Ознайомлення із зразками процесуальних документів про проведення судово-ветеринарної експертизи.

Тема 2. Судово-ветеринарна танатологія. Поняття про смерть. Етіологія та класифікація смерті. Танатогенез (преагонія, агонія, клінічна та біологічна смерть). Ранні посмертні зміни та їх судово-експертне значення. Констатація факту смерті. Пізні посмертні зміни та їх судово-експертне значення. Пошкодження трупів представниками фауни та флори. Підстави для призначення та завдання судово-ветеринарної експертизи трупа. Методи, техніка та порядок проведення судово-ветеринарного дослідження трупів тварин. Порядок і критерії судово-ветеринарного описання органів, тканин, порожнин і ділянок трупа тварини. Порядок огляду трупа на місці події. Особливості судово-ветеринарного дослідження розчленованих, скелетизованих і гнилісно змінених трупів тварин. Методи визначення давності настання смерті тварини. Визначення прижиттєвості й давності ушкоджень, часу і давності настання смерті, давності перебування трупа у доквіллі. Порядок судово-ветеринарного дослідження ексгумованого трупа тварини. Судово-ветеринарна експертиза у випадках раптової смерті. Причин, що можуть призвести до раптової смерті тварин. Визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, виявлених у трупі тварини. Судово-ветеринарний діагноз та правила його формулювання. Документальне оформлення судово-ветеринарного дослідження трупа.

Тема 3. Загальна судово-ветеринарна травматологія. Поняття «судово-ветеринарна травматологія» та «ушкодження». Класифікація травмуючих факторів доквілля. Поняття «травматизм», види травматизму. Завдання судово-ветеринарної експертизи за ушкоджень. Класифікація механічних ушкоджень за походженням, виду травматичної дії та особливістю будови. Порядок описання ушкоджень тварин. Черговість, послідовність і механізм травми тварин. Визначення при життєвості та посмертності ушкоджень. Правила групування слідів травмування тварин.

Тема 4. Судово-ветеринарна експертиза живих підекспертних тварин. Підстави, предмет, об'єкти, суб'єкти та значення проведення судово-ветеринарної експертизи живих підекспертних тварин. Завдання, що вирішується під час проведення судово-ветеринарної експертизи живих підекспертних тварин. Методи судово-ветеринарного дослідження підекспертної тварини. Судово-ветеринарні ознаки та критерії ступенів тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини. Правила формулювання судово-ветеринарного діагнозу. Судово-ветеринарне визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини. Укладання висновку судово-ветеринарного експерта за результатами визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварин.

Тема 5. Судово-ветеринарна експертиза за механічних ушкоджень. Поняття механічних ушкоджень, їх класифікація. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за ушкоджень тупими та гострими предметами. Схема судово-ветеринарного описання ушкоджень, заподіяних тупими і гострими знаряддями травми. Судово-ветеринарне дослідження та оцінка живої підекспертної тварини з ушкодженнями, заподіяними тупими та

гострими предметами. Судово-ветеринарне дослідження та оцінка трупа тварин з ушкодженнями, заподіяними тупими та гострими предметами. Судово-ветеринарне визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини тупими та гострими предметами. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини з ознаками ушкоджень, заподіяних тупими та гострими предметами. Судово-ветеринарна діагностика механічних ушкоджень опорно-рухового апарата, внутрішніх органів і кровоносних судин. Судово-ветеринарне встановлення прижиттєвості, послідовності та механізму заподіяння ушкоджень. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за механічних ушкоджень тварин. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини за ушкоджень тупими та гострими предметами.

Тема 6. Судово-ветеринарна експертиза ушкоджень, що виникають внаслідок дії на організм тварин патогенних фізичних чинників

6.1. Судово-ветеринарна експертиза за ушкоджень від гіпертермії.

Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за ушкоджень від гіпертермії. Поняття теплового і сонячного ударів. Місцева дія високої температури (опіки): поняття та періоди опікової хвороби, судово-ветеринарна класифікація опіків, ступені опіків, послідовність утворення опіків різних ступенів. Судово-ветеринарна характеристика термічних і хімічних опіків. Судово-ветеринарне визначення джерела опіку, прижиттєвості й посмертності опіків. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за ушкоджень від гіпертермії. Алгоритм дії судового експерта під час судово-ветеринарної експертизи трупа у випадках смерті тварини внаслідок дії високої температури. Особливості судово-ветеринарного дослідження трупа тварини, смерть якого настала від гіпертермії. Судово-гістологічні дослідження у випадках смерті від гіпертермії. Питання, що можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарному експерту під час дослідження тварин за гіпертермії. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини за ушкоджень від гіпертермії.

6.2. Судово-ветеринарна експертиза за ушкоджень від гіпотермії.

Чинники, що спричиняють переохолодження тіла тварини. Механізм дії та клінічні ознаки холоду на організм тварини. Місцева дія холоду (відмороження) на організм тварини. Види відморожень. Судово-ветеринарне встановлення ступенів відморожування. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за ушкоджень від гіпотермії. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за ушкоджень від гіпотермії. Алгоритм дії судового експерта під час судово-ветеринарної експертизи трупа у випадках смерті від гіпотермії. Особливості судово-ветеринарного дослідження трупа тварини у випадках смерті від дії гіпотермії: зовнішні та внутрішні ознаки. Судово-гістологічні дослідження у випадках смерті від гіпотермії. Питання, що можуть бути поставлені на вирішення судовому експерту під час судово-ветеринарного дослідження трупа тварини з ушкодженнями унаслідок дії

низької температури. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини за ушкоджень від гіпотермії.

6.3. Судово-ветеринарна експертиза ушкоджень тварин змінами атмосферного тиску. Вплив збільшеного атмосферного тиску і швидкого зменшення його на організм тварин: етіологія, патогенез та клінічні ознаки. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за ушкоджень тварин змінами атмосферного тиску. Кесонна хвороба і декомпресійна хвороба. Судово-ветеринарне дослідження трупа тварини, смерть якої настала за збільшеного атмосферного тиску. Вплив зменшеного атмосферного тиску на організм тварини: патогенез та клінічні ознаки. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за ушкоджень від зміни атмосферного тиску. Алгоритм дій судового експерта під час судово-ветеринарної експертизи трупа тварини у випадку смерті внаслідок дії змін атмосферного тиску. Судово-ветеринарне дослідження трупа тварини, якщо смерть настала за зменшеного атмосферного тиску. Питання, що можуть бути вирішені судово-ветеринарною експертизою під час дослідження тварин, уражених внаслідок дії змін атмосферного тиску. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини за ушкоджень змінами атмосферного тиску.

6.4. Судово-ветеринарна експертиза ушкоджень електричним струмом. Ураження тварин технічним електричним струмом: етіологія, механізм вражаючої дії електричного струму на організм, місцева дія електричного струму, патогенез і патоморфологія загальної (біологічної) дії електричного струму. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за ушкоджень електричним струмом. Судово-ветеринарна характеристика ушкоджень, що виникають від дії електричного струму. Електроопіки. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за ушкоджень електричним струмом. Алгоритм дій під час судово-ветеринарної експертизи трупа тварини у випадках смерті внаслідок дії електричного струму. Питання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою під час дослідження живих тварин і трупів тварин, уражених електричним струмом. Ураження природною (атмосферною) електрикою: етіологія, патогенез, клінічні ознаки. Судово-ветеринарна експертиза трупа тварини, ураженої блискавкою. Алгоритм дій під час судово-ветеринарної експертизи трупа у випадках смерті внаслідок дії атмосферного електричного розряду. Питання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою під час дослідження тварин, уражених атмосферним електричним розрядом. Судово-ветеринарна діагностика та оцінка живої підекспертної тварини та трупа тварини із ушкодженнями електричним струмом. Визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини термічними чинниками і електричним струмом. Визначення прижиттєвості й посмертності ушкоджень, заподіяних електричним струмом. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини з ознаками ушкоджень електричним струмом.

6.5. Судово-ветеринарна експертиза ушкоджень іонізуючими випромінюваннями. Судово-ветеринарна експертиза уражень іонізуючими випромінюваннями загального характеру. Гостра й хронічна променева хвороба: етіологія, види випромінювань, інтенсивність ураження, патогенез, клінічні ознаки. Судово-ветеринарне дослідження трупів опромінених тварин. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за ушкоджень іонізуючими випромінюваннями. Алгоритм дій під час судово-ветеринарної експертизи трупа у випадках смерті внаслідок ураження іонізуючими випромінюваннями. Судово-ветеринарна експертиза уражень іонізуючими випромінюваннями місцевого характеру: етіологія, патогенез, клініко-анатомічні зміни. Питання, які можуть бути поставлені на вирішення судовому експерту під час судово-ветеринарної експертизи уражень іонізуючими випромінюваннями. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини з ознаками ушкоджень іонізуючими випромінюваннями.

Тема 7. Судово-ветеринарна експертиза за вогнепальних ушкоджень. Поняття «судової балістики» та «вогнепальної зброї». Класифікація вогнепальної зброї та ушкоджуючих чинників пострілу. Механізм пострілу. Додаткові чинники пострілу та їх дія на організм тварин. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за вогнепальних ушкоджень. Судово-ветеринарна характеристика ушкоджень, що виникають від вогнепальних ушкоджень. Вхідний і вихідний кульовий отвір та вогнепальний рановий канал унаслідок пострілу з різних відстаней: поняття, особливості будови, механізм утворення, значення для судово-ветеринарної експертизи. Сліпі й додаткові кульові ушкодження тварин та їх значення для судово-ветеринарної експертизи. Особливості вогнепальних ушкоджень тварин з мисливської, гладкоствольної шротової зброї, у разі пострілу з пневматичної зброї та їх значення для судово-ветеринарної експертизи. Особливості ушкодження холостими пострілами та ушкоджень, що спричинені пострілами для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії та їх значення для судово-ветеринарної експертизи. Вибухова травма: поняття, ушкоджуючі чинники вибуху, характер та механізм утворення ушкоджень, значення для судово-ветеринарної експертизи. Особливості множинних ушкоджень з вогнепальної зброї та їх значення для судово-ветеринарної експертизи. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за вогнепальної травми. Методи судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварин та трупа тварин за вогнепальних ушкоджень. Визначення прижиттєвості та посмертності та черговості заподіяння ушкоджень. Визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини вогнепальною травмою. Питання, які можуть бути поставлені на вирішення судовому експерту під час судово-ветеринарної експертизи за вогнепальних ушкоджень. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини за вогнепальних ушкоджень.

Тема 8. Судово-ветеринарна експертиза за асфіксії. Поняття «асфіксія», судово-ветеринарна класифікація асфіксій, їх патогенез та періоди розвитку. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за асфіксій. Судово-ветеринарна експертиза за симптоматичної асфіксії (поняття симптоматична асфіксія; види симптоматичних асфіксій (гіперемія та набряк легень, пневмонії, запальні процеси у передніх дихальних шляхах, закупорка глотки та стравоходу, травматичні пошкодження легень, патологія плеври, бронхіальна астма, бронхоектатична хвороба, набряки в ділянці голови та шиї, серцево-судинна недостатність, хвороби, що супроводжуються надмірним газоутворенням в органах травлення).

Судово-ветеринарна експертиза за механічної асфіксії. Класифікація та загальні морфологічні ознаки механічної асфіксії. Судово-ветеринарна експертиза за странгуляційної асфіксії. Етіологія і патогенез (задушення на прив'язі, повішання, задушення зашморгом чи руками, повішення, защемлення шиї між різними предметами).

Судово-ветеринарна експертиза за компресійної асфіксії: визначення поняття «Компресійна асфіксія», етіологія і патогенез, алгоритм судово-ветеринарного дослідження трупа тварини за компресійної асфіксії. Алгоритм судово-ветеринарного дослідження трупа тварини у разі смерті від компресійної асфіксії.

Судово-ветеринарна експертиза асфіксії тварин у обмеженому замкненому просторі: етіологія і патогенез; алгоритм судово-ветеринарного дослідження трупа тварини у разі смерті від асфіксії в обмеженому замкненому просторі.

Судово-ветеринарна експертиза за obturacійної асфіксії.

Судово-ветеринарна експертиза у випадках утоплення: етіологія і патогенез утоплення; судово-ветеринарне дослідження трупа за справжнього утоплення; діатомовий аналіз; гістологічне дослідження внутрішніх органів; біохімічне дослідження крові; макроскопічні і гістологічні ознаки утоплення. Судово-ветеринарне дослідження трупа за асфіксичного («сухого», обструктивного, спастичного) утоплення. Морфологічні ознаки асфіксичного утоплення.

Судово-ветеринарне дослідження трупа за синкопічного утоплення: морфологічні ознаки синкопічного типу утоплення; ознаки перебування трупа у воді та їх значення для судово-ветеринарної експертизи; судово-ветеринарне встановлення прижиттєвих травм на трупі, витягнутому з води, їх причинний зв'язок зі смертю; алгоритм дій під час експертизи трупа у випадках смерті тварин у воді, зокрема, від утоплення; питання, що можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарному експерту під час дослідження тварин, смерть яких настала від утоплення. Алгоритм судово-ветеринарного дослідження трупа тварини у разі смерті від утоплення.

Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за асфіксій. Питання, які можуть бути поставлені судово-ветеринарному експерту під час судово-ветеринарної експертизи за асфіксій. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи тварини чи трупа тварини за асфіксій.

Тема 9. Судово-ветеринарна експертиза тварин за отруєнь. Загальні поняття отрути й отруєння. Судово-ветеринарна класифікація отрут. Умови дії та шляхи введення отрут в організм. Перебіг і результат отруєнь тварин. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою за отруєнь. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за отруєнь тварин. Вилучення та пересилання патологічного матеріалу від трупів і хворих тварин у разі підозри на отруєння. Методи клінічної, патоморфологічної та лабораторної судово-ветеринарної діагностики отруєних тварин. Комплексна оцінка результатів судово-токсикологічних і судово-хімічних досліджень. Судово-ветеринарна характеристика окремих отруєнь (їдкими та деструктивними отрутами; отрутами, що пригнічують та паралізують центральну нервову систему; отрутами збуджуючої і судомної дії; отрутами, що діють на кров; отруєння і побічні небажані ефекти після використання лікарських засобів; отруєння тварин кухонною сіллю, нітратами та карбамідом; отруєння тварин пестицидами, мікотоксинами фітотоксинами). Алгоритм дії судово-ветеринарного експерта у разі дослідження трупа з підозрою на смерть від отруєння. Питання, які можуть бути поставлені судово-ветеринарному експерту під час судово-ветеринарної експертизи тварин за отруєнь. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарного дослідження отруєних тварин.

Тема 10. Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі. Підстави та мета судово-ветеринарної експертизи за порушення умов годівлі, утримання, експлуатації тварин та за епізоотій. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою під час дослідження живих тварин чи трупів у разі порушення умов годівлі, утримання, експлуатації тварин та за епізоотій. Загальні синдроми захворювань і загибелі тварин за порушення умов їх годівлі. Судово-ветеринарна діагностика та оцінка за хвороб органів травлення тварин, пов'язані з порушенням умов годівлі (тимпанія рубця, гіпотонія й атонія передшлунка, коліки, розширення шлунка, метеоризм кишечника). Судово-ветеринарна діагностика та оцінка у разі захворювання і загибелі тварин, спричинених потрапляння сторонніх предметів в органи травлення (закупорка стравоходу, травматичний ретикуліт і ретикулоперитоніт, безоарна хвороба, закупорка книжки, засмічення шлунка і кишечника піском). Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі. Алгоритми судово-ветеринарного дослідження живих підекспертних тварин та трупів тварин у разі порушення умов годівлі. Питання, які можуть бути поставлені судовому експерту під час судово-ветеринарної експертизи у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі.

Тема 11. Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх утримання, режиму експлуатації та жорстокого поводження. Підстави та мета судово-ветеринарної експертизи за порушення

умов годівлі, утримання, режиму експлуатації тварин та жорстокого поводження. Завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою під час дослідження живих тварин чи трупів у разі порушення умов утримання, режиму експлуатації тварин та жорстокого поводження. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх утримання, режиму експлуатації та жорстокого поводження. Судово-ветеринарна експертиза за жорстокого поводження з тваринами, перевтоми й міоглобінурії коней; у разі зниженням молочної продуктивності тварин (агалактія і гіпогалактія експлуатаційна). Емфізема легенів та її судово-ветеринарне значення. Питання, які можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарному експерту під час дослідження тварини у разі порушення її утримання та режиму експлуатації. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх утримання, режиму експлуатації та жорстокого поводження.

Тема 12. Комплексна судова ветеринарно-біологічна експертиза об'єктів тваринного походження. Поняття та судово-ветеринарна класифікація речових доказів. Судово-ветеринарна остеологія: методи встановлення видової і статевої належності, віку тварин за кістковими залишками. Судово-ветеринарна одонтологія: методи встановлення видової і статевої належності, віку тварин за зубами тварин. Методи судово-ветеринарного встановлення виду і статі тварин за морфологічними особливостями окремих органів і ділянок тіла. Судово-ветеринарна остеологія: методи і способи встановлення видової, вікової і статевої належності тварин за кістками скелета ссавців. Судово-ветеринарна одонтологія: методи і способи встановлення видової і статевої належності тварин за зубами. Порівняльно-морфологічні особливості внутрішніх органів свійських тварин. Питання, які можуть бути поставлені судовим експертам під час комплексної судової ветеринарно-біологічної експертизи. Укладання висновку судових експертів за результатами комплексної судової ветеринарно-біологічної експертизи об'єктів тваринного походження.

Тема 13. Судово-ветеринарна експертиза за дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів. Поняття дефектів надання ветеринарної допомоги, їх види. Поняття дефектів організації і проведення ветеринарно-санітарних заходів. Причини виникнення епізоотій та їх значення в аспекті судово-ветеринарної експертизи. Використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події за дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів. Встановлення відповідності, адекватності, послідовності дій посадових осіб вимогам Інструкцій по боротьбі з хворобами тварин за виникнення епізоотій. Алгоритм судово-ветеринарної експертизи тварин за хвороб інфекційної етіології, хвороб заразної етіології, за отруень бджіл пестицидами, за хвороб риби, за хвороб ссавців паразитарної етіології. Питання, які можуть бути поставлені судовому експерту під час судово-ветеринарної експертизи за дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних

заходів. Укладання висновку судового експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи за дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів.

Для забезпечення належної підготовки лікаря ветеринарної медицини, котрий має намір отримати чи підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» нами вперше в Україні розроблені методичні рекомендації, підготовлені до впровадження у судово-експертну практику методики судово-ветеринарних досліджень, написані навчальні посібники та наукові статті, котрі внесені до Переліку науково-технічної та довідкової літератури, що використовується при проведенні судово-ветеринарної експертизи. Зазначені джерела можна використовувати також у процесі підготовки (стажування) судово-ветеринарних експертів.

Таким чином, програми професійної підготовки судових експертів за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» у державних спеціалізованих експертних установах України включають 13 тем, які повністю охоплюють усі розділи судово-ветеринарної експертизи та у разі достатнього опанування якими, а також освоєння методик судово-ветеринарного дослідження і практики їх застосування, претендент на отримання кваліфікації судового експерта із вище зазначеної експертної спеціальності зможе успішно атестуватись та самостійно проводити судово-ветеринарну експертизу з правом надання висновку експерта, який є одним із джерел доказів у судочинстві.

Список літератури

1. Яценко І. В. Місце судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз та її значення у судочинстві. Eurasian scientific discussions. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2022. Pp. 28–39. URL: <https://sciconf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-eurasianscientific-discussions-8-10-maya-2022-goda-barselona-ispaniya-arhiv/> (дата звернення: 01.11.2022).

2. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. 2019. Вип. 19. С. 102–117. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08 (дата звернення: 01.11.2022).

3. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про взаємозалежність європейських інтеграційних процесів і тенденцій інтеграції спеціальних знань в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 17. Харків : Право, 2017. С. 152–158.

4. Ткаченко Н. М. Удосконалення професійної підготовки судового експерта – важливий фактор розвитку експертної дидактики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 203–214. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.22> (дата звернення: 01.11.2022).

5. Parry N. M. A., Stoll A. The rise of veterinary forensics. *Forensic Sci Int.* 2020. 306:110069. DOI: 10.1016/j.forsciint.2019.110069 (дата звернення: 01.11.2022).
6. Byard R. W., Boardman W. The potential role of forensic pathologists in veterinary forensic medicine. *Forensic science medicine and pathology.* 2011. Vol. 7. Is. 3. Pp. 231–232. DOI: 10.1007/s12024-011-9241-x (дата звернення: 01.11.2022).
7. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затверджене наказом Міністерства юстиції України 03.03.2015 № 301/5 та зареєстроване у Міністерстві юстиції України 04 березня 2015 р. за № 249/26694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY MANAGEMENT OF BUSINESS THROUGH PRIVATE-PUBLIC PARTNERSHIPS

Kasych Alla

Doctor of Science (Economics), Professor
Kyiv National University of Technologies and Design

Miroshnychenko Anna

Student of Management Department
Kyiv National University of Technologies and Design

Kasych Oleksandr

Student of Management Department
Kyiv National University of Technologies and Design

Industrial corporations postpone the solution to this issue and continue to pollute the environment, which is predicted to lead to its deterioration and will require significantly greater resource efforts from future generations. Business savings on the implementation of ecologically safe technologies in pursuit of economic results are accompanied by the deterioration of the environmental situation at the regional and national level, the growth of risks of negative impact on the health of the population, the reduction of the productivity of the workforce and the potential increase of the state's expenses for the protection of the population's health.

This state of affairs activates the search for forms and methods of ensuring effective interaction between the state and business in solving the problems of responsible environmental management. One of the most effective forms of combining the efforts of all interested parties is private-state partnerships, which in the conditions of a market economy allow directing the limited resources of business and the state to solving the most acute problems of certain regions through the mechanism of joint management of the implementation of socially significant projects.

A characteristic feature of environmental management is that infrastructure objects of a socio-ecological direction and natural resources are mainly states or communal property.

The purpose of the study was to determine the importance of the formation of RAP in the field of nature management, which is actualized by the aggravation of environmental problems in Ukraine and the need to strengthen business responsibility for efficiency in the process of using and processing resources.

A public-private partnership (PPP) is a contractual agreement between the public and private sectors, according to which a private operator undertakes to provide public services that have traditionally been provided or financed by public institutions [1].

The formation of PDP in the field of environmental management has its characteristics. Thus, solving the problems of irrational use of natural resources and

the burden on the environment due to emissions are the state's environmental policy goals. Still, its implementation depends on businesses' interest and economic capacity to finance environmental protection measures and implement environmentally safe technologies.

The implementation of PPP projects is characterized by unstable dynamics against a general tendency to decrease their number and investment volumes. Among the main trends in the performance of PDP projects in the world in 2020 should be indicated [2]:

predominance by quantitative characteristics of the energy sector, which displaced transport and provided 65% of global investments in PPP. In the field of energy, renewable energy projects prevailed. The share of direct deals in power is 46.7%;

a decrease in the number of sales and investments in all regions, except for Africa, where there was a 7% increase in investments;

the representation of the main international investors of PPP projects, represented by the USA, China, and France, remains unchanged.

Ukraine already has a certain history in the implementation of PPP agreements today. Thus, as of 01.01.2021, 192 contracts have been concluded in Ukraine under PPP conditions, of which only 39 contracts are implemented (29 – concession contracts, 6 – joint activity contracts, 4 – other contracts), 153 contracts are not implemented. 26 agreements are implemented in the field of nature management: 3 – in the field of production, distribution and supply of electric energy; 8 – in the field of production, transportation and supply of heat and distribution and supply of natural gas; 13 – in the water collection, purification and distribution system; 2 – in the field of waste management [3]. These issues are particularly relevant for Ukraine, because the basis of Ukraine's exports are metallurgical products [4].

Summarizing the analytical studies [3] conducted in Ukraine, it is appropriate to single out the following basic characteristics of the studied processes: low attractiveness due to low informativeness of business in benefits, fragmentation of the registration system, low level of implementation and completion, industry focus on infrastructure projects. Directly in the field of nature management, among the main obstacles to ensuring the effectiveness of the PDP, the lack of competitiveness should be indicated, since "representatives of the power establishment are lobbying for the interests of business structures close to them."

Private-public partnerships as an effective mechanism for consolidating the efforts of the state and business in solving critical problems of the development of the national economy in terms of individual sectors or individual regions confirm their effectiveness at the global level and are widely used in many countries.

In addition to infrastructural and social projects, the state and business jointly implement environmental policy by increasing the efficiency of the energy sector and nature management in general. Existing positive practices require comprehensive research in terms of specific projects from the standpoint of determining conditions and mechanisms for overcoming existing obstacles. Private-public partnership in Ukraine, despite the existing legal framework, has a rather fragmented development: a small number of agreements are concluded, they are mostly suspended.

The ecological situation in many regions of Ukraine, irrational use of natural resources in production, unsystematic waste management, lack of an effective state environmental policy - all this actualizes the process of creating and ensuring the effective functioning of the PPP. The conducted studies also indicate the need to develop and implement a general national ecological and economic security doctrine of economic development, which would include, among other things, the use of a set of mechanisms and tools to direct the efforts of the state and business on the basis of cooperation projects (PPP) to systematically and step-by-step solve the existing problems of environmental management.

References:

1. Renda A. and Schrefler L. Public-Private Partnerships: Models and Trends in the European Union. The European Parliament, 2005, pp. 65–67.
2. Infrastructure Finance, PPPs & Guarantees. The World Bank. URL: <https://ppi.worldbank.org/en/visualization#sector=&status=&ppi=&investment=®ion=&ida=&income=&ppp=&mdb=&year=&excel=false&map=&header=true>
3. Status of PPP implementation in Ukraine. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini>.
4. Kasych A.O., Didur S.V. Structural characteristics of foreign trade of Ukraine. Actual problems of economics: scientific economic journal. 2008. No. 1(79). pp. 85–94.

BALANCED SYSTEM OF EDUCATION QUALITY ASSESSMENT

Myronova Ruslana

PhD in Economics, Associate Professor,
KZVO «Dniprov Academy of Continuing Education» DOR»,
Dnipro, Ukraine

Vozniuk Lidiia

PhD in Pedagogics, Associate Professor,
KZVO «Dniprov Academy of Continuing Education» DOR»,
Dnipro, Ukraine

The priorities of state policy in the field of education quality assessment and current issues of research in education cover a number of areas directly related to the development of evaluation and analytical activities in the management of education quality.

In particular, fundamental changes in the system of education quality assessment involve the development of a modern and balanced system of education quality assessment, including monitoring surveys of the process and learning outcomes [2]. Directly here is the direction related to the development of education quality assessment systems at the level of educational organizations focused on monitoring the individual progress of students. Thus, already at the level of state policy, within the framework of the education quality assessment system, the basis for the widespread introduction of a dynamic interpretation of the quality of education is laid.

The problem of the formation and development of a single educational space based on a holistic and balanced system of procedures and mechanisms for assessing the quality of education necessarily raises the issue of creating an information base for managing the quality of education. Such a base is provided by evaluation and analytical activities that provide at different levels of education quality management evaluation, analysis and forecasting of the impact of modernization programs and projects on the dynamics of changes in the quality of education.

When carrying out evaluation and analytical activities of programs and projects of education modernization, a set of generalized quality indicators is needed to assess the effects of the results of management decisions. Such indicators can be both quantitative and qualitative in nature. In practical work on evaluation and analytical activities, each generalized indicator is divided into a spectrum of characteristics, which are used to assess the quality of educational outcomes in accordance with the criteria selected by experts and empirically tested. Quantitative indicators should not be a priority in assessing the quality of educational outcomes, although they contribute to improving the objectivity of the results of evaluation and analytical activities. However, experience shows that careless enthusiasm for quantitative indicators can contribute to the distortion of the results of evaluation and analytical activities, so absolutizing the role of quantitative indicators in evaluation and analytical activities is unacceptable.

When structuring a set of indicators in evaluation and analytical activities, the model of the education system or the goals of the education system or the directions of its effective functioning, etc. are taken as a basis. In general, the following characteristics of the educational system are proposed for the analysis of the quality of education in the evaluation and analytical activities

- indicators of the quality of the educational process;
- indicators of the quality of educational achievements;
- characteristics of the intensity of innovative activity in education;
- volume of investments in education;
- level of efficiency of management activities.

The first group includes indicators of the structure and content of educational programs; forms of organization of the educational process; its material and technical support, its humanistic and cultural and cognitive orientation, as well as characteristics of the balance of the educational system and its interaction with the external environment; the level of innovation of educational technologies, the system of retraining of teaching staff, etc.

The second group includes characteristics that determine the quality of the results of the educational process and require additional information about the demographic and socio-economic contextual factors that affect the results of education, including indicators that do not change over time (e.g. geographical location of educational institutions, their socio-economic environment, etc.

The third group includes indicators of intensity of innovation activity, which should be analyzed with reference to evaluation and analytical activities, since innovation activity can lead to both positive and negative consequences.

The fourth group includes characteristics of investments in education, which should be taken into account when analyzing the effectiveness of educational organizations and the entire education system. The characteristics include information on financing of educational organizations, their staffing, material and technical and methodological support, etc. Directly adjacent to the fourth group are the indicators of the fifth group, which include characteristics of the effectiveness of management activities at different levels of education management.

The characteristics of the educational system used in the evaluation and analytical activities should

- be sufficiently complete;
- combine quantitative and qualitative assessments;
- ensure the collection of data on evaluation and analytical activities on educational activities in the areas required in management;
- be aimed at the information that allows to effectively implement the functions of evaluation and analytical activities;
- to ensure communication between different levels of education quality management in terms of economic feasibility of information collection.

Management in our information age focuses on a new synthesized phenomenon called the balanced scorecard [1, p. 106]. This system not only preserves traditional indicators, but is also supplemented by a set of assessments of prospects for further

development. This study also applies this innovative approach, but in relation to the quality indicators of educational outcomes used in evaluation and analytical activities. Thanks to this, the educational organization has the opportunity to determine what should be done to expand internal capacity to improve the quality of education, transforming the mission of the educational institution and its quality strategy into specific, quite tangible tasks and indicators. Managers can give an assessment of the effectiveness of both short-term projects of modernization of education and identify potential long-term prospects for innovation in the face of increasing demands on the quality of education.

In general, in the field of education quality management balanced indicators allow

- formulate the development strategy of the management object and translate it into the plane of realized strategic objectives to improve the quality of education
- assess the correspondence between strategic goals and indicators of their achievement and inform all stakeholders in improving the quality of education;
- plan quality levels, optimize, identify strategic initiatives;
- expand strategic feedback and awareness of participants in the educational process and its users.

In general, the set of indicators for the higher education system can be the basis of a targeted approach to evaluating the effects of a number of modern tools for managing the quality of education (Strategic Planning, Total Quality Management, Continuous Quality Improvement, etc.)

The process of managing the quality of educational achievements becomes systematic if there is an information loop, when information is continuously transmitted from lower to higher levels, then analyzed and summarized to make management decisions that are descending and adapted to a certain level of education management. The decision makers at the top level are the state education authorities, and the consumers at the lowest level are the students. As you move from the upper level to the lower level, management decisions gradually change their priorities: from strategic decisions at the top level to tactical decisions at the level of the educational organization and then to operational problems, most typical for the level of students. All components of the process of education quality management interact in a synergistic manner, providing the overall effect on the education system, which exceeds the total effect that could be obtained by simply adding the effects of each independent element of the system.

There are a number of conditions that must be met to improve the quality management of education through the apparatus of evaluation and analytical activities:

- use of benchmarking, which is carried out according to the data of evaluation and analytical activities;
- combination of dynamic, comparative, differentiating and prognostic analysis of data of evaluation and analytical activities for different levels of management, from macro-level tasks to quality management in a separate educational organization;
- identification of hierarchy in building the relationship of information flows, taking into account the general goals of quality management and applied goals of evaluation and analytical activities;

- application of a complete system of balanced indicators of education quality, which is amenable to operationalization in measurement;
- taking into account scientific requirements for the characteristics of the information base of evaluation and analytical activities (ensuring high reliability, validity and authenticity of measurement data);
- analysis of generalizability of evolution data according to the design determined by the tasks of education quality management;
- taking into account contextual factors and applying techniques to minimize systematic measurement errors;
- standardization of procedures for collecting, processing, analyzing and interpreting data of evaluation and analytical activities;
- ensuring compatibility of the results of evaluation and analytical activities in accordance with management tasks.

References

1. Kaplan R. S., Norton D. P. (2006) Sbalansyrovannaia systema pokazatelei, ot stratehyy k deistvyiu [Balanced scorecard, from strategy to action]. Moscow: ZAO «Olymp - Byznes» [in Russian].
2. Khliebnikova T. M. (2010) Kvalimetrychnyi pidkhid do vvychennia yakosti vyshchoi osvity [Qualimetric approach to studying the quality of higher education]. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_5/26.pdf [in Ukrainian].

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DIGITAL MARKETING

Ponomarenko Ihor,

Ph.D., Associate Professor,
Head of Marketing and Communication Design Department
Kyiv National University of Technologies and Design

Tarassenko Taras

Master of Marketing and Communication Design Department
Kyiv National University of Technologies and Design

Users use a variety of gadgets on a daily basis to access the Internet and meet certain personal needs. The time that the population of most countries of the world spends on the digital environment is gradually increasing. Demographic processes are characterized by a constant change of generations, which at this stage leads to the dominance of generations X and Y, as well as the active entry into working age of representatives of generation Z. In the future, significant demand for goods and services will begin to be played by representatives of the alpha generation, who are currently in childhood. However, the alpha generation, which has a large number of digitally oriented habits and values, is heavily involved in the purchase of goods and services by using the monetary resources of parents and other relatives. New generations are more adapted to innovations and intensively use advanced technologies in everyday life. In the conditions of digitalization, modern companies are actively reorienting themselves to the use of innovative technologies that provide the opportunity to interact with users on the Internet on a permanent basis. Building effective communications on the Internet gives companies significant advantages compared to competitors who focus on the use of classic marketing approaches.

To implement effective marketing strategies in the digital environment, companies use various tools: SEO, Social Media Marketing, Online Advertising, Web Analytics, Mobile Marketing, etc. Each of the digital marketing tools is used based on the specifics of the company's activities, in many cases it is envisaged to use a combination of the selected tools in order to obtain optimal results. The variability of the influence of external and internal environmental factors requires companies to quickly change tools in accordance with the needs of the market and target audience.

At the current stage of development, an important area of innovation is Data Science, the key role in the presented scientific concept is played by Artificial Intelligence. A prerequisite for the use of Artificial Intelligence is large volumes of information generated in the digital environment and accumulated in cloud storage. Thanks to the use of Web Analytics, it is possible to apply various combinations of metrics when collecting relevant information. It should be noted that both digital data and textual information, photos, video and audio content can be used as information. Any information is transformed into digital form and used to implement specialized algorithms. Artificial Intelligence allows companies to improve the company's

marketing strategy in a large number of directions, allowing them to save material, labor and time resources [1]. Along with this, there are significant prospects for bringing communications between companies and consumers to a qualitatively new level. Let's consider the main directions of using artificial intelligence in digital marketing, which are gaining significant popularity in modern conditions.

Voice services. Modern users are gradually reorienting themselves from typing text in their own gadgets to using voice messages, in accordance with the indicated trends, companies are actively engaged in the development and implementation of voice services, which, based on sound information, allow searching for necessary products and other content, as well as controlling electronic devices.

Chat bots. Optimization of communications with customers in 24/4 mode is implemented by companies thanks to the use of specialized chatbots, which allows not only to constantly provide information support to customers, but also to effectively use available monetary resources. Thanks to the development of Artificial Intelligence, companies have gained the opportunity to provide not only text interaction with users, but also to conduct dialogue with the help of voice assistants, which are perceived by users in many cases as live interlocutors [2].

Marketing automation and personalization. Employees of the company have to spend a lot of time on the implementation of various processes within the framework of the marketing strategy: setting up advertising messages, demonstrating various content to relevant groups of consumers, identifying additional consumer needs, etc. Thanks to the use of Artificial Intelligence, it is possible to automate a large number of specialized processes, thanks to the use of specialized algorithms. Based on classification algorithms that use a large number of indicators, it is possible to divide users into groups and offer relevant goods and services. A personalized approach to users based on Artificial Intelligence makes it possible to create in customers an idea of their uniqueness and to meet special needs, which positively affects the perception of the brand and the desire to buy the company's goods and services.

References:

1. How is AI Transforming the Future of Digital Marketing? Url: <https://ied.eu/blog/how-ai-transforming-the-future-of-digital-marketing/>
2. How Companies Are Using AI In Digital Marketing. Url: <https://www.simplilearn.com/how-companies-are-using-artificial-intelligence-ai-in-digital-marketing-article>

IMPLEMENTATION OF THE POLICY OF THE TRANSPORT SPHERE'S DECARBONISATION IN THE CONTEXT OF THE PARIS CLIMATE AGREEMENT: THE NORWAY'S PRACTICE

Trushkina Nataliia

PhD (Economics), Senior Researcher, Doctoral Student
Research Centre of Industrial Problems of Development
of the NAS of Ukraine (Kharkiv, Ukraine)

Currently, the problems of global warming and the search for ways to solve them are actualized all over the world. Most countries have stated the goal of achieving carbon neutrality and new opportunities for decarbonisation.

A study published by the World Economic Forum and BCG proves that addressing carbon emissions in supply chains could be a game-changer in the global fight against climate change. The report “Net-Zero Challenge: The Supply Chain Opportunity” analyses eight of the world's major supply chains, including automobiles, professional services and freight transport, which account for more than 50% of global carbon emissions.

The results of the study showed that in the medium term, their complete decarbonisation would increase the costs of the end consumer by only 1-4%. However, the claim that costs are the main barrier to reducing carbon emissions is increasingly unfounded. About 40% of emissions from the eight main supply chains can be reduced through cost-saving measures or at less than 10 euros per tonne of CO₂ equivalent. Increasing the efficiency of processes and the use of recycled materials, as well as buying more renewable energy, gives companies a significant climate impact at a very low cost.

Experts note that companies have the opportunity to make a huge impact on the fight against climate change, including through the decarbonisation of their supply chains. To realize this opportunity, it is necessary to ensure the right interaction between governments and companies.

The 2021 UN Climate Change Conference in Glasgow (the 26th Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Third Meeting of the Parties to the Paris Agreement) noted that the commercial road transport industry is already making progress towards carbon neutrality and the goals of the Paris Agreement. Last but not least, the International Road and Transport Union (IRU) Green Approach for globally collaborative action aiming to achieve carbon neutral commercial road transport by 2050. This approach is seen as the foundation for collaborative action that will help meet the enormous challenge ahead, and a framework for providing government support to the industry and the assistance of partners in all regions of the world.

The decarbonisation of the sector, which employs more than 65 million heavy vehicles and accounts for about 2.5% of global CO₂ emissions, will play an important

role in achieving global climate goals, including those set in 2016 by the Paris Agreement. The Green Approach offers a clear action plan, the implementation of which will lead to a reduction in annual CO₂ emissions of approximately 3 billion tons.

The Netherlands and 14 other countries have committed to achieving 30% of sales of heavy duty vehicles and buses by 2030 in vehicles with zero carbon emissions in exhaust gases, and by 2040 this figure should increase to 100%. Medium-duty diesel trucks will be banned in the UK from 2035, and by 2040, the carbon content in the exhaust gases of all commercial vehicles should be zero.

At the heart of the Green Approach is a flexible action plan at the regional level – the use of alternative fuels, changing working methods, optimizing public transport, fleet renewal and driver training, which in all countries must be implemented as soon as possible. Some important initiatives have been announced in Glasgow, such as the World Bank's 200 million dollars Global Transport Decarbonisation Facility. The Fund's funds will be used to decarbonize passenger and freight traffic in emerging markets until 2031.

Norway has also made ambitious climate policy commitments in line with the Paris Agreement and the European Commission's targets for sectors outside the EU Emissions Trading System (ETS). The overall target for greenhouse gas emissions for 2030 is 40% less than the level of 1990, while in the transport sector (share in emissions of 25%) a decrease of 30% by 2030 is expected compared to 2005 [1]. In 2050, the national goal of building a carbon-neutral economy should be achieved.

In this context, reducing emissions from transport appears to be a decisive factor. The fuel basket of the transport sector is dominated by petroleum products (93%), the rest is shared by biofuels, natural gas and electricity. Diesel fuel is the most consumed in road transport and inland navigation. The government positions biofuels, whose share reached 11% in 2017, as an important complement to electricity.

Road transport accounts for three-quarters of the total demand for energy in the sector, followed by shipping and air transport. Despite the growth in sales of electric vehicles in Norway, electricity accounts for only 1.5% of total energy consumption, and mainly in rail transport. Vehicles consuming petroleum fuels (gasoline and diesel) account for 88% of the passenger vehicle fleet. The segment of carbon-free and low-carbon cars shows high growth rates. About 75% of new registered cars in 2020 are electric vehicles. The share of electric vehicles accounts for 68% of all transport using alternative fuels, and the share of hybrid cars – 32%. By 2020, there are 200 thousand electric vehicles and 100 thousand hybrids in Norway (12% of the market).

Prerequisites for the transition of transport to alternative fuels are primarily targets for reducing CO₂ emissions. The share of emissions from the transport sector is 30% of the emissions of the entire country. The main greenhouse gas emissions are generated by road transport (71%), inland shipping (20%) and aviation (9%). Norway managed to contain the growth of CO₂ emissions from transport: despite the increase in the mid-2000s, in 2017 it returned to the 1990 level [2].

Norway's decarbonisation policy on transport is being implemented in three directions: increasing the efficiency of engines, incentivizing fleet shifts and reducing the use of individual vehicles by stimulating travel by public routes and two-wheelers.

In its climate strategy, the government has set quite ambitious targets for the development of the zero and low emission vehicle market [3]:

- by 2025, all newly purchased passenger cars and all new city buses must be zero-emission vehicles, i.e. electric or fuel cell vehicles;
- by 2030, a similar rule should apply to all new light commercial vehicles, 75% of all new coaches and international buses, and half of all new heavy goods vehicles.

The most important driver in the car market is a differentiated one-time tax on the purchase of a vehicle, payable upon registration of any passenger car equipped with an internal combustion engine. The purchase tax is the sum of independent components based on calculations of curb weight and approved CO₂ and NO_x emission types, respectively.

High taxes on petroleum fuels are coupled with incentives for low CO₂ and NO_x vehicles, especially zero-emission vehicles, whether battery or electric fuel cell. The owner of an electric vehicle receives exemption from purchase tax (since 2016) and partly from value added tax. VAT for traditional cars is 25%. Compared to conventional cars, electric vehicles also benefit from a reduction in the annual motor vehicle tax and a 50% reduction in the private use tax on new vehicles [3]. Electric vehicles are not subject to vehicle tax. In addition, owners enjoy extensive benefits such as free parking, free use of toll roads and free charging. Commercial companies receive significantly reduced ferry fares, reduced annual turnover tax and income tax. At the same time, the growth in the number of cars is forcing government agencies to gradually narrow down the set of preferences.

To stimulate infrastructure development, most charging stations installed in Norway received state and municipal support. The government has launched a funding program to set up at least two fast charging stations every 50 km on all major roads in Norway by 2017. Oslo and other cities have a grant system in place to support charging stations in apartment buildings.

In the long term, we should expect new measures to support carbon-free cars. The rapid spread of electric vehicles in Norway has so far been driven by strong financial and regulatory incentives. However, to be successful in the future, electric vehicles must provide users with alternative value. In this case, we are talking about convenience and additional benefits. Electric vehicle owners can now charge their cars at work. In this regard, further regulatory regulation should be directed to large companies by encouraging the construction of charging stations for carbon-free and low-carbon vehicles.

Transport policy in the main urban areas of Norway is currently aimed at curbing the growth of passenger traffic, replacing it with public transport, two-wheelers and walking. This means a modal transition from private cars to less energy-intensive and less polluting vehicles. The government is also providing significant financial support to cities to invest in measures that promote public transport, walking and cycling. The results of integrated management are reflected in both an increase in low-carbon transport modes and a decrease in greenhouse gas emissions per kilometer.

As a result of studies [4-13], the prerequisites for the green transformation of the Norwegian transport sector have been established, which include:

1) *financial incentives*:

- zero customs duty (national level) – the import of electric vehicles into the country is not subject to duty, which is up to 100% of the price for cars with an internal combustion engine;

- zero VAT (national level) – the sale of electric vehicles in Norway is not subject to VAT. For petrol and diesel vehicles, the tax rate is 25%. Electric vehicle leasing has been exempt from VAT since 2015;

- reduced transport tax (national level) – the annual tax for owners of electric vehicles has been reduced several times. For traditional cars, it is about 400 dollars per year, and for electric vehicles and hybrids – 60 dollars. For legal entities, the tax was reduced by exactly two times;

- free motorway and ferry use (municipality level) – electric car owners were exempted from toll road tolls and were also allowed to use ferries free of charge;

- free parking (municipal level) – parking for electric vehicles throughout the country has become free.

Due to the rapid increase in the number of electric vehicles on the roads, since 2017 the Norwegian government has allowed municipalities to introduce a fee for owners of electric vehicles for driving on motorways, using ferries and parking in an amount not exceeding 50% of the tariff for cars with an internal combustion engine;

2) *non-material incentives*:

- special license plates (state level) – to provide privileges to owners of electric vehicles, registration numbers starting with the letters EL, EK and EV were assigned to them;

- access to bus lanes (municipal level) – electric vehicles were allowed to travel in dedicated lanes throughout the country. However, as in the case of parking and toll roads, since 2015 municipalities have been allowed to make their own decisions on this issue. For example, in Oslo, electric cars are allowed on bus lanes only if they carry two or more passengers;

3) *stimulation and financial support for the functioning of the infrastructure*:

- creation of a network of charging stations (national and municipal level) – the Norwegian government has launched a program to build a national network of public electric charging stations. The program is financed by funds received from oil and gas exports. The goals of the program are constantly being updated, the last one – to install at least two high-speed charging stations along motorways every 50 km by 2017, has been successfully achieved. In addition to the national program, many municipalities allocate their own budget funds for the development of infrastructure for electric transport. For example, Oslo has allocated 2 million euros for the construction of charging stations;

- free charging (national level) – charging at ordinary stations with a power of less than 22 kW is completely free. However, charging at high-speed stations is paid and will cost the owner on average three times more than charging at home;

4) *organization of public procurement*:

- purchase of electric transport for municipal needs (municipal level) – many cities in Norway have set goals for the complete transfer of public transport to electricity.

For example, the fleet of public institutions and public transport in Oslo will become electric by 2020. To this end, the city administration has placed an order for 76 electric buses and the construction of appropriate charging stations for them. Another major city in the country, Trondheim, has purchased 35 electric buses.

Thus, it is logical to assume that Norway will be one of the first countries to withdraw incentives for electric transport, as it is economically and environmentally competitive and without government support.

In the future, it is planned to explore and generalize the European experience of the green transformation of national logistics systems in the context of the implementation of sustainable development goals.

References:

1. Energy Policies of IEA countries: Norway. Review. 2018. URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1LN2gVqOAOQb4IyUt6QKSKrE8B2QkuC>
2. Statistics: IEA/countries, Eurostat, EAFO.
3. Vasilenko D. V., Sarakhanova N. S., Zinin V. L. Decarbonization of the transport sector in the countries of the Northern Dimension. *Transportation on alternative fuel*. 2020. No. 5(77). P. 25-43. (in Russian)
4. Dźwigoł H., Kwilinski A., Trushkina N. Green Logistics as a Sustainable Development Concept of Logistics Systems in a Circular Economy. *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association (IBIMA)*, 1-2 April 2021. Cordoba, Spain: IBIMA Publishing, 2021. P. 10862-10874.
5. Dźwigoł H., Trushkina N., Kwilinski A. The Organizational and Economic Mechanism of Implementing the Concept of Green Logistics. *Virtual Economics*. 2021. Vol. 4. No. 2. P. 74-108. [https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02\(3\)](https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02(3)).
6. Trushkina N. Green economy in the conditions of modern challenges: conceptual frameworks. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2022. Vol. 1. No. 1. P. 1-6. doi: 10.46299/j.isjmef.20220101.1.
7. Trushkina N. Green economy: formation of the concept, evolution of development and modernity. *Moderní aspekty vědy: XVII Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Česká republika, Jesenice: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. Str. 112-129. (in Ukrainian)
8. Trushkina N. Concepts of new green economy models within the framework of the implementation of the EU environmental policy. *Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice: Proceedings of the XXVII International Scientific and Practical Conference (Czech Republic, Prague, July 12-15, 2022)*. Prague: International Science Group, 2022. P. 80-85. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.27>.
9. Trushkina N. Green investments as a nontraditional source of financing the development of the Czech national logistics system. *Moderní aspekty vědy: XVI Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Česká republika, Jesenice: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. Str. 453-466.

10. Trushkina N. V. Green bonds as a tool for sustainable financing of the national economy of Ukraine within the framework of the implementation of the EU Green Taxonomy. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique*: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la III conférence scientifique et pratique internationale (République Française, Paris, 8 juillet 2022). Paris: LaFedeltà & Plateforme Scientifique Européenne, 2022. P. 22-26. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.003>. (in Ukrainian)

11. Drachuk Yu., Trushkina N., Serhieieva O., Snitko Ye., Belyaeva G. Standardization of Business Processes in the Transportation Sector. *Open Journal of Business and Management*. 2021. Vol. 9. P. 2312-2328. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2021.95125>.

12. Trushkina N., Buhaieva M., Skoptsov K. Modernization of Transport Infrastructure in the Context of Sustainable Development of the National Economy: European Practice and Ukrainian Realities. *Innovations for Achieving the Sustainable Development Goals: Science, Education and Economics*: Collective monograph. Ljubljana: Ljubljana School of Business, 2022. P. 242-264.

13. Trushkina N. Decarbonisation of the transport sector as a new trajectory of the Germany's national economy development in the context of the European green deal. *Features of the development of modern science in the pandemic's era*: collection of scientific papers "SCIENTIA" with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (Germany, Berlin, July 15, 2022). Berlin: European Scientific Platform, 2022. Vol. 1. P. 7-11. <https://doi.org/10.36074/scientia-15.07.2022>.

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЙОГО РОЛЬ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ігнатюк Вікторія Василівна

к.т.н., доцент кафедри менеджменту
Національний транспортний університет м.Київ

Митрохін Леонід Денисович

Студент групи МН(МО)-3-2
Національний транспортний університет м.Київ

Організації зароджуються, розвиваються, досягають успіхів, слабшають і зрештою припиняють своє існування. Кожного дня створюються нові організації так і щодня сотні організацій ліквідуються назавжди. Важливим для організації є адаптація до внутрішніх та зовнішніх чинників, адже саме здатність адаптуватися визначає майбутнє організації. Деякі з них існують нескінченно довго, але жодна з них не живе без змін. Керівник повинен знати, на якому етапі розвитку знаходиться організація та оцінювати, наскільки прийнятий стиль керівництва відповідає цьому етапу. Саме тому широко поширене поняття життєвого циклу організації, як передбачуваних змін із певною послідовністю станів протягом часу. Питанням життєвого циклу організації займається дисципліна "Теорія організації" [1].

Застосовуючи поняття життєвого циклу, можна бачити, що існують чіткі етапи, через які проходять організації, і що переходи від одного етапу до іншого є передбачуваними, а не випадковими. Життєвий цикл організації безпосередньо і тісно пов'язаний з життєвим циклом продукції – тимчасовим інтервалом, що включає кілька стадій, кожна з яких відрізняється особливим характером процесу зміни обсягу виробництва в часі.

Питанню життєвого циклу організації присвятили свої наукові роботи багато вчених та розробили власні теорії, які використовуються для пояснення того, як організація проходить через різні етапи життєвого циклу. У зв'язку з цим, концепціям життєвого циклу приділяється велика увага. У табл.1 розглянуті визначення вчених, щодо поняття "життєвий цикл організації".

Табл.1

Визначення сутності поняття "життєвий цикл організації"

Автор	Визначення
Л. Грейнер [2]	Життєвий цикл – сукупність організаційних фаз росту й кризових ситуацій на підприємстві.
І. Адізес [3]	Життєвий цикл – сукупність етапів діяльності системи, засновані на припущенні, що розвиток організації подібний еволюції живого організму.

І. Бланк [4]	Життєвий цикл – загальний період часу від початку діяльності підприємства до природного припинення його існування або відродження на новій основі.
Б. Мільнер [5]	Життєвий цикл – передбачувані зміни з визначеною протягом часу послідовністю станів.
Л. Лігоненко [6]	Життєвий цикл – сукупність стадій, які проходить підприємство в перебігу своєї життєдіяльності від створення до ліквідації, кожна з яких характеризується певною системою стратегічних цілей та завдань, особливостями формування ресурсного потенціалу, досягнутими результатами функціонування.

На нашу думку, життєвий цикл організації – це сукупність стадій, що створюють закінчене коло розвитку протягом певного проміжку еволюції організації, після якого його цінності й напрями можуть принципово змінюватися. Тому, життєдіяльність організації від моменту створення і до ліквідації може бути цілком циклічним процесом. Модель життєвого циклу організації може служити важливим і ефективним інструментом її діагностики, сприяючи ліквідації поточних проблем, і дозволяючи керівникам здійснювати стратегічні перетворення для забезпечення безперервного розвитку організації. Усвідомлення етапів моделей життєвого циклу, дозволяють керівникові використовувати їх для повноцінного дослідження розвитку організацій. Кожен із авторів в основу своєї моделі життєвого циклу поклав показник або групу показників, зміна яких веде до переходу підприємства від однієї стадії до іншої. Варто зауважити, що в літературі запропоновано чимало моделей життєвого циклу підприємства, які відрізняються за кількістю, змістовністю і послідовністю етапів (табл.2).

Табл.2
Стадії моделей життєвого циклу організації

Автор	Стадії
Л. Грейнер [2]	Креативність, директивне керівництво, делегування, координація, співпраця.
І. Адізес [3]	Доглядання, дитинство, давай-давай, юність, розквіт, пізній розквіт, аристократизм, Салем-Сіті, бюрократизація, смерть.
І. Бланк [4]	Народження, дитинство, юність, рання зрілість, кінцева зрілість і старіння.
Б. Мільнер [5]	Дитинство, отрочтво, рання зрілість, розквіт сил, повна зрілість, старіння, оновлення.
Л. Лігоненко [6]	Стадія підйому, стадія гальмування розвитку, стадія кризи, стадія пожвавлення.

На нашу думку, під час свого існування організація проходить етапи, такі як: підприємництво, організація перебуває у стадії становлення, формується життєвий цикл продукції; колективність, розвиваються інноваційні процеси попереднього етапу, формується місія організації; формалізація і управління, структура організації стабілізується, запроваджуються правила, визначаються процедури; виробництво і структура, організація збільшує випуск продукції і розширює ринок надання послуг; занепад, у результаті конкуренції, організація стикається із зменшенням попиту на свою продукцію або послуги. Проаналізувавши роль життєвого циклу організації в управлінні підприємством, зроблено висновок, що розуміння життєвого циклу дозволяє керівникові повноцінно досліджувати розвиток організації.

При дослідженні ролі життєвого циклу в управлінні підприємством, розроблено перелік дій для керівників підприємств, який допоможе підвищити ефективність організації на кожній стадії життєвого циклу:

1. На стадії створення організації керівник має ретельно вивчати споживчий попит на продукцію або послуги на конкретних ринках, зібрати та оцінити інформацію про діяльність та наміри конкурентів, зіставити її з можливостями та стратегією компанії, а також раціонально організувати управлінський процес, включаючи розстановку кадрів, створення системи відповідальності.

2. На стадії зростання організації керівник в першу чергу повинен вирішити соціальні проблеми колективу, забезпечити баланс між поточною та інноваційною перспективою діяльності організації.

3. На стадії зрілості важливо для керівника систематично стежити за поведінкою конкурентів та в необхідних випадках вносити зміни в плани своєї організації, проаналізувати необхідність та можливість технічного переозброєння виробництва.

4. На стадії занепаду варто розглядати економію всіх видів ресурсів та зосередити діяльність компанії на напрямі, що дасть найбільшу віддачу у найкоротші терміни, а також вивчити можливості злиття з іншими компаніями, якщо це дозволить ефективно використовувати наявний потенціал організації.

Безпомилкове визначення стадії циклу, на якій зараз перебуває підприємство дає безліч корисної інформації, щодо забезпечення його стабільної та ефективної діяльності. Знання стадії життєвого циклу може надати керівникові інформацію про ризики підприємства та методи боротьби з ними.

Висновок: Застосовуючи поняття життєвого циклу підприємства, можна цілеспрямовано вивчати стадії, через які проходить підприємство, внаслідок цього переходить від однієї стадії до іншої стають не випадковими, а передбачуваними. Керівник повинен знати, на якій стадії розвитку перебуває його підприємство і приймати відповідні до цього етапу адекватні рішення. Без вивчення моделей життєвого циклу організацій керівник ризикує потрапляти в ситуації, коли поточна діяльність не збігатиметься з цілями, що погіршуватиме становище підприємства на ринку.

Список літератури

1. Теорія організації: підручник. 2-е видання, доповнене й перероблене. Тернопіль: “Крок”, 2019. 122 с.
2. Грейнер Л. Еволюція та революція як організація / Гарвардський бізнес огляд / пер. з англ., 1972
3. Адізес І. Управління життєвим циклом корпорації / І. Адізес ; пер. з англ під ред. А. Г. Сефяна, 2007
4. І. Бланк Керування активами / І. А. Бланк. – К. : 2000. – 720 с.
5. Мільнер Б. Теорія організації: навч. посібник / 3-е вид.: 2002. – 558 с.
6. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л. О. Лігоненко. – К. : КНЕУ, 2001 – 580 с.

АГРОМАРКЕТИНГ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Крючко Леся Станіславівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу

Крючко Микола Анатолійович,
студент гр. А-3-22
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Маркетинг у сільському господарстві - це окремий напрямок, що має свою специфіку. Важливо знайти свою нішу, адже Український аграрний ринок неоднорідний — є ніші, в яких надлишок пропозиції, а є й вільні від конкуренції напрямки. Ще на етапі розроблення стратегії аграрного підприємства необхідно розуміти, яку нішу займе ваша продукція.

Наша країна входить до п'ятірки найбільших виробників картоплі у світі. Щорічно в Україні вирощують 20 млн. т картоплі, площа під цю культуру становить 1,4 млн. га. Але ринок має одну особливість - 95% виробників малі та середні господарства. Компанії постачальники насінневого матеріалу зосереджувалися на 5% великих холдингів — там були великі замовлення та величезна конкуренція. У той же час дрібними та середніми виробниками ніхто не займався, а їхня потреба вимірювалася в кількох мільйонах тонн насінневого матеріалу.

В Україні багато незаповнених ніш. Наприклад, не розвинена переробка картоплі. А це більш рентабельно та цікаво для виробників. У Нідерландах та Німеччині вже давно освоїли цю нішу і не лише вирощують картоплю, а й виробляють із неї напівфабрикати, чіпси, крохмаль та іншу продукцію. У нас поки що цей напрямок не розвинений, хоча він і перспективний: тут немає конкуренції та висока рентабельність.

Аналізуйте не лише ринкові, а й споживчі тренди. Перед випуском нового продукту потрібно обов'язково вивчити дані ринку. Частина інформації є у відкритих джерелах, частину необхідно купувати, а частину можна отримати на різних семінарах та конференціях. Хто конкуренти та які особливості їхньої продукції? Як наповнений ринок саме цим продуктом? На ці запитання потрібно знати відповіді, щоби розуміти доцільність випуску товару.

Але цього мало, потрібно ще вивчити і споживчі тренди. На даний момент, основний споживчий тренд – новинки. Українці уникають брендозалежності та обирають продукцію виходячи з її властивостей та характеристик, а не назви. Тому багато виробників "грають" на новинках, наприклад, випускають продукти харчування з новими добавками та смаками.

Споживач не запам'ятовує назви бренду, але звертає увагу на упаковку: вона має бути привабливою та інформативною. Не потрібно наголошувати на бренді, краще дати більше доступної інформації про властивості та переваги продукту.

Споживчі тренди вивчаються з допомогою маркетингових досліджень. Є багато способів реалізувати це завдання: провести вуличне опитування чи анкетування, зібрати фокус-групу. Це надасть інформацію про те, як бачать споживачі продукт і чого не вистачає на ринку.

Ринок рітейлу втрачає свої позиції. Існує багато схем влучення продукту до споживачів. Але проникнення інтернету в наше життя, розвиток ІТ-технологій, зміни споживчих звичок призвело до того, що магазини та супермаркети поступово поступаються інтернет-сервісам. У той час як великі торгові мережі скорочують кількість магазинів, такі компанії як Aliexpress та Amazon зростають.

Виробникам треба шукати нові шляхи зручної доставки продукції потенційним споживачам. До того ж, необхідно їх зацікавити, щоб вибрали саме ваш продукт. Ці зміни підштовхують виробників створювати свої підходи для залучення клієнтів. Ось приклад, як Amazon розвиває цей напрям.

При виборі іноземного ринку для експорту своєї продукції необхідно враховувати низку важливих моментів. По-перше, чи потрібний взагалі на цьому ринку ваш продукт? Наприклад, попит прибалтійських країн на мед досить низький, тому експорт українського меду там може не знайти свого покупця, а ринок Німеччини навпаки — привабливий для експортерів, там мед має величезну популярність.

По-друге, вивчати законодавчу базу. У деяких країнах існують преференції для України, і вийти на такий ринок буде не складно. Але є держави, які захищають національного виробника, тож створюють складні сертифікаційні умови для експортерів. Наприклад, в африканських країнах своя особливість — там високий рівень корупції, до того ж постачання можуть просто пограбувати дорогою до замовника. Тому компанії-експортери відправляють своїх представників за 2-3 місяці до запланованого постачання, щоб вони вивчили ситуацію та ризики можливого співробітництва, а також налагодили зв'язки.

Китай – перспективний ринок для експорту сільгосппродукції. Ринок Китаю один із найскладніших для експорту, але водночас і найперспективніший. Сьогодні саме КНР споживає майже третину світового виробництва м'яса. Зростання доходів китайських споживачів сприяє тому, що вони звертають увагу імпортні продукти. Крім того, у Китаї набирає популярності тренд здорової та якісної їжі. Складності виходу цей ринок полягають у серйозній конкуренції, непростій сертифікації та маркуванні, і навіть місцевими особливостями маркетингу. До останніх відноситься те, що бренд при перекладі китайською мовою повинен легко читатися, вимовлятися і запам'ятовуватися. Тому необхідна адаптація назви - так бренд Sprite при адаптації для китайського ринку звучить як "смарагдовий лід".

Але за правильного організаційного підходу екологічно чиста українська продукція може мати успіх на китайському ринку. Одним із інструментів для просування товарів є шоу-руми у міжнародних центрах імпортних продуктів харчування. Вони можуть використовуватися не тільки для залучення дистриб'юторів, але і для роздрібною торгівлі. Такі торгові центри добре рекламуються і китайці цілеспрямовано йдуть туди за імпортними товарами.

Майданчики для обміну думками та досвідом фахівців аграрної сфери є корисними як для виробників, так і для аналітиків з маркетингологами. Одні можуть отримати практичні рекомендації щодо розвитку свого бізнесу, інші — відстежити сучасні тенденції ринку.

МІСЦЕ HR-БРЕНДУ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Торяник Жанна Іванівна

к.е.н., доцент

ННІ «Каразінський банківський інститут»

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Савіна Аліна Леонідівна

Торяник Іван Віталійович

Пелих Олександра Сергіївна

здобувачі вищої освіти

ННІ «Каразінський банківський інститут»

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,

Сприйняття бренду роботодавця зовнішньою та внутрішньою цільовою аудиторією є показником загального рівня розвитку та зрілості організації. Якщо висококваліфіковані працівники бажають працювати в організації та є лояльними до компанії, то це є найвищою мірою визнання якості управління. У зв'язку з цим формування привабливого бренду роботодавця є невід'ємною складовою стратегії підприємства та позитивно позначається на його конкурентоспроможності.

Метою роботи є обґрунтування місця HR-бренду в стратегії розвитку підприємства.

У дослідженні використані загальнонаукові методи, метод аналізу та узагальнення. Інформаційною базою даного дослідження виступають роботи закордонних і вітчизняних вчених таких як Грищенко Д., Йосифчук Я., Мокіної С., Цимбалюк С., Сороки О., Красовської К., Самолюк Н., Міщук В., Писаревської Г., Аграмакової Н., Семенченко А.,

Однією з найважливіших функціональних стратегій підприємства є стратегія управління персоналом, що безпосередньо пов'язана із HR-брендом. Місце HR-бренду в стратегії підприємства представлено на рисунку 1.

Як видно з рис. 1. стратегія розвитку будь-якого підприємства починається з визначення місії, цілей та бачення підприємства, далі на етапі її реалізації розробляються напрями стратегічного управління компанією, а далі стратегія управління персоналом, зокрема стратегія HR-бренду з урахуванням потреб внутрішньої та зовнішньої цільової аудиторії.

Рис. 1. Місце HR-бренду в стратегії розвитку підприємства.

Бренд проявляється у тому, як компанію бачать на ринку наявні та потенційні співробітники. Він включає цінності, місію і культуру, робочу атмосферу, про які роботодавець говорить по всіх можливих каналах, підкріплюючи слова досвідом співробітників. Коли талановиті кандидати порівнюють компанії, вони обирають ту, у якої найкращі цінності, культура та баланс між роботою та особистим життям.

Модель зв'язку складових HR-бренду з корпоративним брендом компанії представлена на рисунку 2. [1]

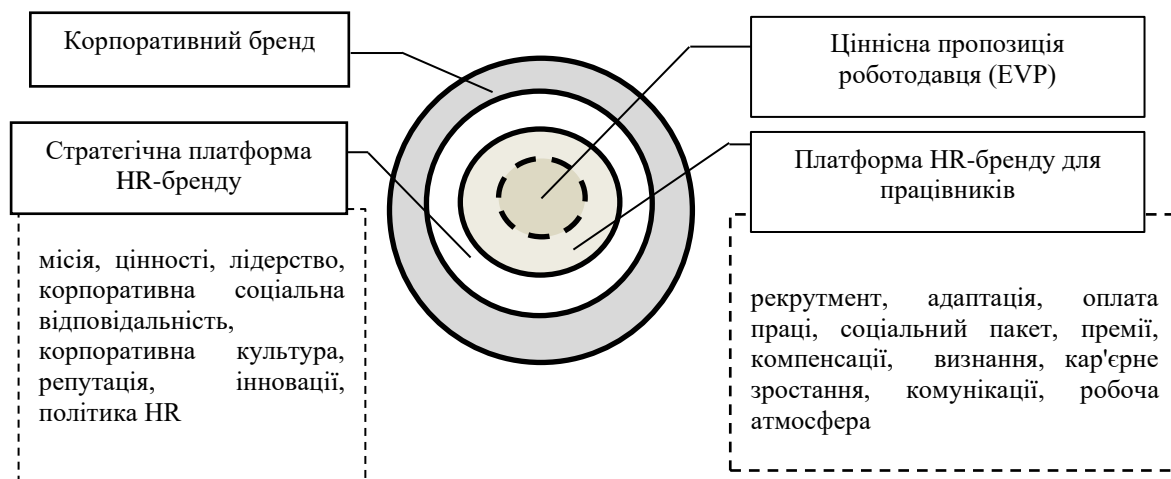

Рис. 2. Модель зв'язку складових HR-бренду з корпоративним брендом компанії

Завдяки чітко сформованій ціннісній пропозиції, елементи якої кандидат може знайти в офіційних каналах зв'язку підприємства, соціальних мережах, в ЗМІ, на сайтах відгуків, кваліфіковані фахівці вже проходять певний відбір. Вони оцінюють, чи підходять їм таке бачення та цінності, які позиціонує компанія. В результаті бізнес отримує максимально лояльних та залучених співробітників.

Далі визначимо місце корпоративної соціальної відповідальності у забезпеченні добробуту персоналу підприємства.

Сьогодні фактором забезпечення добробуту персоналу виступає розвиток політики корпоративної соціальної відповідальності підприємств, що сприяє встановленню справедливих трудових відносин, забезпечення безпечних умов праці, забезпеченню прав людини на міжнародному і національному рівнях, створення сприятливого середовища всередині компанії, що впливає на мотивацію працівників тощо.

В основі формування стратегії корпоративної соціальної відповідальності є співпраця з головними зацікавленими сторонами або стейкхолдерами, тобто особами, які впливають на діяльність компанії або навпаки здатні відчувати на собі вплив від діяльності організації. Стейкхолдерів поділять на внутрішніх (менеджери, акціонери, персонал, профспілка) та зовнішніх (постачальники, конкуренти, партнери, освітні установи, органи влади, потенційні інвестори, споживачі, місцеве співтовариство, громадські організації, ЗМІ) по методу впливу на організацію. Також у складі корпоративної соціальної відповідальності прийнято виділяти внутрішню (управління людськими ресурсами; охорона здоров'я та безпека праці; медичне та соціальне страхування; відсутність дискримінації; стабільна та гідна заробітна плата; адаптація до змін; управління впливами на довкілля та використання природних ресурсів) та зовнішню складову (співпраця з місцевими громадами та владою; взаємини з бізнес-партнерами, постачальниками і споживачами; дотримання прав людини в бізнес-діяльності; спонсорство і корпоративна благодійність; якість продукції; чесна конкуренція; захист довкілля) [2].

Можна виділити основні принципи корпоративної соціальної відповідальності в контексті забезпечення добробуту працівників: налагодження тісних та довгострокових відносин із персоналом; формування репутації компанії як надійного роботодавця (потужний бренд роботодавця); формування банку кваліфікованої та мотивованої на високу продуктивність персоналу; розвиток та стимулювання персоналу та талановитих працівників.

Напрями та форми реалізації корпоративної соціальної відповідальності в контексті забезпечення добробуту персоналу представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Напрями та форми реалізації корпоративної соціальної відповідальності в контексті забезпечення добробуту персоналу

Напрями	Форми реалізації КСВ
Розвиток персоналу	програми щодо підбору та адаптації працівників; спільне управління; навчання та підвищення рівня кваліфікації персоналу; підтримка внутрішніх комунікацій; формування корпоративної культури
Підтримка персоналу	мотиваційні схеми оплати праці; наявність компенсаційних виплат; створення умов для відпочинку та дозвілля
Охорона праці	підтримання гідних умов праці; забезпечення лікувально-профілактичних заходів; профілактика професійних захворювань; створення робочих місць, що відповідають усім нормам і вимогам; медичне страхування та обслуговування персоналу компаній і членів їх сімей.

Треба зазначити, що сьогодні велика кількість вітчизняних підприємств стикається з втратою своїх працівників через збільшення плинності кадрів, підвищення мобільності персоналу, розширення можливостей щодо працевлаштування за кордоном, відтік працівників у зв'язку з військовими подіями в країні. Тому важливим завданням, яке постає перед власниками та керівниками компаній є виховання та розвиток соціально відповідальної особистості, проте формування такої особистості вимагає потужних інвестицій.

Тому найважливішими аспектами позитивного впливу корпоративної соціальної відповідальності на результативність бізнесу є: покращення та підтримка корпоративного іміджу та репутації компанії (відносини персоналу і керівництва, їх загальне спрямування, атмосфера та соціально-психологічний клімат у колективі, сприйняття і образ компанії у споживачів та клієнтів, інвесторів, конкурентів, засобів масової інформації і їх реакція на цей образ); впровадження інновацій (бізнес стає провайдером позитивних змін та інновацій в рамках своєї основної діяльності, в тому числі через підтримку наукових досліджень, розробку соціально значущих продуктів і послуг і освоєння порожніх ринків, і одночасно збільшує свою конкурентоспроможність і ефективність); підвищення лояльності працівників та зменшення плинності

кадрів (створення привабливих умов праці, справедливої та мотивуючої оплати праці та винагороди, умов для професійного розвитку, можливостей для кар'єрного зростання, все це сприяє залученню в організацію талановитих кваліфікованих фахівців, підвищує лояльність, вмотивованість персоналу, продуктивність праці); залучення інвестицій та вихід на міжнародні ринки; збільшення управлінської ефективності та мінімізація нефінансових ризиків.

Близько двох третин компаній вірять, що програми, призначені для покращення добробуту працівників, є надзвичайно важливим елементом бренду та корпоративної культури організації. Такі програми будуються на інтересах та цінностях працівників. Корпоративні програми компаній щодо забезпечення фінансового, фізичного, ментального та соціального добробуту детально представлено в таблиці 2 [3].

Таблиця 2

Корпоративні програми забезпечення добробуту персоналу

Добробут	Програми забезпечення добробуту
Фінансовий	дотримання принципів рівності та справедливості у винагороді; регулярна комунікація щодо політики винагороди; забезпечення програми знижок для працівників; кредитування працівників; фінансова освіта; заохочення позитивних фінансових звичок
Фізичний	приватне медичне страхування; рекомендації щодо здорового харчування/способу життя; безкоштовні щеплення від грипу та тестування на COVID-19; матеріальна допомога на лікування COVID-19; профілактичні огляди; стоматологічне страхування; страхування від гострих захворювань; страхування від нещасних випадків, що стали причиною втрати працездатності; заняття фізичними вправами; доступ до додаткових методів терапії (рефлексотерапія, масаж); безкоштовні перевірки зору; власний тренажерний зал та/або субсидоване членство у спортзалі; облаштування робочого простору вдома
Ментальний	заохочення гнучкого графіку роботи; підвищення обізнаності про проблеми ментального здоров'я; тренінги з надання першої допомоги у сфері ментального здоров'я; послуги зовнішніх або внутрішніх психологів; програма підтримки співробітників
Соціальний	регулярні зустрічі співробітників; тимбілдинги; розвиток персоналу; надання додаткових корпоративних пільг; оплачувані вихідні у зв'язку з волонтерством

Отже, формування концепції бренду роботодавця досягає такого рівня визнання останнім часом, що є невід'ємною складовою стратегії розвитку підприємства. Процес побудови стратегії бренду вимагає розробки комплексу заходів по кожній складовій HR-бренду. Бренд роботодавця є складовою

корпоративного бренду, який спрямований на створення привабливого іміджу організації на внутрішньому та зовнішньому ринках праці.

Список літератури:

1. Лазорко А. Побудова HR-бренда. URL: <http://freshpr.ua/pr/hr-pr/>
2. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність. навч. посіб. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 180 с.
3. Торяник Ж.І., Лугарь Є.В., Чечеринда С.С. Управління добробутом співробітників в умовах змін. Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти та суспільства в XXI столітті: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 23 вересня 2021 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2021. С.33–35.

БЮДЖЕТУВАННЯ В УПРАВЛІННІ МУНІЦИПАЛЬНИМИ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Цалко Тетяна

к.е.н., доцент

доцент кафедри управління та смарт-інновацій
Київський національний університет технологій та дизайну

Тимошенко Володимир

магістр

Київський національний університет технологій та дизайну

Метою державного управління є не власне існування «для себе», а забезпечення параметрів належного стану і розвитку суспільства, задоволення його потреб, інтересів та сподівань. У цьому унікальність і особлива значущість зв'язків державного управління із суспільством, оскільки середовище існування системи управління – це те первинне, що безпосередньо впливає на процес управлінських рішень, постачає його фінансовими ресурсами або блокує управлінські рішення у разі неготовності до нього суспільства. За висловленням В.В. Цветкова про те, що «криза українського суспільства – це значною мірою криза управління» [1, с.3]

У вирішенні соціальних проблем регіонів та їх економічного розвитку важливу роль відіграють місцеві фінанси, завдяки яким територіальна громада має можливість впливати на економічні, соціальні та політичні процеси.

Муніципальні фінанси - це сукупність коштів, якими володіє орган місцевого самоврядування на вирішення покладених нею завдань.

До складу муніципальних фінансів входять кошти:

- місцевих бюджетів;
- позабюджетні фонди;
- фінансові ресурси муніципальних підприємств та шкільних установ;
- позички;
- позики;
- засоби від продажу муніципальної власності;
- цінні папери [2].

Основну частину муніципальних фінансів становить місцевий бюджет. Раніше місцеві бюджети були частиною єдиного державного бюджету. Тепер контроль за виконанням місцевих бюджетів має здійснюватися органами місцевого самоврядування самостійно.

Бюджетно-податкова політика, або фіскальна політика – це сукупність організаційно-функціональних заходів і впливів державних інститутів і органів місцевого самоврядування щодо організації, формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного і соціального розвитку [3, с 9].

Податки виявляють переконання суспільства щодо того, у що варто інвестувати, і чи варто довіряти уряду і в якій мірі. Податки та податкові кредити можуть впливати на поведінку, наприклад на вживання алкоголю, купівлю житла чи навіть працевлаштування. Податки можуть сприяти інвестиціям у соціальні блага, такі як доступне житло та медична освіта, а також можуть оплачувати послуги, від вивезення сміття до програм дошкільного навчання та соціального забезпечення.

Податкова муніципальна політика – це балансування між конкуруючими цілями. Завжди є переможці і переможені. Щоб політика була політично життєздатною на будь-якому рівні влади, прибутки мають значно перевищувати втрати. Це дуже жорсткий стандарт [4]. Кожен уряд має збільшувати доходи. Основними принципами податкової політики є збільшення доходів, і робити це потрібно справедливо, просто та ефективно:

1). Справедливість. Громадська підтримка податку є важливою, і щоб податок був підтриманий суспільством, громадськість має бути переконана, що це справедливий податок.

2). Вертикальна справедливість, що стосується платоспроможності. Наприклад, податок на прибуток у США є прогресивним, оскільки заможні оподатковуються за вищою ставкою, ніж бідні. Однак, коли податки на заробітну плату беруться до уваги, прогресивність зменшується.

3). Горизонтальна справедливість означає, що платники податків із подібними обставинами та подібним доходом сплачують однаковий податок. Проте лазівки в податковій політиці допускають широку варіативність у тому, скільки податків фактично сплачують особи з кожним рівнем доходу.

4). Простота. Податки мають бути простими, такими, щоб їх було легко зрозуміти та легко стягувати, і платники податків повинні мати можливість виконувати їх, не потребуючи професійної допомоги. Проте простота, як правило, є першим принципом, який втрачається під час розробки податкової політики, і 90 відсотків платників податків вдаються до використання платних послуг.

5). Ефективність. Стягнення податків має здійснюватися з мінімальними адміністративними та примусовими витратами.

Згідно з нормами Бюджетного кодексу України, бюджетна класифікація видатків місцевих бюджетів використовується для складання і виконання бюджетів, звітування про їх виконання, здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів місцевого самоврядування та інших розпорядників бюджетних коштів, проведення фінансового аналізу організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, а також для забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників. Бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні в межах відповідних бюджетних повноважень [4, с 22].

Однією із складових частини бюджетної класифікації є класифікація видатків та кредитування бюджету, згідно з якою, видатки класифікують за:

- бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);
- ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);
- функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету);
- економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна класифікація видатків бюджету).

Системи управління місцевими фінансами зможуть бути більш ефективними та краще забезпечені за рахунок проведення комплексної оцінки фінансового стану, підвищення організації та планування місцевих бюджетів, створення практики, в якій би могли міститись вітчизняні, передові та зарубіжні досвіди управління фінансами на місцевому рівні [6,7].

Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері управління сприяє соціально-економічній стабільності в державі. Цим зумовлена необхідність організації системи фінансового забезпечення та важливість розвитку інституту місцевого самоврядування, який відіграє дедалі більшу роль в економічному та соціальному розвитку країни.

Список використаних літературних джерел

1. http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/29.pdf
2. <http://bukvar.su/finansovye-nauki/47960-Upravlenie-municipal-nymi-finansami.html>
3. http://www.dridu.dp.ua/biblioteka/doc/Upravlinnya_finansovymy_resursamy.pdf
4. Цалко Т. Р., Невмержицька С. М. Проблеми сучасної підготовки та кадрового забезпечення державної служби в Україні // Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». – 2021. – №1. – С. 17-24. – URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16148563087462.pdf>
5. <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/2finlweb.pdf>
6. Невмержицька, С. М., Цалко, Т. Р., Бреус, С. В., Бондаренко, С. М. (2021). Стратегічне планування розвитку територій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. – 2021. – № 3. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1992>
7. Діденко Є. О., Цалко Т. Р., Кирилко Н. М. Дослідження стану стратегічного потенціалу як визначальна вимога ефективного регіонального управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 4. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2044> (дата звернення: 11.09.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2021.4.32

ASPECTS OF THYROID DEVELOPMENT IN EMBRYOGENESIS

Askaryans Vera Petrovna

Docent

Department of Pharmacology, Physiology
Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

Aripova Zemfira Umid qizi

Student

Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

Karimova Hilola Po'lat qizi

Student

Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

Omonova Shaxzoda Alisher qizi

Student

Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

The thyroid gland (*glandula thyroidea*) is an unpaired endocrine organ whose function is regulated by the central nervous system and the thyroid-stimulating hormone of the anterior pituitary gland.

The gland is located in the region of the anterior triangle of the neck (*trigonum cervicale anterius*), bounded from above by the base of the lower jaw, from below by the jugular notch of the sternum, on the sides by the anterior edges of the right and left sternocleidomastoid muscles.

The thyroid gland consists of two lobes (*lobus dexter et sinister*) and an isthmus (*isthmus glandulae thyroidei*) between them.

In 30-35% of cases, there is an additional pyramidal lobe, *lobus pyramidalis*. In an adult, the thyroid gland is adjacent to the larynx and the upper part of the trachea in such a way that the isthmus is located at the level of II-IV tracheal semirings, leaving, as a rule, the first semiring free. The lateral lobes of the gland cover the plates of the thyroid cartilage. Each lobe has an anterior and a posterior surface; top, bottom and outer edges. The outer edges end at the top and bottom poles.

As noted in the literature, the thyroid gland is both the largest endocrine organ in terms of its mass and size, and, perhaps, one of the most significant from the standpoint of evaluating the critical role for the body of hormones secreted by it into the systemic circulation - iodothyronines.

The gland is usually located on the anterior surface of the neck, being fixed to the anterior and lateral surfaces of the trachea and larynx by connective tissue, and consists of two lobes connected by an isthmus. When viewed from the front, it rather has the shape of a butterfly, however, in all European languages \u200b\u200b(German

Schilddrüse, English Thyroid, etc.) it received the not entirely correct name "thyroid", etymologically dating back to the Greek word *thyreos*.

Probably, the iron owes its name to a large extent to the topographic proximity with the thyroid cartilage of the larynx, which, with its outlines, really resembles the Greek "oblong shield". The average weight of a normal thyroid gland ranges from 15-30 g, but the variations in size, shape, and topography are limitless.

During intrauterine development, the complete formation of the histological and cytological structure of the thyroid gland occurs. Moreover, a functionally active thyroid gland is the first of the endocrine glands to appear in the process of embryogenesis.

Physiologists noted the fact that in higher vertebrates and humans, the endocrine cells of the thyroid gland have a dualistic origin in embryogenesis from different areas of the primary endodermal pharynx.

The medial rudiment of the gland, from which the thyrocytes of the follicles are subsequently formed, is formed from the median protrusion of the ventral wall of the pharynx between the first and second pairs of pharyngeal pockets and is closely adjacent to the myoblasts of the heart that are laid down here.

The two lateral rudiments (ultimobranchial bodies) have a more complex origin and, according to modern views, are derivatives of the fourth pair of pharyngeal pouches and the neural crest. The laying of the thyroid gland is formed in the human fetus on the 16-17th day of intrauterine development in the form of an accumulation of endodermal cells at the root of the tongue. The group of cells that gives rise to the thyroid gland grows into the underlying mesenchyme along the pharyngeal intestine to the level of the third or fourth pair of gill pockets and then migrates to the neck area ventral to the cartilages of the larynx.

Contact with the mesenchyme provides a constant inductive interaction of tissues, and in its absence, anaplasia of the thyroid gland occurs. By the end of the 4th week, the thyroid rudiment takes the form of a cavity connected to the pharynx only by a narrow opening at the root of the tongue, known as the thyroid-lingual duct. The germ - the epithelial cord - soon descends to the place of the final localization of the gland and, at the same time, pulls the thyroid-lingual duct along with it.

Then the distal end of the cord bifurcates, and the right and left lobes of the thyroid gland subsequently develop from it, connected by an isthmus. Normally, the proximal end of the epithelial cord (thyroid-lingual duct) atrophies and completely disappears by the 8th week of intrauterine life, and a rudimentary remnant remains in its place - the blind opening of the tongue (foramen caecum linguae). The distal part of the epithelial cord is often (in about 50% of cases) preserved as a pyramidal lobe of the thyroid gland.

At the level of the 4th pair of gill pockets, the rudiment of the thyroid gland meets and merges into a single mass with the paired gill bodies that form here (lateral thyroid or ultimobranchial glands). The latter are formed as caudal protrusions of 4 gill pockets, gradually separate from them and are represented by proliferating cells.

The value of gill bodies in the formation of the thyroid gland is insignificant. They make up only 1/6-1/8 of the mass of its parenchyma. The mass of the gland increases

in parallel with the increase in the body weight of the fetus, and its right lobe is significantly larger than the left. At the early stages of development (6-8 weeks), the primordium is a layer of epithelial cells surrounded by a mesenchymal capsule with primitive capillaries. Epithelial cells are cuboidal and rapidly proliferate. At 8 weeks, the mesenchyme grows into the epithelial layer and divides it into separate fragments.

The rapid growth of the organ occurs due to the growth of both the epithelium and the mesenchyme with numerous blood vessels. Negative reactions to thyroglobulin and thyroperoxidase during this period indicate the absence of a secretory process in the gland.

And also our literary analysis showed that the differentiation of the epithelium is better expressed on the periphery of the lobe. By the 10th - 11th weeks (in fetuses about 7 cm in size), the first signs of secretion appear, which is manifested by the ability to absorb iodine, form a colloid, and synthesize thyroxine.

Single follicles appear under the capsule. In follicles and epithelial strands, type A cells or follicular cells are dominant. Significantly less in the composition of the follicles is laid B-cells. There is an opinion that these types of cells have common stem elements or can transform into each other. Parafollicular (near-follicular) or C-cells grow into the thyroid rudiment from the 5th pair of gill pockets.

By the 12th - 14th weeks of fetal development, the entire right lobe of the thyroid gland acquires a follicular structure, and the left one - 2 weeks later. At this time, the follicles are small, rounded, contain a colloid stained with eosin. Between the follicles are clusters of interfollicular epithelium.

By 16-17 weeks, the fetal thyroid gland is already fully differentiated. At the stage of 18-20 weeks, medium-sized follicles predominate in the gland; separate large follicles appear, containing a dense homogeneous colloid, which stains more intensely than in the early stages of fetal development. The thyroid glands of fetuses aged 21-32 weeks are characterized by high functional activity: there are signs of epithelial exfoliation, colloid resorption; the follicular epithelium in the right lobe reaches its highest dimensions. The activity of the gland increases up to 33-35 weeks.

At 36-40 weeks, there are signs of gland hypofunction. Its parenchyma is represented by large follicles overstretched by a dense homogeneous colloid. The height of the follicular epithelium decreases; thyrocyte nuclei are dark, compact. The interfollicular epithelium is located in small clusters; the connective tissue stroma is moderately developed. Violation of the process of lowering the thyroid gland is the cause of numerous anomalies. The germ of the gland or part of it can stop at any point on the way from the tongue to the level of 2-6 tracheal rings.

If the process of lowering is not stopped in a timely manner, then the thyroid gland can move below the level of its usual location, for example, into the upper mediastinum. Sometimes additional thyroid glands are formed as a result of separation from the main rudiment of any part of the gland. In this case, the position of the accessory glands can be very unusual, for example, in the wall of the heart. These and other positions of the accessory thyroid glands (in the pericardium, goiter) are explained by the close contact of the rudiment of this organ with other organs in the early stages of the development of the human embryo.

Violation of the development of the thyroid gland explains the cause of congenital cysts and fistulas, which are the result of the preservation of the thyroid-lingual duct.

The authors also stated that the anterior pituitary gland (adenohypophysis) is also a derivative of the primary endodermal pharynx (Rathke's pouch) and during embryogenesis is formed parallel to the thyroid gland. At the 5th week of intrauterine development, a communication of Rathke's pouch with a tubular diverticulum of the third ventricle of the brain is established.

During the 12th week of gestation, communication with the pharyngeal cavity is obliterated due to the development of the sphenoid bone, and the pituitary gland is enclosed in a bone cavity - the Turkish saddle. Between 9 and 12 weeks, most types of pituitary cell elements appear, secretory granules become visible at 10-12 weeks. At the same time, the production of thyroid-stimulating hormone in the pituitary gland is determined by immunohistochemical methods.

From the fibrous capsule covering the thyroid gland, connective tissue partitions extend into the depths of the organ, which form the stroma of the organ, contain vessels and nerves. The division of the parenchyma into lobules is incomplete and the gland is therefore pseudolobular. The structural unit of the thyroid gland is the follicle - a closed vesicle, the wall of which is lined with a single-layer (follicular) epithelium. Parenchyma cells. There are three types of cells: A, B and C. The bulk of the parenchyma cells are thyrocytes (follicular or A-cells).

They line the wall of the follicles, in the cavities of which the colloid is located. Each follicle is surrounded by a dense network of capillaries, into the lumen of which the thyroid hormones thyroxine and triiodothyronine are secreted.

In cells, apical, lateral and basal surfaces are distinguished. The basal surface of the cells is in close contact with the blood capillaries, here in the plasma membrane there are receptors for thyrotropin; on the lateral surfaces of thyrocytes there are girdle closing contacts, on the apical surface of the cells there are many microvilli, in the apical part of the cells there is the Golgi apparatus, different types of vesicles (secretory, bordered, endocytic with immature and mature thyroglobulin), the membrane has receptors for binding immature thyroglobulin, thyroperoxidase.

Thus, summing up the literature review, we can say about the value of studying the anatomy and physiology of the thyroid gland.

Literature

1. Ageikin, V.A. Thyroid dysfunction in newborns and infants born to mothers with thyroid diseases / V.A. Ageikin, R.G. Artamonov // Ros. ped. magazine. - 2000. - No. 5. - S.61-63.
2. Ailamazyan, E.K. Thyroid gland and reproduction / E.K. Aylamazyan, V.V. Potin, I.O. Krikheli et al. // Medical academic journal. - 2008 T. 8, No. 2. - S.22-28
3. Baev, O.R. Prevention of iodine deficiency in pregnant women / O.R. Baev, M.A. Strizhakova // Questions of gynecology, obstetrics and perinatology. - 2004. - V. 3, No. 3. - S. 52-54.
4. Butova, E.A. Perinatal aspects of iodine deficiency states / E.A. Butova, A.A. Golovin, E.A. Kochergina // Obstetrics and Gynecology. - 2004.-№3.-S. 9-12.

5. Byshevsky, A.Sh. Thyroid gland, hemostasis and lipid peroxidation /A.Sh. Byshevsky and others // Transbaikal Medical Bulletin. -2004. - S. 24-28.
6. Dedov, I.I. Endocrinology / I.I. Dedov, G.A. Melnichenko, V.V. Fadeev // M.: "Medicine". - 2000. - 632 p.
7. Kamyshnikov, B.C. Handbook of Clinical Biochemical Laboratory Diagnostics / B.C. Kamyshnikov. - Minsk: Belarus, 2002. - 495 p. 9. Kasatkina, E.P. The role of the thyroid status of a pregnant woman in the formation of the child's intelligence / E.P. Kasatkina // Gynecology. 2002. - V. 4. - No. 3. - S.132-133.
8. Melnichenko, G.A. Features of the functioning of the thyroid gland during pregnancy / G.A. Melnichenko, S.V. Lesnikova // Gynecology. 2003. - No. 1 (2). - From 14-17.
9. Perminova, S.G. Reproductive function of women with thyroid pathology / S.G. Perminova, V.V. Fadeev, I.E. Korneeva and others // Probl. Reproductions. - 2006, - No. 1. pp.70-77
10. Sandukhadze, I.N. Pregnancy and childbirth in women with hypothyroidism / Sandukhadze I.N. // midwife. gin. - 2005. No. 5. -p.42-44
11. Poppe, K. Thyroid disease female reproduction / K. Poppe, D. Velkiniers, D. Glinoyer // Clinical Endocrinology.-2007. - Vol.66. - P.309-321.
12. Lavado-Autric, R. Early maternal hypothyroxinemia alters histogenesis and cerebral cortex cytoarchitecture of the progeny/ R. Lavado-Autric et al// J. Clin. Invest. - 2003. - Vol. 111(7). - R. 1073-1082.
13. Shin, D.J. Thyroid hormone regulation and cholesterol metabolism are connected through Sterol Regulatory Element Binding Protein (SREBP-2)/ D.J.Shin, T.F.Osborne//J. Biol. Chem. - 2003 - Vol. 278. - P. 34114 - 34118.
14. Vanderpump, M.P. Epidemiology and prevention of clinical and subclinical hypothyroidism/ M.P.Vanderpump, W.M. Tunbridge // Thyroid - 2002 -Vol. 12. -P. 839 - 847.
15. Woollett, L.A. Maternal cholesterol in fetal development: transport of cholesterol from the maternal to the fetal circulation/ LA.Woollett // Am. J. Clin. Nutr. - 2005. - Vol. 82(6). - P.1155-1161.

DYSFUNCTIONAL FEATURES OF THE OVARIAN IN THE ASPECT OF PHYSIOLOGY

Askaryans Vera Petrovna

Docent

Department of Pharmacology, Physiology
Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

Xodjibayeva Sarvinoz Alisher qizi

Student

Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

Karimova Shakhnozabonu Shukhratovna

Student

Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

Maldasheva Sarvinoz Usmon kizi

Student

Tashkent Pediatric Medical Institute. Tashkent city

The ovary is an organ that is both a gland that secretes hormones into the blood and a "factory" for the production of eggs. The ovaries are located on the sides of the uterus and are shaped like a rugby ball. The ovaries are attached to the pelvic wall by a ligament that suspends the ovary. It contains the ovarian artery and vein - the main sources of its blood supply. The other side of the ovaries is attached to the uterus by a ligament called the ovarian ligament proper.

As noted in the literature, in the first phase of the menstrual cycle, the so-called dominant follicle is formed in the ovary, in which the egg matures. The dominant follicle is the final stage of follicle development. Even before birth, 1-2 million so-called primordial follicles are laid in the ovary of a future woman. Most of them die, the other part, having gone through several stages of development, become dominant and give birth to a new egg. In the reproductive period of a woman, that is, from the beginning of menstruation to menopause, 300-400 ovulations are programmed.

That is, so many menstrual cycles must pass. Various diseases of the ovaries, surgical interventions on them reduce the ovulatory reserve. The ovulatory reserve is the reserve of follicles that should become dominant. That is, the number of future ovulations and, accordingly, menstrual cycles.

At the same time, the follicle is a gland that produces estrogens - female sex hormones. In the middle of the cycle (about day 14), the follicle bursts and releases the egg. This is called ovulation. A corpus luteum forms at the site of the follicle after ovulation.

The corpus luteum is a spherical structure that forms at the site of the follicle after ovulation. If the follicle is a cavity formation containing fluid, then the corpus luteum

is a formation entirely consisting of cells. On section, its tissue has a yellow color. Hence the name. The corpus luteum is a gland that produces progesterone, the hormone of pregnancy. That is, it is necessary for hormonal support of pregnancy in the period before the formation of the placenta. Then the placenta itself produces the necessary hormones.

Foreign and domestic authors of literary sources stated that at present the relevance of the problem of ovofolliculogenesis is due to the high frequency of ovarian diseases associated with violations of the process of their development, the occurrence of dysfunctional conditions in the reproductive period, and the possibility of infertility.

The accumulated data allow us to conclude that the female gonads are among the most dynamic systems of the body, characterized not only by the complexity of the morphogenetic transformations occurring in them (developing follicles are characterized by a whole complex of tissues with high development dynamics in a very short period of time), but also by complexity and diversity. mechanisms of regulation of their function.

Specialists, in turn, noted that during a morphological study, it was found that in all cases of chlamydial, ureoplasmic, mycoplasmal infections, there was a proliferation of the surface epithelium of a focal or widespread nature with hyperplasia of fibrous structures. Morphological changes in all observations are diverse: this is inflammation, these are cysts, in isolated cases - polycystic ovary syndrome, in one - stromal hyperplasia.

In the walls of ovarian cysts, a pattern of nipple proliferation of the surface epithelium was revealed. In cases of chlamydial infection, changes in almost all structural components of the ovaries were revealed. In all observations, there were changes in venous and lymphatic vessels, the intensity of which was different up to the appearance of malformation (increased tortuosity of veins and venules, lymphatic vessels).

With chlamydial infection, cysts of various types were revealed, often multiple follicular, and in a number of cases multi-chambered. In addition to the increased proliferation of fibrous structures, their swelling (as mucoid) with metachromasia of some of the fibers was noted (similar to changes in the systemic disorganization of the connective tissue - collagenoses). Sometimes, among the connective tissue fields, calcifications were detected (a criterion for deep trophic changes).

With ureoplasmic infection, there are single cysts, and their type corresponds to follicular ones. In these cases, damage to the vessels of the arterial type was noted. There were two types of arterial changes: plasma impregnation, fibrinoid swelling to necrosis, focal productive arterial vasculitis, endovasculitis, endothelial desquamation, parietal thrombosis, and other changes in microrheology.

Changes in the stroma during ureoplasma infection were noted in the form of focal fibrosis of the cortical layer with minimal cytolysis, the formation of disconnected structures like tangles in the cortical layer.

Clinicians noted the fact that an ovarian cyst is very often observed in young women, much less often it is observed in women after 50 years of age. Ovarian cysts are the most common in recent years. Ovarian cysts appear both in women of the

childbearing period and in women over the age of 40 years. In both cases, you need to be extremely careful.

As we said above, in the process of ovulation of the graphs, the vesicle bursts and ejects the egg and fluid contained in it into the abdominal cavity.

According to the authors of the literature, an ovarian cyst can form due to a bubble that has not burst for some reason, after which the walls of the bubble stretch, and fluid accumulates there. Single cysts, as a rule, are formed in this way. Multiple cysts can occur due to a running inflammatory process.

Fashion dictates style to us, as the authors of foreign and domestic literature show, which is not adapted to the weather conditions of the modern world. Short skirts and low-waisted jeans - girls with a weakened immune system need only walk in this form in cold weather once, and the inflammation will immediately make itself felt. Ovarian cysts can develop from the corpus luteum, from the tissue covering the ovary.

One of the causes of tumors and tumor-like formations of the ovary is an infectious factor. The bacterial flora is the main trigger of the inflammatory process of the internal genital organs. There are data of authors who note that in the development of tumor-like processes and true tumors, the main role belongs to chronic inflammatory processes.

Various specific and nonspecific microflora was found in punctates of ovarian cysts. According to the authors, viral and chlamydial infections are the cause of epithelial neoplasms of the ovaries (functional cysts and true ovarian tumors), only in 8 out of 108 women who underwent cyst puncture, specific or opportunistic pathogens were not detected.

According to the viral nature of ovarian tumors, it was established in 25.4% of cases.

Thus, summing up the results of the literature analysis, it can be noted that timely diagnosis and knowledge of the anatomical, physiological and morphological data of this pathology makes it possible to carry out preventive measures.

Literature

1. Abdullaeva. L.M. Clinic - histological characteristics of benign ovarian formations /Abdullaeva.L.M.// Attending physician - Moscow, 2009.-No. 8-S. 54-56-Bibliography.
2. Grigoruk O.G. Puncture biopsy in the diagnosis of oncological diseases of the female genital organs Yu.G. Grigoruk, R.P. Belyaeva, L.M. Bazulina, L.N. M., 2007.-4-S.51-53.-Bibliography.
3. Kadrev A.V. Puncture of cystic formations of the ovaries and small pelvis under ultrasound control, scientific publication MSadrev A.V., \ Ultrasound and functional diagnostics. -M., 2006. -6.S.28-40. Bibliogr.
4. Alkadarskaya I.M. Morphology of the process of ovulation in the norm and with changes in the level of prostaglandins in the body.// Abstract of the thesis. dis. Candidate of Medical Sciences - M., 1982. -p.19.
5. Belushkina H.H., Severin S.E. Molecular basis of apoptosis pathology.//
6. Arch. Pat.-2001.-Iss.1 -T.63. -p.51-60.

7. Belushkina H.H. The role of apoptosis in the pathogenesis of diseases.// Arkh. pat.-2005.-№4-p.13-16.
8. Borovaya T.G. Folliculogenesis and factors of its modulation// Abstract of the thesis. dis. Doctor of Medical Sciences - M., 1993.-s. 17.
9. Berker B., Dunder I., Ensari A., Cengiz S.D. Prognostic value of p53 accumulation in epithelial ovarian carcinomas.//Arch.Gynecol.Obstet.-2002.-v.266-p.205-209.
10. Biswas S.K., Huang J., Persaud S., Basu A. Down-regulation of Bcl-2 is associated with cisplatin resistance in human small lung cancer H69 cells.//Mol.Cancer Ther.-2004.-v.3-p.327-334.
11. Bomone T., Lee J.Y., Park D.C. et al. Expression profiling of serous low malignant potential, low grade and high grade tumors of ovary.//Cancer Res.-2005.-v.65 (22)-p. 10602-12.
12. Brown J. Pituitary control of ovarian function - concepts derived from gonadotropin therapy. // J. Obstet. Gynaec.-1978.-v.18- p.47-54.
13. Bu S.Z., Yin D.L., Ren X.H. et al. Progesterone induces apoptosis and up-regulation of p53 expression in human ovarian carcinoma cell lines.// Cancer. -1997.-v.79:10- p.1944-1950.
14. Burke F., East N., Upton C. et al. Interferon gamma induced cell cycle arrest and apoptosis in a model of ovarian cancer.// Eur. J Cancer.-1997.- v.33:7p. 1114-1121.
15. Chi L., Zhou W., Prikhozhan A. et al. Cloning and characterization of the human GnRH receptor.// Mol. Cell Endocrinol.-1993.-v.91- p.R1-R6.

EXPRESSION OF ADHESION MOLECULES AND ACTIVATION MARKERS BY CYTOTOXIC T- LYMPHOCYTES

Baieva Olena,
DSc, Full Professor
PHEE «Kyiv Medical University»

Specialized lymphocytes include NK-cells, NKT-cells and $\gamma\delta$ T-lymphocytes, which by a number of properties rather belong to the cells of hereditary immunity. They produce anti-inflammatory cytokines and have a cytotoxic effect directly after recognizing foreign cells. Cytotoxic cells belong to the lymphocyte population, but these cells do not have clonal specificity, and proliferation and differentiation are not a necessary step in the formation of their response to antigens. These cells do not form memory cells, that is, they do not have the main properties that are characteristic of cells of adaptive immunity. However, cytotoxic lymphocytes have a number of characteristics characteristic of T-lymphocytes: they can have CD-antigens in common with T-lymphocytes; a similar structure of antigen recognition receptors [1].

The immune system comprises two arms of practical responses, innate and adaptive immunity. The innate immune system is the first line of host defense characterized by rapid responses of NK cells, NKT cells, macrophage, and DCs, while the adaptive immune system involves the clonal expansion of antigen-specific T and B cells. Most infections can induce both innate and adaptive immune responses. For adaptive T cell responses, both CD4 and CD8 T cells participate in protection from infections and disease. The importance of type 1 and type 2 T cell balance has long been recognized for determining protection or pathology in infectious diseases. DCs are the most efficient antigen-presenting cells (APCs) in priming and directing T cells, thus providing a critical linkage between innate and adaptive immunity. Different DCs modulate the differentiation/function of T cells differently, depending on their subset, phenotype, maturation, and cytokine patterns. The advances in modern immunobiology include identifying numerous non-classical, innate-like immune cells, one of which is the NKT cell. NKT cell is named initially based on their co-expression of receptors from two different types of immune cells, i.e., T cell receptor (TCR) of T cell and NK cell. NKT cells originate from the thymus and distribute to different tissues after initial development. The distribution of NKT cells in various tissues is often related to their expression of surface markers, primarily chemokine receptors and integrins involving its homing to and residing at the particular tissues. The organs with a relatively heavy residence of NKT cells include the liver, lung, adipose tissues, and intestine. A striking feature of NKT cells is that these cells can rapidly secrete large amounts of cytokines upon activation, thus quickly modulating immune responses and directly participating in host defenses in the early stage of infections and harm exposure. Increasing studies suggest a close cross-talk of NKT with DCs in the lymphoid and non-lymphoid tissues, and this cross-talk has a significant impact on

CD4 and CD8 T cell responses to infections and the outcome of infectious diseases [2, 3].

NK cells are large granular lymphocytes that belong to the hereditary immune system, are formed in the bone marrow from stem lymphocyte cells under the influence of IL-15.

The differentiation antigen CD56 is expressed on the surface of NK cells. A subpopulation of NK cells with a CD56⁺16⁺ phenotype express the surface Fc-receptor for IgG. These cells participate in the formation of antibody-dependent cellular cytotoxicity.

NK cells express the CD2 antigen characteristic of less mature T-lymphocytes, but they do not have the CD3 receptor characteristic of mature T-lymphocytes. NK cells do not have immunoglobulin receptors, and they also do not express CD markers characteristic of B lymphocytes.

Thus, NK cells have a phenotype: CD56⁺16⁺2⁺3⁻. There are two subpopulations of NK cells: high-expressing CD56 and low-expressing CD56. The first subpopulation is more specialized in carrying out the cytotoxic function, and the second - in the production of cytokines. NK cells exert a nonspecific cytotoxic effect on tumor cells and on cells infected with many viruses and some intracellular pathogens [4].

NK cells are the first line of defense in antiviral immunity. After the attachment of the NK cell to the target cell, at the point of intercellular contact, perforin and granzymes are released, which cause apoptosis. In addition, NK-cells suppress the reproduction of the virus with the help of γ -interferon, contribute to the induction of an adaptive immune response, as this cytokine stimulates the differentiation of T-helpers, which are key cells in the formation of the pool of effector CD8⁺cytotoxic lymphocytes [5].

In addition to activating receptors, NK cells express various inhibitory receptors that modulate their activation threshold, thereby protecting against excessive as well as inadequate activation in the absence of tissue damage or pathogen invasion.

NK cells recognize potential target cells by using special cell receptors, which help them recognize abnormalities on the cell surface. Such subcellular pathologies include a decrease or lack of expression of MHC class I molecules, a non-intersecting profile of surface antigens that are expressed on some tumor and virus-infected cells, and are also caused by an increased content of molecular targets induced by cellular damage on the cell membrane [1].

The activation threshold of NK cells is determined by the level of expression of class I MHC molecules on host cells. Cells that express normal levels of intact MHC class I molecules generally avoid all types of NK cell cytotoxicity.

Activating KIR receptors are more numerous than inhibitory receptors. The main activation receptors of NK cells recognize either their own modified molecules or proteins encoded by viral genes or oncogenes.

NK cells do not have the exquisite antigen specificity of T cells and B cells. Rather they express a series of activating and inhibitory receptors. These receptors provide signals, the balance of which forms the decision of whether an NK cell becomes activated or activation is inhibited. This recognition system does have some degree of

flexibility, although unlike T and B cells, flexibility is not achieved through the rearrangement of gene clusters. Instead, NK cell recognition receptor families have achieved flexibility through rapid genetic evolution (within a species) and reported promiscuity of ligand binding.⁷

Hollie J Pegram, Daniel M Andrews, Mark J Smyth, Phillip K Darcy, Michael H Kershaw proved that to contribute to the first line of defense, NK cells are poised ready to attack infected or malignant cells. This immediate response capacity of NK cells may present a danger to healthy cells in the event of inappropriate NK cell activation, and consequently the process of NK cell activation is tightly regulated. Part of this regulation is inherent in the type of receptors that NK cells use to recognize and respond to target cells. Two suggested hypotheses of NK cell activation are the 'missing self' and 'induced self' theories. The 'missing self' hypothesis suggested that NK cells attack target cells that show reduced or aberrant major histocompatibility complex (MHC) or human leukocyte antigen (HLA) class I (that is, when the cells are missing expression of self-molecules, which are usually expressed on healthy tissue). Thus, when MHC class I are expressed on cells, activation of NK cells is inhibited. However, further studies have indicated that NK cell activation may be determined, not only by lack of MHC class I expression, but also the expression of ligands for NK cell-activating receptors. The presence of activating receptors was implicit in the original 'missing self' model, however, Karre,¹³ suggested that activating receptors recognized ubiquitous ligands, and that inhibitory signals were determinant of a functional response. The 'induced self' model of NK cell activation is therefore not entirely exclusive from the missing self model and describes the recognition of cellular stress ligands, induced upon malignant transformation or viral invasion. For example, MHC class I chain-related gene MICA/MICB are ligands for the NKG2D-activating receptor. Expression of these molecules is induced under situations of cellular stress, such as viral infection. Hence, NK cells can become activated by the induced expression of stress-related proteins [6].

Deficiency of activation signals reduces the cytotoxic function of NK cells, can contribute to the development of cancer, viral infections and the accumulation of damaged, non-functional cells in the body. At the same time, defects in inhibitory signaling can lead to the induction of cytotoxic activity of NK cells against normal cells of the macroorganism [3].

Cytotoxic T-lymphocytes with the CD3+CD8+ phenotype play a leading role in protection against intracellular pathogenic elements and own genetically modified cells, which allows considering this population of peripheral blood cells as the main target for therapeutic effects in a wide range of pathological conditions. CD3+CD8+ lymphocytes expressing CD45RA and CD62L antigens are divided into "naive" cells, cells of immunological memory and "terminally differentiated" CD45RA-positive effector cells [2].

The ability to manifest effector properties, which include the synthesis of specific cytokines, secretory degranulation, secretion of perforin and granzymes, is determined by the level of maturity or stage of cell differentiation. The differentiation of "naïve" cytotoxic T cells occurs in the thymus, where the cells successively undergo several

stages of selection, the successful completion of which is accompanied by the formation of a T-cell receptor of a certain specificity and the release of cells into the circulation.

As a rule, "naïve" CD3+CD8 + lymphocytes express several main surface antigens - various isoforms of CD45, CD62L and / or CCR7(CD197), CD27 and CD28, which make it possible to distinguish them from more mature forms of cells circulating in peripheral blood. Modern approaches to determining the stages of differentiation or the degree of maturity of cytotoxic T-lymphocytes are based on the evaluation of the expression levels of these molecules [7].

Innate lymphoid cells (ILCs) guard epithelial tissue integrity during homeostasis, but can be potent immune effector cells during inflammation. Precursors to all ILC subsets (ILC precursors [ILCP]) have been identified in human peripheral blood (PB). We found that during homeostasis, ILCP in PB of mouse and human expressed homing receptors for secondary lymphoid organs, mainly CD62L. These ILCP entered mouse lymph nodes in a CD62L-dependent way and relied on S1P receptors for their exit. Importantly, CD62L expression was absent on human ILCs expressing NKp44 in tonsils and PB of Crohn disease patients, and relatively fewer CD62L+ ILCP were present in PB of Crohn disease patients. These data are in agreement with selective expression of CD62L on nonactivated ILCP. As such, we conclude that CD62L not only serves as a functional marker of ILCP, but has potential to be used in the clinic as a diagnostic marker in inflammatory disorders[7].

"Naïve" T-lymphocytes (CD45RA^{high} /CD45RO^{low}) predominantly express CD62L, while among the more mature cells - CD45RA^{low} / CD45RO^{high} - it was possible to distinguish both the CD62L + and CD62L- populations. Before that, adhesion molecules responsible for migration to peripheral tissues were detected on the surface of CD62L-negative T cells. Currently, it is believed that the pair of CD62L and CCR7 determines the migration processes of CD3+CD4+ and CD3+CD8+ peripheral blood cells.

CD28 belongs to the immunoglobulin superfamily and is a transmembrane homodimeric glycoprotein. As a result of the interaction of B7 with CD28, a "second" signal is formed, triggering the proliferation of T cells and the synthesis of cytokines (primarily IL-2), as well as ensuring the survival of T cells due to the expression of anti-apoptotic proteins, including Bcl-XL [4].

At the same time, the issues regarding the differentiation of antigen-specific cells of the population with the CD3+CD8+ phenotype, as well as the mechanisms leading to the emergence of effector properties in these lymphocytes, remain insufficiently studied.

References:

1. Godfrey DI, MacDonald HR, Kronenberg M, Smyth MJ, Van Kaer L. NKT Cells: What's in a Name? Nat Rev Immunol 2004; 4(3).p.231–237.
2. Cortesi F, Delfanti G, Casorati G, Dellabona P. The Pathophysiological Relevance of the iNKT Cell/Mononuclear Phagocyte Crosstalk in Tissues. Front Immunol. 2018; 9 P.2375.

3. Keller CW, Freigang S, Lunemann JD. Reciprocal Crosstalk Between Dendritic Cells and Natural Killer T Cells: Mechanisms and Therapeutic Potential. *Front Immunol.* 2017; 8 P.570
4. Wang H, Zeng Y, Zhang M, Ma H, Xu B, Jiang H, Wang J, Li G. CD56brightCD16- natural killer cells are shifted toward an IFN- γ -promoting phenotype with reduced regulatory capacity in osteoarthritis. *Hum Immunol.* 2019 Oct;80(10):871-877.
5. Zhao, ZB., Lu, FT., Ma, HD. et al. Liver-resident NK cells suppress autoimmune cholangitis and limit the proliferation of CD4+ T cells. *Cell Mol Immunol.* 2020; 17,P. 178–189
6. Pegram H.J., Andrews D.M., Smyth M.J., Darcy P.K., & Kershaw M.H. Activating and inhibitory receptors of natural killer cells. *Immunology and cell biology* ,2011: 89 (2), P. 216-224.
7. Bar-Ephraim YE, Koning JJ, Burniol Ruiz E, Konijn T, Mourits VP, Lakeman KA, Boon L, Bögels M, van Maanen JP, Den Haan JMM, van Egmond M, Bouma G, Reijmers RM, Mebius RE. CD62L Is a Functional and Phenotypic Marker for Circulating Innate Lymphoid Cell Precursors. *J Immunol.* 2019 Jan 1;202(1):171-182.
8. Sanchez-Lockhart M, Kim M, Miller J. Cutting edge: A role for inside-out signaling in TCR regulation of CD28 ligand binding. *J Immunol.* 2011 187:55 P.15–19.

VALUE OF THE COMPATIBILITY OF MOLLAKARA MUD AND ACUPUNCTURE FOR THE TREATMENT OF HUMEROSCAPULAR PERIARTHRITIS

Kerimova Maya Dovletovna

Clinical Resident of the Department of Physiotherapy, Restorative and Sports Medicine, State Medical University of Turkmenistan named after Murat Garriyev
Turkmenistan, Ashgabat

Geldiyeva Shirin Allamuradovna

Assistant of the Department of Physical Therapy, Rehabilitation and Sports Medicine, State Medical University of Turkmenistan named after Murat Garriyev
Turkmenistan, Ashgabat

Relevance of the work. Humeroscapular periartthritis is a collective, generalizing concept that combines various pathological conditions characterized by pain and limited range of motion in the shoulder joint [1, p. 103-105]. Pain syndromes in the area of the shoulder joint are a common complaint of patients who visit a neurologist or a chiropractor. The prevalence of this problem reaches, according to various sources, from 7 to 26%, increasing markedly with age (3-4% at the age of 40-44 years, and 15-20% - 60-70 years). Pain in the shoulder joint is somewhat more common in women. As before, researchers do not have a unified view on the diagnosis and treatment of this disease. In the clinical practice of orthopedists, neurologists, rheumatologists, the term "Humeroscapular periartthritis" is often used. Diseases associated with overstrain of the musculoskeletal system are not a specific subject of study only for occupational medicine. At present, given the negative impact of drugs, as well as the increase in the number of people suffering from this disease, much attention is paid to non-medicine treatment. One of the modern and widespread methods of treatment of humeroscapular periartthritis is Mollacara mud. The mechanism of the therapeutic effect of Mollacara mud on the body is associated with the formation of a pronounced antispasmodic, trophic, vasoactive, reparative-regenerative, anti-inflammatory, analgesic, metabolic, immunostimulating effects [2, p.31-37]. Another actively used method of rehabilitation for shoulder pain is acupuncture. With the help of reflexology in the lesion and around it, microcirculation of blood and lymph circulation is restored, muscle spasm and swelling of tissues are removed, and the intensity of the pain syndrome decreases [3, p.7].

Recently, the number of scientific studies and publications on this issue has increased, which once again emphasizes the relevance of this topic for practical medicine. [2, p.50].

Objective. Study of the value of the compatibility of the use of Mollakar mud and acupuncture in the treatment of humeroscapular periartthritis.

Materials and methods of research. Under our supervision there were 31 patients with scapulohumeral periarthritis treated in the sanatorium "Berzengi" at the age of 20-60 years; 12 of them were men, 19 were women. The main complaints of the patients were in the area of the shoulder joint during movement and limited movement, difficulty and pain in the circular movement of the arm. Diagnosis of the disease was carried out on the basis of objective and subjective data, the results of MRI (magnetic resonance imaging), angle measurements and dynamometry. All patients in the area of the affected joint (on an area of 10-15 cm, and sometimes up to 20 cm of area) received an application of Mollakar mud. The duration of the procedure is 20-30 minutes, the course of treatment is 10-15 procedures. Acupuncture was carried out by the tonic method. The course of treatment is 7-10 procedures. The needles were placed in the region of the collar zone and shoulder joint at the following points: 1G9, 1G13, TR12, TR14, GI11, GI12, GI14, GI15, P5, P7.

Results. Almost all patients received positive results, i.e. decreased pain and limited movement. In 18 (58.1%) patients the pain disappeared, in 12 (38.7%) patients the pain decreased, in 1 (3.2%) patient there was no positive effect. Despite the various types of pathological processes that cause pain in the shoulder area, the treatment of Mollakara mud and acupuncture is one of the main measures for the rehabilitation and restoration of normal motor activity of this joint.

Conclusions. Thus, mud therapy and acupuncture are an effective therapeutic method of rehabilitation, recommended for widespread use in the treatment of scapulohumeral periarthritis in clinical practice.

Bibliography:

1. V.V. Kuzmenko "Treatment of severe forms of humeroscapular periarthritis by high conduction blocks of the brachial plexus / V.V. Kuzmenko, A.V. Skoroglyadov // New solutions to urgent problems in traumatology and orthopedics. - M. 2001. - pp. 103-105.
2. A.E. Barulin, O.V. Kurushina, V.V. Dumtsev, "Pain in the shoulder" Medical Council No. 20, 2017 page 50.
3. Bullakh A.E., Filatov E.V., Gerasimenko M.Yu., Physiotherapy for pain in the upper third of the shoulder and shoulder-scapular region. Physiotherapy, balneology and rehabilitation, 2014, 13.31-37.
4. Busakov S.S., Yu.A. Kirgizov "Practical guide to reflexology" Tashkent 1991. page 7.

RESULTS OF CLINICAL EXAMINATION OF PATIENTS WITH INFLAMMATORY DISEASES OF PERIODONTAL TISSUES UNDER ORTHODONTIC TREATMENT

Kovach Ilona,

D. of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Children's Dentistry,
Dnipro State Medical University

Khotimska Yuliia,

Ph.D, Associate Professor of the Department of Pediatric Dentistry,
Dnipro State Medical University

Kucherenko Oleksandr,

Ph.D, Associate Professor of the Department of Pediatric Dentistry,
Dnipro State Medical University

Vlad Mykhailo,

Assistant of the Department of Pediatric Dentistry,
Dnipro State Medical University

Khotimskiy Boris,

Chief Physician, PE “Dental clinic of doctor Khotimskiy”,

Introductions. It is known that among many etiological factors and pathogenetic mechanisms of the development of periodontal diseases, an important role belongs to maxillofacial anomalies, which occur in 57,4% of school-age children [1, 2]. Published data show that children with dento-jaw anomalies have more frequent changes in the periodontium than children with a physiological bite. These changes are more often characterized by the development of inflammatory periodontal diseases [3, 4].

One of the widespread methods of treatment of anomalies of the dento-jaw system is the use of various orthodontic structures, which can be both removable and non-removable. Currently, the latest technologies and materials for orthodontic treatment are being implemented in the treatment of children with defects of the dentition, but the frequency and intensity of complications remain significant [5, 6]. Thus, the percentage of complications (the occurrence of inflammatory diseases in the periodontal tissues) detected after orthodontic treatment remains quite high - from 32,7% to 55,7%, and the frequency of chronic catarrhal gingivitis in patients with fixed appliances in the oral cavity reaches almost 100 % [7, 8].

In order to motivate the patient to fulfill the appointments of the dentist, it is necessary to inform the patient about the condition of the tissues in the oral cavity in the dynamics of orthodontic treatment.

Therefore, the **purpose** of our study was to study and evaluate the condition of periodontal tissues in patients during orthodontic treatment.

Keywords: inflammatory periodontal diseases, dental and jaw anomalies, orthodontic treatment.

Aim. To study and evaluate the condition of periodontal tissues in patients during orthodontic treatment.

Materials and methods. To achieve this goal, we conducted a comprehensive examination of 113 patients aged 18-25 who underwent orthodontic treatment using fixed appliances. All examined patients applied for consultation and treatment to the Department of Pediatric Dentistry of the Dnipro State Medical University and to a private “Dental clinic of doctor Khotimskiy ” in the city of Dnipro.

Among them - 65 women, which was 57,5%, and 48 men, which corresponded to 42,5%. All examined patients were divided into 2 groups depending on the duration of orthodontic treatment: the first group consisted of 55 patients (48,7%), who were under orthodontic treatment for up to one year, and the second group consisted of 58 patients (51,3%) who were treated with fixed orthodontic equipment for more than a year. In each group, the patients underwent a clinical examination with the collection of anamnesis of the disease, the state of the periodontal tissues was studied according to the index assessment.

Results and discussion. Analyzing the survey data of patients of both observation groups, the leading position in complaints was occupied by bleeding gums (100%), of which spontaneous – in 50 people (44,2%), induced – in 63 people (55,8%). It is worth noting that in the vast majority of patients with causative bleeding (almost 80%), the symptom appeared only during tooth brushing, in 5% bleeding occurred only when eating solid food, and in 10 patients, bleeding was noted as when brushing teeth , as well as when taking solid food (Table 1).

Table 1

The main complaints of patients with periodontal tissue diseases during orthodontic treatment

Complaints		Orthodontic treatment lasting up to 1 year (n=55)		Orthodontic treatment lasts longer 1 year (n=58)	
		Number of cases (absolute)	Number of cases (%)	Number of cases (absolute)	Number of cases (%)
bleeding gums	spontaneous	21	38,2	29	50,0
	induced	34	61,8	29	50,0

gum pain	27	23,9	35	60,3
the presence of dental deposits	17	30,9	28	48,3
increased sensitivity of the teeth	16	29,1	20	34,5
gum recession	11	20,0	17	29,3
bad breath	19	34,5	20	34,5

27 patients who were under orthodontic treatment for up to one year and 35 patients who were treated with removable orthodontic structures such as braces for more than a year complained of gum pain. Pain in the area of the affected gums appeared in all cases when eating solid food and while brushing the teeth. At the same time, 8 patients of the first group and 11 people of the second group had pain not only in the gums, but also on the mucous membrane of the lips, cheeks, and palate.

In addition, quite often observed patients were concerned about: the presence of soft and hard dental deposits - in 45 people (39,8%), most of whom did not follow the recommendations regarding professional hygiene of the oral cavity during orthodontic treatment; increased sensitivity of teeth to thermal and chemical irritants - 36 people (31,9%); gum recession - 28 people (24,8%)
Along with this, 34.5% of patients had bad breath, the source of which was dental plaque (Table 1).

The above-mentioned subjective signs of dental diseases were confirmed by the results of the oral cavity examination. The structure of detected dental diseases in the examined patients, presented in Table 2, is characterized by a wide range of changes in the organs of the oral cavity.

Data comparing the dental morbidity of patients of the examined groups showed that the most common pathologies during orthodontic treatment are dental caries and its complications (81,8-86,2%) and chronic catarrhal gingivitis (87,9-90,9%).

It should also be noted that 5 people (9,1%) of the first observation group and 12 patients (12,1%) with a duration of orthodontic treatment of more than one year suffered from hypertrophic gingivitis.

The prevalence of various types of pathology of the mucous membrane and soft tissues of the oral cavity in the examined patients during orthodontic treatment was 8,6 - 13,8%. Inflammatory changes of the gingival margin were the most common, followed by traumatic lesions of the oral cavity (decubitus aphthae on the mucous membrane of the cheeks, lips, palate) - 8,6 - 9,1%, lip lesions (angular cheilitis) were diagnosed in 12,7 - 13,8% of cases (Table 2).

Table 2

The structure of dental pathology in examined patients during orthodontic treatment, (%)

Dental pathologies	Orthodontic treatment lasting up to 1 year (n=55)	Orthodontic treatment lasts longer 1 year (n=58)
Dental caries and its complications	81,8	86,2
Chronic catarrhal gingivitis	90,9	87,9
Chronic hypertrophic gingivitis	9,1	12,1
Traumatic aphthae of the mucous membrane of the oral cavity	9,1	8,6
Angular cheilitis	12,7	13,8
Hyperesthesia of hard tissues of teeth	29,1	34,5
Gum recession	23,6	32,8
Wedge-shaped defects	20,0	29,3
Temporomandibular joint disease	14,5	17,2

Among the non-carious lesions of the teeth, enamel hyperesthesia and wedge-shaped defects were most often recorded during the comprehensive dental examination of patients with periodontal tissue diseases during orthodontic treatment. Thus, non-carious lesions of hard dental tissues occurred in 20.0 - 34.5% of cases, the share of enamel hypersensitivity was 29.1 - 34.5%, and wedge-shaped defects - 20.0-29.3%. Local and systemic enamel hypoplasia was also observed in the examined patients, more often on the lower central and lateral incisors and upper premolars.

Extraoral examination of the temporomandibular joint showed the absence of pronounced pathology. Upon detection of complaints, external examination and palpation of the temporomandibular joint, it was established that 8 patients who were under orthodontic treatment for up to one year, and 10 patients with orthodontic treatment for more than a year had pathology in the articulation function of the temporomandibular joint (14, 5 – 17,2%). It was expressed in the presence of pain, clicking and crunching in the joints, limited opening of the mouth, zigzag shift of the lower jaw to the left or right, asynchronous movement of the heads of the temporomandibular joint.

Taking into account the intensive damage of periodontal tissues in the examined patients during orthodontic treatment, it was considered appropriate to study the quantitative indicator of inflammation, which was determined using PMA and bleeding

indices, as well as the Schiller-Pysarev test. Data of the index assessment of gingival inflammation indicators in patients with orthodontic structures in the oral cavity are shown in Table 3.

Table 3

Indicators of gum inflammation in patients with periodontal tissue diseases during orthodontic treatment, $M \pm m$

Groups of patients	Periodontal indices		
	PMA (%)	Schiller-Pisarev test	Bleeding gums (point)
Orthodontic treatment lasting up to 1 year (n=55)	$38,29 \pm 1,95$	+	$1,69 \pm 0,09$
Orthodontic treatment lasts longer 1 year (n=58)	$43,61 \pm 2,25$	+	$1,75 \pm 0,09$

The analysis of digital data of indicators of the index assessment of periodontal tissues in patients with fixed orthodontic appliances and oral cavity showed that the degree of severity of the inflammatory process in the periodontium according to the PMA index ranged from 38,29% to 43,61%, which corresponds to the average degree of severity of the inflammatory process in gums ($25\% < PMA < 50\%$). At the same time, staining was limited to the gum papillae with a transition to the marginal part of the gums with smooth and clear borders. However, 13 patients of the second observation group were diagnosed with a severe degree of chronic gingivitis (Table 3).

During the analysis of the Schiller-Pysarev test, a weakly expressed process of inflammation of the gums was established in several patients (6 people of the first group and 4 people of the second group). Almost all examined patients with brace systems had a dark brown coloration of the mucous membrane of the gums, which indicates a positive result of the test.

At the same time, the symptom of bleeding prevailed in the group of patients whose duration of orthodontic treatment with fixed structures was more than one year (Table 3). However, according to the prevalence and intensity of the WHO grading process, this symptom was rated as "high" in both studied groups. Thus, the digital values of the studied indicator were $1,69 \pm 0,09$ points. in the first observation group and $1,75 \pm 0,09$ points. – in the second group of patients.

Conclusions. Thus, the conducted clinical studies and analysis of the state of periodontal tissues showed a high level of prevalence of their lesions among patients undergoing orthodontic treatment. This causes, in turn, the need to find new approaches to solving this problem, to develop new treatment and preventive measures for this contingent of children.

References:

1. Карасюнок О.О. Зв'язок захворювань тканин пародонту з зубощелепними аномаліями в сполученні з мілким пер'ям порожнини рота \\\ Актуальні проблеми ортопедичної стоматології та ортодонції: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф.- Полтава. -2010.-Вип. 1.-с. 50-51.
2. Зубкова Л.П., Мардашко О.А. Структура нарушених зубочелюстной системи у дітей із різних регіонів України \\\ Актуальні проблеми ортопедичної стоматології. – Полтава. 2000. – вип.1. – с.42-45.
3. Бриль Е.А. Динаміка стану зубів і пародонта у дітей при ортодонтичному лікуванні съёмними і несъёмними апаратами // Рос. стоматол. журн. - 2016. - № 1. - С.36-38.
4. Орешака О.В. Характеристика органів і тканин порожнини рота при ортодонтичній патології у осіб з різним рівнем резистентності до карієсу. // Автореф. дис. канд. мед. наук. - Омск, 2008. - 23 с.
5. Оспанова Г.Б. Тактика лікаря-ортодонта при лікуванні пацієнтів з аномаліями прикусу, ускладненими захворюваннями пародонта. // Пародонтологія. - 2018 - №3. - С.22.
6. Денисова Ю.Л. Періодонтальний статус у хворих з зубо-челюстно-лицевими аномаліями в період ортодонтичного лікування сучасною несъёмною технікою / Ю.Л.Денисова// Стоматологія дитячого віку і профілактика. — 2014. -№1-2. -С.55-57.
7. Коржукова М.В. Аналіз стану тканин порожнини рота і змішаної слини у пацієнтів, користуються сучасною несъёмною ортодонтичною технікою: автореф. дис. канд. мед. наук /М.В. Коржукова. М. , 2011. - 23 с.
8. Панкратова І.В. Стан пародонта в процесі ортодонтичного лікування / І.В. Панкратова, А.Б. Слабковська // Ортодонція. — 2019. № 2. С.22-25.

THE ROLE OF MATRIX METALLOPROTEINASE-9 IN THE COURSE OF OSTEOARTHRITIS IN PATIENTS WITH OBESITY

Pasiyeshvili L.

Professor of the Department of General Practice - Family Medicine and Internal Medicine, Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine

Litvynova A.

PhD student of the Department of General Practice - Family Medicine and Internal Medicine, Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine

Didenko K.

Assistant of the Department of General Practice - Family Medicine and Internal Medicine, Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine

Hadirova T.

Assistant of the Department of Oncology, Radiology and Radiation Medicine, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

Recent epidemiological studies indicate a steady increase in the prevalence of osteoarthritis (OA) in the population. Of particular concern is the progression of OA in people of working age: as a cause of disability, the disease ranks first among diseases of the musculoskeletal system. Obesity, which leads to mechanical stress in cartilage and bones, is considered one of the leading risk factors for OA. Abnormal loading induces the expression of catabolic enzymes in chondrocytes, such as matrix metalloproteinases (MMPs). Several subfamilies of MMP are involved in the formation of erosions in the cartilage tissue of the joint, which play a major role in the destruction of the extracellular matrix, cartilage, and subchondral bone. MMP 9 is considered one of the main proteinases involved in the implementation of destructive processes in OA.

The purpose of the work: to determine the role of MMP-9 in the course of osteoarthritis in young people with obesity.

Materials and methods. 75 patients with osteoarthritis, suffering from obesity or excess body mass (the main group) were examined. In 50 patients, joint damage was observed with the retained body mass index (BMI) within the norm (comparison group). 37 practically healthy persons entered the control group. The average age of the sick main group was $30,92 \pm 0,55$ years; in the comparison group - $30,95 \pm 0,55$ years. All patient groups were representative of age and article.

The diagnosis of OA was established using the "Management Protocols for patients with OA". The presence and severity of obesity (OB) was assessed according to the criteria of the International Diabetes Federation (IDF, 2005) based on the calculation of the body mass index (BMI) using the Quetelet formula. The level of MMP-9 was

determined in blood plasma by enzyme immunoassay using FineTest EH0238 reagent kits (China). Statistical analysis was performed using the software package "Statistica 10.0" and Excel 2010.

The results. Taking into account BMI, the main group of patients was divided as follows. Thus, 22 patients with OA were overweight; in 31 cases, obesity 1 st. was registered; in 22 patients BMI corresponded to obesity 2 Art. When calculating the content of MMP-9 in patients of the main group, significantly higher indicators of this enzyme were determined than in controls (14.16 ± 0.29 ng/ml vs. 3.45 ± 0.08 ng/ml, $p < 0.05$). The level of MMP-9 in the blood serum of the patients of the comparison group was also significantly higher (1.8 times) than the indicators of the control group (6.4 ± 0.15 ng/ml, $p < 0.05$) and probably lower compared to the patients of the main group ($p < 0.05$). When determining the content of MMP-9 taking into account the stage of obesity, the following results were obtained: with excess weight, the content of MMP-9 was equal to 12.79 ± 0.43 ng/ml, with obesity 1 st. – 13.39 ± 0.34 ng/ml, obesity. 2 st - 16.61 ± 0.41 ng/ml.

In other words, it is possible to assume that an increase in fat tissue triggers a series of events, which are characterized by the allocation of inflammatory adipokins. This, in turn, contributes to the formation of chronic systemic inflammation in the joints' tissues. The excess of the MMP-9 synthesis complicates the course of OA because of the strengthening of inflammation and development of the deflow of joints, that is, contributes to the progression of disease.

Conclusions. The development of osteoarthritis in patients with overweight and obesity is accompanied by an increase in the content of MMP-9, which can be considered as an unfavorable factor of progress in the joints, thus worsening the quality of life of patients.

References:

1. Пасієшвілі, Л. М., Істомін, А. Г., Терешкін, К. І. & Терешкіна О. І. (2020). Поліморфізм гена рецептора вітаміну D як чинник раннього формування остеопенічних станів у разі пов'язаного перебігу остеоартриту й ожиріння в осіб молодого віку.
2. Sims, N. A., & Martin, T. J. (2020). Osteoclasts provide coupling signals to osteoblast lineage cells through multiple mechanisms. *Annual Review of Physiology*, 82, 507-529.
3. Slovacek, H., Khanna, R., Poredos, P., Jezovnik, M., Hoppensteadt, D., Fareed, J., & Hopkinson, W. (2020). Interrelationship of osteopontin, MMP-9 and ADAMTS4 in patients with osteoarthritis undergoing total joint arthroplasty. *Clinical and applied thrombosis/hemostasis*, 26, 1076029620964864.
4. Mehana, E. S. E., Khafaga, A. F., & El-Blehi, S. S. (2019). The role of matrix metalloproteinases in osteoarthritis pathogenesis: An updated review. *Life sciences*, 234, 116786.

THE LEADING HYGIENE PRINCIPLES OF OPTIMIZING EXTRACURRICULAR EDUCATION OF MODERN PUPILS

Serheta Ihor

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnitsya, Ukraine

In the course of a series of complex physiological and hygienic studies on the determination of the specifics of the influence of the organization of extracurricular activities on the health and functional state of the organism of schoolchildren with the use of modern methods of multidimensional statistical analysis, it was established that the nature of the use of free time has an extremely close relationship with the indicators of the adaptation resources of the pupils, is an important factor in increasing mental and physical capacity, preserving and strengthening the health of children and adolescents [1, 2, 3, 5]. However, the traditional organization of schoolchildren's free time, which has a disorganized nature, adversely affects the processes of formation of psychophysiological functions, personality traits and physical qualities of pupils, does not provide an optimal level of motor activity and, therefore, does not meet the biological needs of a growing body [1, 3, 6, 7, 8].

Instead, the introduction of experimental approaches to the daily activities of schoolchildren regarding the rational organization of extracurricular time significantly increases the functional capabilities and adaptive resources of the pupils. The most appropriate means of organizing extracurricular activities should be considered the use of a complex system for optimizing free time, the defining elements of which are scientific principles of rational organization of extracurricular activities, a conceptual model of effective use of free time as a factor of increasing social and professional efficiency, strengthening health, methods and means of targeted influence on the functional state of the pupils.

The results of the conducted research convincingly testify to the fact that the hygienic principles of the rational organization of optimizing free time and optimizing extracurricular education are:

- (1) increasing motor activity in free time to optimal hygienically justified values;
- (2) taking into account the state of health, personality characteristics and chronobiological characteristics of the organism;
- (3) taking into account the peculiarities of the processes of formation and development of psychophysiological functions in natural conditions and under the influence of training.

The following values should be considered the hygienic standards of motor activity of adolescents aged 15-17 years in free time: the number of locomotions – 10.000-17,000 steps for girls, 12.000-20.000 steps for boys, energy expenditure – 6,000–8.000

kJ for girls, 6.550–8.500 kJ for, the duration of the dynamic component is 180–210 and 170–200 minutes.

Taking into account the characteristics of the state of health and adaptation capabilities of schoolchildren involves determining the conformity of the content and regime of the organization of free time to the age-gender and functional characteristics of children and adolescents, the quantitative equivalent of which is the level of physical fitness of students.

The main chronobiological prerequisites for the rational organization of free time of girls and boys should include the determination of the biorhythmological type of daytime capacity, its synchronization with the motor mode, as well as ensuring the full implementation of the amplitude-phase program of biorhythms on the basis of strengthening their daytime acrophase by carrying out measures of psychophysiological impact on the body and psychohygienic correction.

The psychohygienic basis for optimizing schoolchildren's free time is the study of individual-typological features of temperament, character, motivational orientation and neuropsychological states, taking into account the age-related patterns of their changes during the period of obtaining a school education, organizing extracurricular activities due to the introduction into everyday life of active methods of psychophysiological influence on processes formation of criterion indicators of pupils' personality.

At the same time, one should take into account the fact that psychophysiological functions, according to the basic patterns of their formation in natural conditions during the school period of life, should be divided into functions with a gradual dynamic nature of development (equilibrium of nervous processes, linear range, muscle and joint sensitivity, etc.), functions with jump-like nature of development (switching of attention, impulse of muscle power, etc.) and functions characterized by stabilization of development indicators in the dynamics of time (mobility of nervous processes, coordination of movements, etc.).

At the same time, according to the features of the reaction in response to a targeted influence, psychophysiological functions must be divided into those that are strictly determined by the genetic code of personality development and are practically not subject to training (speed of visual-motor reaction, etc.), as well as functions with urgency (reaction to an object moving, muscle-joint sensitivity, etc.) and delayed (mobility of nervous processes, coordination of movements, etc.) training effect.

The conceptual model of the rational organization of schoolchildren's extracurricular time involves the implementation of an optimal movement regime, the use of both traditional and non-traditional forms of physical education, the use of means of psychophysiological influence on the body of pupils, conducting independent training.

The conceptual model of the rational organization of schoolchildren's extracurricular time involves the implementation of an optimal movement regime, the use of both traditional and non-traditional forms of physical education, the use of means of psychophysiological influence on the pupils, conducting independent training classes in free time.

An important element of the optimization of extracurricular education and

upbringing is the introduction into the practical activities of educational institutions and institutions of health care, education and labor protection of methods of predicting the state of health of students based on the provisions of descriptive statistics, fuzzy logic and neural networks, taking into account the peculiarities of the organization of free time and psychophysiological, personal and chronobiological characteristics of the body of schoolchildren, which have great prognostic value in determining the success of long-term adaptation processes, its long-term results, prospects of personality development for the future.

References:

1. Нікберг І. І., Сергета І. В., Цимбалюк Л.І. Гігієна з основами екології. К.: Здоров'я, 2001. 504 с.
2. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
3. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. 208 с.
4. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
5. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 348 с.
6. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
7. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
8. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 272 с.

ЛІКУВАННЯ СОДОКУ – ХВОРОБИ ЩУРЯЧОГО УКУСУ

Алієв Р.Б.,

в.о.завідувача кафедри епідеміології та інфекційних хвороб

Міщенко М.С.,

студент 5 курсу 1 медичного факультету
Донецький національний медичний університет

Актуальність: Пацюки та миші давно стали постійними супутниками людини. Зважаючи на те, що місце існування гризунів відбувається в безпосередній близькості від людини, то вони можуть стати причиною поширення інфекцій.

Мета: Визначитися з пріоритетом у лікуванні хвороб, які переносять гризуни

Матеріали та методи дослідження: Природна сприйнятливість людей до укусів висока. Хвороба зустрічається на всіх континентах, що обумовлено повсюдним поширенням щурів і мишей. Захворювання найчастіше реєструються як окремі випадки у побуті. Інфекція головним чином вражає мешканців нетрів, бездомних та персонал біомедичних лабораторій. До розвитку хвороби призводить до 10% укусів щурів. Для визначення діагнозу використовують наступні клінічні дослідження: У початковий період – нейтрофільний лейкоцитоз (до $30 \times 10^9/\text{л}$), анеозинофілія. У розпал та при рецидивах – лімфоцитоз, еозинофілія, анемія. В усі періоди – підвищення ШОЕ. На фоні гарячки у сечі виявляються білок та поодинокі еритроцити. При наявності ускладнень проводять ЕКГ-обстеження, УЗД, КТ, рентгенографію ОГК та ін. Спірили можна виявити під час фазовоконтрастної мікроскопії у крові, біоптатах лімфатичних вузлів, виділеннях із рани. Можна досліджувати товсту краплю крові, зафарбовану за методом Романовського-Гімзи. Серологічні методи. Найчастіше за все використовується реакція лізису спірил (РЛ) та реакція аглютинації (РА), рідше реакція зв'язування комплементу (РЗК) та імуофлюоресценції (РІФ), які стають позитивними на 8-10 день хвороби

Результати: Місце укусу підлягає первинній хірургічній обробці. Як етіотропні препарати при содоку застосовуються пеніцилінові антибіотики (до 6 млн ОД на добу) курсом 7-10 днів. При резистентності збудника до пеніциліну використовуються антибіотики тетрациклінового ряду (до 2 г на добу), стрептоміцин (15 мг/кг в на добу, вводити за 2 прийоми), цефалоспорини, макроліди, внутрішньовенне введення новорсенолу. Є повідомлення про ефективність еритроміцину та хлорамфеніколу. Хворі підлягають госпіталізації до повного одужання.

Висновок: Без лікування хвороба содоку є тривалою, до 4-6 місяців, призводячи до виснаження хворих і летального результату приблизно у 10% випадків. З метою профілактики необхідно проведення дератизаційних заходів

(знищення щурів), захист людей від контакту з гризунами, превентивний прийом тетрацикліну при укусі щурів. Методи імунопрофілактики содоку не розроблено.

Використана література:

1. Возіанова Ж. І. Інфекційні і паразитарні хвороби: У 3 т. — К.: «Здоров'я», 2002. — Т.2.; — 658 с.
2. Elliott, S. P. (11 January 2007). «Rat Bite Fever and Streptobacillus moniliformis». *Clinical Microbiology Reviews* 20

КЛІНІКО-ІМУНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕРПЕСВІРУСНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ПРИ ВІЛ- ІНФЕКЦІЇ

Алієв Руфат Бахтіярович,
в.о.завідувача кафедри епідеміології та інфекційних хвороб,
Донецький національний медичний університет

Шаповалова Анна Сергіївна,
асистент кафедри внутрішньої медицини №1,
Донецький національний медичний університет

Стрижак Ніна Володимирівна,
старший викладач кафедри епідеміології та інфекційних хвороб

Абуватфа Самі,
в.о.завідувача кафедри внутрішньої медицини №4

Прийменко Ганна Миколаївна,
студентка 5 курсу 1 медичного факультету
Донецький національний медичний університет

Актуальність: Головною особливістю герпесвірусів є їхнє довічне персистування в організмі, якщо навіть людина була інфікована одноразово. Перебіг хронічного інфекційного процесу залежить від стану імунної системи вірусоносія. Реактивація вірусу посилює вторинний імунодефіцит. Прояви герпетичної інфекції різноманітні: від висипань на губах та афтозного стоматиту до генералізованих форм із поширеним ураженням шкіри та слизових оболонок із залученням до патологічного процесу різних органів та систем.

Мета: Визначення спектра клінічних проявів герпесвірусної інфекції у хворих на ВІЛ-інфекцію залежно від вмісту лімфоцитів

Матеріали і методи дослідження: На базі Донецького обласного центру профілактики та боротьби зі СНІДом (м.Слов'янськ) проаналізовано 92 амбулаторних картки хворих на ВІЛ-інфекцію. Всіх хворих у перші дні після підтвердження діагнозу ВІЛ-інфекції методом ІФА було обстежено на наявність опортуністичних інфекцій, в тому числі на герпесвірусні інфекції. Методом проточної цитометрії визначали вміст різних груп лімфоцитів. Залежно від вмісту CD4+-лімфоцитів у крові, всі пацієнти були поділені на три групи. У пацієнтів першої групи рівень CD4+-лімфоцитів у крові був менше 200 в 1 мкл. У другій групі - від 200 до 500 в 1 мкл. У третій групі - більше 500 в 1 мкл.

Результати: Приєднання або активація опортуністичних захворювань переважно спостерігались в осіб з прогресуванням імунодефіциту. При цьому найчастіше зустрічалось загострення інфекції, обумовленої вірусом простого

герпесу 1-го типу та оперізуючим герпесом. Вірус простого герпесу викликав шкірно-слизові ураження звичної локалізації, які носили часто рецидивуючий поширений характер і тривалий час не загоювалися. Ці процеси характеризувалися виразково-некротичними змінами, коли на місці герпетичних везикул утворювались глибокі виразки з нерівними краями. Загострення захворювання характеризувалося скаргами на загальне нездужання, головний біль, слабкість, лихоманку. При генітальному герпесі в кожному 10 випадку поряд з періанальною областю у процес захоплювалася дистальна частина прямої кишки, що супроводжувалося болем при дефекації і запорами. При цьому спостерігалися лихоманка, збільшення пахових лімфатичних вузлів та симптоми крижової нейропатії, яка супроводжувалася неврастенічними та депресивними розладами. Летальність при важкому перебігу генералізованого простого герпеса, становила 80% у пацієнтів першої групи. У другій та третій групах діагностована була лише кандидозна інфекція слизових оболонок без вісцеральних проявів.

Висновок: Таким чином, зміни в системі імунітету відбувалися в міру прогресування ВІЛ-інфекції за рахунок приєднання або активації опортуністичних захворювань. При зниженні в крові хворих рівня CD4+-лімфоцитів менше 200 в 1 мкл переважали важкі форми герпесвірусної інфекції, причому в 25% випадків патологічний процес набував генералізованого характеру. У більш ніж половині пацієнтів з ВІЛ-інфекцією при низькому рівні лімфоцитів спостерігалось поєднання простого герпесу з іншими опортуністичні інфекціями, що сприяло збільшенню частоти летальних наслідків.

Література

1. Исаков В.А., Архипова Е.И., Исаков Д.В. Герпесвирусные инфекции человека. Руководство для врачей. СПб.: Спецлит, 2006: 302 с.
2. Mettenleiter T.C. Herpesvirus assembly and egress. J. Virol. 2002; 76 (4): P. 1537 - 1547.
3. Мельниченко А.В., Мезенцева М.В., Шаповал И.М. и др. Сравнительная оценка показателей интерферонового, иммунного и цитокинового статуса при комплексном исследовании больных с герпесвирусными инфекциями. Вопр. вирусол. 2011; 6: С. 11 - 33.
4. Lowhagen G.B., Tunback P., Bergstrom T. Proportion of herpes simplex virus (HSV) type 1 and type 2 among genital and extragenital HSV isolates. Acta Derm Venereol. 2002; 82 (2): P. 118 - 120.
5. Алгоритмы диагностики и лечения наиболее распространенных инфекций, передающихся половым путем. Трудный пациент. 2004; 2 (5): С.3 -8.
6. Wald A., Huang M.-L., Carrell D. et al. Polymerase chain reaction for detection of herpes simplex virus (HSV) DNA on mucosal surfaces: comparison with HSV isolation in cell culture. J Infect Dis 2003; 188: P. 1345 - 3151.
7. Burrows J., Nitsche A., Bayly B. et al. Detection and subtyping of Herpes simplex virus in clinical samples by LightCycler PCR, enzyme immunoassay and cell culture. BMC Microbiol. 2002; 2: P. 12.

ВАГІТНІСТЬ ТА ЩИТОПОДІБНА ЗАЛОЗА

Басюга Ірина Омелянівна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Пахаренко Людмила Володимирівна

Д.мед.н., професор кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Жураківський Віктор Миколайович

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Ласитчук Оксана Миколаївна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Моцюк Юлія Богданівна

К.мед.н., асистент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Захворювання ендокринної системи, у тому числі щитоподібної залози, входять до п'ятірки лідерів серед екстрагенітальної патології при вагітності. Для України залишається актуальною проблема йодного дефіциту, оскільки не існує територій, на яких населення не зазнавало б ризику розвитку йододефіцитних захворювань (ЙДЗ). Ці порушення змінюються з віком та фізіологічним станом. В будь-якому віці може розвиватись зоб (дифузне збільшення щитоподібної залози або поява вузлів), порушення функції щитоподібної залози (гіпер- або гіпотирез) [1,2]. У вагітних жінок підвищується ризик невиношування вагітності та вроджених аномалій плода. У новонароджених дітей – ризик дитячої смертності на першому році життя, кретинізм (виражена ступінь розумової відсталості), в подальші роки - затримка фізичного та розумового розвитку [3-6].

Метою вивчення було визначити структуру тиреоїдної патології та стан репродуктивної функції у жінок, які проживають в умовах помірного дефіциту йоду (західний регіон України).

Проведено аналіз 122 історій пологів жінок, які мають патологію щитовидної залози, віком від 18 до 44 років, які народили в акушерському відділенні Міської клінічної перинатального центру міста Івано-Франківськ за період часу вересень-грудень 2021 р.

Частота тиреоїдної патології серед усіх вагітних жінок становить 8,54%. Переважна більшість (97,5%) прояви гіпофункції щитоподібної залози компенсовані левотироксином або препаратами йоду. При вивченні анамнезу

групи із патологією щитоподібної залози у 27 жінок (22,7%) були проблеми із зачаттям; загроза переривання вагітності зустрічалася у 39 пацієнток (32,8%), у групі контролю ці показники були 15,3% та 17,3% відповідно; 45 жінок (37,8%) були розроджені шляхом операції кесаревого розтину, у групі контролю 28,8%. Найчастіше серед показань була внутрішньоутробна гіпоксія плода – 20 випадків (44,4%), на другому місці серед усіх показань до оперативного розродження стояла слабкість пологової діяльності (31,1%), у жінок без ендокринної патології – 20% та 20% відповідно. У структурі ускладнень інтранатального періоду переважали розриви промежини та шийки матки, а також слабкість пологової діяльності, показники яких були практично однаковими в обох групах; 18 (15%) новонароджених народилося із масою менше 3000 р., групи порівняння – 7,6%.

Отримані дані показують, що гіпофункція щитовидної залози, навіть компенсована медикаментозно, спричиняє ряд ускладнень, як з боку матері, так і з боку плода.

Список літератури

1. Шелестова ЛП, Радченко НМ Перебіг вагітності та її завершення в жінок із дифузним нетоксичним зобом. Патологія. 2018.1 DOI: <https://doi.org/10.14739/2310-1237.2018.1.129187>
2. Грицишин БР Особливості перебігу вагітності і стан фетоплацентарного комплексу в жінок із патологією щитоподібної залози. Клінічна ендокринологія та ендокринна хірургія. 2019. 1:87-93. DOI: <http://doi.org/10.30978/CEES-2019-1-87>
3. Alexander EK, Pearce EN, Brent GA, Brown RS, Chen H, Dosiou C, et al. 2017 Guidelines of the American Thyroid Association for the Diagnosis and Management of Thyroid Disease During Pregnancy and the Postpartum. *Thyroid*. 2017 Mar;27(3):315-89.
4. Sullivan SA. Thyroid Nodules and Thyroid Cancer in Pregnancy. *Clin Obstet Gynecol*. 2019 Jun;62(2):365-72.
5. Stagnaro-Green A. Clinical guidelines: Thyroid and pregnancy — time for universal screening? *Nat Rev Endocrinol*. 2017 Apr;13(4):192-4.
6. Kalra B, Sawhney K, Kalra S. Management of thyroid disorders in pregnancy: Recommendations made simple. *J Pak Med Assoc*. 2017 Sep;67(9):1452-5.

ШЛЯХИ БОРОТЬБИ ІЗ ГЛОБАЛЬНИМ ПОТЕПЛІННЯМ

Вадзюк Степан,
доктор медичних наук, професор,
Тернопільський національний медичний університет імені І.Я.Горбачевського

Ратинська Оксана,
кандидат біологічних наук, доцент,
Тернопільський національний медичний університет імені І.Я.Горбачевського

Попович Данило,
Тернопільський національний медичний університет імені І.Я.Горбачевського

Вступ. Проблема глобального потепління в сучасному світі не є новою, проте є надзвичайно актуальною з причини динаміки її розвитку. Зокрема у звіті ООН 234 експертами з понад 60 країн, у тому числі нашої, однозначно стверджується, що у 2019 році концентрація CO₂ в атмосфері була найвищою за останні 2 мільйони років, а середня температура атмосфери земної кулі, починаючи з 1970 року підвищувалася з наростаючою швидкістю. У дослідженні, опублікованому у Nature Communications, встановлено, що така зміна клімату до кінця нашого століття може призвести до понад 83 млн смертей у світі додатково, як вказано, така смертність викликана зростанням температур, причиною чого є парникові гази і викиди. А у звіті однозначно доведено, що зміна клімату є найбільшою і глобальною загрозою на даний час. Втрати світової економіки від кліматичної смертності на сьогодні становлять близько 3% загальних втрат. Проте, для сьогодення, аргументоване формування заходів для запобігання чи відчутного сповільнення глобального потепління є актуальним, хоча ці питання не є суттєво розробленими.

Мета дослідження: проаналізувати сучасні методи боротьби з глобальним потеплінням у світі та в Україні.

Основний текст. Стартап з Ісландії Carbfix вступає в боротьбу зі зміною клімату з інноваційним рішенням – він перетворює вуглекислий газ в гірські породи, дозволяючи зберігати парниковий газ вічно. Компанія з Рейк'явіка вловлює і розчиняє CO₂ у воді, а потім закачує його в землю, де він перетворюється на камінь менш, ніж за два роки. На даному етапі для проходження реакції необхідні вулканічні породи, але Carbfix також працює над технологіями для інших типів ґрунтів. Вода, змішана з вуглецем, з'єднується з кальцієм, магнієм і залізом з утворенням карбонатів, що заповнюють порожнечі в шарах.

«Це технологія, яку можна масштабувати – вона дешева, економічна і екологічно чиста, – сказала генеральний директор Carbfix Едда Сиф Пінд

Арадоттір. – По суті, ми просто робимо те, що природа робила мільйони років, таким чином ми допомагаємо природі допомогти самій собі».

Колись уловлювання та зберігання CO₂ вважалися нездійсненною мрією, однак за останні кілька років це стало областю величезного інтересу для таких інвесторів, як засновник Microsoft Білл Гейтс і Ілон Маск з Tesla, які займаються пошуком рішення, щоб уникнути найгірших наслідків глобального потепління.

Технологія може працювати двома способами. Перший називається «вловлюванням вуглецю», коли газ вловлюється з димарів заводів і електростанцій, перш ніж він піде в атмосферу. Другий, більш складний процес – це «видалення вуглецю» – видалення CO₂ з повітря, яке нас оточує. Уловлювання вуглецю може скорочувати викиди компаній до нуля, в той час, як видалення вуглецю може допомогти компенсувати їх викиди або навіть знизити їх вплив, прибравши з повітря більше CO₂, ніж вони виробляють. Carbfix робить і те, і інше.

В Україні підхід до включення заходів з адаптації до стратегічних планів розвитку міст реалізується через ініціативу «Угода мерів за сталий енергетичний розвиток на місцевому рівні», що була започаткована Європейською комісією в 2008 році. На сьогодні підписантами Угоди є понад 190 міст, селищ та ОТГ, в яких проживає близько 49% населення України. Відповідно до Угоди міста зобов'язуються здійснювати заходи для сприяння сталому енергетичному розвитку, пом'якшенню зміни клімату, зменшенню кількості викидів парникових газів та адаптації до наявних змін. Кожне місто-учасник має створити Базовий кадастр викидів та розробити і реалізувати План дій зі сталого енергетичного розвитку та клімату до 2030 року.

Висновки. Зміна клімату - це не просто екологічна проблема. Зміни вплинуть на всі аспекти людського життя. Наша відповідь має бути широкомасштабною. Експерти кажуть, що в силах простих людей врятувати планету. У всьому світі з кожним днем винаходять нові методи боротьби з глобальним потеплінням що зможе вберегти нашу планету.

Список літератури

1. <https://mind.ua/news/20223044-islandskij-startap-peretvoryue-vuglekislij-gaz-na-kaminnya>
2. <https://www.growhow.in.ua/amerykanski-naukovtsi-rozrobliaiut-novi-sorty-roslyn-z-hlybokym-korinniam-dlia-poriatunku-planety/>
3. https://enovosty.com/news/news_abroad/full/1208-yaponiya-razraboetaet-novyj-indikator-dlya-issledovaniya-vybrosiv-parnikovyx-gazov
4. <https://www.dw.com/uk/uriad-frn-planuie-istotno-posylyty-svoi-klimatychni-tsili/a-57439895>
5. <https://www.dw.com/uk/u-yes-pohodyly-zahalnoievropeiskyi-zakon-iz-zakhystu-klimatu/a-57275854>
6. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dop-climate-final-5_sait.pdf
7. <https://www.dw.com/uk/ssha-i-yes-maiut-namir-skorotyty-vykydy-metanu-na-30-vidsotkiv/a-59174092>

ПСИХОГІГІЄНИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПОСТТРАВМАТИЧНОМУ СТРЕСОВОМУ РОЗЛАДУ (ПТСР)

Дякова О. В.,

канд. мед. наук, доцент каф. загальної гігієни та екології,
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

Процюк Л. О.,

канд. мед. наук, доцент каф. загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

Війна в Україні порушила відчуття безпеки і призвела до стресу, психологічні наслідки якого можуть бути небезпечними як для дорослих, так і для дітей. Пережитий травмуючий досвід може стати причиною розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). ПТСР- (за даними ВООЗ), це крайня реакція на сильний стресор, що загрожує життю людини. Частота ПТСР саме у момент травмуючої організації низька, і починає проявлятися приблизно через 6 місяців після психотравми. Проте, якщо стресор має тривалу дію ПТСР може розвиватися значно швидше.

Найчастіше ПТСР проявляється у людей у віці від 22 або старше 30 років. Та у 8% чоловіків та 20% жінок. Діти та підлітки так само перебувають у зоні ризику щодо розвитку ПТСР. Факторами, які сприяють розвитку є : вік, наявність психотравмуючих подій в попередні періоди життя, сила захисних механізмів, інтенсивність стресора. До основних ознак належать :

- напливи нав'язливих спогадів про небезпечні для життя ситуації, учасником яких була людина;
- травмуючи сновидіння з кошмарними сценами пережитих подій, порушення сну;
- прагнення уникати емоційних навантажень;
- невпевненість через страх, і як наслідок - відкладання прийняття рішень, неконтактність з оточуючими;
- надмірна втома, дратівливість, депресивні стани, головні болі, нездатність концентрувати увагу на чомусь тощо.
- як наслідок всього вищезазначеного - схильність до антисоціальної поведінки (алкоголізація, наркотизація, надмірний цинізм).

Як і будь-який процес, ПТСР має відповідні фази проходження, і далеко не завжди він утворює незворотні порушення особистості, і для того щоб людина «позбулась» ПТСР, необхідно звернутися за допомогою до спеціалістів та не уникати цієї проблеми.

Які ж фази проходить ПТСР:

1. Відчай - гостра тривога без ясного усвідомлення важливості того, що сталося.

2. Заперечення - безсоння, амнезія, заціпеніння, соматичні симптоми.

3. Нав'язливість - вибухові реакції, перепади настрою, хронічний стан гіперзбудливості із порушеннями сну.

4. Опрацювання - розуміння причин травми та горя.

5. Завершення - нові плани на майбутнє.

Для того, щоб знизити ризики появи ПТСР та сприяти зціленню, якщо ознаки розладу вже є, необхідно:

- психологічно стабілізуватися самим, завдяки нижче описаним крокам. Лише емоційно стабілізувавшись, ми можемо підтримати наших дітей. Водночас важливо пам'ятати, що батьки мають право на емоції. Дітям важливо пояснити, чому ви так реагуєте, але водночас наголосити, що з часом стане легше та ваша родина з цим точно впорається;

- налагодити режим дня та повернути, за можливості, частину звичних справ;

- заручитися підтримкою близьких - налагодити спілкування зі значущими людьми, якщо це надає вам підтримку та налаштовує на позитив;

- включатися у фізичну активність (робити фізичні вправи або щонайменше - гуляти на свіжому повітрі);

- обмежити перегляд новин та сортувати інформацію, яку ви отримуєте: обирати лише достовірні канали, які не транслюють кровопролиття та іншого вкрай негативного та негативно емоційно забарвленого контенту;

- залучатися до допомоги іншим, адже волонтерство дає величезний ресурс;

- звернутися за допомогою до психолога/психотерапевта, який допоможе опанувати техніки емоційної стабілізації себе і близьких та попередити або зупинити розвиток ПТСР.

Психологічна допомога дорослим особам, які зазнали лиха, складається з полегшення таких психологічних станів, як тривожність, агресивність, репресивність та досягнення відносного спокою, довіри до оточуючих, сприяння процесу адаптації до нових умов життя, розвитку стратегій подолання труднощів, виявленню внутрішніх ресурсів, які є життєво необхідними для майбутнього життя переселенців та людей, які постраждали під час війни. Адже головною ідеєю є переосмислення травми, формування нового погляду на подальше життя, що призводить до формування його нових цілей, цінностей і сенсу, пошуку відповідних ресурсів. Особливої уваги потребує профілактика алкоголізації та зловживання знеболюючими препаратами.

Що стосується дітей, то в будь-якому кризовому періоді, особливо тепер, важливо уникати різких змін. Якщо у вашої дитини ніколи не було суворого розпорядку дня, а зараз у зв'язку з невротичними проявами доктор призначив привчати дитину до розпорядку, не поспішайте робити це різко. Краще починати з поступового введення приємних для дитини ритуалів наприклад, спільне читання перед сном чи спільна вечеря у колі сім'ї. Важливо створити для дитини можливість перебування в дитячому середовищі, де можна було б грати, бігати, веселитися. Це особливо важливо, якщо в родині переважають депресивні настрої чи горе. Корисно було би хоча б на декілька годин виводити дитину пограти з сусідськими діточками або на дитячий майданчик. Якщо

дитина займалася спортом, то важливо відновити тренування, тому що фізичні навантаження дозволяють побороти негативні емоції та позбутися зайвої психоемоційної напруги. Треба пам'ятати, що дитині необхідні позитивні враження, особливо пізнати щось нове, побувати в незнайомому місці, потоваришувати з новими друзями. Якщо ви переїхали на нове місце це може бути тимчасово чи назавжди, це є прекрасна нагода познайомитися з історією міста. Разом з дитиною прямуйте на екскурсії, огляньте місцеві пам'ятки, разом досліджуйте всі можливості нового місця. Якщо дитина погано їсть, то не варто її примушувати. Не акцентуйте на цьому увагу. Свіже повітря, спорт, активність все це сприяє появі апетиту. Намагайтеся, щоб їжа, яку ви готуєте була звичною та улюбленою, більше вживайте рідини, але уникайте газованих напоїв. Важливо, дитину це більше обіймати, казати, що ви любите її. Для маленької дитини можна запропонувати більше ігор на колінах у батьків. Якщо діти люблять ігри з водою, то організуйте їм таку можливість або в крайньому випадку збільшити час водних процедур, бо тепла вода завжди сприяє розслабленню. Не варто уникати розмов з дитиною. Діти здатні зрозуміти значно більше, ніж нам здається проте, що відбувається, важливо розповідати зрозумілою для дитини мовою та коротко. Якщо вам складно пояснити, то знайдіть спокійну та адекватну людину, яка поговорить з вашою дитиною. Часто діти уважніше слухають сторонніх людей. Якщо доступний ваш сімейний архів, то проглядайте з дитиною старі фото та зробіть нові задля того щоб продовжити лінію часу у майбутнє. З дитиною важливо розмовляти і намагатися відповідати на всі запитання. Проста розмова з розумним та спокійним дорослим вже полегшує стан дитини. А гра не тільки з однолітком, а й з дорослим несе в собі потужний психотерапевтичний потенціал. Якщо ваша дитина знову захопилася тими ж іграшками, якими грала раніше, наприклад до школи, то дозвольте їй пограти ними з ними це спроба повернутися до старих відносин в яких їй було безпечно. Поступово вибудовуючи нові, та відчуваючи їхню безпечність, вона повернеться до звичних занять. [1]

До провідних психогігієнічних принципів оптимізації діяльності людини під час війни, для того щоб запобігти посттравматичному стресовому розладу слід віднести:

- пошук підтримки від інших людей, наприклад, друзів, родини чи груп підтримки;
- навчитися добре відчувати свої дії перед обличчям небезпеки створити стратегію реагування, так званий запасний план;
- навчитися заспокоюватися та діяти, незважаючи на страх.
- провести нормування професійної діяльності людини;
- раціональну організацію позаробочої (позанавчальної) діяльності людини, яка передбачає вивчення індивідуальних особливостей темпераменту, характеру, мотиваційної спрямованості та нервово-психічних станів людини, врахування вікових закономірностей;
- обґрунтування та диференційоване запровадження заходів психогігієнічної корекції та реабілітації.

Список літератури:

1. З.Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.(2015) Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”. – 207 с.

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ПАЦІЄНТІВ УКРАЇНИ З ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Зборовський Олександр

к. мед. н., с. н. с. відділу відновного лікування,
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

Норейко Сергій

д. мед. н., професор кафедри фтизіатрії та пульмонології,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
завідувач відділу загальної хірургії,
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

Данилова Юлія

к. мед. н., с. н. с. відділу загальної хірургії,
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

Кравець Анатолій

В.о вченого секретаря, н.с. відділу загальної хірургії,
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

Кульбака Олена

Голова Ради молодих вчених, н.с. відділу загальної хірургії,
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

Анотація. За даними ВООЗ серцево-судинні захворювання (ССЗ) є найбільш частою причиною смерті у світі. Ішемічна хвороба серця займає основну причину летальності в структурі серцево-судинних захворювань. Понад чотири з п'яти смертей від ССЗ відбувається в результаті інфаркту та інсульту [1, 2].

Війна в Україні, яку розв'язала Російська Федерація кардинально збільшила смертність населення від ССЗ. Спеціалістами Національної академії медичних наук України, в рамках виїзних консультацій в деокуповані (повернені території під контроль України) зони та медичних консультацій внутрішньо переміщених осіб (ВПО), були проведені первинні профілактичні медичні огляди пацієнтів. Попередній аналіз звернень пацієнтів та порівняння структури захворюваності

за даними профілактичних медичних оглядів з проміжними результатами науково-дослідницької роботи: «Мультидисциплінарний аналіз та оцінка якості життя пацієнтів зони операції об'єднаних сил та внутрішньо переміщених осіб, які зазнали хірургічних втручань, травм та перенесли гострі соматичні порушення здоров'я», вказує на значний ріст кількості пацієнтів, що мають захворювання серцево-судинної системи. Також значно підвищився рівень летальних випадків від ССЗ. [3, 4, 5]

З 24 лютого 2022 року відкрита збройна агресія і тероризм Росії проти України, різко погіршили рівень «якості життя» та вплинули на показники смертності населення України, що перебували під окупацією Російської Федерації. На рівень ССЗ має прямий вплив психосоматичний механізм патогенезу. Такі стресові фактори як: повітряні тривоги, ракетні та артилерійські обстріли мирного населення, зростання кількості жертв від надзвичайних ситуацій і катастроф, також переживання за долю рідних та близьких, мають потужний психотравмуючий вплив, що призводить до різкого зростання, або загострення існуючих соматичних розладів і стресових розладів які запускають механізми виникнення та декомпенсації ССЗ. [4, 6]

Для статистичної обробки результатів використовувався системний інформаційно-аналітичний, клініко-анамнестичний та математико-статистичний аналіз.

Ключові слова: захворюваність, внутрішньо переміщена особа, війна в Україні, військова агресія Росії, статистичний аналіз, структура захворювання, «якість здоров'я», серцево-судинні захворювання, ішемічна хвороба серця, серцева недостатність, аритмії.

Результати та обговорення.

Під час медичних консультацій усім пацієнтам проводилось: збір анамнезу, анкетування, встановлення серцевої недостатності за класифікацією Стражеска та Василенка, що рекомендована до використання асоціацією кардіологів України. Стадія серцевої недостатності вказувалась у діагнозі. Також проводилось вимірювання системного артеріального тиску, визначення частоти серцевих скорочень, електрокардіографія (ЕКГ). За показаннями проводився експрес аналіз (якісний) визначення тропонінів. Статистичні показники період з 24 лютого по 19 жовтня 2022 року вказують на зростання рівня захворюваності населення України, що перебували під окупацією Росії: гіпертонічна хвороба – 38,8%; серцева недостатність – 17,1%; атеросклероз – 15,1%; ІХС – 13,8%; аритмії – 7,8%; стенокардія – 5%; [5]

Висновок. Фактори, які підвищили рівень серцево-судинних захворювань:

-Масові розстріли та інвалідизація населення України, що перебуває на тимчасово окупованих територіях призводить до критичного зростання рівня захворюваності та смертності від ССЗ, у тому числі і погіршення структури ССЗ.

-Економічна нестабільність в країні пов'язана з війною (екологічні, соціально-економічні, матеріально-побутові, психогенні, виробничі фактори).

-Міграція населення та евакуація до західних регіонів.

-Недостатність ліків, медичного персоналу та оснащення на окупованих територіях.

Перелічені фактори негативно впливають на поняття «якість життя» в деокупованих територіях. Проміжний мультидисциплінарний аналіз структури ССЗ пацієнтів на деокупованих територіях і ВПО дозволив дослідникам зробити висновок, що вказує на зростання таких нозологій: гіпертонічна хвороба, серцева недостатність, атеросклероз, аритмії, стенокардія. [6, 7]

Сьогодні існує гостра потреба впровадження та активного використання ефективних лікувально-діагностичних, профілактичних і реабілітаційних заходів, з метою запобігання порушення здоров'я пацієнтів на деокупованих територіях та ВПО.

Для зниження показників захворюваності потрібно:

1. Швидке відновлення інфраструктури на деокупованих територіях. Виключення, або зниження рівня травмуючих факторів:

- екологічних;
- соціально-економічних;
- матеріально-побутових;
- психогенних;
- виробничих.

2. Забезпечення первинної медичної допомоги пацієнтам на деокупованих територіях:

- забезпечення необхідними медикаментами пацієнтів;
- скринінгове виконання ПЛР та швидких (експрес) тестів до SARS-CoV2 у пацієнтів з ознаками ССЗ;
- виконання пульсоксиметрії під час медичного огляду усіх пацієнтів;
- забезпечення скринінгової електрокардіографії (ЕКГ);
- скринінгове визначення рівня холестерину та ліпідограмі;
- використання ехокардіографії (ЕхоКГ) на вторинній ланці медичної допомоги;
- забезпечення можливості екстреної (невідкладної) допомоги з відповідним забезпеченням.

3. Забезпечення вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (консультація кардіолога, кардіохірурга та забезпечення стаціонарного лікування) пацієнтам на деокупованих територіях. [5, 6, 7]

4. Надання психіатричної допомоги пацієнтів на деокупованих територіях, як фактора психо-соматичних механізмів декомпенсації ССЗ.

5. Забезпечення виконання телемедицини для консультації кардіолога пацієнтів на деокупованих територіях.

Список літератури:

1. Shanthi Mendis; Pekka Puska; Bo Norrving; World Health Organization (2011). Global Atlas on Cardiovascular Disease Prevention and Control (англ.). World Health Organization in collaboration with the World Heart Federation and the World Stroke Organization. с. 3–18. ISBN 978-92-4-156437-3.

2.GBD 2013 Mortality and Causes of Death, Collaborators (17 грудня 2014). Global, regional, and national age-sex specific all-cause and cause-specific mortality for 240 causes of death, 1990-2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013.. Lancet (англ.) 385 (9963): 117–71. PMC 4340604. PMID 25530442. doi:10.1016/S0140-6736(14)61682-2.

3.Military Service and COPD Risk. Trupin L, Schmajuk G, Ying D, Yelin E, Blanc PD.Chest. 2022 Oct;162(4):792-795. doi: 10.1016/j.chest.2022.04.016. Epub 2022 Apr 22.PMID: 35469853

4. Реабілітація постраждалих в умовах надзвичайних ситуацій та бойових дій. Посттравматичний стресовий розлад / К. Д. Бабов [та ін.] ; за ред.: К. Д. Бабова, І. Я. Пінчука, В. В. Стеблюка. - Одеса : Поліграф, 2015. - 238 с.

5.Зборовський, О. М. Мультидисциплінарний аналіз та оцінка якості життя пацієнтів зони операції об'єднаних сил та внутрішньо переміщених осіб/ О. М. Зборовський, А.Г. Петринська, В.М. Михайлик, Т.А. Мельник / Доповідь на науково-практичній конференції з міжнародною участю Мультидисциплінарний підхід у невідкладній і відновній медицині», Київ, 27-28 травня 2021 р.

6. Pathogenesis of angina pectoris. Fuchs RM, Becker LC.Arch Intern Med. 1982 Sep;142(9):1685-92.PMID: 7052007 Review.

7.Arrhythmia-Induced Cardiomyopathy. Sossalla S, Vollmann D.Dtsch Arztebl Int. 2018 May 11;115(19):335-341. doi: 10.3238/arztebl.2018.0335. PMID: 29875055

КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК COVID-19 ПІД МАСКОЮ УРАЖЕННЯ ПЕЧІНКИ І НИРОК – СКЛАДНИЙ ДІАГНОЗ

Кандибко Ігор Валерійович,
аспірант 1 курсу, відділ кріофізіології
Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України

Глоба Дмитрій Вячеславович
студент VI курсу II медичного факультету

Глоба Тетяна Олексіївна
студентка V курсу IV медичного факультету

Гончарова Наталя Миколаївна
доктор медичних наук, професор кафедри хірургії №2
Харківського національного медичного університету

Наприкінці 2019 року в Китайській Народній Республіці стався спалах нової коронавірусної інфекції, збуднику якої було дано тимчасову назву 2019-nCoV. Всесвітня організація охорони здоров'я 11 лютого 2020 р. надала офіційну назву інфекції, викликаній новим коронавірусом, – COVID-19 («Coronavirus disease 2019»). Міжнародний комітет з таксономії вірусів 11 лютого 2020 р. надав офіційну назву збуднику інфекції – SARS-CoV-2. COVID-19 був ідентифікований як причина важкого респіраторного захворювання, яке було оголошено глобальною пандемією, і вона все ще поширюється по всьому світу зі зростаючою кількістю підтверджених випадків [1].

Тяжкість захворювання при COVID-19 може бути дуже неоднорідною. У 40% пацієнтів розвивається легка форма захворювання (визначається як пацієнти з симптомами без ознак вірусної пневмонії або гіпоксії); ще 40% мають захворювання середньої тяжкості (з клінічними ознаками пневмонії); 15% страждають на важке захворювання (з важкою пневмонією), що потребує кисневої терапії; а у 5% розвивається критичне захворювання з такими ускладненнями, як дихальна недостатність, гострий респіраторний дистрес-синдром, тромбоемболія, сепсис та / або поліорганна недостатність [2].

Гостре ураження нирок (ГУН) з розвитком гострої ниркової недостатності — патологічний синдром, що розвивається раптово та характеризується тотальним грубим порушенням функції нирок, є одним із поширених ускладнень у пацієнтів із COVID-19 (у 3-8% випадків), який може спричинити летальний кінець. До основних причин ГУН, пов'язаних із COVID-19, належать дегідратація, поліорганна недостатність та вірусопосередковане травмування ниркових каналців, тромботичних уражень судин, розвитку гломерулонефриту та рабдоміолізу [3].

Існують окремі повідомлення про ураження печінки у 14-53 % пацієнтів із тяжким ступенем недуги. Є дані про більшу поширеність підвищених рівнів амінотрансфераз у хворих із тяжкими захворюваннями, оскільки клінічно маніфестанте ураження печінки є рідкістю. У деяких пацієнтів захворювання складно діагностується, швидко прогресує з розвитком різноманітних ускладнень, таких як поліорганна недостатність [4].

Раннє виявлення та своєчасне лікування COVID-19 до розвитку критичних випадків має вирішальне значення, що підтверджується даним клінічним випадком.

Хвора К., 62 років, була госпіталізована до хірургічного відділення у тяжкому стані зі скаргами на лихоманку та жовтяницю. З анамнезу захворювання було відомо, що пацієнтка захворіла гостро без видимих причин, у контакті з інфекційними хворими не перебувала, до госпіталізації тиждень займалась самолікуванням без позитивної динаміки. Зазначала скарги на різке погіршення загального стану з появою лихоманки, жовтяниці і значного зменшення добової кількості сечі. У лікарні почалося проведення заходів інтенсивної терапії, але під час обстеження, відбулося погіршення загального стану та розвиток коми. Для встановлення точного та диференційованого діагнозу було проведено дослідження та отримано наступні результати: наявність незначної кількості клінічних критеріїв COVID-19; виявлені специфічні антитіла класу IgM до коронавірусу; у лабораторних показниках було отримане збільшення числа нейтрофілів з прогресивною лімфопенією, підвищення рівня D-димеру, сечовини і креатиніну сироватки крові, прокальцитоніну, тропоніну, С-реактивного білку, інтерлейкіну; мультиспіральна комп'ютерна томографія органів грудної та черевної порожнин виявила вторинну лімфаденопатію, ознаки двобічної полісегментарної пневмонії з гідротораксом, гепатомегалії, панкреатопатії, солітарних кіст нирки, сечокам'яної хвороби, асцити, анасарки. Таким чином, на основі отриманих даних хворій було встановлено діагноз: Підтверджений COVID-19, тяжкий перебіг із поліорганною недостатністю (переважним ураженням печінки, нирок, центральної нервової системи). Застосовувалася інтенсивна терапія у комбінації з етіотропним лікуванням та зазначалась позитивна клінічна відповідь, незважаючи на складність діагностики і перебігу хвороби, з наступним одужанням.

Відсутність конфлікту інтересів.

References:

1. Effectiveness of pulmonary rehabilitation in interstitial lung disease including coronavirus diseases: a systematic review and meta-analysis. / S. Reina-Gutierrez, A. Torres-Costoso, V. Martinez-Vizcaino, et al. // Archives of Physical Medicine and Rehabilitation. – 2021. – № 102. – P. 1989–1997. Available from: DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2021.03.035>

2. Benefits of pulmonary rehabilitation in COVID-19: a prospective observational cohort study. / R. Gloeckl, D. Leidl, I. Jarosch, et al. // ERJ Open Res. – 2021. – № 7: 00108-2021.– P.1–11. Available from: DOI: <https://doi.org/10.1183/23120541.00108-2021>
3. Хиць А.Р. COVID-19 та гостре ураження нирок: огляд рекомендацій з менеджменту / А.Р. Хиць // Український медичний часопис. – 2020. Available from: <https://www.umj.com.ua/article/191234/covid-19-ta-gostre-urazhennya-nirok-oglyad-rekomendatsij-z-menedzhmentu>
4. Трихліб В.І. Ускладнення у хворих на COVID – 19 / .І. Трихліб// Інфекційні хвороби. – 2020. – №1. – С. 37–46. Available from: <https://doi.org/10.11603/1681-2727.2020.1.11097>

ВНУТРІШНЯ КАРТИНА ХВОРОБИ У ПАЦІЄНТІВ РІЗНИХ ВІДДІЛЕНЬ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Монастирський Ю.І.

канд. мед. наук, доцент кафедри внутрішньої медицини,
Вінницький Національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

Внутрішня картина хвороби - це суб'єктивне сприйняття людиною свого захворювання. Вона складається з чотирьох складових: а) больова або сенсорна складова – це те, що хворий відчуває; б) емоційна - включає в себе емоції, які людина відчуває в зв'язку з захворюванням; в) інтелектуальна або когнітивна - те, що людина думає про своє захворювання, про його причини і наслідки; г) вольова або мотиваційна - пов'язана з необхідністю актуалізації діяльності, повернення і збереження здоров'я (1,2,3).

Для виявлення індивідуальних особливостей внутрішньої картини хвороби використовують, як правило, клінічну бесіду та спеціальні опитувальники.

Мета роботи вивчення типів ставлення до хвороби пацієнтів різних відділень терапевтичного профілю.

Матеріал і методи. В якості діагностичного інструменту застосовувалися опитувальник для визначення типу ставлення до хвороби (ТОБОЛ) розроблений в Санкт-Петербурзькому НДІ психоневрології ім. В.М.Бехтерева (4). Базою дослідження виступили п'ять відділень терапевтичного профілю Вінницької обласної клінічної лікарні ім. М.І.Пирогова. Вибірка досліджуваних складала 129 пацієнтів, які отримували курс лікування в стаціонарах. З них 68 чоловіків у віці $55+4,3$ роки та 61 жінка у віці $53+3,6$ роки, з них 21 хворий лікувався у кардіологічному, 23 – у ревматологічному, 26 – у пульмоно-логічному, 26 – у нефрологічному та 33 – у гастроентерологічному відділеннях.

Отримані результати. Згідно з методикою ТОБОЛ всі 12 типів ставлення пацієнтів до своїх захворювань були розподілені на три блоки. У перший блок увійшли хворі зі збереженою соціальною адаптацією та конструктивним відношенням до свого захворювання (гармонійний, ергопатичний і агностичний типи ставлення до хвороби); у другий - хворі, у яких в наслідок захворювання виникла психологічна дезадаптація в результаті чого їх відношення до хвороби стало деструктивним, у третій - хворі змішаного типу. У другу групу увійшли пацієнти з інтрапсихічною (тривожний, іпохондричний, неврастенічний, меланхолійний, апатичний типи), та інтерпсихічною спрямованістю особистісного реагування на хворобу (сенситивний, егоцентричний, дисфоричний, паранойяльний типи).

Деструктивне ставлення до свого захворювання значно частіше спостерігалось у жінок, у яких рівень соціальної адаптації виявився нижчим ніж у чоловіків. Пацієнти чоловіки були дещо краще соціально адаптовані до своєї патології, в той же час жінки, гірше визначались щодо наявних у них хвороб.

У той же час становить інтерес більш низький рівень соціальної адаптації у пацієнтів у віці до 50 років в порівнянні зі старшою групою, у якій число осіб з

конструктивним ставленням до хвороби було на 58% більшим. Можливо в них внаслідок довготривалого перебігу захворювання виникла адаптація до нього.

В таблиці 1 представлені відношення до свого захворювання пацієнтів різних терапевтичних відділень.

Відділення	Кардіо	Ревмо	Пульмо	Нефро	Гастро
Конструктивне відношення до хвороби	45,0%	40,9%	60,0%	44,0%	28,1%
Деструктивне відношення до хвороби	20,0%	31,8%	16,0%	4,0%	43,8%
Змішане відношення до хвороби	35,0%	27,3%	24,0%	52,0%	28,1%

У відділеннях терапевтичного профілю кількість хворих зі збереженою соціальною адаптацією і конструктивним ставленням до свого захворювання значно відрізнялося: від 28,1% в гастроентерологічному до 60% в пульмонологічному. Причому, у пацієнтів всіх відділень переважав ергопатичний тип, який проявлявся прагненням, незважаючи на захворювання, продовжувати роботу, зберегти свій професійний статус і можливість активної трудової діяльності. Друге місце займав гармонійний тип, який характеризувався тверезою оцінкою свого стану і прагненням у всьому активно сприяти лікуванню.

Що стосується пацієнтів з порушеною соціальною адаптацією і деструктивним ставленням до свого захворювання то найбільший відсоток їх спостерігався в гастроентерологічному відділенні, а найменший в нефрологічному, причому домінувала інтерпсихічна спрямованість реагування на хворобу, насамперед в вигляді сенситивного типу: надмірна стурбованість можливим несприятливим враженням, яке можуть справити на оточуючих відомості про хворобу, а також побоювання, своєї неповноцінності в очах оточуючих і страху стати тягарем для близьких.

Інтрапсихічна спрямованість реагування на хворобу у пацієнтів всіх відділень була виражена набагато менше і виявлялася насамперед неврастенічним типом: поведінкою в вигляді «дратівливої слабкості», зі спалахами роздратування, з вимогою негайного результату лікування, які завершувалися каяттям.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити серед пацієнтів відділень терапевтичного профілю значну кількість осіб з низьким рівнем соціальної адаптації, що проявлялося їх деструктивним відношенням до хвороби, визначити переважаючі типи їх ставлення до хвороби, визначити риси, за якими вони розрізняються при особистому реагуванні на захворювання. Отриману інформацію про хворих даних нозологічних груп можна використовувати з метою підвищення ефективності лікування і реабілітації.

Література:

1.Вассерман Л.И., Трифонова Е.А., Шадричев Ф.Е. Внутренняя картина болезни в структуре качества жизни больных инсулинрозависимым сахарным диабетом с ретинопатией:// Сибирский психологический журнал. - № 16-17. – 2002. - с.62-65

2.Мотовилин О.Г., Луныкина О.В., Суркова Е.В., Шишкова Ю.А., Мельникова О.Г., Майоров А.Ю. Отношение к болезни пациентов с сахарным диабетом 1 и 2 типа: // Diabetes mellitus. 3.Терлецька Н. Внутрішня картина хвороби і якість життя хворих із психогенними депресіями невротичного рівня: // Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. - 2021. - Випуск 11. – с. 195–202 2012;(4):51–58.

3.Чижова А.И. Клинико-психологические аспекты патогенеза соматоформных невротических расстройств: // Вестник ЮУрГУ. - № 6. - 2012. - с.138-144

4.Психологическая диагностика отношения к болезни. Пособие для врачей. Санкт-Петербург. 2005. Л.И.Вассерман, Б.В.Иовлев, Э.Б.Карпова, А.Я.Вукс. 28 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У ВИЗНАЧЕННІ ДАВНОСТІ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЇ ТРАВМИ НА ФОНІ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ (СУДОВО-МЕДИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСПЕРТНИХ ДЕФЕКТІВ)

Плетенецька Аліна Олександрівна,
доцент кафедри судової медицини та медичного права НМУ імені О.О.
Богомольця, кандидат медичних наук

Полив'яний Вадим Миколайович,
судово-медичний експерт судово-медичного відділу ДСУ «Головне бюро
судово-медичної експертизи МОЗ України»

Варфоломєєв Є.А.,
асистент кафедри судової медицини та медичного права НМУ імені О.О.
Богомольця, кандидат медичних наук

Легедза Аріна Василівна,
перший заступник начальника ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи
МОЗ України»

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, щорічно у світі отримують ЧМТ понад 10 млн осіб. В Україні, за офіційними даними, від ЧМТ щорічно гинуть понад 11 тис. осіб, з них 55% помирають на догоспітальному етапі і 41% — на госпітальному, що перевищує госпітальну летальність у розвинених країнах більше ніж у 1,5 рази. [1] В Україні ситуація з травматизмом, зокрема черепно-мозковою травмою (ЧМТ), погіршилась у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Втім, випадки побутового отримання ЧМТ залишаються і досі актуальними. Частина цих травм отримана саме у стані алкогольного сп'яніння. При проведенні судово-медичних експертиз трупів у випадках летальної ЧМТ у більшості випадків перед експертом повстає питання визначення давності виникнення ЧМТ. У «Правилах проведення судово-медичної експертизи...» вказаний чіткий перелік матеріалу, який береться судово-медичним експертом для гістологічного дослідження у випадках ЧМТ [2]. Втім проведення комісійних судово-медичних експертиз показує, що не завжди розтин і забір необхідного матеріалу проводиться правильно, відповідно до встановлених правил і у необхідному обсязі. Хибні висновки можуть ввести в оману слідство і суд при розслідуванні злочинів, особливо у ситуаціях, коли компетентним органам потрібно встановити час, обставини і ким саме було спричинене ушкодження [3]. Особливо важливо це стає за наявності неспівпадінь у показах свідків, обвинувачених тощо або у випадках повторних травмувань потерпілого. Для наочної демонстрації такої ситуації наводимо

випадок комісійної експертизи, яка проводилась у ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» у поточному році.

До чергової частини поліції поступило повідомлення про виявлення трупу чоловічої статі. При проведенні впізнання трупа було встановлено, що померлим являється гр. Т.1994 р.н. Було проведено судово-медичну експертизу трупа потерпілого Т. (Висновок експерта № 1). При дослідженні трупа Т. виявлено велику кількість зовнішніх ушкоджень на голові, шиї, тулубі та кінцівках, а також черепно-мозкову травму, внаслідок якої настала смерть. У підсумках експерти вказали, згідно даних судово-медичного-гістологічного дослідження з моменту отримання закритої черепно-мозкової травми до моменту настання смерті пройшов проміжок часу біля 20-24 години. Решта ж ушкоджень, згідно гістологічних даних була розцінена за давністю 6-12 год. Таким чином, експерти зробили висновок про можливість повторного травмування потерпілого (двічі) впродовж доби, що викликало додаткові питання співробітників у правоохоронних органів.

При проведенні нами комісійної судово-медичної експертизи (Висновок експерта №2) було встановлено: «...При дослідженні трупа Т. виявлено велику кількість зовнішніх ушкоджень на голові, шиї, тулубі та кінцівках, а при розтині в м'яких тканинах правої скроневої ділянки голови виявлено гематому з просякненням кров'ю правого скроневого м'язу, а також внутрішньочерепні ушкодження – субдуральну гематому в лобно-скроневої ділянці справа з розповсюдженням на передню черепну ямку та вогнищеві крововиливи під м'які мозкові оболонки та в речовину головного мозку...

Беручи до уваги локалізацію зовнішніх ушкоджень в на голові, слід відмітити, що субдуральна гематома в лобно-скроневої ділянці справа з розповсюдженням на передню черепну ямку, вогнищеві крововиливи під м'які мозкові оболонки, що зливаються між собою, а також крововиливи в речовину головного мозку, могли виникнути від однієї дії, або від декількох дій тупого (-их) предмета (-ів) у праву скроневу ділянку голови за механізмом удару, з утворенням у місці контакту садна біля козелка правого вуха, синця із садном на його фоні на передній поверхні правої вушної раковини, а також масивної гематоми м'яких тканин голови з просоченням кров'ю скроневого м'язу. Зазначені ушкодження складають комплекс черепно-мозкової травми, яка виходячи з опису субдуральної гематоми («...щільний, темно-червоний крововилив...») та результатів вивчення гістологічних препаратів з м'яких тканин голови з ділянки крововиливу, а також головного мозку з оболонками: «...Фрагмент крововиливу з м'яких тканин голови...представлена скелетна м'язова та сполучна тканина. По всій площі зрізу наявний крововилив інфільтративного характеру великих розмірів, що представлений темно-червоними зернистими масами переважно в його товщі та еритроцитами з чіткими та розмитими контурами по його периферії з домішкою численних поліморфно-ядерних лейкоцитів по всій його площі, а по периферії - з їх скупченнями (10-20 клітин). Судини в зоні крововиливу та перифокально нерівномірно повнокровні, з лейкостазами та лейкодіapedезами, периваскулярно

- лейкоцитарні скупчення (до 10 клітин). М'язові волокна в численних полях зору з ділянками метахромазії, ядра їх з розмитими контурами, та в окремих полях зору з «колбовидними» потовщеннями, посмугованість в тих ділянках не прослідковується; сполучнотканинні волокна гомогенізовані, з ознаками базофілії. Виражений набряк інтерстицію...м'які мозкові оболонки...розшаровані за рахунок крововиливу інфільтративного характеру, що поширюється у борозни та представлений еритроцитами переважно з чіткими контурами по всій його товщі з включенням клітин білої крові та одиничними дрібними скупченнями лейкоцитів по периферії крововиливу (3-5 клітин); судини оболонки нерівномірно повнокровні, з лейкостазами, в окремих - сепарація крові, інтима окремих артерій містить складки, в окремих периваскулярних ділянках наявні дрібні скупчення лейкоцитів (5-7 клітин...Фрагмент твердої мозкової оболонки з крововиливом (2 зрізи) - судини оболонки повнокровні, з лейкостазами та лейкодіapedезами, в окремих периваскулярних ділянках наявні поодинокі лейкоцити, волокна стінок окремих судин зонально гомогенізовані, інтима одиничних артерій містить складки. Сполучнотканинні волокна розшаровані та гомогенізовані зонально. До обох країв оболонки в численних полях зору прилягають еритроцитарні маси з включенням клітин білої крові...»), виникла приблизно за 6- 12 годин до настання смерті».

Слід відмітити, що при судово-токсикологічному дослідженні крові трупа Т. було виявлено 2,7‰ етилового спирту.

Ушкодження у Т. на голові, в тому числі й черепно-мозкова травма, ушкодження на шиї, тулубі та кінцівках могли утворитись в період часу та за обставин, на які вказували свідки в протоколі проведення слідчого експерименту та в протоколі допиту свідка. Наявні судово-медичні дані не давали підстав для висновку про можливе заподіяння Т. упродовж дня двічі тілесних ушкоджень, як було вказано у попередній експертизі.

Отже, було допущено експертний дефект у встановленні давності спричинення черепно-мозкової травми. Причиною цього стало те, що експертами не було враховано гістологічні зміни у м'яких тканинах голови в ділянці травми, адже наявність алкогольного сп'яніння змінює гістологічні дані, які вказують на давність ЧМТ. Відомо і науково обгрунтовано те, що під впливом алкоголю дещо уповільнюються клітинні реакції у речовині головного мозку, які вказують на давність травми, порівняно з такими у м'яких тканинах голови у ділянці прикладання травмуючої сили [4]. Це може призвести до хибних висновків щодо справжньої давності виникнення ЧМТ, а у подальшому – призвести до труднощів при розслідуванні та розкритті злочинів

Література

1. Хиць А. Р. Черепно-мозкова травма: результати дослідження CRASH-3 [Електронний ресурс] / А. Р. Хиць // «Український медичний часопис». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.umj.com.ua/article/165739/cherepno-mozkova-travma-rezultati-doslidzhennya-crash-3#:~:text=%D0%92%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD>

%D1%96%2C%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%86%
D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%B4%D0%B0
%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8,%D0%BD%D1%96%D0%B6%20%D1%8
3%201%2C5%20%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B0..

2. Наказ МОЗ України № 6 від 17.01.1995 року «Про розвиток і вдосконалення судово-медичної служби України» // «Правила проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи». – С. 35-38.

3. Варуха К. В. Забезпечення прав людини при проведенні судово-медичних експертиз. Матеріали міжвідомчого круглого столу до Всеукраїнського тижня права (з міжнародною участю) : Матеріали міжнар. конфер., м. Київ, 20 груд. 2017 р. 2017. С. 36–37.

4. Petra Rahaman and Marc R. Del Bigio. Histology of Brain Trauma and Hypoxia-Ischemia // Academic Forensic Pathology.– 2018.– Vol. 1 (3).– P. 123-133–1044. doi: <https://doi.org/10.1177/192536211879772>

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІНІНВАЗИВНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ ВАРИКОЗНОЇ ХВОРОБИ

Свірський Денис

н.с. відділу невідкладної та відновної судинної хірургії
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії
імені В.К. Гусака НАМН України»
TOP CLINIC "DENIS" м. Київ.

Басацький Андрій

К.мед.н. с.н.с відділу невідкладної та відновної судинної хірургії
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії
імені В.К. Гусака НАМН України»

Мельник Тамара

м.н.с. відділу загальної хірургії
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії
імені В.К. Гусака НАМН України»

Опанащук Леся

М.н.с відділу невідкладної та відновної судинної хірургії
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії
імені В.К. Гусака НАМН України»

Антонова Карина

м.н.с. відділу загальної хірургії
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії
імені В.К. Гусака НАМН України»

На сьогоднішній день питання лазерної абляції головних стволів підшкірних вен вже не є дискусійним. Міжнародні протоколи лікування варикозної хвороби однозначно вказують на термоабляційні методики, як на метод вибору. Однак, актуальною темою для обговорення є усунення патологічного рефлюксу перфорантних вен (ПВ).

Найбільш поширеними методиками є склеротерапія та лігування. Обидва ці методи мають певні недоліки. Склеротерапія – високий ризик рецидиву (1), у тому числі й раннього, а відкрита перев'язка – додаткова операційна травма.

Ми у своїй практиці для усунення перфорантного рефлюксу використовуємо метод лазерної коагуляції. Головною складністю застосування його у випадку з перфорантними венами є позиціонування світловоду. Інтродьюсер часто неможливо встановити через досить короткий сегмент ПВ. При використанні торцевих волокон можна використовувати внутрішньовенний катетер 15G,

однак, у такому випадку виникає ризик пропалювання стінки вени та утворення гематоми.

Оптимальним, на мій погляд, є використання світловодів LGO-Infinity Side Fiber та LGO-Saturn Side Fiber компанії Lightguide з діаметром лінзи 1,6 мм та діаметром світловолокна 600 мкм. Такі світловоди успішно встановлюються у просвіт вени за допомогою катетера 14G.

Їх використання для коагуляції магістральних стволів підшкірних вен також дає добрі найближчі та віддалені результати. Гістологічні дослідження показали однакову ефективність деструкції венозної стінки при використанні світловодів із лінзою 1,6 мм та 1,8 мм. Таким чином, використання світловодів з діаметром лінзи 1,6 мм значно розширює можливості хірурга в лікуванні варикозної хвороби нижніх кінцівок.

Ціль: Оптимізувати методику лазерної коагуляції у лікуванні варикозної хвороби, використовуючи світловоди з діаметром лінзи 1,6 мм для усунення перфорантного рефлюксу та рефлюксу за порочною куксою.

Матеріали та методи:

Вивчено результати оперативного лікування пацієнтів з варикозною хворобою, яким виконувалася лазерна коагуляція магістральних стовбурів великої та малої підшкірних вен, або порочної кукси ВПВ після раніше виконаної кросектомії та неспроможних префорантних вен. Усього вивчено 36 пацієнтів, 27 із них були жінками, 9 чоловіками, вік пацієнтів коливався від 24 до 67 років. У 25 була варикозна хвороба С3, у 6 – С4, у 4 – С5, і у 1 – С6. У 24 пацієнтів був вертикальний рефлюкс по ВПВ, у 5 по МПВ, у 2 джерелом рефлюксу був перфорант Тьєрі, у 5 пацієнтів була виявлена порочна кукса після раніше виконаної кросектомії довжиною менше 4 см з вираженим рефлюксом. У всіх пацієнтів на етапі передопераційного обстеження були виявлені неспроможні перфорантні вени різних локалізацій. Критерієм неспроможності був діаметр понад 4 мм, зв'язок з варикозними притоками та наявність двонапрямового кровотоку. Критерієм виконання лазерної коагуляції перфорантних вен була наявність прямого епі-інтрофасціального сегмента, що відходить під кутом до місця пропробування фасції, довжиною не менше 2,5 см. для можливості пункції і позиціонування робочої частини світловода. Рефлюкс з магістральних стовбурів підшкірних вен, порочній кукси та перфорантних вен усувався за допомогою лазерної коагуляції. Використовувався діодний лазер "Ліка-хірург" з довжиною хвилі 1470 нм та світловоди LGO-Infinity Side Fiber та LGO-Saturn Side Fiber компанії Lightguide. особливістю цих світловодів є лінза з діаметром 1,6 мм., що дає можливість їх позиціонувати через внутрішньовенний катетер 14G. Коагуляція проводилася під місцевою анестезією буферизованим 0,04% розчином лідокаїну з адреналіном, ЛПЕ для магістральних вен становила 120 Дж/см в соустя, 70 дж /см протягом, для перфорантних вен він становила 50 дж/см. Варикозні вени, розташовані епіфасціально, були у 25 випадках видалені за Мюллером-Вараді, в 11 виконана пінна склеротерапія 3% розчином полідеканолу. Усім пацієнтам виконувалась антикоагулянтна терапія 0,2 мл фленоксу 1 раз на добу підшкірно протягом 7 днів. Контрольні огляди

проводилися наступного дня, через 14 діб, 2 місяці, 6 місяців та 1 рік. У 1 випадку було виявлено тромбоз литкового венозного синуса без переходу на гомілкові вени. Цей пацієнт отримував антикоагулянтну терапію рівараксобаном. У 3 пацієнтів під час огляду через 2 місяці були виявлені ультразвукові ознаки реканалізації перфорантних вен, їм була виконана ехосклеротерапія 3% розчином полідеканола у пінній формі. Через 6 місяців та 1 рік ознак реканалізації у зоні виконаної лазерної коагуляції виявлено не було.

Висновки:

Використання світловодів LGO-Infinity Side Fiber та LGO-Saturn Side Fiber компанії Lightguide з діаметром лінзи 1,6 мм. дозволяє ефективно усувати як вертикальний рефлюкс з магістральних стовбурів підшкірних вен, так і рефлюкс з неспроможних перфорантних вен. Їх безперечною перевагою є можливість запровадження через внутрішньовенний катетер 14G, т.к. використання інтродьюсера 6F\7F значно обмежує можливості усунення перфорантного рефлюксу або рефлюксу по порочній куксі.

Список літератури:

1. J Vasc Surg Venous Lymphat Disord 2016 Jan;4(1):51-6. doi: 10.1016/j.jvsv.2015.08.004.

Factors that influence perforator vein closure rates using radiofrequency ablation, laser ablation, or foam sclerotherapy

Eric S Hager 1, Christopher Washington 2, Amy Steinmetz 2, Timothy Wu 2, Michael Singh 2, Ellen Dillavou 2

ВПЛИВ КОРОНОВІРУСУ SARS-COV2 НА ФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ

Стеблюк Едуард Едуардович,
студент I курсу, ОС магістра спеціальності «Лікувальна справа»

Науковий керівник:
Дубовенко Дмитро Олегович,
асистент кафедри анатомії людини та гістології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Ужгород, Україна

Коронавірус SARS-CoV2, що викликає COVID19, є небезпечним захворюванням. Він охоплює не окремі ділянки, а всю планету. Швидкість поширення активізувало дослідження учених світу щодо з'ясування причин його появи та попередження цього вірусу.

Вчені КПІ та Інституту епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського виконали дослідження поширення четвертої хвилі COVID-19, викликаной штамом «Дельта», в Україні та країнах світу, що відчули на собі найбільший вплив пандемії. Було виявлено, що протягом останніх 20 років мав місце циклічний характер пандемій важкого гострого респіраторного синдрому, свинячого грипу, Ебола і COVID-19 з п'яти-шести літнім періодом» [1].

У першу чергу, досліджуються збудники. Група дослідників констатує: «Збудником коронавірусної інфекції COVID-19 є вірус SARS-CoV-2, новий коронавірус, який був вперше виявлений в місті Ухань (Китай) в грудні 2019 р. Результати генетичного секвенування вірусу свідчать про те, що це бетакоронавірус, тісно пов'язаний з вірусом SARS. За визначенням, клінічний випадок COVID-19 – це випадок захворювання з наявністю ознак та симптомів, характерних для COVID-19... Епідеміологічні і вірусологічні дослідження показують, що передача інфекції відбувається головним чином від пацієнтів з клінічно вираженим захворюванням до інших людей при близькому контакті повітряно-крапельним шляхом, при безпосередньому контакті з інфікованим або при контакті із зараженими предметами і поверхнями» [2, с.11].

Дослідник С. Комісаренко групує коронавірус за певними ознаками: «За ступенем подібності геномів та антигенними властивостями коронавіруси поділяють на 3 групи: α -, β - та γ -коронавіруси. Коронавіруси першої групи (збудники перитоніту собак, кішок, інфекційного гастроентериту свиней, коронавірус людини 229E і NL63 та ін.), а також другої групи (збудники гепатиту кішок, собак, мишей, енцефаломієліту свиней, коронавіруси людини OC43 і HKU1 та ін.) спричинюють захворювання у ссавців, зокрема легкі респіраторні захворювання у людини. Коронавіруси третьої групи викликають захворювання у птахів (віруси інфекційного бронхіту курей, качок). Отже, навіть після того, як симптоми захворювання зникнуть, все одно є можливість заразити інших людей.

Саме тому під час пандемії таким важливим є фізичне дистанціювання людей (бажано не менше 2 м) з метою запобігання поширенню вірусу від носіїв, які не мають симптомів хвороби» [3, с.36].

Узагальнюючи дослідження учених, С. Комісаренко пише: «Учені припускають, що різноманітні ураження при COVID-19 можна пояснити трьохетапним механізмом дії SARS-CoV-2. На першому етапі вірус зв'язується з ACE2, що експресується у значній кількості на клітинах легень, артерій, серця, нирок та кишечника, інфікує та пошкоджує клітини цих органів, викликає цитокіновий «шторм». На другому етапі цитокіни підвищують проникність судин, що призводить до виникнення набряків і поширення запалення, а каскади гіперкоагуляції призводять до утворення дрібних та великих згустків крові, що пошкоджують різні органи. На третьому етапі (якщо він відбувається) вірус проникає через гематоенцефалічний бар'єр і потрапляє в мозок, що сприяє демієлінізації або нейродегенерації [там же, с.40].

Вірус проникає у різні ділянки людського організму. Закцентуємо увагу на вплив його на загальний фізіологічний стан людини. Короновірус SARS-CoV2 вражає органи, як правило, нижні дихальні шляхи, інші внутрішні органи: судини, серце, головний мозок і центральну нервову систему. Вірус супроводжує сухий кашель, який переходить у кашель з мокротою, що містить мертві клітини легенів, знищені вірусом.

Колектив авторів В. Зюзь, Т. Бабич, В. Балухтіна запропоновано комплекс фізичних вправ у домашніх умовах для зміцнення імунітету. Займатися за представленою програмою необхідно 3-4 рази на тиждень.

Берпі (10-15 повторень). Рухи виконуємо у швидкому темпі без пауз. «Повітряні» присідання (30-40 повторень). Розставляємо ступні на ширину плечей і розводимо носки у сторони.

Комплексні випади (20-30 повторень у кожен бік).

Виконавши 20 повторень, робимо те ж саме в іншу сторону.

Підйоми з колін (по 20-30 разів на кожен бік). Виконавши 20 підйомів на праву ногу, робимо вправу з упором на ліву ногу.

Віджимання від підлоги (15-30 повторень). Постановка долонь –трохи ширше плечей. Стежимо за диханням.

Сітати на прес (30-40 повторень). Лягаємо на спину. Ноги згинаємо в колінах (приблизно під 90°) і ставимо на підлогу. На видиху піднімаємо корпус, притискаємо плечі до стегон і торкаємося долонями стоп. На вдиху опускаємося у вихідне положення.

«Свічка»(30-40 повторень). На видиху «підкручуємо» таз і тягнемося носками до стелі. У верхній точці напружуємо м'язи преса. На вдиху –опускаємо сідниці до долонь.

Планка (30-45 секунд). Встаємо в упор лежачи на передпліччях. Підтягуємо живіт, напружуємо стегна. Голову опускаємо, погляд направляємо в підлогу.

Хо́да бурого ведме́дя. Кількість кроків ведме́дя залежить від довжини кімнати і витривалості [4, с.76-77].

Окрім того, рекомендуємо здійснювати повільну ходьбу свіжим повітрям, збалансувати харчування з великою кількістю фруктів та овочів, обирати одяг та взуття, відповідно до природних умов, керувати психічним, емоційним станом.

Отже, нами визначено окремі аспекти впливу коронавірусу SARS-COV2 на фізіологічний стан людини.

Список літератури

1. Вчені про циклічність поширення пандемії COVID-19 і вплив вакцинації на її згасання в Україні та світі. URL: <https://kpi.ua/2021-covid-vaccine-effects>

2. Клінічне ведення пацієнтів з Covid-19. «Жива» клінічна настанова. URL: <hrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.dec.gov.ua/wp-con>

3. Комісаренко С. Полювання вчених на коронавірус SARS-COV-2, що викликає covid-19: наукові стратегії подолання пандемії. Вісн. НАН України, 2020, № 8. С.29-62

4. Зюзь В.М., Бабич Т.М., Балухтіна В.В. Фізична активність – засіб зміцнення та реабілітації під час пандемії COVID. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Випуск 8 (128) 2020. С.74-79

ОСОБЛИВОСТІ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ГІМНАЗІЇ М.КИЄВА З ПІДВИЩЕНИМ НАВЧАЛЬНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ

Тетяна Починок

Ph.D., Professor

Department of Pediatrics № 1, O.O. Bogomolets National Medical University, Kyiv,
Ukraine

Марина Васюкова

Ph.D., Associate Professor

Department of Pediatrics № 1, O.O. Bogomolets National Medical University, Kyiv,
Ukraine

Лариса Казакова

Ph.D., Associate Professor

Department of Pediatrics № 1, O.O. Bogomolets National Medical University, Kyiv,
Ukraine

Віктор Мельничук

Magistrate of medicine, Ph.D.,

Clinic of innovative family dentistry, Kyiv,
Ukraine

Актуальність теми. За часи незалежності в Україні значно поширилась мережа спеціалізованих навчальних закладів (гімназій і ліцеїв), що характеризується більш значним навантаженням навчальних програм з різних дисциплін в порівнянні з загальноосвітньою школою: спостерігається перевантажність школярів учбовим матеріалом в три (іноземна мова), а іноді в десять (математика) разів від психо-фізіологічних можливостей дитини, яка для виконання завдань витрачає 8,5-10 годин, в той час як у загальноосвітній школі на це витрачається 7-8 годин. [1]. Такі значні навантаження, призводять до порушень режиму дня і гігієнічних основ життєдіяльності та є чинником різноманітних відхилень фізичного здоров'я. В той же час, за даними наших досліджень (2004-2022 рр) в дитячій популяції спостерігається значна кількість дітей що мають недиференційовані форми дисплазії сполучної тканини (НДСТ) [2, 3]. Відомо, що особливості цього преморбідного фону можуть призводити до низки захворювань у більш старшому та дорослому віці, таких як дифузні захворювання сполучної тканини, ранній атеросклероз, ураження інших органів і систем з розвитком серцево-судинної патології, захворювань шлунково-кишкового тракту, вторинної імунної недостатності з формуванням інфекційних, аутоімунних, алергічних процесів та захворювань обміну речовин, а також

сприяти більш важкому та ускладненому перебігу гострих інфекційних захворювань [4, 5].

Тому метою нашої роботи було виявити та оцінити особливості стану фізичного здоров'я дітей середнього віку, які протягом 2-6 років відвідували заклад середньої освіти з підвищеним навчальним навантаженням, а також оцінити рівень адаптаційної спроможності серцево-судинної системи до фізичного навантаження.

Матеріали та методи дослідження. В даному дослідженні було обстежено 107 дітей (63 хлопчика та 44 дівчинки) віком 7-12 років однієї з гімназій м. Києва клініко-анамнестичними, лабораторними та інструментальними методами.

Рівень адаптаційних можливостей серцево-судинної системи (ССС) до фізичного навантаження оцінювали за Індексом Руф'є (ІР), який визначався за стандартною методикою, та підраховувався за рекомендованою формулою з розподілом на 5 градацій резервних можливостей ССС: менше 3 - високий рівень, 4-6 - вище середнього (добрий), 7-9 - середній, 10-14 - нижче середнього (задовільний), більше 15 – низький (незадовільний) (Наказ МОЗ України № 518/674 від 20.07.09).

Результати дослідження та їх обговорення.

Комплексне обстеження виявило велику кількість дітей з НДСТ (дивись таблицю 1) що загалом підтвердило наші попередні дослідження. Для визначення фенотипового варіанту дисплазії був використаний принцип розподілу НДСТ Т.І.Кадуріної (1999, 2000 рр). [6]. У 68 дітей що мали НДСТ (63,5%) найчастіше реєструвався MASS-фенотип (34,6%), у порівнянні з іншими фенотиповими варіантами - Еларса Данло (18,6%) та Марфаноїдним (10,3%), що також підтвердило структуру розподілу сполучнотканинних дисплазій наших попередніх досліджень.

Аналіз захворюваності дозволив уточнити її структуру у дітей з НДСТ та тих що не мали сполучно-тканинні дисплазії (таблиця 1).

Таблиця 1
Захворюваність дітей середнього шкільного віку гімназії м.Києва

Найменування класів хвороб	Всього обстежених дітей 107 (100%)	Діти з НДСТ n=68 (63,5%)	Діти без НДСТ n=39 (36,5%)
<i>Хвороби кістково-м'язової системи</i>	104 (97,2%)	155	33
Порушення постави	36 (33,6%)	32	4
Сколіоз, кіфоз	39 (36,4%)	24	15
<i>Всього хвороб хребта</i>	75 (70,1%)	56	19
Деформація грудної клітки	18 (16,8%)	16	1
Кили (пупкова, пахвинна)	5 (4,8%)	5	-
Карієс	12 (11,5%)	10	2
Порушення росту зубів, аномалії прикусу	20 (19,2%)	20	-

Залишкові явища рахіту	8 (7,7%))	8	-
Плоскостопість, клишоногість	51 (49,0%)	40	11
<i>Малі вроджені аномалії серця</i>	12 (11,5%)	12	-
<i>Всього хвороб нервової системи</i>	50 (46,7%)	10	
Вегетативні дисфункції	47 (43,2%)	44	3
Дислалія	3 (2,8%)	3	-
Патологія зору	25 (24,0%)	18	3
<i>Патологія нирок (в тому числі мікроаномалії розвитку)</i>	5 (4,8%)	5	-
<i>Патологія шлунково-кишкового тракту</i>	44 (41,1%)	39	5
Функціональні	34 (31,8%)	29	5
Хронічні, органічні	10 (9,3%)	10	-
<i>Захорювання ЛОР органів</i>	35 (33,7%)	28	7
Гіпертрофія мигдаликів	1 (0,9%)	1	-
Хронічний аденотонзиліт	32 (29,9%)	26	6
Скривлення носової перегородки	1(0,9%)	1	-
Хронічний синусит	1 (0,9%)	-	1
<i>Алергічні захворювання</i>	7 (6,7%)	3	4
<i>Хвороби ендокринної системи, розлади живлення</i>	11 (10,6%)	3	8
Ожиріння	10 (9,3%)	3	7
Загальне виснаження	1 (0,9%)	-	1
<i>Туб. інфікування</i>	6 (5,8%)	4	2

У всіх обстежених дітей, незалежно від наявності НДСТ, переважали порушення з боку кістково-м'язової системи і були діагностовані у 97,2% дітей. Найбільш частою патологією кістково-м'язової системи були ураження хребта, що виявлено у 70,1% учнів, у вигляді порушення постави та сколіозу I, II ступеня (відповідно 33,6% і 36,4%); патологія склепіння стопи (плоскостопість, клишоногість) виявлено у 49% дітей; карієс- у 11,5% учнів. Але при диференційованому аналізі встановлено, що у дітей з НДСТ ураження хребта зустрічались в 3 рази частіше, порушення склепіння стопи в 3,7 разів частіше, карієс у 5 разів частіше, патологія шлунково-кишкового тракту практично у 8 разів частіше, патологія зору у 6 разів частіше, захворювання ЛОР органів в 4 рази частіше, хронічні вогнища інфекції ЛОР органів в 4,3 рази частіше, ніж у дітей без порушень сполучної тканини. А залишкові явища рахіту, ортодонтична патологія (порушення росту зубів - пізні та неправильне прорізування молочних та постійних зубів, аномалії прикусу - недорозвиток щелеп, скронево-нижньощелепних суглобів), малі аномалії серця (додаткові хорди шлуночків, пролапси клапанів та ін.), хронічні органічні захворювання шлунково-кишкового тракту, захворювання нирок спостерігались виключно у дітей з НДСТ.

Оцінка функціональних можливостей серцево-судинної системи показала, що кількість дітей з рівнем вище середнього та високим загалом була дуже низька, незалежно від наявності або відсутності НДСТ (12,7% та 9,7% відповідно). Однак адаптаційні можливості ССС у дітей з НДСТ були кращі, а показники індексу Руф'є нижче середнього та низькі реєструвалися рідше, ніж у дітей без диспластичних ознак. Можливо це пов'язано з вмотивованістю батьків та дітей-гімназистів що мають НДСТ, яка супроводжується поєднаною патологією систем і органів, підвищеною гіпермобільністю суглобів, загальною слабкістю кістково-м'язової системи, необхідністю більш частого відвідування спортивних секцій, танцювальних гуртків або індивідуальних спортивних занять (за даними анамнезу) для покращення здоров'я фізичними вправами [7].

Висновки

1. Комплексне обстеження дозволило підтвердити попередні наші дослідження щодо великої кількості випадків НДСТ у дітей м. Києва.

2. Стан здоров'я дітей середнього шкільного віку з НДСТ за більшістю критеріїв є незадовільним і є значно гіршим ніж у дітей без сполучно-тканинних дисплазій.

3. У більшості гімназистів спостерігається поєднана патологія з ураженням декількох систем і органів загалом, на фоні зниження адаптаційних можливостей серцево-судинної системи, але показники з високим та середнім рівнем частіше зустрічались у дітей з НДСТ, ніж у дітей без фенотипових особливостей.

4. Покращення стану здоров'я у дітей навчальних закладів з ускладненою шкільною програмою потребує уваги лікарів, педагогів і батьків до проведення оздоровлюючих заходів, особливо у дітей з НДСТ, до перегляду організації фізичної культури в школах, до просвітницької роботи серед дітей і батьків.

Список літератури

1. Поташнюк И.В., Козярин И.П. Состояние здоровья учащихся гимназии на завершающем этапе образования и пути его улучшения // Современная педиатрия .-2004.-№3(4).-С.16-19.

2. Васюкова М.М., Починок Т.В. Прогнозування формування і перебігу недиференційованої дисплазії сполучної тканини та диспансерне спостереження дітей цієї групи. // Буковинський медичний вісник. - 2012.- Том 16.-№ 3(63).-Ч.1.- С25-29.

3. Починок Т.В., Васюкова М.М.Веселова Т.В. Мельничук В.В., Горобець Н.І., Антошкіна А.М. Метод реабілітації дітей пубертатного віку з недиференційованою дисплазією сполучної тканини. /Інформаційний лист Укрмедпатентінформ.-№96-2014.- 4 с.

4. Приворотский В.Ф., Лупова Н.Е. Функциональные нарушения билиарной системы у детей с деформациями жёлчного пузыря //Русский медицинский журнал. – М., 2003. –Т.11.- №3. – С.171-172.

5. Инзель Г.Н., Гаглоева Л.М., Ковальский С.В. Диагностическое значение специфических фенотипических маркеров аномалий развития почек, ассоциированных с синдромом дисплазии соединительной ткани // Урология.- 2000. -№3.- С. 8-9.

6. Кадурина Т.И. Наследственные коллагенопатии: клиника, диагностика, лечение, диспансеризация /Т.И. Кадурина.- СПб.: Невский диалект, 2000. - 271 с.

7. Пересыпкина Т.В. Школьная медицина – проблемы и возможности //З турботою про дитину.-2012.-№7(34).-С.4-7.

КОРЕЛЯЦІЙНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПІДВИЩЕННЯМ УРАЗЛИВОСТІ КЛІТИН ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ, ЯКА СТРАЖДАЄ ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ, І РОЗВИТКОМ ОКСИДАЦІЙНОГО СТРЕСУ, В РЕЗУЛЬТАТІ АКТИВАЦІЇ СОРБИТОЛОВОГО ШЛЯХУ КАТАБОЛІЗМУ ГЛЮКОЗИ

Фаринич Роман Петрович,
студент 3 курсу медичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Як відомо, цукровий діабет – це не окреме захворювання, а ціла група ендокринних захворювань, що мають місце при значному довготривалому підвищенню рівня цукру в крові (гіперглікемії). Оскільки глюкоза є основним джерелом енергії для організму людини, то порушення її проходження всередину клітин призводить до множинних уражень та збоїв в роботі всіх систем та органів. Залежно від рівня глюкози в крові визначаються характер патологічних змін у самому організмі.

Хоча гіперглікемія, котра вважається першою ознакою цукрового діабету, настає при вмісті глюкози в плазмі крові понад 6,6 ммоль/л, явні клінічні ознаки настають лишень, коли її рівень перевищує відмітку в 10 ммоль/л. Максимальний рівень глюкози, котрий передуює коматозному стану, становить 33,3 ммоль/л. Тут відразу треба наголосити, що кома може виникнути і за меншого рівня глюкози. Це пояснюється індивідуальними відмінностями організму кожної людини (її віку, статі, маси та зросту, а також наявності супутніх патологій та захворювань). Причиною гіперосмолярної коми є два ключові фактори: сильне згущення крові та дегідратація клітин, особливо нейронів головного мозку.

Десять по середині між періодом виникнення симптомів діабету та настанням коматозного стану знаходиться активація сорбітолового шляху перетворення глюкози. Особливістю цього процесу є необхідність у наявності досить великого рівня цукру (більше 20 ммоль/л), який, як правило, має місце при довготривалому захворюванні (пацієнт страждає діабетом більше 5-8 років; в окремих випадках більше 10-15 років). Інтенсивність реакцій цього процесу в нормі є настільки незначною, що він абсолютно ніяк не впливає на цілісність клітин, проте у випадку діабету саме на нього буде покладена головна роль у катаболізмі глюкози крові.

Ключовий механізм негативного впливу підвищеного рівня глюкози полягає у метаболічній теорії виникнення діабетичних нейропатій. Суть цієї теорії базується на гіпотезі глюкозотоксичності, яка пояснює розвиток уражень нервової системи як результат токсичної дії високих концентрацій глюкози на нервову тканину, яке спостерігається при недостатньому метаболічному

контролі. Підтвердженням цієї теорії слугує ідентичність між клінічними та морфологічними проявами нейропатій при ІЗЦД (інсулінозалежному цукровому діабеті) та ІНЗЦД (інсулінонезалежному цукровому діабеті). Загальним для цих форм цукрового діабету є хронічна гіперглікемія, і, як правило, наявність та вираженість хронічних ускладнень захворювання залежить від тривалості та ступеня компенсації метаболічних порушень.

Головним етіологічним фактором розвитку полінейропатії буде слугувати різка недостатність інсуліну, котра максимально виражена при діабеті I типу. Результатом гіперглікемії буде надмірне накопичення глюкози в крові і, що найбільш важливо, периферичних нервах. Через відсутність або нехватку інсуліну, нормальний шлях катаболізму глюкози не може протікати, тому вмикається запасний поліоловий шунт, який не потребує інсуліну.

Шлях від глюкози через сорбіт оминає контрольні точки гексокінази та фосфофруктокінази в метаболізмі. Також може вироблятися гліцерин, який буде зв'язувати цей шлях із синтезом ліпідів. Використання цього обхідного шляху сприяє великому надходженню глюкози - отже, умови, за яких гліколіз також активний. Обхідний шлях додатково включає окислення NADPH, тому пентозофосфатний та обхідний шляхи взаємно сприяють один одному. Деталізовано можливі наслідки в різних органах за нормального та патологічного, особливо діабетичного, станів [1].

Під дією ферменту НАДФН-залежною альдозоредуктази (AR), глюкоза перетворюватиметься в сорбітол, частина якого в свою чергу під дією НАД-залежної сорбітолдегідрогенази (SDH) утворить фруктозу, яка є в 10 разів потужнішим агентом глікації, ніж глюкоза [3]. Накопичення у Шванівських клітинах осмотично активних сорбітолу і фруктози призводить до різкого зростання осмотичного тиску та розвитку набряку (Рис.1). Це, в свою чергу, порушить внутрішньоклітинний метаболізм та змінить ультраструктурну організацію клітин, що виллється дистрофією тканинних елементів різних органів. При відсутності втручання в цей процес, тиск в клітині зростатиме до певної межі, після настання якої відбудеться розрив плазматичної мембрани та загибель клітини, а оскільки лемоцити беруть участь у синтезі мієліну, то це супроводжуватиметься сегментарною демієлінізацією нервових волокон з порушенням функції проведення нервових імпульсів. Таким чином буде розвиватися діабетична нейропатія.

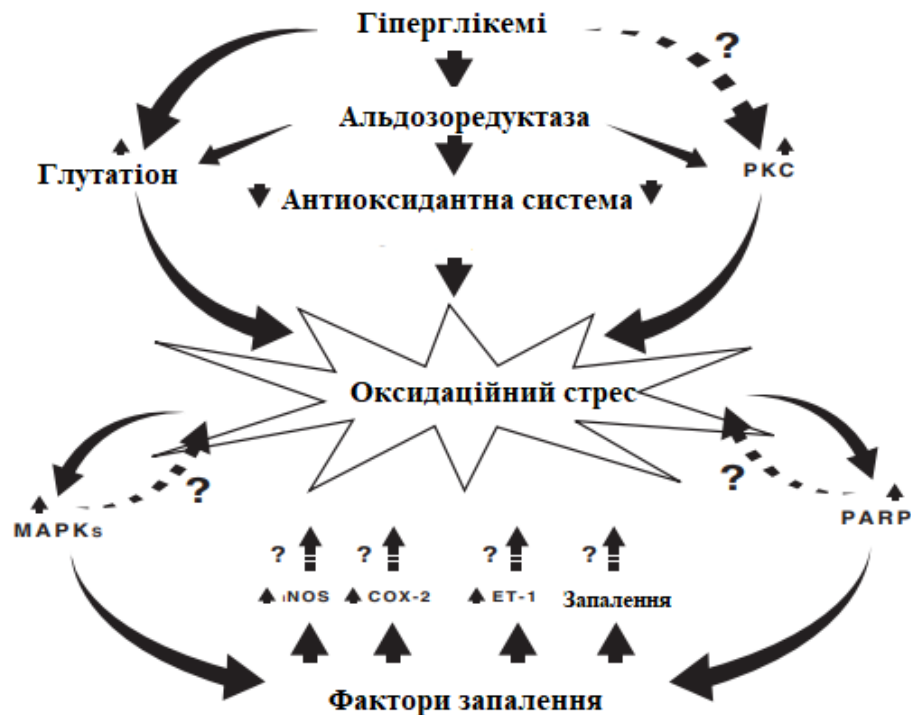

Рис. 1. Сорбітовий шлях метаболізму глюкози, та негативні наслідки його активації в ділянках тканин для діабетичних ускладнень.

Інший, куди більш небезпечний для організму наслідок роботи сорбітолового шляху, буде виявлятися у розвитку так званої антиоксидантної недостатності. Під час реакцій, які забезпечуються альдозоредуктазою, використовується значна кількість відновленої форми НАДФ, необхідного для нормального функціонування глутатіонової антиоксидантної системи, наслідком цього є підвищення рівня продуктів вільнорадикального окислення.

Вільні радикали є побічними продуктами метаболізму великої кількості різних речовин, та володіють тимчасовою реакційною здатністю. Існують різні форми вільних радикалів. Хоча вони є надзвичайно токсичними для клітин організму, проте це буде проявлятися тільки у випадку їх надмірної присутності. У нормі, коли стабільно працює антиоксидантна система захисту, мінімально допустимий рівень вільних радикалів потрібен для забезпечення певних важливих біохімічних та біологічних процесів, таких, як: мітоз, пристосувальна відповідь на аноксію та антиінфекційна відповідь. Існують 2 основні групи цих радикалів, це ROS (Reactive oxygen species) та RNS (reactive nitrogen species) [16].

Непрямі біохімічні наслідки посилення активності сорбітолового шляху включають наступні процеси: 1) неферментативний глікаціон, ініційований фруктозою, продуктом реакції SDH, її продуктом фруктозо-3-фосфатом, та іншими попередниками кінцевих продуктів глікування (AGEs – advanced glycation end products); 2) активація протеїнкінази C (PKC); 3) окислювальний і нітрозативний стрес; 4) події, опосередковані окислювальним стресом, тобто активація міоген-активованих протеїнкіназ (MAPKs) та полі-(АДФ-рибоз)-полімераз (PARP) (див. рис. 2).

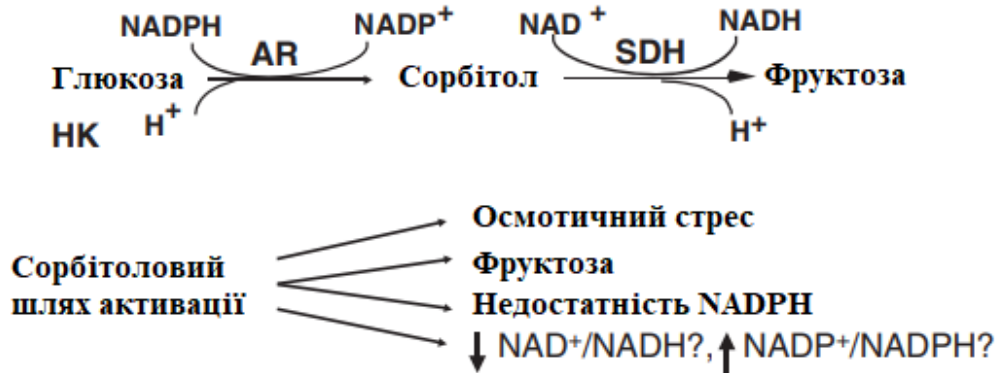

Рис. 2. Шляхи та механізми, що беруть участь у відношенні між підвищеною активністю AR та окисним стресом при цукровому діабеті.

Сорбітоловий шлях лежить в основі ініціації важливого в даному випадку процесу – неферментативної глікації. Існують докази того, інгібування AR буде попереджувати утворення AGEs, зокрема пентозидину та карбоксиметилізіну [4,5]. Крім того, AR бере участь в активації протеїнкінази C у пацієнтів з гіперглікемією та цукровим діабетом через посилення утворення активатора – диацилгліцеролу. Синтез відбувається з гліцеролфосфату за умов AR-залежного пригнічення гліколітичного ферменту гліцеральдегід-3-фосфатдегідрогенази.

Як неферментативна глікація, так і активація протеїнкінази C впливають на оксидативний стрес через утворення вільних радикалів під час взаємодії AGE з рецепторами AGE (RAGE) і фосфорилування NAD(P)H-оксидази, ферменту, що утворює супероксид [6,7]. При тому, численні результати показують, що основний внесок підвищеної активності AR в окислювальний стрес полягає в порушенні механізмів антиоксидантного захисту незалежно від глікації чи активації РКС.

Опосередкований AR окислювальний стрес призводить до активації MAPK та PARP [8]. Як вже зазначалося раніше, MAPK і PARP контролюють багато факторів транскрипції, тому справедливо припустити, що AR пов'язаний із посиленням регуляції запальних генів, молекул клітинної адгезії, індукцибельної синтази оксиду азоту (iNOS), циклооксигенази-2 (COX-2) і ендотеліну-1 (ET-1) (63, 120) [2]. Деякі з цих процесів: активація iNOS та ЦОГ-2, самі по собі посилюватимуть оксидативний стрес.

Науково доведено роль підвищеної активності AR у таких проявах оксидативного стресу, як:

- a. утворення супероксиду;
- b. перекисне окислення ліпідів;
- c. виснаження основного біологічного антиоксиданту, відновленого глутатіону (GSH);
- d. виснаження цілого ряду інших важливих антиоксидантів, аскорбату та таурину;
- e. ушкодження пероксинітритом (нітрозативний стрес);
- f. пригнічення активності ферментів антиоксидантного захисту.

Відповідно до положень «об'єднуючої гіпотези», синтез мітохондріального супероксиду є основним механізмом, відповідальним за активація чотирьох основних шляхів, залучених до діабетичних ускладнень:

1. неферментативного глікування;
2. активації протеїнкінази C;
3. шляху гексозаміну;
4. шляху сорбіту.

Хоча справедливо стверджувати, що основна маса вільних радикалів та супероксидів буде утворюватися саме в мітохондріях, проте існують і інші механізми, такі як: ксантиноксидазний та NAD(P)-оксидазний.

Було показано, як підвищення активності AP сприяє виробленню супероксиду в осіб із високим вмістом глюкози в судинних клітинах та тканинах піддослідних щурів. Також встановлено, що фідарестат запобігає утворенню супероксиду в аорті, що встановлюється за допомогою тесту хемілюмінесценції люцигеніну. Інгібування AP знижує утворення супероксиду та флуоресценцію дихлорфлуоресцеїну (показник внутрішньоклітинного перекису водню, продукту супероксиддисмутази) у високих ендотеліальні клітини аорти та сітківки великої рогатої худоби, що піддаються дії глюкози, а також клітини пігментного епітелію сітківки [2].

Ще один експеримент, котрий підтверджує роль альдозоредуктази (AR) в посиленні утворення супероксиду, полягає в культивуванні клітин епітелію сітківки, стабільно трансфікований геном AR, в умовах гіперглікемії, порівняно з нормальними батьківськими формами. Результат показав, що змінені клітини мали підвищену флюоресценцію дихлорфлуоресцеїну.

Проведені дослідження підтверджує роль AR у посиленні перекисного окислення ліпідів у тканинах, що веде до розвитку діабетичних ускладнень. Тому було проведено інгібування AP кількома структурно різноманітними ARI (AR inhibitor). Зокрема мова йде про сорбініл, 5-(3-тієніл)тетразол-1-іл]оцтова кислота (TAT) та фідарестат, котрий нещодавно добре себе зарекомендував. Ці препарати показали гарний результат у протидії накопиченню продуктів перекисного окислення ліпідів у тканинах організму, включаючи кришталік ока, сітківку та периферичні нерви [17].

Поряд з тим є результати, котрі демонструють повністю протилежні результати, на відміну від вищезазначених. Одна група дослідників опублікувала результати своєї роботи, де зазначила, що інгібування AP призводить до подальшого загострення, асоційованого з діабетом, накопичення продуктів перекисного окислення ліпідів – 4-гідроксіалкеналів [18].

Однак добре відомо, що інгібування AP затримує, запобігає та на ранніх стадіях усуває діабетичні ускладнення.

Деякі дослідники припускають, що індуковане гіперглікемією виснаження глутатіону (GSH) відбувається внаслідок глікації або зниження експресії ключового ферменту біосинтезу глутатіону – глутамілцистеїнсинтетази, і процесу глікації – глутатіонредуктази. Проте роль глікації та глікооксидації в

асоційованому з діабетом інгібуванні біосинтезу GSH не підтверджується дослідженнями, які демонструють наступні процеси:

- a. відсутність будь-якої антиоксидантної активності інгібітора неферментативного глікування аміногуанідину в периферичному нерві діабетичних щурів;
- b. відсутність будь-якої корекції виснаження GSH або зниження співвідношення GSH/цистеїн, індексу швидкості біосинтезу глутатіону, у сітківці оброблених аміногуанідином щурів з діабетом в порівнянні з групою хворих на цукровий діабет без лікування [2].

Нещодавні відкриття показують, що підвищена активність шляху сорбіту активує механізми, локалізовані набагато далі від окисного стресу, тобто MAPK [19]. і PARP [20]. Активація PARP відіграє головну роль в асоційованих з діабетом ендотеліальній та міокардіальній дисфункціях. І MAPK, і PARP є фундаментальними механізмами в патогенезі периферичної діабетичної нейропатії, про яку згадувалося на початку.

Згідно з «об'єднуючою гіпотезою», індукована мітохондріальним супероксидом активація PARP при гіперглікемії та діабеті пояснює зниження регуляції гліцеральдегід-3-фосфатдегідрогеназної реакції гліколізу, і, таким чином, зворотній зв'язок гальмування висхідного потоку реакції гліколітичного шляху, підвищенням концентрації гліцеральдегід-3-фосфату. Як наслідок, збільшення доступності глюкози через інгібування її фосфорилування гексокіназою відповідає за активацію шляху сорбіту [21].

Підсумовуючи все зазначене вище, можна стверджувати про патогенні наслідки активації сорбітолового циклу у хворих на цукровий діабет I та II типів. Окремі ланки роботи спровокованих механізмів синтезу супероксидів ще залишаються не до кінця зрозумілими, проте вже зараз можна цілісно розглядати як патогенез даного процесу, так і підходи до його лікування.

Список літератури

1. J Jeffery and H Jörnvall. Enzyme relationships in a sorbitol pathway that bypasses glycolysis and pentose phosphates in glucose metabolism. Proc. Nati. Acad. Sci. USA Vol. 80, pp. 901-905, February 1983 Biochemistry.
2. Obrosova, I. G. (2005). Increased Sorbitol Pathway Activity Generates Oxidative Stress in Tissue Sites for Diabetic Complications. *Antioxidants & Redox Signaling*, 7(11-12), 1543–1552. doi:10.1089/ars.2005.7.1543
3. Kubo E, Urakami T, Fatma N, Akagi Y, and Singh DP. Polyol pathway-dependent osmotic and oxidative stresses in aldose reductase-mediated apoptosis in human lens epithelial cells: role of AOP2. *Biochem Biophys Res Commun* 314: 1050–1056, 2004.
4. Hamada Y, Nakamura J, Naruse K, Komori T, Kato K, Kasuya Y, Nagai R, Horiuchi S, and Hotta N. Epalrestat, an aldose reductase inhibitor, reduces the levels of N-(carboxymethyl)lysine protein adducts and their precursors in erythrocytes from diabetic patients. *Diabetes Care* 23: 1539–1544, 2000.

5. Nagaraj RH, Prabhakaram M, Ortwerth BJ, and Monnier VM. Suppression of pentosidine formation in galactosemic rat lens by an inhibitor of aldose reductase. *Diabetes* 43: 580–586, 1994.
6. Abiko T, Abiko A, Clermont AC, Shoelson B, Horio N, Takahashi J, Adamis AP, King GL, and Bursell SE. Characterization of retinal leukostasis and hemodynamics in insulin resistance and diabetes: role of oxidants and protein kinase-C activation. *Diabetes* 52: 829–837, 2003.
7. Inoguchi T, Li P, Umeda F, Yu HY, Kakimoto M, Imamura M, Aoki T, Etoh T, Hashimoto T, Naruse M, Sano H, Utsumi H, and Nawata H. High glucose level and free fatty acid stimulate reactive oxygen species production through protein kinase C-dependent activation of NAD(P)H oxidase in cultured vascular cells. *Diabetes* 49: 1939–1945, 2000.
8. Obrosova IG, Minchenko AG, Frank RN, Seigel GM, Zsengeller Z, Pacher P, Stevens MJ, and Szabo C. Poly(ADP-ribose) polymerase inhibitors counteract diabetes- and hypoxia-induced retinal vascular endothelial growth factor (VEGF) overexpression. *Int J Mol Med* 14: 55–64, 2004.
9. El-Remessy AB, Abou-Mohamed G, Caldwell RW, and Caldwell RB. High glucose-induced tyrosine nitration in endothelial cells: role of eNOS uncoupling and aldose reductase activation. *Invest Ophthalmol Vis Sci* 44: 3135–3143, 2003.
10. Zhang, P., Li, T., Wu, X. et al. Oxidative stress and diabetes: antioxidative strategies. *Front. Med.* 14, 583–600 (2020).
11. Holman N, Young B, Gadsby R. Current prevalence of type 1 and type 2 diabetes in adults and children in the UK. *Diabet Med* 2015; 32(9): 1119–1120
12. Bukhari SA, Naqvi SA, Nagra SA, Anjum F, Javed S, Farooq M. Assessing of oxidative stress related parameters in diabetes mellitus type 2: cause excessive damaging to DNA and enhanced homocysteine in diabetic patients. *Pak J Pharm Sci* 2015; 28(2): 483–491
13. David JA, Rifkin WJ, Rabbani PS, Ceradini DJ. The Nrf2/Keap1/ARE pathway and oxidative stress as a therapeutic target in type II diabetes mellitus. *J Diabetes Res* 2017; 2017: 4826724
14. Duvvuri LS, Katiyar S, Kumar A, Khan W. Delivery aspects of antioxidants in diabetes management. *Expert Opin Drug Deliv* 2015; 12(5): 827–844
15. Zhang, P., Li, T., Wu, X., Nice, E. C., Huang, C., & Zhang, Y. (2020). Oxidative stress and diabetes: antioxidative strategies. *Frontiers of Medicine*, 14(5), 583–600. doi:10.1007/s11684-019-0729-1
16. Forbes JM, Coughlan MT, Cooper ME. Oxidative stress as a major culprit in kidney disease in diabetes. *Diabetes* 2008; 57(6): 1446–1454
17. Obrosova IG, Minchenko AG, Vasupuram R, White L, Abatan OI, Kumagai AK, Frank RN, and Stevens MJ. Aldose reductase inhibitor fidarestat prevents retinal oxidative stress and vascular endothelial growth factor overexpression in streptozotocin-diabetic rats. *Diabetes* 52: 864–871, 2003.
18. Rittner HL, Hafner V, Klimiuk PA, Szweda LI, Goronzy JJ, and Weyand CM. Aldose reductase functions as a detoxification system for lipid peroxidation products in vasculitis. *J Clin Invest* 103: 1007–1013, 1999.

19. Agthong S and Tomlinson DR. Inhibition of p38 MAP kinase corrects biochemical and neurological deficits in experimental diabetic neuropathy. *Ann N Y Acad Sci* 973: 359–362, 2002.

20. Obrosova IG, Pacher P, Szabo C, Zsengeller Z, Hirooka H, Stevens MJ, and Yorek MA. Aldose reductase inhibition counteracts oxidative-nitrosative stress and poly(ADPribose) polymerase activation in tissue sites for diabetes complications. *Diabetes* 54: 234–242, 2005.

21. Brownlee M. Biochemistry and molecular cell biology of diabetic complications. *Nature* 414: 813–820, 2001.

БАКТЕРІОФАГИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНА СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ БОРОТЬБИ З АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНИМИ ЗБУДНИКАМИ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Хандога Е.В.

лікар-бактеріолог вищої категорії
ДУ «Запорізький обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ
України»
м.Запоріжжя Україна

Остапенко А.О.

кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри клінічної лабораторної
діагностики та лабораторної імунології
ДЗ«Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»
м.Запоріжжя Україна

Безконтрольне та необґрунтоване застосування антибактеріальних засобів з лікувальною і профілактичною метою у медицині, ветеринарії, сільському господарстві, а також у харчовій галузі призвело до поступового формування стійкості мікроорганізмів до антибіотиків, яка сьогодні є загальносвітовою проблемою. На думку експертів ВООЗ, на середину ХХІ століття внаслідок складних і багатофакторних причин стійкість до антибіотиків досягне рівня, який становитиме глобальну загрозу здоров'ю населення, тому проблема антибіотикорезистентності (АР) перебуває у центрі уваги ВООЗ. Проблема АР пов'язана з багатьма факторами використання антибіотиків (АБ), яка набула в сучасному світі настільки важливого значення, що розглядається розвиненими країнами як загроза національній безпеці.

Через стійкість бактерій до АБ ускладнюється боротьба у тому числі з внутрішньолікарняними інфекціями. У доповіді ВООЗ «Глобальний тягар ендемічних інфекцій, пов'язаних із наданням медико-санітарної допомоги» зазначено, що в Європі інфекції, набуті в закладах охорони здоров'я, стають причиною додаткових 16 млн днів, проведених у лікарні, а щорічні фінансові втрати оцінюються приблизно в 7 млрд євро. Слід також знати, що розвиток стійкості до АБ прискорюється не тільки через їх неправильне і надмірне використання, а й через прогалини в організації заходів із профілактики та контролю. Тут свою роль мають зіграти клінічні фармакологи та епідеміологи. Їхня місія – на підставі клініко-епідеміологічного аудиту професійно реагувати на повідомлення медичних працівників про виявлені випадки інфекційних хвороб, що викликані стійкими до АБ мікроорганізмами [1].

Проблема бактеріальної стійкості припиняє бути виключно медичною, зачіпаючи дедалібільше соціально-економічних аспектів світової спільноти. Відомо, що пацієнти, інфіковані резистентними бактеріями, потребують

тривалішого лікування та наражаються на підвищений ризик смертності. Прогнозують, що через відсутність відповідної терапії на 2050 р. у світі десятки мільйонів життів на рік наражатимуться на ризик загибелі від бактеріальних інфекцій, а економічні втрати держав через зростання стійких до лікарських засобів інфекцій складуть сотні трильйонів доларів [2, 3].

Формування стійкості бактерій до лікарських засобів відбувається неймовірно швидко. Наприклад, виявлено, що деякі бактерії, як-от *Escherichia coli* і *Klebsiella pneumoniae*, які ще кілька років тому були чутливими до традиційних антибіотиків, почали набувати стійкості до цефалоспоринів третього покоління.

У процесі життєдіяльності бактерії розвинули низку ефективних стратегій захисту від антибактеріальних препаратів:

- захист від внутрішньоклітинного проникнення антибіотика [4];
- виробництво гідролітичних ферментів (наприклад, β -лактамаз, карбапенемаз), які викликають руйнування антибіотиків [4];
- модифікація рецепторів-цілей протимікробних засобів;
- зниження концентрації антибіотика у внутрішньоклітинному середовищі за допомогою насосів, присутніх у бактеріальних мембранах [5];
- модифікація ферментативного шляху, що призводить до зменшення бактеріальної чутливості до антибіотика [5];
- втрата внутрішньоклітинних ферментів, що використовуються для активації антибактеріальних засобів.

У цих умовах потребав розробці потенційно нових засобів боротьби зі стійкими до лікарських засобів мікробними штамами має першочергове значення [6].

В останні роки спостерігається зростання інтересу до бактеріофагів і використання їх з лікувальною метою, особливо для терапії інфекцій, асоційованих з антибіотикорезистентними штамами бактерій.

Фагова терапія безпечна для організму тале має несприятливих побічних ефектів, що пов'язано з відсутністю у цих біологічних об'єктів метаболічного механізму, тобто фаги є облігатними внутрішньоклітинними паразитами бактерій, що використовують генетичний і біохімічний механізми бактерій-господарів [7].

Процес інфікування бактерій фагами досить докладно описаний у низці робіт [8]. Для терапії бактеріальних інфекцій особливий інтерес становлять помірні лізогенні фаги [9]. У цьому різновиді фаготерапії застосовують генетично модифіковані лізини для вбудовування в геном бактеріальної клітини за допомогою лізогенізації специфічних генів, збільшуючи її сприйнятливість до певного класу антибіотиків [7].

Лізини є ферментами (залежно від типу каталітичного домену – мурамідази, глюкозамідази, трансгліколідази, ендопептидази або амідази), що продукуються та накопичуються бактеріофагами в бактеріальній цитоплазмі на кінцевому етапі фаголітичного циклу. Таким чином, вивільняється профаг та забезпечуються нові цикли інфікування бактерій. Лізини були широко протестовані та

застосовані на тваринах для контролю та лікування бактеріальних інфекцій, стійких до терапії звичайними хімічними антибіотиками. Ці агенти показали високу надійність, специфічність і швидку здатність стимулювати лізис клітин у цільових бактеріях у нанограмових концентраціях, значно зменшуючи кількість мікроорганізмів за кілька секунд після додавання літичного ферменту.

Інші дослідження показали синергізм дії лізинів та β -лактамного антибіотика проти штамів *Staphylococcus aureus*, стійких до метициліну. Лізинову терапію у даний час визнано інноваційним антимікробним засобом лікування інфекцій, спричинених грампозитивною флорою. Місцеве введення препаратів, що містять кілька нанограм очищених рекомбінантних лізинів, викликає негайний лізис бактеріальних клітин. Крім того, ця терапія демонструє синергетичний потенціал у поєднанні з деякими хімічними антибіотиками. Отже, на сьогодні перспективи фаготерапії досить оптимістичні, а результати модельних досліджень і клінічних випробувань дають змогу сподіватися, що стійке зростання наукового інтересу до фагів призведе до їхнього широкого клінічного використання.

Література

1. Nitsch-Osuch A., Gyrzuc E., Wardyn A. et al. Antibiotic prescription practice samongchildrenwith. *AdvExpMedBiol* 2016; 905: 25—31.
2. Mills S, Ross R.P., Hill C. Bacteriocins and bacteriophage; a narrow-mindedapproachtofoodand gut microbiology. *FEMS MicrobiolRev* 2017; 41: S129—S153.
3. Behrens H.M., Six A., Walker D, Kleanthous C. Thetherapeutic potential of bacteriocinsas proteinantibiotics. *Emerging Topicsin Life Sciences* 2017; 1 (1): 65—74.
4. PiddockL.V. Clinically relevant chromosomally encodedmulti drugresistance effluxpumps in bacteria. *ClinMicrobiol* 2006; 19 (2): 382—402.
5. Romanelli R.M., Clémente W.T., Lima S.S. et al. MRSA out breakat a transplantationunit. *Braz J InfectDis* 2010; 14 (1): 54—59.
6. WHO. Antimicrobial Resistance 2015, Availableonlineat www.who.int.
7. Edgar R., Friedman N., Molshanski-Mor S. et al. Reversing bacterialresistancetoantibiotics by phage-mediated delivery of dominant sensitivegenes. *Appl Environ Microbiol* 2012; 78 (3): 744—751.
8. Schuch R., Pelzek A.J., Raz A. et al. Useof a bacteriophage lysintoidentify a noveltarget for antimicrobial development. *PLoSOne* 2013; 8 (4):e60754.
9. Wernicki A., Nowaczek A., Urban-Chmiel R. Bacteriophage the rapytocombat bacterial in fectionsinpoultry. *Virologia* 2017; 14 (1): 179.

ВЛАСНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ АУТОТРАНСПЛАНТАЦІЇ ЖИРОВОЇ ТКАНИНИ В КОМПЛЕКСНОМУ ВИКОНАННІ ОМОЛОДЖУЮЧИХ ОПЕРАЦІЙ НА ОБЛИЧЧІ

Шкіренко Олексій Юрійович

н.с. відділу термічних уражень, пластичної та реконструктивно-відновлювальної хірургії ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН України

Зборовський Олександр Михайлович

т.в.о. директора ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН України

Антонова Карина Миколаївна

м.н.с. відділу загальної хірургії ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН України

Ковальчук Дмитро Юрійович

к.мед.н., н.с. відділу термічних уражень, пластичної та реконструктивно-відновлювальної хірургії ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН України

Музиченко Любов Михайлівна

н.с. відділу загальної хірургії ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН України

Ліпофілінг, або трансплантація ауто жирової тканини (ЖТ) нині розповсюджений метод в сучасній пластичній естетичній та реконструктивній хірургії. Незважаючи, на те, що історія трансплантації ауто ЖТ налічує більше 100 років, дослідження методу не припиняється і в наш час [4,5].

В естетичній хірургії обличчя ліпофілінг використовується не тільки для заповнення втрачених об'ємів, а також для б'ютіфікації завдяки тому, що після введення ЖТ запускається каскад механізмів за участі преадипоцитів та мезенхемальних стовбурових клітин, що формує неклітинний матрикс та активує формування фібробластів під дією фібропластичного фактору росту -2 та інсуліноподібного фактору росту – 1, що приймає участь в формуванні адіпогенезу та колагенезу [2,3].

В плані омолоджуючих операцій проводили основне втручання направлене на корекцію періорбітальної ділянки, середньої третини обличчя. Після чого переходили на проведення забору та введення ауто ЖТ. Техніку ліпофілінгу проводили згідно методики Coleman [1]. У місцях введення інфільтрації та аспірації проводили розрізи шкіри 2-3 мм. що здійснювали у природних складках

згідно з силовими лініями шкіри. Донорськими зонами були передня поверхня живота, область колін, внутрішня поверхня стегон. Інфільтрація донорської області здійснювали тупоконечною канюлею з бічними отворами.

Забір жирової тканини здійснювався канюлею діаметром 3 мм. Потім аспірат відстоювали протягом 20 хвилин і промивався розчином Рінгера. Введення ауто ЖТ здійснювали через проколи 1-2 мм., жировий трансплантат вводили шприцом 1 см³ з Luer Lock конектором, з'єданого з канюлею. Для введення ЖТ використовували канюлі діаметром 0,8-1,0 мм.

Техніка введення ауто ЖТ проводилася шляхом створення інтрадермальних і субдермальних тунелів у тканинах лінійними віялоподібними рухами на різному рівні при цьому трансплантат рівномірно розподіляли в тканинах реципієнтної зони

У післяопераційному періоді через 1 місяць і через 2 місяців проводилась оцінка стану м'яких тканин обличчя контурів анатомічних зон, та оцінка деформацій та відсутності асиметрії

Клінічний випадок 1: Пацієнтка 51 рік звернулась зі скаргами на вікові зміни обличчя, наявність птозу верхніх та нижніх повік, птозу малярних мішків та виличних ділянок (фото1). Після проведення загально-клінічних обстежень, консультації кардіолога проведено оперативне втручання під ендотрахеальним наркозом, план оперативного втручання – кругова блефаропластика з кантопексією та міопексією, після чого проведено ліпофілінг обличчя з метою бьютіфікації та волемізації виконано заповнення виличних ділянок, скроневих зон носо-губних складок та підборіддя.

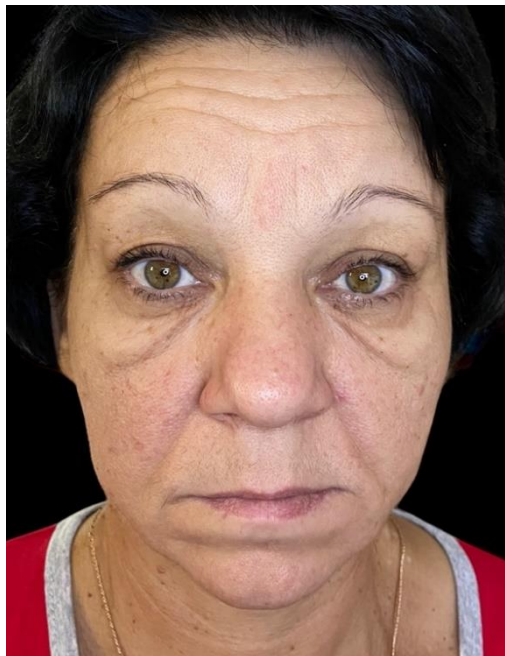

Фото 1. Пацієнтка 51 рік до оперативного втручання.

Контрольний огляд через 1,5 місяця зберігається стабільний естетичний результат (фото 2).

Фото 2 Пацієнтка 51 рік через 2 місяці після проведення комплексу операцій на обличчі.

Клінічний випадок 2. Пацієнтка 52 років, скарги при зверненні на вікові зміни повік, зміни контурів середньої третини обличчя. Від проведення підтяжки обличчя пацієнтка відмовилась, на консультації прийнято рішення провести блефаропластику верхніх та нижніх повік, в комбінації заутоотрансплантацією ауто ЖТ (фото 3).

Оперативне втручання виконане під місцевою анестезією в комбінацією седацією

Фото 3. Пацієнтка 52 років, до оперативного втручання

Контрольний огляд через 2 місяці – При огляді зберігається об'єм та контури виличної ділянки, відсутність вираженої нососльозної складки, наповненість носо-губної ділянки (фото 4).

Фото 4. Пацієнтка 52 років після комплексу операцій через 2 місяці.

Окрім вираженого ефекту волюмізації у пацієнтів відмічається суб'єктивне відчуття покращення якості шкіри обличчя, завдяки покращенню еластичності та зволоження, що відповідає даним сучасних досліджень.

Опираючись на власний досвід проведення ліпофілінгу в комплексних пластичних мініінвазивних втручань можна зробити наступні висновки:

Використання ауто ЖТ дозволяє корегувати більшість зон обличчя без отримання ускладнень, що можуть виникнути при використанні комерційних філерів.

Методика при оволодінні в повній мірі достатньо не складна, що дозволяє проводити в амбулаторних умовах, або в комплексі з основними втручаннями при естетичній корекції обличчя.

У пацієнтів з незначними віковими змінами можливо добитись стійкого задовільного естетичного результату, без використання більш об'ємних та потребуючих час на реабілітацію операцій.

Завдяки наявності в ЖТ мезенхімальних стовбурових клітин покращується неоколагенез, що відмічається на покращенні таких якостях шкіри, як еластичність та зволоження.

Список літератури

1. Coleman SR, Ricardo FM. Fat injection: from filling to regeneration. — St. Louis: QMP, 2009. — 800 p.
2. VinayKumar DM, Mohsina S, Tripathy S, Sharma RK, Bhatia A.J Cutan Histological Analysis of the Effect of Nanofat Grafting in Scar Rejuvenation. Aesthet Surg. 2022 Apr-Jun;15(2):147-153. doi: 10.4103/JCAS.JCAS_106_21.

3. Klinger M, Klinger F, Caviggioli F, Maione L, Catania B, Veronesi A, Giannasi S, Bandi V, Giaccone M, Siliprandi M, Barbera F, Battistini A, Lisa A, Vinci V. Clin Fat Grafting for Treatment of Facial Scars. *Plast Surg.* 2020 Jan;47(1):131-138.

4. Sun J, Liang H, Lin D, Han B, Zhang T, Gao J. Int Oncological safety of reconstruction with autologous fat grafting in breast cancer patients: a systematic review and meta-analysis. *J Clin Oncol.* 2022 Sep;27(9):1379-1385.

5. Xu X, Lai L, Zhang X, Chen J, Chen J, Wang F, Zheng J, Chen M. Autologous chyle fat grafting for the treatment of hypertrophic scars and scar-related conditions. *Stem Cell Res Ther.* 2018 Mar 9;9(1):64.

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Kravets Maryna

second (master's) level student
Borys Grinchenko Kyiv University

Одним із стрижневих завдань мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти є оволодіння літературними нормами української мовленнєвої компетентності. І тому важливого значення набуває своєчасне і систематичне коригування мовленнєвих девіацій, відхилень, огріхів і помилок у мовленні дітей у процесі провідної для означеного віку ігрової діяльності.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми підтвердив наше уявлення щодо практичної значущості розвитку фонетико-фонематичного складової мовлення (далі – ФФСМ) у дітей із порушеннями мовлення. Потреба комплексного вивчення даної проблематики стала рушійною силою до проведення констатувального, формувального та контрольного експериментів.

З урахуванням зазначених вище теоретичних положень та завдань дослідження була поставлена мета констатувального експерименту: дослідити стан сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення.

Для реалізації поставленої мети констатувального експерименту ми висунули наступні завдання:

1. Дібрати діагностичний матеріал для дослідження рівня сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення.
2. Визначити критеріальну базу дослідження стану сформованості вимови фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення.
3. Дібрати діагностичний матеріал для встановлення причин порушень.

Для розв'язання визначених завдань діагностики були використані методи:

- клініко-анамнестичний (аналіз анамнестичних даних);
- діагностичний (анкетування, спостереження), констатувальний експеримент;
- математико-статистичний (середнє арифметичне (вибіркове середнє), встановлення достовірності розбіжностей за допомогою багатofункціонального статистичного критерію Фішера (кутове перетворення Фішера).

В експерименті брали участь 5 дітей дошкільного віку, у яких згідно із висновками інклюзивно-ресурсного центру встановлено діагнози: фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (далі – ФФНМ) у 3 дітей віком від 5 до 6 років; загальний недорозвиток мовлення (далі – ЗНМ) II рівня у 2 дітей віком 5 до 6 років.

Досягнення мети констатувального експерименту відбувалося в декілька етапів:

I етап – дослідження стану сформованості фонетичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку у спеціально створених умовах за методикою Ю. Рібцун [2]. Під спеціально створеними умовами ми розуміємо комплекс заходів, що забезпечують оптимальні умови для проведення діагностичного дослідження в логопедичному кабінеті;

II етап – дослідження стану сформованості фонематичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку у спеціально створених умовах за методикою В. Тищенко [3];

III етап – спостереження за дітьми під час самостійної ігрової діяльності та у процесі спілкування з однолітками. Задля отримання об'єктивних даних нами було використано методику Ю. Рібцун, але в змінених для дитини умовах, складено 5 протоколів, які зафіксували рівень сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення;

IV етап – дослідження особливостей сформованості моторних передумов артикуляції – за методикою Н. Гаврилової [1];

V етап – виявлення детермінуючих факторів, які спричиняють порушення фонетико-фонематичної складової мовлення за авторським опитувальником.

Унаочнення етапів констатувального експерименту подано на рис. 1.

Рисунок 1. Етапи констатувального експерименту

Програма вивчення стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення передбачала добір діагностичного інструментарію, критеріїв і показників оцінювання та узагальнюючого документа відповідно до кожного етапу констатувального експерименту і представлені в таблицях 1-5.

Таблиця 1

Програма дослідження стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення (I етап)

Досліджуваний процес чи функція	Зміст діагностичного завдання	Критерії оцінювання	Результати обстеження
дослідження стану сформованості фонетичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку у спеціально створених умовах за методикою Ю. Рібцун [2]	діагностика вимови звуків здійснювалась на рівні ізольованого звука, слова, фрази	- наявність звука у відображеному мовленні; - наявність звука у спряженому мовленні; - наявність звука у самотійному мовленні	Картка стану сформованості звуковимови

Таблиця 2

Програма дослідження стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення (II етап)

Досліджуваний процес чи функція	Зміст діагностичного завдання	Критерії оцінювання	Результати обстеження
дослідження стану сформованості фонематичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку у спеціально створених умовах за методикою В. Тищенка [3]	1-дослідження фонематичного сприймання; 2- дослідження слухової уваги; 3- дослідження слухового контролю; 4- дослідження фонематичних уявлень	-процес сформовано; -процес не сформовано	Картка стану сформованості фонематичних процесів

Таблиця 3

Програма дослідження стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення (III етап)

Досліджуваний процес чи функція	Зміст діагностичного завдання	Критерії оцінювання	Результати обстеження
спостереження за дітьми під час самотійної ігрової діяльності та у процесі спілкування з однолітками	дослідження вільного володіння механізмами звуковимови	- володіє, використовує у зв'язному самотійному мовленні; - не володіє, не використовує у зв'язному самотійному мовленні	Протокол спостереження

Таблиця 4

Програма дослідження стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення (IV етап)

Досліджуваний процес чи функція	Зміст діагностичного завдання	Критерії оцінювання	Результати обстеження
дослідження особливостей сформованості моторних передумов артикуляції – за методикою Н. Гаврилової [1]	1- вивчення особливостей будови і рухливості губ; 2-виявлення будови і рухливості нижньої щелепи; 3-виявлення рухливості щічних м'язів; 4- виявлення будови і рухливості язика; 5-дослідження твердого, м'якого піднебіння та язичка; 6- вивчення особливостей фізіологічного та мовленнєвого дихання	- сила рухів (достатня, недостатня, малорухомість); - точність рухів (достатня, недостатня); -тонус (спастичність, гіпотонія, дистонія, норма); -плавність рухів (достатня, недостатня); -обсяг рухів (достатній, недостатній); - швидкість рухів (достатня, недостатня); -наявність синкінезій, гіперкінезів, тремору, девіацій (відхилень) язика в сторону; -тривалість повітряного струменя; -цілеспрямованість повітряного струменя;	Картка стану сформованості моторних передумов артикуляції: розвитку мимічного, орального та артикуляційного праксису та дихання

Таблиця 5

Програма дослідження стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення (V етап)

Досліджуваний процес чи функція	Зміст діагностичного завдання	Критерії оцінювання	Результати обстеження
виявлення детермінуючих факторів, які спричиняють порушення фонетико-фонематичної складової мовлення – авторський опитувальник	1-виявлення несприятливих нейробіологічних факторів: встановлення впливу гіпоксичного, токсичного, інфекційного факторів на розвиток дитини у період пренатального, натального та постанатального (0-3 років) розвитку	-наявність обтяжуючого фактора; -відсутність обтяжуючого фактора;	Карта наявності або відсутності обтяжуючих детермінуючих факторів

Якісний аналіз результатів дослідження стану сформованості фонетичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку у спеціально створених умовах засвідчують, що діти дошкільного віку із ФФНМ та ЗНМ мають багаточисленні порушення звуковимови у відображеному, спряженому та самостійному мовленні як на рівні звуку, так і на рівні слова та фрази, зокрема порушення:

- передньоязикових звуків: у 40 % ос. констатовано елізії проривних звуків [д]-[д'], [т]-[т'], окрім рівня ізольованої вимови; у 80 % ос. – спотворення або заміни щілинних звуків [з]-[з'], [с]-[с'], [ш], [ж] на всіх рівнях вимови; у 60 % ос. – спотворення або заміни звуків-африкатів [ц]-[ц'], [ч] на всіх рівнях вимови; у 40 % ос. – зімкнено-прохідні – параламбдацизм [л]-[л'] на всіх рівнях вимови; у 100 % ос. – спотворення дрижачого звука [р] та елізії звука [р'] на всіх рівнях вимови;

- задньоязикових: у 20 % ос. – елізії проривного звука [г] на всіх рівнях вимови та паракапацизм [к] на всіх рівнях вимови.

Порушення звуковимови проявляється в елізіях, спотвореннях, замінах та змішуваннях цілих груп звуків. Виключення складає наявність у вимові обстежуваних дітей передньоязикових проривних звуків [д]-[д'], [т]-[т'] на рівні ізольованої вимови.

Несформованість фонематичних уявлень у всіх обстежуваних дітей (100 %) обумовлена труднощами формування фонематичного сприймання як первинного процесу в опануванні фонематичним компонентом мовлення, що в свою чергу створює перешкоди для оволодіння дітьми дошкільного віку звуковимовою. У 100 % ос. констатовано несформованість слухового контролю. Це пояснюється тим, що такий процес як слухова увага є теж несформованим у 80 % дітей дошкільного віку. Порушення слухової уваги та слухового контролю унеможливають здійснення дитиною контролю за якістю власної звуковимови. Саме тому в усному мовленні дітей із ФФНМ і ЗНМ ми констатували порушення як на фонетичному рівні – елізії, спотворення, так і на фонологічному – заміни і змішування звуків. І без спеціальної логопедичної допомоги формування фонематичної складової мовлення є безперспективним.

Отже, якісний та кількісний аналіз результатів констатувального дослідження щодо виявлення стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей із порушеннями мовлення демонструє, на наш погляд, що формування цієї складової йде по дизонтогенетичному шляху, з різким відставанням від онтогенетичних показників. Причиною порушень звуковимови, на нашу думку, є з одного боку, дисфункція анатомічних структур II функціонального блоку головного мозку (за О. Лурія), яка проявляється в порушенні гностичних механізмів; з іншого – дисфункцією структур III функціонального блоку головного мозку, що виявляється у порушеннях артикуляційних праксичних механізмів. Наявність у 100 % дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення (ФФНМ і ЗНМ) проявів фонетико-фонематичних порушень надала можливість встановити рівні сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення. Нами визначено такі рівні сформованості: високий, задовільний, незадовільний, низький.

Дітей із високим, задовільним рівнем не виявлено. Якісний аналіз дозволив виявити, що дітей із незадовільним рівнем сформованості ФФСМ констатовано 40 % ос. У дітей з цим рівнем сформованості констатувались в анамнезі такі детермінуючі диснейроонтогенетичні фактори, як спадковий, інфекційний і соціальний. Вони мали труднощі в утриманні та переключенні артикуляційних

поз, артикуляційні рухи, навіть із зоровим контролем, нецілеспрямовані, неточні, неплавні, амплітудно обмежені. Фізіологічне дихання та мовленнєве дихання є верхньоключичним. Порушення фонематичних процесів, окрім фонематичного сприймання. Звуковимова порушена у декількох груп передньоязикових і задньоязикових звуків. Дітей із низьким рівнем сформованості ФФСМ 60 % ос. Якісний аналіз результатів дослідження встановив: наявність в анамнезі обтяжуючих спадкового, токсичного, інфекційного та соціального факторів; труднощі у виконанні артикуляційних поз, які ще й супроводжувались синкінезіями, їх дискоординація, темп виконання завдань занадто повільний, діти швидко втомлюються; порушення фізіологічного, диференційованого та мовленнєвого дихання; несформованість фонематичних процесів (і фонематичне сприймання, і слухова увага, і слуховий контроль, і фонематичні уявлення); несформованість механізмів звуковимови, внаслідок чого звуковимова порушена на фонологічному та фонетичному рівнях.

Таким чином, реалізація запропонованої програми діагностичного дослідження, ретельний кількісний та якісний аналіз отриманих даних дозволили виявити прояви порушень фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення та підвести підсумки констатувального етапу експерименту. Виявлений симптомокомплекс дозволив з'ясувати диснейроонтогенетичні детермінанти (етіологію), труднощі та рівні сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення. Порушення ФФСМ спричиняють дизонтогенетичний розвиток дефіцитарного типу, носять складний і стійкий характер.

Список літератури

1. Гаврилова Н. Особливості порушення моторного розвитку периферійних органів мовлення у дітей з дислалією, дизартрією і ринолалією. *Теорія і практика сучасної логопедії*: збірник наукових праць: Вип. 4. 2007. С. 144–173.
2. Рібцун Ю. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ. 2012. 258 с.
3. Тищенко В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії*: збірник наукових праць: Вип. 4. 2007. С. 3–24.

STRUCTURAL COMPONENTS OF SOCIOPRAGMATIC COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS

Voronezhceva Alla

Senior Lecturer in Pre-university Training Department,
Odesa State Environmental University
Odesa, Ukraine

Chernaya Olga

PhD (Pedagogy), Senior Lecturer in Pre-university Training Department,
Odesa State Environmental University
Odesa, Ukraine

Summary. The *purpose* of the article is to systematize the factors influencing the success of foreign students as subjects of cultural interaction. The *object* of the studying is the components of socio-pragmatic competence. The *subject* of the studying is the criteria of appreciation the formation of the components of sociopragmatic competence of foreign students who learn Ukrainian language as language for obtaining professional knowledge. As a *result* of the work carried out, the following structural components of sociopragmatic competence of foreign students are identified and presented: cognitive, affective, and subject-practical. The paper *concludes* that the criteria for the cognitive component are knowledge of the principals of intercultural social interaction and etiquette and rules of conduct in the country of education; the criteria for the formation of the affective component are tolerance, empathy, and sociocultural attentiveness; as a criterion for appreciation of the subject-practical component, the ability to interpret social and cultural phenomena, as well as the ability to ensure personal security and achieve their object with their actions, has been put forward.

Key words: foreign student, sociopragmatic competence, cognitive component, affective component, subject-practical component, tolerance, sociocultural attentiveness, sociopragmatic failures

Formulation of the problem. The quality of education of foreign students in higher educational institutions, the level of their professional training depend on how effectively their social adaptation in the host country takes place. Universities that accept foreign students for education have an important task to ensure optimal living and learning conditions for foreign students.

Statement of research objectives. In modern conditions of education, it is necessary to systematize all the structural components that are important for the formation of the socio-pragmatic competence of foreign students at the university. The purpose of this article is to systematize the factors that influence the success of foreign students as subjects of cultural interaction. The object of study is the components of sociopragmatic competence. The subject of the study is the criteria for assessing the formation of the components of the socio-pragmatic competence of foreign students who study Ukrainian as languages for obtaining professional knowledge.

Presentation of the main material. The first structural component of the socio-pragmatic competence of foreign students is the cognitive component, the second is the affective one (relationships), the third one is the subject-practical one (skills). Let's start with the cognitive component. We will call the criterion for evaluating its formation indicative, starting from the position that the indicative basis of social behavior is a system of human knowledge about the content of social behavior, on which he actually relies in its implementation [4, p. fifteen]. According to N. F. Talyzina, "the orienting basis of behavior determines the correct construction of the executive part of behavior and the rational choice of one of the many possible options for execution" [8, p. 21]. In our study, the indicators of the indicative criterion are: knowledge of the basics of intercultural interaction in the socio-cultural context of the country of study; knowledge of etiquette and norms of behavior in the country of study; knowledge of ways to ensure one's own security and goal achievement in a non-native culture. Knowledge of the basics of intercultural social interaction in the socio-cultural context of the country of study in the framework of achieving the goal of forming socio-pragmatic competence of foreign students implies mastering the following information: about culture as a theoretical construct; about the framework and signs of culture; about the types of interaction of cultures; about the characteristics of culture. The attention of foreign students is drawn to the fact that culture is not limited by the political borders of countries, as well as to the fact that within one country each person belongs to several cultures at the same time by race, ethnicity, belonging to their social class, religious denomination and etc. We single out such areas of universal socio-cultural knowledge: core values, interpersonal relationships and living standards of the country of study. One can note a number of characteristic features of the listed socio-cultural knowledge in relation to the formation of the socio-pragmatic competence of foreign students. There is no doubt that traditions and customs are the core of culture, which determines its identification. In particular, traditions and customs are the result of the historical development of the country, the awareness of which will directly affect the understanding of the mentality and stereotypes of its population. This finds expression in national holidays. Knowledge of religion as a spiritual component of the culture of any country will also contribute to understanding the characteristics of the country of study. The formation of sociocultural knowledge about interpersonal relationships will be characterized by similarities or differences from similar relationships in the country of a foreign student. For example, it will be more difficult for foreign students who adhere to the traditions characteristic of Muslim countries to accept some of the norms and rules of mutual relations existing in Europe, the absence of a pronounced honor for elders, family hierarchy, gender relations in society, behavior not limited by religious prohibitions, etc. The unpreparedness of students for someone else's type of social behavior can cause conflicts, rejection, tension in relations with other students and teachers. The allocation of knowledge about etiquette and norms of behavior in the country of study as an indicator of an indicative criterion for the formation of socio-pragmatic competence of foreign students is due to the status of etiquette as one of the most pronounced cultural phenomena. In other words, the adoption by students of etiquette will mean that they recognize themselves as members

of this society. Sociopragmatic failures that may arise in the learning process have been considered by us in several works [1, p. 103–105]. Of interest are the differences in etiquette that the teacher and foreign students encounter in the first lessons. Thus, it is unusual for students to address teachers by their first and middle names, and it is difficult to pronounce. Very often, such an appeal is replaced by students with the word “teacher” (by analogy with “teacher”) or the middle name is removed from the address. [3, p. 93]. The role of etiquette within the framework of sociopragmatic competence is also in the prevention of conflict situations, where etiquette acts as a kind of preventive tool. Knowledge about the ways of ensuring one's own safety and achieving goals in a foreign culture as an indicator of an indicative criterion for the formation of sociopragmatic competence of foreign students implies the inclusion of knowledge about the cultural and social characteristics of the functioning of the language of the country of study in the content of the process under study. Based on the content of European language programs, we highlight the following socio-cultural features of the functioning of the language that are necessary for foreign students to successfully achieve their goals in another culture: 1) linguistic features of social relations are expressed by forms of greeting (arrival / introduction / departure) and types of addresses (formal / informal / familiar); 2) politeness formulas include positive and negative connotations (polite and impolite); folk expressions are represented by proverbs, idioms, familiar expressions, clichés, etc.; dialect and accent can reflect social class, place of residence, origin, ethnicity. Foreign students need knowledge not only about verbal, but also about non-verbal means of communication. This is due to the importance of non-verbal means of communication (gestures, postures, facial expressions, facial expressions) for a foreigner in a foreign cultural environment in order to comply with socio-cultural norms and rules of non-verbal behavior in the country of study. In the learning process, the best result is achieved by comparing foreign students with non-verbal means of the country. For example, in a study by S. A. Ilyina and T. V. Gubanova, such examples of mismatch of gestures in our and Chinese cultures are given. The application of the hand to the heart with us can mean an assurance of sincerity, as well as a declaration of love; in Chinese culture, it is only an assurance of sincerity. There is overlap here. To run a hand over the throat in our country means exceeding the measure (“I've had enough”), in Chinese culture it means suicide. Here we observe a discrepancy between the values [6, p. 33]. Several works by E. N. Stepanov and Tran Thi Xuen compare the features • Several works by E. N. Stepanov and Tran Thi Xuen compare the features of the functioning of non-verbal means of communication among Russians and Vietnamese [7; 10]. The inability to correctly use non-verbal means of communication by foreign students can lead to misunderstanding and even to the emergence of intercultural conflict. Thus, the formation of the cognitive component of the sociopragmatic competence of foreign students can be judged by an indicative criterion, manifested in a number of factors, namely, knowledge of the basics of intercultural interaction in the sociocultural context of the country of study; in acquaintance with etiquette and compliance with the norms of behavior in the country of study; in the knowledge of ways to ensure one's own safety and achieve goals in a foreign cultural environment. Let's define the following,

affective, structural component of socio-pragmatic competence. We will call the criterion for evaluating its formation a regulating one. According to I. F. Kharlamov, relation acts as a certain emotional and sensory experience of a person that arises in him in the process of this or that activity [9, p. 52–59]. We believe that an important indicator of the relational criterion for the formation of socio-pragmatic competence of foreign students is tolerance. Tolerance is the value attitude of a person towards people, expressed in the recognition, acceptance and understanding of representatives of other cultures.

The executive part of behavior and the rational choice of one of the many possible options for execution” [8, p. 21]. In our study, the indicators of the indicative criterion are: knowledge of the basics of intercultural interaction in the socio-cultural context of the country of study; knowledge of etiquette and norms of behavior in the country of study; knowledge of ways to ensure one's own security and goal achievement in a non-native culture. Knowledge of the basics of intercultural social interaction in the socio-cultural context of the country of study in the framework of achieving the goal of forming socio-pragmatic competence of foreign students implies mastering the following information: about culture as a theoretical construct; o about the framework and signs of culture; about the types of interaction of cultures; about the characteristics of culture. The attention of foreign students is drawn to the fact that culture is not limited by the political borders of countries, as well as to the fact that within one country each person belongs to several cultures at the same time by race, ethnicity, belonging to their social class, religious denomination and etc. We single out such areas of universal socio-cultural knowledge: core values, interpersonal relationships and living standards of the country of study. One can note a number of characteristic features of the listed socio-cultural knowledge in relation to the formation of the socio-pragmatic competence of foreign students. There is no doubt that traditions and customs are the core of culture, which determines its identification. In particular, traditions and customs are the result of the historical development of the country, the awareness of which will directly affect the understanding of the mentality and stereotypes of its population. This finds expression in national holidays. Knowledge of religion as a spiritual component of the culture of any country will also contribute to understanding the characteristics of the country of study. The formation of sociocultural knowledge about interpersonal relationships will be characterized by similarities or differences from similar relationships in the country of a foreign student. For example, it will be more difficult for foreign students who adhere to the traditions characteristic of Muslim countries to accept some of the norms and rules of mutual relations existing in Europe.

In a social context, tolerance can be defined as a person's willingness to allow other people to choose their own style of life and behavior, excluding manifestations of negative behavior associated with violence, hooliganism, actions that compromise society and threaten its well-being. Tolerance is the ability of a person to accept an image of another person that is different from him, his beliefs, beliefs, behavior, the right to his own life strategy. At the same time, it would be incorrect to limit tolerance only to ethnic characteristics. From our point of view, the attitude to other views,

worldview, social norms is also relevant for the formation of tolerance among foreign students. Foreign students even face a different organization of space and time, which exacerbates the difficulty of accepting the culture of another country, another society. Another indicator of the affective (relational) criterion for the formation of the socio-pragmatic competence of foreign students is empathy (from the Greek. *Empatheia* - empathy). Empathy is a property of a person that can be cognitive (the ability to understand and foresee), effective (the ability to respond emotionally) and active-activity (the ability to participate) character [5, p. 200]. Empathy among foreign students in the process of interaction is manifested in the mental, intellectual and emotional penetration into the inner world of a representative of the culture of the host country, but at the same time the student remains a representative of his own culture. This means that foreign students should be able to integrate into the culture of another country by imitating the external behavior of the interlocutor, penetrating into everyday life and customs [1]. Studying the process of formation of empathy among foreign students in the formation of socio-pragmatic competence, it must be emphasized that this process should go in parallel with the acquisition of sociocultural knowledge by them. It is difficult to expect from foreign students an "instantaneous" transition from a biased attitude to expressing empathy for representatives of the culture of the country of study. The third indicator of the affective (relational) criterion for the formation of socio-pragmatic competence of foreign students is socio-cultural attentiveness. If a person does everything carefully, then attention, being a constant feature, develops into attentiveness, which, as a personality trait, is of great importance in the general mental appearance of a person. One who possesses this quality is distinguished by observation, the ability to better perceive reality. An attentive person reacts to events faster and experiences them more deeply, has a greater ability to learn; the range of his interests, as a rule, is wider than that of an inattentive person. Coloring mental processes in a certain way, mindfulness to some extent characterizes a person as a whole as a person [4, p. 5]. Sociocultural mindfulness provides a more successful orientation of foreign students in the sociocultural context of another country, through the recognition of both important and non-significant features of its society and culture. In other words, it determines the level of perception of sociocultural information. In recent years, mindfulness as a psychological category has attracted more and more attention of specialists in the field of foreign language teaching methods. For schools In advanced language schools, the requirement to have the ability to conduct sociocultural observations when working with video materials in order to identify taboos in the manner of interaction between people, taboos in clothes and explain their reasons (for example, national / ethnic traditions, religious motives, etc.). This requirement clearly shows the need to develop mindfulness for the successful interaction of foreign students with foreign-language socio-cultural reality. The desire, attentive attitude and ability to see and analyze the features of another culture allows foreign students to avoid possible intercultural difficulties. Mindfulness is considered by us within the framework of the formation of sociopragmatic competence, which, as noted above, is broader in content than foreign language communicative competence, which determines the goal of teaching foreign languages. Consequently, the activity of

foreign students in accordance with the content of sociopragmatic competence is not limited to mastering a foreign language, but covers the entire range of possible actions to achieve their goals in the country of study. Considering all of the above, we offer our own understanding of sociocultural mindfulness as a quality of a person, consisting in an attentive and benevolent attitude towards the characteristics of culture and society, which allows successfully and conflict free achieve the goals set by foreign students by their actions in the country of study [12, p. 21].

And, finally, the third component of sociopragmatic competence is subject-practical (skills and habits). To assess the level of its formation, we will attribute to its behavioral indicators the ability to correctly assess social and cultural phenomena, as well as the social behavior of citizens of the country of study in the socio-cultural context; the ability to carry out intercultural interaction, based on the situation and intentions; the ability to ensure personal safety and achieve their goals with their actions. Skill is usually defined as the ability to effectively perform an action in connection. Below is a sample list of situations for working through and training simulation during classes on the formation of socio-pragmatic competence. A) Situations of the educational and professional sphere: in the classroom - communication a) with teachers, b) with students, c) with foreign students of other nationalities; in the administrative services of the university - communication a) with the leadership of the departments, b) with the leadership of the university, c) with the leadership of the curatorial service. B) Situations in the social sphere: in the dormitory - communication a) with the students living in the dormitory, b) with the technical staff, c) with the commandants of the dormitories and the campus management, d) with the watchmen; in trade institutions (shop, market) - in the situation of a) choice of goods, b) payment for the purchase, c) return of purchased low-quality goods; in public transport - in a situation a) familiarizing yourself with the rules for using public transport, b) calling a taxi, c) at the station, at the airport, d) while traveling by train, long-distance bus, air flight; at the bank and at the post office - in the situation of a) receiving and sending letters, parcels, b) receiving, sending and exchanging funds; in a hospital, polyclinic, pharmacy - in the situation of a) talking about the state of health, b) taking and receiving the results of tests and diagnostic procedures, c) purchasing prescription and over-the-counter medicines, hygiene products; on the street - in a situation of a) meeting with familiar people, b) meeting with strangers, c) making a request. This list of situations is not exhaustive. We have developed a training of intercultural tolerance with the aim of acquiring additional knowledge and skills, teaching the patterns of behavior necessary to achieve success in a new socio-cultural reality for foreign students [12, p. 223]. Foreign students daily face all these and other situations at the university, in the hostel, public transport, on the street, etc. Therefore, it would be important to imitate and beat as many common everyday situations as possible in order to acquire the skill to speak and respond correctly in certain circumstances in order to avoid sociopragmatic failures. Possession of such skills will help to successfully achieve the set goals during the stay and social adaptation in the country of study.

Conclusions.

Thus, the creation and formation of sociopragmatic competence of foreign students at a university is a socio-pedagogical phenomenon, an important element of enculturation, which must be carried out in every higher educational institution where foreign students study. The criteria for the cognitive component of sociopragmatic competence are knowledge about the basics of intercultural social interaction and about etiquette and norms of behavior in the country of study; the criteria for the formation of an affective component are tolerance, empathy and sociocultural attentiveness; as criteria for evaluating the subject-practical component, we put forward the ability to interpret social and cultural phenomena, as well as the ability to ensure personal security and achieve your goals with your actions. It is required to create conditions in the educational system of the university that will contribute to the development of knowledge, attitudes and skills that allow you to effectively and safely carry out intercultural social interaction, achieve your educational and professional goals in the country of study.

References:

1. Berberyan, A. S. (2005), «The empathy as a fundamental method of studying ethnopsychological characteristics of representatives of various cultures in the process of intercultural communication», *Ethnopsychological and sociocultural processes in modern society* [«Empatiya kak osnovopolagayushchiy metod izucheniya etnopsikhologicheskikh osobennostey predstaviteley razlichnykh kul'tur v protsesse mezhkul'turnoy kommunikatsii», *Etnopsikhologicheskkiye i sotsiokul'turnyye protsessy v sovremennom obshchestve*], BSU Publishing House, Balashov, pp. 117–124.
2. Voronezhseva, A. A., Chernaya, O. V. (2017), «Cognitive component as one of structural components of foreign students' sociopragmatic competence», *Modern trends in development of education and science : problems and perspectives, Scientific works collection* [«Kognitivnyy komponent kak odin iz strukturnykh komponentov sociopragmaticheskoy kompetentnosti studentov-inostrantsev», *Suchasni tendentsiyi rozvytku osvity y nauky : problemy ta perspektyvy : zb. nauk. prats'*], Lviv-Kielce, Issue 1, pp. 252–256.
3. Voronezhseva, A. A., Chernaya, O. V. (2012), «Some features of the social adaptation of foreign students to the sociocultural environment of the university», *Actual problems of teaching foreign students at the present : materials of the International scientific and practical seminar, Sumy, 28–29 February 2012* [«Nekotoryye osobennosti sotsial'noy adaptatsii studentov-inostrantsev k sotsiokul'turnoy srede vuzov», *Aktual'ni problemy navchannya inozemnykh studentiv na suchasnomu etapi : materialy mizhnar. nauk.-prakt. seminaru, m. Sumy, 28–29.02.2012*], Sumy State University
4. Sumy, pp. 103–105. 4. Gonobolin, F. M. (1973), *Psychology [Psikhologiya]*, Prosveshcheniye, Moscow, 240 p.
5. Yeleferenko, I. O. (2005), *Empathy formation among students of the creative specialities : Thesis* [Formirovaniye empatiynosti u studentov tvorcheskikh special'nostey : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08], St. Petersburg State Univ., 200 p.

6. Ilyina, S. A., Gubanov, G. V. (2008), «The Chinese», *If your student is a foreigner* [«Kitaytsy», *Yesli vash student — inostranets*], Tambov State Univ. Press, Tambov, pp. 30–34.

7. Stepanov, Ie. N., Trần Thị Xuyén (2017), «Gestures and facial expressions in the communicative characterization of an official Lebedev (based on the material by F. M. Dostoevsky's novel «Idiot»)», *Language. Communication. Culture: Proceedings of the First International Distance Scientific and Practical Conference of Young Scientists* [«Zhesty i mimika v kommunikativnoy kharakteristike chinovnika Lebedeva (na materiale romana F. M. Dostoyevskogo «Idiot»)», *Yazyk. Kommunikatsiya. Kul'tura: sb. materialov Pervoy mezhdunarodnoy zaochnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii molo-dykh uchonykh*], The Pushkin State Russian Language Institute, Moscow, pp. 518–525.

8. Talyzina, N. F. (1998), *Pedagogical Psychology: textbook for students* [Pedagogicheskaya psikhologiya: ucheb. posobiye], Academia, Moscow, 287 p.

9. Kharlamov, I. F. (2003), «Formation of personal qualities in the educational process», *Journal of Pedagogy* [«Formirovaniye lichnostnykh kachestv v processe vospitaniya», *l Pedagogika*], Moscow, No. 3, pp. 52–59.

10. Trần Thị Xuyén (2017), «Differences in some means of non-verbal communication between Russians and Viet-namese», *Scientific initiative of foreign students and graduate students: materials of the International scientific-practical conf. students and young scientists, 03/15/2017* [«Razlichiya nekotorykh sredstv neverbal'noy kommunikatsii russkikh i v'yetnamtsev», *Nauchnaya initsiativa inostrannykh studentov i aspirantov: materialy mezhdunarodnoy nauch.-prakt. konf. studentov i molodykh uchonykh, 15.03.2017*], Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkov, part 1, pp. 76–79.

11. Chernaya, O. V. (2009), Features of pedagogical communication of a teacher and a student-foreigner, *Pedagogical technologies in the training of personnel for the social sphere: Proceedings of International Internet conferencing* [«Os-obennosti pedagogicheskoy kommunikatsii prepodavatelya i studenta-inostrantsa», *Pedagogicheskiye tekhnologii v pod-gotovke kadrov dlya sotsial'noy sfery: materialy mezhdunar. internet-konferentsii*], Center-Press, Tambov, pp. 92–94.

12. Chernaya, O. V. (2012), *Formation of sociopragmatic competence of foreign students in the university: The-sis* [«Formirovaniye sotsiopragmaticheskoy kompetentnosti studentov-inostrantsev v vuze: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02], Tambov State Univ., Tambov, 231 p.

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ВУЛИЧНОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ

Абалмасов Данило Олексійович

Бакалавр

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Шестерова Людмила Єгорівна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, професор
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Вступ. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило руйнування багатьох об'єктів інфраструктури. Були знищені спортивні зали, спеціалізовані тренувальні майданчики, стадіони. Ризик повітряного удару унеможлиблює заняття спортом у школах та секціях, що негативно впливає на розвиток традиційних спортивних дисциплін. Натомість, спостерігається зміна спортивного вектору у бік вуличного спорту. Адже вуличні спортивні дисципліни, до яких належить вуличний футбол, стрітбол, паркур, воркаут, брейкданс та райдер-напряма у більшості випадків не потребують спеціального обладнання, мають свій неповторний вайб, слугують способом самовираження, створюють позитивну атмосферу та запалюють креатив. Проте досліджень в цій спортивній галузі незначна кількість, що обумовлює актуальність нашої роботи.

Мета дослідження – визначення чинників, що впливають на розвиток вуличного спорту в Україні

Методи дослідження – аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури та даних мережі Інтернет, анкетування, експертна оцінка, методи статистики. В дослідженнях брали участь 10 фахівців з галузі вуличного спорту.

Результати дослідження та їх обговорення.

Аналіз сучасного становища вуличного спорту в Україні свідчить про наявний потенціал та зростання уваги аудиторії до вуличних спортивних дисциплін. Схильність молоді до вуличного спорту виражена у різних потребах [1]:

- потребою у комунікації, що зумовлена діджиталізації навчального процесу, який при нормальних умовах створював соціальне середовище розвитку дітей та підлітків;

- потребою у самовираженні, показу творчої складової характеру, розвитком таланту, особистим викликом – досягненні високих спортивних результатів за відсутності спортивних клубів, сучасних тренажерів, спеціального спортивного харчування, а маючи тільки нестримне бажання та навколишнє середовище;

- потребою розваг, адже вуличний спорт має екстремальну складову, що зумовлює виділення адреналіну, а відтак особа що займається відчуває емоційне піднесення.

Мотиви до занять вуличним спортом відображені на рис. 1.

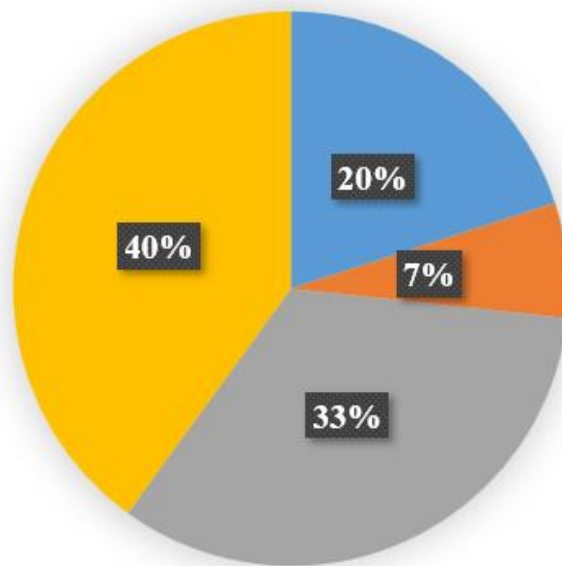
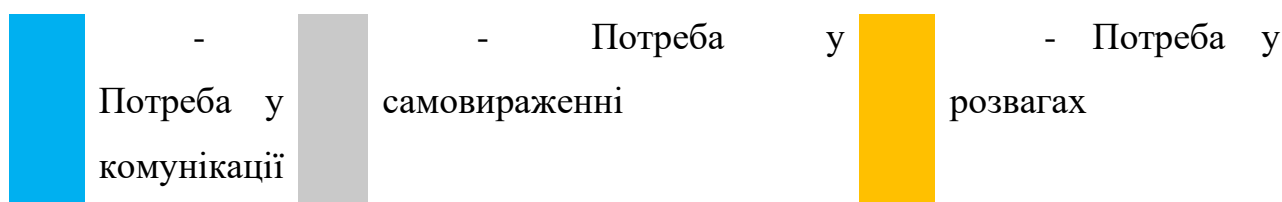

Рисунок 1. Мотиви до занять вуличним спортом

В Україні вуличні спорт є не тільки розвагою, а й слугують інструментом розвитку креативних індустрій, шляхом вирішення соціальних проблем та можуть бути впроваджені в освітні процеси [2]. Для визначення об'єктивної ситуації щодо розвитку та популяризації вуличного спорту було проведено бесіду з фахівцями галузі (представники органів управління, грантодавці, засновники організацій, що працюють у галузі вуличних культур та спорту в Україні та Європі).

70 % експертів розглядають вуличний спорт як масовий спорт, рекреаційну діяльність, інструмент розвитку креативних індустрій та молодіжної громадської активності, однак 30% вважають вуличний спорт – спортом вищих досягнень, через включення деяких напрямів (стритбол, скейтбординг, BMX) до олімпійських видів спорту та досягненням українських атлетів (Б. Колмаков – першість на Всесвітніх іграх у США, Кубку світу в Болгарії, чемпіонату світу у Токіо у дисципліні паркур [3]) та команд (перемога Національної збірної України з брейк-дансу на чемпіонаті світу у Словаччині [4]) у міжнародних змаганнях.

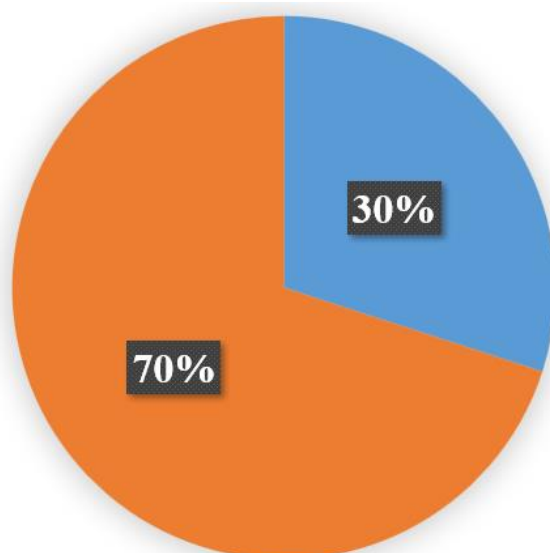
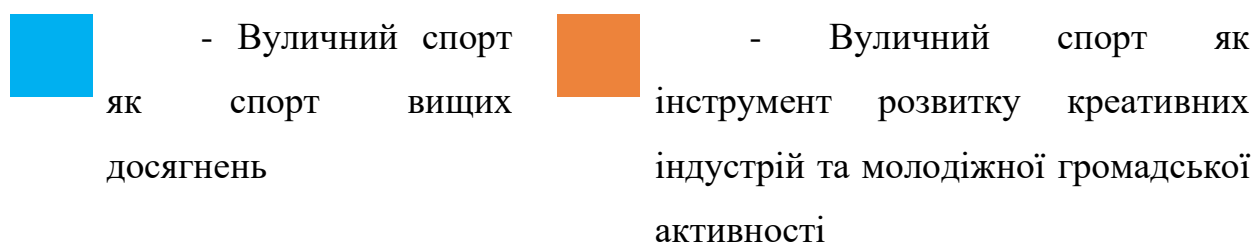

Рисунок 1. Результати експертного опитування щодо статусу вуличного спорту в Україні

Однак, у військовий час робота економіки держави спрямована на забезпечення потреб оборони, а громадські та комерційні організації, що займалися розвитком урбан спорту, переформатовали свою діяльність у соціально-корисну. Проте вуличні спорт мають довгостроковий потенціал розвитку, адже цей напрям є частиною стратегії відбудови післявоєнної України [5].

Висновки.

За результатами дослідження, до чинників, що впливають на розвиток вуличного спорту в Україні належать мотивація та потреби молоді у заняттях фізичною культурою, формування іміджу держави за допомогою спортивної першості, виховання здорового, відповідального, інтелектуального суспільства. Під час воєнного стану вуличний спорт поступово стає суспільним явищем та слугує терапією для емоційного розвантаження та збереження здорової психіки у дітей та підлітків.

Список літератури

1. Л. В. Ковальчук, І. М. Ткачівська, Б. П. Лісовський, В. Чорний. Особливості становлення нових видів спортивної діяльності серед молоді. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2014. Вип. 20. С. 134-139.

2. Haudenhuyse R., Spaaij R., Theeboom M. Social change through an urban sport for development initiative? Investigating critical pedagogy through the voices of young people. *Sport, Education and Society*. 2019. Vol. 24, no. 7. P. 727–741. URL: <https://doi.org/10.1080/13573322.2018.1459536>

3. Ковальова А. Богдан Колмаков - паркуррист з Олександрії про свої перемоги. Суспільне. URL: <https://suspilne.media/301500-koli-culi-so-a-z-ukraini-vbolivalniki-kriticali-golosnise-parkurist-z-oleksandrii-pro-svoi-peremogi/>.

4. Збірна України перемогла на світовому чемпіонаті з брейкінгу. RapUA. URL: <https://rap.ua/zbirna-ukrayiny-peremogla-na-svitovomu-chempionati-z-brejkingu/>

5. Стан культури та креативних індустрій під час війни - результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua/news/11082022>

ВИКОРИСТАННЯ СЛОВЕСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Го Цзянькунь,
аспірант кафедри початкової і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Уроки образотворчого мистецтва є важливим складником освітнього процесу в початковій школі. Саме такі уроки націлені на формування естетичних смаків, вивчення національної та світової спадщини в царині малювання, сприйняття й інтерпретацію живописної творчості. Через розуміння кольору, композиції, техніки молодші школярі залучаються до художньо-творчої діяльності й формують мистецькі компетентності. Початкова ланка освіти створює основу для подальшого розвитку, навчання упродовж життя, тому так важливо сформувати естетично цінний досвід ставлення до оточення, сприймання життя через творчість, через реалізацію ціннісно-естетичного світогляду.

Концепція Нової української школи запровадила інтегрування різних видів мистецтва і виділила їх в окрему освітню галузь, що свідчить про глибинне розуміння важливості її для гармонійного та всебічного розвитку особистості. В основу програм покладено принцип поліцентричної інтеграції й поєднано матеріал з образотворчого мистецтва та музики, оскільки ці види діяльності засновані на однакових базових поняттях та апелюють до емоцій і почуттів людини.

У навчальних програмах з освітньої галузі «Мистецтво» провідними завданнями роботи з молодшими школярами визначено виховання емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва й послідовний розвиток художніх інтересів, формування системи художніх знань, розвиток здатностей до самовираження через образотворче мистецтво. Більшість програм складаються з двох взаємопов'язаних і взаємообумовлених частин: перша – передбачає формування вмінь аналізувати, сприймати, вирізняти стилі, манеру, художні прийоми, знайомить із творчістю видатних художників та скульпторів. У цьому контексті рівнозначними є як ознайомлення з облігаторним мистецтвом, так і вивчення національної образотворчої спадщини; друга – націлена на практичну діяльність молодших школярів та засвоєння прийомів малювання, обізнаність у різних техніках, роботою з різноманітними матеріалами, на площині та в об'ємі, вивчається форма, композиція і колір [1; 2].

Цілком зрозуміло, що вчителю необхідно знайти доцільні методи подачі матеріалу, для того щоб сформувати правильні уявлення про пропорції, композиційні особливості картини, основні властивості кольорів та традиційних і нетрадиційних способи їх поєднання для створення художнього образу. Важливим також є ознайомлення з приладдям для виконання різних технік,

малювання олівцем, фарбами, іншими матеріалами. Сьогодні до послуг учителя безліч цифрового контенту: графічні планшети, гаджети, тривимірні програми, що дозволяють побачити предмет у різних пропорціях, видах. Завдяки програмному забезпеченню з'являється жива картинка, а на екранах оживають пейзажі та портрети. Однак такі прийоми, на нашу думку, можуть слугувати лише підтвердженням сказаного вчителем чи унаочненням до конкретного пояснення. Не варто недооцінювати переваги словесних методів навчання, оскільки саме вони, у поєднанні із правильно визначеними та дібраними засобами наочності, здатні поєднати у свідомості дитини два образи – словесний і зоровий.

До словесних методів навчання, необхідних для пояснення основних понять образотворчої діяльності учням початкової школи, варто віднести пояснення, інструктажі, розповіді та бесіди. Кожен із цих словесних методів навчання наділений вагомим потенціалом щодо послідовного й поетапного формування знань з мистецької галузі. Пояснення використовується на етапах першочергового ознайомлення з навчальним матеріалом, розкриває сутність техніки, показує її основні характеристики. Інструктаж надає системності й визначає послідовність дій у творчій роботі, націлює на важливість виконання кожного етапу для досягнення прогнозованого результату. Розповіді про картини, художників, напрями, музеї є важливим складником формування інтелектуальної сфери пізнання дитини і активно сприяють збагаченню духовного світу [3; 4]. Незаперечним є виховний потенціал словесних методів навчання у процесі розвитку естетичних смаків, вивчення спадщини видатних вітчизняних художників, засвоєння культурно-історичного складника освітнього процесу загалом.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. П. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академія, 2003. 576 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України ; голов. Ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 140 с.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
4. Кашуба Л. І., Таран М. О., Ричко В. К. Образотворче мистецтво в початковій школі. Тернопіль : МГ Мальва – ОСО, 2001. 55 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ – ШЛЯХ ДО ПОКРАЩЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ МЕДСЕСТРИНСТВА»

Жукуляк Оксана Миколаївна

асистент кафедри акушерства і гінекології ім. І.Д.Ланового
Івано-Франківський національний медичний університет

Поліщук Іван Полікарпович

к.м.н., асистент кафедри акушерства і гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківський національний медичний університет

Бендас Мирослава Петрівна

асистент кафедри акушерства і гінекології ім. І.Д.Ланового
Івано-Франківський національний медичний університет

Лесів Мар'яна Ігорівна

асистент кафедри неврології та нейрохірургії
Івано-Франківський національний медичний університет

Перхулин Оксана Мирославівна

к.м.н., асистент кафедри акушерства і гінекології ім.І. Д. Ланового
Івано-Франківський національний медичний університет

Метою нашого дослідження було показати мотивацію підвищення рівня практичної підготовки майбутніх медичних сестер шляхом впровадження інтерактивного навчання при викладанні даної дисципліни.

В статті наведені можливості сучасних технологій вищої медичної освіти кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст у викладанні основ медсестринства у студентів медичних коледжів. Представлені результати впровадження інтерактивних методів навчання у педагогічний процес підготовки конкурентноспроможних медичних кадрів.

Сучасна фахова підготовка медичних працівників має забезпечити потреби системи охорони здоров'я у висококваліфікованих спеціалістах. Відповідно, професійне становлення можливе за умови наявності глибоких теоретичних знань, ґрунтовних практичних навичок та вмінь, отриманих на додипломному етапі здобуття медичної освіти.

Викладання дисципліни «Основи медсестринства» повинно бути, перш за все, практично орієнтованим, тобто будуватися на основі інтерактивного професійно-орієнтованого навчання. Це означає, що студенти з початку вивчення дисципліни повинні освоїти не тільки теоретичний матеріал, а і вчитися правильно інтерпретувати наведену інформацію, застосовувати її на

практиці. Для цього викладачі використовують матеріал, що надається тренінговими центрами, де студенти відпрацьовують практичні навички та удосконалюють свої вміння. На базі кафедри внутрішньої медицини №2 та медсестринства працює міжкафедральний навчально-практичний тренінговий центр та зали маніпуляційної техніки і зондових маніпуляцій. Для забезпечення ефективного впровадження нових технологій відкриті інтернет - сторінки кафедри, де розміщені всі методичні матеріали, календарні плани лекцій і практичних занять, мультимедійні презентації лекцій та інша інформація.

Для покращення засвоєння навиків та вмінь і контролю їх рівня розроблено та надруковано щоденник практичної підготовки студента (затверджений Вченою Радою ІФНМУ від 15.12.2016 року протокол № 19). У даному щоденнику зібрано перелік практичних навиків, передбачених типовою програмою з дисципліни «Основи медсестринства».

Мета роботи – порівняльна оцінка ефективності двох моделей навчання (пасивної та інтерактивної) при викладанні основ медсестринства студентам II курсу медичного коледжу у весняному семестрі 2017 року. У дослідженні взяли участь студенти двох груп (всього 48 осіб). Під час викладання дисципліни для студентів першої групи викладачі використовували пасивну модель навчання. Студенти другої групи навчались із використанням рольових ігор при проведенні практичних занять. Студенти об'єднувались у групи по двоє чоловік, де один студент виконував роль медсестри, інший - пацієнта,. Кожній групі пропонувалася певна клінічна ситуація та обмежений час для її демонстрації. Студенти при цьому, окрім знань і здібностей, повинні вміти самостійно мислити, аналізувати причинно-наслідкові зв'язки для правильного вирішення проблеми. Інколи рішення задач здається елементарним, але необхідно опрацювати великий об'єм інформації, зробити попередні висновки, щоб прийти до кінцевого висновку про причину подібного стану. Це і сприяє розвитку клінічного мислення, так необхідного в майбутній професії медсестри.

Аналіз ефективності засвоєння матеріалу визначається шляхом проведення тестування вхідного та вихідного рівня знань. Результати вхідного рівня були приблизно однаковими, кількість правильних відповідей складала 42-45%. Під час порівняння результатів вихідного рівня знань, відсоток правильних відповідей суттєво відрізнявся і складав 60–63 % і 87–88 % для першої і другої груп відповідно. При аналізі підсумкових зрізів, які проводились після декількох занять, результати в основній групі також були вищими на 30% у порівнянні з контрольною групою.

На нашу думку, успіх використання такого алгоритму практичного заняття можна пояснити тим, що значно скорочується дистанція між викладачем і студентами. Це дозволяє викладачу виявити питання, які потребують більш детального розбору, а студенту – бути активним учасником даного процесу, що значно підвищує його зацікавленість, активізує розумову діяльність, дозволяє не тільки поглибити теоретичні знання, а й удосконалити практичні навички та вміння.

Отже, оптимальною альтернативною технологією навчання майбутніх медичних сестер є інтерактивні методи, що спонукають студентів до взаємодіяльності, діалогу з іншими суб'єктами навчального процесу. Суть інтерактивного навчання полягає в організації навчального процесу, де кожен студент має конкретне завдання, за виконання якого він повинен публічно відзвітувати, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання. Разом з тим, інтерактивний метод, як і будь-яка інша педагогічна технологія, орієнтована не тільки на засвоєння знань, але й на розуміння, аналіз, синтез та оцінювання. Вимоги до викладача вищого навчального закладу – постійний розвиток: розширення професійних функцій, засвоєння нових видів знань, діяльності, пов'язаних з вимогами сучасного ринку праці.

Список літератури:

1. Галузевий стандарт вищої освіти України, Освітньо-кваліфікаційна характеристика «Молодший спеціаліст» за спеціальністю 5.120102 «Сестринська справа». – Міністерство освіти та науки України. – Київ, 2011
2. І.Я.Губенко, І.В.Радзівська. Галузеві стандарти вищої освіти як складова система підготовки медичних сестер.// Медсестринство.- 2014. - №1. – С.14-17
3. Л.Я.Ковальчук. Застосування Європейських стандартів і рекомендацій щодо внутрішнього забезпечення якості мед сестринської освіти в Тернопільському державному медичному університеті // Медсестринство. – 2011. -№1. – С. 13-16
4. Реформування системи підготовки медичних сестер в Україні //Медсестринство. – 2014. - №1. – С.20-24
5. Р.О.Сабадишин, О.В.Маркевич, В.О.Рижковський. Методологія застосування алгоритмів при підготовці майбутньої медичної сестри. // Медсестринство. – 2014. - №2. – С. 18-21
6. М.Б.Шегедин, Н.Л.Окс. Навчальному процесу- нові форми організації. Досвід застосування традиційних і активних форм навчання у Львівському державному медичному коледжі імені Андрея Крупинського//Медсестринство. – 2013. - №1. – С. 31-34

УМОВИ І ЗАСОБИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Завітренко Долорес

к.п.н., доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Нагорна Олена

к.п.н., старший викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Вихрист Єлизавета

студентка II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

Умови і засоби сенсорного розвитку і виховання детально викладені в рамках загальної системи сенсорного виховання, розробленої вітчизняними вченими, педагогами і психологами (А. Запорожцем, А. Усовою, Н. Сакуліною, Л. Венгером, М. Піддяковим та ін.) на основі сучасних дидактичних принципів. На кожному занятті рішення задач спадкоємно орієнтоване на фактичний рівень сенсорного розвитку дітей з особливими освітніми потребами та перспективно направлено на освоєння комплексної програми сенсорного виховання в дошкільному дитинстві .

В основі *першого принципу* лежить збагачення та поглиблення змісту сенсорного виховання, що припускає формування у дітей з особливими освітніми потребами, починаючи з раннього віку, широкого орієнтування в предметному оточенні, тобто не тільки традиційне ознайомлення з кольором, формою і величиною предметів, але і вдосконалення звукового аналізу мови, формування музичного слуху, розвиток м'язового почуття і т. д., з урахуванням тієї важливої ролі, яку відіграють ці процеси у здійсненні музичної, образотворчої діяльності, мовного спілкування, найпростіших трудових операцій і т. д.

Другий принцип передбачає поєднання навчання сенсорним діям з різними видами змістовної діяльності дітей, що забезпечує поглиблення і конкретизацію педагогічної роботи, дозволяє уникнути формальних дидактичних вправ. У процесі цих видів діяльності дитина орієнтується на властивості та якості предметів, враховуючи їх значення у вирішенні важливих життєвих завдань. У більшості випадків вони виступають не самі по собі, а як ознаки більш важливих якостей, які неможливо спостерігати (величина і колір плодів є сигналами їх зрілості). Тому вдосконалення сенсорного виховання і повинно бути спрямоване на з'ясування сенсу властивостей предметів і явищ або з'ясування їх «сигнального значення».

Третім принципом вітчизняної теорії сенсорного виховання зумовлюється повідомлення дітям з особливими освітніми потребами узагальнених знань і умінь, пов'язаних з орієнтуванням в навколишньої дійсності. Властивості і якості предметів, явищ настільки різноманітні, що ознайомлення дитини з усіма ними без обмеження, так само як і повідомлення, йому знань про кожного з них окремо, неможливо. Правильне орієнтування дітей з особливими освітніми потребами в навколишньому може бути досягнута в результаті специфічних дій з обстеження величини, форми, кольору предметів. Особливу цінність представляють узагальнені способи обстеження певного роду якостей, службовці вирішенню низки схожих завдань.

Четвертий принцип передбачає формування систематизованих уявлень про властивості і якості, які є основою – еталонами обстеження будь-якого предмета, тобто дитина повинна співвідносити отриману інформацію з уже наявними у нього знаннями та досвідом. Дуже рано дитина починає використовувати свої знання як засіб сприйняття й усвідомлення нового предмета.

У своїй багатомісячній практиці людство виділило певну еталонну систему величин, форм, колірних тонів. Нескінченне їх різноманітність було зведено до небагатьох основних різновидів. Опановуючи такого роду системою, дитина з особливими освітніми потребами отримує як би набір мірок, еталонів, з якими він може зіставити будь знову сприйняте якість і дати йому належне визначення. Засвоєння уявлень про ці різновиди дозволяє дитині оптимально сприймати навколишню дійсність.

Реалізація викладених вище принципів можлива вже на етапі раннього та дошкільного дитинства засобами дидактичних ігор. Важливим моментом у цьому процесі є предметно-практичне середовище групи.

Створювати для дітей з особливими освітніми потребами предметно-розвиваюче середовище необхідно з урахуванням їх вікових особливостей, а саме більше приділяти уваги розвитку сенсорних здібностей.

При організації сенсомоторного куточка в першу чергу необхідно вибрати місце його розташування в груповому приміщенні. Воно має бути зручним для доступу дітям. Особливу увагу слід приділити підбору сенсомоторних об'єктів для куточка. Вони повинні бути безпечними для життя і здоров'я дитини. Куточок повинен містити постійні і додаткові об'єкти, які вносяться в залежності від потреби і теми заняття.

Також важливі різноманітні тематичні вкладиші і інші допомоги для вирішення завдань сенсорного виховання. Рекомендується також спеціальне панно, за допомогою якого діти вчать управлятися з різноманітними застібками. Одночасно вправляються в розв'язі і назві кольорів спектру і знайомлячись з сезонними явищами природи.

Тут же «Ковролін» у формі будиночка – ігровий навчальний засіб, на який діти наліплюють зображення з кольорових ниток, геометричних фігур, застібки. На «Ковролін» можна зробити з рейок різнокольоровий парканчик і пропустити через нього різнокольорові стрічки. Поруч їде паровозик з різнокольоровими вагончиками, з кишеньками з пасажирами – іграшками. Розвиває дрібну

моторику рук, знайомить з різними властивостями предметів, з квітами, розмірами.

Для розвитку мовних здібностей: використовуються ляльки – малятка, маріонетки, пальчиковий і настільний театр, ляльки – рукавички, говоримо від їхнього імені, граємо в день народження, в дочки – матері, в гру «пожваavimo» наші казки. Обговорюємо речі і предмети, якими дитина особливо цікавиться, домагаючись того, щоб дитина виразно вимовив слова, зрозуміло для оточуючих, відповідаючи на запитання.

Для розвитку зорових здібностей: граємо в ігри, які сприяють розрізненню і нанизуванню кольору (2-3), контрастних розмірів (великий і маленький), форми (кулька, кубик, цеглинка). Використовуємо різнокольорові пісочний годинник.

Цінність ігор полягає в тому, що їх зміст враховує особливості психіки дитини, інтригує його, мобілізує увагу, інтерес і непомітно втягує дитину в процес «думання» під завданням. На першому етапі діти просто збирають фігури, але потім з року в рік будуть народжуватися цілі палаци, ракети, стражники, космонавти, складатися цілі історії.

Відбувається глибоке залучення психологічних процесів (аналізуючи сприйняття, пам'ять, мислення, мова), а також якостей особистості (доцільність, наполегливість, самостійність, посидючість та ін.) Всі ці ігри дають широке поле дії вихователю, т.я. вони не на один день. Слід зазначити, що вирішення завдань орієнтоване на фактичний рівень сенсорного розвитку дітей та перспективно направлено на освоєння комплексної програми сенсорного виховання в дошкільному дитинстві.

Таким чином, використання дидактичних ігор є важливою умовою сенсорного розвитку дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку.

Список літератури:

1. Завітренко Д.Г. Сенсорний розвиток старших дошкільників із затримкою психічного розвитку засобами Монтесорі -матеріалу. Наукові записки. Вип.204. Серія Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В.Винниченка, 2022. С. 116-121.
2. Нагорна О. В. Застосування технологій інклюзивної освіти як засіб створення безбар'єрного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *International academy journal Web of Scholar*. 2020. Vol.1(43). P. 3-7.
3. Завітренко Д.Г. Застосування Інформаційно-комунікативних технологій в навчанні дітей з ООП. Наукові записки. Вип.196. Серія Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В.Винниченка, 2021. С. 101-106. ISSN 2415-7988.
4. Нагорна О. В. Застосування методик діагностики та моніторингу готовності педагогів в інклюзивному навчальному середовищі. *Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування:Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції.* (м. Львів, 27-28 грудня 2019). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. С.19-24.

5. Завітренко Д.Г. Особливості вербальних уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку *Наука і освіта.* – Вип. 23. – Одеса, Південноукраїн-ський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. – 2017 – С. 24–28. Наукометрична база **Web of Science.** – ISSN 2311-8466
6. Нагорна О. В. Особливості впровадження інклюзивного навчання в систему освіти України. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* (м. Київ, 6-7 грудня 2019). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. С.146-148.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Калічак Юрій Львович

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Чомко Ірина Володимирівна

студентка
факультет історії, педагогіки та психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Сучасні умови глобалізації, модернізації диктують необхідність широкого застосування процесів інтеграції та трансформації в освітньому просторі сучасної системи підготовки фахівців дошкільного профілю задля підвищення їхньої конкурентоспроможності, здатності адекватно реагувати на сучасні виклики, успішно справлятися із різноманітними проблемами на шляху досягнення поставленої мети.

Вища педагогічна освіта покликана готувати професіоналів нового рівня, висококваліфікованих фахівців, котрі б опанували нові можливості, були здатні до ефективної трудової діяльності в умовах використання передових новітніх технологій.

Засвоєння випускниками університету ключових компетентностей, необхідних задля бездоганного виконання на високому рівні посадових обов'язків майбутньої професійної діяльності передбачає реалізацію таких завдань:

- забезпечення якісної підготовки фахівців-дошкільників задля успішної самореалізації в умовах сучасного ринку праці;
- спроможність до самостійного визначення власної ролі у складних умовах суспільного життя;
- вичерпне задоволення власних професійних нахилів, схильностей, інтересів [9–11].

Основними критеріями професіоналізму небезпідставно вважають компетентність та опанування певної системи необхідних у професії знань, умінь і навичок [4].

Компетентність, котра охоплює певну сукупність теоретичних і практичних здібностей, адекватне особистісне ставлення до них особистості педагога, а також досвід їх застосування, передбачає не лише створення освітнього простору, котрий би забезпечував активне засвоєння можливостей самостійного ефективного управління, але й усвідомлення відповідальності за ухвалення рішень, пошук і застосування оптимальних інноваційних рішень з метою

здійснення виховного впливу. Система професійної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти уможливорює формування навчально-пізнавальної, психологічної, фізичної, комунікативної, інформативної, дослідницької компетентностей [2, с. 52]. З цією метою, наприклад для формування у дошкільників основних рухових умінь і навичок використовуються такі засоби:

- різноманітні творчі вправи та педагогічні завдання дослідницького характеру;

- ділові ігри;
- моделювання ймовірних педагогічних ситуацій;
- робота дітей в парах;
- обговорення різноманітних ситуацій в малих групах;
- метод проєктів;
- презентація методичних моделей, розробок;
- самовправляння [5].

З цією метою студентам необхідно систематично пропонувати різноманітну кількість різнорівневих за складністю завдань та інформації професійного характеру (заняття за участю випускників та викладачів закладу вищої педагогічної освіти, відео-фрагменти проведення занять у закладах дошкільної освіти, складання розширених конспектів занять та обговорення результатів їх проведення). Внаслідок такого підходу студенти набувають переконання у необхідності засвоєння глибоких теоретичних знань з фахових дисциплін, мають можливість підвищити рівень своєї психолого-педагогічної підготовки, що однозначно позитивно впливає на повноцінний розвиток професійної компетентності загалом.

Критеріями сформованості певного рівня педагогічних умінь і навичок студентів є їх якість, рівень вихованості, вміння самокритично оцінювати результати власної діяльності. Практична підготовка у виші є важливою частиною освітнього процесу, впродовж котрого відбувається безпосереднє засвоєння та реалізація теоретичних знань, отриманих на заняттях, в практичній діяльності. Вона здійснюється, враховуючи пріоритетні напрями і завдання роботи, зокрема в таких напрямках:

- забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти шляхом реалізації компетентнісного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів до організації педагогічного процесу;

- широке застосування сучасних освітніх й інформаційних технологій;
- створення та успішне функціонування розвивального освітнього простору;

- прагнення досягнути високої педагогічної майстерності фахівців дошкільного профілю;

- виховання різнобічно й гармонійно розвиненої особистості з уже сформованим критичним мисленням [3; 6; 8; 9].

Професійна підготовка фахівців дошкільної галузі, котре розглядаємо крізь призму сучасних викликів суспільства та в ракурсі нового соціального

замовлення, формує основні вміння вихователя, котрий здатен виконувати такі функції:

- наполегливо вивчати індивідуальні особливості дітей;
- аналізувати їхню поведінку та встановлювати на цій підставі причинно-наслідковий зв'язок у вчинках своїх вихованців;
- прогнозувати та проектувати траєкторію розвитку особистості кожної дитини зокрема та дитячого колективу загалом;
- постійно засвоювати й упроваджувати передовий досвід прогресивних педагогів;
- опанувати нові педагогічні технології [1, с. 224].

Нинішнє інформаційне суспільство вимагає опанування новими здібностями здійснювати миттєвий пошук необхідної інформації, спроможності ефективного використання нових технологій задля реалізації освітніх завдань. У сучасних високотехнологічних умовах життя суспільства спостерігається залучення значної кількості інформаційних комп'ютерних технологій з метою едукації студентської молоді (діагностика різних аспектів розвитку, педагогічний контроль тощо).

Більшість часу студенти проводять за комп'ютерами, планшетами, смартфонами тощо. Відтак виникла можливість використання нових реалій щодо підвищення якості освітнього процесу завдяки застосуванню інформаційних технологій, оновленню навчально-методичного контенту.

Широке залучення комп'ютерних тестів та електронних програм щодо визначення успішності студентської молоді уможливорює велике розмаїття сучасних гаджетів. Нова інформаційна організація освітнього середовища закладів вищої педагогічної освіти потребує суттєвої модернізації джерел інформації, а не стереотипного використання текстового опису чи статичного малюнку, адже подібні засоби навчання далекі від реальності, позбавлені основних переваг наочності, значно сповільнюють сприйняття матеріалу та не враховують особистісної траєкторії навчання, специфічних психофізіологічних особливостей розвитку організму студента [7].

Сучасний процес підготовки студента – майбутнього фахівця дошкільного профілю в умовах інформатизації освіти вимагає систематичного підвищення кваліфікації викладачів, адже лише за умови постійного саморозвитку та самовдосконалення, активної взаємодії, систематичного моніторингу педагогічних новацій, педагог може ефективно здійснювати керівництво педагогічним процесом, стимулювання розвитку кожного студента, вияв його здібностей, залучення до творчої практичної роботи. Надзвичайно швидкий розвиток інформаційних технологій, доступність нових інструментальних засобів та технологічних рішень вимагають систематичної корекції змісту практичної підготовки майбутнього фахівця, створення нових навчальних курсів, ротації змісту практичних завдань.

Список літератури

1. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія. Київ: Університет, 2011. 320 с.
2. Богиніч О. Л., Борисова О. Л., Загарницька І. І. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.
3. Богуш А. М. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищому навчальному закладі. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методичного семінару (НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України). Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 271–281.
4. Гавриш Н. В. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. *Педагогічні науки: збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, 2007. Вип. 3. С. 44–49.
5. Железна Л. Б. Професійна підготовка педагога-вихователя [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bank.openrk.ua>.
6. Кічук Н. В. Технологізація професійної підготовки вихователя дошкільного закладу освіти: деякі аспекти проблеми. *Наука і освіта*, 2014. № 10. С. 87–89.
7. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання: монографія. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. 399 с.
8. Педагогічна майстерність: за ред. І. А. Зязюна, Л. В. Карамуценка, І. Ф. Кривоноса та ін. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.
9. Пріма Р. М. Варіативність професійної підготовки майбутнього педагога дошкільного навчального закладу: теоретичні аспекти. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогічні науки», 2013. Вип. № 1 (254). С. 100–103.
10. Семенов О. С. Розвиток творчої особистості фахівця дошкільної освіти у процесі професійної підготовки. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць. № 2 (14). Рівне: РВЦ МЕРУ ім. академіка С. Дем'янчука, 2015. С. 286–291.
11. Швець Т. А. Формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Херсон: Айлант, 2016. 124 с.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

Калічак Юрій Львович

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Семкович Христина Іванівна

студентка
факультет історії, педагогіки та психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Сучасна педагогічна наука веде активний пошук нових шляхів урізноманітнення діяльності закладів дошкільної освіти, адже розвиток українських та європейських інституцій демонструє підвищені вимоги до освітніх закладів щодо формування активної творчої особистості дошкільника. Використання творчого потенціалу дитини дошкільного віку є пріоритетним напрямом діяльності закладу дошкільної освіти.

Становлення творчої особистості інтенсивно відбувається в дошкільному віці, що пояснюється помітними змінами, котрі спостерігаються в розвитку психічної сфери дошкільника [3].

Творча особистість, на наш погляд, спроможна реалізувати власні індивідуальні потреби, володіє нетрадиційним самостійним мисленням, багатим духовним світом, уміє спостерігати, створює щось зовсім нове й оригінальне [10].

Загальновідомо, що мислення є наслідком активних природних рухів чи рухових дій, а також потужним мотиватором рухової активності. Міцне здоров'я вважається важливим критерієм розвитку творчого потенціалу дитини, а процес мислення та творча діяльність, у свою чергу, забезпечують нормальний розвиток дитячого організму. Взаємовпливи фізичної і психічної складової у формуванні особистості дитини є надзвичайно відчутними [2].

Дитина дошкільного віку здатна виконувати складні фізичні рухи, проте їй важко даються дрібні й точні рухи пальців рук, що пояснюється ще несформованими механізмами нервової регуляції дитячого організму. Дуже важкими для неї є статичні навантаження. вважається, що «фізичні навантаження під час виконання рухів впливають на оперативність мислення і швидкість засвоєння інформації. Під впливом фізичних навантажень змінюється на позитивну динаміка розумових процесів. Специфіка рухів, їх різноманітність поліпшує увагу дітей та активізує мислення» [2, с. 76].

У старшому дошкільному віці суттєво збільшується сила значення гальмівних процесів, насамперед, відчутно покращується умовне і

диференційоване гальмування. Зазнає складних трансформацій також і структура аналітико-синтетичної діяльності. Нові нервові зв'язки створюються за активної участі другої сигнальної системи, тобто паралельно. В такий спосіб відбувається значне розширення зони діяльності дитини за рахунок вербальних маніпуляцій.

Особливої уваги потребує нервова система шестиліток, котра є в цей час надзвичайно вразливою та вимагає раціональної зміни інтервалів навантаження і спокою, напруження і розслаблення упродовж організації їхньої життєдіяльності, забезпечуючи в такий спосіб закріплення симетричної взаємодії процесів збудження й гальмування.

Фізіологічний розвиток мозку дитини, спричиняє надзвичайну збудливість дитини, виснажуваність нервових процесів, схильність до інфекційних захворювань, присутність емоційної складової практично в усіх психологічних процесах, нерівномірність формування різноманітних психічних функцій, що загалом впливає на процес творчості дитини [5, с. 46].

У старшому дошкільному віці надзвичайно бурхливо розвивається координація рухів, спритність рухів дитини, їх точність. Відчутні зміни у фізичному розвитку дошкільника створюють нові можливості для прояву творчих здібностей у різних видах діяльності. Фізичні вправи діти старшого дошкільного віку виконують вже чіткіше, оскільки малюки засвоїли вміння керувати тілом і регулювати рухи. Розвинута витривалість дозволяє більше часу займатися улюбленою справою [11].

Докорінно змінюється ставлення дитини до зовнішньої комунікації за рахунок урізноманітнення її кола спілкування. Участь у ньому великої кількості дітей і дорослих призводить до наповнення новим, значно глибшим змістом, котрий яскраво демонструє не тільки потреби, але й інтереси дитини. Через близькість шкільного навчання, а також ретельної підготовки до нього підвищуються вимоги дорослих стосовно різноманітної предметно-практичної діяльності та спілкування, що її супроводжує. Зазнають змін взаємовідносини з ровесниками. Кожна вікова група набуває самобутньої своєрідності чи групової ідентичності, котра суттєво впливає на формування самооцінки дошкільника. Подібна оцінка учасниками групи конкретної дитини може не співпадати з її оцінкою дорослими [8].

Окреслені зміни у психофізіологічному розвитку дитини старшого дошкільного віку уможливають подальший результативний розвиток задатків дошкільників. Внаслідок певних трансформацій у дитини формується довільність поведінки, котра диктує нове ставлення до себе, до власних творчих можливостей тощо. У цей віковий період малюк в цілому реально може оцінити свої можливості виконання певного завдання, чим створює фундамент задля самоусвідомлення особистих властивостей, що формуються упродовж різноманітних видів діяльності та комунікації завдяки розвивальному середовищу й контрольованого ставлення оточення.

Відзначимо також важливу роль рухових актів, котрі виконуються з музичним супроводом, що дозволяє розвивати різні види координації, музичний

слух, формувати основні локомоції, опанувати величину докладених зусиль тощо. Внаслідок активізації моторної зони мозку створюються сприятливі передумови для належного розвитку мовлення. Отримані «музичні» емоції, що супроводжуються виконанням певних рухів, дозволяють налагодити баланс між процесами збудження й гальмування, систему емоційної гнучкості, спроможність швидкого переходу на позитивні емоції [4].

Виконання ритмічних рухів під музику, пристрасть до малювання є підставою для опанування складнішими видами творчості дошкільниками, адже фізична активність розвиває загальну моторику, вміння володіти власним тілом, а образотворче мистецтво забезпечується міцний зв'язок між іще невпевненими рухами та їх перенесенням на будь-яку поверхню, котру дошкільник обирає як об'єкт самовираження [12].

Ще одним важливим критерієм формування творчої особистості старшого дошкільника є гра, котра, як природна потреба дитини, однозначно стимулює її розвиток. Гра з правилами привчає до звички добровільно брати на себе конкретні зобов'язання і неухильно дотримуватися їх, часто ігноруючи особисті бажання. Ігрова діяльність створює підґрунтя для здійснення вольових зусиль, робить їх ефективнішими.

Усе зазначене вище дозволяє впевнено стверджувати, що характерною особливістю старшого дошкільного віку є бурхливий розвиток психічних процесів, зміна структури та змісту дитячої самостійної діяльності. Провідною потребою є необхідність у спілкуванні та створення різноманітних можливостей реалізації власної творчої активності. Пізнавальні інтереси старшого дошкільника уможливають реалізацію своїх інтелектуальних і фізичних спроможностей в значущих для нього видах діяльності, а отже, розвиток потенційних творчих здібностей особистості [7].

Фізіологічною основою формування творчо спрямованої особистості є фізичне здоров'я, функціональна зрілість мозку, добре розвинута координація та точність рухів. Психологічним підґрунтям, як правило, стає достатній і належним чином усталений розвиток усіх психічних процесів: сприймання, пам'яті, уваги, уяви, мислення, мовлення. Надзвичайно важливим моментом є формування у старшому дошкільному віці підпорядкованої системи різноманітних мотивів діяльності, а також здатність до рефлексії.

Список літератури

1. Богуш А. М. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищому навчальному закладі. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методичного семінару (НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України). Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 271–281.

2. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. За ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.

3. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: монографія. Суми: Університетська книга, 2017. 428 с.

4. Глушок Л. М. Теоретичні засади дошкільної освіти та виховання. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_14.
5. Дегтяренко Т. В., Ковиліна В. Г. Психофізіологія розвитку: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: УАІД «Рада», 2022. 327 с.
6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Практикум. Видавництво ЦУЛ. 2020. 424.
7. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 392 с.
8. Кокун О. М. Психофізіологія: монографія. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості: за ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.
10. Кузьменко В. І. Індивідуалізація виховання і навчання в дошкільних закладах: методичні рекомендації. Київ: КМПУВ ім. Б. Грінченка. 2002. 39 с.
11. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ: «Академвидав». 2015. 400 с.
12. Потапюк Л. М. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Луцьк: ПП Іванюк, 2010. 215 с.
13. Пріма Р. М. Варіативність професійної підготовки майбутнього педагога дошкільного навчального закладу: теоретичні аспекти. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогічні науки», 2013. Вип. № 1 (254). С. 100–103.
14. Психічний розвиток дитини-дошкільника: навчальний посібник / С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко та ін. Київ: Світич, 2004. 345 с.
15. Психологічна енциклопедія: А – Я / О. Степанов (автор-упорядник). Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
16. Савчин М. В., Василенко Л. В. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2005. 360 с.
17. Семенов О. С. Розвиток творчої особистості фахівця дошкільної освіти у процесі професійної підготовки. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць. № 2 (14). Рівне: РВЦ МЕРУ ім. академіка С. Дем'янчука, 2015. С. 286–291.
18. Швець Т. А. Формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Херсон: Айлант, 2016. 124 с.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ ДО СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Кандюк-Лебідь Світлана,

директор Відокремленого структурного підрозділу
закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна» Миколаївський фаховий коледж

Проблема формування толерантності стала особливо актуальною наприкінці ХХ ст. Слово «толерантність» узвичаїлося завдяки зусиллям ЮНЕСКО у галузі нормалізації міжнародних відносин. При цьому найчастіше під толерантністю розуміють терпимість, повагу, готовність приймати людей такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними.

Загалом філософські, соціологічні та культурні аспекти толерантності розглядалися у роботах І. Беха, Р. Валітової, Б. Гершунського, В. Золотухіна, О. Клепцова, В. Лекторського. Соціальні та психологічні аспекти формування толерантності та ступінь впливу соціальних факторів на її прояв у поведінці індивідів у суспільстві розглядалися у роботах Г. Безюлева, Я. Берегового, О. Батуріна, Г. Солдатова, О. Шарова, Г. Шеламова. Детальний аналіз різноманітних аспектів прояву етнічної толерантності представлений у дослідженнях О. Гриви, К. Магомедова, Ф. Малхозова, З. Мубінова, В. Тішкова, Ф. Філіппова. Дослідженнями та розробленням методичних рекомендацій з формування толерантності у молоді займаються О. Асмолов, Г. Безюлева, Л. Байбородова, В. Беляєва, В. Глебкін, Г. Погодіна, Г. Солдатова, Л. Федоренко, Л. Шайгерова, О. Шарова, В. Шалін, О. Щеколдіна та ін. Питаннями толерантності як категорії стосунків займалися О. Клепцова, В. Маралов, В. Ситаров, толерантності як особистісної риси С. Бондирєва, Д. Колесов, комунікативної толерантності В. Бойко, толерантності як етико-психологічної проблеми діяльності педагогічних працівників вищих навчальних закладів О. Винославська, С. Ярмійчук.

Однак, незважаючи на наявне сьогодні велику кількість досліджень у галузі проблем формування толерантності, дотепер немає єдиного визначення категорії «толерантність», загальноприйнятих критеріїв та способів її оцінки, універсального алгоритму процесу формування толерантності у різних соціальних та вікових групах населення. Категорія «толерантність» розглядалася з позиції різних галузей науки, що призвело до розмаїття визначень її змістовних характеристик у кожній з них (табл. 1).

Таблиця 1

<i>Галузь</i>	<i>Трактування поняття «толерантність»</i>
Філософія	Терпимість до інших поглядів, яка є ознакою впевненості в собі та усвідомлення надійності своїх власних позицій. Якість, що характеризує ставлення до іншої людини як до рівної особи, що виражається у свідомому придушенні почуття неприйняття, передбачає налаштованість на розуміння та діалог з іншим, визнання та повага прав на відмінність.
Соціологія	Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань, неупередженість в оцінці людей та подій.
Культурологія	Повага чужих цінностей, позиція, що передбачає розширення кола особистих ціннісних орієнтацій за рахунок позитивної взаємодії з іншими культурами.
Медицина	Ступінь, до якої ліки можна вводити або споживати, не викликаючи шкідливих побічних ефектів.
Біологія	Здатність живого організму переносити несприятливий вплив певного фактору середовища.
Психологія	Відсутність або ослаблення реагування на будь-який несприятливий фактор внаслідок зниження чутливості до його впливу. Індивідуальна властивість особистості, що полягає у здатності до збереження саморегуляції. Здатність до неагресивної поведінки по відношенню до іншої людини на основі відкритості.
Педагогіка	Поважне ставлення до чужої думки, лояльність в оцінці вчинків та поведінки інших людей, готовність до розуміння та співробітництва у вирішенні питань міжособистісної, групової та міжнаціональної взаємодії

Отже, можна констатувати, що з позиції сучасної науки толерантність слід розглядати як багатоаспектне поняття, що поєднує в собі філософські, культурні, соціальні, психолого-педагогічні елементи. У процесі становлення «толерантність» як наукова категорія зазнала еволюційних змін. При цьому слід підкреслити, що інтерпретація поняття «толерантність» у різних мовах має свої смислові відтінки, які здебільшого тісно пов'язані зі своєрідністю та індивідуальністю суспільних відносин у різних етносах та культурах (наприклад, табл. 2).

Таблиця 2

<i>Мова</i>	<i>Змістові відтінки поняття «толерантність»</i>
Англійська	Готовність і здатність без протесту сприймати особистість чи річ
Латинська	Терпимість
Німецька	Терпіння, визнання права рівності
Французька	Повага свободи іншого, його способу думки, поведінки, поглядів
Українська	Стійкість, витривалість, терпимість

Толерантність – це, перш за все активне відношення людини до інших культур і націй, але аж ніяк не жалість чи потурання. Відповідно до цього, етимологічне значення толерантності відображено у тому, що термін «толерантність» вживається для позначення здатності до опору: стресів, шкідливих впливів навколишнього середовища, власного роздратування поведінкою іншого індивіда тощо. Дослідження свідчать про те, що толерантність у сучасному світі означає здатність формування та збереження

спільності між суб'єктами суспільства з нетрадиційними поглядами та думками.

В українських словниках різних галузей наук подаються такі визначення поняття «толерантність»:

Таблиця 3

<i>Джерело</i>	<i>Зміст поняття</i>
Словник-довідник з професійної педагогіки [8, С. 189.]	Відсутність чи послаблення реакції на негативний фактор, уміння розуміти інші точки зору, терпимо ставитися до чужих поглядів
Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів [6, С. 36.]	Терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки, повага і визнання легітимності законних інтересів іншого, що не розходяться з мораллю, готовність до діалогу і до розширення власного досвіду у взаємодії з іншими
Український педагогічний словник [3, С. 332]	Терпимість до чужих думок і вірувань.
Філософський енциклопедичний словник [11, С. 642]	Термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних).
Енциклопедія для фахівців соціальної сфери [5, С. 404]	Здатність бачити в іншій людині саме іншу – носія інших цінностей, логіки мислення, інших норм поведінки, усвідомлення її права бути іншою відмінною; безумовно позитивне ставлення до такої несхожості, терпимість до думки іншої людини, звичаїв, кольору шкіри, релігії, способу життя; здатність глянути на світ одночасно зі своєї точки зору та з позиції іншої людини; не є частиною будь-якої ідеології або елементом будь-якої конкретної культури
Словник іншомовних слів [10]	Терпимість до чужих думок і вірувань

Узагальнюючи усе вищевикладене, можна сказати, що тривалий час зміст поняття «толерантність» розглядалося, як здатність терпляче, поблажливо ставитися до іншого. Враховуючи, що толерантність проявляється у спілкуванні (міжособистісному, міжгруповому), а також у різних соціальних сферах, необхідно розглянути різні її види (сфери прояву) [9, С. 19.]:

- політична толерантність – лояльне ставлення до людей, які діють відповідно до наявних у них різних політичних поглядів;
- міжнаціональна толерантність – встановлення та здатність людини позитивно ставитися до людей різних за своєю національною належністю;
- расова толерантність – відсутність негативних стереотипів та забобонів стосовно представників іншої расової приналежності;
- релігійна толерантність – рівноправне ставлення до різних конфесій та віросповідань;
- гендерна толерантність – відсутність упередженого ставлення до людей, що базується на розподілі за статевою ознакою;
- вікова толерантність – ігнорування «вікових недоліків», стереотипів, пов'язаних із віковими показниками поведінки людини у суспільстві;
- фізіологічна толерантність – неупереджене ставлення до людей з фізичними відхиленнями, вадами та обмеженнями тощо;

- освітня толерантність – рівноправне ставлення до людей із різним рівнем освіти;

- географічна толерантність – неупередженість до людей, які живуть у різних за статусом населених пунктах, містах, регіонах та державах;

- міжкласова толерантність – толерантне ставлення до людей з різним рівнем матеріального достатку та становища у суспільстві;

- сексуально-орієнтаційна толерантність – однакове ставлення до індивідів з різною сексуальною орієнтацією;

- маргінальна толерантність – неупереджене ставлення до наркозалежних, алкоголіків, осіб без певного місця проживання тощо.

Аналіз поняття «толерантність» та форм її прояву в історичному розвитку філософської та психолого-педагогічної наук дозволяє виділити найбільш значущі характеристики цього терміна:

- толерантність може бути інтерпретована як індивідуальна форма міжособистісних відносин, заснована на розумінні, прийнятті та усвідомленні об'єктивної необхідності співіснування соціокультурного розмаїття суспільства; як допустимість будь-якої форми «іншості»; як здатність індивіда до захисту від несприятливих зовнішніх впливів;

- особистісна толерантність сприймається як дворівнева характеристика індивіда, відбиває, по-перше, свідомість, як особисте ставлення до чогось, по-друге поведінку, виражену у вчинках;

- базовою та основною ознакою толерантності є здатність суб'єкта до відкритості та діалогу, вироблена у результаті сталого розуміння об'єктивності соціального розмаїття;

- толерантність, як особистісна якість з властивою їй динамікою, як необхідна властивість індивіда для сталої взаємодії із суспільством.

Таким чином, процес формування толерантності належить до категорій педагогіки, психології, філософії, соціології та розглядається у кількох аспектах. Метою формування толерантності, у тому числі стосовно здобувачів освіти з інвалідністю, є позитивна рівноправна взаємодія з ними як з людьми інших можливостей та поглядів. Можна констатувати, що толерантність – це набута якість, що формується у процесі отримання певного життєвого досвіду; вона не передається на генетичному рівні та не з'являється спонтанно.

У педагогічному контексті соціальні аспекти осмислення і розуміння феномену толерантності базуються на таких положеннях [7, С. 9]:

- суспільство як складна система, що самоорганізується, стійкість якої обумовлюється міжособистісними, міжетнічними та іншими різними зв'язками;

- толерантність становить одну з фундаментальних основ досягнення соціальної злагоди в суспільстві;

- загальним методологічним принципом вивчення феномена толерантності має виступати принцип гуманізму;

- культура виступає аксіологічною основою толерантної свідомості.

Аби зрозуміти рівень толерантності суспільства до людей з інвалідністю спочатку звернемося до розгляду сутності поняття «інвалід». Згідно з

«Загальною декларацією про права людини», інвалід – це особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого та (або) соціального життя через брак його фізичних чи розумових можливостей [2]. Інвалід – це особа, яка має порушення здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, обумовлене захворюваннями, травмами, дефектами, що призводять до обмеження життєдіяльності та необхідності соціального захисту з боку держави. Л.С. Виготський говорив про необхідність оцінки ступеня значущості будь-якого фізичного дефекту людини, що виходить з наслідків, які він проєктує на суспільство, тому що природа будь-якого такого дефекту має, перш за все, соціальне коріння [1]. При цьому, незважаючи на те, що нормативно-правові акти України гарантують рівноправність усіх, без винятку, громадян країни, по відношенню до інвалідів ця рівноправність скоріше дещо декларативна, особливо у частині реалізації особистісних здібностей і можливостей інвалідів.

У ході сучасних досліджень вивчалася система взаємовідносин інвалідів і здорових людей і була виявлена проблема інтолерантного ставлення до інвалідів у суспільстві в цілому. При цьому дослідниками зазначено, що особливе роздратування у звичайних членів суспільства викликає повільність у пересуванні та реакції людей з інвалідністю, що свідчить про наявність досить низького рівня фізіологічної толерантності у сучасного соціуму. Результати американських досліджень дозволили визначити три поведінкові стереотипи взаємодії здорових людей з інвалідами: абсолютно нейтральне ставлення, жалість та пасивність, активна участь у долі інваліда. Таке ставлення суспільства до інвалідів фактично ізолює їх від нього, вони змушені обмежити свої контакти до мінімуму – інваліди майже не відвідують виставки, музеї, розважальні заходи, рідко можна зустріти інваліда у звичайній освітній установі [13, с. 22-32].

Нечисленними у світовому науковому співтоваристві є роботи, де говориться про толерантне ставлення здорових людей до інвалідів [11, с. 171-186]. У цих роботах показано факт наявності у суспільстві амбівалентного ставлення до людей з інвалідністю. Зокрема, частина суспільства ставить до них як до людей несправедливо позбавлених багатьох людських можливостей. Амбівалентність у цьому питанні відбивається у суперечливості сприйняття суспільством цих людей – з одного боку це неприязне сприйняття інваліда, а з іншого – жалість, співчуття та симпатія.

У сучасному світовому співтоваристві є дві основні моделі інвалідності: медична модель (традиційний підхід) і соціальна модель (інноваційний підхід). Так звана «соціальна модель» розглядає проблеми людей з інвалідністю через призму взаємин інвалідів та суспільства. Саме ставлення соціуму згідно з цією моделлю і формує ті бар'єри, які перешкоджають людям з обмеженими фізичними можливостями повноцінно реалізувати себе у суспільстві. Автори даної концепції інвалідності закликають суспільство звернути увагу не лише на фізичні обмеження інвалідів, а й на усунення штучних бар'єрів вибудованих суспільством на основі найчастіше спотворених уявлень про можливості інтеграції інвалідів у суспільство, на подолання стереотипів та упереджень, що

стосуються людей з фізичними вадами. У центрі соціальної моделі стоїть взаємодія різних індивідів у соціумі з урахуванням їх індивідуальних особливостей, потреб та можливостей.

Трансформація медичної моделі інвалідності у соціальну, насамперед, пов'язана з демократизацією та лібералізацією суспільних відносин. Соціальна модель базується на засадах рівноправності всіх членів суспільства і має забезпечуватися рівними можливостями для них, створюваними різними соціальними громадськими інститутами, зокрема інститутами сфери освіти. Сучасний підхід до здобуття вищої освіти інвалідами відбився у політиці ЗВО, які почали розробляти власні стратегії, спрямовані на пошук найбільш оптимальних шляхів їхнього ефективного навчання. Опора на «соціальну модель інвалідності» в даній освітній стратегії вимагає від ЗВО зусиль, спрямованих на подолання різноманітних соціальних, психологічних і педагогічних перешкод здобувачів освіти з інвалідністю.

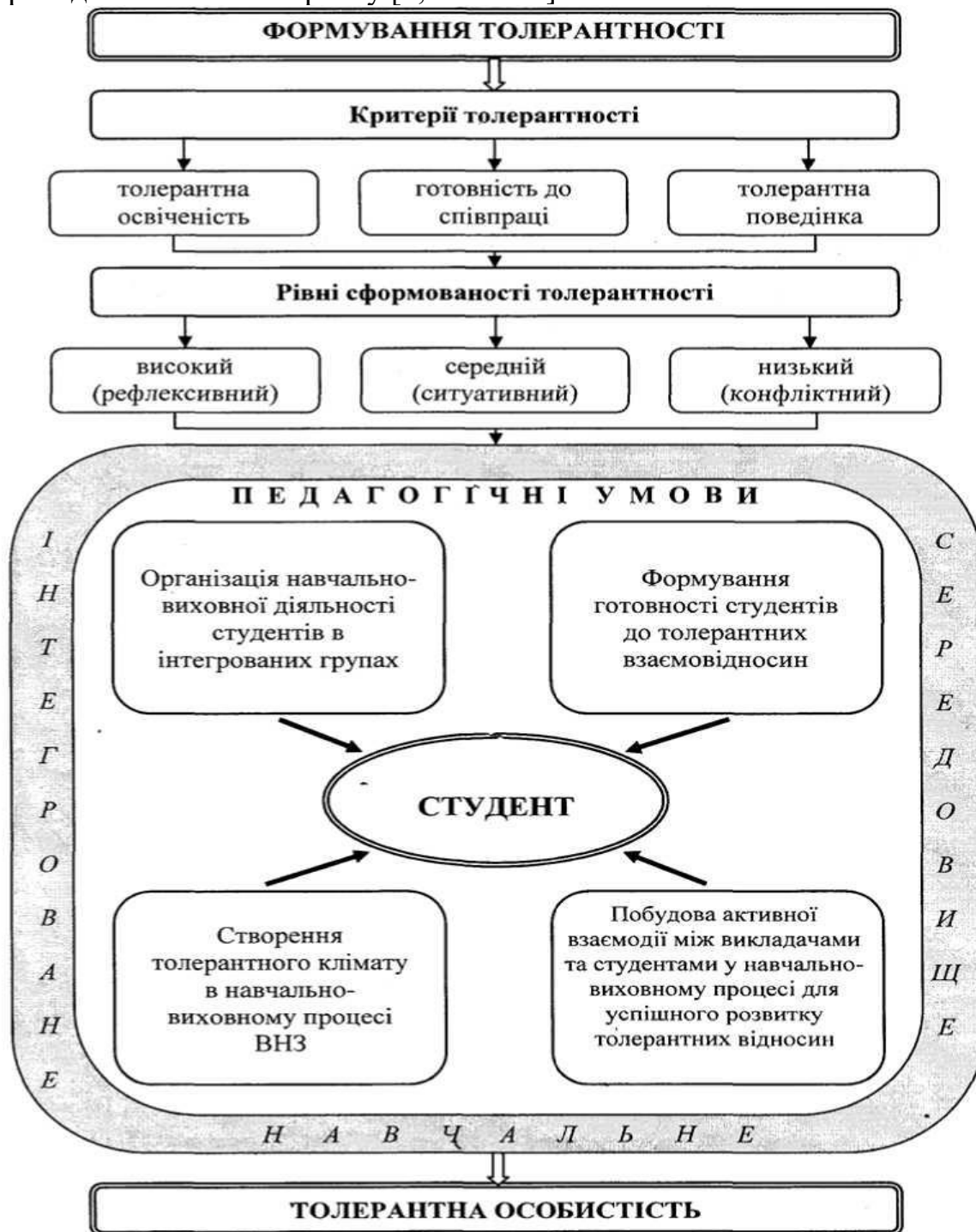
У соціальній моделі в системі вищої освіти проблема здобувачів освіти з інвалідністю виведена за рамки їх індивідуального існування та розглядається у площині їх взаємовідносин та іншими суб'єктами освітньої системи ЗВО, які виключають соціальний тиск, дискримінацію та ексклюзив.

Таким чином, у центрі соціальної моделі інвалідності у сфері вищої освіти стоїть взаємодія усіх суб'єктів освітньої діяльності з урахуванням їх індивідуальних особливостей, потреб та можливостей. Слід зазначити, що самі можливості здобувачів освіти з інвалідністю, відповідно до цієї моделі, обмежені не стільки їх фізичними вадами, скільки штучними обмеженнями в самому освітньому середовищі ЗВО. Такими обмеженнями можуть виступати психологічні та соціальні бар'єри. При цьому одним з найбільш значущих аспектів соціальної моделі інвалідності в системі вищої освіти є наявність причинно-наслідкового зв'язку між обмеженням прав здобувачів освіти з інвалідністю та відсутністю толерантного ставлення до них, а також адекватного сприйняття з боку інших суб'єктів освітнього процесу.

Проведений теоретичний аналіз категорії «толерантність» дозволяє нам сформулювати таке трактування цього поняття: толерантність до здобувачів освіти з інвалідністю – це особистісна якість, що виражається в готовності адекватно сприймати інвалідів як рівних суб'єктів системи вищої освіти та здатності до активної співпраці, спільної навчальної та позанавчальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Проаналізувавши різні підходи до поняття «толерантність», можна дійти висновку, що толерантність не можна вивчати окремо від її формування. Толерантність – інтегрована якість і якщо вона сформована, то проявляється у всіх життєвих ситуаціях і по відношенню до всіх людей, у тому числі й до здобувачів освіти з інвалідністю. Для підвищення ефективності процесу формування у викладачів та здобувачів освіти толерантності до інвалідів та їх успішної інтеграції у сучасний соціум, на наш погляд, необхідно прийняти за основу «соціальну модель» у сфері вищої освіти та реалізувати її на практиці шляхом впровадження технології інклюзивного навчання.

Українська дослідниця Олена Добровіцька у своїй розвідці «Стан сформованості толерантності у студентів ВНЗ в умовах інтегрованого навчального середовища» (2011 р.) розробила педагогічну модель формування толерантності у здобувачів освіти, яку можна використовувати як ілюстративний матеріал для пояснення терміну [4, С. 19-24].

Список літератури

1. Выготский, Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. / Под ред. А.В. Запорожеца. М.: Педагогика, 1983. Т. 5 Основы дефектологии. 367 с.
2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 31.10.2022 р.)

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 336 с. С. 332.
4. Добровіцька О.О. Стан сформованості толерантності у студентів ВНЗ в умовах інтегрованого навчального середовища. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*. 2011. № 3. С. 19-24
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг.ред. проф. І.Д. Зверевої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с. С. 404
6. Козубовська І.В., Повідайчик О.С. Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів (для аспірантів і магістрів). Ужгород, 2021. 41 с. С. 36.
7. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
8. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с. С. 189.
9. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктній та постконфліктній період: метод. рекомендації / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В. Залеська та ін. Київ: МЖПЦ «Ла-Страда-Україна», 2014.
10. Толерантність. *Словник іншомовних слів*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=18168&action=show> (дата звернення: 31.10.2022 р.)
11. Філософський енциклопедичний словник / Кол. авторів; голова редколегії В.І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 751 с. С. 642
12. Fichten C. Students with physical disabilities in higher education: attitudes and beliefs that affect integration. *Attitudes toward persons with disabilities*. Ed. H. Yunker. N.Y.: Springer, 1988. P. 171-186.
13. Stubbins J. The politics of disability. *Attitudes toward persons with disabilities*. Ed. H. Yunker. N.Y.: Springer, 1988. P. 22-32.

МЕТОДИКА КООРДИНАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАСКЕТБОЛІСТОК 16 - 18 РОКІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ

Картошкіна Надія Олександрівна,

викладач фізичного виховання
Обласний коледж

”Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка”
Полтавської обласної ради

Білаш Євгенія Василівна

викладач фізичного виховання
Обласний коледж

”Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка”
Полтавської обласної ради

Анотація: автори вважають, що проблема підготовки спортсменок - баскетболісток в умовах вищих навчальних закладах завжди була і залишається актуальною. У статті наголошується, що особливе значення у фізичній підготовці приділяється формуванню координаційних здібностей.

Ключові слова: координаційна підготовка, баскетбол, фітнес-технологія.

Баскетбол - популярна спортивна гра. Притаманна йому висока емоцій -ність та видовищність, різноманіття прояву фізичних якостей та рухових на -вичок, інтелектуальних здібностей та психологічних можливостей приваблює до гри мільйони шанувальників. Проблема підготовки спортсменок-баскетболісток у вищих навчальних закладах завжди була і залишається актуальною. Найвищих результатів як у нашій країні, так і за кордоном домагаються баскетболісти у студентському віці 16 - 18 років.

Особливого значення у фізичній підготовці приділяється формуванню координаційних здібностей. Необхідність підвищення рівня цих здібностей у сучасних баскетболістів визначається такими обставинами:

- координаційні здібності відносяться до спортивно важливих якостей баскетболістів та закономірно включаються до змісту фізичної підготовки гравців;
- підвищення інтенсивності змагально-ігрової діяльності змушує тренерів шукати нові шляхи підвищення координаційної підготовленості баскетболісток;
- у світовому баскетболі відзначаються тенденції значного підвищення рівня технічної оснащеності гравців, застосування нових несподіваних прийомів, фінтів, далеких кидків у кільце та інших техніко-тактичних дій, що ґрунтуються на ретельній фізичній підготовці із застосуванням вправ на формування координаційних здібностей.

Зазначені причини визначають необхідність розробки нових підходів, засобів та методів формування координаційних здібностей у баскетболісток. [2 С. 90-91]

У сучасному баскетболі зростає значення поглибленої спеціальної фізичної підготовки, тому в нових підходах до розробки методик формування координаційних здібностей баскетболісток слід орієнтуватися на спеціальні координаційні здібності, до яких, зокрема відносять «спритність рук», орієнтування у просторі, здатність зберігати рівновагу. Велике значення має володіння м'ячем. Провідною перспективною ідеєю формування координаційних здібностей баскетболісток може бути методика, що спирається на фітнес-технології, які спрямовані на формування координації, рівноваги, і навіть спритності.

Об'єктом дослідження є спеціальна фізична підготовка студенток баскетболісток 16–18 років.

Предметом дослідження була методика координаційної підготовки студенток-баскетболісток засобами фітнес-технологій. Гіпотезою дослідження стало припущення, що використання засобів фітнес-технологій дозволить збільшити ефективність координаційної підготовки студенток-баскетболісток 16–18 років.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити та оцінити ефективність методики координаційної підготовки спортсменок 16–18 років засобами фітнес-технологій.

Основним методом дослідження був педагогічний експеримент, який проводився протягом 1 року під час проведення занять з підвищення спортивної майстерності з баскетболу з залученням до тренування викладача з фітнес-технологій. Всі заняття проводились в рамках тренувального процесу. Кількість піддослідних у контрольній та експериментальній групах склала 16 осіб. Тренувальні заняття проводилися 2-3 рази на тиждень, згідно з робочою програмою дисципліни «Підвищення спортивної майстерності».

До методичних особливостей організації віднесли застосування фітнес-технологій у тренувальному процесі спортсменів з метою формування координаційних здібностей студенток-баскетболісток.

Основними засобами підготовки були: фітбол - аеробіка, медбол - аеробіка, степ-аеробіка, bosu-аеробіка, тай-бо, так само ми використовували й інші засоби фітнесу, але як додаткові вправи.

Використовуючи в заключній частині розучування базових кроків, та танцювальних комбінацій в степ-аеробіці різними методами, а саме:

- блоковий метод;
- метод зигзага;
- метод музичної інтерпретації. [2 С. 123-124]

Ми удосконалювали координаційні здібності баскетболісток, та орієнтацію в просторі. Змінюючи ведучу ногу в танцювальних комбінаціях, розвивали дві півкулі головного мозку, тим самим покращували пам'ять для запам'ятовування ігрових комбінацій. За допомогою силових вправ з медболами, та фітболами сприяли розвитку стрибучості баскетболістів, м'язів рук, та сили ніг.

Використовуючи засоби з тай-бо сприяли розвитку сили, швидкості, витривалості, координації, підвищення емоційного фону студенток-баскетболістів.[3 С. 33] З кожним тренуванням спостерігалась динаміка зростання фізичних якостей баскетболісток, покращення координації в ігрових ситуаціях.

Ефективність розробленої методики була підтверджена такими результатами при виконанні педагогічного тестування на початку та наприкінці експерименту:

1. Стрибки на двох ногах через скакалку (Стрибки на швидкість за 1хвилину):

Кількість студенток-баскетболісток, які отримали на початку досліджу «3» бали, зменшилася на 25%; кількість студенток, які отримали «4» бали збільшилося на 25%; кількість студенток, які отримали «5» балів залишилося в такому ж відсотковому співвідношенні.

2. «Човниковий біг з веденням м'яча 4*9м» (на швидкість):

Кількість студенток-баскетболісток, які отримали «3» бали зменшилося на 12,5%; кількість студенток, які отримали «4» бали, зменшилася на 12,5%; кількість студенток, які отримали «5» балів збільшилося на 25%.

3. «Обведення стійок із веденням правою та лівою рукою»:

Кількість студенток баскетболісток, які отримали «3» бали, зменшилася на 25%; кількість студенток, які отримали «4» бали, збільшилося на 12,5%; кількість студенток, які отримали «5» балів, збільшилося на 12,5%.

4. «Кидок м'яча в кільце зі штрафної лінії» (на влучність):

Кількість студенток-баскетболісток, які отримали «3» бали, зменшилася на 12,5%, кількість студенток, які отримали «4» бали, залишилося в такому ж відсотковому співвідношенні; кількість студенток, які отримали «5» балів, збільшилася на 12,5

5. «Стрибок у довжину з місця».

Кількість студенток-баскетболісток, які отримали «3» бали зменшилося на 12,5%; кількість студенток, які отримали «4» бали, залишилося в такому ж відсотковому співвідношенні; кількість студенток, які отримали «5» балів, збільшилася на 12,5%.

Ті, хто займається, продемонстрували більш високий рівень сформованості координаційних здібностей і тим самим показали найкращі результати педагогічного тестування. Окремі вправи на степах, де виконувались різні вправи на швидку зміну сторін, позитивно вплинули на дослідні вправи з обведення стійок, так як у вправі дуже важлива різка зміна руки в залежності від знаходження перешкоди. Вправи з медболом позитивно вплинули на виконання штрафних кидків, а в подальшому і на кидки з дальньої відстані. Укріплювались м'язи рук, правильно сформувалися положення кистей під впливом ваги медболу.

Список літератури

1. Поплавський Л.Ю., Баскетбол.-К.: Олімпійська література, 2004. с. 90 - 91

2. Синиця С. В., Шестерова Л. Є. Оздоровча аеробіка. Спортивно-педагогічне вдосконалення : навч. посіб. Полтава : ПНПУ, 2010. с. 123-124
3. Бермедус Д.В., Теорія і методика викладання аеробіки : навч. посіб. Суми : ФОП Цьома С.П., 2017. с. 33

ІНТЕРКУЛЬТУРНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Лу Цзе,

аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

У сучасному глобалізованому світі актуальними стали питання діалогу культур, поширення інтеркультурності як протидії самосегрегації етнічних груп. У такому контексті необхідно розвивати інтеркультурні зв'язки, що стають запорукою глибокого вивчення національних культур, прийняття й розуміння інакшості, встановленню взаємоповаги. Педагогічні університети завжди були націлені на формування відкритого освітнього середовища, сприяли встановленню міжнаціональних відносин, підтримували інтернаціональні тенденції. Саме вчителі найчастіше стають ініціаторами створення міжкультурних осередків (центрів, клубів), що мають на меті вивчення історії, культури, встановленню дружньої партнерської взаємодії. Сьогодні, коли педагогічні університети розробляють власні стратегії розвитку, визначають пріоритетні напрями роботи інтеркультурність має стати основою для залучення на навчання іноземних громадян [2; 3; 5].

Інтеркультурний напрям розвитку передбачає створення привабливого, безпечного й безбар'єрного середовища. Здобувачі освіти всіх рівнів, що обрали для опанування відповідну освітню програму неминуче залучаються до вивчення культурної спадщини країни, у якій будуть навчатися. Важливо це не лише для духовного та інтелектуального збагачення, а й для швидкої адаптації, комфортного проживання, гармонійного залучення в культурно-освітній контент країни. Безсумнівно, що всі студенти-іноземці, що обрали для навчання Україну знають про українську вишиванку, а перебування в КНР буде пов'язане з вивченням правлячих династій та Великою китайською стіною. Вивчення історії країни, традицій, свят, особливостей кухні, фольклорної спадщини дають можливість глибоко зрозуміти національну ідею, філософію народу. Сучасний учитель має бути обізнаний зі світовою культурною спадщиною, оскільки він закладає не лише усвідомлення причетності до соціуму, патріотизму, а й формує розуміння толерантного сприйняття цього світу й усіх людей, які населяють його.

Інтеркультурний напрям стратегічного розвитку педагогічної освіти може бути реалізований різними шляхами: через програми академічної мобільності викладачів і здобувачів освіти, через інтернаціоналізацію провідних освітніх галузей, підписання партнерських угод, розроблення планів спільних культурно-освітніх проєктів.

Знання інтеркультурних особливостей необхідне й для ухвалення ефективних управлінських рішень, оскільки сьогодні зникають стереотипи, що тривалий час асоціювалися з різними культурними традиціями, наприклад, щодо

активного навчання жінок чи щодо гендерної рівності у призначенні на керівні посади в освітніх закладах.

Важливим аспектом реалізації інтеркультурного напрямку в педагогічних університетах стає підтримка міжкультурної комунікації в усіх її видах і можливостях вияву. Міжкультурна комунікація (термін уведений Г. Трейгером і Е. Холлом) характеризується як окремий комунікативний процес між представниками різних культур, заснований на визначенні одним учасником культурної позиції іншого. Це обмін думками, інформацією, емоціями в контексті культурологічної проблематики. Для педагогічної взаємодії вкрай важливо вивчати іноземні мови, це розширює горизонти спілкування і повноцінної співпраці з міжнародними партнерами. Крім того, проведення наукових досліджень вимагає постійного вивчення наукового дискурсу з проблем наукового пошуку, визначення спільного і відмінного у вітчизняній та зарубіжній науковій думці щодо досліджуваних явищ. Євроінтеграція значно розширила можливості українських учених щодо зарубіжних публікацій, хоча й висуває до наукового доробку якісно нові вимоги, що потребує знову ж таки міжкультурної комунікації, яка допоможе з'ясувати точність визначення термінологічного поля, підходів до наукового пошуку, методів досліджень, інтерпретації результатів. У разі виникнення дискусії міжкультурна комунікація допоможе правильно сформулювати позицію та аргументовано довести власну точку зору [1; 4].

Отже, інтеркультурність як суспільне явище дозволяє стирати умовності й бар'єри в системі педагогічної освіти, робить її привабливою і відкритою. Наукові дослідження завдяки інтеркультурності стають більш ефективними, оскільки враховують світові тенденції й розробки.

Список використаних джерел:

1. Галицька М. М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2. С. 23–32.
2. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
3. Курбатов С. Університет світового класу як матеріалізація ідеї елітного навчального закладу ХХІ сторіччя. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 3 С. 11–18.
4. Триняк М.В. Інтеркультурна комунікація: освітній вимір. Монографія. Харків: ХНАДУ, 2010 248 с.
5. Bondarenko V. A. The role of language education in the formation of intercultural communication under conditions of globalization. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони»*. Серія: Гуманітарні науки. 2019. № 2(57). С. 32–36.

ДІТИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Маматова Зульфія Раїсівна

викладач Державного закладу

«Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Постановка проблеми. В освітньому просторі України та світу за останні роки набирає актуальність проблема навчання дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), розлади аутистичного спектру протягом останніх десятиліть привертають все більшу увагу фахівців різного профілю. Значущість цієї проблеми обумовлена, з одного боку низькою вивченістю практичних питань терапії та психолого-педагогічної корекції, а з іншого певними досягненнями в області клінічного вивчення дітей з розладами аутистичного спектру. У переважній більшості досліджень аутизм розуміється не як захворювання із звичайною для цієї категорії явищ етіологією, а як синдром, який описується як поєднання атипових поведінкових характеристик [2, с. 191].

Аналіз останніх досліджень і публікацій: За даними Міністерства освіти і науки України, близько 43% від загальної кількості шкіл організували інклюзивне навчання, створивши 18 687 інклюзивних класів, у яких на початок 2020/2021 навчального року навчалось 25 078 учнів, що майже у 10 разів перевищує аналогічні показники 2015 року. Відповідно до світової статистики, понад 1% від загальної кількості людської популяції мають порушення аутистичного спектру. В українських реаліях це близько 75,3 тис. осіб до 18 років із діагнозом «РАС». У сучасних наукових дослідженнях існує значне розмаїття напрямів наукових пошуків, пов'язаних із особливостями інклюзивного навчання учнів з РАС. Зокрема, висвітлюються психологічні (В. Синьов, Д. Шульженко), індивідуальні (К. Островська, Х. Сайко) та психолого-педагогічні аспекти інклюзивної освіти дітей з аутистичними порушеннями (В. Лобода, К. Островська, І. Островський) [3, с. 126].

Мета статті полягає у дослідженні адаптації дітей з РАС в умовах інклюзивного навчання, надання їм потрібний педагогічний супровід для продуктивного розвитку комунікативних здібностей такої дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аутизм – це загальне порушення розвитку, що позначається на вербальній і невербальній комунікації та соціальній взаємодії, а також ускладнює становлення адаптаційних процесів; розлади аутичного спектра в цілому виявляються у віці до трьох років. Інші характеристики, які часто пов'язують з аутизмом: обмежені повторювані стереотипні рухи, нетолерантність до змін навколишнього середовища або повсякденності, незвичайні реакції на сенсорні подразники. Залучення дітей з РАС у загальноосвітню систему є надзвичайно важливим, адже навчання в середовищі нормотипових однолітків дає змогу впливати на загальний розвиток учнів з аутистичними порушеннями, на підвищення рівня мовленнєвих,

комунікативних, соціальних та академічних навичок. Слід зазначити, що корекційно-відновлювальний процес у роботі з дітьми РДА дуже тривалий і потребує використання нетрадиційних методик; крім того, виникає серйозна проблема: особливості навчання аутичної дитини у школі, тому що більшість таких дітей, маючи певні природні здібності, потрапляють до загальноосвітніх шкіл, де на перших порах у них не виникає особливих проблем. Проблеми з'являються, коли дитина переходить до середньої шкільної ланки, адже у програму навчання вводяться нові предмети, для засвоєння яких необхідне логічне мислення та поступове розширення орієнтувань у навколишньому середовищі [1, с. 65].

Таким чином, враховуючи, що за результатами сучасних психологічних досліджень кількість дітей з РДА збільшується у геометричній прогресії, проблема психологічного та соціального розвитку аутичних дітей набуває більшої гостроти і потребує поглибленого вивчення та пошуку нових форм і методів роботи.

Включення дітей з РАС в масову освітню систему в дошкільному і в шкільному віці може мати значний вплив на їх розвиток, зокрема, підвищення рівня мовленнєвих і комунікативних навичок, навичок соціалізації та інтелектуального рівня. Діти з РАС характеризуються специфічним видом розладів мови і комунікації, здатністю і мотивацією до співпраці, сенсорним сприйняттям. Ключовими факторами в успішній інклюзії таких дітей є розуміння суті даного захворювання і вибір педагогічних методів для їх навчання [4, с. 217]

Можна розглядати два варіанти навчання дитини із РАС: інтеграція у звичайну школу і навчання в спеціальній школі або центрі для дітей з порушеннями розвитку. Зараз велика увага приділяється інтеграції дітей у звичайне середовище ровесників, про розвиток моделі інклюзивної освіти. І, без сумніву, інклюзія дітей з особливими потребами є прийнятою світовою моделлю, важливим пріоритетом у розвитку системи освіти в Україні. Інклюзивна освіта має подвійну цінність: з одного боку, вона допомагає дітям з особливими потребами з дитинства інтегруватися у звичайне соціальне середовище, сприяє виробленню в них належних соціальних навичок, з іншого – робить дитяче середовище чутливим до дітей з особливими потребами, з раннього віку вчить толерантності, взаємодопомозі. Проте потрібно враховувати що для того, щоб інклюзія стала позитивним досвідом, мусять бути забезпечені певні умови, інакше вона призведе до ситуації, коли дитина з РАС є лише фізично присутня у звичайній школі, але вона ані не інтегрована соціально, ані їй не забезпечено належної освітньої програми та усіх тих «спеціальних» умов і особливостей освіти та виховання. Якщо немає таких умов, інклюзивна освіта може призводити до негативних наслідків, супроводжуватися соціальним відкиненням дитини, насмішками, не забезпечувати її освітніх потреб, а відповідно лише посилювати соціальні проблеми.

Поведінкові проблеми дітей з РАС можуть іноді створювати значну перешкоду в проведенні уроків, й, отже, без належної допомоги спеціалістів

(психологів) учителя та інші діти можуть негативно сприймати дитину з РАС, що спричинятиме далі погіршення її проблем. Тому інтеграція справді має бути продуманою і підготовленою.

1. Належна освіта педагогів для роботи з дітьми з особливими потребами (розуміння особливостей дітей з РАС, володіння сучасними методиками навчання та ін.).

2. Наявність додаткового персоналу для роботи із дітьми з особливими потребами (наприклад, дитина може мати додаткового асистента чи ходити на додаткові (паралельні) уроки до іншого вчителя, який працює з дитиною наодинці чи з невеликою кількістю дітей).

3. Створення умов для застосування сучасних методик навчання (наочність, роздаткові матеріали, відповідна організація приміщення та ін.).

4. Наявність команди фахівців, додаткових фахівців-консультантів, які можуть забезпечити необхідні додаткові втручання (наприклад, психолога для проведення поведінкової терапії у разі специфічних проблем поведінки у школі).

5. Робота із середовищем здорових дітей (та їхніх батьків) – приготування їх до належного сприйняття дитини з особливими потребами, сприяння позитивному ставленню, попередження можливих негативних реакцій.

6. Забезпечення тісної співпраці між батьками та педагогом. Розвиток різних варіантів інклюзії залежно від потреб/особливостей дитини. Щодо цього останнього пункту, то йдеться про те, що існують різні можливості перебування дитини з РАС у звичайній школі – від повної інтеграції у звичайний клас до часткового перебування в класі з іншими дітьми на деяких уроках (малювання, музика та ін.) чи винятково на перерві й аж до навчання в окремому класі для дітей з особливими потребами. Школа потрібна дитині з аутизмом, напевно, більше, ніж будь-якому іншому, але вона і більше складна для нього, ніж для інших дітей. Разом з тим, питання про доцільність організації спеціальних класів для таких дітей важко вирішити однозначно. Дуже багато що говорить про те, що навчання дітей з аутизмом дійсно потребує нестандартного підходу. Вчителю необхідно враховувати їх особливий темп роботи, труднощі організації уваги. Їм потрібно відповідне улаштування шкільного життя з ретельно продуманим функціональним простором класу, робочого місця, стійким порядком занять та відпочинку. Тільки в таких умовах адаптація та інтеграція дитини з РАС в умовах інклюзії може бути максимально ефективною [3, с. 127].

Висновки: Адаптація дітей з РАС в умовах інклюзивного навчального простору має певні складності через особливість розвитку таких дітей. При забезпеченні належних умов діти можуть одержати середню освіту відповідно до своїх потреб і можливостей, набути певні навички спілкування, соціалізації, отримання уявлень про норми, правильну поведінку. Оскільки саме порушення соціальної адаптації перешкоджає розвитку дитини з розладами аутистичного спектру, то навчання в інклюзивному середовищі володіє корекційно-розвиваючим потенціалом та одночасно сприяє корегуванню порушень розвитку та загального розвитку дитини з розладами аутистичного спектру.

Список літератури:

1. Мартинчук О., Скрипник Т., Бірюкова К. Розвиток емоційного інтелекту учнів інклюзивних класів: ресурси технології «класний менеджмент». Освітологія. 2020. Вип. 9. С. 62–74.
2. Синьов В., Шульженко Д. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2017. Вип. 9 (2). С. 190–205.
3. Синьов В., Шульженко Д. Інклюзивні проблеми дітей з аутистичним спектром порушень в загальноосвітній школі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2016. Вип. 32 (2). С. 125–129.
4. Скрипник Т. Стратегії класного менеджменту для інклюзивного простору. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2017. Вип. 9. С. 215–223.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Непомняща Ірина Миколаївна,

Кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методики дошкільної освіти
ДЗ «Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського»

Сучасній Україні потрібні фахівці дошкільної освіти нової формації з конкурентно придатним рівнем освітнього світогляду, мислення, творчості для досягнення єдиної мети – формування гармонійно розвиненої особистості дитини. Нові соціально-економічні, національно-духовні та політичні реалії, орієнтація української освіти на демократичні принципи та особистісно-орієнтований підхід, реорганізація системи дошкільної освіти зумовлюють необхідність змін і в системі підготовки фахівців дошкільної освіти. Можна з упевненістю стверджувати, що цим змінам будуть позитивно сприяти інноваційні технології навчання, які мають беззаперечний психолого-педагогічний потенціал у якісному професійному та особистісному зростанні майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Питання супроводу вивчали такі науковці, як Г. Бардієв, М. Батіянова, А. Богуш, І. Валітова, Н. Глуханюк, В. Зінченко, В. Кузьменко, І. Печенко, Т. Савченко, І. Трубавіна та ін. Вирізняють такі різновиди супроводу: психологічний, педагогічний, комунікативний, мовленнєвий, методичний, соціальний, моніторинговий тощо. Головною причиною застосування супроводу є переорієнтація застарілих поглядів на особистість, орієнтацією на розвиток особистості і суспільства як самоцінності освіти; розгляд і зміцнення її внутрішнього «Я» в усіх напрямках, наповнення новим змістом методів індивідуального та диференціального підходів щодо процесу освіти, які забезпечують найдоцільніший вибір розвитку окремої особистості. Розглянемо поняття «супровід». У тлумачному словнику знаходимо таке визначення поняття «супровід» - це «дія, яка опредмечена від дієслова «супроводжувати», тобто «проводжати, супроводжувати, йти разом для проводжання, проводжати, слідувати» (Даль, 1991). С. Гончаренко потлумачує як дію зі значенням супроводжувати, супроводити; те, що супроводить якусь дію, явище; поєднання дії з іншою, побічною дією; та додавання чогось до чогось, доповнення до чогось (Гончаренко, 1997). На противагу їм Є. Козакова підкреслює, що «супровід – це метод, який забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору» (Козакова, 2001: 9-14).

Учена Є. Іванова окреслює, що досліджуване поняття як «певну гарантію для дитини і батьків в отриманні допомоги і підтримки на весь період супроводу» (Іванова, 2001: 13). А отже, засновником концепції супроводу є твердження про те, що центром проблеми розвитку окремого суб'єкта є і він сам, і його родина, і оточення. результати пошуково-розвідувального етапу експерименту. Результати пошуково-розвідувального експерименту засвідчили необхідність розробки методики констатувального експерименту задля формування професійно-методичної спрямованості підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми передшкільного віку.

Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки майбутнього педагога ЗДО – це цілісна, системно організована діяльність із соціальнопсихологічними й педагогічними умовами успішного навчання й розвитку кожного студента, у зануренні його в освітній процес ЗВО. Поодинокими завданнями психолого-педагогічного супроводу можна окреслити: створення умов для успішної адаптації до освітньої діяльності студентів ЗВО; сприятливі умови формування готовності до усвідомленого сприйняття вимог, функцій обраної професії, співвідношення їх із власними здібностями, можливостями, індивідуально-типологічними особливостями; формування професійної компетентності, культури як індивідуального і професійного збагачення; психолого-педагогічна допомога у засвоєнні дотичних методів отримання, переробки інформації в освітньому просторі та подальшого її застосування через практичну діяльність; створення умов для формування адекватної професійно-особистісної «Я»-моделі, впевненості у своїх силах, творчому потенціалі, здатності до міжособистісних стосунків; аргументація та пошук індивідуального стилю у професійній сфері; розробка та впровадження рекомендацій щодо організації самостійної освітньої діяльності; навчання прийомам саморегуляції, самоконтролю, формування установок на саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту тощо.

Завдання психолого-педагогічного супроводу реалізуються в єдності науково-теоретичної, методичної та практичного складника підготовки майбутніх вихователів ЗДО, які закладено в навчальному плані.

Усі навчальні дисципліни впливають на формування складових компонентів професійної готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Але провідна роль у професійній підготовці належить циклу дисциплін професійної та практичної підготовки («Дошкільна лінгводидактика», «Методика ознайомлення дітей із соціальним і предметним довкіллям у ЗДО», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у ЗДО», «Методика навчання дітей української мови в ЗДО», «Методика викладання дошкільної лінгводидактики»). Сюди ж належить і педагогічна практика, яка є головним компонентом і результатом формування професійної готовності майбутніх фахівців у ЗДО. На кожному етапі професійного становлення майбутнього фахівця в умовах ступеневої підготовки передбачені різні види практики, у результаті яких студенти набувають відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. На кожному з них передбачено конкретні завдання та

зміст педагогічної практики, оволодіння студентами відповідними професійними функціями.

На етапі пошуково-розвідувального експерименту було проведено анонімне анкетування студентів 1-4 курсів заочної форми навчання, студентів-магістрантів 1-2 курсів денної та заочної форми навчання, з метою з'ясування стану розробленості методики психолого-педагогічного супроводу формування професійно-методичної спрямованості підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми передшкільного віку. В результаті здійсненої роботи дійшли висновку про необхідність застосування психолого-педагогічного супроводу.

Психолого-педагогічний супровід використовувався задля визначення і формування позитивного професійно-особистісного «Я», впевненості у власних можливостях, своєму творчому розвитку, самостійності у прийнятті позитивних рішень, у визначенні своєї життєдіяльності.

Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки майбутнього педагога ЗДО – це цілісна, системно організована діяльність, у процесі якої створюються соціально-психологічні й педагогічні умови для успішного навчання й розвитку кожного студента в освітньому середовищі ЗВО. Необхідним також є посилення гуманістичного-особистісного спілкування педагога у процесі навчання у ЗВО. Такі загальні дані свідчать про високу мотивацію сучасних студентів до педагогічної діяльності, бажання професійного самовдосконалення та саморозвитку, орієнтацію на збагачення професійної компетентності новітніми науковими досягненнями, а також здійснення власних науково-методичних досліджень.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання. Початкова школа. 2004. №3.
2. Богущ А. М. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійно-спрямованого мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти. Зб. наук. пр. Пед. науки. М-во освіти і науки України, Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2014. Вип. 65. С. 220–224.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. Зимянський А. Особливості створення моделі психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога. Молодь і ринок. 2016. № 5 (136).
5. Казакова Е. И. Сопровождение развития – новая образовательная технология. Психологопедагогическое, медико-социальное сопровождение развития ребенка. В 2-х частях. СПб., 2001. Ч.1.
6. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х томах / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. К.: АКОНІТ, 1999. Т. 4. 684 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Олефір Наталія Віталіївна,

старший викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
м. Дніпро, Україна

Одним із основних завдань навчання та виховання дітей з порушеннями слуху є забезпечення можливості для адаптації в соціальному середовищі, підготовки до трудової діяльності, самообслуговування, самозабезпечення і сімейного життя.

Зрозуміло, що досягти вказаної мети без надання необхідних корекційно-розвиткових послуг практично неможливо, бо, насамперед, вони є необхідною умовою якісного навчання дітей глухих та зі зниженим слухом.

У листі МОН України від 19.09.2017 року № 1/11 – 9320 «Про організацію корекційно-розвиткової роботи з дітьми із порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначено, що одним із провідних напрямів навчально-виховної роботи з дітьми з порушеннями слуху (глухих та зі зниженим слухом) є надання комплексних реабілітаційних послуг шляхом проведення системи корекційно-розвиткових занять [3].

Корекційно-розвиткові заняття – це комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення [4].

Для дітей з порушеннями слуху корекційно-розвиткові заняття проводяться за напрямками: розвиток слухового сприймання, розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання, формування вимови, ритміка, лікувальна фізкультура [3].

Основними завданнями корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями слуху є:

- розвиток особистості (когнітивної, емоційно-вольової, ціннісно-мотиваційної і поведінкової сфер) та формування комунікативних навичок за допомогою усної та жестової мов;
- удосконалення навичок спілкування на слухозоровій основі (використання збережених аналізаторів та розвиток слухового/слухо-зоро-тактильного сприймання), сприймання та продукування мовлення;
- подолання вторинних порушень пізнавальної діяльності;
- розширення поняття про оточуюче середовище, поповнення запасу словесних та жестових одиниць;
- посилення слухового компоненту в умовах слухозорового та вібраційного сприймання мовлення [3].

Сьогодні існує низка програм, технічних засобів та ресурсів, які допомагають дітям з особливими освітніми потребами в навчанні.

Основними типами засобів інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються для навчання дітей з порушенням слуху, є такі:

- стандартні технології – наприклад, комп'ютери, що мають вбудовані функції налаштування для осіб з особливими освітніми потребами;

- допоміжні технології: слухові апарати, пристрої для читання з екрану, клавіатури зі спеціальними можливостями, та ін. Допоміжні технології – це пристрої, продукти, обладнання, програмне забезпечення або послуги, спрямовані на посилення, підтримку або поліпшення функціональних можливостей людей з обмеженими можливостями здоров'я [1, с. 179].

Останнім часом як ефективний засіб індивідуалізації процесу навчання найчастіше використовуються педагогічні комп'ютерні технології. Вчителі закладів освіти використовують комп'ютерні корекційно-навчальні програми, які розраховані для навчання дітей з порушенням слуху. Використання таких програм потребує розробки корекційними педагогами спеціального методичного підходу, що враховує загальні закономірності і специфічні особливості дитини [2, с. 382].

Значний інтерес фахівців викликає комп'ютерна корекційно-навчальна програма «Живий звук». Цей комплекс призначений для проведення індивідуальних корекційних слухомовленневих занять, як в спеціальних дошкільних та шкільних закладах для дітей з порушеннями слуху та мовлення, так і в закладах освіти з інклюзивним навчанням. Комплекс «Живий звук» включає в себе спеціально підготовлений набір навчально-корекційних програм, які спрямовані на допомогу дітям з порушенням слуху та мовлення різного ступеня тяжкості та походження [2, с. 383].

Комп'ютерні технології в корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми, які мають порушення слуху, пов'язані з такими специфічними напрямками як розвиток мовлення, формування вимови, розвиток слухового сприймання та ін. Вони є значним чинником та резервом розвитку дитини, формування у неї здатності до самостійності, самовдосконалення, самореалізації та самооцінки.

Корекційний і навчальний матеріал, який демонструється на екрані комп'ютера в яскравому, цікавому та доступному для дитини вигляді, викликає інтерес та привертає її увагу. У цьому випадку застосування ІКТ стає особливо доцільним і корисним навчальним інструментом, оскільки дозволяє надавати дитині інформацію в привабливій та зрозумілій формі. Це прискорює запам'ятовування змісту, робить його осмисленим та довготривалим [5, с. 237].

Зміст комп'ютерних сурдологопедичних програм спрямований не лише на формування знань, умінь та подальше їх розширення, а й на розвиток важливих для становлення особистості дитини якостей: цілеспрямованості, самостійності, посидючості, вміння організувати й оцінювати свою діяльність, на збагачення позитивних емоцій та підняття настрою, на виховання певних морально-етичних, вольових і естетичних якостей [5, с. 247].

Таким чином, підвищити ефективність корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями слуху в закладах освіти допоможе використання в освітньому процесі комп'ютерних технологій, які враховують закономірності та

особливості розвитку дітей. Вони відіграють важливу роль для компенсації та корекції порушень слуху у дітей і забезпечують вирішення багатьох завдань.

Список літератури:

1. Мотуз Т. В., Пасічник Л. В., Баранець Я. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в інклюзивному середовищі закладу освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 2, 2021. С. 172-181.

2. Олефір Н. В. Використання комп'ютерної корекційно-навчальної програми «Живий звук» у процесі роботи над формуванням вимови та розвитком слухового сприймання у дітей з порушенням слуху. *Trends of development modern science and practice* : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Стокгольм, Швеція, 16-19 листоп. 2021 р. Стокгольм, Швеція, 2021. С. 382-386.

3. Про організацію корекційно-розвиткової роботи з дітьми із порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах : лист МОН України від 19.09.2017 р. № 1/11 – 9320. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-korekcijno-rozvitkovoyi-roboti-z-ditmi-iz-porushennyami-sluhu-yaki-navchayutsya-u-zagalnoosvitnih-navchalnih-zakladah> (дата звернення: 31.10.2022)

4. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги. URL: <https://sites.google.com/view/kzmirc/діяльність-ірц/психолого-педагогічні-та-корекційно-розвиткові-послуги> (дата звернення: 31.10.2022)

5. Таранченко О. М., Литовченко С. В., Федоренко О. Ф. Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасні тенденції та технології : навч.-метод. посіб. Київ, 2018. 284 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ТА ПРАЦЕЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО

Петліченко Ксенія Валеріївна

Бакалавр

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до фізичної підготовленості людей, адже саме рівень здоров'я нерідко є головним чинником працездатності людини.

Фізична підготовка людини з урахуванням біологічного віку завжди була напрямком наукових досліджень, який не залишав байдужими науковців багатьох країн світу в різні часи.

Період навчання на сучасному етапі є складним і тривалим процесом та вимагає величезних витрат фізичних зусиль, емоційної стійкості.

Завдання фізичного виховання у закладах вищої освіти характеризуються оздоровчою і спортивною спрямованістю, забезпеченням нормального фізичного розвитку особистості на засадах індивідуалізації змісту, засобів та методів фізичної культури і спорту. Це пов'язано з негативними змінами у стані здоров'я, руховій активності та фізичній підготовленості молоді, яка навчається. Особливого значення в цьому контексті набуває питання розвитку рухових здібностей – індивідуальних, генетично обумовлених у розвитку якісних ознак моторики, що визначають успіх у трудовій, фізкультурній та спортивній діяльності. Гармонійний фізичний розвиток людини це мета і результат якісного фізичного виховання [1].

Навчальний процес з фізичного виховання представляє собою складну систему і об'єднує багато компонентів: культуру рухової активності, загартування, дихання, харчування, масаж, медитацію, використання факторів природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6] свідчить про те, що у переважній більшості студентів немає потягу до занять фізичною культурою та спортом. Основна причина – відсутність диференційованого підходу до характерних вправ і навантажень, що пропонуються студентам, для стимулювання до занять. Традиційна система фізичного виховання не вирішує у повному обсязі проблему оптимізації фізичної підготовленості, фізичного стану та формування мотиваційної сфери, а передбачені програмою 4 години на тиждень обов'язкового курсу фізичного виховання потребують підвищення інтенсивності та ефективності впливу на студентів [7]. Аналіз останніх досліджень показує, що вчені стурбовані станом здоров'я студентів і рівнем організації фізичної культури і спорту у ЗВО України. Так, Т. Круцевич [2] і Н. Пангелова [8] називають ситуацію,

що склалася зі здоров'ям студентської молоді «катастрофічною», а «сучасна система фізичного виховання, на думку Т. Круцевич [2], М. Саїнчук [9], перебуває в занепаді».

У процесі навчальної діяльності, ряд негативних факторів, впливаючи на системи організму студентів, викликають не тільки відхилення в стані здоров'я, але і провокують хронічні стани.

Відомо, що для всебічного і особистісно-орієнтованого розвитку людини необхідна фізична культура. Даний факт набуває особливу актуальність в умовах сучасного світу, в якому гіпокінезія і психічне виснаження характерне для більшості людей. У сучасній молоді недостатньо розвинене мотиваційно-ціннісне ставлення до занять фізичними вправами, що свідчить про необхідність подальшого пошуку ефективних шляхів формування у студентів активно-позитивного ставлення до занять [2].

Вивчення організації фізичного виховання у ЗВО виявило, що активність студентів на заняттях фізичного виховання значно нижче і різниться з цільовими настановами навчально-виховного процесу. Така різниця викликає протиріччя між вимогами до особистості та професійної підготовки майбутніх фахівців і реальним рівнем їхнього розвитку у процесі занять фізичною культурою і спортом [2].

Мета дослідження: дослідити рівень фізичної підготовленості та працездатності студентів ЗВО

Результати дослідження. Дослідження проводилось в період з жовтня 2021 року по жовтень 2022 в рамках навчального процесу на заняттях фізичного виховання.

В ньому взяли участь 7 студентів і 7 студенток.

З метою визначення рівня розвитку рухових якостей студентів проводилося тестування. В його програму були включені такі тести: біг на 100 м, підтягування в висі на перекладині за 1 хв., 12-хвилинний біг (тест Купера), човниковий біг 4×9 м, нахил тулуба вперед з положення сидячи.

Для визначення фізичної працездатності та функціонального стану серцево-судинної системи студентів був застосований Гарвардський степ-тест.

Показники досліджуваних фізичних якостей та Гарвардського степ-тесту у дівчат та хлопців представлені в таблицях 1 та 2.

Дані таблиці 1 свідчать, що на початку дослідження майже всі показники розвитку фізичних якостей відповідали оцінці «задовільно». Показники Гарвардського степ-тесту також дорівнюють оцінці «задовільно».

Порівняння досліджуваних показників дівчат на початку та наприкінці дослідження показало, що всі вони зазнали позитивних змін, але достовірності відмінностей між ними не спостерігалось ($p \geq 0,05$). Виключення складають показники гнучкості, які змінилися достовірно ($p \leq 0,05$).

Таблиця 1

Показники функціонального стану дівчат на початку та наприкінці дослідження

№ з/п	Назва тесту	На початку дослідження X±S	Наприкінці дослідження X±S	t	p
1	Спринтерський біг 100 м, с	14,43±0,44	14,11±0,22	0,65	≥0,05
2	Підтягування у висі (1 хв.), кіл-ть разів	14,14±3,70	20,3±6,29	0,84	≥0,05
3	Тест Купера – 12-хвилинний біг, м	2450±444,44	2765,714±440,74	0,50	≥0,05
4	Човниковий біг 4×9 м	10,7±1,04	9,34±0,4	1,22	≥0,05
5	Нахил тулуба з положення сидячи, см	5,42±2,6	13,3±2,6	2,14	≤0,05
6	Стрибки через скакалку за 30 с (разів)	84,7±21,5	97,6±16	0,5	≥0,05
7	Гарвардський степ-тест	69,85±6,3	75,6±3,70	0,8	≥0,05

Аналіз змін результатів тестування дівчат свідчить про те, що у бігу на 100 м приріст склав 2,27%, у підтягування у висі – 43,6%, у тесті Купера – 12-хвилинний біг – 12,9%, у човниковому бігу 4×9м – 14,6%, у нахилі тулубу вперед з положення сидячи – 144,9%, у стрибках через скакалку за 30 с – 15,23%. Показники Гарвардського степ-тесту підвищилися на 8,22%.

Аналіз показників, представлених в таблиці 2, показав, що у хлопців вони також зазнали позитивних змін.

Таблиця 2.

Показники функціонального стану хлопців на початку та наприкінці дослідження

№ з/п	Назва тесту	На початку дослідження X±S	Наприкінці дослідження X±S	t	p
1	Спринтерський біг 100 м, с	14,06±0,7	13,9±0,41	0,64	≥0,05
2	Підтягування у висі (1 хв.), кіл-ть разів	14,6±5,55	23,71±7,40	0,84	≥0,05
3	Тест Купера – 12-хвилинний біг, м	2541,43±592,6	3000±277,8	0,50	≥0,05
4	Човниковий біг 4×9 м, с	10,61±10,04	9,3±0,41	1,22	≥0,05
5	Нахил тулуба з положення сидячи, см	8,85±3,70	15±2,22	1,42	≥0,05
6	Стрибки через скакалку за 30 с (разів)	74,43±22,22	101,86±14,44	0,48	≥0,05
7	Гарвардський степ-тест	72,3±5,92	81,14±4,44	1,20	≥0,05

Слід відмітити, що достовірності відмінностей в жодному з них не відмічалось (p≥0,05).

Аналіз змін результатів тестування хлопців показав, що у бігу на 100 м спостерігався приріст 1,15%, у підтягуванні у висі – 38,%, у тесті Купера – 12-хвилинний біг – 16,7%, у човниковому бігу 4×9м – 14%, у нахилі тулуба вперед з положення сидячи – 68,54%, у стрибках через скакалку за 30 с – 37%. Зміни зазнали і показники Гарвардського степ-тесту, приріст склав 12,23%.

Порівняння змін, що відбулися протягом дослідження, свідчать про більш значний приріст показників витривалості, швидкісно-силових здібностей та фізичної працездатності у хлопців. Всі інші показники зазнали більш значних змін у дівчат.

Висновки. Результати дослідження свідчать про позитивний вплив занять фізичного виховання на рухову підготовленість та працездатність студентів. Зміни, що відбулися протягом дослідження, достовірності відмінності ні у дівчат, ні у хлопців не зазнали ($p \geq 0,05$). Виключення складають показники гнучкості у дівчат, які змінилися достовірно ($p \leq 0,05$).

Список літератури:

1. Druz V.A., Iermakov S.S., Nosko M.O., Shesterova L.Ye., Novitskaya N.A. The problems of students' physical training individualization. *Pedagogic, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2017. Т. 21. № 2. С. 4-12
2. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання/Методика фізичного виховання різних груп населення. Під-к для студентів вищих навчальних закладів фізичної культури і спорту. К. : Олімпійська література, 2008. Т2. 448 с.
3. Булатова М. М. Твій перший олімпійський путівник. 3-є вид., К. : Олімпійська література, 2010. 108 с.
4. Куц О. С., Кузнецова О. Фізична активність та розумова працездатність студентів. *Молода спортивна наука України*. 2006. С. 136-142
5. Волков В. М., Терещенко О. Контроль і оцінка фізичної підготовленості студентської молоді : навч.-метод. посіб. К. : Нора-Друк, 2006. 65 с.
6. Пилипей Л. П., Шаповал М. С. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів засобами хокею на траві. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту*. Харків, 2010. № 1. С. 100–104.
7. Салатенко І. О. Основні напрямки вдосконалення системи фізичного виховання студентів вузів. *Мат-ли XI Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених : у 2 т. СумДПУ імені А. С. Макаренка*. Суми, 2011. Т.1. С. 138-140.
8. Пангелова Н. Е., Пангелов Б. П. Проблемы профессиональной подготовки будущих специалистов в учебных заведениях туристической отрасли Украины. ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды». Переяслав-Хмельницкий, 2017. 18 с.
9. Саїнчук М. Обрис кризи в освіті навчальної фізичної культури в навчальних закладах. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2016. № 3. С. 85-89.
10. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України / за ред. М. Д. Зубалія. 2-е вид., перероб. і допов. К., 1997. С. 35.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ЯК НОВІТНІЙ СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Полубоярина Ірина Іванівна

доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри мистецької освіти та гуманітарних дисциплін
Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського

Бондарєва Олена Наумівна

концертмейстер кафедри
Вокально-хорової підготовки вчителя
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Афанасенко Лариса Миколаївна

концертмейстер кафедри
Вокально-хорової підготовки вчителя
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

У країнах Західної Європи та світу з 70-х років ХХ-го сторіччя стала зароджуватися та розвиватися інклюзивна освіта. Основою цього процесу стала у грудні 1975 року Генеральна Асамблея ООН, яка ухвалила Декларацію про права інвалідів. В цьому документі зазначається, що особи-інваліди, незважаючи на причину, характер і складність їхніх вад або порушень, мають ті ж самі права, що й їхні співгромадяни того ж віку [7].

Слід зазначити, що у всіх нормативно-правових документах, які стосуються життя та освіти людей з вадами заявлено, що такі особи мають отримувати необхідну підтримку, яка б дала змогу максимально виявити їм свої можливості й здібності та прискорила процес їхньої інтеграції у суспільство [6].

Зокрема, на 48 сесії Генеральної Асамблеї ООН, 20 грудня 1993 року визначено та затверджено основні шляхи реалізації права рівних можливостей на отримання освіти особам з обмеженими можливостями здоров'я.

Так, за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, у місті Саламанці у червні 1994 року були зазначені методологічні засади педагогіки інклюзивної освіти. Такий підхід до навчання осіб з фізичними вадами має багато переваг, а саме:

1. В навчальних групах разом здобувають освіту студенти та учні із звичайними та особливими освітніми потребами.

2. Здорові особи отримують повне уявлення про те, які проблеми постають перед людьми з обмеженими можливостями здоров'я, як наслідок, у них формується така якість як толерантність;

3. Людям з обмеженими фізичними можливостями надається багатогранна соціальна підтримки;

4. Для держави таке навчання коштує відносно недорого у порівнянні з освітою у спеціалізованих школах.

Метою роботи є визначення витоків виникнення інклюзивної освіти в Україні та світі; розкриття теоретичних засад педагогіки інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. У країнах світу до інклюзивного навчання існує декілька підходів, а саме:

Перший підхід. Від сегрегації до десегрегації шкіл. Під сегрегацією розуміють розміщення державними органами дітей з особливими освітніми потребами у спеціальні навчальні заклади. Це змушує таких осіб вести ізольоване життя.

Другий підхід. Розширення доступу до освіти особам з фізичними вадами.

Третій підхід. Інтеграція як приведення у відповідність потреб дітей, у яких відзначаються психічні й фізичні вади із системою національної освіти.

Четвертий підхід. Мейнстрімінг (від англ. mainstream, тобто вирівнювання, приведення до певного рівня). Мейнстрімінг належить до такої соціально-освітньої стратегії, коли особи з обмеженими можливостями здоров'я спілкуються з однолітками на святах, у рамках різних святкових програмах, незважаючи на те, що вони навчаються разом у загальноосвітній школі. Це зроблено для розширення соціальних контактів, але не для досягнення освітніх завдань.

П'ятий підхід. Інклюзія (від англ. inclusion - включення). Інклюзія – це реформування школи, закладу вищої освіти, перепланування навчальних приміщень і приведення навчальних програм до потреб осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Такі освітні осередки мають не лише забезпечити високоякісною освітою всіх осіб, а й сприяти усуненню дискримінаційних установок і настроїв, створювати сприятливу атмосферу у громадах для розвитку інклюзивного суспільства, змінюючи перспективи соціальної адаптації [2].

Далі слід зазначити, що становлення сучасної інклюзивної освіти в Україні відбувалося у декілька етапів:

Перший етап - усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з вадами у здоров'ї (XI-УІІ ст. до н.е. – XI століття).

Другий етап – усвідомлення необхідності навчати частину дітей з особливими освітніми потребами (XII ст. - початок ХХ-го ст.).

Третій етап – доцільність навчання трьох категорій дітей з вадами у здоров'ї: з порушенням слуху, зору і інтелектуальною відсталістю, створення диференційованої системи спеціальної освіти (сегрегації) (початок ХХ ст. – середина 1960 р.).

Четвертий етап – можливість навчати всіх дітей з порушеннями у здоров'ї та розвитку (інтеграція) (середина 1960-х р. – середина 1980-х р.).

П'ятий етап – інклюзивне навчання (середина 1980-х р. донині) – включення осіб з обмеженими можливостями здоров'я в освітній процес закладу загальної середньої освіти та вищої освіти. [3].

На думку З.М. Шевців історія розвитку і становлення інклюзивного навчання у країнах західної Європи та США охоплювала наступні етапи:

- 1) початок ХХ-го століття – середина 60-х років – так звана «Медична модель». За цією моделлю, людина з вадами розвитку, якій необхідно медичний догляд та лікування, тому є більш корисним здійснювати його й в спеціальній установі;
- 2) другий етап, середина 80-х років ХХ-го століття – так звана «Модель нормалізації» - інтеграція. У європейських країнах, зокрема в Скандинавії, з'явилося поняття «нормалізація» як протилежність «медичної моделі». Така «модель нормалізації» вміщувала у собі нове бачення людини з особливостями розвитку і акцентувала увагу спеціалістів на виховання цієї людини в дусі суспільних норм, прийнятих у той чи іншій державі. Це поняття було прийнято в США і Канаді і стало підґрунтям формування норм культурного життя тих, хто раніше був виключений із соціуму. Такий процес призвів до інтеграції осіб з особливостями розвитку в звичайне середовище. [2]

Отже, слід зробити підсумки, система інклюзивної освіти у світі мала розвиток і рушила від «Медичної моделі» до моделі інтеграції, повного включення осіб з особливими освітніми потребами в освітнє середовище навчального закладу. Треба констатувати, що на допомогу в навчанні студенту чи учню з особливими потребами повинна прийти адміністрація, куратор групи, класний керівник, усі викладачі, медичний працівник, практичний психолог навчального закладу та обов'язково батьки та родина такої особи.

Наприкінці слід звернутися до викладачів навчальних закладів де навчаються особи з особливими освітніми потребами із таким закликом: розвиток системи інклюзивної освіти України на сучасному етапі конче потребує включення в освітній процес інноваційних форм, методів, засобів та технологій навчання. Тому науково-педагогічним та педагогічним працівникам варто бути більш сміливими та активно експериментувати у напрямку впровадження розроблених нових технологій навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Література

1. Чайковський М. Є. Теорія і практика соціальнопедагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. спеціальність: дис... док. пед. наук : 13.00.05. Старобільськ, 2016. 456 с.
2. Шевців З. М. Концепція формування соціальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи. Теорія та методика управління освітою: електрон. наук. фак. вид. 2017. № 1 (19). URL: <http://tme.umo.edu.ua/>. (Дата звернення: 11.05.2017).
3. Шевців З. М. Критерії сформованості соціальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в умовах загальноосвітньої школи. Наукові записки. / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. 2017. № 1. С. 42–48.
4. Шевців З. М. Соціально-педагогічна діяльність як навчальний предмет. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки РДГУ. Випуск 35 З. Рівне, 2006. С.35-38.
5. www.clientcenter.youcandohat.com/wwwdev/ccds/uk/components.php - офіційний сайт проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»

6. <http://www.canada-ukraine.org/> — Електронний Канадсько-український журнал спеціальної педагогіки, 262 розміщений на сайті Канадсько-української дослідної групи (CURT).
7. <http://www.everychild.org.ua/> — сайт представництва міжнародної неурядової організації “Кожній Дитині” в Україні Матеріали сайту Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=4>.

МЕЛОДИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТРАДНОЇ ПІСНІ II ПОЛ..20 СТ.

Полякова Наріна Василівна

Викладач кафедри музичного мистецтва,
Миколаївського Національного Університету ім. В.О.Сухомлинського

Тютенко Анна Олегівна

Викладач кафедри музичного мистецтва,
Миколаївського Національного Університету ім. В.О.Сухомлинського

Поряд з академічним мистецтвом протягом ХІХ-ХХ ст. розвивається естрадний спів. Розвитку естради в Україні у 80-90х роках сприяли багато українських виконавців, таких як Софія Ротару, Назар Яремчик, Павло Зібров, а також творчість аранжувальників, піснярів, таких як: Д.Гершензона, Ю.Рибчинського, Є.Рибчинського, І.Поклада, твори яких виконуються й досі, та мають великий попит на сучасній естраді. Саме завдяки таким людям, естрада досягла високого рівня розвитку в Україні. Ми вважаємо, що в Україні мають проходити як умога більше музичних фестивалів(такі як були у 2000-х): **«Червона рута»** (м.Київ), **«Оберіг»** (м.Луцьк), **«ДОЛЯ»** (міжнародний пісенний фестиваль Чернівці (1992-1998), Трускавець (1999-2006. 2021), Київ (2007-2020), **Каштани Києва»** (фестиваль молодих виконавців м.Київ) та інші. Завдяки яким могли відкриватися нові таланти.

Естрада (з французької - estrade) – вид сценічного мистецтва, який включає в себе різноманітні жанри вокальної та інструментальної музики, хореографії, театру. Естрадна вистава складається з номерів – окремих закінчених виступів одного або декількох артистів. Для естради є характерним пряме спілкування артистів з глядачами, часто від власної особи.

Естрада походить від виступів середньовічних вуличних артистів і спектаклів у балаганах. Другим її джерелом вважають ДИВЕРТИСМЕНТИ (з фр. – divertissement – «розваги») – додаткові сцени, які в ХVІІ – ХVІІІ ст.. вводились між діями музичного або драматичного спектаклю (або проходили після нього). Мистецтво естради в середині ХІХ ст. розвивались також в мюзиклах (music hall – музичний зал), які пішли від спектаклів у англійських тавернах. Один із найвідоміших –»Стар-мюзік-хол»,заснований 1832 р. в Болтоні «Великобританія»

Музична естрада включає в себе різноманітні жанри легкої музики – обробки відомих симфонічних творів, уривки з оперет, пісні і тому подібне.

В ХХ ст. мистецтво естради збагатилося джазовою і поп-музикою. Найбільший розвиток естрадна музика отримала в США, де була тісно пов'язана з потужною індустрією розваг і шоу-бізнесу. Творчість Френка Сінатри, Барбари Стрейзанд, Бретта Міллера і багатьох інших.

Терміни «естрада», «естрадний спів», «естрадний репертуар» з'являються лише на початку ХХ ст. А до цього часу естрадні жанри називали «легкими». Мистецтво естради своїми витокami закорінене у селянському та фольклорі

Період першої половини ХІХ ст. пов'язаний із впливами західноєвропейської музичної культури, в лоні якої формується новий демократичний кафе-стиль «кабаре» з характерними жанрами літературної пародії, шансону-балади та куплетної пісні з рефреном.

На початку 80х років українська традиційна естрадна пісня переживає критичний період, що виявляється у переважанні російськомовного репертуару.

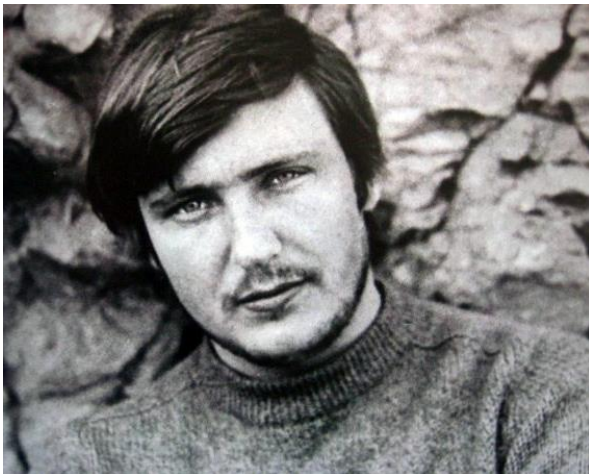
В цей час відомою та значущою для розвитку української естради стала творчість гурту «Тріо Маренич». Цей колектив підніс естрадну пісню на якісно високий рівень, мав вплив на подальший розвиток професійної камерної вокальної лірики, багато в чому випередив відродження акустичної музики (авторська пісня).

Мелодика естрадної музики

Будь-який рух мелодії – це певна послідовність мелодичних інтервалів, вони мають пряме відношення до характеру мелодії, та вираження образного змісту. Як казав Б.Асаф'єв: «з інтонаційної точки зору кожен інтервал досягає (усвідомлюється) слухом, і мелодія в цілому є виявом інтервалів.

Будь-яка звуковисотна лінія виявляється чергування інтервалів, визхідних і низхідних рухів, стрибків, різних видів повторення звуку різної та однакової тривалості, мотивів, фраз. Від таких використаних елементів залежить характер мелодії, а також горизонтальний малюнок мелодії. Проте повноцінна мелодія виникає тоді, коли в своєму поступовому русі мелодична лінія неодноразово змінює свій напрямок. Ще Гвідо д'Ареццо (ХІст.) відмічає: *«Движение тонов совершается посредством арсина и тезиса, то есть посредством восходящего и нисходящего движения: на основе этих двух движений, а именно арсина и тезиса, строится всякая невма».*

Українська естрада ІІ пол.. 20 ст. повна талантів, як виконавців так і композиторів ,тому ми пропонуємо розглянути кілька творів **Володимира Івасюка** .

Цей композитор народився на Буковині в родині викладачів. В чотири роки вже грав в оркестрі народних інструментів. В п'ять років пішов навчатися в місцеву музичну школу.

У 1965 р. створив «**Буковину**» - один із перших українських ВІА(Вокально-Інструментальних Ансамблів). Тоді ж з'явилися пісні, що принесли на конкурсах самодіяльності принесли йому успіх. У жовтні 1970 р.

українське телебачення транслює його пісні, такі як : «Водограй», «Червона рута»,а за підсумками 1971 р. «Червону руту» було визнано найкращою піснею

в колишньому СРСР. У 1972 р. В.Івасюк переводиться до Львівського медичного інституту і паралельно вступає на композиторський факультет Львівської консерваторії ім. Лисенка. За роки навчання в консерваторії Володимир Івасюк написав понад 70 пісень, музику до кількох спектаклів, велику кількість інструментальної музики. В 1977 р. фірма «Мелодія» випустила платівку «Пісні Володимира Івасюка співає Софія Ротару».

18 травня 1979 р. Володимир Івасюк трагічно загинув. Смерть композитора оповита таємницею. 24 квітня 1979 року зранку Володимир вийшов із дому до консерваторії. В обід повернувся, взяв деякі свої ноти і знову пішов, сказавши, що через годину повернеться. Наступного дня однокурсники нібито бачили, як він крокував дорогою Винники-Львів.

У відповідь на заяву матері 27 квітня міліціонери опитали всіх знайомих Володимира, проте безрезультатно. І лише 18 травня 1979 року знайшли тіло Івасюка в лісі у Брюховичах.

Істинну правду його смерті так і не розкрито...

Для того, щоб розкрити велич композиторського таланту В.Івасюка та поринути у ємокрусу української естрадної пісні Шпол.20 Ст. пропоную провести певний аналіз декількох творів.

« Водограй »

Слова і музика Володимира Івасюка

В цій пісні ми відчуваємо , як проводиться дві сюжетні лінії:

-водограй;

-кохання.

Лінію водограю виразно показано в першому куплеті і приспіві, а лінію кохання протягом всієї пісні. Водограй є зв'язуючим елементом між закоханими: хлопцем та дівчиною. В українській пісні вода завжди розкривала образ справжнього кохання чисті наміри .Найяскравіше це помітно у другому куплеті:

-«Подивись , як сіру скелю

Б'є вода іскриста,

Ти зроби мені з тих крапель

Зоряне намисто.»

-«Краще я зберу джерела

Й зроблю з них цимбали,

Щоб тобі, дівчино мила,

Вони красно грали.»

Приспів містить в собі звертання до водограю(нот.пр.1):

26
Ой во-до-во-до, грай, грай, для нас грай... Та-нок свій жва-вий ти не зу-пи-няй.

(Нот.пр.1)

В вступі ми бачимо чергування двох тональностей C- dur та a-moll, акомпанемент в лівій руці має баркарольний характер(нот.пр.2):

Водограй

Слова В. Івасюка

Музика В. Івасюка

Грайливо
mf

6
rit.

(нот.пр.2)

Мелодія спочатку куплету виконується одноголосно(но.пр.3) , а далі друга частина куплету – двохголосно в терцію (нот.пр.4), що дає нам змогу розуміти, що діалог між закоханими вже розпочався. Мелодична лінія куплету легка, невимушена, лірична, лагідна та спокійна(на відмінну від приспіву). Мелодія спочатку розташована в середньому регістрі, а потім за допомогою стрибків ч.5 та секст переходить у високий регістр. Спочатку в мелодії переважають секундові та квартові ходи. Далі вони переходять в розмах на ч.5 та септими. Це надає звучанню так названої величності:

9 *mf*

Ко-тять хви-лі наш Че-ре-мош,

a tempo

12

а ку-ди-не зна-є, по-між го-ри

(нот.пр.3)

18

Ми зу-стрі-не-мош з то-бо-ю

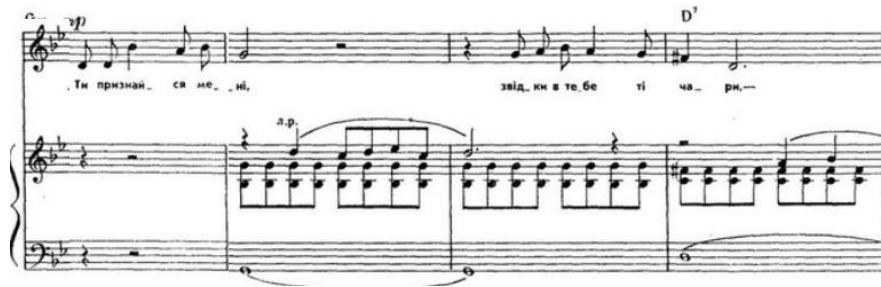
бі-ля во-до-гра-ю і по-про-сим

23

Йо-го ши-ро-хай він нам за-гра-є.

(нот.пр.4)

Це надає більш повного звучання, заглиблення у почуття та . Приспів звучить більш грайливо. Цієї грайливості надає акомпанемент (нот.пр.5) :

(нот.пр.7)

Мелодія весела, жартівлива. Куплет співається одноголосно, а приспів - в два голоси паралельними терціями (нот.пр. 8), що є характерним для сучасної естради II пол..20 ст.. Завдяки стрибкам на септиму, квінту, кварту мелодія стає ще бадьорішою, та веселішою.

(нот.пр. 8),

Твір має чітку динаміку – на початку пісні не дуже голосно (mp), проте приспів доволі виразно та величаво на форте (f). Основна тональність пісні соль мінор (g moll). Тональність не змінюється до кінця твору. В мелодії присутні стрибки на: сексту, квінту, септиму. Використовується така ритміка як: восьмі, четвертні, половинні та половинні з крапкою ноти. Діапазон вокальної партії невеликий – від «ре» першої до «фа» другої октави. Автор не використовує віртуозний спів.

Пісня дала назву першому українському музичному фільму «Червона рута», зйомки якого розпочалися на початку серпня 1971 року в Яремчі. У ньому її виконував Василь Зінкевич.

На нашу думку українська естрада II пол. 20 ст. була переповнена талановитими особистостями, таких як Софія Ротару, Назар Яремчук, Павло Зібров, Василь Зінкевич, Анатолій Євдокименко та багато іншими постаттями які увійшли в історію нашої естради. Завдяки таким виконавцям музична площа досягла високого рівня розвитку в Україні.

Список літератури

1. «Історія Естради» - програма для вищих навчальних закладів культури та мистецтв I-II р.акр.,- Вінниця- НОВА КНИГА – 2005 р.

2.

[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B0_\(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B0_(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC))

3.

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96

4. [http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-](http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA-%D0%9A%D0%90-35-%D1%82.13-%D1%81.5-%D0%95%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0....-%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2.pdf)

[content/uploads/2015/11/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA-%D0%9A%D0%90-35-%D1%82.13-%D1%81.5-%D0%95%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0....-%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2.pdf](http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA-%D0%9A%D0%90-35-%D1%82.13-%D1%81.5-%D0%95%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0....-%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2.pdf)

ВПЛИВ ПОЗАУРОЧНИХ ФОРМ ЗАНЯТЬ НА МОТИВАЦІЮ ШКОЛЯРІВ ДО СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сивохоп Еріка Едуардівна,
студентка II курсу,
спец. 014 Середня освіта (Фізична культура)
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Хома Тетяна Василівна,
к.пед.н., старший викладач кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У сучасних умовах одним із пріоритетних питань залишається залучення учнів до рухової активності, збереження здорового способу життя. Повноцінний фізіологічний розвиток та діяльність організму неможливі без занять фізичною культурою та спортом. Рухова активність позитивно впливає на здоров'я дитини, її психоемоційний стан, сприяє успішній соціалізації. Систематичні заняття фізичними вправами забезпечують належну роботу всіх внутрішніх органів та систем, сприяють розвитку м'язів, задовольняють естетичні і творчі запити, запобігають захворюванням, виступають запорукою здоров'я.

У закладах загальної середньої освіти основне місце у роботі вчителя фізичної культури займають уроки, але не знижується важливість проведення позаурочних форм (змагань, занять в гуртках, секціях, позакласних спортивних заходів тощо). Такі заняття компенсують брак рухової активності здобувачів освіти, покращують їх фізичний стан, формують здоров'язберігаючу компетентність, а відтак, – мотивують до спортивної діяльності.

Студіювання довідкової та науково-методичної літератури дало змогу з'ясувати зміст поняття «мотивація». У Словнику основних понять з фізичної культури термін трактується, як «спонукання до дії з певною метою» [1, с.40]. За твердженням Т. Круцевич [2], актуальним є формування мотивації у дітей ще у шкільному віці, що повинна бути спрямована на забезпечення фізичної активності протягом життя як складової його здорового способу.

Одним із найбільш впливових мотивів до занять фізичною культурою і спортом, на думку Г.Безверхньої [3], є досягнення високих спортивних результатів, тому перевагою на уроках фізкультури має користуватися змагальний метод організації занять, що є не менш важливим і для проведення позаурочних форм.

У Словнику термінів та понять з дисципліни «Фізичне виховання» знаходимо трактування означеної дефініції: «Позаурочні форми занять у фізичному вихованні – способи організації навчально-виховного процесу, за яких заняття проводяться як викладачем, так і самими здобувачами (самостійно) з метою активного відпочинку, зміцнення або відновлення здоров'я, збереження чи

підвищення працездатності, розвитку фізичних якостей, удосконалення рухових навичок та ін. Розрізняють такі форми позаурочних занять: малі (ранкова гімнастика, увідна гімнастика, фізкультпауза, фізкультхвилинка, мікропаузи активного відпочинку і т. п.), великі (заняття фізичними вправами у рамках розширеного активного відпочинку (активні перерви, туристичні походи, рухливі ігри та ін.), самостійні тренувальні заняття за типом урочних (аеробіка, шейпінг, оздоровча ходьба і біг, атлетична гімнастика та ін.), змагальні (офіційні змагання, відбіркові змагання, контрольні змагання) [4, с.16].

Характеризуючи заняття, що проводяться в позаурочний час, С.Дудічка зауважує: «Систематичні заняття проводяться в секціях фізичної культури для молодших школярів, з різних видів спорту, у групах з урахуванням інтересів учнів (різновиду аеробіки, східні єдиноборства, оздоровче плавання, різні види фітнесу тощо). При комплектуванні груп необхідно враховувати інтерес тих, хто займається, рівень їхнього фізичного стану, розвитку рухових якостей, особливості статури й т.д. Епізодичні заняття – щомісячні дні здоров'я й спорту, змагання, турпоходи, прогулянки, екскурсії, спортивні свята й розваги» [5, с.115].

Б. Шиян [6] визначає важливу рису позаурочних форм занять – добровільність, тому організатори повинні піклуватися про те, аби викликати в учнів зацікавлення до них. Це досягається передусім їх високою емоційністю. Дуже важливо, щоби кожен учень міг проявити себе в них незалежно від рівня своєї підготовленості. Позитивна емоційність учнів, високий показник відвідування та належна активність свідчать про умілий професійний підхід педагога до добору форм спортивної роботи в позаурочний час.

Проблема впливу позаурочних форм занять на мотивацію школярів до спортивної діяльності розглядалась нами у процесі занять з «Педагогіки фізичного виховання та спорту» й під час засідань наукового гуртка. Серед різновидів рухової активності для школярів пропонуємо впроваджувати:

– спортивні брифінги – інтерв'ю зі школярами, які мають спортивні досягнення у змаганнях міського, обласного, всеукраїнського рівнів;

– відеотренінги із записами виконання фізичних вправ відомих спортсменів країни; запис та демонстрація власних тренінгів із виконанням фізичних вправ вдома; відеорепортаж проведення розминки, елементів тренування учнів, які відвідують дитячо-юнацькі спортивні школи; відтворення за переглянутим роликом вправ;

– спортивно-театральні змагання. Пропонується елемент основної частини сюжетного конкурсу «Ігри богів Олімпу» з використанням нестандартного обладнання та відповідних до тематики костюмів і декорацій. Сходінка 1 «Гора Олімп». Учні виконують вправи на нестандартній степ-платформі, жонглюючи тенісними м'ячиками. Ця платформа символізує гору Олімп, а вправне жонглювання – досконалість, вправність і спритність богів. Перед вправою діти мають пригадати, що знають про Олімпійські ігри, що таке міфи, яких богів Стародавньої Греції пам'ятають. Сходінка 2 «Зевс – повелитель блискавки». Означає блискавичне виконання конкурсу. Учні пропонується якнайшвидше

пробігти дистанцію, долаючи перешкоди, зав'язати стрічку до вказаного місця, повернутись назад і вдарити у спеціальний залізний прилад, імітуючи блискавку головного бога. Перед вправою діти мають пригадати все, що вчили про утворення грому і блискавки. Сходінка 3. «12 подвигів Геракла». Передбачає виконання фізичних вправ від простіших до складніших, об'єднаних ланцюжком, що складається з 12 етапів, за чітко визначеними дистанціями: ходьба на носках з переходом до ходьби на п'ятках, ходьба напівприсядки з переходом до ходьби на п'ятках; біг спиною вперед, боком (приставними кроками); стрибки на одній та обох ногах, стрибки через предмети (гімнастичну лаву, скакалку); ведення м'яча правою та лівою руками; кидки м'яча у кошик із місця однією та двома руками. До виконання вправи учні розповідають міф «12 подвигів Геракла»;

– спортивно-інтелектуальну гру-квест, що складалася із низки «станцій», в яких доречно чергувати фізичну та розумову діяльність. Наприклад, 1 станція «Спортивна зала», завдання: дівчата 5 осіб виконують стрибки через скакалку за 30 секунд (необхідно виконати якомога більше стрибків); хлопці 3 осіб – стрибок в довжину з місця (підсумовується загальна довжина); 2 станція – «Кабінет математики», завдання: розв'язати задачу всією командою і пробігти ту дистанцію, яка вийшла у розв'язку до задачі.

З метою активізації рухової активності рекомендується застосовувати музичний супровід, вести трансляцію змагань, конкурсів, спортивних шоу-програм у різних соціальних мережах. Позитивний вплив справляє залучення молодших школярів до парного виконання вправ, що сприяє розвитку в учнів почуття колективізму, зміцнення товариських стосунків [7].

Отже, різноманітні види вправ, конкурсів, змагань, що мають місце у процесі організації позаурочних форм занять, впливають на формування позитивного емоційного настрою учнів, покращують фізіологічні особливості організму, мотивують до систематичних занять спортом.

Список літератури:

1. Словник основних понять з фізичної культури : для студентів факультетів фізичного виховання вищих пед. навч. закладів / уклад. О. А. Согоконь, О. В. Донець. Полтава : Сімон, 2020. 111 с.
2. Круцевич Т.Ю. Мотиваційний підхід до організації процесу фізичного виховання у школі / Т.Ю Круцевич // Наукові записки. Педагогіка: зб.наун.праць. Тернопіль, 2004. С.35-39.
3. Безверхня Г.В. Фактори, що впливають на формування мотивації рухової активності школярів / Г.В. Безверхня // Спортивний вісник Придніпров'я. 2008. №3-4. С.99-102.
4. Гуржий О. С., Порохнявий А. В. Словник термінів та понять з дисципліни «Фізичне виховання»: / О. С Гуржий, А. В Порохнявий. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 36 с.
5. Програмування фізкультурно-оздоровчих занять : навч. посібник / укл.: С.П. Дудіцька. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 218 с.

6. Шиян Б.М. Ш Теорія і методика фізичного виховання школярів .Частина 2
Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2006. 248 с.

7. Закопайло С. А. Формування мотивації та інтересу в учнів загальноосвітніх шкіл до занять фізичною культурою. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2015. Вип. 8. С. 140–146.

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИКЛАДАННЯ ПРАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН: РИСУНКУ ТА ЖИВОПISУ

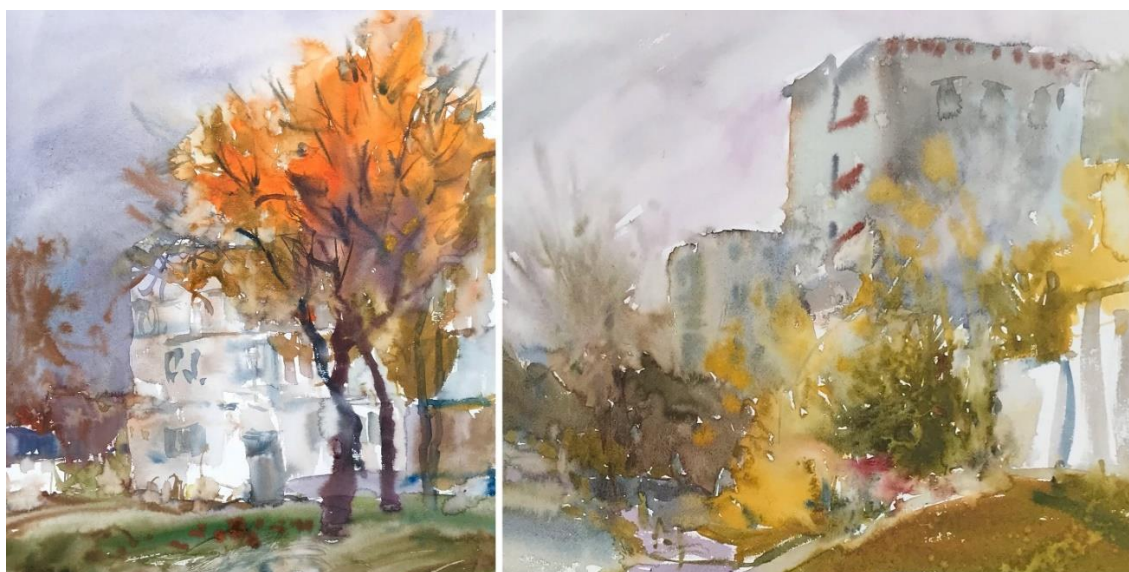
Смородін Артем Олександрович

викладач

Харківський Національний Педагогічний Університет
імені Г.С. Сковороди

Останнім часом світова пандемія та війна в Україні створюють нові виклики суспільству. Доводиться адаптуватися до реалій в самих різних сферах і педагогічна діяльність не є виключенням. Виникає серйозна задача створення повноцінного навчального процесу на всіх його рівнях, але дистанційно. Хочеться окремо торкнутися теми дистанційної освіти в вищих навчальних закладах мистецького та дизайнерського напрямку. В мистецтві і дизайні відбувається розгалуження на велику кількість спеціалізацій, але протягом навчання всі їх об'єднують базові дисципліни: академічний живопис та академічний рисунок. В обох дисциплінах є певні теоретичні аспекти пов'язані з композицією та колірною грамотністю, але в своїй більшості і рисунок, і живопис це практика, в основі якої лежить вивчення натури. І тут, зрозуміло, якраз виникають труднощі, бо викладачі та здобувачі освіти розсіпані по всій країні та далеко за її межами. За методикою навчання, завдання, що виконуються на всіх курсах різних спеціалізацій, можна розподілити на три блоки: академічні роботи з натури, копії якісних академічних зразків, натурні начерки та етюди. Академічні постановки для роботи з натури в деяких випадках здобувачі можуть створити й в домашніх умовах, але якщо це неможливо, то доводиться працювати з фотоматеріалами, що не є кращим рішенням, проте все ж дозволяє опрацювати ту чи іншу тему. З копією проблем не виникає - зразок завжди можна роздрукувати, або й навіть використовувати в електронному вигляді. А от етюди та начерки це безмежне поле для плідної праці, бо їх можна робити майже в будь-яких умовах. Якщо йдеться про портрет, то можна робити замальовки з себе в дзеркало або людей з свого оточення; для натюрморту не обов'язково мати якийсь спеціальний реквізит і навіть спеціально щось готувати, а знаходити цікаві спонтанні композиції, що створюють предмети в повсякденному житті; для пейзажу не треба їхати в якесь живописне місце з готовими картинними мотивами, а писати етюди в тій місцевості, в якій доводиться перебувати. Начерки та етюди є фундаментом освіти і художника, і дизайнера, тому їх важливість не менша ніж довгострокові академічні роботи і викладачеві варто призвичаювати здобувачів до регулярного їх виконання. Мета начерків це постійне тренування руки, освоєння вільного володіння лінією та іншими засобами виразності, здобуття композиційних та графічних навичок, вміння швидко хапати характер та пропорції людини чи інших зображуваних об'єктів. Етюди, також як і начерки, створюють чудові умови для композиційної практики та допомагають в опануванні техніки, в якій ці етюди виконуються, але перш за все це розвиток колірного мислення, важливість котрого в будь-якій професійній

діяльності художника та дизайнера важко переоцінити. Варто, щоб викладання рисунку та живопису не обмежувалось тільки видачею завдання, подальшим контролем його виконання та оцінюванням. Також важливо, щоб викладач, добре орієнтуючись в теоретичних питаннях, водночас був і практиком, надихаючи здобувачів власним прикладом, що в умовах дистанційного навчання, коли кожний гостро відчуває свою ізольованість, дуже необхідно.

В тезах використані авторські етюди та начерки, а також досвід дистанційного викладання практичних дисциплін під час карантину та війни.

ДИТЯЧІ ЗАЛІЗНИЦІ УКРАЇНИ – ОРГАНІЗАТОРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ ДОЗВІЛЛЯ

Сущенко Роман Віталійович,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет «Запорізька політехніка»

Сущенко Тетяна Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор
Класичний приватний університет м. Запоріжжя

Гарантом повноцінного життя народу в умовах правової демократичної держави є цілеспрямоване виховання масштабних, творчих і всебічно розвинених особистостей, керівників життя, а не його слуг, активних творців, а не безсловесних виконавців, справжніх інтелігентів. Такий підхід до позашкільного виховання не тимчасовий. Це ідеал прогресуючого життя.

Жодна з існуючих підструктур системи безперервної освіти у своєму старому непорушному вигляді з цими завданнями не може впоратись, спираючись на досі існуючий в школах функціональний, *а не особистісний* підхід до дитини.

Відомо, що людина в житті виконує ту роль, яку їй надали обставини. Маленька роль виховує маленьку особистість. Велика, масштабна роль розвиває велику, масштабну особистість, формування якої неможливе без нових соціальних вражень і переживань. В умовах нових соціальних реалій дітям *в умовах дозвілля* потрібне інше життя, інші можливості для творчого самовираження, усвідомленіша відповідальність за те, що відбуватиметься навколо завтра.

У виконанні цієї місії вирішальну роль відіграє школа. Але складність суспільних відносин в умовах ринку й конкуренції поставили перед людиною вимогу вміти і знати набагато більше того, що входить до шкільних навчальних програм. Предметний світ, що оточує дітей і дорослих, весь час змінюється, ускладнюється, урізноманітнюється. Тому не можна не враховувати той факт, що шкільне навчання - не єдиний шлях формування цілісної особистості. Існують інші важливі фактори, які відіграють значну роль у примноженні творчого потенціалу молоді, у підготовці її до практичних соціальних дій і планетарного мислення, формування високої пізнавальної культури, розвитку природних задатків, розумових і фізичних здібностей, організації змістовного дозвілля.

У розв'язанні саме цих проблем провідне місце належить позашкільним закладам, які покликані оперативно реагувати в Україні на швидкі зміни в соціально – економічному соціумі, надавати дітям можливість виходити за межі звичайного в житті, культурі, природі, науці, економіці з тим, щоб у

майбутньому максимально реалізувати свій творчий потенціал у тій галузі, яка їм природно відповідає.

З цією метою лише в системі освіти України діє 2,2 тисячі позашкільних закладів, поширюється мережа установ нового типу, а саме: позашкільні навчально-дослідницькі, творчо-виробничі центри, позашкільні центри творчості дітей та юнацтва, туризму, краєзнавства, шкіл мистецтва, спортивно-технічні школи, клубні установи тощо. У багатьох регіонах України створюють нові моделі позашкільних закладів, які захищають право авторських колективів, серед них: дитячо-юнацькі, театральні, соціально-педагогічні комплекси, кіноцентри, міжшкільні клуби, Малі академії наук та наукові товариства учнівської молоді.

У гуртках позашкільних закладів України (а їх понад 500 найменувань) систематично займаються технічною творчістю, юнацькою роботою, спортом, туризмом більш як 2 млн. школярів. Крім того, з юними винахідниками працюють молоді вчені, раціоналізатори виробництва, льотчики, моряки, авіатори, космонавти, спонсори. Дитячими ансамблями, театральними, хоровими та іншими художніми колективами керують професійні художники, музиканти, режисери та ін.

Таким чином, утвердивши себе як повноцінне кільце в ланцюгу безперервного виховного процесу, позашкільні заклади надають дітям широкі й нетрадиційні можливості для поліпшення якості їхнього життя, інтенсивно формуючи такі важливі якості, як: позитивне ставлення дитини до власного саморозвитку й реалізації себе як особистості в улюбленій діяльності, яка відповідає природним даним: здатність до безперервного духовно-творчого самовдосконалення; соціальну відповідальність, що виявляється у піклуванні про добробут і благополуччя близьких і далеких людей; культуру дозвілля.

Такий педагогічний підхід до позашкільня закладено в Державній політиці у сфері позашкільної освіти. Її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади визначає Закон України “Про освіту”, Закон України “Про позашкільну освіту”, Закон України “Про охорону дитинства”, Положення про позашкільний навчальний заклад тощо.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває досвід позашкільних закладів по залученню школярів до участі в організації захоплюючих і масштабних професійно спрямованих заходів на Запорізькій дитячій залізниці, яка з 1972 року є структурним підрозділом регіональної філії «Придніпровська залізниця» публічного акціонерного товариства «Укрзалізниця» і призначена здійснювати позашкільну навчально-виховну роботу серед учнів закладів освіти з метою професійної орієнтації молоді за робітничими професіями залізничного транспорту та початкової екологічної освіти. Це школа виховання юнаків та дівчат віком від 11 до 17 років, а також місце культурного відпочинку городян.

Запорізька дитяча залізниця має сучасну навчальну базу для повноцінної профорієнтаційної роботи з дітьми: кабінети зі змістовним наочним приладдям, комп'ютерною технікою, профільною літературою й комфортними меблями. Використовуються інтерактивні дошки та мультимедійні програми навчання.

Практичні заняття у гуртках залізничного профілю проходять на спеціальному полігоні, обладнаному магістральним стрілочним переводом, переїздом. Навчальний процес на дитячій залізниці відбувається у два етапи: з жовтня по квітень – теоретичний курс навчання, з травня по вересень – навчально-виробнича практика.

Специфіку професій залізничників вихованцям розкривають на теоретичних заняттях фахівці-практики, в ході яких юні залізничники знайомляться з історією залізниць, структурою залізничного транспорту, його роллю в економіці країни, знайомляться з пристроями і технічними засобами, необхідними для організації безпечної роботи залізничного транспорту. Після вивчення теоретичного курсу вихованці складають заліки і одержують допуск на проходження навчально-виробничої практики, під час якої вони під наглядом інструкторів керують процесом перевезень, працюють машиністами і помічниками машиністів, черговими по станції, операторами, дикторами, провідниками, ревізорами, контролерами.

Особливою гордістю дитячої залізниці є гурток «Залізничне моделювання», де юні залізничники отримують початкові технічні знання і професійно-прикладні навички, необхідні для майбутнього залізничника. Вихованці, займаючись моделюванням, поглиблюють знання в області технічного креслення, конструювання та технологій, виготовляють діючі макетні комплекси станцій, підприємств залізничного транспорту, тут вони досягають ази раціоналізаторської діяльності, готують креслення майбутніх моделей і макетів.

В учбово-лабораторному корпусі Запорізької дитячої залізниці розташований Виставковий зал з діючими макетами залізничного моделювання, де юні залізничники-екскурсоводи для відвідувачів проводять цікаві екскурсії з історії створення моделювання на дитячій залізниці, розповідають про кожний макет та наочно демонструють їх роботу.

На базі закладу створено кімнату-музей з історії Запорізької дитячої залізниці, що виховує у дітей гордість за позашкільний заклад та магістраль в цілому.

На дитячій залізниці налічується 5 екооб'єктів:

- зоокуток, заснований у вересні 1976 року загальною площею 1 гектар, на цій території розташувалось 29 видів ссавців та 49 видів птахів;
- акваріумна зала (у 26 акваріумах утримується понад 60 видів екзотичних риб);
- зимовий сад, кактусарій та дендропарк нараховують близько 500 видів екзотичних декоративних рослин, що являється центром проведення всіх екологічних заходів. Дендропарк створювався протягом 20 років та займає близько 4 га землі. У парку представлені катальпи, платани троянди, седуми, піхти, алісум, ломикамінь, липи, клени, каштани, горобина, дуби, сосни, ялинки, жимолості, чебрець, берези тощо.

Юні залізничники на факультативі «Юний еколог» через взаємозв'язок теоретичних знань мають практичну діяльність в оглядових залах та науково – дослідних земельних ділянках, в результаті чого накопичується досвід розв'язання екологічних проблем.

Результатом теоретично-практичної екологічної роботи Запорізької дитячої залізниці є щорічний Всеукраїнський екологічний фестиваль «Залізничний транспорт та екологія», який у 2016 році відзначав 12 річницю. Учасниками фестивалю є представники дитячих залізниць України та діти залізничників Запорізького регіону. Активну участь юні залізничники беруть в різноманітних акціях та природоохоронних заходах (Всеукраїнська акція «Зробимо Україну чистою», «Дерева миру», заходи до Дня довкілля, екологічних конференціях та форумах).

Запорізька дитяча залізниця – це країна, якою керують діти, об'єднані спільними цінностями та традиціями.

Експозиційні зали дитячої залізниці щодня відкриті для городян та гостей міста.

За результатами нашого дослідження, 73% кращих працівників залізничного транспорту, інженери, начальники змін, керівники доріг в дитинстві займалися в гуртках дитячої залізниці.

Педагоги і психологи довели: чим раніше й частіше діти залучаються до практичної творчої діяльності, яка їх цікавить і хвилює, чим швидше підхоплено їхнє природне прагнення до діяльності й пізнання, тим глибше вони розуміють життя, духовний зміст майбутньої трудової діяльності, що призводить до більш усвідомленого прояву діяльного ставлення до поліпшення оточуючого їх світу.

ЗАСВОЄННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Тищенко Тетяна Іванівна,
викладач першої категорії,
викладач української мови
Уманського медичного фахового коледжу
Черкаської обласної ради

У системі професійної освіти навчальна дисципліна «Українська мова» посідає важливе місце, що визначається соціальними функціями української – державної мови України. Нині в закладах фахової передвищої освіти цю дисципліну викладають відповідно до професійної освітньої програми з урахуванням вимог роботодавців. Незважаючи на різні вимоги до мовно-мовленнєвої поведінки фахівців у різних сферах діяльності, програми та підручники, що передбачають підвищення рівня мовної культури студентів, не відображають потреби професійно орієнтованого викладання цього курсу.

Педагоги ведуть пошук методів та засобів зміни ситуації в напрямі формування комунікативної компетенції у професійній сфері, а також засвоєння студентами підмови окремої галузі знання. Оскільки базовою частиною такої підмови є термінологічна система, необхідність у розробленні навчально-методичних комплексів, що сприяють адекватному сприйняттю, нормованому та комунікативно доцільному вживанню спеціальної лексики, очевидна. У зв'язку з тим, що саме такий підхід є важливою соціальною потребою та обґрунтований умовами професійної підготовки студентів, ми вирішили вивчати українську мову в Уманському медичному фаховому коледжі з опертям на підмову медицини.

Дисципліна «Українська мова» є складовою загального гуманітарного та соціально-економічного навчального циклу у програмі підготовки фахівців середньої ланки спеціальності 223 Медсестринство спеціалізацій «Лікувальна справа» та «Сестринська справа». На освоєння програми цієї навчальної дисципліни передбачено 160 годин.

Аналіз методичних посібників та підручників, які широко використовують у практиці викладання, дав можливість висновувати, що необхідним компонентом забезпечення навчання може бути звернення до спеціальних вправ, складених відповідно до лексичних мінімумів, необхідних студентам у їхній майбутній професії. Водночас має бути вирішене питання про найефективніші засоби навчання та види робіт, що забезпечують оперативний зворотний зв'язок зі студентами.

Під час підготовки до занять важливою є тематична організація терміносистеми, пов'язана зі спеціалізацією, наявністю медичних галузей. Тому

на першому етапі ми склали словники – лексичні мінімуми до кожного заняття, підбираючи терміни з підручників зі спеціальних дисциплін, що дало змогу здійснити міждисциплінарну інтеграцію. Джерелами мовного матеріалу для лексичних мінімумів, а потім і для вправ стали посібники із сестринської справи [1–6].

Лексичні мінімуми занять об'єднані у глосарії залежно від напрямів навчання з урахуванням актуальності термінів для кожного з них, проте здебільшого склад глосаріїв збігається, оскільки на цьому рівні освіти ми послуговуємося загальними клінічними термінами.

Критерії відбору лексичних одиниць відомі: це передусім частотність вживання (у цьому разі – у текстах на «медичні» теми) і комунікативна необхідність. З іншого боку, лексичний мінімум потрібно організувати за допомогою тематичного об'єднання, отже, у нього будуть включені слова, що відображають системні семантичні зв'язки. Наприклад, лексичний мінімум одного із занять містить антонімічні пари, утворені терміноелементами латинського походження: *гіперглікемія* (підвищений вміст цукру в крові) та *гіпоглікемія* (знижений вміст цукру в крові); *гіперкапнія* (збільшення вмісту вуглекислоти в крові) та *гіпоксія* (знижений вміст кисню). Такі семантичні зв'язки, виражені словотвірними засобами, дають можливість систематизувати лексику, що полегшує її запам'ятовування і потім включення до самостійного висловлювання.

На другому етапі необхідно було продумати способи семантизації нової для студентів лексики (виявлення та засвоєння значення слів) та її активізації (введення слів у мовлення, засвоєння їхньої сполучуваності, доречності вживання в певному контексті), для чого ми послуговувалися такими методичними прийомами: з'ясування лексичного значення слова різними способами (звернення до глосарію, підбір синонімів, аналіз внутрішньої форми слова, тобто його морфемного складу, та осмислення етимології, тематичне групування слів), виявлення значень термінів у тексті, включення слова в деформований текст, складання власних висловлювань за запропонованими опорними словами. При цьому робота з термінологічною лексикою дала можливість інтегрувати в межах одного заняття дві навчальні дисципліни: «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та «Основи латинської мови з медичною термінологією» / «Латинська мова».

Наведемо приклади вправ.

1. Знайдіть у глосарії та запишіть терміни, що містять грецький кореневий елемент *cardi-* і латинський кореневий елемент *cor-* (серце). Сформулюйте значення та, якщо можливо, доберіть синоніми, що не є термінами. Наприклад: *тахікардія* (від грец. *tachýs* – швидкий і *kardía* – серце) – збільшення частоти серцевих скорочень = прискорене серцебиття. Варіанти завдання припускають використання інших терміноелементів або латинських слів: *os, ossa* (кістка, кістки), *pulmo, pulmones* (легеня, легені), *hepar, hepatis* (печінка), та ін.

2. Випишіть із глосарію терміни, пов'язані з темою «Захворювання серця та судин». З'ясуйте їхнє походження (питомі українські / запозичені). Виокреміть

загальний термінологічний елемент. Варіантами завдання є тематичні групи «захворювання органів дихання», «захворювання органів травлення», «захворювання нервової системи», та ін. Систематизувати лексику можна і на основі інших критеріїв. Крім найменувань хвороб, це можуть бути найменування методів дослідження (*ангіографія, ендоскопія*), медичних приладів (*офтальмоскоп, тонометр*), галузей медицини та спеціальностей (*терапія, педіатрія, хірургія*), лікарських препаратів (*амоксцилін, ампіцилін, гідрокортизон, дегідрохолін*). У кожній групі можуть бути виокремлені підгрупи. Наприклад, у тематичній групі «лікарські препарати» це назви антибіотиків, жарознижувальних, жовчогінних місцево знеболювальних, та ін.

3. Складіть на основі глосарію акцентуаційний диктант, обравши 10 слів із варіативною постановкою наголосу. Перевірте себе за «Орфоепічним словником» М. І. Погрібного або інтегрованою лексикографічною системою «Словники України». Наприклад: *епілѐнсія – епілєнсія* (у медиків).

4. Складіть на основі словника клінічних термінів індивідуальний акцентуаційний словник, включивши до нього 25–30 слів, що викликають труднощі у постановці наголосу.

5. Складіть на основі глосарію термінологічний диктант, включивши в нього 10–15 слів з двома грецькими або латинськими коренями (*неврологія, нітрогліцерин*, та ін.).

6. Розставте наголос у таких словах: *аденопатія, аденектомія, дизурія, дисфагія, гастроскопія, гідротерапія, гістеропексія, гістеректомія, неврологія, канцерофобія, офтальмологія, офтальмопатія, патологія, ринопластика, риноскопія, цистомія, цистопластика, цитограма, цитологія, холецистит, холецистографія, фізіологія, флебографія, флеботомія*. Сформулюйте правило розміщення наголосу в медичних термінах з кількома терміноелементами.

7. Розшифруйте абрєвіатури, запишіть терміни з урахуванням їхнього правопису. *АТ, ДНК, ІХС, ШВЛ, ІМ, ШОЕ, СНІД, ЕКГ*.

8. Охарактеризуйте слова з погляду функціонально-стильової належності, поділивши на групи: а) загальноживані; б) наукові; в) розмовні. *Інсульт, санітар, поліклініка, лікарняний* (про лист непрацездатності), *лікарка, ординаторська, аналіз, кров, операційна, нянечка, таблетки, препарати, очник, симптоми, ознаки, зеленка, печінка, виразка шлунка, швидка, машина швидкої допомоги, око, гістологія, симулювати, інфекція, зараза, гіпотонія, анамнез, реабілітація, атеросклероз, гомілка, кісточка, пневмонія, атрофія, гіпертонія*. Складіть із двома з наведених слів по два речення з правильним та неправильним уживанням цього слова в контексті.

Подібні завдання можуть бути спрямовані на вивчення певної теми курсу, зокрема ці тематичні групи слів можна включати в роботу з вивчення тем різних розділів української мови.

Другий блок передбачає формування у студентів комунікативної компетенції, тобто здатності оцінювати та вибирати різні мовні явища в різних мовних ситуаціях. У зв'язку з цим актуальна активізація словникового запасу,

що передбачає мовленнєві вправи, які виробляють навички ситуативного вживання термінологічної лексики.

На початковому етапі – це аналіз зразкового тексту з визначенням лексичного значення та стильово-стилістичних функцій терміна в ньому, потім виправлення деформованого тексту (заміна невдало використаного слова, виправлення лексичних помилок). Джерелом текстового дидактичного матеріалу є передовсім підручники з медичних спеціальностей, наукові та науково-популярні журнали, довідники та енциклопедії, які одночасно слугують студентам джерелом професійної інформації. Головна вимога – наявність у тексті мовних явищ, які вивчають на занятті. У багатьох випадках тексти доводиться адаптувати: виключати неінформативні фрагменти, скорочувати обсяг. Включення до заняття таких текстів відповідає загальнодидактичним принципам зв'язку теорії з практикою, наочністю, свідомістю. Крім того, опрацьовуючи тексти, враховуємо принципи науковості та доступності.

Наведений далі матеріал із сайту містить загальну інформацію про захворювання і дає можливість активізувати тематичну групу лексики, що включає латинські терміноелементи, які повторюються, а також редагувати текст відповідно до норм української літературної мови (свідомо не беремо матеріал із підручників, хоч там теж є багато мовних помилок):

Артроз – це хронічне захворювання суглоба, при якому він поступово втрачає свої рухові функції. Якщо захворювання поширюється на прилеглі кісткові тканини, захворювання діагностується як остеоартроз. Оскільки при цьому відбувається деформація суглоба і навколосуглобових структур (капсули, сухожилля, синовіальних оболонок) діагноз формулюється як деформуючий артроз суглобів. Таким чином, артроз суглобів – це назва цілої групи захворювань, для яких характерне поступове, повільне руйнування і знерухомлення (анкілоз) суглоба.

Причини артрозу

Артроз традиційно вважається віковим захворюванням – на нього страждають до 85 % людей старше 65 років. Як правило, в літньому віці має місце артроз суглоба 2-го ступеня. Однак у 30 % чоловіків і жінок перші симптоми артрозу суглобів з'являються в 40–45 років.

Артроз суглобів – це захворювання обміну речовин. Це означає, що першопрчиною артрозу є недостатня кількість внутрішньосуглобової рідини чи зміна її властивостей через обмінні або гормональні порушення. Внутрішньосуглобова або синовіальна рідина необхідна як змазка. При її нестачі виникає тертя між поверхнями кісток, покритими гіаліновим хрящем. В результаті хрящ стирається, руйнується, його фрагменти випадають, оголюючи кістку. Через це виникає біль, тугість руху, деформація суглобів та інші симптоми артрозу. Існує ряд факторів, які значно прискорюють руйнування суглоба при артрозі. Це, в першу чергу, надмірна вага, який відіграє особливу роль у розвитку колінного артрозу (гонартроз), тазостегнового артрозу (коксартроз), а також артрозу гомілковостопного суглоба і дрібних суглобів стоп. Потрібно відзначити, що надмірна вага сама по собі є

характерною ознакою дисбалансу в обміні речовин. Таким чином, причини та провокуючі фактори руйнування суглоба утворюють єдину групу проблем.

Симптоми артрозу суглобів

У розвитку захворювання виділяють три ступені артрозу суглобів:

- симптоми першого ступеня артрозу виникають лише при значних фізичних навантаженнях і мають характер дискомфорту в суглобі, який швидко проходить після відпочинку;
- симптоми артрозу другого ступеня значно серйозніші, перш за все, це біль в суглобі, що виникає не тільки при навантаженнях, але і при рухах, наприклад, біль в тазостегновому або колінному суглобі відчувається під час ходьби, спуску або підйому по сходах, рухливість суглоба обмежується, з'являється скутість, суглоб поступово деформується, по його краях утворюються кісткові розростання;
- остання третя стадія артрозу проявляється інтенсивними болями, які не вицухають навіть під час спокою і різко посилюються при навантаженнях, обмежуючи руху в суглобі до максимуму.

Болі в суглобі при артрозі відрізняються рядом ознак – це посилення при рухах і навантаженнях, похрусткування. Максимальний біль відчувається після початку руху, а також посилюється при змінах погоди, на холоді, при високій вологості, вогкості.

Профілактика артрозу

Профілактика артрозу досить проста і доступна практично всім незалежно від статі та віку. Перш за все необхідно обачніше підходити до вибору фізичних навантажень, уникати надто різких рухів. Та, обов'язково, – слідкувати за власною вагою, щоб не мати зайвих кілограм, які перевантажують суглоби. Артроз з'являється і в тих випадках, коли застосовують розтяжки для збільшення рухливості суглобів. Але при припиненні занять спортом м'язи слабшають, а суглоб залишається розхитаним, з'являються остеофіти. Факторами ризику в розвитку артрозу можуть бути також спадковість і високий зріст, оскільки перевантаження в точках опори дуже велике.

Лікувальні рухові вправи при артрозі

Серед терапевтичних засобів, які застосовуються при артрозах, варто назвати, перш за все, методику кінезотерапії. Вправи, які використовуються за даної методики, знижують гострі та хронічні болі, лікують супутній синовіт і функціональні порушення.

Кінезотерапія (лікування рухом) переслідує ряд завдань. Перш за все тренування сили м'язових груп, що оточують суглоби. Для цього розроблена ізодинамічна, ізометрична та ізокінетична техніка вправ. Ці вправи необхідні для мобілізації обмеженого руху суглоба, профілактики та усунення контрактур (стійкого обмеження нормальної рухливості). При цьому використовуються не тільки активні, але і пасивні рухи, силу і тривалість яких потрібно регулювати. Дуже важливо, щоб вправи не викликали больових відчуттів. Згодом напрацьовуються оптимальні навантаження, вправи на

координацію рухів і підтримку нормальної ваги, задля підвищення безпеки і витривалості рухів. Варто спробувати «сухі» вправи або повторити їх в теплій воді, що значно полегшує виконання. Рухи суглобів, по-перше, сприяють виробленню суглобової рідини, що забезпечує живлення хряща, покращують обмінні процеси в суглобі і перешкоджають розвитку артрозу. По-друге, допомагають розтягуванню капсули суглоба і оточуючих м'язів, задіяних в патологічний процес. По-третє, систематичні рухові вправи покращують загальне самопочуття (<http://tvoie-zdorovia.com.ua/artroz>).

Проте головною умовою засвоєння підмови медицини є свідоме виконання мовленнєвих дій. Отже, необхідно створювати навчально-мовленнєві ситуації, які передбачають включення студентів до активної мовленнєвої діяльності, що спонукають до складання висловлювання з використанням термінів. Студентам пропонуємо такі види роботи: а) складання зв'язного тексту (7–10 речень) на теми, орієнтовані на професійну діяльність (робота в процедурному кабінеті; робота в лабораторії; робота дільничної медсестри, робота патронажної медсестри), виголошення його перед аудиторією з дотриманням орфоепічних, акцентуаційних та інтонаційних норм; б) складання тексту на певну тему з використанням опорних слів-термінів, публічний виступ з урахуванням комунікативних якостей мови: правильності, точності, логічності, чистоти; в) складання та розігрування діалогу (бесіда з родичами пацієнта перед операцією; бесіда з родичами пацієнта, який звинуватив лікаря в некомпетентності, та ін.) – робота в парах; г) складання тексту інструктажу пацієнта перед колоноскопією, біохімічним аналізом крові, та ін. – робота в парах; г) складання тексту консультації про прийом лікарських засобів, проведення консультації – робота в парах; д) складання інструкції про відвідування пацієнтів та прийом передач; та ін.

Отже, засвоєння підмови медицини підвищує рівень професійної комунікативної грамотності. Головними умовами формування комунікативної компетентності у професійній сфері мовної комунікації є лексичні мінімуми до уроків та глосарії, що містять мовний матеріал для навчально-мовленнєвих ситуацій, а також комунікативно-діяльнісні форми навчання, що передбачають свідому та активну участь у ньому студентів.

Література

1. Клінічне медсестринство в педіатрії : підручник (ВНЗ I–III р. а.) / В. С. Тарасюк, Н. В. Титаренко, І. В. Паламар та ін.; за ред. В. С. Тарасюка. 2-е вид., переробл. і допов. Київ : ВСВ «Медицина», 2010. 200 с.
2. Лісовий В. М., Ольховська Л. П., Капустник В. А. Основи медсестринства : підручник (ВНЗ I–III р. а.). 3-є вид., переробл. і допов. Київ : Медицина, 2011. 912 с.
3. Медсестринство у внутрішній медицині : підручник / О. С. Сташишин, Н. Я. Іванів, Г. П. Ткачук та ін. Київ : ВСВ «Медицина», 2010. 536 с.
4. Пасечко Н. В., Лемке М. О., Мазур П. Є. Основи сестринської справи : підручник. Тернопіль : Укрмедкнига, 2016. 544 с.

5. Практичне медсестринство : навч. посібник / Л. Я. Ковальчук, О. І. Яшан, С. О. Ястремська та ін. Тернопіль : Укрмедкнига, 2012. 432 с.

6. Сестринська справа : підручник (ВНЗ I–III р. а.) / Н. М. Касевич, І. О. Петряшев, В. В. Сліпченко та ін.; за ред. В. І. Литвиненка. 3-є вид., випр. Київ : ВСВ «Медицина», 2017. 816 с.

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Томинець Мирослава Петрівна,
здобувач вищої освіти,
Мукачівський державний університет

Фенчак Любов Михайлівна
кандидат педагогічних наук, доцент
Мукачівський державний університет

На сучасному етапі досконале володіння мовою стає важливим компонентом професіограми вчителя. Система знань і навичок, яку має сформувати вчитель початкових класів, досить широка і вимагає від нього відповідної широти інтересів, культури, глибоких і різнобічних знань – високої загальної ерудиції і культури. А найважливішим засобом, основним «інструментом» професійної діяльності вчителя є слово, його мовлення.

Доречно зауважити, що мовленнєва комунікація педагога – основа педагогічної майстерності, за допомогою якої можна розв'язати різні педагогічні завдання. Від рівня культури мовлення вчителя значною мірою залежить не тільки мовленнєвий розвиток учнів його класу, а й їхня успішність у цілому, бо чим досконаліше мовлення школярів, тим краще вони виражають свої думки і сприймають висловлювання інших.

Аналіз досліджень і публікацій, показав, що проблема культури мовлення вчителів знайшла відображення у дослідженнях відомих класиків-педагогів та сучасних вітчизняних педагогів і психологів: Н.Д. Бабич, М.С. Вашуленко, Н.Я. Грипас, І.П. Гудзик, А.Б. Добрович, І.А. Зязюн, Я.А. Коменський, В.Я. Мельничайко, М.Я. Плющ, Г.М. Сагач, Т.О. Синиця, Н.Ф. Скрипченко, М.Г. Стельмахович, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, В.Р. Щербина.

Культура професійного мовлення є складовою частиною професіограми педагога. Вона передбачає усвідомлене сприйняття мови як засобу не лише комунікації, а й пізнання, репрезентації (називання) об'єктів дійсності й змісту думки, як способу звернення до адресата, встановлення з ним контакту, творення образу світу й людини. Володіння культурою професійного мовлення означає засвоєння професійно зорієнтованого синтезу граматичних норм і варіантів слововживання, синтаксичних організацій фрази, побудови текстів, що забезпечують мовне (усне й писемне) оформлення процесу та результатів праці у професійній діяльності [1].

Видатна професорка Н. Бабич вважала, що високого рівня культури мовлення можна досягти, якщо багато читати (і не тільки сучасні твори, а й класику, з історії літератури, твори різних жанрів, тексти різних стилів); уважно слухати живе слово (людей різних соціальних і професійних груп, майстрів художнього слова і сцени, культурних діячів); працювати зі словниками (загальномовними і спеціальними, одномовними і перекладними); стежити за

змінами норм (лексичних і правописних, орфоепічних і текстологічних); не піддаватися впливам можливих «модних» тенденцій; навчитися чути себе (навіть тоді, коли висловлюєш думку в письмовій формі) [2].

На думку В.Сухомлинського, слово вчителя – це насамперед засіб людяності, терпимості, чуйності. Повернути школу обличчям до дитини зможе лише той учитель, котрий взяв на своє професійне озброєння гуманістичні цінності і здатний їх реалізувати у процесі педагогічного спілкування з дітьми. «Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» [3].

Варто наголосити, що сучасний вчитель Нової української школи має бути високоосвіченою, професійно компетентною особистістю. Необхідні компетентності, зокрема, закладені в новий професійний стандарт вчителя [4].

В українській лінгвістиці аналіз комунікативних якостей мови знаходимо у працях Н.Бабич, М.Іляшпа, О.Біляєва. З огляду на результати їх дослідження, основними комунікативними ознаками культури мовлення є:

1. Правильність - одна з визначальних ознак культури мовлення. Мова має свої закони розвитку, які відображаються у мовних нормах. Вільно володіти мовою означає засвоїти літературні норми, які діють у мовній системі. До них належать правильна вимова звуків, правила наголошування слів, лексико-фразеологічна, граматична, стилістична нормативність, написання відповідно до правописних і пунктуаційних норм.

2. Точність пов'язується з ясністю мислення, а також зі знанням предмета мовлення і значення слова. Мовлення буде точним, якщо вжиті слова повністю відповідатимуть усталеним у цей період розвитку мови їхнім лексичним значенням. Точність досягається не лише на лексико-семантичному рівні, вона тісно пов'язана з граматичним (особливо синтаксичним) рівнем.

3. Логічність - логічно правильне мовлення, послідовне, у якому є внутрішня закономірність, яке відповідає законам логіки, забезпечує смислові зв'язки між словами і реченнями в тексті.

4. Змістовність мовлення передбачає глибоке осмислення теми й головної думки висловлювання, вміння добирати потрібний матеріал та підпорядковувати його обраній темі, а також повноту розкриття теми без багатослів'я.

5. Доречність - ознака мовлення, яка вимагає такого добору мовних засобів, що відповідають меті й умовам спілкування.

6. Чистота професійної мови полягає передусім у відповідності сучасній літературній нормі. Вона простежується на всіх рівнях її структури і використання: на рівні орфоепії - літературно-нормативна вимова; на рівні орфографії - грамотне письмо; на рівні лексики - відсутність чужих слів, вульгаризмів, суржику, невмотивованих повторів; на рівні граматики - правильна, завершена побудова речень, нормативні словоформи; з погляду стилістики - відповідність меті, завданням, ситуації спілкування, стилям і жанрам мовлення.

7. Багатство мовлення - це використання великої кількості мовних одиниць (слів, словосполучень, речень), які відрізняються за смислом і будовою.

8. Виразність мовлення забезпечується виразністю дикції і чіткістю вимови, це логічний наголос, видозміни голосу, паузи, емоційна тональність, що передає настрій, оцінку, викликає потрібне сприйняття. Технічні чинники виразності - дихання, інтонація, темп, жест, міміка.

9. Стислість – прагнення відтворити максимальну за обсягом інформацію мінімальною кількістю мовних засобів.

10. Естетичність професійної мови спирається на точність, логічність, чистоту, виразність, а також доречність, лаконічність, різноманітність, образність, які у взаємодії та пропорційності створюють гармонію усного чи письмового тексту [2; 5].

Узагальнюючи вищесказане, можна вважати, що слово педагога є найважливішим інструментом впливу на дітей. Розбудова нашої держави вимагає від вчителя бути взірцевим громадянином, репрезентантом української нації у світі. Тому й заслуговує особливої уваги культура професійного мовлення на сучасному етапі розвитку національної школи.

Список літератури

1. Пономарів О.Д. Культура слова : Мовностилістичні поради: навч. посібник / О.Д.Пономарів. – 2-ге вид, стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.

2. Н. Д. Бабич. Основи культури мовлення : Навчальний посібник / – Львів : Світ, 1990. – 232 с.

3. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори, - К.: Рад. шк, 1976. - Т. 5. - С. 160.

4. Професійний стандарт вчителя початкових класів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-rochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-rochatkovoyi-osviti>

5. Біляев О.М. Культура мовлення вчителя-словесника // Дивослово. – 1995.– № 8. – С. 37-42.

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ В ПОДОЛАННІ СТРЕСУ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ МОЛОДШИХ КУРСІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Усікова Зінаїда Леонідівна

асистент

Донецький національний медичний університет

Ракша-Слюсарєва Олена Анатоліївна

д. б. н., к. м. н., професор,
професор кафедри

Донецький національний медичний університет

Слюсарєв Олексій Аркадійович

к. м. н., доцент,
завідувач кафедри

Донецький національний медичний університет

Плетньова Тетяна Володимирівна

Keefer Ecological Service

Коваленко Поліна Григорівна

асистент

Донецький національний медичний університет

Актуальність теми дослідження.

В педагогічній роботі велике значення має не лише кваліфікація, емоційний стан педагога та його талант до передачі знань, але й особливості психоемоційної конституції здобувача освіти, що залежить від особливостей психонейроімунної регуляції та стресової складової щодо обставин існування, як в цілому, так і на присутній момент. Швидкі темпи сучасного життя, особливості соціальної реальності, погіршення економічних умов, нестабільності політичної ситуації та інших чинників, що викликають пролонгований стрес є причиною підвищеної цікавості з одного боку щодо вивчення механізмів формування стресу, а з іншого – щодо формування стресової стійкості у здобувачів освіти. Це особливо важливо на присутній момент для України в цілому й особливо для тих регіонів, де проходять військові дії. Часткове руйнування інфраструктури, військові дії, вимушене переселення частини населення підвищують психоемоційне напруження та безперечно впливають на психонейроімунну регуляцію, що створює негативне тло для сприйняття студентами навчального матеріалу та його засвоєння. Крім того, довготривалий стрес та посттравматичний стресовий розлад (синдром) сприяє активації або розвитку будь яких патологічних процесів

в організмі і також негативно впливає на здатність до успішного навчання здобувачів освіти. Проведені нами дослідження показали значні зрушення й відмінності щодо стресу у осіб, які перебувають в різних умовах існування, пов'язаних з військовими діями й різний рівень проявів стресу у студентів - медиків, що є вимушеними переселенцями з непідконтрольних Україні територій та таких, що навчаються без переміщення [1, 2]. Подолання стресу та розвиток стресостійкості є важливим для якісної освіти та підготовки майбутніх фахівців медиків до їх професійної діяльності.

Стресостійкість визначають як сукупність властивостей особистості, які дозволяють протистояти значним емоційним, інтелектуальним та вольовим навантаженням без шкідливого впливу на здоров'я людини. Вплив стресу у юнацькому віці є дуже важливим для формування особистості індивідууму [3]. На цей вік припадає багато соціально значущих подій такі як отримання паспорту, право вступати у шлюб, право голосувати, настання кримінальної відповідальності та ін. У юнацькому віці формуються поведінкові та когнітивні стратегії подолання стресу, які закріплюються потім протягом дорослого життя і багато в чому обумовлюють успішність самореалізації людини у подальшому. Стрес може бути спричинений різними конфліктними ситуаціями, особливостями діяльності, внутрішніми конфліктами та багатьма іншими факторами. Вчені зазначають, що стрес – це реакція людського організму, яка виникає на дії подразників, незалежно від того, позитивні вони чи негативні. Тобто не можна сказати, що стрес виникає внаслідок якихось об'єктивних подій. Стрес є суб'єктивною реакцією людини на ту чи іншу ситуацію. Саме тому одна й та ж подія так по-різному впливає на різних людей. Окрім цього, важливу роль у стійкості до стресу відіграють і ті стратегії, якими людина користується у подоланні цього стресу. Це так звані копінг-стратегії. Копінг (з англійської – подолання) в психології визначається як зусилля, які людина докладає для вирішення якоїсь складної ситуації, для регуляції своєї поведінки, тобто все те, що допомагає людині подолати стрес. Таким чином, стресостійкість обумовлена не тільки вродженими характеристиками, такими як тип нервової системи, темперамент, а й набутими властивостями, способами подолання важких життєвих обставин.

Юнацький вік триває з 15 до 21 року (у деяких джерелах до 23 років).

Юність – це період, протягом якого здійснюється перехід від фізичної зрілості до соціальної зрілості, до дорослого життя.

У період ранньої юності розвивається теоретичне мислення. Людина переходить до вищих рівнів абстрактного мислення, усвідомлено оволодіває такими логічними операціями як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизація. Вона здатна логічні роботи умовиводи, здійснювати самоаналіз та теоретичні міркування. В цей віковий період інтелект людини формується як цілісна структура. Становлення словесно-логічного мислення є центральним у когнітивному розвитку.

В період юності започатковується самоповага, в основі якої лежать самооцінка, прийняття себе, ставлення оточуючих людей. Відбувається становлення моральних якостей, формуються вольові якості [4].

Особливістю психічного розвитку в цьому віковому періоді є становлення самосвідомості. Молода людина усвідомлює індивідуальність, неповторність, унікальність своєї особистості. Разом із тим відбувається відкриття свого внутрішнього світу, формується цілісне уявлення про себе.

Центральним новоутворенням цього періоду є особистісне та професійне самовизначення, які пов'язані з тим, що у юнацькому віці людина прагне знайти себе, самовизначитися, знайти своє місце в світі. Формується світогляд людини, ідеали. Світогляд є внутрішньою узгодженою системою переконань. Саме у юнацькому віці з'являються когнітивні та особистісні передумови для того, щоб всі попередні накопичені знання про світ, увесь попередній досвід сформувалися в певну систему. Таким передумовами є розвиток абстрактного мислення, накопичення достатнього знання про довколишній світ, усвідомлення сенсу життя та пошук свого місця в ньому, розуміння життя як процесу, що має певний напрямок, мету, незворотне [5].

Таким чином, юність являє собою завершальний етап формування особистості людини, де важливу роль відіграє мотивація. Мотивація в подальшому буде визначати активність особистості, напрямок її розвитку, її життєві цілі та ін.

Період юності багато в чому зумовлений тим, що молода людина стоїть на порозі самостійного життя, різко відбувається зміна способу життя, включення в нові види діяльності, спілкування з іншими людьми, що призводить до значної напруженості. Нові життєві обставини вимагають адаптації до них. Серед чинників, що сприяють кращому пристосуванню, можна виділити позитивне самоставлення, підтримка близьких та друзів, ефективні стратегії подолання стресових ситуацій, або копінг-стратегії. Юнацький вік є сензитивним до навчання тому, як психологічно подолати стресову ситуацію через розвиток вольового та інтелектуального потенціалу особистості.

За даними Д. Гуріної, найбільш копінг-стратегіями у юнацькому віці були уникнення, дистанціювання та пошук соціальної підтримки [6].

Отже, визначають дві спрямованості реакції при психологічному навантаженні в період юнацького віку: уникнення (діяльність, що спрямована від проблеми) та знаходження підходу до вирішення проблеми. Оскільки у юнацькому віці тільки відбувається становлення та стабілізація особистості, то молоді люди бувають не готові до навантажень дорослого життя. В такому випадку стратегія уникнення є для них оптимальним варіантом на цей період [7].

Мета дослідження – вивчення зв'язку між рівнем стресу та копінг-стратегіями подолання стресу в юнацькому віці.

Методи дослідження: для характеристики досліджуваної вибірки були застосовані методи дескриптивної статистики. Для оцінки рівня стресу була використана методика «Шкала психологічного стресу (PSM-25)». Вивчення стратегій подолання стресу здійснювалось за допомогою методики «Стратегія

подолання стресових ситуацій (SACS)». Для статистичної обробки результатів дослідження був використаний U-критерій Манна-Уїтні, кореляційний аналіз. Для проведення дослідження був зроблений опитувальник, що містив у собі інформовану згоду на участь у дослідженні та згадані вище методики. Цей опитувальник був зроблений у вигляді google form та поширювався серед респондентів у вигляді посилання. Учасники дослідження заповнювали опитувальник онлайн у зручний для них час.

Дослідження проводилось серед студентів – волонтерів першого та другого курсів Донецького національного медичного університету наприкінці навчального року. Всього у дослідженні взяли участь 36 студентів. Усі 36 респондентів були дівчатами. Середній вік становив 18 років (наймолодша особа – 17 років, найстарша – 21 рік). На першому курсі навчалися 30 осіб, на другому – 6. Статистична обробка даних проводилась за допомогою програмного забезпечення IBM SPSS Statistics 22.0.

Результати. В результаті проведеного дослідження було визначено, що у 16,7% (n=6) респондентів був низький рівень стресу (середнє значення ППН=74). У іншій частині групи (83,3%, n=30) спостерігався середній рівень стресу з середнім значенням ППН=125.

На рисунку 1 наведено моделі (стратегії) поведінки подолання стресу та сутність їх вираженості у студентів, що взяли участь в дослідженні.

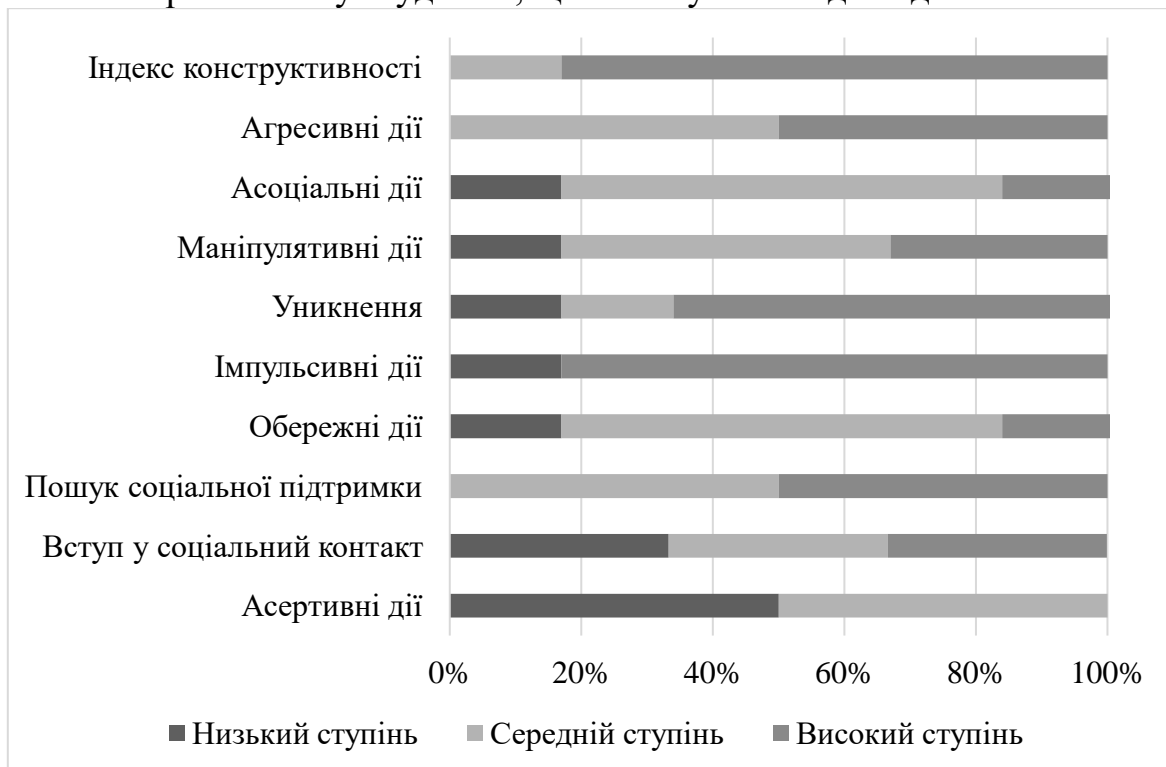

Рис. 1. Стратегії поведінки подолання стресу та ступінь їх вираженості у досліджуваній групі студентів

Серед респондентів 50% (n=18) осіб притаманний низький ступінь вираженості такої моделі долаючої поведінки як асертивні дії, і 50% (n=18) – середній ступінь. Асертивні дії – це активна стратегія подолання стресу. Вони є складовою здорової конструктивної стратегії.

Модель вступу у соціальний контакт виражена слабо у третини (33%, n=12), ще у третини (33%, n=12) має середній ступінь вираженості, та в останніх 33% (n=12) – високий ступінь.

Така модель поведінки як пошук соціальної підтримки у половини (50%, n=18) виражена середньо та ще у половини (50%, n=18) має високий ступінь вираженості.

Вступ у соціальний контакт та пошук соціальної підтримки – це просоціальні стратегії подолання стресу. Які також є моделями конструктивної стратегії подолання стресу.

Більше половини респондентів (67%, n=24) мають середній ступінь вираженості моделі обережних дій, у 17% (n=6) низький ступінь та ще у 17% (n=6) високий ступінь вираженості цією моделі долаючої поведінки. Обережні дії є пасивною стратегією.

У переважній більшості досліджуваної групи (83%, n=30) імпульсивні дії мають високий ступінь вираженості, середній ступінь відсутній та у 17% (n=6) ступінь вираженості низький. Імпульсивні дії є прямою стратегією подолання стресу.

У більш ніж половини досліджуваної групи (67%, n=24) такій моделі як уникнення притаманний високий ступінь вираженості, на низький та середній ступінь приходиться по 17% (n=6) на кожний. Уникнення – це пасивна стратегія додання стресу, яка є неконструктивною.

Вираженість маніпулятивних діє серед респондентів була наступною: низький ступінь у 17% (n=6), середній ступінь 50% (n=18) та високий ступінь у 33% (n=12). Маніпулятивні дії є непрямую стратегією.

Асоціальні дії у 17% (n=6) мають низький ступінь вираженості, у 67% (n=12) осіб – середній ступінь та ще у 17% (n=6) – високий ступінь. Ця модель є асоціальною стратегією та відноситься до неконструктивних.

Агресивні дії у половини досліджуваної групи (50%, n=18) мають середній ступінь вираженості та ще у 50% (n=18) – високий ступінь. Агресивні дії, як і попередня модель, є асоціальною стратегією та відносяться до неконструктивного способу подолання стресу.

Для оцінки конструктивності чи неконструктивності поведінки подолання стресу підраховувався індекс конструктивності. Він показує співвідношення конструктивних стратегій до неконструктивних та дозволяє оцінити, наскільки успішною є поведінка щодо вирішення складних ситуацій. Активне подолання в комплексі з позитивним використанням соціальних ресурсів, тобто, контактів підвищує стресостійкість людини.

У переважній більшості респондентів (83%, n=24) індекс конструктивності мав високий показник. Низького значення не було зафіксовано. Середній індекс спостерігався у 17% (n=6) осіб. Отримані результати свідчать про те, що більшість дівчат юнацького віку мають конструктивну стратегію подолання стресу, ефективно вирішують складні ситуації та конфлікти, причому в основному за рахунок того, що серед їх моделей поведінки переважають просоціальні стратегії.

В таблиці і надані результати кореляційного аналізу між рівнем стресу та моделями його подолання.

Таблиця 1.
Коефіцієнт кореляції між рівнем стресу та моделями подолання стресу здобувачами освіти молодших курсів

Моделі долаючої поведінки	Коефіцієнт кореляції
Асертивні дії	-0,15
Вступ у соціальний контакт	-0,02
Пошук соціальної підтримки	-0,12
Обережні дії	0,51
Імпульсивні дії	0,45
Уникнення	0,70
Маніпулятивні дії	-0,13
Асоціальні дії	0,45
Агресивні дії	0,36
Індекс конструктивності	-0,62

Як видно з наведених даних, кореляційний аналіз виявив наявність помірного позитивного зв'язку між показником психічного навантаження та ступенем прояву таких моделей долаючої поведінки як обережні дії (коефіцієнт кореляції = 0,51) та імпульсивні дії (коефіцієнт кореляції = 0,45).

Таким чином отримані результати показали, що у досліджуваній групі показник психічної напруги (рівень стресу) у переважної більшості обстежуваних був у межах середнього значення. Високих показників не було встановлено, що говорить про ефективні механізми додання стресових ситуацій. У групі обстежуваних низького індексу конструктивності долаючої поведінки не було виявлено. Переважна більшість учасників дослідження мають високий індекс конструктивності, що означає ефективне подолання різних стресових ситуацій. Високе значення індексу конструктивності досягається в основному за рахунок використання соціальних ресурсів. Найменш поширеною поведінкою подолання стресу серед дівчат юнацького віку були асертивні дії. Дві моделі долаючої поведінки (пошук соціальної підтримки та агресивні дії) не мають низького ступеню вираженості. У половини групи середня ступінь прояву цих моделей, а другої половини – високий ступінь прояву. Найбільш поширеною поведінкою подолання стресів серед респондентів є імпульсивні дії. Сильний позитивний зв'язок був виявлений між ППН та вираженістю моделі уникнення, що може свідчити про те, що психічне навантаження може бути вже у стадії виснаження, коли людина переходить від проактивного реагування до реактивного. За результатами кореляційного аналізу виявлено помірний негативний зв'язок між ППН та ІК. Це можна пояснити тим, що чим більший

показник психічного напруження, чим більший стрес відчуває людина, тим менш конструктивною є її модель поведінки у подоланні складних стресових ситуацій.

Висновки

1. Для успішного навчання здобувачів освіти в сучасних умовах військових дій в Україні необхідно проводити роботу щодо виявлення стресу, ступеню його вираженості та формування стресостійкості у здобувачів освіти молодших курсів закладів вищої освіти.

2. Найліпшими заходами щодо формування стресостійкості у здобувачів освіти є соціально-психологічні тренінги, тренінги особистісного зростання та майстер-класи за такими напрямками як підвищення самооцінки, самоприйняття;

3. Важливим для створення стресостійкості є формування у здобувачів освіти навичок емоційної компетентності; розвиток креативності, розвиток гнучкості поведінки.

Список літератури

1. Ракша-Слюсарева О.А. До питання психонейроімунної регуляції у хворих на COVID-19 на території екокризового регіону в період проведення Операції об'єднаних сил / О.А. Ракша-Слюсарева та інші // Актуальна Інфектологія. – 2021. – Том 9, № 4. – С. 91 – 93

2. Селезнева С.В. Неврологічний та психоемоційний стан населення Донецького регіону та вплив на нього препарату «V-омега-3» / С.В. Селезнева та інші // Медична наука України. – 2021. – Т.17, №4. – С. 77 – 81

3. Булах В.П. Стрес та його вплив на організм людини / В.П. Булах. – Медсестринство. 2014. – №3. – С. 10-15.

4. Сінельнікова Т. В. Психологічні особливості вибору копінг-стратегій в юнацькому віці / Т. В. Сінельнікова. – Наука і освіта. 2015. – № 3. – С. 101-106.

5. Водопьянова Н. Е. Психодіагностика стресса / Н. Е. Водопьянова. – СПб.: Питер, 2009. – 336 с.

6. Гуріна Д. Психологічні особливості копінг-стратегій у юнацькому віці. Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціальнопсихологічного факультету. Випуск 13. / За ред. Ю. Дем'янчук, Н. Портницької, І. Тичини. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. – С. 16-17.

7. Стародуб М.І. Копінг-стратегії осіб пізнього юнацького віку в стресових ситуаціях: стратегії підходу проти стратегій уникнення / Стародуб М. І. – XVIII міжнародна науково-практична конференція «Конфліктологічна експертиза: теорія та методика» / [орг. комітет: А. М. Гірник (голова) та ін.]. – Київ: [б. в.]. 2019. – С. 45-46.

ЗАСТОСУВАННЯ КАЗОК ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Філон Ірина Олександрівна,
Студентка 2 курсу магістратури,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Проблему розвитку мовлення дошкільників дослідники розглядають як відкриту систему, що змінюється, наголошуючи на тому, що мотиваційні зміни, умови навчання в першу чергу впливають на процес удосконалення розвитку мовлення та комунікативної діяльності дошкільників. Процес розвитку мовлення дошкільників пов'язаний із комунікативно-пізнавальною функцією мови, а це означає, що ми зобов'язані навчати дітей навичкам та вмінням спостерігати за об'єктами навколишнього світу, порівнювати та досліджувати їх.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває. Воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнопланового спілкування дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності.

Завдання розвитку зв'язного мовлення посідає головне місце в загальній системі роботи з розвитку мовлення в дошкільному навчальному закладі. Навчання зв'язного мовлення є водночас і метою, і засобом практичного опанування мовою. Зв'язне мовлення має надзвичайне значення для розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, воно позитивно впливає на формування таких її важливих особистісних якостей, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність. За допомогою добре розвинутого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, встановлювати контакт з тими, хто її оточує, ініціювати власні ідеї, брати участь у різних видах дитячої творчості.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення та мовленнєвих комунікативних здібностей дошкільників посідає казка. Казка – це образне зображення життєвих реалій. Дії, що відбуваються в казках, можуть трапитись і в реальному житті, але не в буквальному сенсі. За допомогою казкових сюжетів дошкільники вперше опановують основні життєві принципи, можуть порівняти добрі та погані вчинки. Діти можуть самостійно вирішувати, хто позитивний герой, а хто – негативний. І хоча діти не відразу зможуть це зрозуміти, однак, саме в дошкільні роки вони отримають перші уявлення за допомогою казок. Прослуховування казок дозволяє розширити, збагатити словниковий запас, закласти міцний фундамент зв'язного мовлення. Адже казки, як правило, включають в себе повторення, багаторазове прослуховування яких сприяє запам'ятовуванню слів і окремих виразів і, отже, поповнення пасивного словника.

У старших дошкільників сприйняття характеризується фрагментарністю. При яскравому емоційному сприйнятті діти слухають казку з відпочинком, відволікаючись від часу, мало уважні до кожного слова художнього тексту. Вони не вміють ясно і чітко викладати свої думки і почуття відносно прочитаної казки. Вже в ході слухання казки у дітей проявляється активність. Слухання супроводжується репліками запитаннями, супроводжується спілкуванням, протестами, спробами словом і ділом змінити хід подій, допомогти улюбленим героєм. Дітям старшого дошкільного віку казка надає можливість задуматися, усвідомити такі складні категорії, як «добро» і «зло», сприяє формуванню морально-етичних цінностей. А ще, використовуючи казки, можна навчити дітей мислити, відстоювати свою думку, мати власну точку зору.

Варто тільки згадати такі казки, як «Колобок», «Ріпка», «Рукавичка», «Коза-Дерева» та інші. Діти, слухаючи казку, із задоволенням повторюють разом з дорослими пісеньки головних героїв, початок і кінець казки і т. д. Драматизація казки сприяє розвитку вміння вести діалог, а переказування - навчає монологічного мовлення, розвиває пам'ять.

У ході слухання, обговорення та придумування казки, у дитини розвивається гарна фантазія, творчість. Вона засвоює основні механізми пошуку та прийняття рішень. Кожна казка є неповторною.

Казка ніби зіткана з яскравих явних образів і розмовляє із своїми слухачами не абстрактними розміркуваннями про мораль, а демонструє її, за словами Н.С. Карпинської "агітує" за неї методом "активної наочності".

Працюючи з казками, слід приділити особливу увагу аналізуванню характерів героїв та їх вчинків. Адже, як правило, кожен казковий герой є яскравим втіленням позитивних чи негативних якостей і сприймається дитиною однозначно. Але не все так просто, як здається на перший погляд.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника - це складова характеристики особистісного встановлення дитини, що відображає емоційні, особистісні, творчі якості її зростання, конкретизує процес формування психологічних якостей цілісного явища на різних рівнях таких, як особистість, свідомість та поведінка. Загалом ефективними прийомами та методам роботи, спрямованими на формування мовленнєвих здібностей старших дошкільників є: читання та розповідання казок, узагальнюючі бесіди, уявлюваний діалог дитини з героєм казки, театралізовані ігри за сюжетами казок, переказування казок дітьми, словесні ігри, дидактичні ігри за сюжетами казок, драматизація - розігрування казок, інсценізація казок, самостійне складання казок, бесіди за змістом прочитаних казок, бесіди за змістом казкових ілюстрацій та репродукцій художніх картин з казковим сюжетом.

Використовуючи казки в роботі з дітьми, Т.Д.Зінкевич-Євстигнеєва в своєму джерелі «Практикум по казкотерапії» рекомендує дотримуватись таких принципів роботи з казкою: множинність, усвідомленість, зв'язок з реальністю

Таблиця 1.
Принципи роботи з казкою

Принцип	Основний акцент	Коментар
Множинність	Розуміння того, що одна й та ж подія, ситуація можуть мати кілька значень.	Наше завдання показати одну й ту ж казкову ситуацію з кількох сторін.
Усвідомлення	Усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків в розвитку сюжету.	Наше завдання показати вихованцям, що одна подія плавно впливає з іншої, навіть не дивлячись на те, що на перший погляд цього не помітно.
Зв'язок з реальністю	Усвідомлення того, що кожна казкова ситуація розгортає перед нами якийсь життєвий .	Наше завдання терпляче та ретельно припрацьовувати казкові ситуації з позиції того, як казковий урок буде нами використаний в реальному житті.

Отже, магічний світ казки впливає на дитину, манить своїми таємницями та чаклунством. Діти з радістю подорожують в уявному, фантастичному світі, активно діючи в ньому, творчо його трансформують і перетворюють. За допомогою казок вони здобувають знання про взаємостосунки людей, проблеми, які трапляються в житті, краще пізнають навколишній світ.

Список літератури:

1. Богуш А. М. Українська казка в дошкільному закладі. Київ: Знання, 2009. 256с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика. Київ, 2007. 242 с.
3. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах: [навчальний посібник]. Київ, 1993. 327с.
4. <https://www.logoclub.com.ua/zv-yazne-movlennya/53-rozvitok-mislennya-ta-zv-yaznogo-movlennya-za-dopomogoyu-kazok#:~:text=%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0%20%E2%80%93%20%D1%86%D0%B5%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83,%D0%BC%D1%96%D1%86%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%84%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%B7%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

МОТИВАЦІЯ ЯК ЧИННИК НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Чорі Аліса Володимирівна,

викладач-методист

ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України»

Чорі Каміла Володимирівна,

викладач

ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України»

Мотивація навчально-пізнавальної діяльності є однією з фундаментальних педагогічних проблем сьогодення. Її відносять до обов'язкових умов сучасного освітнього процесу.

Мотивація нині розглядається як реалізація мотиву у конкретній діяльності в процесі вибору можливих дій, спрямованих на досягнення певних цілей. Мотив (від лат. moveo – рухаю) — це спонукальна причина дій і вчинків людини. Спираючись на праці відомих психологів, мотив можна розуміти як усвідомлене чи неусвідомлене спонукання до діяльності.

Сучасність висуває високі вимоги до майбутнього фахівця: уміти нестандартно мислити, знаходити оптимальні рішення, аналізувати власні дії і вчинки, зіставляти їх з метою діяльності, мати глибокі, стійкі знання та вміти застосовувати їх у професійній діяльності.

У світлі діяльнісного підходу під час аналізу мотиву акцент робиться на змісті навчання, що є особливо суттєвим для вибору профільних дисциплін і професії в майбутньому. Отже, у освітньому процесі необхідною є така організація навчальної діяльності, за якої зростала б пізнавальна активність здобувачів освіти як умова їхньої успішності, їхня вибіркова мотиваційна спрямованість, без якої неможливе засвоєння складних знань. Треба враховувати, що модель мотивації і соціальної поведінки (за Дж. Равеном) визначається взаємодією трьох складників: цінностей, компонентів компетентності та соціальних настанов. Усі ці компоненти відіграють вирішальну роль у процесі оцінювання мотивації особистості та її компетентності [1, с.18].

Формування мотивації — складна дидактична проблема. У кожному віці вона має свої особливості. Тому надзвичайно важливим є формування правильної мотиваційної спрямованості у кожного студента.

Формування позитивної мотивації до майбутньої професії неможливе без стійкої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, що пов'язана з цією професією. Навчальна мотивація визначається як вид мотивації, яка є складником певної діяльності, – в даному випадку діяльності навчання. У період навчання здобувачів освіти у вищі відбувається становлення професійно важливих рис особистості майбутнього фахівця, тому кожен викладач у своїй роботі повинен враховувати взаємодію всіх складових освітнього середовища та

особистості студента й відтворювати не тільки навчальні педагогічні системи та процеси, але й в обов'язковому порядку різні педагогічні ситуації, які орієнтовані на розвиток особистості та формування мотивації до навчання.

Формуючи мотивацію суб'єктів освітньої діяльності до навчання, слід звертати особливу увагу на формування пізнавального мотиву (мотиву набуття знань), мотиву отримання професії (професійного мотиву), мотиву досягнення успіху – тобто на формування позитивних мотивів. У структурі мотивації навчання психологи та педагоги – дослідники цієї проблеми – виділяють інтерес як один із важливих поштовхів до діяльності. Для навчальної діяльності важливим є високий рівень пізнавальних мотивів (інтересів). Інтерес змушує, спонукає особистість знаходити шляхи і способи задоволення внутрішньої потреби. Як зазначає С. Парфілова, «найважливішим мотивом, який постійно спонукає людину до пошуку істини, є пізнавальний інтерес» [8]. Найважливішою передумовою створення інтересу до навчання є виховання широких соціальних мотивів діяльності, розуміння її змісту, усвідомлення важливості досліджуваних процесів для власної діяльності. Мотиви, у свою чергу, складають основу мотивації індивіда до тієї чи іншої діяльності та зумовлюють його поведінку [8]. Проведені дослідження, спираючись на концепцію М. Рогова, дають змогу виокремити два блоки мотивів: безпосередні та опосередковані мотиви. Безпосередні мотиви включаються в сам процес діяльності і відповідають її соціально значущим цілям і цінностям; опосередковані ж пов'язані з цінностями, що не належать до самої діяльності, але хоча б частково в ній задовольняються. До безпосередніх мотивів належать: пізнавальні (прагнення творчої дослідницької діяльності, процес вирішення задач, самоосвіта, орієнтація на нові знання) та мотиви розвитку особистості (необхідність постійного інтелектуального та духовного зростання, прагнення розширити кругозір та ерудицію, підвищити свій загальний культурний рівень). У структурі опосередкованих мотивів розрізняють: соціальні (усвідомлення необхідності вищої освіти; престижність вищої освіти; бажання стати повноцінним членом суспільства, обов'язок та відповідальність; соціальна ідентифікація; певний статус в групі; схвалення викладачів) і мотиви досягнення (краще підготуватися до професійної діяльності та отримати роботу, що гарно оплачується) [4].

Формуючи мотивацію студентів до навчання, слід звертати особливу увагу на формування пізнавального мотиву (мотиву набуття знань), мотиву отримання професії (професійного мотиву), мотиву досягнення успіху – тобто на формування позитивних мотивів. Важливим для цього процесу є діагностування наявних мотивів у студентів. Для аналізу мотивів навчально-пізнавальної діяльності можна використовувати такі методи: бесіда, опитування, анкетування. Бесіди як один із факторів визначення мотивів навчальної діяльності мають проводитися як індивідуально, так і з групою. Вербальний спосіб дослідження – бесіда – зручний тим, що дозволяє студентам у процесі розмови виявити мотиви, що є усвідомленими; в процесі вербальної передачі інформації відбувається, в першу чергу, озвучення тих мотивів (потреб), які є першочерговими,

усвідомленими. Анкетування також має свої переваги у застосуванні: об'єктивність, зручність у часі, висока ймовірність чесності при опосередкованому анкетуванні. Однак анкетування вимагає високого рівня самоаналізу та чесності для об'єктивності результатів.

Для характеристики сформованості мотивів навчальної діяльності у студентів важливо синтезувати кілька аспектів: професійний мотив, мотив потреби в досягненні успіху та остраху невдачі (уникнення неприємностей), пізнавальний мотив, прагматичний мотив.

Формування ставлення у студентів до навчальних дисциплін базується на сформованій мотивації навчально-пізнавальної діяльності (сюди можна віднести професійний, навчально-пізнавальний мотиви, мотив досягнення успіху). Воно зумовлено: важливістю предмета; інтересом до певної галузі знань і до даного предмета як її частини; якістю викладання; мірою важкості оволодіння цим предметом, виходячи із власних здібностей; стосунками з викладачем предмета; авторитетністю викладача. Сформованість мотивації студентів до певної діяльності можна охарактеризувати шляхом діагностики орієнтації їх на успіх (мотив потреби в досягненні успіху) чи невдачу (мотив уникнення неприємностей). Мотивація успіху (мотив потреби в досягненні успіху) має позитивний характер. Можна виділити основні характеристики особистості з мотивацією, направленою на успіх: ініціативність, активність, наполегливість, віра у власні сили, прагнення до успіху і позитивних результатів, незалежність діяльності від зовнішнього контролю, пряма залежність між активністю людини та бажанням досягнути успіху, висока, рідше – середня самооцінка.

Важливо зазначити, що мотивація освітньо-професійної діяльності є полімотивованою, оскільки активність студента має різні джерела. Виокремлюють три види джерел активності: внутрішні, зовнішні, особистісні. До внутрішніх джерел освітньо-професійної мотивації належать пізнавальні та соціальні потреби, потреби майбутньої професії (прагнення до соціально схвалюваних дій і досягнень). Зовнішні джерела визначають умови життєдіяльності студента, до яких належать вимоги, очікування і можливості. Вимоги пов'язані з необхідністю дотримання соціальних норм поведінки, спілкування і діяльності. Очікування характеризують ставлення суспільства до навчання як до норми поведінки, яку приймає людина, що дозволяє долати труднощі, пов'язані зі здійсненням освітньо-професійної діяльності. Можливості – це об'єктивні умови, які необхідні для розгортання освітньо-професійної діяльності

При формуванні мотивації варто враховувати декілька факторів: по-перше, індивідуальні особливості особистості (чутливість, розвиток інтелекту та вже існуючі інтереси), по-друге, неодмінною важливою умовою формування мотивації до діяльності особистості є авторитет викладача, який впливає на формування мотиву. На основі виділених психолого-педагогічних та науково-методичних напрямів формування мотивації студентів до навчальної діяльності виокремлюють такі педагогічні умови формування мотивації: використання сформованої методичної системи впровадження навчальних засобів в освітній процес, забезпечення професійної компетентності викладачів, систематичне

підкріплення у студентів мотивації до оволодіння професійними знаннями і навичками, залучення студентів до активної пошукової навчальної роботи. Що слід розуміти під кожною з цих педагогічних умов? Насамперед, під час формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності потрібне чітке окреслення змісту навчання, методів навчання, форм організації та засобів навчання. Тому першою педагогічною умовою формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності є сформована методична система формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності засобами конкретної дисципліни. Забезпечення професійної компетентності викладача може відбуватися як цілеспрямований процес, зокрема, через забезпечення викладача відповідними матеріалами (сучасними технічними засобами, навчально-методичною літературою, допоміжною психолого-педагогічною літературою, методичними рекомендаціями), відвідування методичних семінарів, вебінарів, конференцій, через систематичне підвищення кваліфікації. Необхідною умовою забезпечення професійної компетентності викладача є його неперервна самоосвіта.

Систематичне підкріплення у студентів мотивації до оволодіння професійними знаннями і навичками відбувається завдяки усвідомленню ними актуальності вивчення дисципліни, отриманню позитивного досвіду навчально-пізнавальної діяльності, інтересу до здобуття знань у різні способи та завдяки використанню ефективних дидактичних методів і прийомів: актуальних і цікавих повідомлень; проведення бесід, підготовка та виступ студентів з рефератами, гурткова робота (факультативи), участь в конференціях, перегляд слайдів та відеоматеріалів тощо. Залучення студентів до активної пошукової навчальної роботи є важливою умовою при формуванні мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. Це і наслідок, і першопричина формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, оскільки сприяє утворенню інтересу, пізнавальної активності, усвідомлення актуальності вивчення дисципліни.

Навчальна діяльність студента повинна бути завжди вмотивована, тому завданням педагога закладу вищої освіти виступає формування у здобувачів освіти позитивних мотивів учіння на кожному навчальному занятті, вироблення у них потреби в опануванні професійних знань, умінь і навичок. Лише за наявності професійної мотивації пізнавальна діяльність студента матиме розгорнутий, наполегливий характер.

Список літератури:

1. Баклицький І.О. Психологічні особливості навчальної мотивації студентів. // І.О. Баклицький. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник. / Львівський держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2008. – Вип. 2. – С. 16-27.
2. Бойченко В. Шляхи підвищення ефективності навчальної діяльності студентів педагогічного університету / В. Бойченко // Вісник львівського університету. – 2009. - №25.- с. 293-299.
3. Бугрименко А. Г. Внутрішня і зовнішня навчальна мотивація у студентів педагогічного ВНЗ. Психологічна наука і освіта. 2006. № 4. С. 28.

4.Вершинська О.Б. Проблеми формування навчальної мотивації студентів ВНЗ. [Електронний ресурс]. /О.Б. Вершинська. – Режим доступу. tme.umo.edu.ua/dodatok.htm.

5. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч посіб. / С.С. Занюк. – Київ: Либідь, 2002.

6.Коваленко Н. П. Мотивація навчальної діяльності як запорука успішної професійної підготовки студента. Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти : матеріали 50-ї наук.-метод. конф. викладачів і аспірантів. Полтава, 2019. С. 13–16.

7.Колчигіна А. В. Специфіка навчальної мотивації студентів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Херсон, 2018. № 1 (2). С. 46–50.

8. Малінка О. О. Психологічні проблеми мотивації навчально-професійної діяльності студентів у сучасних умовах / О. О. Малінка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.psyh.kiev.ua.

9.Михайличенко В.Є. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів / В.Є. Михайличенко, В.В. Полянська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класич.приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 17 (70). – С.320-327

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Шевчук Яна Миколаївна,
викладач першої категорії,
викладач математики і фізики
Уманського медичного фахового коледжу
Черкаської обласної ради

Уманський медичний фаховий коледж проводить набір студентів на основі базової та повної загальної середньої школи. Якщо для останніх шкільні предмети залишилися в минулому, то для першокурсників – десятикласників школа продовжується в основних предметах, до яких належить і фізика. З перших днів навчання в коледжі такі студенти пробують подолати хибну думку, що фізика – це суто «технічна» наука і що до медицини вона жодного стосунку не має.

Викладачеві фізики постійно доводиться переконувати студентів у тому, що знання фізики, її законів необхідні майбутнім медичним працівникам. Саме тому важливим є доведення до свідомості студентів значення фізики для медицини, що зумовлено трьома обставинами: 1) фізика створює основу для правильного розуміння біологічних процесів; 2) вона є теоретичною базою сучасної медичної техніки; 3) озброює знанням фізичних методів клінічної діагностики та лікування, а також дослідження складних біологічних систем.

Розвиток медицини, удосконалення методів біологічних досліджень безпосередньо спирається досягнення фізики. Процеси, що відбуваються в живому організмі, становлять біологічну форму руху матерії. За своєю природою біологічні явища набагато складніші, ніж фізичні. Не можна, наприклад, пояснити ріст організмів, еволюцію живого, спадковість лише законами фізики. Однак не можна пояснити багато біологічних явищ, не опираючись на закони фізики. Біологічна форма руху матерії як складніша включає в себе простіші форми руху – фізичну і хімічну, але цілком ними не вичерпується. Тому знання фізичних і хімічних законів необхідне для розуміння глибоких і складних процесів, що відбуваються в живому організмі, зокрема й у людському, вивченням якого займається медицина.

Вивчення фізики в медичних коледжах має задовольняти дві головні вимоги: давати студентам знання в обсязі програм середніх спеціальних закладів освіти та готувати студентів до свідомого сприйняття загальномедичних та клінічних дисциплін. У зв'язку з цим викладання фізики повинно мати чітку профільну спрямованість. Як переконує практичний досвід, існує кілька аспектів професійної спрямованості викладання фізики в медичних коледжах: а) вивчення первинного впливу на організм людини різних фізичних чинників – тепла, холоду, електричного струму, звуку, іонізуючих випромінювань і

різноманітних механічних впливів; б) роз'яснення студентам фізичних засад фізіотерапевтичних методів лікування; в) вивчення фізичних методів діагностики захворювань і дослідження складних біологічних систем; г) вивчення фізичних процесів в організмі людини; знайомство з пристроєм та принципом дії приладів та установок, що використовуються для лікувальних та діагностичних цілей; г) вирішення завдань із фізики з медико-біологічною тематикою; проведення тижнів і тематичних конкурсів професійної спрямованості.

Такий спектр дає викладачеві фізики широкі можливості для творчої діяльності. Наприклад, вивчаючи загальну фізику, можна навести приклад застосування цього матеріалу в медицині. Першим медичним фізиком був Леонардо да Вінчі, який проводив дослідження механіки міграції людського тіла. Вивчаючи розділ «Основи термодинаміки», студентів доцільно ознайомити із влаштуванням медичного термометра, де вказати і на теплопровідність тканин організму людини, фізичні основи теплолікування. Залежність температури кипіння від зовнішнього тиску використовується в медицині для стерилізації інструментів, білизни, медикаментів, та ін. Вивчаючи тверді тіла та їх властивості, потрібно подати відомості про деформацію тканин, що виникають при переломах, вивихах. Під впливом сили тяжкості вантажу тканини зазнають деформації розтягування, що сприяє зрощенню переломів. Найбільш плідно медицина та фізика стали взаємодіяти з кінця XVIII – початку XIX ст., коли було відкрито електрику та електромагнітні хвилі, тобто з настанням ери електрики. Під час вивчення теми «Електричний струм та закони струму» необхідно допомогти студентам з'ясувати дію постійного струму на організм людини, розглянути застосування електролізу в медицині. Знаючи закони фізики, можна зрозуміти, як відбувається багато процесів у живому організмі, зокрема в організмі людини. Вивчення електричних явищ дало можливість створити прилади, що об'єктивно реєструють роботу серця, клітин головного мозку та різних груп м'язів. А щоб зрозуміти, як генерується електрика в живих клітинах, необхідно передусім знати загальну фізику, яка в застосуванні до живого набуває певних особливостей. У розділі «Звукові хвилі» доцільно ознайомити студентів із фізичними основами слуху, розглянути будову вуха, механізм передачі звуків у внутрішнє вухо, звукові методи діагностики, такі як аускультация, перкусія та ультразвукова діагностика. Фізика допомагає діагностувати захворювання. У діагностиці захворювань широко застосовуються рентгенівські промені для визначення змін у кістках і м'яких тканинах, для дослідження будови функцій органів і систем. Про це багато студентів знають, але про те, що 8 листопада 1895 року німецький фізик Вільгельм Рентген відкрив промені, які згодом були названі його ім'ям, знають не всі. А про те, що за 12 років до цього доцент Віденського університету Іван Павлович Пулюй зробив знімок кісток руки, використавши рентгенівські промені, узагалі не згадують. Тому перед викладачем фізики медичного коледжу постає багато проблем. Кінець XIX – середина XX ст. пов'язані з відкриттям радіоактивності, теорій будови атома, електромагнітних випромінювань. Ці відкриття пов'язані з іменами

А. Беккереля, М. Склодовської-Кюрі, Д. Томсона, М. Планка, Н. Бора, А. Ейнштейна, Е. Резерфорда. Радіоактивність широко застосовують у медицині для лікування злоякісної пухлини.

Інтеграція фізики та медицини нині настільки багатогранна, що названі аспекти курсу фізики дають лише часткове уявлення про цю складну науково-педагогічну проблему. Велике значення мають правильно підібрані завдання.

Завдання з фізики нині класифікують за низкою ознак: фізичний зміст, тематика, складність, різні способи вирішення, та ін. Фізичний зміст зумовлений фізичними явищами та закономірностями, описаними в задачі або використовуваними для її вирішення. Залежно від тематики розрізняють абстрактні, технічні, лабораторні, природні, історичні та побутові завдання з медико-біологічною тематикою.

Завдання з фізики необхідно кваліфікувати медико-біологічним, якщо воно побудоване на конкретному медико-біологічному матеріалі і для свого вирішення вимагає використання фізичних закономірностей. Наведемо кілька прикладів.

1. Двоголовий м'яз прикріплений до променевої кістки в точці, що знаходиться на відстані 3 см від ліктьового суглоба. Вантаж масою 2 кг знаходиться на долоні руки на відстані 30 см від ліктьового суглоба. Яку силу розвиває двоголовий м'яз, якщо променева кістка знаходиться в горизонтальному положенні?

2. Через сухожилля з поверхнею 3 см^2 упродовж двох годин проходить 2,6 Дж теплоти при різниці температур 2 С. Визначте коефіцієнт теплопровідності сухожилля, якщо його товщина 15 мм.

3. Закис азоту знаходиться в балоні ємністю 41,5 л при температурі 7°C і тиску 30 МПа. Яку кількість закису азоту взяли з балона для приготування наркозної суміші, якщо тиск у балоні зменшився до 10 МПа?

Наявність у задачі відомостей із медичних наук та медичної термінології ще недостатня для того, щоб класифікувати таке завдання медико-біологічним. Фізичний зміст завдання визначається не його тематикою, а тими фізичними явищами та закономірностями, які розглядаються та використовуються для її вирішення. Завдання можуть бути різними за тематикою, але однаковими за своїм фізичним змістом. Наприклад:

1. Чому дорівнює подовження сталевого стрижня довжиною 5 м, що має площу перерізу $0,8 \text{ см}^2$, під дією вантажу 2 кН?

2. Чому дорівнює подовження м'яза довжиною 6 см та поперечним перерізом 8 мм^2 під дією вантажу 5 Н?

Перше завдання має чітко виражену технічну спрямованість, а друге складено на медико-біологічному матеріалі. Тематика цих двох завдань, отже, різна, але їхній фізичний зміст однаковий, оскільки в обох завданнях розглядаються однакові фізичні явища (деформація розтягування) і для їх вирішення використовується один закон (закон Гука). У дидактичному аспекті обидва завдання абсолютно рівноцінні, але їхня педагогічна ефективність в умовах медичного коледжу, безумовно, різна.

Завдання з фізики з медико-біологічною тематикою мають виняткову педагогічну цінність: вони викликають інтерес студентів до фізики та дають їм перші уявлення про деякі елементи влаштування багатьох медичних приладів та апаратів, дають можливість ознайомити з найважливішими фізико-технічними параметрами цих приладів та запровадити нову для них термінологію.

Характерною в цьому аспекті є така задача: в апараті для дарсонвалізації є котушка, намотана мідною стрічкою з поперечним перерізом $1,7 \text{ см}^2$ на каркас у зріст людини. Яку кількість міді витратили на виготовлення такої котушки, якщо її опір постійному струму дорівнює $4,5 \times 10^{-3} \text{ Ом}$?

У процесі вирішення завдання студенти вперше знайомляться з новим терміном *дарсонвалізація*. При дарсонвалізації хворого поміщають усередину котушки розміром у зріст людини. Не вдаючись до подробиць цього методу лікування, достатньо сказати, що нині для лікування багатьох захворювань успішно використовують постійні та змінні струми. Словниковий запас студентів поповнюється новим медичним терміном, і водночас вони оперують фізичними величинами та знаходять зв'язок між ними. Такі завдання є в багатьох збірниках, але в них вони сформульовані надто абстрактно: визначте вагу (або масу) голого мідного дроту завдовжки 1 км та опором 1,2 Ом. Ці два завдання абсолютно однакові за своїм фізичним змістом, але запропонований нами варіант дає конкретний приклад використання основних законів постійного струму в лікувальній практиці, що повністю відповідає цілям загальноосвітньої та спеціальної підготовки студентів медичного фахового коледжу.

Інший приклад. При гальванізації сила струму має перевищувати 50 мА. Електрод з якою площею слід узяти, щоб забезпечити щільність струму $1,5 \text{ А/м}^2$?

Це завдання для студентів медичного коледжу становить професійний інтерес; вирішуючи його, вони вперше дізнаються про метод лікування постійним струмом, засвоюють новий їм термін *гальванізація* і знайомляться з важливим параметром (50 мА) цього методу лікування.

Вирішення фізичних завдань із медико-біологічним змістом розвиває клінічне мислення студентів медичного коледжу. У цьому аспекті особливо велика роль якісних завдань, наприклад:

1. У першого хворого починається гострий запальний процес, спостерігається посилення гіперемія шкіри, утворюються набряки. У другого хворого гострий запальний процес закінчився і починається відтік патологічних продуктів із рани. Яку процедуру – тепло чи холод – слід призначити цим хворим? Чому?

2. Медична грілка є гумовим мішком, який наповнюють гарячою водою. Чому грілки не наповнюють повітрям?

3. У лікувальній практиці відомі випадки, коли крапля води при температурі 60° C , потрапивши на шкіру хворого, викликає опік. Такої ж маси крапля парафіну при тій самій температурі опіку не викликає. Чому?

4. При гальванізації на тіло хворого накладають два електроди, причому площа першого вдвічі більша, ніж площа другого. Чи однакові сила і щільність струму, що проходить через обидва електроди?

Для правильного вирішення першого завдання потрібно, щоб студенти добре знали вплив високих і низьких температур на перебіг фізіологічних процесів в організмі людини та вміли застосовувати ці знання в конкретній ситуації. При вирішенні інших завдань потрібні знання теплових: властивостей (теплопровідності та питомої теплоємності) речовин, що використовуються в медицині як теплолікувальні середовища, і законів постійного струму.

Шляхом вирішення якісних, професійно спрямованих завдань студенти на багатьох конкретних прикладах переконуються, що фізичні закономірності безпосередньо використовують для лікувальних та діагностичних цілей, і цей факт підвищує інтерес до вивчення фізики, змушує більш свідомо та відповідально ставитися до вивчення предмета. Систематичне вирішення завдань дає змогу студентам більш усвідомлено підійти до сприйняття багатьох фактів із загальномедичних та клінічних дисциплін. Такими завданнями, зокрема, є:

1. Механічна напруга, що виникає у великій гомілковій кістці при її розриві, досягає 102 МПа/м^2 . Визначте величину сили, необхідну для розриву великої гомілкової кістки, якщо площа поперечного перерізу $7,2 \text{ см}^2$.

2. Яка кількість вуглекислого газу знаходиться в легені людини, ємність яких 4 л, якщо парціальний тиск цього газу дорівнює 5 кПа при температурі 37°C ?

Система фізичних завдань з медико-біологічною тематикою дає можливість поступово і ненав'язливо під час навчання викоринити забобон у тому, що фізика – це «технічна» наука, й у кінцевому рахунку сформувані в студентів переконання, що нині фізика становить теоретичний фундамент усіх медичних спеціальностей, як хімія та біологія. Зокрема, доцільно використовувати завдання, що відображають прояв фізичних закономірностей у живій природі. Такі завдання мають не тільки загальноосвітню цінність, але й дають можливість конкретному матеріалі здійснювати зв'язок фізики з біологією, наприклад:

1. Чому краплі дощу повисають на листі рослин, а як тільки пригріє сонце, вони падають униз?

2. Деякі комахи можуть вільно пересуватися поверхнею води, інші, торкнувшись води, неспроможні з неї вибратися і гинуть. Чим можна пояснити ці явища?

3. Помічено, що листя рослин у тропіках великі та широкі, а в пустелях – маленькі та вузькі. Чим зумовлена така відмінність у будові листя рослин?

Завдання з медико-біологічною тематикою залежно від способу вирішення можуть бути якісними, обчислювальними та експериментальними.

Логічні завдання з медико-біологічною тематикою, крім загальнодидактичних переваг, створюють необхідні передумови і для формування клінічного мислення майбутніх медичних фахівців середньої ланки. У зв'язку з цим кожному темі курсу фізики бажано супроводжувати вирішенням таких логічних завдань. Вирішення різних задач дає можливість подолати елементи формалізму у знаннях студентів, і в цьому полягає їх безперечна педагогічна цінність.

Отже, враховуючи профіль медичного коледжу, зазначимо, що курс фізики дає можливість довести вивчення кожної групи фізичних явищ – механічних, теплових, електромагнітних, оптичних та внутрішньоядерних – до їхнього практичного застосування в медицині. У цих умовах вивчення фізики та пов'язаних з нею спеціальних дисциплін перетворюється на єдиний безперервний процес, що забезпечує, з одного боку, більш міцне та усвідомлене засвоєння основних фізичних понять, а з іншого – дає змогу ефективніше використовувати знання основ фізичної науки при вивченні спеціальних дисциплін.

Література

1. Гельфгат І. М., Ненашев І. Ю. Фізика. 10 клас. Рівень стандарту : збірник задач. Харків : Ранок, 2019. 176 с.
2. Карпучіна О. О., Божинова Ф. Я., Хардіков В. В. Фізика. 10 клас. Академічний рівень : збірник задач. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Ранок, 2011. 288 с.
3. Ситник С. П. Фізика. Збірник задач. 10–11 класи. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 208 с.

THE ART OF THE WORD OF THE GENIUS POET NIZAMI GANJAVI

Alizade Aliya Umran Ali Agha

Baku Slavic University, Department of the Azerbaijani language and its teaching methods, lecturer

The brilliant Azerbaijani poet Nizami Ganjavi, who has a unique original scientific-philosophical, artistic-aesthetic, ethical vision, is one of the everyday artists who has a great influence not only with his art of words, but also with his worldview, attitude to man and life. This opinion is also confirmed by the words of Y.E.Bertels: “All we can say is that this poet is an inexplicable miracle for us, almost every thought came into his head artistically suddenly. In any case, it is difficult for me personally to find an analogy in world literature. There is no scale for Nizami, he can only be measured by his own size.”

“There is no area of science in his time of human thought that Nizami would not talk about in his famous “Khamsa” [1, p.210].

Nizami’s works sound like a link between human and social life. It is for this reason that great importance is attached in these works to linguistic issues that determine the existence of a person and society as a whole. “If you put together the opinions of N. Ganjavi on the definition of a word from different works, then you can make a big book out of them” [2, p.117].

Nizami considers language as one of the main features that separate a person from other living beings, a product of the process of forming a person and a phenomenon that occurs simultaneously with a person and plays a significant role in this process.

That idea is

“The word is the soul, and the soul is the medicine for the soul.

It is dear as a soul, maybe that’s why?

A moment, if the word did not twist the thread of life

Where will he find the end of this affair?” found its expression in poetry.

Since ancient times, it was believed that the human body is animated by the soul, and the human body without a soul is a lifeless mold. In this sense, the poet identifies the word with the soul.

The poet put forward ideas indicating the antiquity and development of the language – the words:

“When you open this veil of privacy,

“She was the first beautiful, flirtatious woman in this world”, he said.

Even a poet sometimes puts the word next to the person himself and says: “We are the word, and this body is our balcony.”

M. Jafar touched upon the religious and philosophical views of the poet and gave an example from the work “Treasure of Secrets”:

“Ever since he wrote the pen, he has scattered

He first opened the eyes of this world with words.

Beginning of thought, end of all numbers

This word, remember it, never forget” - in his poems, as well as showing the religious and philosophical meaning of the line “We are words, this body is our porch”, he writes: “The poet speaks of the existence of words before the creation of the world, and this consideration also gives birth to words, corresponds to ancient religious considerations. In the beginning was the word, and the word was God. He was with God in the beginning. Everything arose through him, and without him not a single being arose” [2, p.203].

“Khamasa” by Nizami consists of five large-scale works, and all these works touch upon the issues of language, and in “Leyli and Majnun”, “Seven Beauties”, “Treasury of Secrets” the place and meaning of words are discussed in particular. Notes and poems about language and the word are purely linguistic issues that sometimes sound in connection with the essence of language, the relationship of language to people and society.

“A man who pronounces the word “fire” in his own language
Believe that you will not be burned by this word”.

For a long time, different opinions were expressed on the question of the relationship between the word that is the subject of the dispute and the nature of the thing to which it belongs, and as a result it was accepted that there is no natural connection between the word and the thing, that is, the word does not describe the sign of the thing, any side of quantity, movement, no one can reflect its characteristics in itself, in its structure, in its appearance, but only people create intellectual connections between objects, signs, quantities, actions and their indicators, words with names, which determines the meaning and the lexical meaning of words, and these connections are not physical, but linguistic connections are called.

Therefore, fire, however hot it may be in nature, cannot burn away its name “fire”. We see from the following lines that the poet considers language as a means of expressing thought:

“Every thought, dream, there’s no doubt about it
Parvaz spoke on the wings of birds”.

Before and after Nizami, attention was paid to this function of the language for a long time. “This religious discourse on the basis of being and the philosophical meaning of the word makes old Faust think a lot in Goethe’s Faust. In his library, Faust ran his finger over the aforementioned words written in the Bible: “Was there in the beginning a word or an action?” he asks himself. Then he resolutely says: “No, in the beginning there was a movement, and by this he declares his materialistic views on the creation of being” [2, p. 213].

It’s almost like “what’s the word?” This question has always interested and made our brilliant poet think. According to the poet, the word is a colorless, invisible, abstract concept, and it is impossible to define it:

“There’s not a speck of color if you look at your badge,
To say that the tongue is incapable of praise is the stigma of the word”.

According to Nizami, the word is considered the most valuable. Let us pay attention to what is said about the word in a passage taken from the Treasury of Secrets:

“The pen moved for the first time in my life

He wrote from the word, if you carefully look at the first letter.
The universe won this glory only with words,
That's all they said, the price hasn't gone down.
Those who have a crown think they have a crown, but only a word
Let's look at it the way someone else interpreted it.
Next to the word silver – earth, only earth
What is a golden dog? Gold is his name”.

As can be seen from these verses, the poet considers gold and silver priceless before the word, and the word before the crowned is the owner of the crown, the one who brings glory to the universe, the first and end of everything, and shows that its value never decreases.

Touching on this issue in his poem “Seven Beauties”, Nizami devotes a separate poem to the word called “On the Definition and Wisdom of the Word”:

“The word is both new and old,
The word is mentioned from time to time.
Believe that the mother of being is not born,
The world is witnessing a beautiful child.
It became the essence of the pure word, like the soul
Hatif's treasure from time immemorial”, he says.

When the poet speaks of the power and influence of words, he glorifies the unity of subtlety and sharpness, grace and strength.

On one side of the pen he writes, “His words are as fine as water”, and on the other side, “The pen has not yet learned the power of words”. With these qualities, the poet elevates the word and holds the power of the word above the banner of victory and the sword and says:

“In this old, innovative universe
Nothing sharp and subtle in the word can not be found
The word achieves more victory than the flag
Countries that rise above the sword”.

Nizami, in his work “Iskandername”, specifically mentions the use of the power of the word, one of Alexander's means of struggle: the word plays an important role in the work that neither gold, nor the sword, nor spells can solve, and it is considered more effective and more powerful than all these tools:

“When you meet him, he is a fierce enemy,
When things get hard
First, he would start gold,
Golden bachelor affairs would be resolved quickly.
If gold does not work, if there is work, the city,
He will immediately throw his hand on the sword.
If the sword didn't do it,
He will entrust the work to wizards.
If they didn't do something
Speakers will come to the rescue”.

It is known from history that in ancient Greece and Rome the art of oratory was developed in all areas, and the theoretical foundations of this art were also developed. Oratory, which received its practical beginning from the speeches of the heroes of the Homeric Iliad and the Odyssey, later emerged as a separate art direction, and professional speakers began to develop. Oratory continued its development in the Hellenistic period. The Hellenistic period was particularly notable for ten prominent orators such as Antiphon, Andocides, Lysias, Isseus, Socrates, Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeschines and Dinarchus, who laid the foundations of oratory in this period, and some of them continued this art in that period. In the speeches prepared by them, the power of the word was used for various purposes, as a weapon or means of struggle.

Alexander the Great not only used speakers for this purpose, but also delivered very serious and effective speeches. In his leadership experience there are certain points in the use of words. For example, one of his speeches led to the elimination of deserter moods among fighters who were tired of traveling abroad, were bored, could not bear the longing for their homeland, relatives, lived with a desire to return to their native places, demanded to return and led to their remobilization and close unity around them. It is for this reason that Nizami often associates Alexander's strength and abilities with language.

Nizami, skillfully using the power of the word and beautiful imagery, lovingly described Tutinyanush and introduced him:

“There was a Roman, quite a man,
Multilingual speaker.

A scientist in the construction of every thought and word,
Ability to shoot arrows and swords
He kept the conversation in a loop
The name Tutinyanush took himself,
His words and skill were so sharp
It will attract the public”.

According to the poet, there is no temporal or spatial limit for the word. That is why Nizami wrote his poem “On the Word” in the “Treasury of Secrets”.

“As long as there is a word in the world, let there be a word,
Let Nizami's name be recognizable in words”, - he finishes with lines.

One of the important issues in the work of Nizami is the use of words. In addition to scientific importance, these issues have ethical significance in the field of desire and desire, and in some cases are associated with problems of artistic language and style. First of all, the poet, who attaches great importance to meaning in words, and therefore in speech, compares poems filled with meaning with coins:

“Everyone knows that even if the word is true,
Because the truth is bitter, it will be bitter”.

Nevertheless, in his works, he again demanded truth from the words:

“Words are arranged like bright pearls
If it doesn't make sense, it looks like a lie”.

In the following verses, written by an unknown friend, which we take as an example from the poem “Khosrow and Shirin”:

“Who needs empty meaningless words?

Who will listen to such words?” - the poet considers bad words that do not have a specific meaning and purpose.

S.Vurgun said that “Nizami was a merciless enemy of rhetoric and meaningless words in literature”.

The poet demanded to express great meaning in a few words, and what he said confirms this opinion of the poet. Nizami, who considers the word as an interpreter of the human heart, connects its meaning and essence, manner of expression with the psychology of a person, his outlook on life, attitude towards people.

“Who in their right mind

It is useless to say unnecessary words”.

Nizami, who made a moral and didactic conclusion about these ideas:

“He who speaks evil words in an unknown world,

If not, listen to evil” – speaking, he names those who speak evil words, and those who listen to evil words, those who are malicious, those who are not pure in origin:

“Who is truly evil,

He speaks bad words and listens to bad words”.

According to the poet, that is why the word does not reveal its secrets to everyone, because not everyone can use the word, its role and its deep meaning in the same way.

According to the poet, the word is a source of creativity for those who know its value, know how to use it for its intended purpose and consider the word high and sacred:

“Though words do not shine for dreamers,

Though he did not open the veils on their faces,

We are lovers, we are one word.

We are one of his size, we are alive only with him”.

The works of the poet, who has come down to our time as a herald of humanism, are also glorifiers of high human qualities. These works, written with romantic wings, far from naturalism, are rare examples of art that represents to generations the most beautiful and sublime moral qualities of society. “Khamsa”, the creation of the wonderful pen of Nizami, is in the true sense of the word an inexhaustible storehouse of precious gems, a rare treasure of spiritual art.

Because the artistic world of Nizami, who has a rare talent, is a real spiritual artistic world, a world that is a world of love, sung by a sensitive poet with fiery inspiration.

Referenes

1. Bertels Y.E. Nizami and artistic creativity. Baku, “Nizami”, 1947.
2. Jafar M. Nizami’s world of thought. Baku, “Yazichi” publishing house, 1982.

THE ENGLISH LANGUAGE PROBLEM OF THE GLOBAL WORLD

Slabouz Viktoriia,

PhD in Philology, Associate Professor,
State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, Ukraine

Nikitina Nataliia,

PhD in Pedagogics, Associate Professor,
State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, Ukraine

Artificial languages that have not achieved their goals as attempts to construct a universal means of interethnic communication reoriented scientists to search for a possible answer to a long-standing issue in the field of natural languages. At present, scientists consider English as the most likely to be even more widespread for international communication of the natural world language. The English language, in its simplified standardized version, will be able to perform the functions of an intermediary language for interethnic communication. This point of view is based on a broad factual base and takes into account the logic of modern social, political, economic, and cultural processes taking place in the world community.

The auxiliary function for contacts between multilingual groups and individuals is not new for natural languages. The category of international ethnic (natural) languages, which perform auxiliary functions in human communication, includes languages that are members of the club of world languages. The intermediary function of international communication for such languages is secondary. The primary function of these languages is to be a means of communication for a certain people. They are the mother tongues of the people who make up these peoples.

Basic English by C. K. Ogden [1] and the list by M. West [2] serve as textbook examples of a purposeful revision of the natural language system. These were attempts to challenge the elements of the language continuum rationally, attempts to determine the minimum necessary number of words that allows a person to communicate in a non-native language in ordinary situations, attempts to develop purposefully a simpler version of natural language for the needs of communication at the international level in special areas of business, science, and trade. Many criticisms were made of Basic English regarding its primitiveness, refinement, and impoverishment. The entire dictionary included 850 words, the grammar consisted of several rules. M. West considered a dictionary of 2000 words “sufficient for anything and more than sufficient for most cases” [2]. Obviously, these offers should be considered as an example of a minimal productive vocabulary, but larger vocabularies are still needed to understand

speech. The distinction between the vocabulary for producing speech and the vocabulary for understanding speech is very important.

The leading process of modernity is globalization; the architecture of a new world is being created before our eyes. A significant part of the world's population is involved in a new information reality that has connected and held together individual regions of the planet. As a result, there is a real opportunity to create a global information environment. The world has become unprecedentedly close, transparent, and accessible to communication. Scientists talk about communication convergence, information openness of the world, and international education. It is not surprising that the problems of international communication are now being actively studied by scientists all over the world. Communication is one of the permanent objects of research in the humanities, and at the present stage, the problems of studying communication processes are included in the list of topical global problems.

The term "global communication" is defined as communication covering a huge part of humanity on a transnational scale around the world. An important factor and means of global communication is the Internet. Globalization in all its variety of manifestations is the object of not only scientific but also ideological discussions. This is directly related to the fact that under the influence of globalization, identity problems are exacerbated: ethnic, ethnocultural, and ethnolinguistic. Globalization has both supporters and opponents. The positions of scientists regarding the language component of the globalization process are also sharply polarized. There is enthusiastic and optimistic support for new intellectual, and educational prospects for the life of the world community against the backdrop of a new "linguistic order", that is, the spread of a universal language as a means of interethnic communication and the basis of international cooperation. Researchers in every possible way prove the effectiveness and prestige of the English language in various fields of human activity. As a positive feature, the multinational functionality of the English language is emphasized. English is associated with the possibility of professional growth and symbolizes the movement up the social ladder. The reality is that the proportion of people who know English and are employed in the modern economy, business, science, education, medicine, services, tourism, mass media, and politics, is growing and will inevitably continue to grow.

The ambiguous position of the English language on the modern world stage leads to the birth of a "second-order society", a "mega-society", the main characteristics of which is supranationality. The emerging mega-society requires a global language, the so-called modern Latin. The authors believe that so far the only contender for this role is the English language. On the one hand, it is becoming the universal language of international communication. Sixty-nine percent of the inhabitants of the European Union agree with the statement that everyone in the Union should be able to speak the language of Shakespeare. Relying on the power of the Atlantic civilization that gave birth to it, world English consolidates it in various areas. Whilst English is a means of international communication, it is actively disputed that the English language is becoming nationally neutral in cross-cultural communication and that the spread of English is a natural and rational process in a unifying world. There are reasons for this. Firstly, it is impossible to neutralize any language, since it is nationally specific at all

its levels. Secondly, there is a directed spread of global values from the center to the periphery; the business and political elite received training in English at Western universities and adopted Western values; consequently, there is a proliferation of Western market values under the label of “global”. Thirdly, it is necessary not to forget that the implementation of the ESL (English as a Second Language) program has become a multi-billion-dollar industry in the UK and the USA. On the other hand, there is a sharply negative assessment of current trends regarding the global spread of the English language and militant concern about the associated threat to the ethnocultural and ethnolinguistic diversity of the world. Taking into account the problem of delimitation of languages and dialects, the number of languages on Earth ranges from 10 to 15 thousand. From the end of the 16th century until the beginning of the 20th century, according to some reports, about half of the languages used disappeared. Some forecasts for the 21st century suggest that about 90% of the languages currently used on Earth should go into the category of dead or dying. In addition, the transnational character acquired by the English language leads to ambiguous and contradictory changes in itself. Next to “global English”, various national versions (dialects) of this language exist and appear. It is difficult to say what is formed as a result of the interaction of “royal”, “American”, “global” and other varieties of English, but, undoubtedly, something new is being born.

Getting into an alien environment of non-authentic use, the English language inevitably undergoes the influence of the local language, on the one hand, and falls into the whirlpool of various social, professional, and cultural influences, on the other hand. The result is not English as such, but some kind of it. Linguistic globalization is already seen as a large-scale process that has engulfed Brazil, Serbia, Germany, Ukraine, and Singapore. Phenomena such as Denglish (a mixture of English and German in Germany), Singlish (a mixture of English and Chinese in Singapore), Ukrainish (a Ukrainian version of English), and so on appear. As the American journalist, J. Sutherland writes, the favorite axiom of linguists “A language is a dialect with an army behind it” proves itself [3]. If one lists the largest armies in the history of the world (Roman, Norman, Chinese), then one can find the main languages of the world. The most powerful army of 2006 carries the Stars and Stripes. Not just English, but American, the dominant dialect of English, is killing original languages everywhere. This colonialism, as emphasized by J. Sutherland, is the most violent in history [3]. Arguing about the reasons for the spread of a certain language, A. Martinet concludes that it is a by-product of the military, political, religious, cultural, economic, or simply demographic expansion of the people, whose instrument of communication is this language [4].

The polarity of judgments regarding the position and status of the English language in the context of modern processes of globalization and integration reflects the complexity of the problem, on the one hand, and the unwillingness of the world community to give an unambiguous answer to the question, on the other hand. The question remains open – will the world become better or worse, a world without borders, a world without ties to history, language, culture, and kinship? There are no ready-made answers at the moment. What awaits the English language in this century?

Is there a disintegration of the English language into many derivative forms? Is there a tendency towards its standardization, unification, and ordering in connection with its use for the needs of international communication? One can only predict possible trends in the development of the English language, but one thing is certain: in the future, the status of the English language will undergo changes, dynamically and unpredictably responding to the needs of the communication of the world community.

The intensified and increased global contacts of the new network society through international tourism, business, scientific exchange, and the media make it imperative of the day to develop a single universal communication code for all people, that is, they dictate the need to communicate in lingua franca. The main goal of the communicative approach in teaching English is to provide the opportunity for direct live communication, and not to achieve an impeccable level of competence characteristic of native speakers. This responds to the urgent demands and needs of a new society in which English brings together many groups of non-native speakers and is no longer just and only the language of the English and Americans. The very fact of the rampant growth in the use of English by the world community has led to a significant shift in the ratios within the English language itself: the number of people who speak English as a second/non-native language (bilinguals) exceeds the number of ethnic English speakers [5]. In other words, a common core, a universal international code, is needed to ensure the success of communication at the transnational level. This will inevitably affect our understanding of syntactic, lexical, and phonetic standards and re-evaluate the meaning of the concept of Correct English. Perhaps, English learners around the world should learn to view English as their own language for the needs of international communication, and not as a foreign language owned and controlled by some “foreign” nation. On the other hand, there is a potential possibility that the process of the so-called pidginization of the English language will take extreme forms with several negative manifestations and consequences. People on a global scale will begin to communicate in the so-called gibberish jargon – emasculated, simplified, primitive English, completely unsuitable for solving complex communication problems in the process of political, cultural, economic, and scientific contacts in line with international cooperation. There are grounds for such concerns. It is enough to remember the “Newspeak” used in George Orwell’s dystopian novel “1984”. The “Newspeak” is a fictional simplified language, the only language in the world whose vocabulary is shrinking every year. English in the Newspeak is called the Oldspeak. The Oldspeak in the novel is to be completely replaced by the Newspeak by 2050. This simplified language stupefies the people who speak it, depriving them of the tools for the freedom of independent creative thinking. A detailed presentation of the characteristics of Orwell’s Newspeak is not the task of our article, but the main idea of the novel allows raising the question: if international communication is carried out in such an “emasculated” simplified primitivized language, will the quality level of such communication fall?

The concepts of “Global English” and “International English” are a hot topic discussed in linguistic circles and the media. What is meant by these terms? There are several distinct interpretations.

The concept “Global English” means: 1) the main basic invariant part of the English language system (vocabulary and grammatical structures) that is common, understandable, and usable by all speakers of English around the world; 2) artificially refined (“purified” from regional features and subtleties, simplified) form (variant) of the English language for international communication (this “World English” is considered the language of people who speak English as a second language (second-language speakers), in this regard, the ideas of ethnic neutrality and denationalization of the English language, devoid of national and cultural coloring, appeared); 3) a collective term for the various varieties of English spoken around the world (in this sense, the more appropriate term is Global Englishes rather than Global English).

The fundamental mission of International English is to develop a form of English that is understandable by speakers of all its varieties, and it is this form that should be taught to students from non-English speaking countries. The proposed solution might seem ideal if it were known how to put it into practice. To teach “International English” universal recognition and approval of this modified form of the language is required. This may be possible in the future, but currently, it is not possible. If teachers start teaching what they consider to be “International English”, it will inevitably lead to failure – so many men, so many minds. Therefore, the practical teaching of “International English” is forced to be postponed.

Due to the leading position of the United States on the world stage, there is an urgent need to reorient educational standards from the British version of English to the American one. This will require serious work and considerable efforts from teachers and administrative educational bodies to transform the existing paradigm of the educational process. To do this, it will be necessary to undertake the following at the all-Ukrainian level: 1) to create departments of American English in pedagogical universities, which will train qualified personnel throughout the country; 2) to retrain all working lecturers and teachers; 3) to write and publish textbooks, dictionaries and other manuals in American English, approved by the Ministry of Education and Science for mass use in Ukrainian educational institutions. This will require considerable effort, money, and time, as the language situation in the world is changing quite dynamically. Therefore, at present, it seems expedient and necessary to revise and radically reform the established Ukrainian system of teaching British English, from our point of view.

References:

1. Ogden, C. K. *The system of Basic English*. New York: Harcourt, Brace & Co, 1934. 320 p.
2. West, M. Simplified and abridged. *Oxford Journals. Humanities. ELT Journal. Volume V, 2. P. 48–52.*
3. Sutherland, J. *Linguicide: The Death of Language*. *The Independent*. 2002. The 10th of March.
4. Martinet, A. *Evolution des langues et reconstruction*. Presses Universitaires de France, Paris 1975. 264 p.
5. Cristal, D. *English as a Global Language*. 2001. 240 p.

СЕНТИМЕНТАЛЬНИЙ НАРАТИВ НОВЕЛ НАДІЇ ГЕРБІШ У ЗБІРЦІ «ТЕПЛІ ІСТОРІЇ ДО КАВИ»

Мельник Христина Юріївна,
магістрантка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Сучасна жіноча проза є невіддільною і значущою частиною української масової літератури. Сьогодні, вважаємо, вона поступово долає стереотипи «низової словесності» чи «залишкової категорії» (Дж. Сторі) через модифікацію жанрових форм, наративних структур, персонажних моделей, розширення інтелектуальних і психологічних горизонтів, що, безперечно, інтенсифікує читацьку рецепцію. Прозові тексти С. Андрухович, Т. Белімової, Г. Вдовиченко, М. Гримич, О. Забужко, І. Карпи, Т. Малярчук, С. Пиркало, С. Поваляєвої, І. Роздобудько, Н. Сняданко та ін. демонструють особливий тип жіночого світосприйняття та специфічний екзистенційний досвід, майстерно реалізований у формульному жанрі масового письма, не обмежуючи його виключно любовним (сентиментальним) сюжетом. У цьому власне жіночому літературному дискурсі виділяємо двокнижжя Надії Гербіш «Теплі історії до кави» та «Теплі історії до шоколаду», написане у відповідній почуттєвій стилістиці.

«Теплі історії до кави» побачили світ 2013 року в київському видавництві «Брайт Стар Паблішинг» з короткою, але інтригуючою анотацією: «У цій книжці зібрані історії про почуття й настрої, сумніви й рішення, далеку дорогу й затишний дім, чужі міста й близьких людей, солодкий шоколад і терпкувато-гірку каву. У них немає однозначних висновків і незмінних рецептів, а є пошуки та віра в імпровізацію. Є любов і сміливість, крихта суму й багато радості, чимало мрій і не менше спогадів» [1, с. 2]. Відтак ці історії – короткі новели про життя української жінки у складному соціумі. Головна героїня кожної з них шукає і що важливо, знаходить шлях гармонізації свого внутрішнього і зовнішнього буття: рід і родина, любов, дружба, гуманність, традиційні моральні цінності. Авторка йде за «фольклорною і літературною традицією зображення душевно витонченого героя з увагою до чуттєвого світу» [2, с. 381]. Можемо говорити про майстерно реалізований «канон чуттєвості» з його емоційністю, меланхолійністю, замріяністю, співчуттям до ближнього. Це засвідчують новели «Бабусин чай із липового цвіту», «Кава від Карлсона», «Невідправлений лист», «Нью-Йоркська осінь», «Різдвяні листи», «Ти знаєш, де ночують мрії?», «Пелюстковий сніг», «Хатинка на краю вулиці» та ін. У них домінують лірична тональність, позитивний емоційний досвід, ідеальні характери жінок і чоловіків, здатних на співчуття і жертвність, зовнішньо привабливі та внутрішньо гармонійні, як-от у новелі «Лист до мами»: «Мамо, коли я була маленькою, ти завжди казала, що я закохаюся в хорошого хлопця, – але чи знала ти, що він буде найкращим?» [1, с. 51].

Зазначимо, що Надія Гербіш моделює жіночі образи за українською уснопоетичною традицією. Відтак вони втілюють, по-перше, естетичний, а по-друге, – етичний ідеали нашого народу. Наприклад, у вище згаданій новелі «Лист до мами» центральний образ матері постає як жіноче начало – ідеальне, довершене, одухотворене. Епістолярний стиль твору увиразнює особистісні риси і матері, і доньки, котра звіряє найрідніший потаємне, засвідчуючи вищий рівень любові та довіри. При цьому емоції домінують над раціо, демонструючи значну увагу авторки власне до почуттєвої площини існування особистості: «Найважливіше – не розівчитися усміхатися людям і дивитися на них із любов'ю. Я старалася не розівчитися, мамо. Інколи це було так складно, знаєш. Але я пам'ятала твої слова, що любити ніколи не буває просто. Утім, воно того варто. І так воно й було» [1, с. 50]. Героїня у листі до матері максимально розкриває своє особисте життя, виявляючи усі чесноти внутрішнього світу. Читач усвідомлює, що їх вона успадкувала від матері, котра і сформувала відчуття й розуміння своєї самоцінності. Глибина самовираження доньки зумовлена сентиментальними рисами в її характері: «зосередження уваги на внутрішньому світі людини, перебільшених почуттях, відстоювання свободи пристрастей...», покликані «збуджувати у читача глибокі переживання, схвильованість, щоб у такий спосіб сприяти збагаченню його духовного світу...» [3, с. 195].

Сповідальна нарація, гіперболізація почуттів та переживань, вільний їх вияв, ідеалізація буття, кордоцентризм, мрійливість розширюють сентиментальний дискурс новелістики Надії Гербіш. Творячи таким способом «персональну» реальність задоволеної життям головної героїні, вона глибше розкриває власне світомишлення та світосприйняття. Безфабульні новели збірки «Теплі історії до кави» (новели настрою, за Іваном Денисюком) – «Достатньо. Тебе», «Невідправлений лист», «Лист із-під трьох пледів», «Осіннє шоколадно-горіхове лате» – вважаємо авторськими рефлексіями, заґрунтованими в романтичну подію, екзистенційну ситуацію, психологічний злам. Попри все, ці рефлексії завжди дотичні до чуттєвого світу Надії Гербіш – тонкого, мереживного, часом інфантильного. Це дозволяє стверджувати: письменниця відтворює специфічне, але завжди позитивне емоційно-чуттєве переживання свого існування. Саме воно визначає особливий тип героїні її новел, котра триває в гармонії внутрішнього і зовнішнього, почуттів та розуму, приватного і громадського.

Таким чином, Надія Гербіш у новелістичній збірці «Теплі історії до кави» моделює романтичний жіночий характер із сентиментальними домінантами, що дисонує з сучасними соціально-історичними зламами, світоглядною та психологічною кризою. Тип ідеалізованого персонажа в досконалому органічному просторі віддзеркалює бажаний досвід екзистенції людини в сучасному світі. Надія Гербіш переконливо демонструє особистісне самовираження жіночої прози початку XXI століття.

Список літератури

1. Гербіш Н. Теплі історії до кави. Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2013. 168 с.

2. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. (Серія «Енциклопедія ерудита»). Т. 2: М (Маадай-Кара) - Я (я-форма). 624 с.

3. Пахаренко В. І. Українська література: підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Генеза, 2004. 392 с.

ПЕРЕКЛАДНІ ЧУЖОМОВНО-УКРАЇНСЬКІ СЛОВНИКИ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.

Паночко Михайло Михайлович,

кандидат філологічних наук

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Білінська Христина Романівна,

вчитель української мови,

української літератури та зарубіжної літератури

Навчально-виховний комплекс «Бережницький загальноосвітній навчальний заклад І-ІІ ст. – дошкільний навчальний заклад»

Україна

У другій половині ХХ ст. все більшої і більшої ваги набувають двомовні перекладні словники. Такі словники передусім мали практичне значення. Їхня основна мета – допомогти глибше, ґрунтовніше засвоїти і свою рідну і чужу мову, їх літературні норми, а також допомогти не тільки правильно й точно передати свої думки, але й чітко та правильно зрозуміти написане або сказане чужою мовою.

Двомовні перекладні словники, крім практичного мали й велике теоретичне значення, адже завдяки їм можна було з наукового погляду вивчати в порівняльному плані лексичну систему двох чи більше мов. Ці словники допомагали визначати спільні та відмінні риси лексики різних мов, специфічні риси її розвитку.

У другій половині ХХ ст., головним чином з практичних потреб, з потреб середньої школи та вищих навчальних закладів, вийшли десятки перекладних двомовних словників. Більшість із них були і залишаються нормативними словниками. Вони допомагають засвоїти як норми української літературної мови, так і норми чужої мови.

Мегаструктура двомовного словника постійно розвивається і удосконалюється, включає словник і розділ оточуючих текстів. «Правила користування словником» пропонують адресатові інформацію, необхідну для роботи з корпусом словника, враховують індивідуальні особливості кожного словника. Примітки і скорочення містять додаткову, у тому числі граматичну та екстралінгвістичну, інформацію про вокабулу.

Фонетичний і граматичний нарис зустрічаються тільки в розділі оточуючих текстів загальних двомовних словників, тоді як відсутність такого нарису в галузевих словниках робить їх залежними від загальних двомовних словників. Розділ завершальних текстів в основному містить додатки-списки, які спрощують роботу із словником, містять необхідні таблиці відповідностей, але розрізняються між собою за об'ємом і змістом залежно від типу і об'єму кожного конкретного словника.

Укладачі загальних і спеціальних двомовних словників другої половини ХХ ст. використовували переважно навчально-абетковий підхід до організації макроструктури, завдяки чому упорядковували будь-яку кількість лексичних одиниць, відібраних для включення в словник. Цей спосіб спрощував орієнтування в словнику, скорочував час пошуку необхідної вокабули, а отже, був найбільш оптимальним не лише для укладача, але і для адресата.

У перекладних словниках «базові слова і лексичні одиниці у рамках одного словникового гнізда розташовуються побуквенно або послівно» [1, с.300]. Прийом гніздування дозволяє показати систему зв'язків і стосунків між спорідненими лексичними одиницями, економить місце (за рахунок використання умовних знаків і скорочень для заміни основи слова), що дає можливість укладачеві збільшити загальний обсяг корпусу двомовного словника, ввести в нього додаткову, у тому числі екстралінгвістичну чи граматичну, інформацію.

Семантична макроструктура, у свою чергу, дозволяла групувати лексичні одиниці за предметно-тематичним принципом, включати в словник ілюстративний матеріал. За допомогою цієї макроструктури можна оптимізувати процес пошуку і запам'ятовування нових лексичних одиниць, що пояснює використання семантичного підходу для створення навчальних словників і словників-мінімумів.

Мікроструктура словника – це структура словникової статті. Вона побудована виходячи зі значень лексичної одиниці вхідної мови і складається з наступних частин (компонентів): заголовне слово; фонетична і граматична інформація, впорядкована система перекладних еквівалентів, незалежні фразеологічні звороти та приклади.

Обов'язковими компонентами мікроструктури перекладного словника є вокабула і перекладний еквівалент (чи описовий переклад). При цьому двомовний словник пропонує не описовий перифраз, а ясний і зрозумілий адресатові переклад або коротке тлумачення лексеми вхідної мови. Інші частини словникової статті характерніші для загального двомовного словника, який дає користувачеві максимально можливу інформацію про заголовне слово.

Повна або часткова відсутність граматичної, фонетичної та екстралінгвальної інформації в галузевих словниках пояснюється прагненням укладача до економії місця і необхідністю включення в корпус максимального числа спеціальних лексичних одиниць. Це робить галузеві словники залежними від загального перекладного словника, вимагає використання додаткових джерел інформації.

Екстралінгвальна інформація в перекладних словниках дає можливість розширити фонові знання користувача про шукане поняття: спільність фонових знань учасників комунікативного акту – обов'язкова умова його успішного проведення. Ця інформація дозволяє точніше використати запропонований в двомовному словнику еквівалент на практиці. Процес отримання екстралінгвальної інформації має бути впорядкований і скорочений до розумного мінімуму за часом: універсальні фонові знання зрозумілі більшості

користувачів, а специфічні вимагають детальнішого вивчення. Це доводить значущість екстралінгвальної інформації в галузевих двомовних словниках. Кожна лексична одиниця в окремо взятій мові має «самостійну смислову структуру, яка ніяк не залежить від кількості еквівалентів, які можуть бути використані для передачі усього об'єму його значень в іншій мові» [2, с.11].

У двомовних словниках семантизація подана при кожному значенні багатозначного слова. Вона здійснюється мовою активного користувача і має бути максимально чіткою, що пояснює використання приміток та вибір того або іншого способу семантизації.

Укладачі двомовних словників другої половини ХХ ст. стикалися не лише з проблемою семантизації, але також і з проблемою впорядкування запропонованої ними системи значень.

Емпіричний підхід пропонує упорядкувати систему значень відповідно частотності вживання в мовному середовищі. При виборі аналітичного підходу укладач виходить від базового значення і розташовує інші значення так, щоб в тексті словникової статті можна було простежити, як і за рахунок чого сталася зміна базового значення або утворення нового. При історичному підході усі значення розташовуються в хронологічній послідовності, відповідно до їх першої згадки у відомих зразках письмової мови.

Кожен перекладний словник другої половини ХХ ст. створювався з певною метою і був розрахований на визначений тип користувача, що залишав за лексикографом право вибирати один з трьох вищезгаданих способів впорядкування системи значень і відтінків значень.

Розглянемо найголовніші перекладні словники другої половини ХХ ст.

«Słownik ukraińsko-polski» за редакцією С. Грабца, П. Зволінського і «Польсько-український словник» за редакцією А. Генсьорського, Л. Гумецької та інших [3, с.93]. Потреба в українсько-польських та польсько-українських словниках для практичних і наукових цілей відчувалась уже давно. Довгий час не було сприятливих умов для створення великих українсько-польських та польсько-українських словників.

Тільки у 1954 році з ініціативи кафедри української філології Варшавського університету розпочалась праця над укладанням «Українсько-польського словника». У 1957 р. цей словник уже був виданий. Всього у цьому словнику перекладено на польську мову близько 30 тисяч слів української мови. Укладачі словника в українському реєстрі подавали загальноновживані слова сучасної української літературної мови і в першу чергу найбільш вживані слова та найпоширеніші наукові терміни. Правда, загальноновживані слова, які мають однакове чи майже однакове звучання в українській і польській мовах, у словнику свідомо не подавались. Дуже обмежено подано у перекладному словнику застарілі і діалектні слова. Отже, укладачі словника переслідували суто практичну мету – допомогти польській громадськості розуміти українську художню літературу, українську періодичну пресу і наукову літературу. В основному укладачі словника мети своєї досягли.

Абсолютна більшість українських слів перекладена на польську мову правильно, точно. До багатьох українських слів подано по декілька польських відповідників. Наприклад:

абищиця -i rz. drobnostka, blahostka;
верхи przysl. konno, wierzchem; spacer konny;
розпорядливий pm sprawny.

Якщо укладачі «Українсько-польського словника», виданого у Варшаві, мали на меті ознайомити польську громадськість головним чином з новою лексикою сучасної української літературної мови, то укладачі «Польсько-українського словника», виданого АН УРСР у Києві, вважали за потрібне ознайомити українську громадськість взагалі з лексикою польської літературної мови. Це завдання визначило і обсяг словника: близько до 100 000 слів польської літературної мови подані відповідні слова української літературної мови.

Польський реєстр словника складений за алфавітним принципом. У перекладі польських слів укладачі словника дотримувалися принципу семантичної і стилістичної відповідності, тобто намагалися подати точні відповідники з української мови, вживані у тих же стилях української літературної мови, в яких вони вживаються і в польській літературній мові. Тільки тоді, коли в українській мові не було адекватного слова, польське слово перекладено описово. І в польській, і в українській частині словника подаються граматичні та інші пояснювальні ремарки.

«Польсько-український словник» АН УРСР – це перший великий словник, виконаний відповідно до вимог сучасної лексикографії.

Вперше в національній лексикографії, у другій половині ХХ ст., з'являються українсько-англійські та англійсько-українські словники.

«Англо-український словник» М. Подвезька виходив в другій половині ХХ ст. декількома виданнями. Призначений він переважно для учнів середньої школи, які вивчають англійську в школах з українською мовою навчання.

У першому виданні словника було до 25 тисяч англійських слів. До них подано відповідні слова української літературної мови, іноді з ілюстративними реченнями, щоб можна було дібрати таке українське слово, яке точніше б передавало значення англійського слова. Англійські реєстрові слова подані в словнику за алфавітом, що полегшувало користування словником та давало можливість швидко розшукати потрібне англійське слово.

«Українсько-англійський словник» М. Подвезька був призначений передусім для студентів та вчителів англійської мови. У словнику зафіксовано до 60 тисяч українських слів. До них дано відповідні слова англійської літературної мови.

У словнику добре була представлена українська публіцистична лексика і науково-технічна термінологія з урахуванням потреб студентів різних факультетів. Використані були й цінні набутки української фразеології. Цей словник став цінним практичним посібником як для викладачів англійської мови, так і для перекладачів.

Новий «Німецько-український словник», склали В. Лещинська, О. Мазний, К. Сільвестрова. Словник призначений для широких кіл українців, що вивчають

німецьку мову, для учителів, які викладають німецьку мову в навчальних закладах, для перекладачів з німецької мови на українську.

У словнику вміщено близько 50 тисяч реєстрових слів німецької літературної мови, до яких подано відповідні слова з української літературної мови. Щоб найточніше передати значення німецького слова, до багатьох із них наводиться по декілька українських слів-синонімів.

За своїм складом словник досить повно відбиває лексику сучасної німецької літературної мови, зокрема в ньому досить широко представлена громадсько-політична лексика. Чимало подано в словнику і термінологічної лексики, крім вузькофахової. До багатьох німецьких фразеологізмів подані відповідні чи близькі до них українські фразеологічні звороти.

Як пишеться в передмові до словника, «Німецько-український словник» такого обсягу видається на Україні вперше». І це дійсно так, бо до цього часу в нас був тільки шкільний «Німецько-український словник», що вийшов у 1948 р. за редакцією проф. І. Шаровольського. З погляду лексикографічного «Німецько-український словник» укладений на належному методологічному і фаховому рівні.

«Французько-український словник» (1955), уклали О. Андрієвська і Л. Яворовська. Цей словник був призначений для студентів та викладачів французької мови. У словнику близько 50 тисяч французьких слів, до яких подані відповідні слова з української літературної мови. Тогочасна побутова, суспільно-політична і науково-технічна лексика французької і української мови у словнику були подані досить повно. Отже, своїм складом він цілком забезпечував інтереси студентів та викладачів.

У 80-х роках ХХ ст. були укладені «Болгарсько-український словник» І. Стоянова та О. Чмир (1983 р., 43 000 слів) та «Чесько-український словник» (1988-1989 рр, бл. 80 000 слів) та ін.

Укладання подібних словників сприяла не тільки ознайомленню сусідніх слов'янських народів з українською культурою і українського народу з культурою інших слов'янських народів. Поява таких словників прислужилася і дальшому розвитку славістики. Варто нагадати такі слова Бодуена де Куртене: «хороші описові граматики, видання пам'яток і словники назавжди лишаться насущною потребою нашої науки, і без них навіть найгеніальнішим теоретичним висновкам буде не вистачати фактичного ґрунту» [4, с.77].

Поява у другій половині ХХ ст. словників: німецько-українського, французько-українського, англо-українського, українсько-англійського, українсько-польського, польсько-українського – мала не тільки практичне значення. Поява їх мала і велике політичне та наукове значення.

З політичного погляду значення появи цих словників полягає в тому, що вони є показником високого розвитку української літературної мови. Поява цих словників свідчила про те, що українська мова нарешті вийшла на міжнародну арену і почала змагатись з найрозвиненішими мовами світу, потребу вивчати якої відчули і далеко за межами нашої держави.

Наукове значення цих словників полягає в тому, що всі вони дають можливість західноєвропейським ученим ширше використовувати в наукових цілях і факти української мови..

Список літератури

1. Українська лексикографія 1917 – поч. ХХІ ст. // Українська мова : енциклопедія. К. : Вид-во “Укр. енци. ім. М. П. Бажана”, 2004. С. 300–304.
2. Демська О. Вступ до лексикографії. К.: Києво-Могилянська академія, 266 с.
3. Пилипчук Д. Словники української мови: 1596–2018. Бібліографічний покажчик. К.: Видавничий центр «Просвіта», 2020. 1072 с.
4. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія: Питання історії, теорії та практики. Київ: Наукова думка, 1978. 203 с.

THE COVID-19 NEOLOGISMS: DOMINANT WAYS OF WORD-FORMATION

Талалай Юлія Олегівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови та перекладу

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

The English language reacted to the outbreak of the pandemic COVID-19, which broke out in December 2019. The English vocabulary was enriched by COVID-19 neologisms.

The goal – to elucidate dominant word-formation ways of English neologisms that appeared during the Covid-19 outbreak.

The source base of the research is social networking websites, the news articles from *The New York Times*, *The Guardian*.

Many domestic and foreign scholars focus on neologisms. Famous Ukrainian linguists Yu. Zatsny, A. Yankov did research on neologisms [5]. Among foreign scholars we should single out Al-Salman Saleh and Ahmad S. Haider [1], D. Bilefsky and C. Yeginsu [2], D. Crystal [4], etc. According to Prof. Yu. Zatsny, A. Yankov, mass-media, Internet, politics were the main sources of neologisms during the 90s of the 20th century [6].

At the beginning of the 21st century, at the lexico-semantic level innovational linguistic processes took place in the spheres that are under the influence of such macro-social factors as informational revolution, economic changes, environmental problems, etc. In December of 2019 the pandemic COVID-19 broke out. The English language was enriched with COVID-19 neologisms. A. Roig-Marín [6] used the term “coroneologisms” to refer to “the rise of many new lexical formations, mostly blends” during the Covid-19 pandemic.

The “coroneologisms” were formed by the following word-formation ways:

a) **blending**, for example: *Isodesk* (isolated + desk) – the home workplace during isolation; *Covidivorce* (Covid + divorce) – divorce during Covid quarantine; *Zumping* (Zoom+dumping) – to break up, to break off; *Quaranteens* (quarantine+teenagers) – the new generation who will step into teenage years in 2033 – 2034; *Covidiot* (Covid + idiot) – someone who ignores lockdown measures; *Coronials* (Corona + millennials) – babies born in 2020; *Covidials* (Corona + millennials) – babies born in 2020; *Coronacuts* (Corona + haircut) – haircuts carried out at home; *CovideoParty* – (Covid + video + party) – a virtual video watching party; *Quarantini* – (quarantine + martini) – an alcoholic beverage you can sip if you want to unwind; *locktail* – (lockdown + cocktail) – an alcoholic beverage you can sip if you want to unwind; *Coronapocalypse* – (corona + apocalypse); *Coronageddon* – (corona + armageddon); *Coronadult* – an adult who fell ill with the Covid-19; *Coronaspiracy* (Corona + conspiracy) the conspiracy theory; *Homeference* (Home + conference) – Zoom conference during quarantine;

b) **composition**, for example: *Corona bae* – the partner you are quarantining with; *Coronababie* – babies born in 2020; *Coronabeard* – no shaving during quarantine; *Corona hair* – no haircuts during the Covid-19; *Coronaclosed* – quarantine during the Covid-19; *Coronaculture*; *Zoombombing* – hi jacking a video call; *Coronaspeak* – neologisms that have entered everyday English discourse during the coronavirus pandemic; *Video party* – a virtual party during quarantine; *Coronarelationship* – a new type of relationship during quarantine; *Corona boyfriend* – a new type of relationship during quarantine;

c) **shortening**:

-clipping, for example: *Rona* – shortening of *coronavirus*. *Coronavirus* is popularly shortened to *corona*, which was apparently further clipped to *rona*; *vac* – vaccine;

-acronyms, for example: COVID-19, SARS-CoV-2, etc.

Thus, according to the sample analysis, the dominant ways of word-formation of COVID-19 neologisms are: blending, composition, shortening.

References

1. Al-Salman, Saleh & Ahmad S. Haider. 2021. COVID-19 trending neologisms and word formation processes in English. *Russian Journal of Linguistics*. No. 25 (1). P. 24–42.

2. Bilefsky, D., & Yeginsu, C. (2020, March 27). Of ‘Covidivoces’ and ‘Coronababies’: Life During a Lockdown. *New York Times*. Retrieved from URL: <https://www.nytimes.com/2020/03/27/world/coronavirus-lockdown-relationships.html>

3. Coronaspeak as Key to Coronaculture: Studying New Cultural Practices Through Neologisms. *International Journal of English Linguistics*; Vol. 10, No. 6; 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/344399130_Coronaspeak_as_Key_to_Coronaculture_Studying_New_Cultural_Practices_Through_Neologisms (accessed: 4 November 2022).

4. Crystal, David. 2020. Cambridge Reflections-COVID-19: Vocabulary. Cambridgeblog. URL: <http://www.cambridgeblog.org/2020/05/covocabulary/> (accessed: 4 November 2022).

5. Roig–Marín, A. 2021. English-based coroneologisms: A short survey of our Covid-19-related vocabulary. *English Today*. 37(4). 193–195.

6. Зацний Ю., Янков А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Словник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 360 с.

7. New Words we created. Dictionary. URL: <https://www.dictionary.com/e/s/new-words-we-created-because-of-coronavirus/#rona> (accessed: 4 November 2022).

НЕСТАНДАРНИЙ УРОК З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Тихоненко Марина Миколаївна

магістрантка факультету філології та журналістики

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Нова українська школа спонукає вчителя проводити урок по-новому, тому нестандартні заняття ліквідують непорушні шаблони ЗУНів (знання, уміння, навички). Побудова нових форм уроку відрізняється від традиційних.

Характерні риси нетрадиційних уроків полягають у:

- управлінні пізнавальною діяльністю здобувачів освіти на підґрунті закономірностей та положень навчання;
- довершено побудованій та продуктивній пізнавальній діяльності школярів;
- пильному аналізі причин, що які позначаються на якості уроків, передбачення реалізації результатів освітнього процесу, вибір доцільної технології задля отримання запроєктованих результатів;
- творчому підході до вирішення нестандартних питань та завдань відповідно до наявних умов та перспектив;
- умотивований вибір, методично доцільний у використанні потрібного й достатнього задля досягнення цілей комплексу дидактичних засобів;
- диференційованому підході до учнів;
- продуктивному застосуванні кожної хвилини роботи на уроці; обстановка змагання, мотивування, дружлюбного спілкування, передбачення навчальної діяльності.

Нетрадиційні уроки уможливають урізноманітнення видів навчальної діяльності на занятті, звільнення від шаблонів, виховання творчої особистості; збільшення функцій учителя, диференційоване навчання. [1, с. 24]

Проведення нетрадиційних форм уроків допомагає сформувати пізнавальний інтерес учнів, який формує умови взаємозв'язку суб'єктів навчання, уможлиблює обмін інтелектуальними цінностями, порівняти та обговорити різні погляди на тему, яка вивчається.

Здобувачі освіти мають змогу використати всі попередньо здобуті знання, можливо, ще невеликі знання з набутої життєвої практики, продукувати власні індивідуальні, необхідні для кожного учня, ідеї, висновки й припущення, які здобувачі освіти вчаться робити самостійно. Нетрадиційним під час педагогічної діяльності може бути не лише організаційний момент уроку чи хід уроку, а й, наприклад, руханки на уроці (фізкультхвилинка). Цікаві неформальні заняття створені як експромт навчально-виховної практики, яка побудована нетрадиційно, до якої учні мають ставитися із зацікавленням та по-новому.

Для нестандартних уроків особливою характеристикою є інформаційно-пізнавальна система навчання, тобто здобуття учнями вже готових знань, пошук нової для них інформації, встановлення бази знань за допомогою обговорення, під час суперечки, змагання чи суперництва. На такому уроці учитель має організувати

плідну роботу в класі так, щоб цілком кожен учень, учениця працювали як самостійно, так і в групі, усно чи письмово. Керівник освітнього процесу повинен бути головним у такій діяльності, бути другом, контактувати з учнями на рівних, суб'єкт – суб'єктна діяльність, однак пам'ятати про свою роль учителя, наповнювати навчальне заняття необхідними наочними доречними матеріалами. Нетрадиційні шкільні уроки руйнують застарілі застигли стереотипи навчально-виховної роботи здобувачів освіти, скеровуючи їх у напрямок активізації пізнавальної самостійності, індивідуальної творчої діяльності, знаходження прийомів для цікавого подання інформації. [2, с. 288]

Найвищого професіоналізму у проведенні нестандартних уроків здобуває лише той учитель, який надає учням можливість допустимо та легко відчувати себе на занятті та не хвилюватися, якщо в них щось не вийде чи не до кінця правильно. Суть нетрадиційного уроку полягає в такому спектрі змісту та форм, який повинен підвищувати зацікавленість учнів та допомагати всебічно розвиватися та формуватися як особистість. Звертаючи увагу на появу інтересу в учнів, педагогові варто зауважити, що традиційний урок так само вимагає мотивування, натхнення та стимулювання від учнів.

Нестандартний урок, що містить у собі інформацію, яку педагог на уроці подає шляхом асоціативних рядів, що полегшує процес навчання, а також через різні емоційні стани, які колись запам'яталися учням, а тепер допомагають у навчанні, що утворює стратегічно важливі позитивні зміни в навчальній діяльності. Нетрадиційний урок ґрунтується на неklasичній педагогічній теорії та практиці педагога, усвідомленому самоаналізові своєї діяльності, із можливістю ходу тих процесів, які втілюються під час проведення уроку, а найголовнішим є те, що немає стереотипів та банальностей у системі навчання та виховання загалом. Під нестандартним уроком розуміють також розвиток учнів, динаміку побудови звичайного уроку, прогресом до розширення уявлення про навчальне заняття. Урок, в побудові якого ліквідована шаблонність та трафаретність, спирається на автентичному, своєрідному, творчому підході при застосуванні засобів навчання, змісту та використання методично доцільних методів та засобів.

Більшість педагогічних та методичних праць під нестандартним уроком вбачають основу нової навчального заняття у сьогоdnішньому освітньому процесі. Мета нетрадиційних уроків – це створення цілісного і повного світосприймання, мотивування пізнавальної діяльності учнів, опанування навчального матеріалу; формування творчої атмосфери у класі для співпраці та взаємодії учнів заради однієї мети; розкриття здібностей учнів та стимулювання до самоорганізації, самостійності.

Можна окреслити такі основні характеристики для нестандартного уроку: гнучка структура; різні види навчальної діяльності; учні більш ініціативні, зацікавлені учасники навчально-пізнавальної діяльності на уроці; робота у групах або парах 4 рольові ігри або змагання; використання міжпредметних взаємозв'язків.

Нестандартний урок – це певна педагогічна новація, новизна, як наслідок удосконалення традиційного уроку шляхом несподіваної зміни його побудови, методична орієнтація на здобувача освіта, окреслення взаємної діяльності учень –

учитель, що допомагає підвищити пізнавальну активність та самостійність учнів, підсилити їх зацікавленість, завзятість під час навчального процесу. Нестандартні уроки найбільше подобаються цілком усім учням класу більше, ніж традиційні заняття, у яких немає таких емоцій, гри. Нетрадиційний урок більш подібний на ігрову діяльність, тому що на уроці в методах та прийомах переважають ігрові елементи.

Нестандартний урок – це урок, на якому учні усвідомлено сприймають інформацію та мають високу результативність. Зацікавлення й науково-пізнавальна діяльність учнів має здебільшого колективний, груповий характер, який створює основу та базу для спільної роботи та уможливорює передачу та обмін інтелектуальними знаннями, сприйняття всіх думок, аналіз, синтез, дискусія.

На сучасному рівні суспільного розвитку здійснюється зменшення рівня інтелектуального розвитку здобувачів освіти, через що з'являється необхідність застосування нестандартних форм структурування навчання для формування всебічного розвитку учнів.

Отже, нестандартні уроки різняться від стандартних тим, що участь кожного учня – учениці є обов'язковою. Правила, зміст, методика проведення такої форми уроків розроблені так, що для учнів, яких не цікавить англійська мова, такий урок слугує вихідною точкою у виявленні такого зацікавлення. Проте варто пам'ятати, що основним при проведенні будь-якого виду уроку є навчання. Нестандартні (нетрадиційні) уроки тільки інтенсифікувати діяльність здобувачів освіти, роблять сприйняття активнішим, а мислення — творчим та самостійним.

Список літератури

1. Галопова С. В. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежом. Іноземні мови. 2007. № 4. С. 24.
2. Harmer J. How to Teach English. New Edition. Longman, 2007. 288 p.

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕРМІНАЛЬНИХ ТОНІВ У РІЗНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ТИПАХ АНГЛІЙСЬКИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ

Шагала Леся,

кандидат педагогічних наук, доцент
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Волосецька Ольга,

магістрант,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

В опануванні іноземною мовою, а саме усним мовленням, важливим є вироблення умінь комунікувати. Речення як одиниця комунікації є цілісним при умові інтонаційного оформлення. В англійській мові різна інтонація одного і того ж речення (з точки зору лексичного наповнення і граматичної будови) може передавати різні інтенції.

Системи мов різняться, це стосується й інтонаційного аспекту. Втім, певні явища можуть негативно позначатися на результатах вивчення іноземної мови. Перенесення зразків інтонування у рідній мові на іноземну – актуальне методичне питання. Оптимізації процесу вироблення умінь правильного звукового оформлення сприяє поєднання теоретичних знань з розвитком необхідних умінь. У цьому зв'язку автентичні аудіотексти та відеофрагменти слугують багатим матеріалом для практичного використання.

Мета нашого дослідження – аналіз реалізації базових термінальних тонів в різних комунікативних типах речень на основі кінофільму «The Crown» (Сезон 1, Серія 8) мовою оригіналу задля подальшого використання у виробленні умінь коректного інтонування висловлювань.

Лінгвістичні школи різних країн дають терміну інтонації різні дефініції. Інтонація пояснюється як у вузькому, так і широкому розумінні. Загалом, більшість науковців, формулюючи широке визначення англійської інтонації, описують її як складну єдність низки компонентів: мелодики, фразового наголосу, темпу, тембру, а також ритму. Їхнє варіативне поєднання є комунікативно важливим [2, с. 75].

Мелодична та фразоакцентна складові вважаються найголовнішими серед просодичних характеристик і займають вагоме місце щодо вираження комунікативних намірів мовця. Лінгвісти пропонують різні переліки функцій інтонації [3, 194 - 195], втім їх можна згрупувати, виділивши основні – конститутивну, функцію модальності та дистинктивну [2, с. 95].

Для полегшення розуміння особливостей англійської інтонації важливо осягнути структуру інтонаційного зразка висловлювання, до якого належать: передшкала, шкала, термінальний тон, зашкала. Обов'язковий елемент - ядерний тон, інші – факультативні, залежно від лексико-граматичного наповнення

речення. Зустрічаються різні терміни для позначення цих елементів, хоча вони описують одні і ті ж складники. Крім цього, фонологічні школи у поясненні явищ послуговуються різною кількістю ядерних тонів (від 4 до 12). Здебільшого у навчальній практиці оперують такими: низький низхідний, низький висхідний, високий низхідний, високий висхідний, низхідно-висхідний та висхідно-низхідний тони [3, с. 84]. Автори Т. О. Бровченко Т.О., Т.М. Корольова Т.М. розглядають також так званий рівний тон [1, с. 183 – 190].

Аналіз автентичного тексту з опорою на структуру мелодичного контуру висловлювання дає можливість глибше зрозуміти особливості англійської інтонації, а також використати конкретні приклади у процесі розвитку сталих навичок інтонаційного оформлення синтагм. Розглянемо основні типи інтонування речень, виходячи із їхньої класифікації за метою висловлювання. Наш аналіз передбачає зіставлення емотивно нейтральних висловлювань (А) та пропозицій із конотацією (Б), що супроводжується графічним позначенням передтермінальних наголошених складів та основного тону. Слід зауважити, що оскільки у центрі уваги – ядерні тони, то передтермінальна частина містить позначення тільки наголошених складів без, приміром, деталізації типу шкали.

Розповідні речення у нейтральному англійському мовленні характеризуються низьким низхідним тоном (The Low Fall). Наведемо приклади найбільш поширеного типу неемфатичної інтонації:

(А) He a 'dored you \ both. // And I will 'make the \ speech. // \ Banishment. // That 'wasn't my \ doing, | I was 'simply 'acting on the 'government's ad \ vice. // We 'keep 'every a \ ppointment. // \ Patronize her.

(Б) Низький висхідний тон (The Low Rise) розширює підтекст висловлювання у розповідних реченнях, виражаючи докір, пропозицію, вибачення, задоволення, невпевненість, прохання, звертання тощо: I'll \ do it. // \ Now, | 'that's a little \ firm. // It's just a for \ mality, Your Majesty. // Well, if you 'think she's \ up to it. // There's a 'castle along the 'coast for \ sale.

Зазвичай високий низхідний (The High Fall) ядерний тон - емпатичний і акцентує категоричність, різкість висловлювання: You 'don't \enjoy public speaking, |whereas I \do. // Your 'father didn't \have a favorite. // That's \our job, | that's who \we are. // Your \Queen. // Not a \showgirl. // 'No, you \don't. | \Neither of you does. // The i'dea 'came from your \henchman. // Yes, of \course I do. // And be\having herself.

Зразки реалізації мелодики із низхідно-висхідним тоном (The Fall-Rise) ілюструють докір, вислів іншої точки зору чи вибачення: They 'can't keep you 'there and give you 'nothing to \, do. // Well, 'someone 'needs to \do it. // \Yes. // And \any \way, | it's 'not for much \lon, ger. // You 'seem uncharacte'ristically \jum \py.

Спеціальним питанням властивий низький низхідний тон: (А) And I was Pa... | - \ What? || \ Favorite? // 'What is it you would have the ' Queen \ do? // 'How many 'dresses \ are there? // 'Up to \ what? // So how \ is he?

(Б) Спеціальне питання із низьким висхідним тоном сигналізує дружелюбне ставлення, щире зацікавлення чи збентеження: How 'much is 'still in the \ diary? //

'What's the matter? Інші варіанти конотації – роздратування, настирливість в очікуванні відповіді або акцент на альтернативній думці: So what do you 'do all day? (високий низхідний тон); Well, why , not? (низхідно-висхідний)

Загальні питання у нейтральному висловлюванні містять низький висхідний тон:

(A) Are you 'going to de,ny it? // Are you at least a,lone in the office? // Is that 'absolutely ,necessary? // 'Has it been 'very ,difficult? // Is 'that it ,now? | 'Can we 'knock ,off? // ' Would you 'bring me a ,pencil, please?

(Б) Низький низхідний термінальний тон у загальних питаннях означає серйозну пропозицію чи справу, яка потребує термінового обговорення: 'Isn't this 'all a bit ,much? | 'Couldn't we 'try to e ,conomize? // 'Couldn't we give 'some of it to 'Princess ,Margaret? // , Are you? // , Was it?

Вживання високого низхідного ядра задає тон діловитості, настирливості: Does he \watch you? // 'Two \years?

Альтернативні питання відзначаються поєднанням низького висхідного та низького низхідного, які розподілені в окремих інтонаційних групах. Прикладами узгодження тонів у цьому типі інтонаційного контуру можуть слугувати висловлювання із кінофільму «The Iron Lady» [4]: Are they to 'keep the 'loonies ,out | or you ,in? // ,Now, Ma | 'are we 'going ,long | or just below the ,knee tonight?

Розділові питання також складаються з двох інтонаційних груп, де комбінація вище названих тонів буває різною. Часто низхідний тон в обох групах, свідчить про те, що мовець скоріше розраховує на підтвердження висловленого, а останній висхідний імплікує очікування відповіді.

Мелодика речення «There's a 'cruel ,truth to it, | ,isn't there?», яке промовляється у досить швидкому темпі, звучить як апелювання до перегляду висловленої думки.

Спонукальні висловлювання із низьким низхідним тоном передають наказ, виконання якого не підлягає обговоренню. Наприклад: >Well, | , call me if you , need anything. // 'Have a 'good , think.

Високий низхідний наголос радше буде пропозицією, підказкою для виконання дій: 'Have a \think. // 'Go ,on! | \Go. // 'Give her a \chance! // Like I said. |'Stop \smiling. Високий висхідний тон звучить дуже емоційно, навіть загрозово, наприклад: 'Get 'out! |'Get 'out!

Спонукальні речення з низьким висхідним ядром виражають прохання, заспокоєння, заохочення: On your ,knees. // Hold ,still, please, |Your , Majesty. // 'Brace your ,self.

Високий низхідний термінальний тон є характерним для **окличних речень**: (A) - Oh, God, | 'how \awful. // , Goodness. | That's the \end of the \earth. // 'Well \done! | You \made it! (досить повільний темп мовлення).

(Б) Якщо вигук не є вираженням захоплення, а лише висловленням очікуваного, то йому властивий низький низхідний кінетичний наголос: I'll 'try not to up ,stage ,you. // 'How ,kind. У випадках, коли низький спадний тон

поєднується із передядерною частиною високого рівня звучання (High Pre-Nucleus), загальний посил стає дуже емоційним: Oh, - how ,queer. // - Isn't she ,bonny? (вигук захоплення замком).

Підсумовуючи, можемо зазначити, що запорукою успішного формування іншомовної лінгвістичної компетенції є поєднання двох підходів – засвоєння базових теоретичних положень та вироблення навичок інтонування з використанням ілюстративного автентичного аудіоматеріалу. Доцільним вбачається також розгляд інших типів висловлювань, ускладнених такими елементами, як перелік, звертання, вставні конструкції тощо.

Список літератури:

1. Бровченко Т. О. Контрастивна фонетика (англійська та українська мови) : підручник. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 356 с.
2. Колесник О.С., Гаращук Л. А., Гаращук К. В. Теоретична фонетика англійської мови : навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. 226 с.
3. Паращук В. Ю. Теоретична фонетика англійської мови : навч. посіб. для студ. ф-тів ін. мов. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 240 с.
4. The Iron Lady [Електронна версія]. URL: <https://fmovies.se/film/the-iron-lady.46>
5. The Crown [Електронна версія]. URL: <https://moviesjoy.to/watch-tv/the-crown-38996.4959448>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРІОДУ КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Юрчак Галина Михайлівна

Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства

Івано-Франківського національного медичного університету

Початок ХХ ст. в українській літературі науковці називають новим етапом відродження української літератури, незважаючи на соціально-політичні чинники, що ставили творців слова у непридатні для творчості, та й, зрештою, і для всього життя умови. Реалізм, що був домінуючим напрямом у ХІХ ст., ставив за мету відтворювати реальну дійсність, без ідеалізації, в прорадянській Україні залишався основним стилем і трансформувався в соцреалізм. Письменники змушені були покинути рідну землю та емігрувати, вони намагалися правдиво зображувати життя в Радянській Україні, якнайточніше представити всю трагічність доби, відкрити очі світові на жахливі події, які відбуваються в сусідній державі.

На зламі ХІХ віку в українській літературі закралась ознака модернізму – течії, яка заперечувала реалізм та будь-які традиційні форми, і орієнтувалася на пошуки та створення нових естетичних постулатів (О. Кобилянська, В. Стефаник, Леся Українка, М. Хвильовий, В. Винниченко, М. Вороний та ін.). Це був ранній період розвитку модернізму, який став, за твердженням С. Павличко, своєрідною «метафорою» всього ХХ ст., «його не хронологічне, а культурологічне завершення можливе тільки в разі розкриття цієї метафори» [9, с. 36]. Тож письменники намагалися збагнути суть тієї метафори, експериментуючи із сюжетами та формами. Модернізм в європейську культурному дискурсі, за версією Т. Гундорової, асоціювався із «високою культурою», а в радянській літературі виробилося негативне уявлення цього поняття, протидія якого – соцреалізм [2, с. 8].

Український модернізм був специфічним, не таким, як європейський, про це пише В. Мельник у своїй статті, «митці свідомо не зрікалися (за незначними винятками) у своїй творчій практиці соціальної заангажованості – своєрідного генетичного знаку недержавности народу» [9, с. 106]. Звісно, письменники, які жили та писала на теренах радянського простору, з певних очевидних нам причин додавали у свої твори щось на кшталт героя-комуніста, що змогло б пройти цензуру на друк твору. Сучасний читач та критик зможе належним чином оцінити художній твір, враховуючи момент заангажованості. Ще однією причиною, а ми не відкидаємо цього факту, а особливо це стосується початку приходу радянської влади, є ідея віри в майбутнє СРСР. Так, історичні факти свідчать, що населення все ж надіялося, що в державі пануватимуть порядки, адже лозунги та пропаганда були на вищому рівні. Повірили навіть

найдосвідченіші. Так, М. Хвильовий був комуністом. В його творах наскрізь присутні соціалістичні теми, однак, глибше вчитуючись в їхній зміст та задум, ми переконуємося, що автор розчаровується в комунізмі та веде з ним боротьбу. Влада його очікувань не виправдала, він залишився вірним своїм ідеалам. Про душевні муки та двобій свідчать його наскрізь модерністичні твори, зокрема, «Арабески», «Синій листопад», «Я (Романтика)» тощо.

Важливість розвитку рідного слова усвідомлювали І. Франко, Леся Українка, О. Кобилянська, В. Стефаник тощо, саме в їхніх творах проявляються перші модерністські тенденції. І. Франко писав, що виросла тепер найновіша генерація, яка прагне цілком модерним європейським способом зобразити своєрідність життя українського народу. Належне слід віддати В. Винниченку, твори якого стали взірцем модернізму ХХ ст. Автор, зокрема, в першому своєму романі «Чесність з собою» втілює ніцшеанську концепцію, змусив переосмислити ідеали давнього минулого. Роман викликав численні дискусії, адже в образах героїв багато хто вбачав себе.

Весною 1933 року в Радянській Україні розпочалося «полювання» на інтелігенцію. Було розстріляно Леся Курбаса, М. Куліша, В. Підмогильного, М. Ірчана, М. Ялового та ін. Це був період «розстріляного відродження» (Ю. Лавріненко). У 1932-1933 роках відбувалися жахливі події в українській історії. Вище керівництва Радянського Союзу й Української СРР під егідою Сталіна штучно створили голод з метою винищення українського населення. Було виморено голодом понад десять мільйонів українців, оскільки Сталін розраховував на придушення національно-визвольного руху і фізичного знищення частини українського населення. Радянська влада намагалася приховати свої злочини, заперечувала факти загибелі людей, однак завдяки об'єднаним діям українців та небайдужих, зокрема валлійського журналіста Гарета Джонсона, який опублікував свій репортаж про масове вбивство українців, світ дізнався правду. З. Дончук у романі «За мить щастя» зображує життя людей під час Голодомору. Автор розповідає про долі людей, які вмирили від голоду. Твір писаний реалістично, подекуди автор звертається до натуралістичного зображення. Про страшні злочини радянської влади розповідали також очевидці тих подій, яким вдалося вижити та, покинувши рідну землю, оселитися на чужині, щоб врятувати своє життя та життя свої рідних (письменники Василь Барка, Зосим Дончук, Євген Маланюк та інші). Зараз у світ визнає Голодомор 32-33 рр. геноцидом українського народу.

Унікальним явищем в історії літератури було виникнення української літератури в еміграції. Причиною масового переселення людей стали світові війни, поразка революції, численні переслідування та репресії. Науковець В. Маруняк у своїй праці «Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні», що вийшла друком у Мюнхені у 1985 році, детально розповідає про причини еміграції та про життя людей за межами України під час третьої хвилі еміграції, яка виникла після Другої світової війни. Праця містить факти, архівні справи, фотографії, статистичні дані, що є важливими документами епохи Ді-Пі.

Літературне життя в еміграції, незважаючи на не зовсім сприятливі умови праці («брак стола для написання і галасливий стиль хаотичного доквілля» [6, с. 183], розвивалося напрочуд активно. Спочатку митці творили без жодної організації, а згодом виникла потреба в колективному обговоренні, рецензуванні та виданні творів, з'явився читацький арсенал, що прагнув якісно нових речей.

Так у вересні 1945 року було створено Мистецький український рух (МУР). Як згадує Ю. Шевельов, в м. Фюрт (Німеччина) з'їхалися творчі представники української нації: І. Багряний, Ю. Косач, І. Костецький, В. Петров, Ю. Шевельов. Зустріч їхня виявилася випадковою, однак у жвавій розмові виникла ідея створити елітарне об'єднання письменників. Ю. Шевельов зізнається, що настільки зацікавився МУРОм, що все інше стало не таким важливим: «Я жив ідеєю створити творчу атмосферу навколо письменників, вирвати таланти з мряковини життя серед обивателів, збудувати палац духу, новий і звужений варіант Платонової республіки мужів розуму і хисту» [11, с. 563]. Головою організації запросили У. Самчука. Він у праці «Плянета Ді-Пі» описує про проведення з'їздів, про те, які вимоги ставили перед собою письменники, однак зазначає, що наше мистецтво повинно бути українським, високого рівня. На першому з'їзді було обговорено статут організації, основною метою якої є відновити український літературний процес, створити «велику літературу». У статті «Чого ми хочемо?» засновники МУРу визначили основні завдання організації, найважливішим із яких є «у високо-мистецький спосіб, досконалій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві» [11, с.165]. Організація була створена на елітарних засадах, її керівники вирішили запрошувати у членство талановитих митців слова, які писали в різних жанрах чи стилях, важливим було одне – члени повинні представити на широкий загальний якісний мистецький продукт. Але враховуючи тогочасне становище української літератури, проблеми розвитку української держави, загальною позаяк поставало питання взагалі про зникнення України як держави, письменники, як зазначено у статуті організації, повинні «стояти на сторожі інтересів нації, що боролася, бореться й буде боротись за утвердження себе в правах, які їй без найменшого сумніву належать» [11, с. 174]. У. Самчук на з'їзді організації закликав творити суспільство великого стилю, «міцних душ», тоді наша література буде на рівні з іншими літературами світу, адже коли народ пережив надлюдські знуцання, однак його терпіння міцне, тому настане час оновлення.

Становлення письменників-емігрантів відбувалося за складних обставин. Опинившись волею за межами рідного краю, люди залишилися відірваними від рідної землі. Складні життєві обставини змушували їх в першу чергу дбати про засоби для існування. Адаптація до нових умов життя, до нового простору була, як засвідчують спогади письменників (У. Самчук «На коні вороному», Г. Костюк «Зустрічі і прощання» тощо) тяжкою. Однак взаємодопомога, відчуття чужості в інших та близькості в своїх, сприяли об'єднанню українців, їхній організованості, єднанню з метою відчувати там, на чужині, підтримку своїх й відродити українську

літературу. Літературний процес в Радянській і Західній Україні та в еміграції становлять єдину цілісність історії української культури.

Українські письменники були свідками трагічних подій: масових арештів, знущання над Людиною, подій штучно створеного голоду 1032-1933 років, численних втрат за період Другої світової війни. Опинившись в еміграції та відчуючи потребу зберегти українськість там, далеко за межами рідної землі, митці слова, об'єднуються, вирішують творити «велику літературу». Як переконливо доводить С. Луцій, що надзавдання розповісти світові про численні більшовицькі злочини зміг виконати в першу чергу саме роман: «Цей синтетичний жанр дав можливість глибоко усвідомити власну ідентичність, історію та культуру в умовах еміграції» [5, с. 209]. Отож, і «материкова», й еміграційна літератури складають цілісність всього українського літературного процесу. Кожна із них є цінною та неповторною водночас, в цьому полягає особливість розвитку української культури, оригінальність у порівнянні з іншими світовими літературами.

Цінність української еміграційної літератури полягає в тому, що її автори взяли на себе відповідальну місію – зберегти українську літературу від тоталітарної системи, розвивати її та удосконалювати. В Радянській Україні масова русифікація викорінювала українську культуру, нищила українську мову, забороняла її вживання навіть у побуті. Наслідки цих жахливих подій української історії ми відчуваємо і досі. На жаль, існувало донедавна безліч переконаних у тому, що не важливо для нації якою мовою спілкуватися та чию культуру пропагувати [13, с. 245]. Однак, як стверджує Ліна Костенко, що нації вмирають вмирають не від інфаркту, спочатку в них відбирають мову. Цей афоризм є істинним, адже мова – це маркер, який визначає нашу ідентичність; зброя, яка допоможе перемогти у війні. Не буде мови – не буде культури, а згодом і держави. Це усвідомлювала українська інтелігенція, зокрема українські письменники, які, незважаючи на утиски, репресії та вбивства, намагалися врятувати рідне слово, бо ж розуміли його значимість. На жаль, трагічні часи оборони української землі від російської навали настали знову у XXI ст. І наше першочергове завдання – бути незламними у боротьбі за рідне слово – код нашої нації, й зберегти Батьківщину.

Список літератури

1. Бернадська Н. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція : монографія. Київ : Академвидав, 2004. 368 с.
2. Гундорова Т. Проявлення слова: дискусія раннього українського модернізму. Вид. друге, перероб. та доп. Київ : Критика, 2009. 448 с.
3. Ковалів Ю. Історія української літератури. Кінець XIX – початок XXI ст. У десяти томах. Том сьомий. Випробування репресіями і війною. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 528 с.
4. Криловець А. Українська література перших десятиліть XX століття: філософські проблеми. Теннопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 256 с.

5. Луцій С. Романістика української діаспори другої половини ХХ століття: проблеми, жанрово-стильові парадигми. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Історичні науки. 2015. Вип. 23. С. 209-213.
6. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні Т. 1. Роки 1945-1951. Мюнхен: Академічне Видавництво д-ра Петра Белея, 1985. 405 с.
7. Мацько В. Українська еміграційна проза ХХ століття : монографія. Хмельницький : ПП Дереза І. Ж., 2009. 388 с.
8. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30 х років ХХ століття: парадигма реконквісти : монографія. Івано Франківськ : ВДВ ЦІТ ПНУ ім. В. Стефаника, 2008. 356 с.
9. Мельник В. Модернізм української прози: генеза, розвиток, історичне значення. *Сучасність*. 1996. № 12. С. 105–109.
10. Павличко С. Теорія літератури / упор. В. Агеєва, Б. Кравченко. Вид. 2 е. Київ : Вид во Соломії Павличко «Основи», 2009. 679 с.
11. Регенсбург. Статті – спогади – документи до історії української еміграції в Німеччині після Другої світової війни 1945-1949 / за ред. Омелян Кушнір та ін. Нью-Йорк; Париж, Сідней; Торонто, 1985. 685 с.
11. Самчук У. Велика література. *МУР*. Збірник І. Мюнхен; Карльсфельд, 1946. С. 40–51.
12. Хвильовий М. Україна чи Малоросія. / за ред. Л. Івшина. Київ: Українська прес-група, 2012. 72 с.
13. Юрчак Г. Українська література кінця ХІХ – середини ХХ століття: аспекти розвитку та становлення. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип 23. Т1. С.241-245.

ВИЩА ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В УМОВАХ ТЕХНОКРАТИЧНОГО ПРОГРЕСУ

Фіалко Наталія Анатоліївна

к. філос.н., ст. викладач

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Кожухар Гордій Євгенович

студент

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Існування Homo Sapiens з самого початку супроводжувалося накопиченням різного роду знань. Відомі нам єгипетська та давньогрецька цивілізації та їх технічні споруди дивували людство з того самого моменту як були відкриті, а точніше починали вивчатися через тисячі років. Навіть маючи сумніви стосовно походження деяких речей, людина почала себе комфортно почувати на планеті, вважати її своєю, оскільки могла в тій чи іншій мірі пояснити кожен спостерігаємий феномен. Ці пізнавальні тенденції ніколи не полишали людину, а з настанням ХХ століття розвивались все більше, що вивело людство на технічно новий рівень.

Мілітаризація завжди йшла поруч з технічним прогресом, битва за ресурси продовжується і нині та, мабуть, буде продовжуватися вічно в тому чи іншому вигляді. Згадане вище ХХ століття запам'яталося людям не тільки науково-технічною революцією, квантовою фізикою чи розвитком атомної енергетики, а головним чином двома світовими війнами і найбільшою кількістю випадків коли людство стояло на порозі вимирання через використання однією з наддержав ядерної зброї, що виникла через той самий розвиток людських знань.

В сучасній Європі ми спостерігаємо страшну тенденцію занепаду гуманітарної освіти в порівнянні з минулим. Викликано це підвищеною концентрацією грантів у технічній сфері. З однієї точки зору, все правильно та університет надає стимулів розвиватися тій галузі, що найбільш відповідає кон'юктурі, люди які зайняті в ній, скоріше за все, отримують гарний дохід та можуть заробляти займаючись тим що їм подобається за простої умови - проведення наукових дослідів за замовленнями та тільки в тій галузі та які цікавлять спонсорів або Міністерства оборони відповідної країни. Техніка перетворюється не на засіб для комфортного існування людства, а на саму ціль, задля якої ми готові навпаки жертвувати не тільки комфортом, а й життями цілих народів, не тільки чужих, а й власного, кладучи на вівтар науки матеріальні та людські ресурси. В Україні ситуація була не краща. Держава недооцінювала важливість гуманітарної складової вищої освіти, забуваючи про те, що гуманітарна освіта є рушійною силою становлення повноцінної національної спільноти та є важливим інструментом в подоланні кризи ідентичності. Криза в освітній сфері України розпочалася ще задовго до повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Війна лише загострила цю кризу.

Г.Ф. Кумбс у книзі «Криза освіти в сучасному світі» виокремив чотири причини, що лежать в основі світової кризи в сфері освіти. Перша причина пов'язана з неможливістю задовольнити зростаючі потреби населення в шкільній та університетській освіті; друга причина зумовлена нестачею коштів і, як наслідок цього аспекта, з інструментальною неготовністю системи освіти відповідати новим вимогам і завданням; третя причина зводиться до інертності системи освіти, неготової до своєчасних і адекватних відповідей на виклики епохи; четверта причина полягає в інертності суспільства, що призводить до нерозуміння як освітніх, так і власних потреб і можливостей.

Криза освіти як соціального інституту і як системи – це неспроможність виконати свої функції і впоратися з місією формування повноцінної особистості, здатної реалізувати себе в сучасному світі. Криза освіти має практично всесвітній характер, а її основою є: а) цивілізаційні розриви між орієнтацією освіти на передачу учням якомога більшого обсягу знань та фізичною неможливістю його засвоїти; б) традиційною «підтримуючою» освітою та динамічним розвитком соціуму, який вважає парадигму «підтримуючої» освіти перешкодою, гальмом на шляху інноватики, креативності й загалом перспективізму; в) культурно-національною специфікою освітніх систем та вимогою єдиних стандартів освіти, яку висуває все більш посилюваний глобалізм [1].

Юліус Евола – італійський філософ, представник традиціоналізму пише: “Modern civilization has pushed man onward; it has generated in him the need for an increasingly greater number of things; it has made him more and more insufficient to himself and powerless. Thus, every new invention and technological discovery, rather than a conquest, really represents a defeat and a new whiplash in an ever faster race” [3; 335]. На мою думку, не є правильним знімати з себе відповідальність та перекладати її на плечі якоїсь “сучасної цивілізації” – ми самі привели себе на даний шлях та повинні вийти з цього замкненого кола і знання як це зробити мають формуватися в сучасній академічній сфері, що розповсюджується серед населення, а точніше інтелігенції, людей не просто маючих освіту чи ступінь з певних наукових дисциплін, а людей освічених.

“Knowledge and human power are synonymous” [4; 11]. Сьогодні знання асоціюються з наукою, а сама наука являється нам у вигляді безликого науково-технічного прогресу. Місія університету - гуманізувати навчальний процес, синтезувати в людині якості спеціаліста (технічна та практична складова) та суб'єкта культури, тобто особистості яка має позицію стосовно моральної сторони власного роду занять та навички соціальної взаємодії-розвитку горизонтальних та вертикальних зв'язків.

Звичайно, багато залежить від самого студента, його первинних якостей, наявність бажання до саморозвитку, скепсису. Зараз скепсис стає в уяві обивателя як індиферентне ставлення по відношенню до чогось, але в дійсності він є конструктивним сумнівом, неприйманням за аргумент посилення на авторитети та прагнення до істини. Серед важливих якостей для успішного навчання не тільки в університеті, а й майбутнього самостійного підвищення кваліфікації важко переоцінити роль такого явлення як інтерес. Інтерес – це

істина причина, що спонукає людину або цілі спільноти не тільки до формування ідей, а й до самих намірів їх втілювати. Гольбах взагалі вважає інтерес єдиним мотивом осмисленою діяльністю. Гельвецій називає інтерес “всесильним чарівником” який змінює вигляд предмета [2; 348].

Ядром повинно стати не привиття студенту інтересу, а розвинення вже наявного. Було б суперечливо намагатися штучно створювати інтерес у людини, яка осмислюючи свої дії вирішила мінімум на декілька років пов’язати своє життя з вивченням певної спеціальності в університеті.

Отже, знання що надає сучасний університет повинні окрім теоретичних та практичних навичок бути розвинені в соціальному напрямку, тобто характеризуватися роз’ясненням і показом студентам, що навчання в закладі що надає вищу освіту призводить не тільки до отримання диплому та професії, але до розвитку власною особистості, здобуття добродетей головним чином в епістемологічній та етичній сферах та загалом формування в собі ідеалів суспільства та шляхів його утворення, кожний своїми силами і своїм розумом.

Список літератури:

1. Фіалко Н. А. Гуманізація вищої освіти: змістовно-функціональні аспекти. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. – Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2015. – С. 138-169
2. Філософія. Навч. посіб / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – 3-тє видання., стер. - К.: Вікар, 2002. – 516 с.
3. Evola J. *Revolt Against the Modern World* / Julius Evola. — Rochester : Inner Traditions International, 1995. — 369 p.
4. Francis Bacon, *Novum Organum*, 1902. – 290 p.

СИСТЕМА АНАЛІЗУ КОМЕНТАРІВ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ, ДОМАГАНЬ ТА ЗНУЩАНЬ

Філіпенко Михайло-Іван Юрійович,
бакалавр,
Національний Університет “Львівська Політехніка”

Протягом останніх декількох років спостерігається великий прогрес у розвитку інформаційних технологій. Щороку компанії вкладають все більші гроші для вирішення нових складних обчислювальних задач. Публічні обговорення, новини, наукові статті, відео на YouTube та інші ресурси сприяють появі технологій у публічному дискурсі.

Розроблювана система призначена для полегшення знаходження усіяких відхилень від норм людського спілкування. Серед використовуваних у інших наукових роботах алгоритмів часто зустрічаються такі: дерева рішень, метод к-найближчих сусідів, random forest, наївний байєсівський класифікатор та метод опорних векторів. Саме тому виконано аналіз та порівняно ці алгоритми.

Спочатку виконано підготовку датасетів. Для цього існує безліч різних технік. Наприклад:

- видалення стоп-слів;
- стеммінг;
- лемматизація;
- видалення пунктуації;
- видалення гіперпосилань;

Серед алгоритмів для імплементації вибрано наступні: наївний Байєсівський класифікатор, лінійна регресія, дерева рішень, випадковий ліс та більш складна модель, розроблена компанією Google у 2017-му році, BERT.

Для написання коду було обрано мову Python версії 3.6 [1]. Ця мова є найпопулярнішою мовою для написання алгоритмів машинного навчання та обробки природної мови. Вперше ця мова вийшла в 1991 році, її засновником став нідерландський програміст Гвідо ван Россум. Зараз Python є однією з найпопулярніших високорівневих мов програмування. Ця мова використовує динамічну типізацію, є об'єктно-орієнтованою та часто використовується у функційному програмуванні.

Як основний набір даних було обрано набір з коментарями у соціальній мережі twitter . Загалом, в наборі даних є 24783 записи [2]. Кожен з записів має певний набір характеристик. Кожен з твітів було перечитано реальними людьми і на основі їх оцінки було визначено, чи є поточний твіт 0 - мовою ненависті, 1 - твітом з образливою лексикою, 2 - нічого з переліченого. Мініміальна кількість користувачів, які переглянули кожен з записів, є три. Максимальна кількість користувачів - дев'ять.

Найкращі результати показала рекурентна нейронна мережа на основі

LSTM [3]. Прості класифікатори показали дещо гірші результати, але теж достатньо хороші. Мова йде про лінійну регресію, випадковий ліс та дерева рішень. Найгірші результати показав наївний Байєсів класифікатор (Рис. 1).

```
Random Forest Accuracy: 0.9384708493040145  
Linear Regression Accuracy: 0.940891668347791  
Decision Tree Accuracy: 0.9170869477506557  
Naive Bayes Accuracy: 0.43534395803913656
```

Рис. 1. Кінцеві результати виконання алгоритмів класифікації.

Зі спостережень можна помітити, що для складних задач обробки природної мови, а також для задач сентимент аналізу складні задачі та алгоритми справляються набагато краще за прості класифікатори. Для того, щоб отримати непоганий результат на класифікаторі, потрібно підібрати велику кількість вхідних параметрів, результат є дуже непостійним і залежить від вхідних даних.

Створено систему, яка дає змогу в реальному часі відповідати на питання: “Чи є містить даний текст в собі ознаки мови ворожнечі?” та “Яка ймовірність того, що цей текст є образливим?”. Тестування розробленої системи виконувалось на різних вхідних даних. Суб’єктивно, усі подані на вхід дані система класифікувала добре.

Список літератури

1. Khanna C. Text pre-processing: Stop words removal using different libraries / C. Khanna. — 2021.
2. Chatzakou D. Mean birds: Detecting aggression and bullying on Twitter / D. Chatzakou, N. Kourtellis, J. Blackburn, та ін. — 2017. — ISBN 978-1-4503-4896-6.
3. Horev R. BERT Explained: State of the art language model for NLP / R. Horev. — 2018.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Бесараб Маріна Василівна

здобувачка вищої освіти
факультету управління та економіки
спеціальності 073 Менеджмент
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Іванова О. В.

асистент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

Політична свідомість – одна з основних форм суспільної свідомості, вона виникає разом з появою державності, політичної влади. Це найзагальніша категорія, що характеризує суб'єктивну сторону політики. За своїм змістом вона охоплює чуттєві і теоретичні, ціннісні і нормативні уявлення громадян, поєднуючи їх зв'язки з інститутами влади [1].

Політична свідомість здатна випереджати практику, прогнозувати розвиток політичних процесів, визначати природу діяльності у сфері влади як окремих людей, так і їх суспільних об'єднань. Тому від політичної свідомості напряду залежать зміст і характер політичного процесу, мета і засоби режиму правління.

Суть політичної свідомості полягає у тому, що це є результат одночасно процесу віддзеркалення та освоєння політичної реальності з урахуванням інтересів людей [2].

Масова політична свідомість – це свідомість того або іншого суспільства з питань, що мають актуальний політичний зміст, що визначає ту або іншу форму політичної поведінки його членів. Структурно масова політична свідомість включає як статичні (цінності і загальні орієнтації), так і динамічні (масовий настрій, громадська думка) компоненти.

Групова політична свідомість – це узагальнена свідомість тих або інших більш організованих і визначених, ніж маса соціальних груп (соціальних класів, соціальних шарів, національно-етнічних груп, політичної еліти, різноманітних «груп тиску» і т. д.), що відображає їх соціальні інтереси та визначальний зміст, спрямованість і інтенсивність політичної активності групи.

Індивідуальна політична свідомість – це властивість і якість конкретної особи як суб'єкта політики, яка виражає його здатність сприймати політику, більш менш точно оцінювати її і відносно цілеспрямовано діяти в політичному плані.

Буденна політична свідомість формується на базі повсякденного досвіду людей і володіє такими рисами, як змістовною дифузною, поверховістю,

несистематизованістю, уривчастістю, внутрішньою суперечністю, підвищеною емоційністю.

Теоретико-ідеологічна політична свідомість цілеспрямовано формується певними соціальними групами, виходить із чистих уявлень, що є цілісною системою поглядів і думок, що пояснюють оточуючу людину політичну дійсність на основі тієї або іншої ідеологічної концепції. Теоретико-ідеологічний рівень політичної свідомості володіє такими рисами, як цілісність, систематизованість, здібність до прогнозування [3].

Політична свідомість суспільства інтегрує групові й індивідуальні свідомості, формує і регулює функціонування останніх. У цьому аспекті політична свідомість суспільства є нормативною, оскільки «примушує», регулює політичну поведінку, так би мовити, неформальним шляхом (на відміну від регулювальної сили законодавства). Формування політичної свідомості суспільства не є простим, арифметичним процесом складання індивідуальних політичних свідомостей громадян. Під час співвіднесення «одиниць» політичної свідомості такі елементи виокремлюються, у певний спосіб кристалізуються і складаються в систему, що є ядром політичної свідомості суспільства. Взаємне перетворення множини індивідуальних свідомостей на суспільну свідомість і навпаки здійснюється завдяки політичній комунікації (обміну соціальною інформацією). У такому вимірі політична свідомість відбивається у пізнавальній діяльності, результатом якої є отримання інформації про сутність політичної сфери, її законів, зв'язків з іншими царинами життя суспільства [4].

Політичній свідомості українців бракує цілісності її структури, про що свідчать розбіжності між цінностями-цілями і цінностями-засобами. Це означає, що бажання жити в демократичному громадянському суспільстві в українців не пов'язане з прагненням об'єднуватися з іншими для захисту власних інтересів та перманентного впливу на владу і контролю над нею, з прагненням брати на себе відповідальність, підпорядковуватися закону та ін. Тому перед суб'єктами політичної соціалізації (педагогами, батьками, представниками чинної влади, молодіжними організаціями, ЗМІ тощо) постає завдання реально готувати людей до життя в громадянському суспільстві. Ідеться про розвиток політичної суб'єктності, ініціативи, самодіяльності, навичок сумісних дій, здатності конструктивно вирішувати складні соціальні питання, а головне – протолерантність та готовність до суспільної взаємодії задля їх розв'язання.

Список літератури

1. Політична культура та політична свідомість. URL: [https://arm.nai.au.kiev.ua/books/politolog\(2018-11-14\)/lec/lec8.html](https://arm.nai.au.kiev.ua/books/politolog(2018-11-14)/lec/lec8.html)
2. Політична свідомість як психологічний феномен. URL: <https://buklib.net/books/30052/>
3. Політична свідомість громадянина. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/15003/>
4. Політична культура та політична свідомість української молоді. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34847/1/220.pdf>. 221 с.

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС

Паламарчук Анна Ігорівна

здобувачка вищої освіти
факультету управління та економіки
спеціальності Менеджмент

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Іванова Олена Василівна

асистент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного
виховання

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

Політична соціалізація - багаторівневий процес засвоєння людиною цінностей і норм, що ведуть до формування якостей і властивостей, що дозволяють їй адаптуватися в конкретній політичній системі і виконувати політичні ролі та функції. Термін «політична соціалізація» був уведений в політичну науку в 1959 р. американським політологом Г. Хайменом.

Основними агентами політичної соціалізації виступають такі соціальні інститути, як сім'я, освіта, засоби масової інформації та інші. Велику роль в процесі політичної соціалізації в сучасному суспільстві виконують політологи і політологія, як наукова й освітня дисципліна.

Основними функціями політичної соціалізації є інформаційна, ціннісно-орієнтовна і настановно-нормативна:

– інформаційна функція здійснює передачу людині певних політичних знань, необхідних їй для розвитку політичного світогляду, політичного мислення, правильної орієнтації в питаннях соціального життя, а також задоволення потреб та інтересів розвиненої особи в політичних знаннях, висвітлюючи події, що відбуваються у світі, явища, процеси;

– ціннісно-орієнтаційна функція залучає людину до системи політичних відносин, що історично склалися в цьому суспільстві, цінностей та орієнтації, виробляє певний апарат політичного мислення, свою власну систему ціннісних орієнтації, а саме: когнітивно-пізнавальну, емоційну і поведінкову;

– настановчо-нормативна функція скеровує особу на вироблення певних установок на: сприйняття і використання політичної інформації; ставлення до політичних подій, що відбуваються, і явищ, дій інших осіб у сфері політики, а також на вибір свого стилю і поведінки в політичних відносинах [1, с. 157-158].

Слід означити, що політична соціалізація є одним з напрямків загального процесу соціалізації індивідів. Тобто, повноцінна соціалізація індивіда не може відбутися без хоча б одної складової. Політична соціалізація є важливим засобом політико-культурного процесу, оскільки вона є необхідною для кожного індивіда

держави. Політична соціалізація допомагає приймати правильні рішення в різних політичних ситуаціях, правильно реагувати на відповідні політичні події, визначає ті цінності, які є запорукою успішного розвитку держави у потрібному напрямку. Безумовно, потрібно починати процес політичної соціалізації ще з дитинства. Якщо спочатку закласти більшості людей правильні та потрібні погляди, ідеї, цінності, знання, правильне та розумне політичне мислення – це посприє стрімкому політично-культурному розвитку певного суспільства, держави.

Політична соціалізація змінюється протягом життя. У маленьких дітей розвивається базове почуття ідентифікації з країною. Студенти можуть сформулювати свою думку на основі свого досвіду роботи на благо справи. Люди похилого віку можуть стати активними, оскільки бачать потребу впливати на державну політику, яка вплине на їх життя. Існують підгрупові відмінності в політичній соціалізації. Певні групи, наприклад, громадяни з вищим рівнем освіти та доходу, соціалізовані для активної участі в політиці, тоді як інші маргіналізовані. Політичні покоління складаються з індивідів подібного віку, які розвивають унікальний світогляд в результаті переживання певного політичного досвіду. Ці ключові події включають війну та економічну депресію.

Варто також зазначити, що міра політичної соціалізації окремої людини індивідуальна. Але разом з тим вона внутрішньо детермінована дією трьох перемінних:

- віку людини;
- наявності в неї того або іншого суб'єктивного досвіду;
- здібністю до самостійних форм мислення та поведінки в царині політики.

Комплексний вплив означених чинників визначає стадію політичної соціалізації. У політичній теорії найчастіше вирізняють дві основні стадії: первинну та вторинну.

На первинній стадії формується початкове ставлення до сфери політики через сприйняття політичної інформації за допомогою думок і оцінок оточуючих, персоналізацію політичних образів, появу першого самостійного досвіду взаємодії з владою. Зміст первинної стадії становить засвоєння індивідом політичних цінностей, установок, норм, орієнтацій, що були вироблені суспільством; закріплення у структурі індивіду стереотипів політичної культури суспільства.

Вторинна стадія пов'язана з розширенням самостійного політичного досвіду, з вмінням робити індивідуальні політичні висновки, формувати позиції, що спроможні протистояти тиску колективної думки, з участю у спеціалізованих політичних об'єднаннях і організаціях. Вторинна соціалізація характеризує становлення індивідуальної політичної культури особи, її спроможність до самостійного вироблення політичних цінностей, установок, норм, орієнтацій [2].

Отже, політична соціалізація - багаторівневий процес засвоєння людиною цінностей і норм, що ведуть до формування якостей і властивостей, що дозволяють їй адаптуватися в конкретній політичній системі і виконувати політичні ролі та функції. Політична соціалізація – це політико-культурний

процес тому, що людина завжди вільно чи невольно залучена до системи політичних стосунків та є носієм політичної культури, сприяє розвитку та поширення певних різних цінностей, які є невід'ємною складовою культури. Політична соціалізація – це перманентний процес залучення людини до політичної системи, формування в неї певного ставлення до влади та політичної активності на ґрунті засвоєння змісту політичної культури суспільства й самостійного осмислення сутності соціального буття.

Список літератури :

1. Політологія : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 540 с.
2. Політична соціалізація як політико-культурний процес. 2011. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/15699/>

MOTIVATION TO STUDY OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Chmil Oleksandr

Student
Sumy State Pedagogical University

Motruk Tetiana

PhD in Psychology, Associate Professor of Psychological Sciences
Sumy State Pedagogical University

Постановка проблеми. Загальновідомо, що мотивація навчальної діяльності у студентському віці та розуміння сенсу навчання у ЗВО – один із найважливіших чинників, досягнення успіху особистості у навчанні та у подальшому житті.

Зокрема, позитивні мотиви діяльності (інтереси, здібності, професійні установки) є умовою того, що студент матиме стійкий інтерес до засвоєння нових знань, буде виявляти прагнення працювати цікаво, легко і невимушено або ж негативна мотивація (отримати оцінку, диплом або схвалення) оточуючих, що не детерміновані внутрішніми спонуканнями самого студента та є умовами зниженої активності особистості, фактором неуспішності тощо.

У зв'язку із цим, вивчення психологічних чинників впливу на мотиви навчальної діяльності у студентському віці є досить доречним для того, аби діагностувати ті чи інші мотиви, які спонукали або спонукають особистість до активності навчальній діяльності, ми можемо цілеспрямовано впливати на її поведінку і діяльність. Вивчення типу мотивації навчання у студентів є передумовою розробки ефективних форм, методів та прийомів корекції мотиваційної сфери особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Мотиви навчання у студентському віці та її особливості були об'єктом дослідження таких вчених, як В. Бойко, Н. Базалійська, О. Запрожець та ін.

Основні положення про розвиток особистості у юнацькому віці у контексті із проблемою означено у дослідженнях Л. Божович, Й.Боришевський, А. Колот, С. Канюк та ін.).

Мета статті – вивчити особливості мотивації навчальної діяльності у студентському віці.

Виклад основного матеріалу статті. Мотивація – це певна сукупність факторів (мотивів, емоційних переживань, очікувань, намагань тощо особистості), які спричиняють ту чи іншу форму активності особистості, спрямовану на зовнішній світ, явища індивідуального «Я» або інші рівні існування суцього.

У психологічній літературі поняття «мотиваційна сфера» окреслене цілим рядом категорій «спонукання», «мотиви», «потреби», «інтереси», «прагнення»,

«мета», «захоплення», та ін.

Дослідники розглядають мотивацію, передусім, як «механізм, що має безпосередній вплив на діяльність особистості», тобто на певну форму її поведінки [3, с.27]. Цей механізм виявляє себе в реакціях на зовнішні подразники і спрямовується на актуалізацію можливостей організму, яка в даний момент якнайкраще відповідає його фізіологічному, емоційному або когнітивному стану тощо. Вибір може зумовлюватися також присутністю поблизу іншого суб'єкта або об'єкта.

Студентський (юнацький) вік – сензитивний період для розвитку мотиваційної сфери особистості, що зумовлено інтересами, потребами особистості, прагненням особистості до самоствердження й самореалізації. Це особливий період для формування мотивації навчальної діяльності та пошуку сенсу навчання у ЗВО. Це етап, коли молода особистість знаходиться на порозі майбутнього самовизначення. Саме навчання є засобом здійснення задуманого, а також запорукою успіху у майбутній професії.

Сенс навчання у ЗВО у період юнацького віку характеризується виразною індивідуальною активністю, чіткішою орієнтацією на майбутнє, на відміну від підліткового віку. Усвідомлення власної значущості де термінується прагнення досягати успіху у різних сферах: у навчанні, у спілкуванні тощо[1, с. 13].

Мотивація є процесом стимулювання студента до здійснення ефективної діяльності, спрямованої на досягнення цілей особистістю. У науково-психологічній літературі також виділяють такі мотиви вибору майбутньої професії, як пізнавальні та соціальні (прагнення взаємодіяти із іншими у колективі, тяжіння до спілкування із іншими за інтересами; бажання пізнати для себе щось нове в улюбленій сфері).

Як правило, мотиви діяльності бувають внутрішні (позитивні), які мають за основу внутрішні спонуки самої особистості, які виникають без дії зовнішніх чинників. Зовнішні мотиви – це ті, які формуються за умов впливу зовнішнього середовища або примусу (наприклад, страх отримати погану оцінку на уроці).

Проблема мотивації навчальної діяльності як джерело прояву активності, самостійності та ініціативи школяра потребує пошуків психологічних технологій по формуванню такого виду спрямованості. Мотивація навчальної діяльності у студентському віці має у своїй основі певні мотиви, які визначають, як предмет, що виступає, як засіб задоволення потреби. Вчений виділяє такі два типи мотивації (рис.1.).

Рис.1. Типологія мотивів навчальної діяльності студента; складено за [4;5]

Усвідомлення сенсу навчання у цей період може бути усвідомлюваним і фрагментарним, частковим. На поверхні може лежати одна проблема, з якою саме й звертається за консультацією старший школяр, а насправді його турбує дещо інша життєва колізія, про яку він спочатку навіть не згадує або згадує поверхово. Так, внутрішні конфлікти, конфлікти з собою, своїми ролями, очікуваннями, сподіваннями маскуються під конфлікти зовнішні, суперечки, непорозуміння з оточуючими формують невпевненість у собі, у своїх можливостях пристосування до реального життя з його повсякденними вимогами, а також є умовами формування негативної мотивації навчання. Негативні (зовнішні) спонуки навчальної діяльності для у студентському віці пов'язані із недостатньою усвідомленням сенсу і ролі власного професійного вибору, спрямовані лише на отримання похвали або оцінки, а також мають зв'язок із страхом осуду із боку педагогів чи однолітків.

Розуміння мотивів діяльності та уявлення про механізми їхнього утворення мають дуже важливе значення для студента, як для суб'єкта діяльності, і для наукового розуміння психологічного змісту даних процесів. Саме від мотиву залежить, що (в психологічному розумінні) являє собою та чи інша дія, який суб'єктивний сенс вона має для даної людини, як відтворює її внутрішній світ, «картину її «Я» [4, с. 50]. Позитивна мотивація юнака пов'язана із тим, що у цей період особистість вже здатна впливати на мотивацію успіху, адже здатна до самоаналізу, є більш свідомою порівняно із попередніми віковими періодами, більш рішучою, цілеспрямованою, наполегливою, легше долає труднощі, порівняно із підлітками. Внутрішня мотивація навчальної діяльності є запорукою найкращих результатів у процесі навчання або іншої діяльності та усвідомлення сенсу навчання та його значення у подальшому житті й діяльності юнака. До внутрішніх мотивів діяльності відносяться особисті пізнавальні інтереси, безпосередньо зацікавленість старшокласника в реалізації процесу та досягнення результатів навчання [6, с. 77]. Але реальний учбовий процес у значній мірі спонукається зовнішніми мотивуючими факторами, відносно яких мета учбового процесу перетворюється на засіб або умову його досягнення (орієнтація старшокласника на оцінку та інші похвали та заохочення, престижно – лідерські мотиви, різні фактори зацікавленості, що не відносяться до процесу навчання). Наявність чи домінування в навчальній діяльності даної мотивації пов'язане з багатьма причинами.

Із метою вивчення впливу психологічних чинників на мотивацію у студентському віці, були використані такі методики: 1. Із метою вивчення спрямованості юнаків на успіх або невдачу, використана методика Т. Елерса «Мотивація на успіх». В опитувальнику міститься 41 запитання. На кожне із зазначених питань респонденту слід відповідати «так» або «ні». Інтерпретуючи результати, варто звернути увагу на те, що: - від 1 до 10 балів: низька мотивація до успіху; - від 11 до 16 балів: середній рівень мотивації до успіху; - від 17 до 20 балів: помірковано високий рівень мотивації; - понад 21 бал: надто високий рівень мотивації до успіху.

2.Методика А. Реана «Мотивація успіху і страх невдачі» із метою спрямованості юнака на успіх або невдачу. Опитувальник містить 20 запитань. Відповідаючи на ці питання, респондент обирає відповідь «так» чи «ні». Якщо кількість набраних балів від 8 до 13, то слід вважати, що мотиваційний полюс яскраво не виражений. При цьому можна мати на увазі, що, якщо кількість балів 8 - 9, є певна тенденція мотивації на невдачу, а якщо кількість балів 12-13, є певна тенденція мотивації на успіх. Дослідження проводилося на базі студентів 1 курсів впродовж вересня 2022 р. Вибірка складала 40 осіб, які увійшли до складу експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп.

Результати студентів за методикою Т. Елерса «Спрямованість на успіх» розподілилися так (рис.2.)

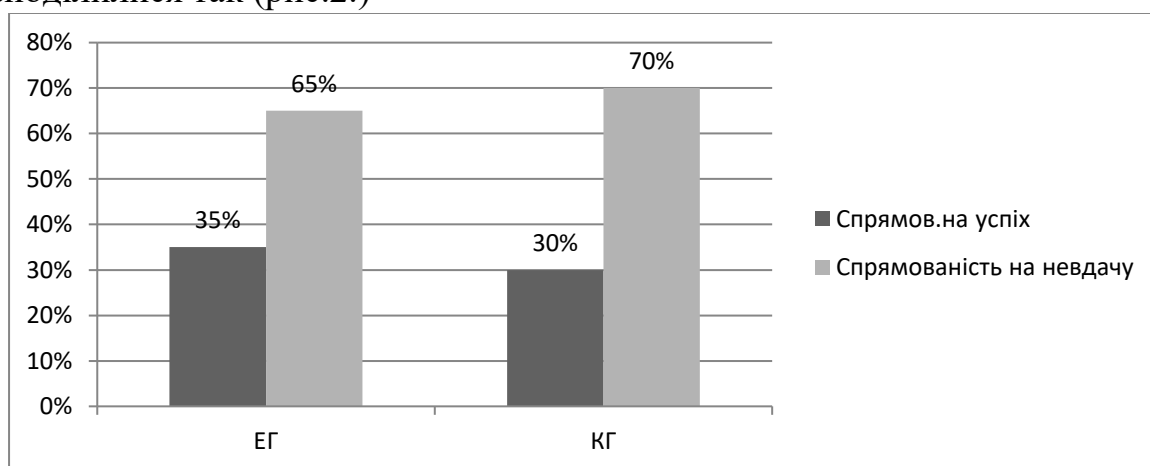

Рис.2 Відсотковий розподіл типів мотивації у групах за методикою Е.Елерса, у %

Отже, результати за методикою спрямованості юнаків на успіх чи невдачу (методика Е. Елерса), у ЕГ- 35%, у КГ – 30%, що мають високий рівень навчальної успішності (оцінки «10» , «11» 12») характеризувалися як такі, що мають високі показники мотивації до успіху. Такі студенти постійно працюють над собою, над самовдосконаленням, вважають себе успішними, не уникають відповідальності, є старанними у процесі навчання, їх головним стимулом виступає похвала, а не осуд. Труднощі лише гартують цих учнів. Вони цілеспрямовані, покладаються лише на себе, доводять усі початі справи до кінця.

Серед юнаків та юнок, які спрямовані на невдачу (у ЕГ – 65%, у КГ- 70%) що мають низькі показники (результати) навчальної діяльності (вчаться на «6», «5», «4»), варто відзначити низькі (у 13-ти опитаних) та середній результат. Характеристики, що притаманні цій групі опитаних (згідно питань методики) показують, що ці учні малоініціативні, не звикли доводити розпочате до логічного завершення, не люблять та не вміють долати труднощі на своєму шляху, не прагнуть до самовдосконалення, вважають, що в їхніх справах все гаразд (із їх висловлювань), перешкоди не гартують їх. а навпаки: викликають тривогу, роздратування, гнів. Вони люблять перекладати справи на інших. Єдине, що може стимулювати цих учнів, за їх же словами – це осуд педагога та ін. зовнішні стимули, про внутрішні і говорити не варто.

За методикою А. Реана «Мотивація успіху та страх невдачі» результати груп

були розподілені таким чином (рис.3.).

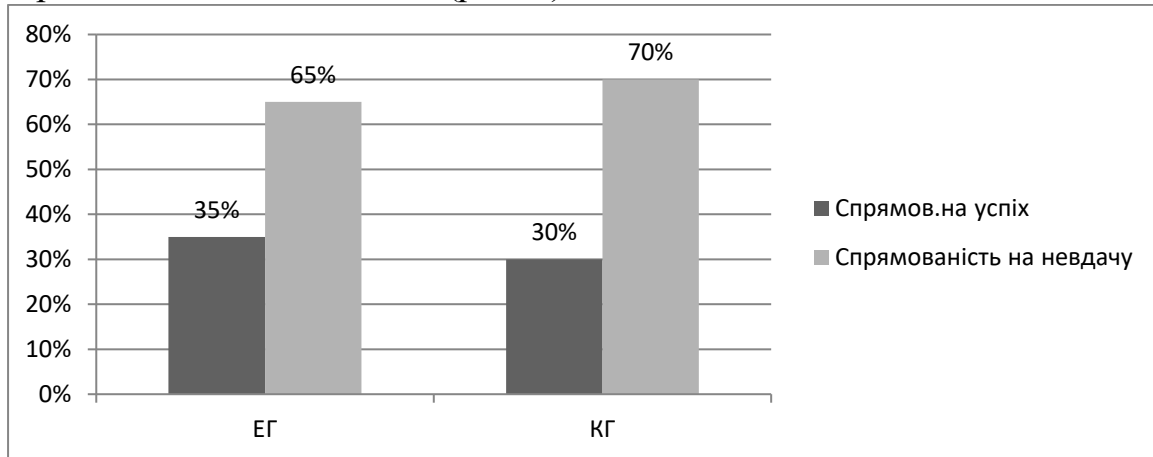

Рис.3. Результати груп за методикою А. Реана «Мотивація успіху та страх невдачі»

Із результатів рис.3. бачимо, що опитаним із високим рівнем навчальної успішності притаманні високі показники перевагу мотиву успіху (65% опитаних у ЕГ та 70% у КГ). Такі студенти вірять у власний успіх у різних сферах, вони активні, ініціативні, мають чітку мету в житті та наполегливо йдуть до неї, не уникають відповідальності, завдань складного рівня, намагаються їх вирішити якнайкраще, завжди беруть на себе відповідальність, вони – гарні організатори у класі, при труднощах не відступають від свого. Ці учні якщо і ризикують, то з розумом, вміють завчасно планувати свої справи, складні справи, навчальні завдання зовсім не лякають їх. Тому і рівень навчальних досягнень у цій групі опитаних сягає високих показників та детермінується внутрішніми стимулами особистості, яка чітко усвідомлює свою мету у будь-якій сфері та йде до неї, не зважаючи ні на що.

У групі респондентів, де рівень навчальних досягнень є низьким, показники теж сягають низьких результатів, що відповідають характеристикам тяжіння до невдачі, аніж до успіху (у ЕГ- 65%, у КГ- 70%). Вони, на противагу попередній групі, де рівень мотивації та навчальної успішності сягає високих результатів, характеризуються відсутністю ініціативності, безвідповідальні, звикли «пасувати» перед труднощами, складними навчальними завданнями, всі свої справи вони звикли відкладати «на потім», тому, на нашу думку, мають такі низькі навчальні результати.

Із огляду на недостатню умотивованість студентів із обох груп на успіх у навчальній діяльності, нами були розроблені рекомендації щодо оптимізації цього процесу. До одного із найбільш ефективних форм оптимізації мотивації досягнення у юнацькому віці належить тренінг.

Саме тому для формування позитивної мотивації студентів у процесі вибору професії, було розроблено тренінгову програму «Перші завжди!»

Мета: розвивати лідерські та професійні вміння та якості, вчити володіти словом, формувати вміння переконувати людей, працювати в колективі, опрацьовувати інформацію, осмислюючи її; вчити учасників вільно почуватися перед аудиторією, слухати інших, викладати власну точку зору, опираючись на

чіткі факти і власний досвід: формувати та практично підтверджувати своїми справами громадську думку щодо серйозності та відповідальності дітей – лідерів у питаннях організації діяльності своїх органів самоврядування.

Завдання програми були спрямовані на: 1.Формування позитивної мотивації особистості на діяльність. 2.Формування лідерських якостей студента; розкриття їх організаторського таланту, допомога у пізнанні себе. 3. Розвивиток умінь студентів ефективно взаємодіяти у колективі, відстоювати свою думку та поважати думку іншої людини. 4. На розвиток та удосконалення організаторських здібностей й лідерські умінь та навичок.

При плануванні тренінгового заняття ми враховували враховувати такі фактори:– склад тренінгової групи;– підготовку тренера;– спеціально обладнане приміщення;– структуру тренінгового навчання.

Форми роботи, а також методи і засоби, передбачені тренінгом, можуть бути різноманітними: інформаційно- пізнавальними, наочно-ілюстративними, практичними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження є підставою для висновків про те, що:

- мотивація - це спонукання особистості до діяльності. Мотивація (мотиви) бувають як позитивними (альтруїстичними), так і негативними (зовнішніми, егоїстичного спрямування);

- мотивація юнака має суттєвий вплив на вибір молодою людиною свого життєвого шляху та своєї професії. На мотивацію молодої людини безпосередньо впливають інтереси та потреби, які пов'язані із реалізацією свої вмінь та здібностей, у прагненні довести свою значимість серед значущих для юнака осіб.

-мотиви, які детермінують процес навчання особистості, можуть мати як внутрішнє, так і зовнішнє спрямування. Адже внутрішні мотиви виходять із позитивних особистих спонук самої особистості. Зовнішні зумовлені впливом обставин або людей (батьків, родичів тощо).

-із метою вивчення умотивованості студентів на успіх чи невдачу у навчальній діяльності, нами були використані такі методика, як: «Спрямованість на успіх» (Т. Елерс), «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реан)

- методикою діагностики А.Елерса «Мотивація на успіх» ми отримали такі результати: 35% опитаних у ЕГ та 30% студентів із КГ мали високий рівень мотивації до успіху, 1-н студент – середній рівень, та один респондент – відповідно дуже високий результат мотивації успіху. Ці опитані склали групу, що характеризується високим рівнем навчальних досягнень. До іншої групи, де показники навчальної успішності є низькими і середніми, мають мотивацію, що базується на зовнішніх впливах, ці юнаки та юнки безініціативні, легко відступають перед труднощами, не вміють доводити розпочате до кінця, не прагнуть докладати зусиль для досягнення власної цілі.

- результати за методикою А. Реана «Мотивація успіху і страх невдачі» виявилися аналогічними: опитані із групи, де рівень навчальної успішності є високим (у ЕГ -35 %, у КГ – 30%), характеризувалися показниками, що

притаманні для мотивації успіху, на відміну від іншої групи (у ЕГ-65%, у К-70%), переважав мотив невдачі.

-із метою оптимізації мотивації досягнення у студентському віці як сенсу навчання у ВНЗ, доцільно застосовувати соціально-психологічні тренінги, спрямовані на формування уявлень юнаків про власні здібності та можливості, на вияв провідного типу мотивації.

Саме тому було розроблено заняття авторської програми для студентів «Перші завжди» з метою формування їх позитивної мотивації як способу формування сенсу навчання у ВНЗ. Форми, методи та засоби, передбачені тренінгом, сприяють не лише спрямованості особистості на успіх у діяльності, але і забезпечують подолання проявів негативних емоцій юнаків, навчання прийомам ефективного емоційного регулювання особистістю власного стану задля формування адекватної її самооцінки, навичок ефективної поведінки в колективі однолітків.

Список використаних джерел

1. Бойко В.В. Энергия эмоций. 2-е изд., доп. и перераб. Харьков, Генеза, 2014. 474 с.
2. Базалійська Н.П., Міщук В.В. Сутнісні підходи формування системи мотивації трудової мотивації. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 9.
3. Гуцан О.М. Дослідження сутності мотиваційних теорій: сучасні, теорії атрибуції та поля. Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут». 2017. № 24(1246). С.26-30.
4. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій: Навч. посібник для студентів гуманіт. факультетів ВНЗ. Луцьк: Ред. –вид. відд. Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2018. 180 с.
5. Колот А. М. Мотивація досягнення : Підручник. К. : КНЕУ, 2018. 345 с.
6. Канюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник.К.: Либідь, 2020. 289с.

SEXUAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY

Spytska Liana

Full Doctor in Psychology, Professor
Professor at the Department of Practical Psychology and Social Work
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Ukraine

The development of sexuality is the main part in the development of the personality. In behavioural terms, human puberty indicates the beginning of genital sexuality. The beginning of girls' puberty age covers the period from 10 to 14 years old, and boys' puberty age falls into the period from 12 to 16 years old. Hypothalamic pituitary stimulation causes secretion of pituitary hormones, one part of which affects the activity of the gonads (gonadotropin), and the other – the activity of the adrenal glands. In their turn, these glands secrete hormones responsible for the physical changes during puberty, rapid increase in growth, the development of secondary sexual characters and reproductive ability.

In addition to this, the person feels the growth of sexual awareness and increased sex drive. Sexual activity includes: kissing, petting, and even sex, which becomes a frequent component of adolescent experience.

Although sex life is often considered in terms of marriage, premarital sexual relations percentage has grown significantly in recent years.

According to Robert Sternberg, love has three components: passion, intimacy and commitment:

1. Passion is a motivational component of love, a kind of “fuel” for romantic feelings, physical attraction, and sexual interest. Passion feeds a strong desire to merge with a loved one. In a sense, passion is similar to drug addiction; providing a stimulating effect and being a source of pleasure, it can cause insatiable love hunger.

2. Intimacy is an emotional component of love, which includes a feeling of spiritual union with the loved one. Intimacy also involves the feeling of warmth, engagement, emotional intimacy, desire, and willingness to help the beloved and share with them your innermost thoughts and feelings.

3. Commitment is a mental or cognitive aspect of love, which is connected with the conscious decision to love another person and maintain the relationship despite emerging difficulties.

If there is intimacy alone, we can talk about friendship or passion. If there is only passion and no intimacy or commitment, it means that a person experiences infatuation. Commitment without passion and intimacy leads to empty love (this type may be common for long-term, static relationships). Intimacy and commitment without passion form companionate love (this type of relationship often reached by couples a long and happy family life). Combination of passion and commitment without intimacy is typical of fatuous love – a kind of stupid, according to R. Sternberg, infatuation, when one person loves another, but remains mentally distant. Love with intimacy and passion but no commitment is called romantic. Finally, the presence of all three

components means consummate love – that perfect kind of love which people strive for, and which is so difficult to find and maintain.

The scientists who study various cultures discovered two important parameters that distinguish one culture from others. Such collectivist cultures as India, Pakistan, Thailand, and the Philippines emphasise the advantage of the group or collective goals over individual and personal aspirations. In these cultures, the main purpose of marriage is a unification of the families rather than two individuals. A “good” marriage is the one that leads to a mutually beneficial unity of two families. Hence marriages in collectivist cultures are mainly based on the family needs, not individual feelings.

The situation is different in the countries with individualist cultures, such as the USA, Australia, England, and European Brazil. In such cultures, individual goals prevail over group interests. The reasons for marriage in individualistic cultures normally come out of the needs and desires of those entering into marriage, not the interests of their relatives or other social groups.

No wonder that the idea of how important love is in marriage is not the same for these two types of cultures. In individualist cultures, compared to the collectivist ones, love is more often viewed as the foundation of marriage. This difference was demonstrated in a study in which students from 11 countries were asked about the importance of love for marriage. As it is shown in Table below, the representatives of individualistic cultures (The USA, England, European Brazil and Australia) rarely gave an affirmative answer to the question about the possibility of marriage with the unloved person than the respondents of the cultures with a more collectivist attitude to marriage (India, Pakistan, Thailand, The Philippines).

The empirical evidence of the theories of love, including the Sternberg’s model, is limited by the data from just a few studies. For example, a study which involved non-family couples, showed that the presence of two of the aforementioned Sternberg’s components of love – intimacy and commitment – correlated positively with such characteristics as stability and duration of the relationship. Another study found that a sense of duty and commitment is more typical for family couples, not just lovers, which is consistent with the Sternberg’s theory. The same study showed that over time the relationship becomes more intimate and less passionate, and relaxation of passion is more evident in women than in men. Finally, a recent study of the Sternberg’s love theory has shown that lovers’ understanding of the three components of love does not undergo significant changes over time.

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Бабчук Олена Григоріївна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
Одеса

Венгеловська Вероніка Петрівна

аспірантка кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського»
Одеса

Наукові праці, присвячені вивченню ідентичності на сьогодні, можна віднести до області загальної психології, що постійно розвивається. Ідентичність – це психічна складова самосвідомості, яка формується в світі людини. З процесуальної точки зору ідентичність – це самовизначення людини по відношенню до себе з певною соціальною групою. З ефективної точки зору ідентичність – це частина «Я-концепції» особистості, яка формується з приналежності до соціальної групи. Одним із видів ідентичності є гендерна ідентичність.

На думку Т. Бендаса, гендер – це «соціальна стать, яка визначає поведінку індивіда в суспільстві, а також те, як ця поведінка сприймається» [1]. Така поведінка ґрунтується на гендерно-рольовій основі, що визначає взаємини з суспільством: друзями, колегами, батьками, випадковими перехожими тощо.

Дослідники А. Воронова, Н. Досіна, Д. Ісаєв, І. Кон, І. Костікова, І. Малкіна-Пих, Т. Пашукова, С. Ушакін та інші визначають поняття «гендер» наступним чином: гендер не є природним, відображає соціальні уявлення щодо гендерних відмінностей, їх призначення і ролі в суспільстві; гендер – це сукупність символів, законів, ророблених суспільством в процесі розвитку, які регулюють життя суспільства; гендер вказує на соціальний статус і соціально-психологічні особливості особистості, прописані суспільством чоловікам і жінкам, виходячи з їх статевих відмінностей; гендер включає в себе систему соціальних інститутів, які впроваджують статеві норми; гендер – це і продукт (сформована гендерна ідентичність конкретної людини), і процес (практика повсякденного життя, дій, відчуттів, почуттів і думок, пов'язаних зі сприйняттям особистості як представника власної статі); гендер не є однорідним, мінливим і культурно залежним від соціально-економічних та історичних контекстів, від специфіки гендерних відносин у різних етнічних групах і соціальних класах; гендер – це тип ідеологічних відносин традиційного (патріархального) суспільства, де за основу беруться взаєвідносини влади. Сенс таких відносин – гендерна нерівність і панування однієї групи (чоловіків) над іншою (жінки).

Термін «гендерна ідентичність» був придуманий Дж. Мані для характеристики внутрішнього стану людини з позиції відчуття себе представником певної статі, а, крім того, для підтвердження важливості соціокультурних факторів у формуванні психологічної статі [3].

Гендерна ідентичність - одна з базових характеристик особистості. Вона формується внаслідок психологічної інтеріоризації чоловічих чи жіночих рис, у процесі взаємодії Я та інших, у ході соціалізації. У зв'язку з цим, в епігенетичній схемі Е. Еріксона [6] базисний конфлікт шостої стадії психосоціального розвитку — інтимність проти ізоляції — безпосередньо пов'язаний саме з гендерною ідентичністю індивіда. При цьому, як показано у роботах В. Ільїна [4], результати вирішення даного конфлікту в соціально-психологічному сенсі не замикаються у сфері інтимно-особистісних відносин, але специфічним чином виявляються у значно ширшому контексті міжособистісних відносин. У цьому слід зазначити, що здатність індивіда до встановлення повноцінних близьких відносин у жодному разі значить формування в нього фіксованої позитивної установки щодо соціального оточення. Це швидше здатність до широкої варіативності в континуумі «прийняття – відкидання» при збереженні цілісності особистості.

У своєму дослідженні Л. Степанова зазначає, що гендерна ідентичність визначає ступінь, в якому кожен індивід ідентифікує себе як чоловік, жінка або якесь поєднання того й іншого. Ця внутрішня структура, створювана в процесі розвитку, дозволяє індивіду організувати образ Я і соціально функціонувати відповідно до статі, що сприймається, і гендером. Вона не дається індивіду автоматично, при народженні, а виробляється внаслідок складної взаємодії його природних задатків та відповідної соціалізації, типізації чи «кодування». Активним учасником цього процесу є сам суб'єкт, який приймає або відкидає запропоновані йому ролі та моделі поведінки, аж до «перекодування» чи «перевстановлення» гендерної ідентичності [5].

На думку С. Бем, гендерна ідентичність «має особистісну складову, яка залежить від соціокультурної ситуації розвитку людини, а також може змінювати її спрямованість і зміст». Гендерна ідентичність є фундаментальним компонентом соціальної ідентичності, що характеризує людину з позиції його приналежності до чоловічої або жіночої групи [2].

Гендерна ідентичність – це багаторівнева система кореляції особистості з тілесним, психофізіологічним, психологічним і соціокультурним значеннями маскулітності і жіночності як самостійних змінних. Гендерну ідентичність як окремий тип особистісної ідентичності можна віднести до найбільш стійких особистісних ідентифікацій. Виходячи з гендерної ідентичності, людина формує особистісний суб'єктивний образ.

У структурі гендерної ідентичності виділяють наступні рівні: 1) базова ідентичність – співвіднесення особистості з альтернативними уявленнями про маскулітність / жіночність; 2) рольова ідентичність – співвіднесення поведінки і переживань особистості з існуючими в даній культурі гендерно-рольовими стереотипами; 3) особистісна ідентичність, яка інтегрує описані рівні і

характеризує співвідношення особистості з маскулінністю і жіночністю в контексті індивідуального досвіду міжособистісного спілкування.

Компонентами гендерної ідентичності є: Емоційний – розширення сфери досвіду і поповнення внутрішнього досвіду; Когнітивний – особистісне пізнання навколишнього світу; Поведінковий – забезпечує взаємний зв'язок індивідів у соціальній групі, створює афективну спільність як особливе вживання, відчуття іншого.

Відповідно до властивих людині якостей виділяють три типи статевої ідентичності: чоловіча (властива чоловічому типу поведінки); жіноча (жіночі стратегії поведінки); андрогенна (відповідають як чоловічі, так і жіночі особливості поведінки).

Таким чином, гендерна ідентичність – це багатофункціональне, інтегративне і багатовимірне формування особистості, яке включає в себе емоційно-оціночну, когнітивну, поведінкову і особистісну складові, представлені у взаємній взаємодоповнюваності і кон'югації один з одним.

У гендерній ідентичності як психологічному явищі досить чітко підкреслюються соматичні характеристики, що складають основу для розвитку ідентичності індивіда як представника тієї чи іншої статі. Тут важливу роль відіграють особливості психологічних і поведінкових проявів людини як індикаторів чоловічого і жіночого начала.

Ці особливості надають значення аспектам самосвідомості людини, які пов'язані з сексуальною ідентифікацією. У гендерній ідентичності на першому місці стоять соціокультурні критерії чоловічого і жіночого начала, виходячи з яких, людина відносить себе до певної гендерної групи, тим самим формує свою ідентичність як представника чоловічої або жіночої статі.

Список літератури:

1. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие. 2006. 431 с.
2. Бэм С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. 2004. 336 с.
3. Введение в гендерные исследования: учеб. пособие для студентов вузов / под общ. ред. И.В. Костиковой. 2005. 255 с.
4. Ильин В.А. Сравнительное исследование особенностей психосоциального развития учащихся старших классов и студентов-первокурсников высших учебных заведений. *Психологическая наука и образование*. 2009. № 1. С. 14-22.
5. Степанова Л.Г. Особенности формирования гендерной идентичности современных юношей и девушек в контексте социально-психологического развития личности. *Электронный журнал «Психологическая наука и образование»* 2010. № 2. Т.2.https://psyjournals.ru/psyedu_ru/2010/n2/27854.shtml
6. Фейдимен Джеймс, Фрейджер Роберт Теории личности и личностный рост. 2004. 631с.

ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Булгакова Олена Юріївна

Доктор психологічних наук, професор,
декан факультету дошкільної педагогіки та психології
ДЗ «Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського»

Савченкова Марія Вікторівна

Викладач-стажист кафедри дошкільної педагогіки
ДЗ «Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського»

Актуальність дослідження зумовлена сучасним вивченням емоційного розвитку у професійній діяльності майбутніх фахівців – визначається соціально-науковими потребами на розвиток суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками освітнього процесу, становленням внутрішнього світу людини. Дослідники сучасності визначають, що високий рівень емоційного розвитку обумовлюється високою адаптивністю особистості, а емоційна компетентність це основна якість майбутніх фахівців професії в якій вони працюють.

В світі сучасності, який характеризується складними соціально-психологічними процесами та явищами, деталі більше актуалізуються здатністю індивідуума до вирішення цілого ряду різноманітних життєвих завдань. Людська задоволеність своїм життям в цілому залежить від успішності в професійному розвитку та реалізації, уміння будувати конструктивні взаємовідносини з оточуючими, яке здебільшого залежить від рівня емоційного розвитку [1; 2; 3].

Емоційний розвиток у професійній діяльності майбутніх фахівців педагогів-психологів вимагає від них нових здібностей, активізації своїх потенційних можливостей, нового стилю мислення, розвитку емоційного потенціалу та нових ідей. Проблеми емоцій в психологічній науці вивчалися різними авторами: Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, К. Е. Ізард, У. Джеймс, К. Ланге.

Запитання, які стосуються емоційного розвитку особистості, залишаються актуальними та соціально значущими на протязі усього людського життя. Багато видатних психологів в своїх працях розкривали психологічні аспекти даної проблеми, а саме Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, А.Н. Леонтьєв [2]. Змістовність та особливості соціономічної професійної сфери розкриті в роботах таких вчених як Л. В. Буркова, С. П. Дерев'янка, Н. В. Кічук, Є. А. Клімова, О. П. Саннікова, Б. А. Ясько та ін.

На думку Л. Буркової: «соціономічна професія – професія, яка має соціальний вплив на певний вид соціальної організації, управління, дослідження;

створюється соціальний розвиток, регуляція, підтримка та перетворення; сформовується соціальні відносини на усіх суспільних рівнях та системах» [1, с. 72].

Особливу увагу слід приділити науковим доробкам С. П. Дерев'янка [2], яка відокремила підструктурну психологічно-професійну та емоційну готовність фахівця. Вважає, що саме емоційний розвиток фахівців соціономічної сфери формує індивідуальну готовність до професійної діяльності, що є основою професійного відношення.

Визначаючи критерії та показники емоційної готовності майбутнього фахівця соціономічного типу професій, слід спиратися на наукове тлумачення змісту цих категорій. На думку Р. В. Чубук [3], що критерій – це набір ознак та властивостей явища, об'єкта, предмета, які дають змогу мати судження про його стан, рівень розвитку та функціонування. Автор вважає, що поняття «критерій» за сутністю більш ширше, ніж показник, тому можлива ситуація, коли за одним критерієм існує ціла система показників. Разом з тим, критерії і показники тісно взаємопов'язані: науково-обґрунтований вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників, а якість показника залежить від того, наскільки він повно і об'єктивно характеризує прийнятий критерій.

Враховуючи функціональне значення емоційної готовності до професійної соціономічної діяльності майбутнього фахівця, ми виділяємо такі критерії її оцінювання: конструктивний, стабілізуючий та регулятивний (табл. 1).

Таблиця 1

**Критерії та показники емоційної готовності
 до професійної соціономічної діяльності**

Критерії емоційної готовності	Функціональне значення	Показники емоційної готовності
Конструктивний	можливість використання емоційних знань з метою визначення стратегії та тактики своїх дій задля оптимального розвитку та реалізації внутрішніх можливостей та здібностей людини	сформованість уявлень про свій життєвий і професійний шлях, збалансованість прагнень і поведінки
Стабілізуючий	можливість оперування емоційними знаннями, що сприяє збереженню емоційного здоров'я людини	емоційна комфортність, переживання позитивних емоцій
Регулятивний	наявність та досвід використання емоційних знань, що сприяють формуванню адаптивної професійної поведінки	адаптивна поведінка, ефективний стиль взаємодії з іншими людьми

Так, категорія «емоційна готовність до професійної діяльності» розглядається нами як інтегративна, динамічна властивість особистості, яка визначається сукупністю емоційних знань та досвідом оперування ними; є важливим ресурсом особистості, що забезпечує результативність та

ефективність міжособистісної взаємодії професійної діяльності майбутнього фахівця [3].

Професійне становлення емоційного розвитку фахівців соціономічних професій постійно вимагає врахування емоціогенного характеру на діяльність і цілеспрямований розвиток особистості. Важливим ресурсом особистості є сукупність емоційних знань, який ефективно використовують в професійній діяльності майбутніх фахівців соціаномічної сфери.

Список літератури:

1. Буркова Л.В. Визначення класу соціономічних професій. Практична психологія та соціальна робота. 2010. №7. С. 68-73.

2. Дерев'янку С.П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Дерев'янку Світлана Петрівна; Інститут соціальної та політичної психології АПН України. Київ, 2009. 20 с.

3. Чубук Р.В. Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціальних педагогів [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nznuoa/psychology/2008_11.pdf#page=25
3

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ, ЯКИЙ ПРАЦЮЄ В ТЕХНІЧНОМУ ВИЩІ

Доцевич Тамілія Іванівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки дошкільної освіти
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Психологічна компетентність є важливою особистісною та професійною якістю педагога вищої школи (ВШ). Педагогічну компетентність розуміємо як «структуровану систему знань про людину як індивіда, суб'єкта праці та особистості, яка включається в індивідуальну чи сумісну діяльність, здійснюючи професійні або інші взаємодії [1]. У складі психологічної компетентності виділяються такі компоненти, як блок психологічних знань, блок «Я-концепції», блоки активності, саморегуляції, професійної самосвідомості. Психологічна компетентність забезпечує педагогу не лише налагоджування взаємодії зі студентами, їхніми батьками, з колегами, зі значними соціальними групами, але й власний психологічний комфорт, адекватне сприйняття себе як професіонала, спеціаліста в педагогічній діяльності. Психологічна компетентність виступає фактором професіоналізації педагога. Формування психологічної компетентності розглядається найчастіше стосовно процесу навчання майбутніх педагогів у вищій школі. Однак, вважаємо, що не менш гостро стоїть проблема удосконалення психологічної компетентності педагогів, які працюють у системі освіти, у тому числі вищій. Така робота є складовою психологічного супроводу процесу особистісно-професійного розвитку педагога ВШ.

Н.В. Кузьміна розглядає психологічну компетентність як складову педагогічної компетентності серед таких компонентів, як: спеціальна компетентність – знання та досвід діяльності в межах навчальної дисципліни та спеціальності, за якою здійснюється підготовка фахівця, знання, способів розв'язання творчих завдань. Психолого-педагогічну компетентність автор трактує як володіння педагогічною діагностикою, уміння педагога будувати педагогічно доцільні взаємини з суб'єктами навчання та здійснювати індивідуальну роботу на основі результатів педагогічного діагностування, знання основ вікової психології, психології міжособистісного та педагогічного спілкування, уміння розвивати у суб'єктів навчання інтерес до самовдосконалення [2]. М.М. Філоненко [3;с.23] до ключових складових компетенцій викладача також виокремлює психологічну компетентність, яка включає знання психологічних основ викладання навчального предмета, вікових особливостей, психічних станів вихованців, закономірностей сприйняття ними змісту навчального матеріалу.

Сучасний педагог досконало повинен володіти психолого-педагогічними компетенціями. Педагогічна діяльність за своїм типом – це діяльність «людина-

людина», значить, усі дії педагога лежать у міжособистісній площині, у сфері налагоджування взаємодії зі студентами. І як би не була науково компетентна людина, якщо вона не готова до особистісної взаємодії, її наукові знання будуть належати тільки їй самій, їх не вдасться передати студентам. Тобто, не буде досягнута основна мета вищої освіти – навчання спеціалістів. Одним із важливих компонентів психологічної компетентності педагога ВШ є знання про того, хто навчається, його особистості, особливостях його вікового розвитку. Педагог ВШ повинен мати уяву про типологічні моделі студентів і використовувати ці знання в навчальному процесі. Наприклад, диференційований підхід до студентів, що є важливою умовою сучасної освіти з урахуванням фактору його гуманізації, неможливий без знання психології й уміння визначити тип особистості того, хто навчається. Для цього педагог повинен знати вікову психологію, вивчити теорію питання, ознайомитися з методиками дослідження особистості студентів, навчитися застосовувати ці методики і, нарешті, використовувати отримані знання про особистість тих, хто навчається практичної педагогічної діяльності. Ми прекрасно розуміємо, що дана схема в умовах практики викладання в технічному виші не працює. Кожний із педагогів, який передає знання студентам – майбутнім інженерам, спеціалістам з енергетики, будівництва, логістики тощо, орієнтований на передачу знань, а не на вивчення особистості студента. У той же час викладач на рівні інтуїтивно-психологічному, життєвому досвіді має уявлення про психологію студентів, особливостях розвитку їхньої особистості у відповідності з віком, особливостях їхньої соціалізації та комунікативної структури їх міні-співтовариств. Допомогти педагогам підвищити рівень своєї психологічної компетентності, перевести знання психології студента з інтуїтивного рівня на усвідомлений і використовувати ці знання в майбутньому більш продуктивне може грамотне організована психолого-педагогічна служба вишу.

Психологічна компетентність педагога ВШ є значущим засобом підвищення якості процесу навчання студентів. Сучасна педагогіка і психологія вищої школи вимагає від викладача інтерактивних методів навчання, пошуку нових форм навчання, які активізують сприйняття студентів, роблять їх повноцінними учасниками, суб'єктами навчального процесу, гуманізації процесу навчання і взаємодії його суб'єктів тощо. Усі ці, безумовно, важливі елементи удосконалення системи вищої освіти неможливі без психологічної компетентності педагога. Для викладача, який не володіє психологічною компетентністю, важко усвідомити саму необхідність перемін, а тим паче складно брати участь у цих перемінах. О.С. Прилепських виділяє у складі психологічної компетентності педагога «знання прийомів залучення уваги студентів і знання основних законів функціонування пізнавальних процесів людини; уміння формувати навчальну мотивацію та моральні установки, які є необхідними для конкурентоздатної особистості тощо» [4,с.118]. Функціонування в умовах компетентнісного підходу в сучасній освіті, необхідність формувати в студентів компетенції, універсальні та професійні,

вимагає від викладача ВШ уваги і знання власної професійної компетентності, у тому числі психологічної.

Л.А. Лазаренко, М.В. Савчин[5;6] вважають, що важливим направленням діяльності сучасного педагога ВШ є мотивація навчальної роботи студентів. Викладач постійно стикається з необхідністю мотивації навчальної діяльності. Як показують багаточисельні дослідження мотивації, особистий досвід роботи у виші, немотивовані студенти малоактивні в навчальній та поза аудиторній діяльності, їх важко зацікавити як лекційними, так і практичними заняттями. Мотивації необхідно приділяти значну увагу, оскільки при різних рівнях умовах (організація процесу навчання, професорсько-викладацький склад та ін.) мотивація студентів технічних вишів виступає ефективним способом покращити процес навчання. Розвивати мотивацію здатний лише педагог ВШ, який володіє психологічною компетентністю, тонко відчуває настрій студентів, іде їм назустріч у створенні комфортної навчальної атмосфери, підбираючи форми, засоби та методи навчання, що відповідають їхнім бажанням.

Складнощі психологічної компетентності педагогів ВШ, які працюють у технічному виші, пов'язані з декількома причинами, основна з яких, на наш погляд, – відсутність у них педагогічної/психологічної освіти. Більшість педагогів, які викладають спеціальні та загально технічні дисципліни, є за професією інженерами, економістами, енергетиками тощо. Вони закінчили технічні виші, потім захистили кандидатську дисертацію, паралельно з навчанням в аспірантурі почали викладацьку діяльність. Затим викладач підвищує свій науковий рівень, може захистити докторську дисертацію, може стати професором, але при цьому він залишається викладачем без психолого-педагогічної освіти. У багатьох технічних вишах створені курси підвищення кваліфікації педагогів ВШ, які не мають педагогічної освіти. Але, як правило, курси направлені на педагогічну компетентність викладачів, покликані підвищити педагогічну майстерність. Удосконалюються їхні знання методів, форм, засобів навчання, їхні уявлення про сучасні освітні технології, компетентнісному підході у вищій освіті та інтерактивних навчальних методах та технологіях. Психологічна складова процесу навчання, формування та розвитку психологічної компетенції, на жаль, залишаються неохопленими навчальними програмами курсів. Ми передбачаємо, що педагог ВШ, окрім освітніх проблем, можливо має упередження проти психологізації власної педагогічної діяльності. Не всі педагоги технічних вишів вважають психологічну компетентність обов'язковою в професійній діяльності. Це своєрідний психологічний бар'єр, пов'язаний з відзначеною вище відсутністю базової професійної педагогічної освіти.

Важливою складовою психологічної компетентності педагога ВШ є також уявлення про власну психологію. Педагог повинен знати особливості своєї особистості, психічних процесів, свої сильні та слабкі сторони, володіти адекватною самооцінкою, навичками саморегуляції. Саме такі навички здатні допомогти педагогам не наражатися на емоційне вигорання та професійну деформацію в сучасній ситуації розвитку вищої освіти в Україні.

Усе вищезазначене відноситься не лише до педагогів старшого покоління, але і до молодих педагогів, які не зацікавлені оволодінням психологічною компетентністю. Останнім часом у технічних вишах проводиться велика робота щодо викладання психолого-педагогічних дисциплін як для студентів, так і для аспірантів. Це і курси для викладачів-початківців «Методика викладання галузевих дисциплін», «Педагогіка і психологія вищої школи», «Психологічні проблеми педагогічного спілкування» та інші. Майбутніх педагогів ВШ вирішили озброїти психологічними знаннями в процесі навчання у виші, особливо це актуальне для магістрантів, оскільки диплом магістра дає право викладати у ВШ. Зрозуміло, що стати справжніми педагогами і набути психологічну компетентність вони зможуть лише в умовах реальної викладацької діяльності, однак сам факт наявності таких дисциплін, а також педагогічної практики у виші здатний переконати магістрантів та аспірантів у тому, що викладач ВШ, які б курси він не вів, є не просто інженером, бухгалтером, економістом тощо, але в першу чергу педагогом, якому дуже необхідні психологічні знання та уміння.

Отже, у сучасних умовах усі учасники освітнього процесу повинні бути готовими мінятися у викладанні окремих дисциплін, формувати нові підходи щодо звичних явищ. Важливою якістю педагога ВШ є прагнення до самоосвіти і само удосконалення, до особистісного та професійного росту. Однією із тенденцій удосконалення педагогічної діяльності педагога технічного вишу є його психологізація – набуття педагогом психологічних знань, формування і розвиток його психологічної компетентності. Психологічна компетентність – важлива складова професійної компетентності педагога ВШ. Вона необхідна як для більш якісної організації навчального процесу (спілкування зі студентами, їх мотивації, упровадження в навчальний процес сучасних методів, форм, технологій та засобів навчання), так і для особистості самого педагога, його професійної впевненості, психологічного комфорту.

Література

1. Зазыкин В.Г. Краткий акмеологический словарь. URL:<https://vocabulary.ru/slovari/kratkii-akmeologicheskii-slovar.html>
2. Кузьмина Н.В. Профессионализм педагогической деятельности /Н.В. Кузьмина, А.А. Реан. – СПб: СПбГУ, 1993.- 63с.
3. Максименко С.Д. Педагогіка вищої медичної освіти: підручник. С.Д. Максименко, М.М. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2014. -288с.
4. Прилепских О.С. Психологическая компетентность педагога и ее основные составляющие //Альманах современной науки и образования. 2010. № 6. С.117-118.
5. Лазаренко Л.А. Психологічна компетентність педагога як чинник професіоналізації //Сучасні наукомісткі технології. – 2008.-№1. С.67.
6. Савчин М.В. Компетентнісний аналіз педагогічної діяльності /Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога: монографія /за ред. Проф. М. Савчина. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.2014. С.26-36.

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Кримова Наталія Олексіївна

канд. психол. наук, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Для сучасного суспільства характерні процеси, які суттєво змінюють умови функціонування всіх соціальних інститутів. Еволюція техногенного середовища пов'язана із удосконаленням електронних комунікацій і появою глобальних систем. Розвиток інформаційного соціуму впливає на різні сфери діяльності людини, зокрема і на сферу освіти. Трансформації освітнього процесу за умов техногенного простору стрімкі і неминучі. Широко впроваджуються нові форми, методи викладання та навчання. Відбувається масовий перехід на дистанційне навчання на постійній основі. Динаміка розвитку інформаційно-комунікаційних технологій сприяє появі нових освітніх середовищ. Перед системою вищої освіти ставиться завдання щодо забезпечення ефективної професійної підготовки здобувачів в умовах такого освітнього простору, що сприяє самовизначенню, активізації особистісного потенціалу, самоактуалізації.

Самоактуалізацію можна визначити як прагнення людини до більш вищого рівня виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей. А. Маслоу визначав поняття самоактуалізації (self-actualization) як повне застосування талантів, здібностей, потенціалів тощо [4]. Самоактуалізація – це процес, при якому здібності індивіда застосовуються повністю, творчо і радісно. А. Маслоу вважав, що люди, які самоактуалізуються, віддають своє життя обраній справі або покликанню. Так, для особистісного зростання необхідні дві умови: людина повинна присвятити себе чомусь більшому, ніж її власне «я», і вона має добре впоратися з встановленими завданнями. Особливостями життя і характеру людей, які самоактуалізуються, є: важка, наполеглива праця, сміливість рішень і вчинків, творча жилка і внутрішня свобода, вони не бояться труднощів та невизначеності. Такі люди готові до рішення найбільш важких і цікавих проблем, що вимагають самовіддачі та винахідливості. «Повноцінно функціонуюча особистість є синонімом оптимальної психологічної пристосованості, оптимальної психологічної зрілості, повної відповідності та відкритості досвіду... Оскільки деякі з цих понять звучать статично, ніби така особистість «тільки що з'явилася», слід зазначити, що всі вони характеризують процес становлення такої особистості. Повноцінно функціонуюча особистість можлива лише як процес, як людина, що постійно змінюється» [4, с. 235].

К. Роджерс розглядав самоактуалізацію як прагнення індивіда до зростання, розвитку, самостійності, самовираженню, активізації всіх можливостей. Один з

показників повноцінно функціонуючої особистості – це віра у свої внутрішні спонукання та інтуїтивну оцінку, постійно зростаюча впевненість у власній здатності приймати рішення. К. Роджерс стверджував, що тенденція до самоактуалізації є не якимось одним спонуканням серед багатьох інших, а центром, на якому сфокусовані всі інші прагнення [5].

В. Франкл писав, що самоактуалізація не є кінцевим призначенням людини. Тобто, якщо перетворити самоактуалізацію на самоціль, то вона вступить у суперечність із самотрансцендентністю людського існування. Тому, подібно до щастя, самоактуалізація є лише результатом, наслідком здійснення сенсу. Якщо людина має намір актуалізувати себе замість здійснення сенсу, сенс самоактуалізації відразу втрачається. Самоактуалізація – це ненавмисний наслідок інтенційності людського життя [6].

У професійній самоактуалізації/самореалізації виділяють такі структурні компоненти: ресурс, процес та результат. Основні етапи включають самовизначення, самовираження, особистісну самоактуалізацію, досягнення професійного «акме» [1]. Тому, самоактуалізація – це процес неминучих змін, що виникають в результаті становлення особистості на шляху індивідуального розвитку в освітньо-професійному просторі. Взаємодія викладач-студент не обмежується методологією та методикою викладання – це живий, емоційно насичений процес пошуку вирішення навчальних завдань, який певною мірою залежить від конкретної аудиторії, навчальної атмосфери, що може стати потужним мотиватором інтелектуального зростання. У цьому аспекті актуальності набуває концепт пайдейї, тобто, процес виховання, інкультурації як способу формування самостійної, розвиненої особистості, готової до здійснення обов'язків перед суспільством. Пайдейя була орієнтована на максимальний прояв обдарувань і можливостей особистості, відображала принцип індивідоцентризму. Такий підхід направлений на формування конструктивної взаємодії, на розвиток емпатії, на розуміння свободи як можливості діяти в інтересах суспільства.

Траєкторія сучасної професійної освіти спрямована на створення умов для самоактуалізації і самореалізації особистості, тому важливості набувають такі компетенції, як: «емпатія», «креативність», «емоційний інтелект», «діяльність у міждисциплінарних середовищах», «здатність діяти соціально відповідально та свідомо» «гнучкість і адаптивність» та інше.

Узагальнення наукових досліджень, спрямованих на вивчення рефлексивної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, надає можливість визначити професійні якості, серед яких: відповідальність, здатність приймати самостійні рішення, толерантність, готовність до діалогу, самоактуалізація, самоосвіта тощо, тобто, якості, що виробляються внаслідок рефлексії. Сучасні науковці розглядають самоактуалізуючу особистість як індивіда із розвиненою аутентичністю, з творчою активністю, здатністю до рефлексії та саморефлексії [3]. Рефлексія в процесі самоактуалізації уявляється процесом усвідомлення проблем, їх аналізу та визначенні перспективних шляхів їх вирішення. Необхідність рефлексивного ставлення фахівця до своєї діяльності визначається

тим чинником, що джерелом професійного зростання є постійне усвідомлення власного досвіду. Рефлексивність в процесі самоактуалізації спрямована на ціннісно-сенсову сферу, що забезпечує цілісність і усвідомленість діяльності [2]. Рефлексивність надає змогу індивіду рухатися в напрямку свого самовизначення з розумінням власних цілей і особистісних можливостей, тобто, самоактуалізації.

Експериментальне дослідження самоактуалізації здобувачів другого рівня вищої освіти (за методикою САМОАЛ (тест «Визначення рівня самоактуалізації особистості»)) показало, що характерним для студентів є: незалежність, автономність (як головний критерій психічного здоров'я особистості, її цілісності і повноти) (80%); прагнення до гармонійного буття і здорових стосунків з людьми, без бажання маніпулювати ними в своїх інтересах (52%); розуміння екзистенціальної цінності життя «тут і тепер» (32%); саморозуміння, сензитивність щодо своїх бажань і потреб (32%); усвідомлена «Я-концепція» (32%). Посилення процесів рефлексивності може позитивно вплинути як на прагнення до самопізнання, спроможності до саморозкриття, так і на самоактуалізацію студентів, прояву їх здібностей, потенційних можливостей, творчості у всіх сферах життя.

Так, розвиток рефлексивної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери сприяє формуванню усвідомлених цінностей та принципів, спонукає до саморозвитку та розкриттю творчого потенціалу в умовах освітнього середовища.

Список літератури

1. Гомонюк В.О. Самоактуалізація та самореалізація особистості: сучасні наукові уявлення // Тези доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Europejska nauka XXI wieka – 2013». Volume 22: Psychologia i socjologia. Politologija. Przemisl: Nauka i studia. 2013. С. 21-26.
2. Борисов В. В., Гевко І. В. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». Випуск №1. 2020. С.100-106.
3. Кобильнік Л. М. Самоактуалізація особистості майбутніх психологів і педагогів у процесі професійної соціалізації // Збірник наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Київ, 2007. Т. ІХ, част. 2. С. 131-136.
4. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб.: Евразия, 1999. 478 с.
5. Роджерс К., Фрейберг Дж. Свобода учиться = Freedom to learn: новая идеология и политика образования – человекоцентрированный психологический подход. М.: Смысл, 2002. 527 с.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990.

ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ЇХ ПРОФЕСІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ

Лисенко Анна Василівна
Магістрантка,
Університет імені Альфреда Нобеля

Оскільки самооцінки наявна у особистості у будь-якому віці, починаючи з дитинства, то науковці намагаються, між іншим, розглядати її вікові особливості, притаманні різним життєвим етапам розвитку особистості. Фахівцями встановлено, що вона починає формуватися у ранньому дитинстві та розвивається під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників, змінюючись протягом всього життєвого шляху. Найбільш часто науковці послуговуються дослідженням самооцінки особистості у підлітковому віці, називаючи його найбільш активним періодом її формування.

Інтерес до питань самооцінки у підлітковому віці викликаний також тим, що в цей час відбуваються досить значні та значимі за своїми проявами та наслідками особистісні зміни, які пов'язані з переструктуруванням самосвідомості. Саме у підлітковому віці у особистості актуалізується процес розвитку власного «Я», обумовлений посиленням значущості для неї процесів самопізнання, самовдосконалення, пов'язаних із пошуком сенсу життя.

Як зазначає З. Курбанова, на формування самооцінки підлітка в значній мірі впливає соціальне середовище, перш за все, середовище однолітків. І хоча відносини зі старшими (зокрема, батьками) продовжують займати вагоме місце у спілкуванні, відносини з однолітками починають поступово переважати. При цьому системі міжособистісних відносин виступає найбільш важливою детермінантою розвитку самооцінки [1, с. 93].

Дійсно, міжособистісні відносини, виступаючи однією з форм взаємодії особистості, проявляються у процесі соціальної взаємодії та спілкування підлітка з колом найбільш значимих для нього осіб та характеризуються такими ознаками, як знаковість, модальність, інтенсивність, усвідомленість, диференційованість, широта та обсяг, ступінь стійкості тощо [1, с. 93].

Підлітковий вік характеризується певними своїми особливостями реалізації міжособистісних відносин, що накладає свій відбиток на рівень самооцінки підлітка. В цьому віці відбуваються значимі фізіологічні, психічні та соціальні зміни у рівні організації життєдіяльності підлітка.

У процесі відносин з оточуючими (дорослими та однолітками) формується зворотний зв'язок, на основі якого підліток визначає своє місце у системі міжособистісних відносин. При цьому у розрізі відносин з однолітками від характеру взаємодії підлітка з референтною для нього групою багато в чому залежить пласт так званого «психічного благополуччя» особистості [2].

Підлітки підсвідомо тягнуться до кола однолітків, бажають бути прийнятими ними та зайняти гідне місце в даній соціальній структурі, проте не завжди і не всім це вдається. Це пов'язане як з індивідуальними особливостями підлітка, так

і з особливостями групи, в якій розгортаються відповідні міжособистісні відносини. І цьому є декілька причин.

По-перше, підлітковому віку притаманна більш підвищена вимогливість до особистісних особливостей своїх однолітків («кодекс товариства»), які мають беззаперечно виконувати всі члени групи, не зважаючи на обставини. Порушення «кодексу» карається виключенням з групи, що для підлітка є болючим та б'є по самооцінці.

По-друге, через притаманні підлітку вікові особливості він не завжди здатен відповідати вимогам, що до нього висуваються. При цьому підлітки дуже вразливі до визнання своїх досягнень, тому при недосягненні бажаних результатів можуть проявляти агресію по відношенню до інших, переходити на конфліктний спосіб взаємодії.

Оскільки самооцінка підлітка вважається нестійким особистісним утворенням, вона піддається впливу різних внутрішніх та зовнішніх чинників. Особливо вона піддається такому впливу у критичні періоди життя особистості, коли відбувається трансформація життєво важливих структур та звичної картини світу, а також перебудовуються стандарти та цінності. Найбільш яскраво такі зміни проявляються саме у підлітковому віці, тому саме в цей період і відмічаються значні проблеми із самооцінкою.

З урахуванням вікових особливостей підлітків можна виділити низку суперечностей, з якими вони стикаються у напряму своєї самооцінки:

- суперечність між потребою підлітка належати до групи та відчуттям незахищеності у середовищі однолітків, яке проявляється через розмитість образу власного «Я»;
- сіперечність між затребуваними у підлітковому віці «супер-якостями» особистості та негативізмом групи у відношенні до підлітків, які формують у себе завищену самооцінку на основі визнання у себе цих якостей;
- суперечність між бажанням підлітка сформувавши адекватну самооцінку на основі відображення оцінок себе, реалізованих референтною групою, та труднощами виокремити своє «Я» з групового «Ми».

Необхідність вирішення вказаних суперечностей обумовлює формування у підлітків адекватної самооцінки.

У межах даного дослідження доцільно також навести результати, отримані З. Курбановою у роботі [1] стосовно особливостей формування самооцінки у підлітковому віці:

- самооцінка підлітка тісно пов'язана з його статусом у груповій взаємодії з однолітками: підлітки із високим соціальним статусом можуть проявляти як адекватну, так і завищену самооцінку; підлітки із середнім соціальним статусом у своїй більшості мають адекватну самооцінку, але іноді зустрічаються випадки завищеної та заниженої самооцінки; підлітки із низьким соціальним статусом в основному мають низьку самооцінку, однак є і випадки завищеної самооцінки;
- самооцінка підлітка пов'язана з його відношенням до однолітків: віднесення підлітка до групи «чужих» поєднується із завищеною чи заниженою самооцінкою; відсутність симпатії до однолітків поєднується, як правило, із

завищеною самооцінкою; наявність суперечливої симпатії до «близьких» і «чужих» поєднується із завищеною самооцінкою; агресивне, напористе відношення до інших, бажання підкоряти інших собі поєднується із завищеною самооцінкою; бажання підлітка бути «ведомим» поєднується із заниженою самооцінкою;

- підлітки із завищеною та заниженою самооцінкою не вміють вибудувувати ефективну взаємодію оточуючими;

- розвиток уявлень про правильну побудову комунікацій з оточуючими (як дорослими, так і однолітками), розвиток позитивних особистісних якостей позитивно впливає на формування самооцінки підлітка у напрямку наближення її до адекватної.

Загалом же, неадекватність підліткової самооцінки може призводити до порушення системи взаємодії підлітка з оточуючими, в результаті чого затримується або взагалі не реалізується процес його ідентифікації з оточуючими його людьми. Наслідки невирішення завдання формування адекватної самооцінки у підлітковому віці негативно позначаються практично на всіх рівнях організації життєдіяльності людини. Тому дуже важливо допомогти підлітку сформувати адекватну самооцінку найбільш природнім чином – через корекцію його взаємовідносин з оточуючими, в першу чергу, з однолітками.

Досить актуальною психологічною проблемою у підлітковому віці є питання професійних очікувань особистості. Саме в цей період дитина починає вперше замислюватися над своїм професійним майбутнім та обирати для себе майбутню професію.

Вважаємо, що самооцінка підлітків чинить значний вплив на рівень їх професійних очікувань. Це проявляється, перш за все, в тому, як підлітки обирають собі майбутню професію. Нами зроблено припущення, що діти з більш високою самооцінкою будуть обирати для себе більш престижні та високооплачувані професії. А діти із заниженою самооцінкою, які не вірять у власні сили, будуть обирати для себе менш престижні та не так високо оплачувані професії.

Для того, щоб визначити відповідний взаємозв'язок, перспективою подальших досліджень визначено проведення відповідного опитування серед осіб підліткового віку.

Література:

1. Курбанова З. С. Проблема развития самооценки личности подростка под влиянием взаимоотношений со сверстниками. *Известия Южного федерального университета. Технические науки.* 2006. № 13. С. 91-96.

2. Кон И. С. В поисках себя: личность и ее самосознание. Москва, 1984. 343с.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Лисенко Людмила Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Сердюк Оксана Олександрівна

магістрант факультету соціальних і поведінкових наук
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Реалізація ідей гуманізації на даний час здійснюється при розробці нових технологій, спрямованих на активне включення емоційної сфери у різних сферах діяльності. Відповідно до положень Державного стандарту для закладів освіти є побудова нових пріоритетів, які відповідають тенденціям розвитку громадянського суспільства. Однією з тенденцій є побудова освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного та комунікативного підходів [1]. Окрім того, передбачено приділяти належну увагу розвитку емоційного компоненту як одній із ключових компетентностей та вмінь.

Відмінну актуальність даної теми необхідно констатувати в тому, що питання про емоційні компетентності та механізми і функціонування емоційної регуляції вивчені недостатньо. Це може бути зумовлено зокрема тим, що про факт емоцій, які виникають у ставленні до об'єкта, можна судити за фізіологічними проявами, змінами в поведінці, самозвітом людини, таке суб'єктивне ставлення не легко зафіксувати досліднику.

Проблема регуляції емоцій є важливою у будь-якому віці, а розвиток даних здатностей особливо є актуальним у юнацькому віці, на етапі досягнення емоційної зрілості.

На основі огляду літературних джерел було проведено аналіз основних психологічних напрямків у вивченні проблеми емоцій, емоційної регуляції та емоційної компетентності. Характеризуючи структуру емоційних компетентностей, ми базувалися на елементах, які запропонував Д. Гоулман для опису структурних компонентів емоційного інтелекту. До яких включено як емоційні здібності так і вольові якості та характеристики самосвідомості та соціальні вміння і навички [2]. Згідно до теорії психоаналізу, емоції виступають основним регулятором дій людини, здійснення яких залежить від актуального поєднання емоційних сил. Базуючись на перцептивно-мотиваційній теорії можна зробити висновки, що емоції розвиваються на зразок перцептивних процесів (стають більш різноманітними, диференційованими, індивідуальними). У процесі розвитку особистості емоційні та пізнавальні процеси, стають точнішими, більш диференційованими. Емоційні процеси змінюються на зразок когнітивних: різка зміна емоційного ставлення, відбувається у формі зміни перцептивної структури. Але безперечним є той факт, що в регуляції діяльності

приймають участь стійкі емоційні особливості, минулий емоційний досвід, що накладає відбиток на характер і динаміку актуальних емоцій [3].

У юнацькому віці, паралельно з інтелектуальним розвитком, відбувається розвиток афективної сфери. Встановлено, що цей вік є одним із ключових етапів в процесі становлення емоційно-вольової регуляції особистості, переживання стають глибшими, з'являються більш стійкі почуття, емоційне ставлення до певних життєвих явищ стає довшим і більш стійким, значно більше коло явищ соціальної дійсності стає небайдужим для них і породжує різні емоції. Також, зміни в емоційному житті, що відбуваються в роки юності, виражається в тому, що вона стає значно багатшою за змістом і набагато тоншою за відтінками переживань. Це проявляється у збільшенні емоційної сприйнятливості, емоційної відкритості і, нарешті, в зростанні здатності до співпереживання, збагачуючи, таким чином, емоційний досвід молодого людини [4].

Експериментального вивчення емоційних компетентностей у осіб юнацького віку проводилося з використанням методики «Діагностика емоційної зрілості» О.Я. Чебикіна, та психодіагностичної методики «ЕмІн» Д. Люсіна, для діагностики емоційного інтелекту.

За результатами методики «Діагностика емоційної зрілості» О.Я. Чебикіна на основі шкал «Інтрорегуляція», що проявляється у здатності до регуляції емоційних реакцій та «Екстрарегуляція», сутність якої полягає у здатності впливати на поведінку інших людей маємо середні показники які переважають в групі досліджуваних. За шкалою «Емпатія», а саме підшкалами «Інтроемпатія» та «Екстраемпатія» показники мають тенденцію до вищих за середніх, що підтверджує здатності до прояву співчуття та розуміння емоційних станів інших людей. Інтегративний показник емоційної зрілості групи досліджуваних складає 56 балів, має тенденцію до високого рівня.

За результатами психодіагностичної методики на визначення емоційного інтелекту за опитувальником «ЕмІн» Д. Люсіна отримали такі результати. Відповідно до шкал емоційного інтелекту, зокрема «Контроль експресії», «Розуміння власних емоцій», «Управління власними емоціями» проявляється середній та високий рівень показників у переважній більшості учасників дослідження. Середні та високі показники у більшості досліджуваних за шкалою внутрішньоособистісного емоційного інтелекту. За шкалою міжособистісного емоційного інтелекту домінуючим є середній рівень показників у групі досліджуваних. Середній рівень за шкалою «Загальний емоційний інтелект» є домінуючим в учасників групи досліджуваних.

За результатами кореляційного аналізу з використанням коефіцієнту К. Пірсона отримали такі результати. Показники «міжособистісного емоційного інтелекту» та «внутрішньоособистісного емоційного інтелекту» мають позитивний кореляційний зв'язок ($r=0,654$, при $p\leq 0,05$). Між показниками за шкалою «міжособистісний емоційний інтелект» та «розуміння емоцій» встановлено позитивний кореляційний зв'язок ($r=0,865$, при $p\leq 0,05$). За шкалами «міжособистісний емоційний інтелект» та «управління емоціями +» ($r=0,775$, при $p\leq 0,05$) За показниками шкал «міжособистісний емоційний інтелект» та

«загальний показник емоційного інтелекту віднайдено позитивний кореляційний зв'язок ($r=0,884$, при $p \leq 0,05$). За показниками шкали «міжособистісний емоційний інтелект» та показником методики «Емоційна зрілість» є позитивний кореляційний зв'язок $r=0,362$ на рівні значущості при $p \leq 0,05$. За шкалою «управління емоціями» є пряма кореляція з такими показниками як «загальний показник емоційного інтелекту» ($r=0,866$, при $p \leq 0,05$) та «емоційна зрілість» ($r=0,401$, при $p \leq 0,05$).

Було розроблено структуру програми щодо розвитку емоційної компетентності. До основних критеріїв розвитку емоційної компетентності відносяться: розвиток психологічної, соціологічної та праксіологічної компетентності. Компоненти емоційної компетентності, на які спрямовані техніки це: розвиток когнітивних здібностей (ідентифікація емоцій, усвідомлення емоцій, їх аналіз та взаємозв'язок), інтерпретація емоцій, що проявляється в розумінні емоційної інформації, що сприяє формуванню емоційного досвіду; розвиток емоційних здібностей (регуляція емоцій, яка забезпечує адекватність зовнішнього прояву емоцій); адаптивні здібності, що мають прояв у актуалізації емоційних ресурсів у складних життєвих умовах, самоконтроль у стресових ситуаціях, вибір копінг-стратегій, самомотивація; соціальні здібності, що включає соціальну емпатію, управління чужими емоціями, уміння впливати на емоційні стани інших людей.

На основі проведеного експериментального вивчення складових емоційних компетентностей, в якості висновків слід зазначити. У групі досліджуваних у юнаків та дівчат переважаючими є середні показники здатностей до розуміння емоцій, їх вираження та регуляції. Це є свідченням необхідності впровадження розвивальної програми, яка сприятиме удосконаленню емоційних компетентностей.

Список літератури:

1. Власова, О.І. *Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку*. Київ : «Київський університет». 2005. 247 с.
2. Гоулман Д. *Емоціональний інтелект*. Москва : АСТ Астрель. 2005.
3. Лисенко Л.М. *Особливості розвитку емоційної пам'яті у старшокласників*. Дис.... канд. психол. наук: 19.00.07. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків. 2007. 195 с.
4. Ставицька, С.О. *Соціально-психологічні проблеми становлення та розвитку особистості в юнацькому віці. Людина і політика. Український соціально-гуманітарний науковий журнал*. Випуск 2. 2008. С. 77–89.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ В СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ У ЮНАКІВ І ДІВЧАТ

Лисенко Людмила Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Радченко Наталія Геннадіївна

магістрант факультету соціальних і поведінкових наук

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У психології на початку ХХ століття порушувалася проблема, що була пов'язана з пошуком здібностей, які на відміну від традиційно загального інтелекту пов'язані з соціально-емоційною сферою психіки. Провідні фахівці в області психології інтелекту Г. Айзенк, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Ч. Спірмен, Е. Торндайк стверджували, що люди відрізняються за здатністю до розуміння емоційних станів інших людей, вміннями керувати ними, тобто діяти конструктивно, обмірковано у міжособистісних відносинах.

Актуальною залишається проблема вивчення емоційного інтелекту і в сучасній психології, особливо в контексті взаємозв'язку з іншими структурами особистості, проявом в діяльності та адаптивних механізмах поведінки.

Аналіз вивчення емоційного інтелекту, дозволяє визначити це поняття як сукупність емоційно-когнітивних здібностей для соціально-психологічної адаптації особистості. Усі структурні компоненти емоційного інтелекту взаємозумовлені, що сприяє ефективній міжособистісній взаємодії. Емоційний інтелект також розглядається як набір емоційних та соціальних навичок, таких як здатність розуміти власні емоції та емоції інших людей, управління емоційною сферою [1].

Принципові відмінності описаних моделей емоційного інтелекту полягають у наступному. Модель П. Селовея і Дж. Мейера, включає в себе тільки когнітивні здібності, пов'язані з переробкою емоційної інформації та визначена авторами як модель здібностей. Д. Гоулман поєднав когнітивні здібності, що входили в модель П. Селовея і Дж. Мейера, з особистісними характеристиками.

З метою вивчення взаємозв'язку емоційного інтелекту зі стратегіями реагування в стресових ситуаціях використано психодіагностичні методики: на визначення рівня емоційного інтелекту методика Н. Холла та «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» (С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер, адаптований варіант Т.А. Крюкової) [2].

При проведенні емпіричного дослідження з групою досліджуваних 18 – 20 років у кількості 40 чоловік за методикою оцінки емоційного інтелекту Н. Холла було отримано, що у 60 % досліджуваних визначено середні показники емоційного інтелекту. На основі даних, є можливість виділити домінуючі

особливості структури емоційного інтелекту. Найвищими є показники» за шкалами «Емоційна обізнаність» та «Емпатія». Це характеризує учасників дослідження як впевнених у собі, здатних усвідомлювати власні емоції, регулювати їх, розуміти емоції інших.

За методикою «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» (С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер, адаптований варіант Т.А. Крюкової)., проблемно-орієнтований копінг у дівчат є досить розвинений на високому та середньому рівні, так само як і у хлопців. Емоційно-орієнтований копінг є на високому та середньому рівні у дівчат і хлопців. Копінг орієнтований на уникнення у дівчат є на середньому рівні, а у хлопців на досить високому рівні. Шкала відволікання показує на високий результат як у дівчат, так і в хлопців. Соціальне відволікання у дівчат є досить середнім, а у хлопців середнім та високим.

Для аналізу взаємозв'язку між методиками «Оцінки емоційного інтелекту Холла» та «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» був використаний кореляційний аналіз. Використовувався коефіцієнт кореляції К. Пірсона. Дані представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Показники кореляційного аналізу між методиками
 «Оцінки емоційного інтелекту Холла»
 та «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях»

Шкали методик	Проблемно-орієнтований копінг	Емоційно-орієнтований копінг	Копінг, орієнтований на уникнення	Субшкала «Відволікання»	Субшкала «Соціальне відволікання»
Обізнаність	0.438*		0.257	0.238	0.135
Управління своїми емоціями	0.67***	0.418*	0.225	0.238	0.38*
Самомотивація	0.478***	0.243	0.302	0.189	0.353
Емпатія	0.512***	0.08	0.325	0.042	0.251
Управління емоціями інших	0.731***	0.206	0.526**	0.148	0.58**

Отримані дані свідчать про те, що є позитивний кореляційний зв'язок між «проблемно-орієнтованим копінгом» і управлінням своїми емоціями, самомотивацією, емпатією та управління емоціями інших. Також, позитивний зв'язок між такою шкалою як «управління емоціями інших» та «копінг, орієнтований на уникнення», «соціальне відволікання». Присутній помірний кореляційний зв'язок між шкалою «управління своїми емоціями» та «емоційно-орієнтованим копінгом», а також між субшкалою «соціальне відволікання».

Таким чином, можна сказати, що юнаки та дівчата з переважаючим показником «управління емоціями інших» частіше використовують такі види копіngu як: «проблемно-орієнтований копіng», «копіng, орієнтований на уникнення» та «соціальне відволікання». З переважаючими показниками «самотивація», «емпатія» частіше використовують також «проблемно-орієнтований копіng».

Одержані результати дослідження, були підтвердженням необхідності розробки програму розвитку емоційного інтелекту. До структури програми включено три етапи: діагностичний, інформаційний та розвивальний. Кожен із етапів включав вправи, які спрямовані на розвиток компонентів емоційного інтелекту: самосвідомості, самоконтролю, емпатії і навичок міжособових відносин, а також здатностей до аналізу емоційних станів та емоційного досвіду.

Узагальнюючи, можна сказати, що розвиток емоційного інтелекту, це розвиток здібностей і навиків усвідомлення своїх емоцій, розуміння емоцій інших людей, управління своїми емоціями і емоціями інших людей і уміння на цій основі будувати конструктивну взаємодію [3]. Перспективами подальшої роботи з даного напрямку можуть бути питання вивчення взаємозв'язку емоційного інтелекту з адаптивними структурами особистості.

Список літератури:

1. Дерев'яно С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2014. 20 с.
2. Демчук А.А. Копіng-поведінка, як засіб подолання невизначеності. *Матеріали VII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій»*. Тернопіль 28-29 листопада 2018. Режим доступу: <https://core.ac.uk/display>
3. Зарицька В. В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія*, 2010. Т. 15. Вип. 16. С. 13–24.

ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО МАЙБУТНЄ

Остапенко Ірина Віталіївна

кандидат психологічних наук,
завідувач лабораторії психології політичної поведінки молоді,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Соснюк Олег Петрович

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Уявлення про майбутнє відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні ідентичності особистості, адже вони пов'язані з почуттям впевненості у собі і є індикатором збереження та підтримки цілісності, психологічного благополуччя та здатності ефективно протидіяти зовнішнім викликам.

Вивчення специфіки уявлень молоді про майбутнє набуває особливої актуальності в умовах війни. Як відомо, у молодому віці переважна більшість людей переживає період «психологічного мораторію», займається активним пошуком себе і перебуває у стані дифузної ідентичності, яка має досить непевні і розпливчасті контури (Erikson, 2001). У період військового часу нові обставини виступають додатковим психологічним тягарем для молоді, поглиблюючи вікову кризу ідентичності.

Варто відзначити, що проблема проектування майбутнього постійно знаходиться у фокусі уваги дослідників, Завдяки їх зусиллям було розроблено низку цікавих ідей та концептуальних положень. Зокрема, О. Г. Злобіною розроблено положення про траєкторії індивідуального життєздійснення в соціальних координатах, Т. М. Титаренко запропоновано модель самоконститування особистості, К. О. Черемних проаналізовано моделі конструювання майбутнього, Л. А. Лепіховою визначено роль соціально-психологічних властивостей особистості у плануванні майбутнього та особливості впливу соціальної ситуації на перспективи планування майбутнього, О. Я. Кляпець виокремлені шляхи оптимізації самоздійснення особистості, Т. О. Ларіною окреслено перспективи оптимізації особистісного самоздійснення молоді через підвищення її життєстійкості (Титаренко, Злобіна & Лепіхова, 2012).

Звісно, зазначені напрацювання було здійснено у мирний час і в сучасних умовах має деякі з них потребувати корегування і переосмислення. Однак вони виступили корисним теоретико-методологічним підґрунтям для нашого дослідження, в якому ми зосередились на психосемантичному аналізі уявлень студентської молоді про майбутнє.

Для вивчення специфіки уявлень молоді про майбутнє нами використовувалась проєктивна техніка колаж, що дозволяє актуалізувати особистісні переживання і визначити окремі аспекти життєвого досвіду людини,

які виявляються у її репрезентаціях. Побудову колажів обстежувані здійснювали за проєктивною методикою «Географія візуальних образів», яка пройшла багаторічну апробацію у наших наукових та прикладних психологічних дослідженнях (Остапенко, 2014; Соснюк & Остапенко, 2017).

Основні переваги даної методики порівняно з традиційними підходами до створення колажу, полягають в тому, що її застосування дозволяє не тільки отримати інтегральні колажі, але й ідентифікувати цінності та особисті сенси, які містять візуальні образи, запропоновані респондентами. Це стає можливим завдяки використанню спеціальної інтерпретаційної схеми, розробленої О. П. Соснюком (Соснюк, 2012) на основі ідей A.Branthwaite та L.Toiati (Branthwaite & Toiati, 2005).

Дослідження проводилося нами під час військових дій у березні-квітні 2022 р. серед студентів закладів вищої освіти м. Києва, які навчаються за спеціальностями технічного, природничого та гуманітарного профілю. Загальний обсяг вибірки – 91 особа (71 особа жіночої статі, з них 36 знаходяться в Україні, в тому числі на тимчасово окупованих територіях, а 35 – за кордоном; 20 осіб чоловічої статі).

Всім досліджуваним пропонувалось зробити 2 колажі за методикою «Географія візуальних образів»: «Моє майбутнє» та «Майбутнє України». Детальний аналіз отриманих результатів наведено в наших публікаціях (Остапенко, 2022).

За результатами проведеного дослідження нами попередньо: 1) встановлено, що в уявленнях молоді (незалежно від статі та місцеперебування) про власне майбутнє є багато спільного: очікування щасливого життя у родинному колі, відновлення миру та возз'єднання сімей /повернення додому, наявність власного житла та улюбленої справи, спілкування з друзями та подорожі. Водночас для жінок, які залишились в Україні, властива орієнтація на реалізацію власних життєвих цілей завдяки особистій активності в професійній сфері, поступовість у зростанні добробуту, що має відповідати докладеним зусиллям. Для жінок, які перебувають за кордоном, більшою мірою властива орієнтація на швидке зростання матеріального благополуччя, егоцентричність, гедоністична спрямованість на задоволення власних бажань. Уявленням чоловіків про власне майбутнє притаманні: орієнтація на задоволення лідерських амбіцій, побудову кар'єри, здобуття додаткової військової освіти; 2) визначено, що уявленнях молоді про майбутнє України також є багато спільного. Молоді люди (незалежно від статі та місцеперебування) часто використовують для візуалізації національну символіку та культурні символи, зображення українських військових, з якими пов'язуються надії на мир, перемогу та відновлення територіальної цілісності держави, картинки повоєнної відбудови. Також усі учасники дослідження бачать майбутнє України в ЄС і частина респондентів – в НАТО. Виявлено відмінності в уявленнях представників окремих груп досліджуваних про майбутнє країни. Так, у жінок, які залишились в Україні, та чоловіків майбутнє країни більшою мірою пов'язане з розвитком української мови та культури, патріотизмом та почуттям гордості за країну, що здобула

перемогу. Уявленням про майбутнє країни жінок, які перебувають за кордоном, більшою мірою властиві ідеологеми космополітизму, орієнтація на розвиток громадянського суспільства, вирішення екологічних проблем, інтеграція у міжнародні інституції, почуття гордості за країну за рахунок її самоствердження в геополітичному просторі.

З урахуванням визначених особливостей уявлень молоді про власне майбутнє та майбутнє країни, нам вельми креативною видається ідея М. Кастельса про можливість існування ідентичності в трьох формах: Legitimizing identity / «легітимуюча ідентичність», Resistance identity / «ідентичність опору» та Project identity / «проектуюча ідентичність, спрямована в майбутнє» (Castells, 2010). В умовах війни всі зазначені форми проявляються особливо яскраво. Саме тому, перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому вивченні і встановленні зв'язків між різними формами ідентичності

Список літератури:

Остапенко, І. В. (2022). Використання медіаконтенту для візуалізації уявлень молоді про майбутнє. *Проблеми політичної психології*, 11 (25), 126-141.

Остапенко, І. В. (2014). Особливості використання проєктивної техніки «колаж» для дослідження уявлень студентської молоді про владні режими. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць*, 2 (23), 187–192.

Соснюк, О. П. & Остапенко, І. В. (2017). Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді. *Український психологічний журнал*, 2 (4), 164–176.

Соснюк, О. П. (2012). Психосемантична інтерпретація візуальних образів у прикладних дослідженнях. *Наука і освіта*, 9, 201–205.

Титаренко, Т. М., Злобіна, О. Г. & Лепіхова, Л. А. (2012). *Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості (моногр. за наук. ред. Т. М. Титаренко)*, Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД,

Branthwaite, A. & Toiati, L. (2005). An unusual approach to collage. *Exploring projective techniques (Reassessing and developing current practice)* (pp. 18–27). Barcelona (WorkShop ESOMAR).

Castells, M. (2010). *The Power of Identity*. Malden MA: Blackwell.

Erikson, E. H. (2001). *The Erik Erikson Reader*. Paperback. Robert Coles M.D. (Editor). W.W. Norton & Company, New York – London.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ ТА ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Поліщук Вікторія Борисівна,
студентка 1 курсу магістратури
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»
факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

У наш час населення живе у цивілізованій країні, яка технічно розвивається, але уся планета людиною не підкорена. Періодично трапляються природні явища, які спричиняють великі збитки, у тому числі, матеріальні, а також можуть призводити до масової загибелі людей. Мова йде про цунамі, землетруси, повені, снігові лавини, посухи тощо. Це все відноситься до надзвичайних ситуацій природного характеру.

Отже, надзвичайна ситуація – це стан території чи об'єкту господарювання, що характеризується порушенням нормальних умов життя і діяльності людей, спричинених небезпечною подією природного, техногенного чи іншого характеру, яка може завдати шкоди життю та здоров'ю людини, а також руйнування майна та інфраструктури.

Згідно пункту 24 частини першої статті 2 Кодексу цивільного захисту України, під надзвичайною ситуацією необхідно розуміти певну обстановку на території чи об'єкті, що характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинених небезпечною подією (аварія, катастрофа, пожежа, тощо), що призвела або може призвести до загрози життя і здоров'я населення, великої кількості постраждалих, а також неможливості продовження господарської діяльності та неможливості проживання населення на такій території [1].

Майже рік Україна перебуває у важкому психологічному, економічному та іншому становищі. Військові дії спричинили масове збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, які потребують соціально-психологічної реабілітації. Таку допомогу постраждалі особи можуть отримати у пунктах психологічної допомоги, реабілітаційних закладах, волонтерських організаціях, а також зателефонувавши до психолога по мобільному телефоні.

Надзвичайна ситуація негативно впливає на стан здоров'я у окремих людей, шляхом нанесення психологічної травми. У цьому випадку відбуваються різні порушення в організмі, а саме: головні болі, порушення серцево-судинної системи; на емоційному рівні – розвивається агресія до навколишнього світу; на особистому рівні – депресія, навіть самогубство; на рівні поведінки (шкідливі звички). Від таких порушень страждає не лише сама людина, а її оточення, через те, що вона постійно на них зривається, а вони, у свою чергу, не можуть їй допомогти.

Психологічний захист населення спрямований на зменшення негативного психологічного впливу на населення; отримання постраждалими ефективної психологічної допомоги та реалізується у таких формах: психологічний захист, психологічна допомога та психологічна реабілітація.

Психологічна допомога при виникненні надзвичайної ситуації ґрунтується на принципах:

- невідкладно, тобто, відразу після виникнення надзвичайної ситуації;
- кваліфікованості. Передбачено, що надавати психологічну допомогу мають лише ті фахівці, які мають відповідну освіту чи досвід роботи у таких ситуаціях;
- конфіденційності. Уся інформація про одержувачів психологічних послуг є конфіденційною;
- неупередженість. Усі громадяни є рівними, а тому відношення до усіх громадян має бути однаковою [2].

На мою думку, ці принципи лежать в основі психологічного захисту населення. Без них цієї системи не існувало б.

Психологічна допомога населенню, яке постраждало або може постраждати внаслідок надзвичайної ситуації має визначену мету, яка полягає в наступному:

1. Зменшити рівень психічної напруги;
2. Полегшити переживання стресу;
3. Підвищити їх здатність знаходити вихід із складних ситуацій та самим приймати рішення;
4. Попередження розвитку посттравматичних розладів;
5. Вплив на мотивацію поведінки;
6. Діагностику психічного стану особи та його регуляцію;
7. Тощо.

Надзвичайні ситуації супроводжуються негативною інформацією, з детальним описом про трагедію у місці події. У багатьох людей, які вразливі до такої інформації та не мають стійкої психіки розвиваються депресивні стани, невротичні зриви, тощо. У таких випадках, дані особи потребують немедичної психотерапії, що передбачає комплекс заходів та методів роботи з людьми, які опинилися у складній життєвій обставині та потребують психологічної допомоги. Мета немедичної психотерапії полягає у тому, щоб зняти стрес, наповнити життя сенсом, вирішити проблеми та подолати кризу [3. ст.9].

Надзвичайні ситуації можуть викликати у постраждалих такі психічні та фізичні стани: страх, плач, істерику, паніку, апатію, нервові тремтіння, агресію, рухове збудження та ступор. На мою думку, при виявленні таких станів необхідно невідкладно надати першу психологічну допомогу, діагностувати психічний стан особи та здійснити його корекцію. Але, перш за все, потрібно бути емоційно підготовленим та організованим на випадок надання допомоги у разі виникнення чи загрози надзвичайної ситуації.

Одним із негативних явищ, що супроводжують надзвичайну ситуацію є паніка. Паніка – це раптовий, несвідомий страх перед реальною загрозою. В основі цього відчуття лежить страх та переживання, що впливає на те, що людина

втрачає контроль над своєю поведінкою, а також швидко розвивається у натовпі, що призводить до великої кількості жертв [4]. Я вважаю, що одним із головних заходів є робота над недопущенням паніки, яка полягає у навчанні людей, як діяти у разі виникнення надзвичайної ситуації, як побороти відчуття паніки, а також правильне подання інформації, щоб не спровокувати масову паніку.

Під час порушення нормальної життєдіяльності, спричиненою негативною подією, дуже часто у населення виникає відчуття страху. Страх впливає на свідомість людини, вона може погано себе контролювати, можливе агресивне поведіння. Такий стан може призводити до паніки. На мою думку, перш за все, людину, що знаходиться у цьому стані потрібно заспокоїти, щоб зрозуміла, що вона не одна. Для цього можна застосувати дихальну гімнастику чи спокійно поговорити. Наступним кроком є вміння вислухати її, підтримати, тобто, показати їй, що ви разом із нею.

Небезпечним для оточуючих є стан агресії, що характеризується агресивною поведінкою (роздратування, бійка, конфлікт, тощо). Це може призвести до негативних результатів, а тому особа потребує психологічної допомоги, що полягає у наступному: дати можливість людині виплеснути негативну енергію на якісь речі (кричати, плакати чи бити боксерську грушу), доброзичливо ставитися та по можливості емоційно розрядити обстановку цікавою історією. Також ефективними будуть фізичні навантаження.

Антиподом агресії є апатія, для якої характерна байдужість до навколишнього середовища, нічого не цікавить та відсутні потреби. Для того щоб апатія не переросла в депресію людині потрібно надати допомогу, а саме: поговорити із нею, дати можливість поспати, якщо немає можливості відпочити то потрібно більше говорити із нею чи зайнятися спільною діяльністю [5. ст. 16-17].

Після того, як людина пережила надзвичайну ситуацію може виникнути нервове тремтіння яке неможливо контролювати. Це може тривати досить довгий час, призводити до супутніх захворювань та забирати у людини сили. У такому стані психологічна допомога полягає у підсиленні тремтіння для скидання надмірної емоційної напруги. Для цього необхідно: говорити з пацієнтом. Наприклад: «Я зараз візьму Вас за плечі і сильно та різко потрясу 10-15 секунд для того, щоб зменшити емоційну напругу». Якщо людині не сказати про те, що будете робити, то вона зможе прийняти ваші дії як напад. Після того, як напад закінчиться, потрібно, щоб вона відпочила, а найкраще – це сон.

Найчастішим станом який супроводжує надзвичайну ситуацію є плач. Це дуже добре, що людина плаче, а не тримає все в собі. Таким чином вона заспокоюється і отримує полегшення. При цьому стані потрібно встановити з пацієнтом довірчі відносини, говорити з потерпілим, встановити фізичний та соціальний контакт. Я вважаю, що головне, що ні в якому разі не можна робити – це заспокоювати. Найкраще, щоб зі сльозами весь негатив вийшов і людина повернулася до звичного життя.

Трапляються випадки, коли вплив екстремальної ситуації внаслідок аварій, природних явищ, тощо, настільки високий, що призводить до рухових порушень.

Тобто, людина не розуміє, що відбувається у навколишньому середовищі, вона не може приймати рішення, логічно мислити та вчиняє безглузді дії. Якщо це не зупинити, то така особа може причинити шкоду собі та тим, хто її оточує. Для цього необхідно надати першу допомогу, а саме: ізолювати від навколишніх, доброзичливо ставитись до потерпілого, надавати роботу з фізичною активністю, говорити з нею. Необхідно пам'ятати, що такий стан може перейти у нервову тремтіння, плач чи агресію, при яких потрібно надавати іншу допомогу [6. ст. 125-126].

З моєї точки зору, надавати психологічну допомогу має особа, яка має відповідну кваліфікацію, або та, яка має досвід у таких ситуаціях. Адже, перше правило звучить: «Допоможи, а не нашкодь». Тому що, своїми діями ми можемо завдати ще більшої шкоди людині. Наступним моментом є те, що надаючи допомогу комусь, ми маємо пам'ятати перш за все про свою безпеку. Адже, якщо нам загрожує небезпека, то це може призвести до того, що замість одного потерпілого буде два. І останнє: надання психологічної допомоги – це не призначення державної допомоги, для якої характерний однаковий механізм для усіх, тут діє індивідуальний підхід та індивідуальні особливості при наданні допомоги. Тобто, те, що може одному потерпілому допомогти, то іншому може завдати шкоди. Я вважаю, що ці речі пам'ятати потрібно завжди.

У системі цивільного захисту населення у сфері психологічного захисту населення у разі виникнення надзвичайної ситуації застосовують психологічну терапію та реабілітацію.

Психологічна реабілітація – це певна система заходів, що спрямовані на відновлення втрачених психологічних функцій, їх корекцію та створення умов для нормального розвитку особистості. Такими заходами є:

- психологічна діагностика. Застосовується для виявлення проблеми та знаходження шляхів її вирішення;
- розроблення індивідуального плану реабілітації. Це план, за яким буде проходити реабілітація. Він складається індивідуально для кожного одержувача послуг відповідно до потреб;
- самовиховання, самонавчання та навчання прийомам та методам саморегуляції;
- консультування. Проведення бесід, лекцій, семінарів, тощо, для вирішення питань;
- групова робота. Має велике значення у психологічній реабілітації. Вона дає можливість працювати в команді, чим розвиває навички спілкування, впевненість у собі, розвиває самосвідомість, саморегуляцію, тощо [7].

Психологічна реабілітація дуже важлива для осіб які отримали наслідки надзвичайної ситуації. Адже від неї залежить подальший стан психологічного здоров'я особи. У зв'язку із цим, я вважаю, що проходити таку реабілітацію мають усі жертви в обов'язковому порядку. Але із проходженням психологічної реабілітації виникають певні проблеми. Однією із проблем є те, що населення не знає де отримати реабілітаційні заходи. Тобто, це низький рівень інформації.

Щоб вирішити цю проблему, необхідно створювати різні брошури, вести інформаційну роботу серед населення, консультувати, тощо. Навіть, було б чудово, якби замість звичайних реклам по телебаченню показували і соціальні реклами про заклади психологічної реабілітації. Наступною проблемою є нестача психологів для надання послуг. І останньою, я вважаю, вагомою проблемою є недостатнє фінансування. Адже більшість фінансування йде з коштів державного бюджету, якого завжди не вистачає. Для цього необхідно розвивати недержавну сферу надання таких заходів через волонтерів, благодійні установи, тощо.

Крім фінансування з державного бюджету, згідно Кодексу цивільного захисту України, фінансування заходів медико-психологічної реабілітації неповнолітніх, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації місцевого або об'єктового рівня здійснюється за рахунок державного або місцевого бюджетів, коштів суб'єктів господарювання та інших джерел. Крім того, фінансування реабілітації для громадян, які добровільно долучилися до ліквідації наслідків ситуацій, що загрожують життєдіяльності населення здійснюється за рахунок коштів, що виділяються з державного бюджету на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій [1].

При надання психологічної реабілітації використовують психотерапевтичні методики. Найбільш цікавими є арттерапія, яка складається із: музичної терапії, казко терапії, малюванні, терапії танцями, тощо. Кожна терапія має свої особливості та застосовується тоді, коли внаслідок дії надзвичайної ситуації сильно постраждала нервова система. Крім того, випадки із загрозою життя і здоров'я завдають шкоди дітям, а ці методики для них найбільше підходять та не завдають ще більшого стресу.

Кожна людина є індивідуальною та має свої особливості у поведінці у разі загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій. Але у будь-яких випадках кожен із них має залишатися емоційно стійкими. Для того, щоб бути емоційно стійкими необхідно:

- бути впевненими у собі;
- завжди зберігати спокій, щоб не піддатися паніці;
- позитивно мислити;
- та не бути песимістом.

Якщо керуватися цим правилам, буде розвиватися психологічна стійкість до різних негативних ситуацій, чим і займається психогігієна. Психогігієна займається оздоровленням психіки та зміцнення психологічної стійкості шляхом застосуванням методів таких, як: освітніх, корекційних, ментальних вправ, бібліотерапія, тощо [8. ст.9]. Основним завданням психогігієни є оздоровча поведінка, тобто, заклик до здорового способу життя, незалежно від стану здоров'я. Тому, психогігієна є дуже важливою у сфері психологічного захисту населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Отже, психологічний захист населення є дуже важливий сектор у цивільному захисті населення. Він спрямований на захист та відновлення психологічного здоров'я людей, які зазнали впливу екстремальної ситуації. Він складається із

різних методів, завдань та форм які відповідають за різні поставлені перед ними завдання. Крім того, психологічний захист є ефективний тоді, коли постраждалий йде на контакт і завдяки йому люди повертаються до нормального, здорового та щасливого життя.

Список літератури:

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013, № 34-35, ст.458).
2. Психологічний захист. URL: <https://studfile.net/preview/5258380/page:44/>.
3. Психологічний захист населення у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. URL: <http://kolegium16.km.ua/images/new1/dmitruk23.pdf>.
4. Як побороти відчуття паніки? URL: <https://liko-school.kiev.ua/likonews/262-yak-roboroty-vidchuttia-paniky>.
5. Вовченко С.Д., Степанов С.М., Психологічний захист населення під час надзвичайних ситуацій. Порадник. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjKlqC3o_7AhUFxosKHeYUCQUQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fko.gov.ua%2Fdownload_file_id%2F29451&usg=AOvVaw1mXUWI7yU5f-62Fz3_tvx_.
6. Цивільний захист. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»/ А.І. Ткачук, О.В. Пуляк. – Перевидання, доповнене та перероблене. – Кропивницький: ПП "Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2017. – 144 с.
7. Заходи психологічної реабілітації. URL: <https://vcpri.com.ua/psihologichna-reabilitatsiya/>.
8. Афанасьєва Н.Є. Основи психогієни та психопрофілактики: навч. пос. / Н.Є. Афанасьєва. – Х.: НУЦЗУ, 2016. – 91 с.

ВЛИВ РОЛЬОВОЇ ДЕФЕРЕНЦІАЦІЇ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПОДРУЖНІМИ СТОСУНКАМИ У ЖІНОК

Прус Юлія Вадимівна

Харківський національний педагогічний університет
Імені Г.С. Сковороди

Написання даної статі присвячене проблемі дослідження особливостей впливу рольової диференціації у сім'ях на рівень задоволеності подружніми стосунками. Обґрунтовано зв'язок рольової сумісності членів подружжя з рівнем задоволеності подружніми стосунками. Представлено результати дослідження впливу рольового розподілу на задоволеність відносинами. Виявлено наявність позитивного кореляційного зв'язку між значущим показником розподілу ролей у сім'ї для жінок і рівнем задоволеності подружніми стосунками.

Ключові слова: сім'я, рольовий розподіл, задоволеність подружніми стосунками, рольова диференціація, сімейні відносини.

The writing of this article is devoted to the problem of researching the specifics of the influence of role differentiation in families on the level of satisfaction with marital relations. The relationship between the role compatibility of spouses and the level of satisfaction with marital relations is substantiated. The results of the study of the influence of role distribution on relationship satisfaction are presented. The presence of a positive correlation between a significant indicator of the distribution of roles in the family for women and the level of satisfaction with marital relations was revealed.

Key words: family, role division, satisfaction with marital relations, role differentiation, family relations.

Актуальність дослідження: на сучасному етапі інститут сім'ї перебуває в кризовому стані. Спостерігається зміна традиційних уявлень про шлюб і його форми, що зумовлює необхідність визначення його сутності. Сім'я – важлива складова нинішнього суспільства. Тому інститут сім'ї та його стабільність має глобальне значення для забезпечення розвитку здорового суспільства. В останні часи все більшу увагу вчених привертає до себе тема сімейного благополуччя. Одним з найважливіших факторів вивчення є проблема розподілу ролей у сім'ї. у щасливих благополучних сім'ях між подружжям набагато більше схожості в розумінні своїх сімейних ролей, ніж в неблагополучних. Отже, актуальність цієї теми в тому, що вивчення впливу рольових очікувань на задоволеність подружніми стосунками дає можливість визначити об'єктивні причини формування благополучної сім'ї.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка характеру зв'язку рольової диференціації між подружжям та рівня задоволеності подружніми стосунками у жінок.

Аналіз дослідження: За визначенням С.А. Сисенко сім'я – це відкрита система на яку впливають зовнішні дії, та яка повинна домагатися певної внутрішньої рівноваги.

Ця рівновага досягається специфічним розподілом прав та обов'язків, формуванням загальних планів, виробленням способів спілкування.

Процес виникнення рольової структури сім'ї є одним з найважливіших питань її становлення як соціальної і психологічної спільності, адаптації подружжя одне до одного і створення стилю сімейного життя.

Відношення подружжя до сімейних ролей та їх реальний розподіл одержали назву гендерно – рольової диференціації.

Різні автори, перераховуючи функції сім'ї, називають їх по-різному, проте виділена ними сукупність функцій досить схожа. Е.Г. Ейдемилер і В.В. Юстицькіс відзначають, що сім'ї належать виховна, господарсько – побутова та емоційна функції, а також функції духовного спілкування, первинного сексуального контролю і сексуально – еротична функція.

А.Г. Харчев і А.І. Антонов ділять функції на специфічні і неспецифічні.

Ю.Є. Альошина пропонує таку класифікацію основних ролей у сім'ї: відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї; господар – господиня; вихователь; відповідальний за догляд за немовлям; сексуальний партнер; організатор розваг; відповідальний за підтримку родинних зв'язків; організатор сімейної субкультури; «психотерапевт».

Рольова структура сім'ї забезпечує ефективне її функціонування й задоволення потреб усіх її членів за умов міжособистісної сумісності подружніх партнерів та рольової узгодженості моделей їх поведінки. Як свідчить практика основними причинами конфліктів служить неузгодженість ролевих очікувань членів сім'ї, в першу чергу шлюбних партнерів. Сімейні ролі повинні створювати цілісну систему для більш повного задоволення психологічних потреб членів сім'ї. найважливішим є те, наскільки думка члена сім'ї про свою роль збігається з уявленнями про неї інших.

Методика та організація дослідження:

В ході дослідження впливу ролевих очікувань на задоволеність подружніми стосунками було використано наступні методики: .1. Тест-опитувальник «Задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко) – визначення загального рівня задоволеності ПС. 2. Методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є.Альошина, Л.Я.Гозман, Є.М.Дубовська) – визначення реалізації певних ролей чоловіком та дружиною.

Експериментальне дослідження проводилось у онлайн форматі, з використанням програмного забезпечення Google Forms, яке входить у склад веб – редактора Google Docs Editors.

У дослідженні приймали участь 57 жінок, які перебувають у подружніх відносинах. Вік жінок від 28 до 61 року.

Методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є.Альошина, Л.Я.Гозман, Є.М.Дубовська), дала змогу визначити такі показники, як обов'язки у сім'ї,

відношення до дітей, до сімейних обов'язків, спільного дозвілля, ставлення до матеріальних цінностей.

Результати дослідження:

Грунтуючись на кількісному та якісному аналізі результатів анкетування, з'ясовано відношення окремих категорій розподілу ролей у сім'ї між чоловіком та жінкою. Даний графік наглядно демонструє на комусь саме з подружжя лежить провідна роль за виконання тієї чи іншої функції і сім'ї.

Співвідношення окремих категорій розподілу ролей між чоловіком та жінкою зображено на рисунку 1.

Рисунок 1
Розподіл ролей у сім'ї

Примітка: Синій колір (жінка) – провідна роль належить жінці; Коричневий колір (вдвох) – виконання даної ролі належить і жінці і чоловіку; Сірий (чоловік) – провідна роль належить чоловіку.

Результати цієї методики представлені 7 шкалами, кожна з яких відповідає за виконання певної ролі у сім'ї та визначає на комусь саме, жінці чи чоловіку, лежить той чи інший обов'язок. У ході проведення методики ми отримали наступні загальні початкові дані:

За шкалою «виховання дітей» 47, 3% обов'язків лежать на дружині, 49, 1% тих хто розділяю ці обов'язки з чоловіком і 3,5% тих у кого ці обов'язки лежать на чоловікові.

За шкалою «Емоційний клімат в сім'ї» 36, 8% залежить від дружини, в 56,1% даний критерій розподілено між обома членами стосунків у 7% відповідальність за підтримку клімату у сімейних стосунках лежить на чоловікові.

За шкалою «матеріальне забезпечення» 7% обов'язків залежить від дружини, у 42,1% розподілено між чоловіком і дружиною, у 50,8% за дану роль відповідає чоловік.

За шкалою «Організація розваг» у 42,1% відповідає дружина, у 45,6 % цю роль поділено між чоловіком і дружиною і у 12,2 за виконання цієї ролі відповідає чоловік.

За шкалою «Господар – господиня у сім'ї» у 33,3% дана роль в більшій мірі виконується дружиною, у 49,1% дана функція виконується в рівній мірі і чоловіком і дружиною, у 17,5% дана роль залежить переважно від чоловіка.

За шкалою «Сексуальний партнер» у 5,2% дана роль реалізується в більшій мірі дружиною, у 61,4% реалізація даної ролі лежить в рівній мірі і на дружині і на чоловікові, у 33,3% дана роль у більшій мірі реалізується чоловіком.

За шкалою «Організація сімейної субкультури» у 19,2% роль реалізується переважно дружиною, у 75,4% роль поділена у рівній мірі між чоловіком і дружиною, у 5,2 опитуваних дана роль переважно реалізується чоловіком.

Загальний показник виконання тих чи інших ролей у сімейних стосунках у рамках нашої вибірки представив наступні показники: у 27,3% виконання тієї чи іншої ролі лежить переважно на жінках, у 18,5% виконання тієї чи іншої ролі лежить переважно на чоловікові і у 54,1% виконання тієї чи іншої ролі забезпечується взаємодією чоловіка і дружини. Достатньо високий показник виконання ролей спільно може свідчити про позитивну тенденцію міжособових сімейних відносин. Однак, доволі низький показник виконання чоловіками тієї чи іншої ролі може говорити про деякі сімейні труднощі, викликані нерівномірним розподілом обов'язків. Такий розподіл обов'язків може викликати негативні наслідки для особистісного благополуччя жінки і мати прояв у втомленості, перенавантажені, нестачі часу на свої особисті справи, тощо. Таким чином, цей показник може бути однією з причин, яка може негативно вплинути на рівень задоволеності ПС.

Результати дослідження показали, що розподіл сімейних ролей має певний вплив на загальний рівень задоволеності ПС.

Так ми бачимо, що у жінок, які мають низький рівень задоволеності ПС найвищий показник виконання саме жінкою тієї чи іншої ролі у сім'ї – 46%.

Ролі за які в більшій мірі відповідає чоловік, у таких подружніх парах має показник 17,4%, що є найнижчим показником у порівнянні з іншими категоріями задоволеності ПС. Показник який відповідає за розподіл ролей в рівній мірі між чоловіком і дружиною має 41,2%.

Далі нами було розглянуто показники розподілу ролей у жінок з помірним рівнем задоволеності ПС.

Так ми бачимо, що у жінок з помірним рівнем задоволеності ПС, показник який відповідає за виконання тієї чи іншої ролі у сім'ї має менш низький відсоток (44,1%) у порівнянні з тими жінками, що мають низький рівень задоволеності ПС. Рівень виконання у більшій мірі чоловіком певної ролі у таких стосунках також має доволі низький показник – 7,7%. Що в свою чергу може бути одним з негативних критеріїв у визначенні загального рівня задоволеності ПС. Показник що свідчить про розподіл обов'язків в рівній мірі і між дружиною і між чоловіком становить 48%. Високий показник спільної співдії може нести як позитивний результат, так і негативний. Негативний аспект може проявлятися в розумінні того, що на дружині лежить більша кількість обов'язків яка мала б бути, або яку б сама дружина хотіла мати.

Надалі нами було розглянуто показники розподілу ролей у жінок з високим рівнем задоволеності ПС.

Так, ми бачимо, що жінки з високим рівнем задоволеності мають наступний показник переважної участі у виконанні тієї чи іншої ролі – 22,5%. Це значно нижчий показник у порівнянні з категоріями «низький рівень» і «помірний рівень». Тож ми бачимо прямий зв'язок з загальним рівнем задоволеності і величиною завантаженості за окремими рольовими показниками.

У таких парах показник, що відповідає за переважне виконання сімейних ролей чоловіком становить 22,5%. Цей показник є значно вищим ніж показник по категоріям «НРЗ» і «ПРЗ». Отже ми бачимо таку тенденцію, що більш рівномірний розподіл ролей між подружжям позитивно впливає на загальному рівні задоволеності ПС у жінок.

Показник, що відповідає за виконання сімейних ролей і чоловіком і дружиною становить 54,8%.

На останньому етапі розглянемо показники розподілу ролей у жінок у дуже високим рівнем задоволеності ПС.

Так ми бачимо, що в сім'ях, де жінка має достатньо високий рівень задоволеності показник, що відповідає за переважне виконання певних ролей саме жінкою є найменшим і становить 15,1%. В той же час показник, що відповідає за переважне виконання певних ролей чоловіком має високий рівень у порівнянні з іншими категоріями і становить 21,8%. Показник, що відповідає за сумісне виконання ролей становить 55,6%.

Висновки:

Аналіз результатів показує, що рольові очікування впливають на рівень задоволеності подружніми стосунками. Зв'язок між рівнем задоволеності ПС у жінок і рівнем розподілу ролей у сім'ї вказує на тенденцію зростання рівня задоволеності при зменшенні рівня навантаження жінки певними рольовими зобов'язаннями.

Також ми бачимо, що такі обов'язки, як догляд за немовлям, догляд за дитиною, забезпечення його фізичного, психічного та емоційного здоров'я, в більшій мірі лежить на жінці. За матеріальне благополуччя родини, та створення для родини комфортних умов життя більшою мірою у сім'ях відповідають чоловіки. В плані сексуальної поведінки у більшості сімей провідну роль має або чоловік або сумісні дії партнерів.

Список літератури:

1. Лященко Н.О. Подружні ролі в молодіжній сім'ї / Наталія Олександрівна Лященко // Український соціум. – 2007. – №1. – С.16-23
2. Амджадін Л. Трансформаційні зміни інституту сім'ї та шлюбних відносин в українському суспільстві: гендерний аналіз / Лідія Амджадін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – №3. – С. 60-75.
3. Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс / Т.Говорун, О.Кікінеджи. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
4. Шпилевська А.А. Статеве – рольова диференціація як фактор задоволеності подружжя шлюбом

5. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К. : «К.І.С.», 2004. – 536 с.
6. Орбан-Лембрик Л.Є. Соціальна психологія: Посібник / Л.Є. ОрбанЛембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 448
7. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник / В.В. Москаленко. – Київ : Центр навч. літератури, 2005. – 624 с.

ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Туриніна Олена Леонтіївна

кандидат психологічних наук,
доктор наук з психології, професор
Міжрегіональна академія управління персоналом

Лисенко Тетяна Вікторівна

Студентка
Міжрегіональна академія управління персоналом

Безмежне зростання агресії в сучасному цивілізованому світі обумовило те, що проблема агресії стала однією з найактуальніших у світовій психології. Цій темі присвячена велика кількість досліджень. В сучасній психологічній літературі агресія розглядається переважно як поведінка, що спрямована на спричинення шкоди чи збитків іншій людині, котра не хоче такого ставлення. Теоретичні моделі агресії (теорії інстинкту; спонукання, когнітивні, соціального наuczіння) мають суперечливий характер [1, 2, 3, 4, 5]. Різноманітність поглядів на агресію відображає складність і багатогранність феномена агресії. Кожна з теоретичних концепцій агресій відображає якусь одну сторону цього явища, і лише всі вони в сукупності здатні скласти основу для створення системної моделі агресії, в якій взаємозв'язок всіх елементів цього явища відображає його сутність.

Метою даної роботи є виявлення особливостей агресивної поведінки підлітків та визначення психологічних шляхів її подолання.

Для реалізації мети нами були застосовані теоретичні методи дослідження: синтез, аналіз, моделювання, а також пакет методик, спрямованих на вивчення особливостей агресивності у підлітків нашої вибірки, а саме: опитувальник А.Басса - А.Дарки, адаптована Л.Ф.Бурлачуком і Д.К.Корольовим шкала для діагностики пяти факторів особистості (ЛБП), методика діагностики соціально - психологічної адаптації К.Роджерса і Р.Раймонда (опитувальник СПА), опитувальник "Соціалізація підлітка" Д.В.Ярцева, методика Люшера.

Підлітковий вік - це найскладніший і найважчий з усіх дитячих вікових періодів. Це вік, коли йде процес становлення особистості, її інтенсивного фізичного і соціального визрівання.

Водночас це і самий відповідальний період, коли створюються передумови для основ самоідентифікації особистості, входження її в світ національної культури, ситуації вибору цінностей, ідеалів, їх осмислення, морально-мотивоване відношення і до світу в цілому, і до оточуючих людей. Тут закладаються основи моральності, формуються соціальні установки. Крім того, в даному віці стабілізуються риси характеру і основні форми міжособистісної поведінки. Головними мотиваційними лініями цього вікового періоду,

зв'язаними з активними прагненнями до особистісного самоудосконалення, стають самопізнання, самовираження і самоутвердження.

Водночас підлітки живуть в світі протиріч між бажаним і досягненим, між фізичними, інтелектуальними силами, що зросли, і неможливістю їх реалізувати. Тому це часто призводить до гострих життєвих конфліктів. Думки С.Т.Холла про бунтуюче" отроцтво, яке насичене занепокоєнням та суперечками, для якого властива нерівномірність, і царює закон контрастів, глибоко увійшло в психологічну науку [6].

З метою виявлення особливостей агресії у підлітків було проведено дослідження серед 50 учнів двох 8-х класів «А» і «В» загальноосвітньої школи № 202, м. Києва.

На початку дослідження проведено попереднє спостереження за поведінкою учнів під час уроків і перерви, бесіда з класними керівниками 8"А" і 8 "В" класів з метою кращого пізнання мікроклімату класу, а також отримана інформації про сім'ї учнів, їх стосунки в класі, захоплення, інтереси до предметів, що викладаються, про досуг. Були отримані також коротенькі характеристики на учнів.

В результаті цього етапу дослідження було встановлено, що для учнів, як 8 "А", так і 8 "В" класів характерні нормальні дружні та ділові стосунки, які існують у звичайних учнівських колективах, тобто атмосферу в цих класах можна вважати цілком нормальною і доброзичливою.

Щодо 8 "В" класу, який обрали для дослідження як групу з фізико-математичною спрямованістю, то тут картина виглядає таким чином. Майже всі учні мають добру підготовку з основних предметів, вчать сумлінно з інтересом, стосунки між учнями переважно "ділові", розпорядок дня досить жорсткий, цінують час. Майже всі займаються в спортивних секціях. Зі слів класного керівника, про більшість учнів можна сказати, що вони більш індивідуалісти, ніж колективісти.

Розпочинаючи дослідження особливостей прояву агресії підлітків нашої вибірки, ми виходили з того, що в 8 "В" класі як у дітей, що відрізняються фізико-математичною спрямованістю, існують певні особливості в емоційній і комунікативній сфері, що відбиваються на формах прояву агресивності.

В якості контрольної групи ми вибрали 8 "А", в якому підлітки нічим не відрізняються від основної маси дітей цього віку, однак мають гуманітарну спрямованість.

Оскільки нас в більшій мірі цікавила мотиваційна агресія як вияв реалізації присутніх особистості деструктивних тенденцій, то ми застосували опитувальник Басса-Дарки як одну з найпоширеніших діагностичних процедур визначення особливостей агресії особистості [7, 8]. Це дало нам змогу розглядати агресивність підлітка в контексті всього психологічного аналізу його мотиваційно - потребнісної сфери особистості, що необхідно для визначення особливостей виявлення агресивності підлітків нашої вибірки та факторів, що її обумовлюють.

В результаті обробки анкет, які заповнювались учнями підліткового віку в обох групах вибірки, ми отримали дані, які оброблялись на комп'ютері за допомогою пакетів SPSS ver.10. Для елементів вибірки було вказано такі значення: Вибірка I - В- клас (з фізико-математичною спрямованістю) і Вибірка II - А - клас (з гуманітарною спрямованістю - контрольна група).

Статистичний аналіз значимості відмінностей середніх показників агресивних реакцій в двох вибірках досліджуваних, який здійснювався за допомогою t- критерія Студента, видно в таблиці 1.

Таблиця 1

Середньостатистичні показники оцінки видів агресивних реакцій у підлітків вибірки в залежності від групи.

Групи/ Види Реакції	Фізична агресія ф-а	Непряма агресія н-а	Роздрату вання р-а	Негат ивізм н-а	Образа о-а	Підозр ілість п-а	Вербал ьна агресія в-а	Почуття провини п-п
В -клас	6,1	5,8	6,6	5,0	4,0	4,6	9,1	6,6
А -клас	6,8	5,3	5,0	4,0	4,3	5,4	8,8	6,5
з-загал.	6,4	5,5	5,5	4,5	4,2	5,5	8,9	6,5

Групи/ Види Реакції	Індекс агресивності і-а	Індекс ворожості і-в
В -клас	29,6	9,6
А -клас	21,4	9,7
з-загальне	25,5	9,7

Виявлено, що у підлітків з фізико-математичною спрямованістю вище рівень вербальної агресії порівняно зі підлітками з гуманітарною спрямованістю (9,1 та 8,8), в той час як фізична агресія переважає у "гуманітаріїв" (відповідно 6,1 та 6,8). Це говорить про те, що підлітки з групи В-клас в конфліктних ситуаціях частіше виражають вербальну агресію.

Отже, аналіз прояву агресивності у підлітків нашої вибірки за методикою А.Басса-А.Дарки показує, що агресивність у підлітків, які навчаються у класі з фізико-математичним спрямуванням є вищою порівняно із гуманітаріями.

Це свідчить про те, що в процесі соціалізації підлітків цих груп може виникнути загроза деструктивних тенденцій. Це змушує шукати причини підвищення рівня їх агресивності, які так чи інакше пов'язані з цілісною мотиваційно-потребнісною сферою особистості, що і зобов'язує досліджувати прояви агресивності в зв'язку з аналізом різних сторін особистості.

Методику діагностики п'яти факторів особистості (Локатор великої п'ятірки) ми застосували з метою отримання даних про особистісні якості підлітків нашої вибірки для подальшого дослідження особистостей виявлення ними агресивності, яку ми розглядаємо в контексті психологічного аналізу всієї мотиваційно-потребнісної сфери особистості.

Методикою "Великої п'ятірки" виявлялись п'ять факторів, що описують особистість: нейротизм, екстраверсія, схильність до згоди, відкритість досвідіві і добросовісність.

З метою виявлення зв'язку факторів "Великої п'ятірки" з показниками агресивності, які визначались за методикою Басса-Дарки, було здійснено кореляційний аналіз, який показав наступне (див. табл.2).

Елементом аналізу було надано такі значення:

За шкалами Басса-Дарки:

Ф-А - фізична агресія; Н-А -непряма агресія; Р-А - роздратування; Н-А-негативізм; О-А - образа; В-А - вербальна агресія; П-П - почуття провини.

За факторами "Великої п'ятірки":

Н -нейротизм; Е -екстраверсія; В.Д -відкритість досвідіві; С.З -схильність до згоди; Д –добросовісність.

"В - клас" - група підлітків І вибірки;

"А - клас" - група підлітків ІІ вибірки.

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки між результатами за методикою Баса-Дарки, ЛВП.

В - клас

	Н	Е	В.Д	С.З	Д
Ф-А	-0,048	0,166	0,0089	-0,1186	-0,1299
Н-А	-0,028	0,218	0,2226	-0,0188	-0,2123
Р-А	0,32*	-0,214	-0,052	-0,1182	-0,2209
Н-А	-0,28	0,298	0,2933	0,2046	0,0719
О-А	0,316*	-0,007	0,265	-0,0213	-0,3727*
П-А	0,197	-0,071	0,0108	-0,0763	-0,0706
В-А	-0,14	0,16	0,3919*	0,132	-0,0829
П-П	0,251	-0,003	-0,075	0,0538	-0,1906

А-клас

	Н	Е	В.Д	С.З	Д
Ф-А	0,764	0,294	0,9553	0,4545	0,4124
Н-А	0,862	0,165	0,1565	0,9061	0,1771
Р-А	0,039	0,174	0,7422	0,4559	0,1599
Н-А	0,073	0,055	0,0594	0,1937	0,6508
О-А	0,041	0,965	0,0899	0,8936	0,0151
П-А	0,211	0,655	0,9457	0,6311	0,6567
В-А	0,376	0,311	0,0103	0,4046	0,6016
П-П	0,109	0,987	0,6384	0,7349	0,2267

Існує значуща корекція між шкалами нейротизма і образи, а також шкалами відкритості досвіду і вербальної агресії, схильності до згоди і образою.

Отже, співставлення результатів, отриманих за шкалами "Великої п'ятірки" і результатами - за методикою Басса-Дарки показує, що особливості агресивності підлітків, пов'язані в першу чергу з таким фактором як нейротизм, "реактивність" особистості, негативні переживання і тривожність. Ці особистісні риси є підґрунтям для прояву роздратування, образи, вербальної і непрямой агресії. Це потребує, по-перше, корекційних заходів спрямованих на зняття негативного емоційного стану і, по-друге, виявлення причин цього стану, що актуалізує вивчення особливостей прояву агресивних реакцій підлітків у цілісній системі психологічного аналізу потребово - мотиваційної сфери особистості підлітка.

Як відомо, з особливостями підліткової кризи пов'язана потребово-мотиваційна сторона соціалізації підлітка (О.М. Леонтьєв, С.Л. Виготський, Б.Ф. Ельконін). В зв'язку з цим є цікавим аналіз особливостей агресії з факторами соціалізації підлітків. Для цього ми скористувались опитувальником "Соціалізація підлітка", який розроблено Д.В.Ярцевим [9].

На основі підрахування результатів було отримано показники. (Табл.3)

Таблиця 3
Середні показники впливу соціальних факторів на процес соціалізації підлітків в залежності від належності до групи

Групи/ сфери впливу	Сімя	Школа	Референтна група	Інтимне життя	Соціально- політична діяльність
В- клас	3,24	2,33	3,42	3,77	3,29
А- клас	2,62	2,52	3,05	3,62	3,71
загальне	2,93	2,43	3,24	3,69	3,5

Як свідчать результати дослідження, найбільший вплив на підлітків в процесі соціалізації здійснюють однолітки, друзі. Це підтверджують відповіді підлітків на блок питань, що стосуються відношень з однолітками. Більшість з них любить проводити свій вільний час в компанії друзів і слідує тим законам, що є прийнятими в компанії однолітків. Ще більшим є прагнення підлітків мати справжнього друга і самому їм бути. Про це свідчать відповіді на запитання, які визначають вплив інтимної сфери життя на соціалізацію.

У підлітків нашої вибірки виявляється велика потреба у дружніх стосунках. Кількість позитивних відповідей на питання, чи обов'язково потрібно мати справжнього друга, свідчить про те, що компанія однолітків є найбільш референтним джерелом соціалізації підлітків нашої вибірки.

Порівняно зі сферою компанії однолітків референтні функції сім'ї є значно слабкішими. Оскільки сім'я - це референтне джерело, де культурні норми є стабільними, то послаблення референтної функції сім'ї може привести до ускладнень у формуванні ціннісних орієнтацій, які могли б сприяти успішній соціальній адаптації у подальшому розвитку підлітків.

Зміна, яка означає сімейну сферу значущо корелює зі шкалою негативізму. Це є підставою для ствердження про існування певних труднощів у підлітків в сфері сімейного спілкування, на що потрібно звернути увагу, визначаючи особливості прояву у них агресивних реакцій. Ці труднощі, на наш погляд, обумовлені протиріччям між потребою підлітків у "дорослості" і умовами їх задоволення.

Крім того наші дослідження засвідчили наявність труднощів у особистісно-соціальній сфері шкільного спілкування. Наявність загального негативного емоційного ставлення підлітків до шкільної сфери потребує особливої уваги і спеціального вивчення.

Дослідження форм агресії в зв'язку з соціалізацією ще раз підтвердило про існування зв'язку між негативізмом і сімейною сферою спілкування а також наші висновки щодо того, що негативізм є захисною реакцією на незадоволення потреби у "дорослості".

Важливим напрямком в роботі шкільного психолога і соціального педагога є психокорекції на робота серед школярів, які схильні до агресивних реакцій.

Психокорекційні впливи мають такі типи: переконання, навіювання, наслідування, підкріплення. Переконання є засобом психокорекційного впливу, котрий сприяє свідомленому прагненню змінити певні негативні прояви у поведженні. Воно спрямоване на розвиток усвідомлення факторів, що виникли у неї утруднень, підкріплює бажання позбутися від недоліків. Навіювання є способом впливу, що не припускає з його боку клієнта розуміння даних обставин. Підкріплення є способом, який розроблений в біхевіористській орієнтованій психотерапії, що створений на підґрунті концепції соціального навчання. У цій ситуації для реалізації мети психокорекції використовуються стимули, заохочення й покарання, котрі підтримують потрібні поведінкові реакції.

Вибір конкретних підходів, методів і методик залежить від концептуальних засад на які спирається конкретний психолог в конкретній ситуації клієнта.

З метою психосоціальної допомоги підліткам з порушенням агресивних реакцій в рамках даної роботи розроблена та апробована комплексна система психокорекції агресивної поведінки підлітків.

Програма соціально-психологічного тренінгу агресивних реакцій підлітків складається з 6 блоків.

Блок 1. Установлення контакту і початок формування сприятливих міжособистісних зв'язків у групі.

Час –1 год. (1 заняття). Мета - формування сприятливого клімату в групі, установлення довірчих відносин між учасниками, визначення напрямку подальшої роботи.

Блок 2. Тренінг формування команди.

Час –2год (2 заняття по 1 год.). Ціль - досягнення такого стану робочої групи, коли вона здатна найбільш ефективним образом вирішувати різні задачі.

Тренінг допомагає групі налагодити систему взаємин, при якій кожен учасник одержує можливість найбільше успішно виявити свої якості і здібності, співвідносячись, однак, із загальними цілями і кінцевою ефективністю спільної діяльності.

У рамках тренінгу формування команди основними технічними елементами є моделювання ситуацій групового прийняття рішень і аналіз отриманого матеріалу.

Блок 3. Тренінг ведення дискусій.

Час –2год. (2 заняття). На цьому етапі роботи з групою основний акцент робиться на придбанні навичок безконфліктної участі в різного роду дискусіях. Необхідно враховувати, що саме в процесі не співпадання точок зору можуть найчастіше проявлятися агресивні реакції підлітків.

Блок 4. Тренінг ведення переговорів в конфліктних ситуаціях.

Час-3 (3 заняття). У рамках цього блоку продовжується робота з вирішення конфліктів і освоєнню моделей ефективного поведіння в складних ситуаціях. Метою тренінгу є оволодіння прийомами і навичками ненасильницького поведіння в конфлікті, підвищення культури переговорів у різних сферах ділового спілкування, засвоєння технології продуктивного рішення проблем.

Блок 5. Тренінг ведення бесіди.

Час –3 год. (3 тригодинні заняття). Ціль - навчання учасників прийомам і методам ведення бесіди, розвиток тих здібностей, що визначають успішність у ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Блок 6. Заключне заняття.

Час -3год. (1 заняття). Мета - позитивне завершення тренінгу, а також одержання від учасників докладного зворотного зв'язку.

Необхідно підкреслити важливість першого і останнього блоку тренінгу, так як на самому початку важливо почати процес формування групи в інтеграційному ключі, а останній дає можливість максимально оцінити ефект від проведеної роботи зробити позитивні чи негативні висновки і в майбутньому вдосконалити методику тренінгу.

Для перевірки ефективності проведеної системи психокорекційної роботи агресивної поведінки підлітків використовували експертну оцінку класного керівника та повторне тестування за методикою Люшера.

Класний керівник підлітків, що брали участь в експерименті, відмічає значні зміни у поведінці досліджуваних, що утворювали групу „А” (Агресивні) за експертною оцінкою, по закінченні програми психокорекції. Зокрема, у 7 з 10 досліджуваних, яких до роботи з психологом відносили до групи агресивних, протягом останнього місяця не відмічалось агресивних проявів чи спалахів

роздратування. Крім того, класний керівник відмічає загальне підвищення групової єдності підопічного класу після психокорекції. Значні зміни на краще відмічали й інші вчителі у приватних розмовах з класним керівником.

Як видно з рис. 1, після корекції спостерігається більш чітке позиціонування основних кольорів на початку ряду, а допоміжних – у кінці, що свідчить про кращу адаптацію особистості, більш адекватне задоволення потреб, зниження тривожності, напруженості, агресивності, стресу.

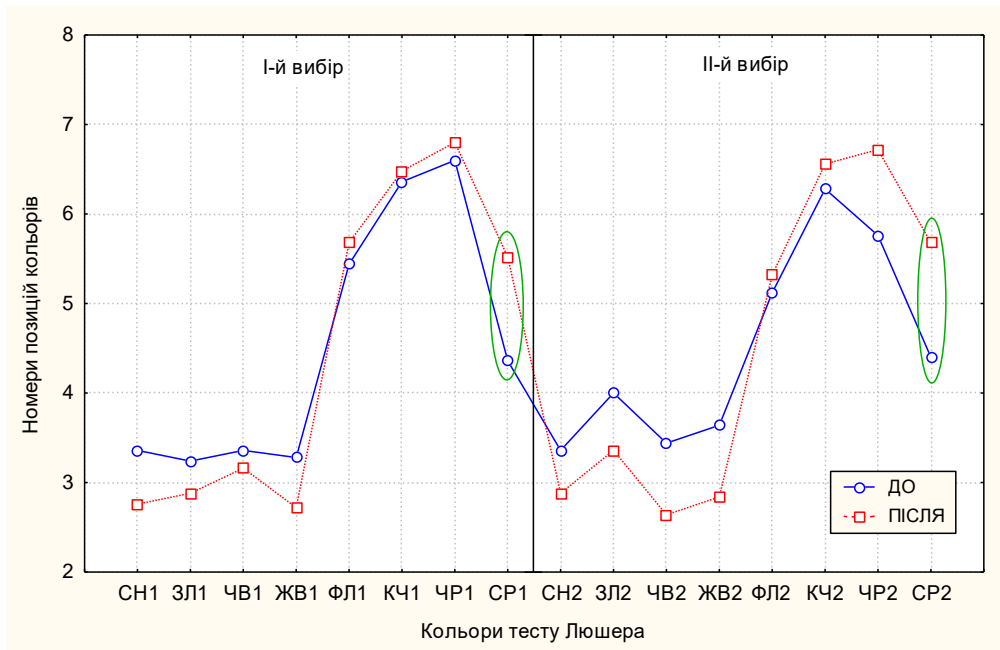

Рис. 1. Усереднені порядки вибору кольорів тесту Люшера до і після психокорекції

Умовні позначення: СН1 – Синій (1-й вибір); ЗЛ1 – Зелений (1-й вибір); ЧВ1 – Червоний (1-й вибір); ЖВ1 – Жовтий (1-й вибір); ФЛ1 – Фіолетовий (1-й вибір); КЧ1 – Коричневий (1-й вибір); ЧР1 – Чорний (1-й вибір); СР1 – Сірий (1-й вибір); СН2 – Синій (2-й вибір); ЗЛ2 – Зелений (2-й вибір); ЧВ2 – Червоний (2-й вибір); ЖВ2 – Жовтий (2-й вибір); ФЛ2 – Фіолетовий (2-й вибір); КЧ2 – Коричневий (2-й вибір); ЧР2 – Чорний (2-й вибір); СР2 – Сірий (2-й вибір); ТР1 – Тривожність (1-й вибір); ТР2 – Тривожність (2-й вибір); АМБ – Амбівалентність

З даних порівняльного аналізу (табл. 1) видно, що в результаті психокорекції сірий колір у першому виборі респондентів, що символізує бажану ситуацію, у 95% знаходиться у межах $5,25 \pm 1,48$, тобто знаходиться від 4-ї до 7-ї позиції (СР1), і у другому виборі, який описує дійсну ситуацію, також займає останні позиції ($5,68 \pm 1,49$). Ознаки тривожності у дійсній ситуації у всіх респондентів знижуються до 0-2 ознак ($0,76 \pm 1,56$).

Таким чином, можна стверджувати, що психокорекційна робота психолога з подолання агресивності підлітків досягла своєї мети. Агресивні підлітки побавилися стресу, зростає їх рівень відповідальності, покращуються механізми адаптації. Істотно знижується тривожність підлітків, зумовлена невпевненістю в

собі, неадекватною оцінкою ситуації, яка була присутня раніше, незрілими механізмами адаптації та емоційної сфери.

Список літератури:

1. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми. М.1991. – 124 с.
2. Губіна Т. І., Тищенко Н.М. Вивчення системи чинників формування здорового способу життя підлітків та юнаків // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук, праць / За ред. С.Д.Максименка. - К.: Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2004. - Т. VI. - Вип. 2. - С. 89-95.
3. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби освіти України / Упоряд. В.Г.Панок, І.І.Цушко. - К.: Ніка-Центр, 2004. - 340 с.
4. Коцюба А.І. Вивчення і визначення індивідуально психологічних особливостей делінквентів // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук, праць / За ред.С.Д.Максименка. - К.: Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2004. – С.43-49.
5. Личко А.Е. Подростковая психиатрия. Л.Медицина 1985 С. 12-23.
6. Смолюк І.О. Педагогічні технології: дослідження соціально-особистісного аспекту. — Луцьк: Вежа, 1999. — 213 с.
7. Берон Р, Ричардсон Д. Агрессия: СПб. Питер 2000. С.25
8. Столяренко Л. Д. Основы психологии. – Ростов-на-Дону. «Феникс», 2011. – 381 с.
9. Видолоб Н.О. Сучасна практика формування української ментальності учнів середнього шкільного віку // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук, праць / За ред.С.Д.Максименка. - К.: Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2004.. - Вип. 5. - С. 54-63.

EFFECT OF TEMPERATURE ON THE THERMAL CONDUCTIVITY OF N-METHYLDIETHANOLAMINE

Auesbaev Alisher Usnatdinovich

PhD student

Institute of General and Inorganic Chemistry
of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,
Tashkent

Abstract. In this work considers thermophysical properties, such as the thermal conductivity of an aqueous solution of N-methyldiethanolamine. The concentration of N-methyldiethanolamine in an aqueous solution varied from 30% to 50% wt. Thermal conductivity was investigated at atmospheric pressure, and the temperature range varied from 20 to 150°C with an interval of 10°C. When calculating the thermal conductivity coefficient for pure N-methyldiethanolamine at temperatures of 20÷140°C, a decrease in the thermal conductivity value was determined. And at a temperature of 20÷140°C with 30%, 40% and 50% mass content of N-methyldiethanolamine in the binary mixture, the thermal conductivity increased.

Key words: Thermophysical properties, N-methyldiethanolamine, thermal conductivity, binary mixture.

Introduction

An analysis of foreign and domestic industrial practice accumulated in the field of natural gas purification shows that alkanolamines are most often used for the purification of sulfurous natural gases, mainly alkanolamines - monoethanolamine (MEA), diethanolamine (DEA), triethanolamine (TEA), methyldiethanolamine (MDEA) [1,2]. Amine solutions are most commonly used to remove acid gases such as carbon dioxide (CO₂) and hydrogen sulfide (H₂S) from gas streams in the natural gas, synthetic and petroleum industries. Alkanolamines can be used as an absorbent in acid gas removal processes [3]. Currently, an aqueous solution containing 30-50% methyldiethanolamine (MDEA) is very popular. The presented work shows the results of the thermal conductivity of alkanolamine solutions.

Methods and materials

Determination of the thermal conductivity of binary mixtures of MDEA + H₂O.

The thermal conductivity of liquids is proportional to the isobaric heat capacity (C_p), density (ρ) and viscosity (μ):

$$\lambda_{30} = A \cdot c_p \cdot \sqrt[3]{\frac{\rho}{\mu}} \quad (2)$$

where λ_{30} – is the thermal conductivity coefficient at 30°C, W/(m · K); μ – is the dynamic coefficient of viscosity, Pa · s; ρ – density, kg/m³, A – is the coefficient depending on the degree of association of the liquid. For associated liquids (water) – $A = 3,58 \cdot 10^{-3}$, for non-associated (benzene) – $A = 4,22 \cdot 10^{-8}$ [4,7].

According to the experimental data, we obtained the specific heat capacity at a temperature of T=30°C, $C_p = 2,30$ kJ/(kg°C).

To calculate the coefficient of volume expansion β (1/K) of the objects of study in the range from 20 to 150°C formula (3) was used [5]:

$$\beta = \frac{1}{T_2 - T_1} * \left(\frac{\rho_1}{\rho_2} - 1 \right), \quad (3)$$

where $T_2 - T_1$ – temperature interval, °C; ρ_1 и ρ_2 - respectively, the density of raw materials at temperatures T_1 и T_2 kg/m³.

Table 2

Calculation results volumetric expansion coefficient β ,1/K

№	t-temperature, °C	Volume expansion coefficient β ,1/K or 1/°C
1	20-30	0,000402133
2	30-40	0,000453555
3	40-50	0,00050538
4	50-60	0,000557732
5	60-70	0,000610744
6	70-80	0,00066455
7	80-90	0,000719296
8	90-100	0,000775133
9	100-110	0,000832222
10	110-120	0,000890738
11	120-130	0,000950868
12	130-140	0,001012813
13	140-150	0,000640808

To calculate the value of the coefficient λ (W/(m . K)) in the temperature range from 20 to 150°C, the Filippov equation was used [5].

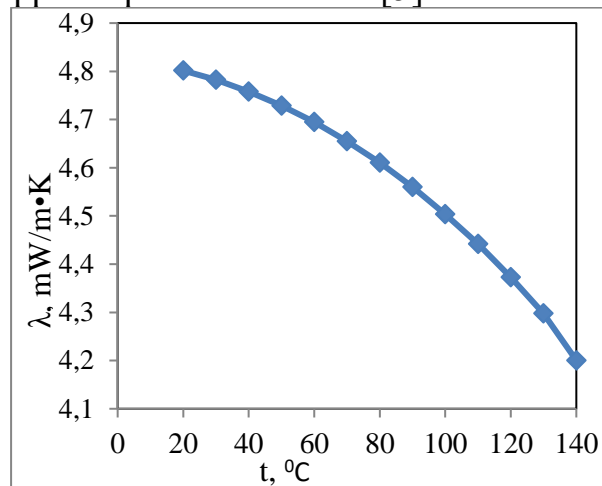
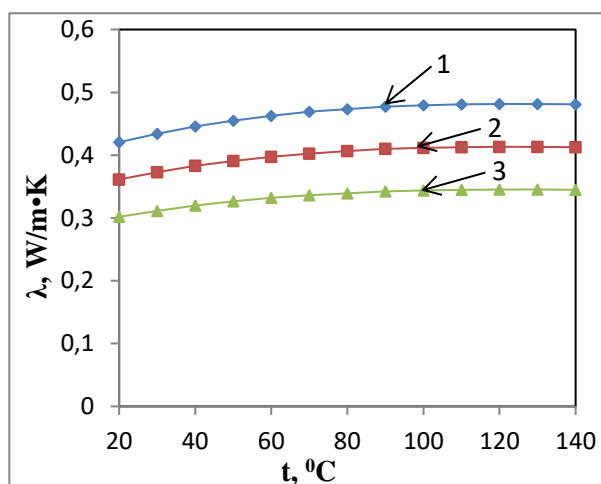

Fig. 1. Temperature dependence of the thermal conductivity of pure MDEA.

To calculate the thermal conductivity of the mixture in different mass ratios, we used the data on the thermal conductivity of water, which are given in the literature [6]. The thermal conductivity coefficient of a liquid mixture is calculated with sufficient accuracy according to the additivity rule.

1-30%MDEA+70%WATER, 2-40% MDEA +60% WATER, 3-50% MDEA +50%
 WATER

Fig. 2. Temperature dependence of the thermal conductivity of MDEA binary mixtures.

From Fig.2. It can be seen that with an increase in temperature, the value of the thermal conductivity coefficient λ of binary mixtures of MDEA(30)+H₂O(70), MDEA(40)+H₂O(60), and MDEA(50)+H₂O(50) increases parabolically. The limit of such an increase λ (W/m·K) of the studied mixtures is, respectively, for MDEA(30)+H₂O(70) from 0.40324 to 0.48076, for MDEA(40)+H₂O(60) from 0.34633 to 0.41268, and for MDEA(50)+H₂O(50) - from 0.28941 to 0.3446.

The results of the calculations show that with increasing temperature, the value of the thermal conductivity of binary mixtures increases, and for pure MDEA, the calculations showed that the values of the thermal conductivity coefficient at temperatures of 20÷140°C decreases from 4.82 to 4.2 (mW/m·K).

The results also showed that at the same temperature, the value of the thermal conductivity coefficient λ of binary mixtures depends on the water content. Mixtures with a high water content have high thermal conductivity values.

References

1. Technological regulations for the processing and purification of natural gas at the ShGCC. //T.: 2001. p.154.
2. S. M. Turabdzhанov, Sh.P. Nurullaev, and Hu Man. Kinetics of natural gas purification processes with composite absorbents. // J iujung Petroleum & Chemical Factory, 2013, No. 4.
3. Veawab, A., Aroonwilas, A., Tontiwachwuthikul, P., 2002. CO₂ absorption performance of aqueous alkanolamines in packed columns. fuel chem. Div. Prep. 47, 49 - 50.
4. 15. Dolmatova M.O. Thermal and mass transfer processes in chemical technology: textbook. allowance / M.O. Dolmatova; [scient. ed. V.A. Nikulin] ; Ministry of Science and Higher. education Ros. Federation, Ural. feder. un-t. - Yekaterinburg: Publishing House Ural. un-ta, 2019. - 96 p.
5. Rabinovich G.G., Ryabykh P.M., Khokhryakov P.A. Calculations of the main processes and apparatuses of oil refining: A Handbook / Ed. E.N. Sudakov. - 3rd ed., revised. and additional - M.: Chemistry, 1979. - 568 p.

6. Volkov A.I., Zharsky I.M. Big chemical reference book / A.I. Volkov, I.M. Zharsky. - Minsk: Modern school, 2005. - 608 p.

7. E.M. Shadrina, G.V. Volkov. Determination of thermophysical properties of gases, liquids and aqueous solutions of substances: method. instructions // Ivan. state chemical-technological un-t. - Ivanovo, 2009. - 80s.

JUSTIFICATION OF TECHNOLOGY AND STUDY OF THE SNACK MARKET OF KAZAKHSTAN

Azimova Sanavar Tuglukovna,
Ph.D., Associate Professor,
Almaty University of Technology

Artobolevskiy Timofey,
1st year master student,
Almaty University of Technology

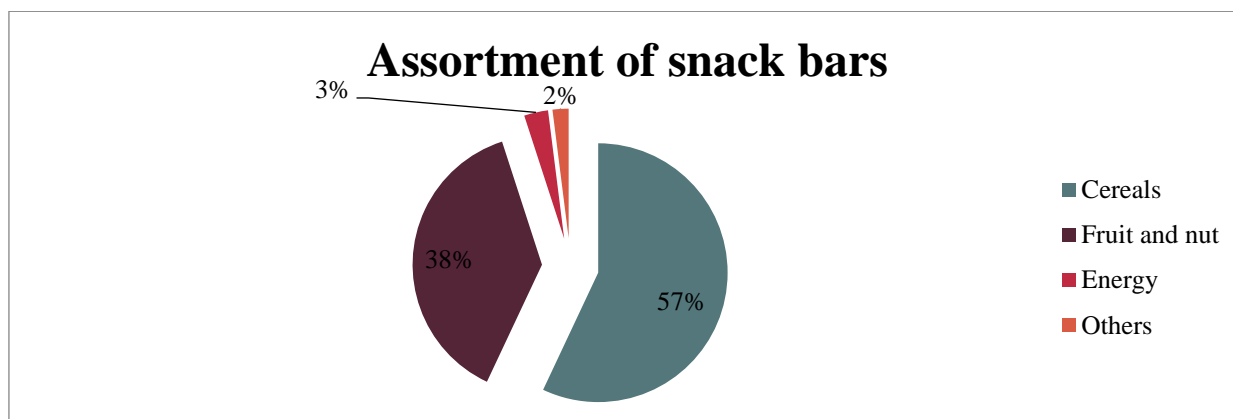
Currently, the problem of healthy and balanced nutrition among the population is very relevant and is one of the priorities. Consumers began to pay more attention to the selection of the quality of purchased products, pay attention to the composition, giving preference to products that, due to the circumstances of modern life, do not require much time to prepare them, correspond to lifestyle, are produced with care for health and the environment, and carry proper benefit[1].

Due to the lack of time, the population increases the demand for products that meet the requirements of fast food. Among consumers, the most popular are mainly dry breakfasts, snacks, bars made from cereal raw materials, dried fruits, fruits, nuts and without the use of additional cooking methods. A feature of this category of goods is their functional properties. Functional products contribute to the preservation and promotion of health, prevent diseases associated with malnutrition and exposure to harmful factors. Assortment of fast food products, with small functional properties. Represented mainly by foreign manufacturers. The range of such products, including domestic production, is insufficient and needs to be expanded taking into account the needs of the market.[2].

The consumer snack market is one of the most promising in the fast food market. This market is represented by products that can be consumed both as a snack and as snacks for various drinks or salad ingredients. Currently, snack bars are gaining more and more popularity in the Kazakhstani market. There are three main types of these products:

- cereal bars (muesli), contain oatmeal, dried fruits and berries, nuts, seeds, sometimes honey;
- fruit and nut bars, which contain dried berries, fruits and nuts and are divided, depending on the main ingredient, into fruit and fruit and nut bars;
- energy bars, which contain maltodextrin, corn syrup, sugars (fructose, glucose, sucrose) and sometimes dried fruits or cereals.

The calorie content of bars can vary depending on the main ingredients and ranges from 150 to 400 kcal per 100 g of product [3]. Analyzing the consumption of this category of products, we can note that the main share falls on supermarkets and health food stores[4]. To date, cereal and fruit and nut bars are considered the most popular products for consumers. The structure of the snack market in the Republic of Kazakhstan is shown in picture 1.

Pic.1 – The structure of the snack market in the Republic of Kazakhstan

It can also be noted that the range of presented products cannot be called “useful” by 70%, which is a direct confirmation of the composition, which includes a large number of components based on sugar, dairy allergenic products, or even worse, synthetic concentrates. For the most part, 80% of products in this category are imported from neighboring countries, which gives us the opportunity to actively introduce and develop the field of functional snacks with a safe and natural composition. It should be noted that economically imported products are also not profitable, undermining not only the health of consumers, but also having a negative financial impact (the consumer does not pay attention to the composition, he thinks that the inscription “gives energy” or “healthy snack” is an argument for choosing this product).

Thus, this analytics and justification of the market of snack bars of the Republic of Kazakhstan allows us to develop and research the technology corresponding to market trends and innovations, which in the future can have a positive economic impact for an enterprise taking into account this description.

References:

1. Gaisina D.A. Analysis of the range of functional food. – E-Scio. 2020. № 2 (41). P.94-100.
2. Ananeva, O. V., Vinnitsa, V. F., & Akishin D. V. (2019). Technology for the production of functional snacks from local fruit and vegetable raw materials. In import-substituting technologies and equipment for deep integrated processing of agricultural raw materials (p. 422-426). Publishing house of TSTU. Business Food Ingredients. (2021), 1 (82), 18-19.
3. Bychkova, E. S., & Rozhdeststvenskaya, L. N. (2013). Assessment of the prospects for the product development strategy based on creating innovation. Technology and mercy of innovative food products, 5 (22), 108-113.
4. Gaisina D.A., Dubinina E.V., Hunafina E.A. Functional Products Market Study / Development of Regions and Enterprises in Globalization: a collection of works. - Ufa: UI (f) REU, 2015.

ЗАСТОСУВАННЯ NONLINEAR SUPPORT VECTOR MACHINES ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛІНІЙНОЇ НЕРОЗДІЛЬНОСТІ ВИБІРКИ

Baliasina Olha,

Student

Institute for Applied System Analysis
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Метод опорних векторів (SVM) – метод машинного навчання з учителем, який застосовується для розв’язання різноманітних задач регресії та класифікації. Ключова ідея методу полягає в побудові гіперплощини, що розділить об’єкти вибірки з різних класів оптимальним чином (з найбільшим відступом від навчальної точки до гіперплощини). Власне ж опорними векторами називаються елементи навчальної вибірки, за зміни яких зміниться положення гіперплощини (Рис. 1).

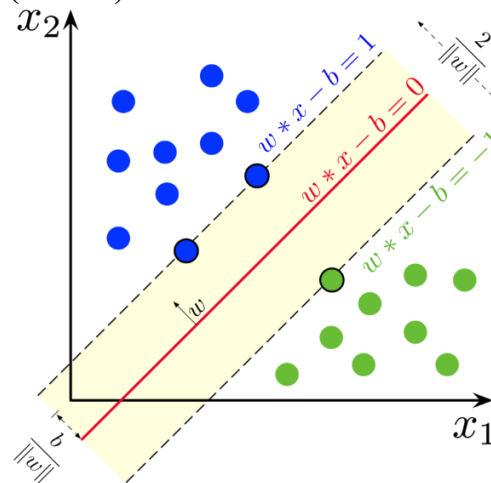

Рис. 1. Метод опорних векторів

За лінійно роздільного випадку завдання зводиться до двоїстої задачі, що розв’язується методом послідовних оптимізацій. Її розв’язком є лінійна функція класифікації виду:

$$f(X) = \text{sign} \left(\sum_{i=1}^N \lambda_i y_i (X_i, X) + b \right),$$

де $b = y_r - \sum_{i=1}^N \lambda_i y_i (X_i, X_r)$ для будь-якого опорного вектора X_r .

Втім, на практиці лінійно роздільні вибірки майже не трапляються, оскільки дані можуть містити викиди та нечіткі межі між класами. Лінійно нероздільний випадок розглядається при постановці задачі м’якого розділення (soft-margin).

Одним із підходів до розв’язання цієї проблеми є нелінійне узагальнення методу опорних векторів, що використовує ядровий трюк (англ. kernel trick).

Припустивши, що існує певний новий простір більшої розмірності (простір ознак), при переході у який лінійно нероздільна вибірка стане лінійно роздільною (лінійно роздільними будуть образи навчальних векторів), підберемо таку функцію переходу $\varphi(X_i)$, щоб це припущення справджувалося. У цьому випадку побудова SVM відбувається як і при м'якому розділенні, але замість векторів описів ознак X_i використовуються $\varphi(X_i)$, відповідно, скалярний добуток (X_1, X_2) у просторі X замінюється скалярним добутком $(\varphi(X_1), \varphi(X_2))$ у просторі Z (Рис. 2).

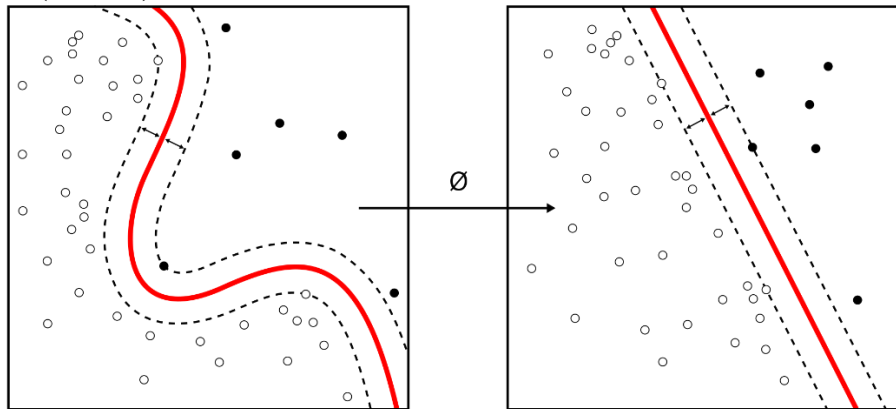

Рис. 2. Ядровий трюк

Маємо: $\frac{1}{2}(W, W) + C \sum_{i=1}^N \xi_i \longrightarrow \min_{\omega, b, \xi}$, де ξ_i – помилка моделі на векторі X_i ,

$y_i((W, \varphi(X_i)) + b) \geq 1 - \xi_i, i = \overline{1, N}; \xi_i \geq 0, i = \overline{1, N}$, $(W, \varphi(X)) = 0$ – рівняння поділяючої гіперплощини у новому просторі, де X – вхідний вектор, $W = \sum_{i=1}^N \lambda_i y_i \varphi(X_i)$, тож $\left(\sum_{i=1}^N \lambda_i y_i \varphi(X_i), \varphi(X) \right) = 0$.

Тут доцільним є поняття ядра – функції $K: X \times X \rightarrow \square$, що є скалярним добутком у деякому просторі: $K(X_1, X_2) = (\varphi(X_1), \varphi(X_2))$ при $\varphi: X \rightarrow Z$ – довільному відображенні простору ознак $X = \square^N$ в евклідовий або гільбертовий простір Z . Вираження алгоритму машинного навчання в термінах скалярного добутку векторів з подальшою заміною скалярного добутку на ядро і є ядровим трюком.

Умови, за яких функція може бути ядром, визначає наслідок з теореми Мерсера: функція $K(X_1, X_2)$ є ядром тоді і тільки тоді, коли вона є симетричною і додатньо визначеною:

- 1) $K(X_1, X_2) = K(X_2, X_1)$
- 2) $\forall g: X \rightarrow \square \iint_{X \times X} K(X_1, X_2) g(X_1) g(X_2) dX_1 dX_2 > 0$

Важливим є також твердження про те, що будь-яка неперервна, симетрична й ненегативно визначена функція: $K: I^d \times I^d \rightarrow \square$ на квадраті d -мірного куба є ядром.

Таким чином, отримуємо еквівалентну двоїсту задачу вигляду:

$$\begin{cases} L(\lambda) = \sum_{i=1}^N \lambda_i - \frac{1}{2} \sum_{i,j=1}^N \lambda_i \lambda_j y_i y_j K(X_i, X_j) \rightarrow \max_{\lambda} \\ \sum_{i=1}^N \lambda_i y_i = 0 \\ 0 \leq \lambda_i \leq C, \forall i \end{cases}$$

Тож $f(x) = \text{sign}\left(\sum_{i=1}^N \lambda_i y_i K(X_i, X) + b\right)$, $b = y_r - \sum_{i=1}^N \lambda_i y_i K(X_i, X_r)$.

Серед властивостей ядра слід зазначити такі:

- сумою ядер є ядро;
- добутком ядер є ядро;
- композицією та відображенням ядер є ядро;
- границею рівномірно збіжної послідовності ядер є ядро.

До найпоширеніших та найуживаніших ядер належать:

- поліноміальне (однорідне): $K(X_i, X_j) = (X_i \cdot X_j)^d$
- поліноміальне (неоднорідне): $K(X_i, X_j) = (X_i \cdot X_j + 1)^d$
- радіально-базисна функція (RBF): $K(X_i, X_j) = \exp(-\gamma \|x_i - x_j\|^2)$, $\gamma > 0$
- сигмоїдне: $K(X_i, X_j) = th(kX_i \cdot X_j + C)$ для деяких $k > 0$, $C < 0$

Наочні відмінності між ними продемонстровано на Рис. 3.

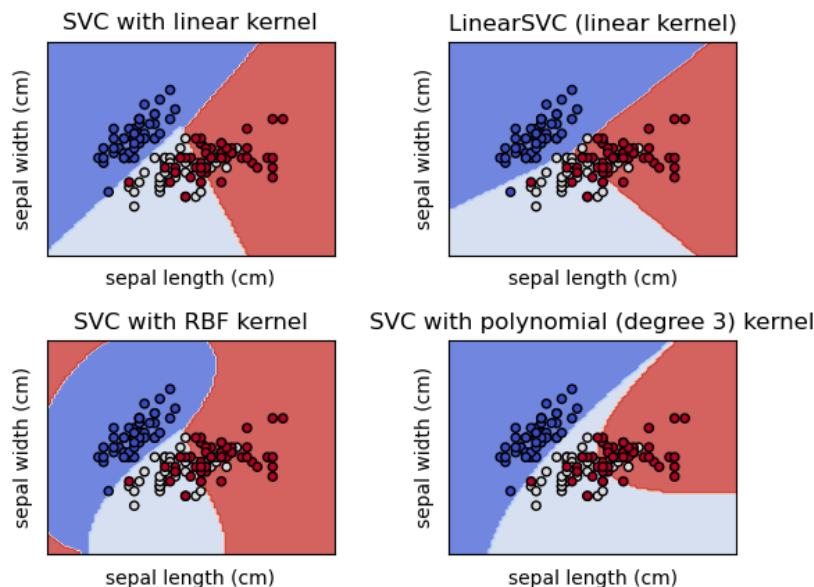

Рис.3. Побудова границь рішень для моделей з різними ядрами

Що ж до практичного використання, то зокрема у бібліотеці scikit-learn – одному з основних інструментів спеціалістів з науки про дані та машинного навчання – щоб застосувати ядрове перетворення при роботі з SVM до даних, які не дозволяють лінійно роздільного випадку, є можливість замінити лінійне ядро

на ядро роздільно-базисної функції (RBF) за допомогою гіперпараметра моделі kernel.

У висновку слід зазначити, що нелінійне узагальнення методу опорних векторів, що базується на перетворенні, названому ядровим трюком, дозволяє ефективно впоратися з реальними проблемами машинного навчання, викликаними лінійною нероздільністю досліджуваних вибірок, що містять викиди та нечіткі межі між класами.

Список літератури:

1. Себастьян Рашка, Вахид Мирджалили. Python и машинное обучение: машинное и глубокое обучение с использованием Python, scikit-learn и TensorFlow 2, 3-е изд.: Пер. с англ. - СПб. : ООО "Диалектика", 2020. - 848 с.
2. Гудфеллоу Я., Бенджио И., Курвилль А.. Глубокое обучение. Пер. с англ. А. А. Слинкина. 2-е изд., испр. М.: ДМК Пресс, 2018, 652 с.
3. Офіційна документація бібліотеки scikit-learn: <https://scikit-learn.org/>

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ПРОЛІЗУ ЕТИЛЕНУ

Boryn Vasyl,
Ph.D., Associate Professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Holovach Ihor,
Ph.D., Associate Professor
Lviv Polytechnic National University

Ikaliuk Andrii,
Student of IFNTUOG, fourth year
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Рівень контролю повинен виконувати наступні завдання: збір даних з фізичної установки та регулювання основних параметрів процесу. Наглядний рівень повинен завершити оптимізацію виробництва етилену. Протягом останніх років хімічна та нафтохімічна галузі стикалися з основними проблемами через глобальну конкуренцію та швидкі зміни економічних умов. Покращена автоматизація, управління процесами та оптимізація в режимі он-лайн зіграли ключову роль у підвищенні продуктивності заводів[1].

Хімічна та нафтохімічна промисловість пережила безпрецедентний розвиток завдяки модернізації обладнання та виробничих ліній, а також за рахунок розширення виробничих потужностей. Нафтохімічна промисловість є важливим постачальником продуктів для населення та промисловості (харчова, фармацевтична, механічна, електронна, текстильна тощо) і залишається пріоритетом для економіки. Етилен, найпростіший з олефінів, використовується як базовий продукт для багатьох синтезів у нафтохімічній промисловості: пластмас, розчинників, косметики, фарб та ін.

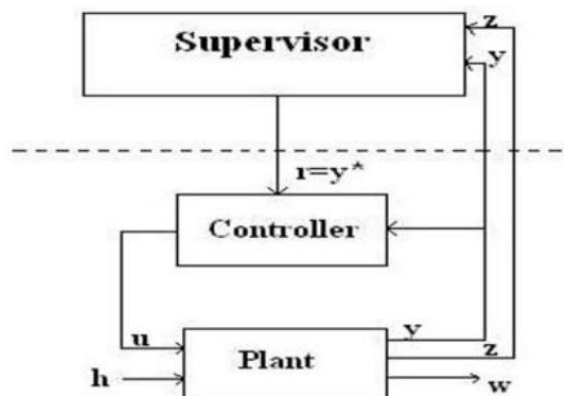
Сьогодні попит на етилен становить понад 125 мільйонів тонн на рік зі швидкістю зростання 3,5% на рік.

Процес виробництва етилену є одним з найважливіших аспектів нафтохімічного комбінату, а реактор крекінгу - серцевиною процесу. Оскільки етилен є однією із сировинних матеріалів у хімічній промисловості, 43 і ситуація на ринку швидко змінюється, важлива оптимальна робота та контроль заводу.

Якщо раніше основною метою рішення управління була стабільність системи, то в останні роки сучасні стратегії управління широкомасштабними процесами зосереджуються на ефективності та продуктивності промислових підприємств.

Вони повинні підвищувати якість продукції, освоювати весь асортимент продукції, покращувати безпеку технологічних процесів та доступність установок, ефективно використовувати ресурси, а також знижувати викиди.

Метод практичної реалізації он-лайн схеми оптимізації та управління промисловим процесом розглядає загальну конструкцію як двошарову ієрархічну систему, як показано на рисунку 1.

Рисунк 1. Архітектура наглядового управління.

За нормальної технологічної еволюції установка Р функціонує в номінальному режимі. Це забезпечують системи управління з нижчого рівня, які розглядаються як рівень виконання. Керівник повинен розробити ефективне рішення щодо управління, щоб процес мав оптимальний режим роботи, нав'язуючи та дотримуючись критерію якості[1].

Іншими словами, на цьому рівні визначається оптимальна стратегія управління на основі інформації в режимі реального часу для досягнення мети управління шляхом регулювання екріваними змінними або заданих точок на рівні виконання.

Рівень прийняття рішень має повільну динаміку, оскільки зміни в глобальній еволюції процесу залежать від тимчасових змін збурення v .

На відміну від цього, динаміка рівня виконання є швидшою через тимчасовий режим роботи систем управління. На першому етапі модель процесу повинна оцінюватися процедурою ідентифікації. Загалом, ця модель є багатоваріантною та нелінійною.

На другому етапі метою є визначення та вирішення проблеми оптимізації. Модель процесу була використана для побудови критерію якості $J(y)$. Рішення задачі:

$$\max J(y), y \in D \tag{1}$$

(де D - допустима область зміни параметрів), являє собою оптимальне рішення.

$$r^* = y^* = \underset{y \in D}{\operatorname{argmax}} J(y) \tag{2}$$

Основна частина світового щорічного комерційного виробництва олефінів базується на термічному крекінгу нафтових вуглеводнів з парою; процес зазвичай називають піролізом або «паровим крекінгом». Цей процес не вважається старою технологією. Однак паровий крекінг не є простим, як здається, і включає складні процеси, такі як реакції тепла, системи переносу маси та тепла, регулювання екстремальних температур і тиску та інші роботи агрегату.

Оптимальний потік процесу щодо вихідної сировини є частиною суперечок між різними дизайнерами та консультантами з технологій. Технологія постійно

змінюється, і за останні кілька десятиліть також розвивалися процеси установки парового крекінгу.

При паровому крекінгу газоподібні або рідкі вуглеводневі сировини, такі як нафта, зріджений газ або етан, розбавляються паром і короткочасно нагріваються в реакторі без присутності кисню. Як правило, температура реакції дуже висока, близько 850 °С, при низькому тиску (4 бари), але реакція може проходити дуже короткочасно.

У сучасних крекінгових печах час перебування навіть скорочується до мілісекунд, що призводить до швидкості руху газу швидше, ніж швидкість звуку, для поліпшення виходу. Після досягнення температури розтріскування газ швидко гасять, щоб зупинити реакцію в теплообміннику лінії передачі.

Як правило, піч для парового крекінгу використовує в якості джерела тепла променеве тепло, яке подається пальниками, такими як звичайні газові або масляні пальники. Пальники часто розміщують на підлозі та / або стінках печі, і вони визначають зону високої температури в печі, яку також називають зоною "випромінювання" печі.

Безпосередньо над згаданою зоною є зона конвекції, через яку гарячі гази, що згоряють, виходять із зони випромінювання, зона конвекції зазвичай використовується для попереднього нагрівання суміші вуглеводнів, які піддаються крекінгу, також відома як "вихідна сировина".

Таким чином, суміш зазвичай попередньо нагрівають до приблизно 500°C в зоні конвекції печі, після чого вона потрапляє в зону випромінювання печі, де вона досягає температури реакції, зокрема температури в діапазоні від 700°C до 900°C. Потім суміш охолоджують і стискають для відновлення певної кількості тепла та очищення відходів.

Після цього дотримуються складної послідовності методів розділення та різних хімічних обробок. Щоб забезпечити правильні умови для розвитку реакції піролізу, важливо пропорційно розподілити реагенти у співвідношенні 3:1 (1500 м³ / год палива та 500 м³ / год пари).

Рівень управління представляє базовий рівень в будь-якій ієрархічній системі управління і включає в себе обладнання, що використовуються для реалізації алгоритмів управління, а також пристрої, що підключають їх до фізичної установки, а саме датчики та виконавчі механізми.

Рівень контролю повинен виконувати два важливі завдання: отримання даних з фізичної установки та регулювання основних параметрів процесу. Фізичні дані, отримані з установки, обробляються і використовуються на цьому рівні для ідентифікації математичних моделей, на основі яких обчислюються команди, пов'язані з різними системами регулювання.

Нарешті, алгоритми управління можуть бути вдосконалені для того, щоб зберегти ефективність, отриману в змодельованому середовищі для системи із замкнутим циклом, з ідентифікованою моделлю процесу та алгоритмом управління, обчисленим на основі цієї моделі, коли справа доходить до її реалізації на фізичній платформі.

Це означає, що потрібно знайти рішення для того, щоб компенсувати невизначеності, що виникають на етапі моделювання процесу, і забезпечити стабільність реальної системи, а також збереження характеристик номінальної системи для фізичної установки.

Одним з таких рішень є обчислення надійних алгоритмів управління, як показано далі.

Стандартне рішення для автоматичного управління повинно мати можливість розглянути два основні аспекти, що стосуються належної роботи процесу. З одного боку, алгоритм повинен пропонувати можливість підтримувати належну пропорцію між кількістю реагентів, що подаються в установку, а, з іншого боку, він повинен забезпечувати засоби для підтримки температури та умов тиску в межах, встановлених характер хімічних реакцій, які повинні відбуватися всередині реактора[2].

Тому було обрано рішення для автоматизації з чотирма контурами управління, як показано на рисунку 2.

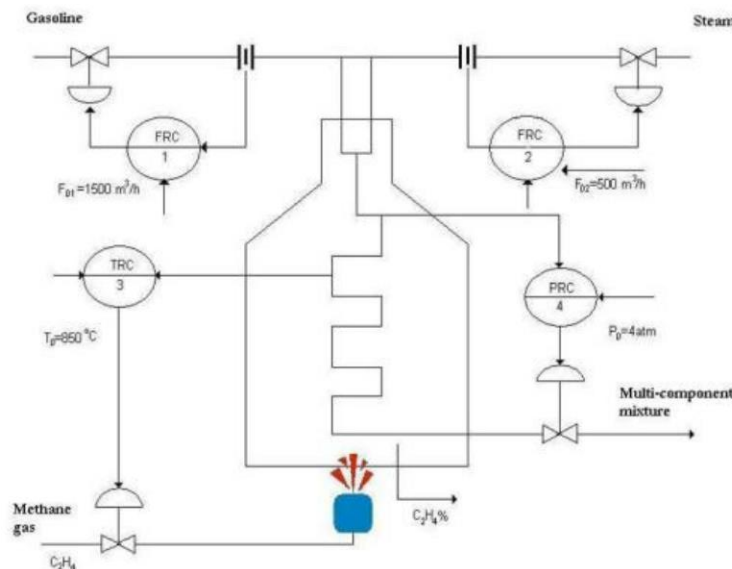

Рисунок 2. Чоритиконтурне управління етиленовим піролізним реактором

Перші дві петлі управління забезпечують контроль над потоком бензину та пари до етиленового реактора. Окрім бензину та пари, ще одним контрольованим технологічним параметром є тиск усередині реактора.

Дуже важливо, щоб значення тиску зберігалось в межах допустимого робочого діапазону, щоб процес функціонував належним чином, а стінки реактора не піддавалися ризику погіршення. У цьому випадку тиск усередині реактора тиск повинен бути не менше 3,3 барр і не більше 4,5 барр.

Температура в середній ділянці реактора регулюється контролем кількості СН₄, що використовується в процесі згоряння і нагріває установку. Рішення для автоматизації повинно мати можливість підтримувати значення температури в межах 820°C і 860°C.

Перш за все, ми аналітично визначили математичні моделі двох процесів на основі серії технологічних даних, наданих власниками заводу. Ці математичні моделі для процесу потоку бензину:

$$H_{F_1}(s) = \frac{0.24}{(8s+1)(0.67s+1)} \approx \frac{0.24}{8s+1} \quad (3)$$

та для процесу парового потоку:

$$H_{F_2}(s) = \frac{0.21}{(4s+1)(0.2s+1)} \approx \frac{0.21}{4s+1} \quad (4)$$

Далі ми перейшли до проектування контролерів для двох призначених систем з використанням алгоритму ПІД управління.

Ми використовували Poles Placement Method, щоб визначити параметри контролера, які забезпечували б бажані характеристики відстеження та регулювання для систем із замкнутим циклом.

Два розроблені нами контролери можна описати за допомогою таких пов'язаних передавальних функцій:

$$H_{R_1}(s) = 11.11 \left(1 + \frac{1}{8s} \right) \quad (5)$$

$$H_{R_2}(s) = 6.34 \left(1 + \frac{1}{4s} \right)$$

Для того, щоб перевірити ефективність, захищену цими алгоритмами управління, ми використали середовище моделювання, яке називається Matlab Simulink. Результати моделювання для ситуації, коли амплітуда опорного сигналу для контура регулювання пари становить третину амплітуди еталонного сигналу для контуру управління бензином, показана на рисунку 3.

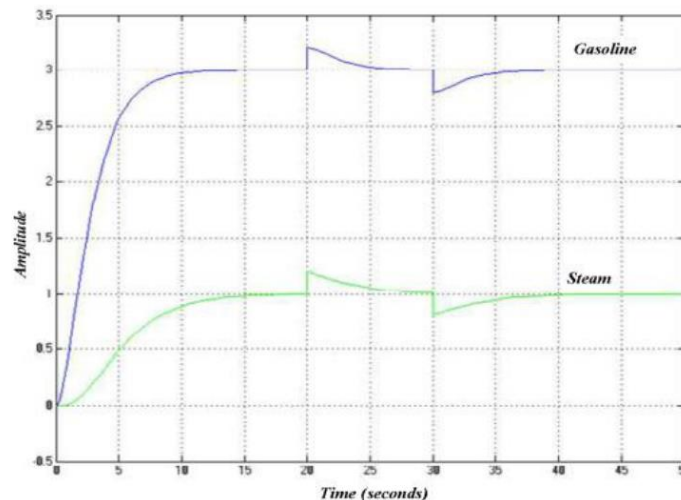

Рисунок 3. Етапна реакція систем управління потоком бензину та пари

Виконання відстеження досягнуто, і контролер забезпечує відхилення сигналів збурень ступінчастого типу, що подаються на вихід системи.

Однак для того, щоб мати можливість реалізувати ці алгоритми управління на пристрої фізичної обробки, нам потрібно отримати їх відповідне числове подання. Використовуючи метод наближення Ейлера $\frac{1}{s} \approx \frac{h}{z-1}$ для періоду дискретизації $h=0.1$ секунди ми маємо наступні дискретні подання двох алгоритмів управління, готових до реалізації:

$$H_{R_1}(z^{-1}) = \frac{11.24 - 11.11z^{-1}}{1 - z^{-1}} \quad (6)$$

$$H_{R_2}(z^{-1}) = \frac{7.92 - 6.34z^{-1}}{1 - z^{-1}}$$

Для тиску та систем регулювання температури ми безпосередньо розробили чисельні варіанти відповідних контролерів виконуючи кроки, коротко описані нижче.

Перш за все, моделі процесів були отримані за допомогою експериментального методу ідентифікації з використанням даних, отриманих з фізичної установки.

Найпоширенішим методом параметричної адаптації є метод найменших квадратів у його рекурсивній формі. Після ідентифікації моделі повинні бути перевірені з використанням різних наборів даних. Для перевірки моделі ми використовували тест на білизну залишків, який стверджує, що різниця між результатом фізичного процесу після подання на збурення та виходом моделі повинна оцінювати білий шум.

Для системи контролю температури ми ідентифікували та перевірили модель

$$H_{P_3}(z^{-1}) = \frac{0.04711z^{-1}}{1 - 1.61402z^{-1} + 0.65344z^{-2}} \quad (7)$$

з використанням періоду вибірки 5 секунд. Динаміка процесу повільна, тому ми можемо дозволити собі розглянути більший період відбору проб.

У випадку з системою регулювання тиску модель, яка була ідентифікована та перевірена протягом періоду відбору проб протягом 2 секунд, є такою:

$$H_{P_4}(z^{-1}) = \frac{0.00597z^{-1}}{1 - 1.68364z^{-1} + 0.70730z^{-2}} \quad (8)$$

Розробено два контролери, які забезпечують низку бажаних характеристик відстеження та регулювання за допомогою алгоритму управління RST, структура якого показана на рисунку 4.

Алгоритм управління RST обраний, оскільки він має два ступені свободи, більшу гнучкість та одноманітність для проектування та реалізації команди в управлінні числовими системами.

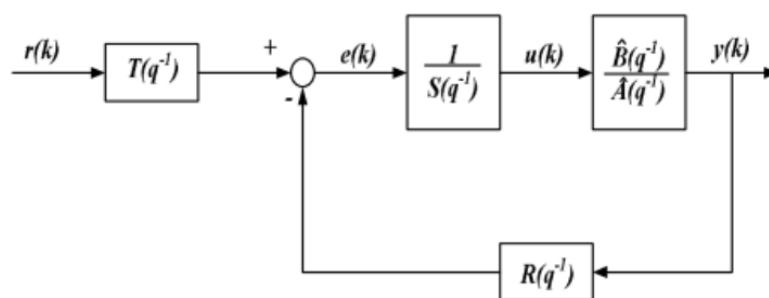

Рисунок 4. Стандартна структура контролера RST

Причинами вибору алгоритму управління RST порівняно з класичним алгоритмом управління ПІД було те, що перший дозволяє накладати різні характеристики відстеження та регулювання, а також той факт, що він може призвести до надійного алгоритму управління, який є важливим з огляду на робочий контекст.

Три контрольні поліноми R, S і T були обчислені за допомогою методу Poles Placement Method. Незважаючи на те, що отримані дві номінальні системи

управління забезпечували бажані характеристики відстеження та регулювання, це траплялося тільки для збурень з амплітудами максимум 3% амплітуди опорного сигналу.

Тому нам довелося переробити алгоритми управління таким чином, щоб системи із замкнутим циклом були надійними до більш широкого кола можливих порушень.

Список літератури

1. Борин В.С. Оптимізація процесу піролізу етилену//Ікалюк А.А. «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, ТЕХНІЦІ ТА ПРОМИСЛОВОСТІ». Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 13 жовтня 2022 року.- ІФНТУНГ, м. Івано-Франківськ. –С. 64-65
2. Борин В.С. Автоматизоване управління етиленовим піролізним реактором //Ікалюк А.А. «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, ТЕХНІЦІ ТА ПРОМИСЛОВОСТІ». Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 13 жовтня 2022 року.- ІФНТУНГ, м. Івано-Франківськ. –С. 73-74

CREATION OF A WEB APPLICATION FOR FORMING THE SCENE OF A HYDROACOUSTIC EXPERIMENT USING ARCGIS SERVER

Botuzov Viktor

master student

National Technical University of Ukraine Igor Sikorsky KPI

Hydroacoustics is a branch of acoustics that studies the emission, reception and propagation of sound waves in a real water environment (in oceans, seas, lakes, etc.) [1]. Sound is the only type of radiation that can be transmitted over any distance in water. Because of this, sound is the only channel for transmitting and receiving information from various objects.

At the heart of hydroacoustics are algorithms for recognizing the distance between objects in marine environments. The study of hydroacoustics began during the Second World War, when it was necessary to recognize enemy ships and submarines and know the distance to them. As a result, the identified features of sound propagation in water were investigated [2].

The main feature of underwater sounds is their low attenuation, as a result of which underwater sounds can spread to much greater distances than, for example, in air. In addition to attenuation caused by the properties of the water itself, the range of sound propagation under water is affected by sound refraction, its scattering and absorption by various inhomogeneity's of the medium, caused by differences in temperature, salinity, or water density.

Hydroacoustics is now actively used for setting up underwater location and communication, since systems with transmission of electromagnetic waves work only for a short distance, hydroacoustics is the only valid method of underwater interception.

Examples of using hydroacoustics:

- Underwater navigation;
- Sea and ocean research and experiments;
- Research of the seabed;
- Execution of military tasks.

Hydroacoustic technologies are commonly used to monitor underwater physical and biological characteristics. The principles of hydroacoustics are the main part of the development of hydroacoustic tools, which are used to search, recognize and classify objects in a certain water area.

This science allows, with the help of experimental studies and sound analysis algorithms, to recognize and classify objects in water areas, to recognize the distance at which objects are located, and to analyze the seabed of water areas. Usually, these studies are carried out on the basis of natural experiments, which are carried out in different water areas with different objects. Modeling of such experiments is an integral part for companies engaged in research in various fields and in marine in particular. Such experiments gave accurate results, but they took a lot of effort and time, and also

spent a lot of money. Live experiments were replaced by desktop applications for creating and conducting hydroacoustic experiments.

To date, there are applications that are used to create scenes of hydroacoustic experiments. These are convenient programs that allow you to create data for experiments in the development mode, process them and use them for personal use. But experiments are conducted on the basis of such applications in the future. All these applications work with local data that is stored in the program itself, and this is the main drawback that does not allow working with data in real time. Also, a significant disadvantage is the memory that deals with such applications, since all data is stored directly in the program on the computer. Therefore, it is necessary to have such an application, in which the data will be located on the server and will be available online and will be constantly updated, and all the changes made by the user will be stored outside the server, accessible to other users.

To develop this kind of project, it is necessary to use cartographic applications. The most famous application is ArcGIS. ArcGIS is a set of software products of the American company ESRI[3]. These applications allow you to organize, manage, create, distribute geographic information. With the help of this platform, users can create and upload data that will be publicly available to users around the world. The system is available at any point where it is possible to use web browsers, mobile devices in the form of smartphones, as well as desktop computers.

ArcGIS Server is the server software component in ArcGIS Enterprise that makes your geographic information available to other users in your organization and, optionally, to anyone on the Internet[4]. This is achieved through the use of GIS services, which allow the server to receive and process requests for information sent by other devices. The data is not stored on the server and users can view the projects of other users or download their own. Therefore, the program must take data from online servers and all changes that will be made will be transferred back to the server, and not remain in memory as in desktop applications. The data will be stored on the server, so the program will take up little space on the computer. The user will be able to add, delete and change data. This will make the data constantly updated, the user will be able to look at the changes created by other users and add their own.

References:

1. Romanskaya I.A. Fundamentals of hydroacoustics. - Moscow: «Shipbuilding», 1979. - 105 p..
2. Shuleikin V.V. Physics of the sea. - Moscow: «Science», 1968. - 1090 p.
3. ArcGIS 9 ArcMap User Guide / [R. Pfaf, B. Bus, D. Shaner et al.]. - New York, 2002. - 558 p.
4. <https://enterprise.arcgis.com/ru/server/latest/get-started/windows/what-is-arcgis-for-server-.htm>

THE PROBLEM OF RESISTANCE OF INK LAYERS ON POLYMER MATERIALS

Chepurna Kateryna

Ph.D., Associate professor

Educational and Scientific Institute for Publishing and Printing,
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Ikonenko Denis

master student

Educational and Scientific Institute for Publishing and Printing,
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Polymer materials are widely used for the manufacture of souvenir and packaging products. Due to the characteristic resistant properties, such as resistance to the action of moisture, oxygen, mechanical deformation by bending or friction, polymers perform a protective function of the product during packaging. On the other hand, polymeric materials have different optical characteristics, which ensures the attractiveness and functionality of products. First of all, transparent plastics are talked about, which are widely used as packaging for perfumery and cosmetic products. It is the transparency of the materials that allows the consumer to get both a visual representation of the packaged product and the necessary information regarding its description, which can be applied in different ways. Most often, in the production of industrial circulations, offset printing based on UV inks or foil inks is used to equip sheet polymer materials.

In the case of small circulations, screen printing or jet UV printing is used to apply information on the surface of polymeric materials, which allow to obtain the characteristic tactile properties of applied coatings in contrast to the offset method. In addition, when equipping souvenir products, which have limitations in size and shape, a pad printing method is used. Applying an image to transparent or mass-dyed thick sheet polymer materials (plastics) or products involves certain features in the application of ink layers. As a rule, it is necessary to apply a white substrate to ensure the necessary color indicators, or to print with a multiple ink layers, to obtain the necessary saturation and avoid the transparency of the substrate color [1–2].

If thin polymeric materials are considered such as polyethylene (PE), polypropylene (PP), polyvinyl chloride (PVC) and other polymeric materials in rolls, then such materials are printed by flexographic or gravure printing methods.

The problem of the resistance of ink layers is relevant in any printing method, because the printed prints are subjected to further processing, by cutting, cutting, bending, running, laminating, paraffining, heat welding to obtain the finished package as a final result. Accordingly, ink layers must be resistant to the specified physical and mechanical actions.

The resistance of the ink layer on prints depends on the coefficient of surface tension of the substrate and the adhesive properties of the ink to the non-stick surface. General recommendations have been developed regarding the need to activate inert

surfaces by corona discharge, gas flame, chemical treatment, by applying a primer to the surface of the material, that is, a primer layer to ensure sufficiently high adhesive and mechanical properties of the impression [3]. Due to the fact that there is a fairly wide range of polymer printed materials on the market, recommendations for applying ink layers are formulated for each individual case.

During the production of the packaging, the resistance of the ink layers on the prints is constantly monitored. A list of quick tests and testing methods for production control purposes in packaging printing has been developed by Siegwirk Groupe International. According recommended testing methods the quality indicators of prints are quickly determined and controlled at each stage of production. As a rule, in laboratories of technical control, input control of consumables is carried out. For printed materials, the existing level of surface activation is determined, for inks, the wettability indicator. Test printing is also carried out in order to determine the resistance of ink layers to physical and mechanical actions. The inspection is carried out according to the following parameters: scratch resistance (dry/wet), wrinkling resistance (dry/wet), scuff resistance (dry/wet/with grease), heat seal resistance, light resistance, residual odor and aftertaste, bond strength (adhesive lamination or extrusion), resistance to water and to diverse filling goods, sealability, resistance to chemical and mechanical actions [4].

Manufacturers of printing packaging for checking the adhesion of the ink layer on thin elastic rolled polymer materials, adhesion test using sticky tape is used commonly; and also methods of resistance to wrinkling, scratching, scuffing are used. Based on the results of such studies, decisions are made to adjust the composition of the ink, for example, by adding additives, such as wax paste, paraffins, to increase resistance to abrasion, creasing, scratching, or surface-active substances to increase the wettability of the printed substrate with ink.

In the case of testing ink layers that are applied to thick polymer materials, the grid incision method as outlined in ASTM D3359 is used [5], determination of abrasion resistance is carried out on devices such as «Gavarti Comprehensive Abrasion Test», «Sutherland Rub Test», «Taber Abraser», also determination of bending resistance is carried out. In the case of unsatisfactory adhesion of the ink layers, it is important to clearly determine where exactly the peeling occurs, for example, directly from the substrate, from the ground materials, directly between the ink layers. This will make it possible to introduce the necessary additives into ink materials or to carry out the necessary treatment of the surface of the substrate to achieve optimal adhesive properties of the surface.

References:

1. Чепурна К. О. Вплив способів нанесення фарби на колірний тон відбитків, отриманих на тонованих пластиках при виготовленні пакувань / К. О. Чепурна, М. О. Карась // XVIII Науково-практична конференція молодих вчених «Новітні технології пакування». 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/29375/1/packing.pdf>.

2. Cherpurna K. Technological features for reproduction of pantone inks / K. Cherpurna, O. Khmiliarchuk, D. Ikonenko // The 10 th International Scientific and Practical Conference «International forum: problems and scientific solutions», 26–28.06.2022. Melbourne, Australia. 2022. No. 114. pp. 350–352. – 2022. [Электронный ресурс]. Режим доступа до ресурсу: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/49268/1/P.350%E2%80%93352.pdf>.

3. Cem Aydemir. Surface analysis of polymer films for wettability and ink adhesion /Cem Aydemir, Bilge Nazli Altay, Merve Akyol // Color research and application. 2021. Vol. 46, issue 2. pp. 489–499. – 2021. [Электронный ресурс]. Режим доступа до ресурсу: <https://doi.org/10.1002/col.22579>.

4. FIRST (Flexographic Image Reproduction Specification & Tolerances) – Воспроизведение изображения флексографским способом: допуски и спецификации / Пер. с англ. – Киев: Украинская Флексографская Ассоциация, 2002. – 172 с.

5. ASTM D3359-17. Standard test methods for rating adhesion by tape test. [Электронный ресурс]. Режим доступа до ресурсу: <https://www.pcbase.cn/wp-content/uploads/2020/04/ASTM-D3359-2017.pdf>.

FRISBEE FLIGHT SIMULATION FOR AIRBOUNCE BACKHAND THROW

Dankova Yelizaveta,

Dankova Yelizaveta Bachelor degree student
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Myroshnykova Iryna,

Senior lecturer
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Physics of Frisbee were discussed in previous works in context of simulation, prediction of its flight trajectory [1] and throw biomechanics [2,3]. Some throwing techniques were not precisely investigated due to their complexity of using during Ultimate Frisbee gameplay. One of those technique is airbounce backhand throw [4].

Aim of the study is Frisbee flight simulation with parameters, that correspond to the airbounce backhand throw conditions.

Trajectory is calculated using 2d model by Morrison [1]. Frisbee is a round wing (flying saucer). Lift force L and drag force D therefore [5]:

$$L = \frac{1}{2} C_l A \rho V^2,$$

$$D = \frac{1}{2} C_D A \rho V^2,$$

where A – area of Frisbee, ρ – air density, V – air flow velocity, C_l , C_D – lift and drag coefficients.

Euler method with discrete time steps Δt was used to calculate horizontal and vertical components of velocity (v_x , v_y) and position (x , y):

$$x_{i+1} = x_i + v_{x i} \Delta t,$$

$$y_{i+1} = y_i + v_{y i} \Delta t.$$

Velocity components are calculated as:

$$v_{x i+1} = v_{x i} + k C_D \Delta t,$$

$$v_{y i+1} = v_{y i} + (g + k C_L) \Delta t,$$

where $k = \frac{1}{2m} \rho A$, g – acceleration of gravity, and empirical values of the coefficients C_l , C_D are functions dependent on the angle of attack α :

$$C_l = 0.15 + 1.4 \alpha,$$

$$C_D = 0.08 + 2.72 \alpha^2.$$

Throwing technique were recreated according to the explanation on the video [4,6]. Recorded Frisbee flight were traced using VSDC Video Editor. Initial velocity components were calculated from tracing results. Comparison of simulation for the velocity and corresponding tracing results is presented in Fig.1.

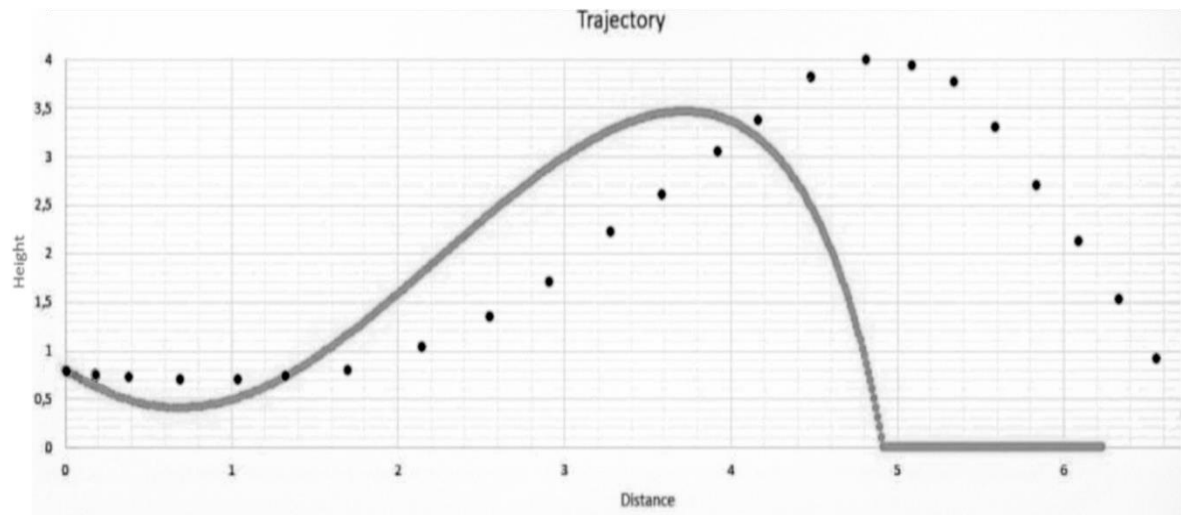

Figure 1. Tracing measurements (black) and simulation results (grey) for throwing Frisbee with airbounce backhand: height (m) versus distance (m).

Horizontal velocity component of Frisbee cause lift force much bigger than gravity force at the first part of trajectory and airbounce appears. Airbounce is determined by throwing technique, where Frisbee gets positive vertical velocity component V_{0y} ($V_{0y} < 10 \frac{m}{c^2}$) and positive angle attack α ($\alpha < 15^\circ$) at the initial trajectory point.

References:

1. Morrison, V. (2005). The Physics of Frisbees.
2. Lorenz, Ralph & Anderson, John. (2007). Spinning Flight: Dynamics of Frisbees, Boomerangs, Samaras, and Skipping Stones. *Physics Today*. 60. 61. 10.1063/1.2825076.
3. Baumback, Kathleen. (2010). The Aerodynamics of Frisbee Flight. *Undergraduate Journal of Mathematical Modeling : One + Two*. 3. 10.5038/2326-3652.3.1.31.
4. Smith, B. (2011, August 3). How to Throw Airbounce Backhand | Brodie Smith [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=yXmcIzrZlu8>
5. Hummel, S. A. (2003) Frisbee Flight Simulation and Throw Biomechanics. Rolla: University of Missouri.
6. McDonnell, R. (2017, May 23). How to Airbounce in Ultimate Frisbee [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=5GNUTfCRLII>

JUSTIFICATION OF THE ADOPTED METHODOLOGY FOR FORECASTING TECHNOLOGICAL INDICATORS OF DEVELOPMENT FOR GAS CONDENSATE FIELDS

Deryaev Annaguly Rejepovich

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher,
Scientific Research Institute of Natural Gas of the State Concern „Turkmengas”,
Ashgabat, Turkmenistan

The determination of well operation parameters and the forecast of development indicators was carried out on the basis of reserves of gas condensate horizons and areas for which the presence of oil rims was not detected.

It should be noted that there are a number of uncertainties in the estimation of individual parameters for the field that can affect the accuracy of the final calculation results. The main ones are:

- the degree of activity of the legal area of deposits and the prediction of its impact on the dynamics of drainage regimes in the future;
- insufficient number of measurements of reservoir pressure, the impossibility of establishing a pattern of its change over time for most horizons;
- insufficient number of definitions of filtration parameters "A" and "B" to average them across individual development objects;
- a small number of experimental determinations of the condensate recovery coefficient.

To maximize the use of available data on reservoir pressure measurements and to approximate the results of the forecast of reservoir pressure dynamics to real conditions, the following methodological technique was used.

$$\bar{P}_{res.} = f(\bar{Q}_g.) \quad (1)$$

$\bar{P}_{res.}$ - the ratio of the current value of reservoir pressure to its initial value;

$(\bar{Q}_g.)$ - the ratio of accumulated gas extraction to its initial recoverable reserves.

Based on the analysis of field data using available practical data on reservoir pressure measurements for horizons, graphs of changes in reservoir pressure from accumulated gas extraction are constructed in dimensionless form.

When determining the initial recoverable gas reserves, the expected final gas recovery coefficient equal to 0.85 was adopted.

According to the experience of developing gas condensate deposits in Western Turkmenistan, it is known that during their operation, along with the gas regime, the pressure of marginal and plantar waters appears, and its share increases over time [1].

In the calculations, the isotherms of differential condensate in reservoir conditions given in [2, 3] were used. These data are preprocessed with polynomials for the convenience of performing calculations on a computer.

The calculation sequence is as follows.

1. For the lower reservoir, the annual and accumulated gas production, as well as the average flow rate of gas wells (q_1) for the future for the option of developing it by an independent grid of wells, are preliminarily calculated.

With known accumulated selections (Q_1), the dynamics of reservoir pressure along the lower formation is determined by the formula:

$$P_{res.init.1} = P_{res.init.} f(\bar{Q}_{g,1}) \quad (2)$$

2. Using the filtration coefficients "A₁" and "B₁", with a known gas flow rate q_1 and the value of reservoir pressure P_1 , the bottom-hole pressure P_{b1} is determined.

$$P_{b1} = \sqrt{P_1^2 - (A_1 q_1 + B_1 q_1^2)} \quad (3)$$

3. To lift the liquid to the surface, the wellhead pressure is determined by the following formula:

$$P_2 = e^{-after} \sqrt{P_1^2 - 1.377\lambda_l \frac{Z_{av.1}^2 T_{av.1}^2}{\rho_l d^{5_{int.1}}} Q_{mix,1}^2 (e^{2after} - 1)} \quad (4)$$

$$S_0 = 0.03415 \frac{\bar{\rho} \rho L}{Z_{av} T_{av}} : \rho = \varphi + (1 - \varphi) \frac{\rho_{liq.}}{\rho_{g.op.}} ;$$

$$\rho_{g.op.} = \frac{\rho_g P_{av.} T_{st.}}{P_{at} T_{av.}} : \varphi \leq \beta = \frac{Q_{liq.}}{(Q_{g.op.} Q_{liq.})} ;$$

$$Q_{g.op.} = \frac{Q_g P_{at.} T_{av.}}{P_{av.} T_{st.}} : Q_{mix.} = \frac{G_g + G_{liq.}}{(\rho_g)} ; \quad (5)$$

$$G_g = Q_g \rho_g ; \bar{\rho} = \frac{\rho_g}{\rho_{air}} ; T_{st} = 293^0 K$$

$$\theta = 1,377\lambda \frac{(Z_{av}^2 T_{av.}^2)}{d^5} (e^{2S} - 1)$$

$\rho_g, \rho_{air}, \rho_{liq}$ - density of gas, air and liquid, kg/m³;

$\rho_{g.op.}, Q_{g.op.}$ - respectively, the density and flow rate of gas in the wellbore under operating conditions, kg/m³ and thousand m³ day;

G_{liq}, G_g - mass flow of liquid and gas, t/day;

Q_{mix}, Q_{liq}, Q_g - volume flow rate of the gas-liquid mixture, liquid and gas, respectively, at P_{at} and T_{st} , thousand m³/day.

The true volumetric gas content should be determined experimentally as the ratio of the true volume of gas V_t in the well to the volume of the hole $\varphi = \frac{4V_g}{\pi D^2 L}$, However,

due to the great difficulties of such measurements, it can be estimated by the consumable gas content β according to the above formula (5).

Since it is always $\varphi < \beta$, using β instead of φ leads to an underestimation of the downhole pressure as much as the difference between the amount of liquid in the well

and the outflow of gas is greater. The coefficient of hydraulic resistance λ must be determined based on the results of well studies in various modes. Due to the absence of such studies, its value is assumed according to [4, 5], for the pipe $\lambda_t = 0.025$ and for the packer $\lambda_p = 0.0815$.

All values (Z_{av} , $\rho_{g.op}$, $Q_{g.op}$, β , etc.) depending on the P_{av} are calculated by the method of successive approximations.

When predicting the gas factor, oil and gas resources of the productive deposits of the field, characterized by very complex drainage regimes, serious problems are created. In addition, during the development of the field, there is a continuous change in specific types of energy that displace oil from the bottom of producing wells, which significantly affects the dynamics of the gas factor. At the same time, the dynamics of the gas factor was determined taking into account the experience of the development of the NK (lower red color) horizons of other fields.

Based on the analysis of field data using available practical data on reservoir pressure measurements for horizons, graphs of changes in reservoir pressure from accumulated gas extraction were constructed in dimensionless form (Fig. 1 and 2).

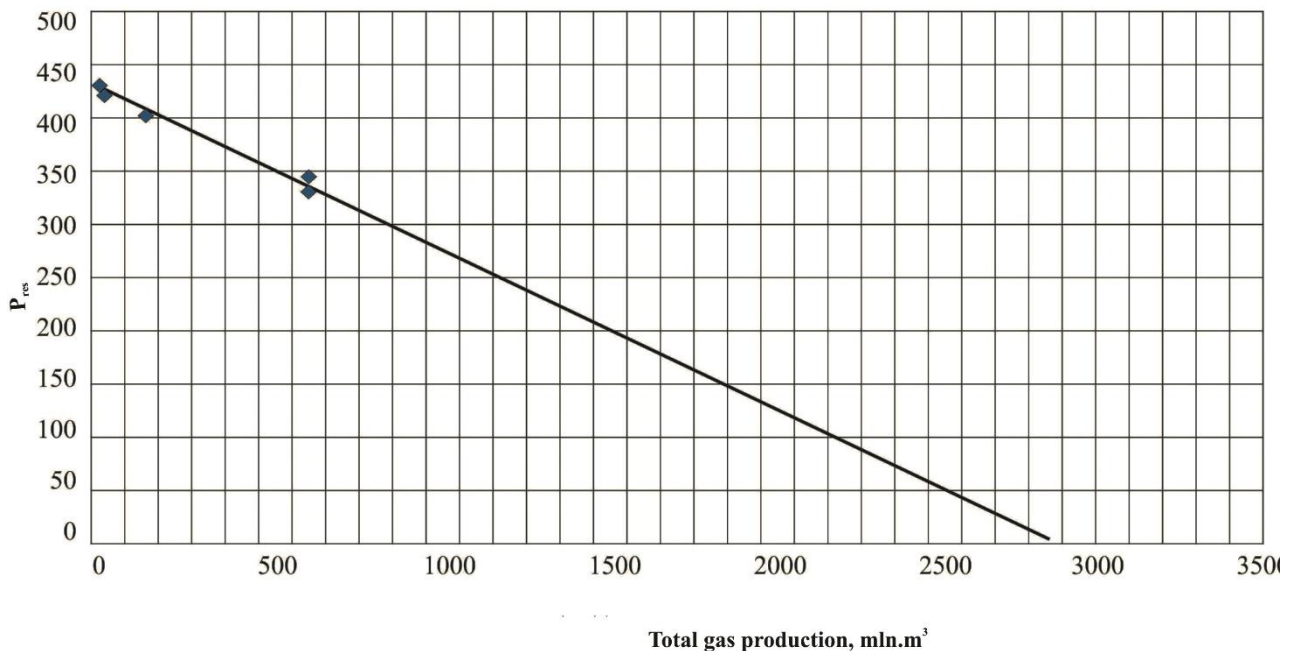

Figure 1. Graph of changes in reservoir pressure from accumulated gas extraction in the NK_s horizon

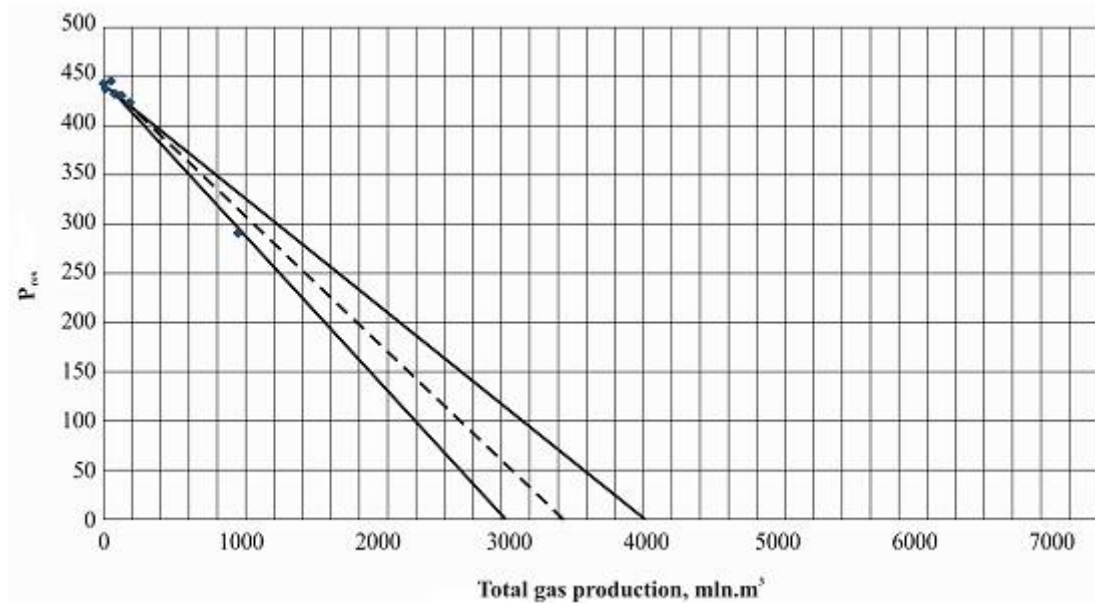

Figure 2. Graph of changes in reservoir pressure from accumulated gas extraction in the horizon of NK_{7a}.

The main economic indicators characterizing the effectiveness of the proposed development options are capital investments, operating costs, total costs, as well as the cost of oil production.

We take discounted annual cash flow (income-expenses) as the criterion for choosing development options.

The calculation of economic indicators was carried out in accordance with the projected levels and dynamics of technological indicators according to options using economic standards set depending on changes in technological factors.

The volume and technological factors affecting the level and dynamics of economic indicators are: the volume of production drilling, the number of wells put into operation from drilling, the volume of oil, gas and condensate production, the fund of producing wells.

Using technological indicators and accepted economic standards, capital investments in drilling wells and in the areas of oilfield construction, depreciation charges for new wells, operating costs by cost items are calculated.

The need for capital investments for the long-term period is due to the commissioning of new wells and their arrangement.

The calculation of operating costs for the production of oil, gas and condensate for the long-term period according to the options was made in accordance with the current calculation methodology, depreciation rates and approved rates of deductions for geological exploration.

The upcoming costs represent the sum of capital and operating costs in the corresponding accounting year of the inventory development period under consideration.

References:

1. Нефтепромысловое оборудование. Справочник. / Под редакцией Е.И.Бухаленко – М: Недра. 1990.
2. Игнатенко Ю.К., Н.Р. Акопян и др. Временная инструкция по удалению жидкости из газовых и газоконденсатных скважин с помощью пенообразующих веществ. Ставрополь. 1977.
3. Инструкция по комплексному исследованию газовых и газоконденсатных пластов и скважин. Зотов Г.А., Алиев Э.С. М., «Недра», 1980.
4. Джапаров А., Игнатъев В.Г. Разработка предложений по выбору технологических схем и оборудования для одновременно-раздельной эксплуатации газоконденсатных пластов в проектируемых газовых скважинах на месторождении Корпедже (Заключительный отчет по х/д 35/99),2000.
5. Джапаров А., Игнатъев В.Г. Технологическая схема опытно - промышленной эксплуатации газоконденсатных залежей месторождения Корпедже с применением технологии одновременно-раздельной эксплуатации газоконденсатных пластов (копия заключительного отчета по х/д 35/99),2000.

AUTOMATED DEVICES FOR MOVEMENT AND TRANSPORTATION OF PRINTING SEMI-FINISHED PRODUCTS

Ivanko Andrii

Ph.D., Associate professor at the
Department of Printing Machines and Automated Complexes,
Educational and Scientific Institute for Publishing and Printing,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Fedorov Andrii

Master student at the Department of Printing Machines and Automated Complexes,
Educational and Scientific Institute for Publishing and Printing,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Devices for movement and transporting printing semi-finished products have an important value in the productivity of production lines. A wide range of modular printing equipment is constructed to improve the speed characteristics of complex production lines [1]. Automation of devices has an important value in the quality of future products [2]. The combination of automated devices with pneumatic systems allows moving sheet semi-finished products in a "contactless" way [3]. In other words, mechanical grippers are not required to transport the sheet, which will certainly have a qualitative impact on future production. And the absence of mechanical contact zones isolates any deformation of the material from the technological process, and as a result, its damage is avoided.

Several well-known calculation formulas are used for the technological process of keeping the product due to the rarefaction of air and its simultaneous movement. For example, to determine the holding power of the product F from the absolute pressure

P , a specifically selected statement is used:
$$F = 2\pi \int_{r_0}^{r_n} (P_a - P_r) \cdot r dr + \pi r_0^2 \cdot (P_a - P_e)$$

where P_a – the absolute pressure of the gripper supply; where P_r – the absolute air pressure in the radial gap for the radius r ; P_e – absolute air pressure in the cavity created by the ejector; r_0 – the radius of the hole in the gripper; r_n – the radius of the end surface of the gripper.

Automated devices can also implement their work based on mechanical drives, pneumatics, and commands that control computer systems. The most responsible nodes are the capture elements. They are also the main means of fixing and moving sheet semi-finished products. Specialized vacuum grippers can be mounted on a rod, in a bracket, or on the arm of a manipulator with the possibility of programmable movement. This way, manipulator devices are used for packaging and compiling printing semi-finished products and finished products.

Each movement of the executive mechanisms of the device has software control. And the sequence of movements of lever mechanisms in technological operations is closely related to driving systems. The automated manipulator device must have several degrees of mobility and ensure the movement of the output link in space along a given trajectory and with a given orientation. The main problem is the stability of the orientation during the movement of printing semi-finished products.

The devices are characterized by three main degrees of mobility, which ensure the movement of the product in the working area. The kinematic schemes of the devices provide for the specified orientation of the product by their degrees of mobility. The most common is rectangular coordinate system. It provides translational movement in all given directions. A circular system is less often used to ensure rotary-translational movement.

A characteristic feature of manipulator devices is:

- positioning accuracy of semi-finished products ($\pm 0.1...0.18 \text{ mm}$);
- power consumption (125...250 W);
- payload mass (0.01...9 kg);
- the number of degrees of freedom ($K = 6$);
- working range of rotation of the executive link (360°);
- device weight (11...28.9 kg)

The fact that in an automated device, the hand mechanism ensures the movement of the center of the grasped product, and the brush mechanism ensures its orientation. Accordingly, devices for moving sheet semi-finished products can be classified according to the following characteristics:

- the nature of technological operations;
- basic, auxiliary and universal technological processes;
- coordinate systems of executive units;
- method of capture of printing semi-finished products;
- the possibility of moving rectangular, cylindrical, and spherical products;
- degree of mobility of executive mechanisms and load capacity.

One of the significant disadvantages of devices of this type is the complexity of the design, its weight, and massiveness. In addition, there is insufficient positioning accuracy of the product up to 0.18 mm compared to traditional processing methods. However, the relatively low power consumption of automated transport devices makes them competitive for use in high-speed production lines.

As follows it can be concluded that vacuum-based grippers are relatively simple in construction and can easily be mounted as individual modules in a production line. Automated devices with software control provide not only the movement of the semi-finished product, and change of orientation in space, but can also transport the semi-finished product from one processing position to another with sufficient quality.

References:

1. Zenkin M. The analysis of printing equipment manufacturing / M. Zenkin, D. Makatora, A. Ivanko, A. Makatora. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. Hradec Kralove, Czech Republic, 2022. Vol. 12, no. 2. P. 69–72.

2. Проць Я.І. Захоплювальні пристрої промислових роботів: Навч. пос. - Тернопіль: ТДТУ ім. І. Пулюя, 2008. – 232 с.

3. Проць, Я. І., Федорів, П. С., Цяпута, Ю. О., & Скочиляс, В. В. (2012). Дослідження конструкцій струменевих живильників листового матеріалу. Технологія і техніка друкарства, (1(35)), 123–129. [https://doi.org/10.20535/2077-7264.1\(35\).2012.32760](https://doi.org/10.20535/2077-7264.1(35).2012.32760).

АНАЛІЗ ІСНУЮЧОГО СТАНУ ТА НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Величко Віра Петрівна

викладач кафедри автоматизованих систем управління
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Сова Олег Ярославович,

доктор технічних наук, старший науковий співробітник
начальник кафедри автоматизованих систем управління
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Симоненко Олександр Анатолійович,

кандидат технічних наук, доцент
старший викладач кафедри автоматизованих систем управління
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Троцько Олександр Олександрович

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри автоматизованих систем управління
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Шишацький Андрій Володимирович,

кандидат технічних наук, старший дослідник
начальник відділу досліджень роботизованих систем
Центру досліджень трофейного та перспективного
озброєння та військової техніки

В умовах сучасних швидкоплинних та високоманеврених бойових дій отримання переваги над противником вимагає організації взаємодії між угрупованнями військ (сил) шляхом налагодження безперервного та надійного управління територіально-рознесеними підрозділами, які розміщені на значних географічних територіях [1–4].

У зв'язку з цим у комплексі заходів із забезпечення національної безпеки розвинених країн світу пріоритетним стає питання, пов'язане із використанням досягнень в галузі новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій для розвитку і удосконалення системи військового управління, як одного із головних елементів державної і воєнної інфраструктури, який визначає ефективність застосування військ (сил) та озброєння [5].

Так, в ході війни в Іраку в 2003 році командування ЗС США (а також інших країн-членів НАТО) зосередилося на досягненні інформаційної переваги над

противником завдяки глобальній та масштабованій ситуаційній поінформованості в реальному масштабі часу [6].

Такий підхід до управління бойовими підрозділами отримав назву концепції „управління, контролю, зв’язку, обчислень, збору інформації, спостереження та розвідки” (C⁴ISR – *Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*) [5], а збройні конфлікти із застосуванням зазначеної концепції отримали назву „мережецентричні війни” (*Network-Centric Warfare, NCW*) [7].

Реалізація зазначених концепцій на практиці, вимагає наявності єдиного інформаційно-комунікаційного простору, який забезпечить здатність системи управління військами оперативно адаптуватися до динамічної обстановки, шляхом перенесення функцій оперативного та бойового управління на будь-який рівень по вертикалі чи горизонталі відповідно до потреб, які виникають в ході бойових дій [3, 6, 8–10].

З цією метою в [10–14] авторами запропоновано використати багаторівневу архітектуру мобільної компоненти (МК) системи зв’язку, яка складатиметься із об’єднаних за замислом, задачами і функціями мобільних радіомереж (МР) загального користування, що відносяться до класу MANET (*Mobile Ad-Hoc Networks*).

Аналіз останніх публікацій [1-4] вказує на те, що на даний момент ведуться активні роботи з дослідження, вдосконалення та активного впровадження мереж, які впроваджуються в сучасних технологіях передачі даних.

Таблиця 1

Відмінності між стільниковими та Ad Hoc бездротовими мережами

Стільникова бездротова мережа	Ad Hoc бездротова мережа
Потребує фіксованої інфраструктури	Не потребує фіксованої інфраструктури
З’єднання в одному стільнику	З’єднання з багатьма переходами (Multi-hop)
Гарантована смуга пропускання (призначена для голосового трафіку)	Спільний радіоканал (найбільше підходить для передачі даних)
Централізована маршрутизація	Розподілена маршрутизація
Стільникова комутація (розвивається в бік пакетної комутації)	Пакетна комутація (розвивається до емуляції стільникової комутації)
Безшовне з’єднання (мала кількість обривів з’єднання)	Багато обривів зв’язку по причині мобільності
Висока ціна та час розгортання	Низька ціна та час розгортання
Повторне використання частотного ресурсу за допомогою просторового рознесення	Динамічне використання єдиного радіочастотного ресурсу
Легше досягати синхронізації часу	Синхронізація часу є складною і споживає трафік (bandwidth)

Стільникова бездротова мережа	Ad Hoc бездротова мережа
Легке використання резервної пропускної здатності	Резервування пропускної спроможності вимагає складних протоколів для керування доступом до середовища
Галузі застосування в основному є цивільним та комерційним сектором	Галузі застосування є: пошуково-рятувальні операції, рятувальні операції, спільні обчислення, організація зв'язку спецоперації, використання де неможливе використання інфраструктури, тощо.
Висока вартість обслуговування мережі (резервування джерела живлення, обслуговуючий персонал, тощо)	Властивості самоорганізації та технічного обслуговування вбудовані в мережу
Мобільні вузли мають відносно низьку складність	Мобільні вузли вимагають більшої інтелектуальності (повинен мати передавач, що з можливістю маршрутизації та комутації)
Основними цілями маршрутизації та вхідного виклику є максимізація коефіцієнта прийому дзвінків та мінімізація коефіцієнта розриву викликів	Основною метою маршрутизації є пошук шляхів з мінімальними накладними витратами, а також швидке переналаштування недійсних маршрутів
Широко використовується та на даний час вже є п'яте покоління в еволюції	Для успішного комерційного розгортання слід вирішувати декілька підходів, має широке застосування в армії

Ad Hoc бездротові мережі, завдяки швидкому та економічно менш вимогливому розгортанню, знаходять застосування в кількох сферах діяльності. Деякі з них включають: військові операції, спільні та розподілені обчислення, пошуково-рятувальні операції під час надзвичайних ситуацій, бездротові mesh мережі, бездротові сенсорні мережі та бездротові мережі з гібридною архітектурою [10].

Висновки

1. Проведений аналіз стану існуючих телекомунікаційних мереж спеціального призначення дозволив зробити висновок, що існуючі принципи організації зв'язку і технічне оснащення мобільної компоненти не дозволяють у повній мірі задовольнити потреби управління військами в умовах сучасного бою, які характеризуються підвищеною мобільністю підрозділів і частин. Характерними особливостями мобільних радіомереж класу MANET є: висока динаміка топології, різні типи трафіку (дані, мова, відео), неоднорідність

елементів радіомережі (за енергетичним ресурсом та мобільністю), обмежена пропускна спроможність радіоканалів, значна розмірність (десятки, сотні та тисячі вузлів) і обмежена безпека.

2. Передача різних типів трафіку із заданою якістю обслуговування в мобільних радіомережах вимагає реалізації ефективних методів управління потоками даних у складі системи управління вузла мобільної радіомережі.

Спеціальні бездротові мережі використовуються для встановлення зв'язку між групою солдатів під час тактичних операцій, де неможливо організувати фіксовану інфраструктуру [1, 13].

Список літератури

1. Шишацький А. В., Башкиров О. М., Костина О. М. Розвиток інтегрованих систем зв'язку та передачі даних для потреб Збройних Сил. Науково-технічний журнал "Озброєння та військова техніка". 2015. № 1(5). С. 35–40.

2. Налапко О. Л., Шишацький А. В. Analysis of technical characteristics of the network with possibility to self-organization. Сучасні інформаційні системи. Харків, 2018. №4, Том 2. С. 78–86.

3. Nalapko O., Pikul R., Zhuk P. and Shyshatskyi A. Analysis of mathematical apparatus for managing channel and network resources of military radio communication systems. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Наукове періодичне видання "Системи управління, навігації та зв'язку", Збірник наукових праць. Полтава, 2019. №3(55). С. 166–170.

4. Romanenko, I. O., Shyshatskyi, A.V., Zhyvotovskiy, R. M., Petruk, S.M. The concept of the organization of interaction of elements of military radio communication systems. Science and Technology of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine. 2017. No 1. pp. 97–100.

5. Романенко І. О., Животовський Р. М., Петрук С. М., Шишацький А. В., Волошин О. О. Математична модель розподілу навантаження в телекомунікаційних мережах спеціального призначення. Системи обробки інформації. 2017. № 3. С. 61–71.

6. Nalapko, O., Sova, O., Shyshatskyi, A., Protas, N., Kravchenko, S., Solomakha, A., Neroznak, Y., Gaman, O., Merkotan, D., & Miahkykh, H. (2021). Analysis of methods for increasing the efficiency of dynamic routing protocols in telecommunication networks with the possibility of self-organization. Technology Audit and Production Reserves, Vol. 5, No. 2(61), pp. 44–48. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.239096>.

7. Sova, O., Shyshatskyi, A., Nalapko, O., Trotsko, O., Protas, N., Marchenko, H., Kuvenov, A., Chumak, V., Onbinskyi, Y., & Poliak, I. (2021). Development of a simulation model for a special purpose mobile radio network capable of self-organization. Technology Audit and Production Reserves, Vol. 5, No. 2(61), pp. 49–54. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.239472>.

8. V. Dudnyk, Yu. Sinenko, M. Matsyk, Ye. Demchenko, R. Zhyvotovskiy, Iu. Repilo, O. Zabolotnyi, A. Simonenko, P. Pozdniakov, A. Shyshatskiy. Development of a method for training artificial neural networks for intelligent decision support systems. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. Vol. 3. No. 2 (105). 2020. pp. 37–47. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.203301>.
9. Pievtsov, H., Turinskiy, O., Zhyvotovskiy, R., Sova, O., Zvieriev, O., Lanetskii, B., and Shyshatskiy, A. (2020). Development of an advanced method of finding solutions for neuro-fuzzy expert systems of analysis of the radioelectronic situation. *EUREKA: Physics and Engineering*, No. (4), pp. 78-89. <https://doi.org/10.21303/2461-4262.2020.001353>.
10. P. Zuiev, R. Zhyvotovskiy, O. Zvieriev, S. Hatsenko, V. Kuprii, O. Nakonechnyi, M. Adamenko, A. Shyshatskiy, Y. Neroznak, V. Velychko. Development of complex methodology of processing heterogeneous data in intelligent decision support systems. 2020, Vol. 4, No. 9 (106), pp. 14-23. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.208554>.
11. Shyshatskiy A., Zvieriev O., Salnikova O., Demchenko Ye., Trotsko O., Neroznak Ye.. Complex Methods of Processing Different Data in Intellectual Systems for Decision Support System. *International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering*. Vol. 9, No. 4, pp. 5583-5590 DOI: <https://doi.org/10.30534/ijatcse/2020/206942020>.
12. Minochkin, A., Shyshatskiy, A., Hasan, V., Hasan, A., Opalak, A., Hlushko, A., Demchenko, O., Lyashenko, A., Havryliuk, O., & Ostapenko, S. (2021). The improvement of method for the multi-criteria evaluation of the effectiveness of the control of the structure and parameters of interference protection of special-purpose radio communication systems. *Technology Audit and Production Reserves*, Vol. 4, No.2(60), pp. 22–27. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.235465>.
13. Nalapko, O., Sova, O., Shyshatskiy, A., Hasan, A., Velychko, V., Trotsko, O., Merkotan, D., Protas, N., Lazuta, R., & Yakovchuk O. (2021). Analysis of mathematical models of mobility of communication systems of special purpose radio communication systems. *Technology Audit and Production Reserves*, Vol. 4, No. 2(60), pp. 39–44. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.237433>.
14. Shyshatskiy, A., Hasan, V., Kryvenko, M., Petrov, O., Kravchuk, S., Shidlovsky, Y., Opalak, A., Modlinskyi, O., Kobylinskyi, O., & Bezstrochnyi, I. (2021). Justification of ways increasing the immunity of special purpose radio communications. *Technology Audit and Production Reserves*, Vol. 2, No. 2(58), pp. 46–50. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.229440>.

ФУНКЦИОНАЛДЫ МАҚСАТТАҒЫ ЙОГУРТ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ

Диханбаева Фатима Токтаровна,

т.ғ.д., профессор
«Алматы технологиялық университеті» АҚ, Алматы, Қазақстан

Базылханова Эльмира Чаймаксутовна,

PhD, сениор-лектор
«Алматы технологиялық университеті» АҚ, Алматы, Қазақстан

Темірбекқызы Аружан,

магистрант
«Алматы технологиялық университеті» АҚ, Алматы, Қазақстан

Қазіргі уақытта тамақ технологиялары саласындағы мамандардың алдында тұрған маңызды міндеттер – адамдардың өмір сүру сапасын жақсарту үшін және өмір ұзақтығын арттыру үшін функционалды бағыттағы өнімдер өндірісін дамыту, аймақтық азық-түлік қауіпсіздігін қалыптастыру және емдік-профилактикалық қасиеттері бар дәстүрлі емес шикізат көздерінен тамақ өнімдерін жобалау болып табылады. Дәстүрлі түрде ішек қозғалғыштығын жақсартуға ықпал ететін сүтқышқылды өнімдердің рецептуралары мен технологияларын жетілдіру лактаза белсенділігі төмен адамдар үшін ерекше өзекті болып келеді [1].

Зерттеудің міндеттері: жаңа органолептикалық және физика-химиялық көрсеткіштері бар сүтқышқылды өнімдерді әзірлеуге жарамды өсімдік шикізатының дәстүрлі емес көздерін талдау және таңдау; зерттеудің инновациялық әдістерін зерттеу; технологияның физиологиялық қасиеттері мен ерекшеліктерін анықтау; функционалдық бағыттағы йогурт алудың рецептурасы мен технологиясын әзірлеу болып табылады [1-2].

«Йогурт» тағамдық өнімі сатып алушылардың сұранысының артуымен сипатталады, жағымды иісімен және дәмімен, тез сіңімділігімен, төмен калориялығымен ерекшеленеді, құрамында асқазан-ішек жолдарының жұмысын жақсартатын функционалды ингредиенттер мен пробиотиктер бар. Функционалды өнімнің жаңа формуласын жасау үшін негізгі өнім ретінде құрамында *Streptococcus thermophilus* және *Lactobacillus bulgaricus* пребиотиктері бар йогурт қолданылды. Симбиотикалық әсерге қол жеткізу үшін йогуртқа бөлшектердің мөлшері 0,15–0,2 мкм болып ұсақталған өсімдік шикізатынан тұратын қалыпқа келтірілген сүт массасының 12,5% мөлшерінде шербат түріндегі полифункционалды ингредиент енгізілді. Қосымша байыту *Bifidobacterium* бифидобактериялардың лиофилизацияланған бактериялық концентратының көмегімен жүзеге асырылды.

Бала кезінен бастап әр адамның тамақтануына сүт және сүтқышқылды өнімдері енгізіледі. Жасы ұлғайған сайын ішек микрофлорасының құрамы өзгереді – пайдалы микроағзалардың саны мен түрлерінің әртүрлілігі азаяды, бұл метаболизмнің төмендеуіне және ағзаның қорғаныс функцияларына теріс әсер ететін патогендік бактериялардың дамуына әкеледі. Йогуртты үнемі тұтыну микрофлораның қалыпқа келуіне ықпал етеді, катаболизм мен анаболизм процестерін теңдестіреді, адамдарға белсенді өмір салтын ұстануға көмектеседі. Денсаулығы мықты адамдарға жүргізілген ғалымдардың көптеген зерттеулері пробиотиктер мен пребиотиктерді өмір бойы адам ішегіндегі пайдалы бактериялардың массасын сақтау және арттыру мақсатында терапияда қолдану перспективасын көрсетті [3].

Сүтқышқылды өнімдер асқазанның секреторлық белсенділігіне әсер етіп, тәбетті қоздырады және тағамның тез қорытылуына ықпал етеді, ішектің жұмысын қалыпқа келтіруге көмектеседі, сонымен қатар жүйке жүйесіне жағымды әсер етеді. Сүтқышқылды өнімдерінің диеталық қасиеттері сүттің ақуыз заттарының ішінара ыдырауы арқылы және дәрумендердің жинақталуы арқылы олардың жеңіл сіңімділігімен түсіндіріледі [4]. 0,3% концентрацияда бета-глюкан қосылған кезде ашыту уақыты қысқарып, тұтқырлық пен тығыздық жақсарғаны анықталды. Осылайша, бета-глюкан май алмастырғыш және тұрақтандырғыш рөлін атқара алатындығы анықталды [5].

Ғылыми әдебиеттер мен патенттік базаға жүргізілген талдау мынадай тұжырым жасауға мүмкіндік береді: сүтқышқылды өнімдерді, әсіресе өсімдік шикізатынан алынған премикстермен байытылған йогурттарды өндіру олардың симбиотикалық әсерін қамтамасыз етеді. Функционалдық қасиеттері бар өнімдерді әзірлеуге инновациялық тәсілді қолдана отырып, халықтың денсаулығын нығайту және қолдау үшін қажетті өнімдерді жасауға болатындығы анықталды. Тәжірибелік негізде функционалдық бағыттағы йогурттың оңтайлы рецептурасы белгіленді (1-кесте).

1 кесте.

Функционалды мақсаттағы йогурт рецептурасы

Көрсеткіш	Бір порцияға мөлшері, г
Қалпына келтірілген сүт	180
<i>Lactobacillus bulgaricus</i> және <i>Streptococcus thermophilus</i> ашытқысы	0,7
<i>Bifidobacterium longum</i> бифидобактерияларының концентраты	0,7
Алма пектині	3
Топинамбур шәрбаты	7
Сұлы бета-глюканы	11,5
Барлығы	200

Келтірілген кестеде қалпына келтірілген сүтке ашытқы, бифидобактериялық концентрат, пектин, шәрбат және сұлы бета-глюканын қосу арқылы алынатын бір порция йогурт әзірлеу үшін қолданылатын шикізаттар тізімі келтірілген.

Асқазан-ішек жолдарының қызметіне жағымды әсерді күшейту және синергетикалық әсерге қол жеткізу үшін құрамында диеталық талшықтардың едәуір мөлшері бар топинамбур мен сұлы енгізілді.

Алма пектинін, топинамбурды және сұлы бета-глюканын қолдану тұрақтандырғыш әсерге ие және өнімнің тұтқырлығын арттыруға мүмкіндік береді, бұл осы өсімдік шикізатын қолданудың орындылығын дәлелдейді. Демек, бұл қоспалар тек функционалды ингредиенттер ғана емес, сонымен қатар тұрақтандырғыштар рөлін атқара алады [1].

Патенттік-ақпараттық іздеу нәтижелері асқазан-ішек жолдары ауруларының алдын алуға қызмет ететін дәстүрлі емес өсімдік тектес йогурт рецептурасын әзірлеуге негіз болды. Ұсынылған рецепт йогурттардың ассортиментін әзірлеу мен кеңейтудің өзектілігін растайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Яковлева С. Ю., Тригуб В.В., Попов В.Г. Совершенствование рецептур и технологий получения йогурта функциональной направленности // Тамақтану индустриясы / Food Industry. 2021. Т. 6, № 2. Б. 67–74. DOI: 10.29141/2500-1922-2021-6-2-8. Мақаланың келіп түскен күні: 5 сәуір 2021 ж.

2. Ермакова Е.Е., Атабаева Ш.А. Современное состояние и перспективы развития молочной промышленности РФ // Жас ғалым. 2014. № 7 (66). Б. 338–340. ISSN 2072–0297; eISSN 2077-8295.

3. Кузнецова А.Н. Йогурт с топинамбуром как продукт для функционального, профилактического и лечебного питания // Аспирант. 2016. № 6 (22). Б. 165–167. ISSN 2500-1515.

4. Калюжная О.С., Ивахненко Е.Л., Стрилец О.П., Стрельников Л.С. Изучение свойств функционального продукта обогащенного йогурта // Университет ғылымы: болашаққа көзқарас: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы. (Курск, 4–6 ақпан 2016 ж.). Б. 48–52.

5. Ибрахим М.Н., Селезнева И.С. Получение функционального йогурта с использованием бета-глюкана из овса // Actualscience. 2017. Т. 3, № 3. Б. 80–85. ISSN 2412-9690.

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ДІАГНОСТУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАПАЛЮВАННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО ДВИГУНА

Дідур Володимир Володимирович,

Д.Т.Н., доцент
Уманський національний університет садівництва

Кутковецька Тетяна Олександрівна,

К.Е.Н., доцент
Уманський національний університет садівництва

В період останніх років значно удосконалилася конструкція всіх систем автомобіля, модернізувався і розширився склад електрообладнання, особливо у сфері застосування електронних пристроїв. Такі пристрої керують системою впорскування палива, системою запалювання, різними засобами підвищення комфорту та безпеки руху, а також здійснюють безперервний контроль за працездатністю різних систем, вузлів й агрегатів автомобіля.

Система запалювання автомобільного двигуна безпосередньо впливає на багато показників його роботи. До числа таких показників відносять потужність двигуна, економічність, рівномірність і стійкість роботи, токсичність відпрацьованих газів та ін. Загальновідомо, що навіть, на перший погляд, непомітні несправності системи запалювання (зменшення пробивної напруги, порушення кута замкнутого стану контактів або часу накопичення енергії, порушення кута випередження запалювання та ін.) суттєво збільшують витрату палива і підвищують вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах.

На даний час в Україну ввозиться велика кількість автомобілів закордонного виробництва. Основна частина таких автомобілів мають досить тривалий термін експлуатації і, як наслідок, вони експлуатуються з багатьма несправностями, в тому числі і несправностями в системі запалювання. Тому, процес діагностування електронного та електричного обладнання автомобіля потребує постійного удосконалення.

Сучасні вимоги до діагностування системи запалювання визначають, що процедура визначення технічного стану системи, як об'єкту діагностики, має бути максимально автоматизованою, вона повинна мати високу точність, достовірність, ефективність, бути простою в реалізації, об'єктивною і забезпечити неможливість зашкодити двигуну [1, с. 57].

Специфіка системи технічної діагностики полягає у тому, щоб спрямувати засоби і методи діагностування на визначення технічного стану, як автомобіля в цілому, так і його окремих вузлів та агрегатів в комплексі. Технічне діагностування автомобіля в цілому і системи запалювання зокрема можна поділити на кілька частин [2] і спрямувати на вирішення одного або декількох завдань (рис. 1). Виходячи з приведених завдань діагностики, можна зробити

висновок, що для системи запалювання в повній мірі потрібні всі три складові технічної діагностики і виконуватись вони повинні поетапно.

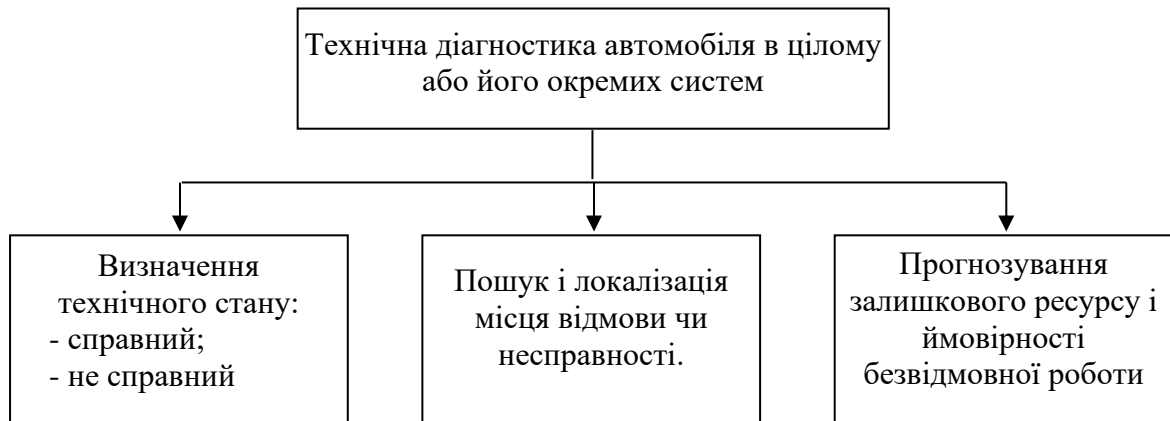

Рисунок 1. Завдання технічної діагностики.

Система запалювання горючої суміші суттєво впливає на роботу двигуна, його запуск, потужність, витрату палива, токсичність відпрацьованих газів. Несправності системи запалювання можуть виникати, як в результаті спрацювання деталей у процесі експлуатації, так і з причин неякісного догляду чи обслуговування системи.

Практично всі несправності системи запалювання пов'язані з погіршенням експлуатаційних показників роботи автомобіля. Найбільший вплив система запалювання має на витрату палива та вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах.

Таким чином, із вище зазначеного можна стверджувати, що технічний стан системи запалювання має значний вплив на експлуатаційні показники автомобільного двигуна і досить важливим критерієм є вплив на витрату палива та вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах.

Список літератури

1. Говорущенко М.Я., Варфоломєєв В.М. Технічна кібернетика транспорту. Навчальний посібник. Харків : ХНАДТУ, 2001. 271 с.
2. Назар Ф.А. Обґрунтування та реалізація методів автоматизованого діагностування бензинових двигунів на основі аналізу параметрів в їх системах : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.05.03 / Національний технічний ун-т «Харківський політехнічний ін-т». Харків, 2003. 20 с.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМАХ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Коваль Михайло Володимирович

доктор військових наук
начальник Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Возняк Роман Миколайович

доктор філософії,
заступник начальника кафедри застосування інформаційних технологій та інформаційної безпеки
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

Артабасєв Юрій Зуберович,

кандидат технічних наук
Начальник відділу досліджень комплексів бойового екіпірування
Центру досліджень трофейного та перспективного озброєння та військової техніки

Дем'яненко Ганна Вадимівна,

старший науковий співробітник
науково-дослідного центру Збройних Сил “Державний Океанаріум”, Одеса,
Україна

Вступ

Системи підтримки прийняття рішень (СППР) активно використовуються в усіх сферах життєдіяльності людей. Особливого поширення вони отримали при обробці великих масивів даних, прогнозування процесів, забезпечення інформаційної підтримки процесу прийняття рішень особами, що приймають рішення.

Основою існуючих СППР становлять методи штучного інтелекту, які забезпечують збір, обробку, узагальнення інформації про стан об'єктів (процесів), а також прогнозування їх майбутнього стану.

Аналіз досвіду створення інтелектуальних СППР показує, що найбільш перспективною для побудови є інформаційна технологія, заснована на нейромережевому моделюванні [1–17], зокрема на застосуванні еволюційного підходу до побудови штучних нейронних мереж (ШНМ) [4, 5].

Постає актуальне наукове завдання розробки методики оцінки та прогнозування в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень з використанням штучних нейронних мереж та нечітких когнітивних моделей.

Виклад основного матеріалу дослідження

Методика оцінки та прогнозування в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень складається з наступної послідовності дій:

1. *Введення вихідних даних.* На даному етапі вводяться вихідні дані що наявні про об'єкт, що підлягає аналізу. Проводиться ініціалізація базової моделі стану об'єкту.

2. *Виявлення факторів та зв'язків між ними.*

У відомих роботах, наприклад [3, 8] не розглядається етап обробки вихідних даних і початкова невизначеність типу інформації, що підлягає моделюванню. Автори для спрощення процесу моделювання, обмежуються тим, що значення факторів представлені безрозмірними величинами, що представлені значення в інтервалі [0, 1] і значення зв'язків між ними, що перебувають в інтервалі [-1, 1]. Для рішення даної проблеми пропонується процедура обробки невизначених вихідних даних під час виявлення факторів та зв'язків між ними.

3. *Побудова НКМ (нечіткої когнітивної моделі).*

НКМ полягає в завданні структурних взаємозв'язків (у вигляді відображаються часових лагів) між концептами НКМ, зважених нечіткими значеннями $w_{ij}^{(t-l^j)}$ їх впливу один на одного. В зазначеній роботі в якості НКМ FS_i , що реалізують нечіткі темпоральні перетворення F_i , пропонується модифіковані моделі ANFIS-типу (Adaptive Neuro-Fuzzy Inference System). НКМ забезпечують формування, зберігання і виведення прогнозованих нечітких значень відповідних компонентів багатовимірного часового ряду з необхідними для НКМ часовими затримками.

Вхідні темпоральні нечіткі змінні моделі FS_i концепту C_i пов'язані з вихідними темпоральними нечіткими змінними тих концептів, які надають на концепт C_i безпосередній вплив. При цьому вхідні темпоральні нечіткі змінні C_i попередньо “зважуються” відповідними нечіткими ступенями впливу $w_{ij}^{(t-l^j)}$, на підставі чого здійснюється наступне перетворення:

$$\tilde{s}_j^{(t-l^j)} = \left(w_{ij}^{(t-l^j)} T \tilde{s}_j^{(t-l^j)} \right), l_i^j = 0, \dots, L_i^j, \quad (1)$$

де T – операція T -норми.

Вихідні ж темпоральні нечіткі змінні моделі FS_i концепту C_i призначені для формування, зберігання і виведення прогнозованих значень i -го компонента багатовимірного часового ряду, відповідних часовим лагам. Для побудови нечітких компонентних темпоральних моделей FS_i можуть бути використані як апріорні відомості про компоненти багатовимірного часового ряду, що є в базі знань, так і дані, отримані в результаті оцінювання або вимірювань.

$$\alpha_p = \min \mu_{\tilde{L}} \left(\tilde{s}_1^{(t-1)} \right), \mu_{\tilde{L}} \left(\tilde{s}_3^{(t-3)} \right), \mu_{\tilde{M}} \left(\tilde{s}_4^{(t-3)} \right), \mu_{\tilde{M}} \left(\tilde{s}_5^{(t-3)} \right), \mu_{\tilde{H}} \left(\tilde{s}_1^{(t-3)} \right). \quad (2)$$

Далі активізують укладення відповідних правил відповідно до ступенями істинності їх передумов на основі операції імплікації (тут, імплікації Мамдані - операції min-активації)

$$\mu_{\tilde{M}} \left(\tilde{s}_1^{(t)} \right) = \min \left(\alpha_p, \tilde{M} \right). \quad (3)$$

Після чого здійснюється операція max-диз'юнкції, акумулюючи активізовані укладення всіх правил моделі:

$$\tilde{s}_1^{(t)} = \max\left(\mu_{\tilde{M}}\left(\tilde{s}_1^{(t)}\right), \dots, \mu_{\tilde{M}}\left(\tilde{s}_1^{(t)}\right), \dots, \mu_{\tilde{H}}\left(\tilde{s}_1^{(t)}\right)\right). \quad (4)$$

Далі відбувається нормалізація, зберігання і виведення нечітких значень вихідних змінних моделі з необхідними для НКМ часовими затримками

$$\tilde{s}_{1(norm)}^{(t)} = Z^0\left(\tilde{s}_1^{(t-1)}\right), \tilde{s}_{1(norm)}^{(t-2)} = Z^{-1}\left(\tilde{s}_1^{(t-1)}\right). \quad (5)$$

4. Навчання штучних нейронних мереж (ШНМ).

В зазначеній процедурі відбувається навчання ШНМ за допомогою розробленого авторами в роботі [2] методу навчання ШНМ, що еволюціонують. Зазначений метод відрізняється від відомих тим, що дозволяє проводити навчання не тільки синаптичних ваг, але й параметрів функції належності разом з архітектурою ШНМ. Також на даному етапі відбувається узгодження всіх нечітких компонентних темпоральних моделей НКМ. Узгодження всіх нечітких компонентних темпоральних моделей $FS_i, i=1, \dots, N$ НКМ здійснюється після їх "персоніфікованої" параметричного налаштування. Узгодження полягає в такій зміні модальних значень і ступенів розмитості нечітких ступенів впливу $\left\{w_{ij}^{(t-l^j)} \mid l_i^j = 0, \dots, L_i^j\right\}$ між концептами НКМ, що забезпечує максимальне підвищення точності прогнозування кожного з компонентами багатовимірною часового ряду без погіршення.

5. Прогнозування стану об'єкту аналізу.

Багатовимірний аналіз і прогнозування стану складної системи/процесу виконується на основі структурно і параметрично налаштованої НКМ.

Висновки

1. Проведено формалізований опис задачі аналізу та прогнозування стану об'єктів в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень. Зазначена формалізація дозволяє описати процеси, що проходять в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень під час вирішення завдань аналізу та прогнозування стану об'єктів. В якості критерію ефективності зазначеної методики обрано оперативність процесу аналізу та прогнозування стану об'єкту.

2. В ході дослідження розроблено методику оцінки та прогнозування в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень, що дозволяє: провести багатовимірний аналіз і прогнозування стану об'єктів в умовах невизначеності; забезпечити прогнозну оцінку в умовах нестохастичної невизначеності, нелінійності взаємовпливу, часткової неузгодженості і суттєвою взаємозалежності компонентів багатовимірною часового ряду; врахувати початковий тип невизначеності вихідних даних при побудові НКМ; провести навчання штучних нейронних мереж для інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень.

3. Проведений приклад використання запропонованої методики на прикладі оцінки та прогнозування стану підприємства. Зазначений приклад показав підвищення ефективності оперативності обробки даних на рівні 15–25 % за рахунок використання додаткових удосконалених процедур.

Список літератури

1. Шишацький А. В., Башкиров О. М., Костина О. М. Розвиток інтегрованих систем зв'язку та передачі даних для потреб Збройних Сил. Науково-технічний журнал "Озброєння та військова техніка". 2015. № 1(5). С. 35–40.
2. Налапко О. Л., Шишацький А. В. Analysis of technical characteristics of the network with possibility to self-organization. Сучасні інформаційні системи. Харків, 2018. №4, Том 2. С. 78–86.
3. Nalapko O., Pikul R., Zhuk P. and Shyshatskyi A. Analysis of mathematical apparatus for managing channel and network resources of military radio communication systems. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Наукове періодичне видання "Системи управління, навігації та зв'язку", Збірник наукових праць. Полтава, 2019. №3(55). С. 166–170.
4. Romanenko, I. O., Shyshatskyi, A.V., Zhyvotovskiy, R. M., Petruk, S.M. The concept of the organization of interaction of elements of military radio communication systems. Science and Technology of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine. 2017. No 1. pp. 97–100.
5. Романенко І. О., Животовський Р. М., Петрук С. М., Шишацький А. В., Волошин О. О. Математична модель розподілу навантаження в телекомунікаційних мережах спеціального призначення. Системи обробки інформації. 2017. № 3. С. 61–71.
6. Nalapko, O., Sova, O., Shyshatskyi, A., Protas, N., Kravchenko, S., Solomakha, A., Neroznak, Y., Gaman, O., Merkotan, D., & Miahkykh, H. (2021). Analysis of methods for increasing the efficiency of dynamic routing protocols in telecommunication networks with the possibility of self-organization. Technology Audit and Production Reserves, Vol. 5, No. 2(61), pp. 44–48. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.239096>.
7. Sova, O., Shyshatskyi, A., Nalapko, O., Trotsko, O., Protas, N., Marchenko, H., Kuvenov, A., Chumak, V., Onbinskyi, Y., & Poliak, I. (2021). Development of a simulation model for a special purpose mobile radio network capable of self-organization. Technology Audit and Production Reserves, Vol. 5, No. 2(61), pp. 49–54. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.239472>.
8. V. Dudnyk, Yu. Sinenko, M. Matsyk, Ye. Demchenko, R. Zhyvotovskiy, Iu. Repilo, O. Zabolotnyi, A. Simonenko, P. Pozdniakov, A. Shyshatskyi. Development of a method for training artificial neural networks for intelligent decision support systems. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. Vol. 3. No. 2 (105). 2020. pp. 37–47. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.203301>.
9. Pievtsov, H., Turinskyi, O., Zhyvotovskiy, R., Sova, O., Zvieriev, O., Lanetskii, B., and Shyshatskyi, A. (2020). Development of an advanced method of finding solutions for neuro-fuzzy expert systems of analysis of the radioelectronic situation. EUREKA: Physics and Engineering, No. (4), pp. 78–89. <https://doi.org/10.21303/2461-4262.2020.001353>.

10. P. Zuiev, R. Zhyvotovskiy, O. Zvieriev, S. Hatsenko, V. Kuprii, O. Nakonechnyi, M. Adamenko, A. Shyshatskyi, Y. Neroznak, V. Velychko. Development of complex methodology of processing heterogeneous data in intelligent decision support systems. 2020, Vol. 4, No. 9 (106), pp. 14-23. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.208554>.
11. Lovska A. A. Peculiarities of computer modeling of strength of body bearing construction of gondola car during transportation by ferry-bridge // Metallurgical and Mining Industry. 2015. №1. pp. 49 – 54.
12. Lovska Alyona, Fomin Oleksij. A new fastener to ensure the reliability of a passenger coach car body on a railway ferry. Acta Polytechnica. 2020. Vol. 60. Iss. 6. pp. 478 – 485.
13. Fomin Oleksij, Lovska Alyona. Establishing patterns in determining the dynamics and strength of a covered freight car, which exhausted its resource. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2020, Vol. 6, No. 7 (108), pp. 21 – 29. doi: 10.15587/1729-4061.2020.217162
14. Фомін О. В., Ловська А. О. Визначення динамічної навантаженості вагонів з пружними елементами в несучих конструкціях. Розвиток транспорту. 2021. 1(8). С. 35 – 46.
15. Фомін О. В., Ловська А. О. Дослідження вертикальної динаміки несучих конструкцій вантажних вагонів із круглих труб. Наука та прогрес транспорту. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. 2021. № 1 (91). С. 104 – 114.
16. Фомін О. В., Ловська А. О. Визначення вертикальних прискорень несучої конструкції вагона-платформи з в'язкими зв'язками у повздовжніх балках. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 32 (71). №1, Частина 2, 2021. С. 135 – 140.
17. Shyshatskyi A., Zvieriev O., Salnikova O., Demchenko Ye., Trotsko O., Neroznak Ye.. Complex Methods of Processing Different Data in Intellectual Systems for Decision Support System. International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering. Vol. 9, No. 4, pp. 5583-5590 DOI: <https://doi.org/10.30534/ijatcse/2020/206942020>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ РОЛИКОВОЇ ФОРМУВАЛЬНОЇ УСТАНОВКИ З ВРІВНОВАЖЕНИМ ПРИВОДОМ

Ловейкін Вячеслав Сергійович,

Доктор технічних наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Почка Костянтин Іванович

Доктор технічних наук, професор
Київський національний університет будівництва і архітектури

Почка Ольга Богданівна

Київський національний університет будівництва і архітектури

В існуючих теоретичних та експериментальних дослідженнях машин роликового формування виробів з будівельних сумішей обґрунтовано їхні конструктивні параметри та продуктивність [1]. Разом з тим, недостатньо уваги приділено дослідженню діючим динамічним навантаженням [2-6] та режимам руху [7-10], що в значній мірі впливає на роботу установки та на якість готової продукції.

Метою даної роботи є дослідження динамічних властивостей роликової формувальної установки з врівноваженим приводом.

Для підвищення продуктивності роботи з одночасним зниженням енерговитрат на забезпечення технологічного процесу ущільнення виробів з будівельних сумішей та розвантаження привідного механізму розроблено конструкцію роликової формувальної установки [11, 12], що складається з нерухомого порталу та чотирьох формувальних візків, які виконані з можливістю приведення в зворотно-поступальний рух від спільного приводу з чотирма кривошипно-повзунними механізмами, кривошипи яких жорстко закріплені на одному приводному валу і зміщені один відносно одного на кут $\Delta\varphi = 90^\circ$. Всі формувальні пристрої розташовані паралельно між собою з одного боку привідного валу для забезпечення ущільнення виробів з будівельних сумішей на одній технологічній лінії [11]. При застосуванні спільного врівноваженого приводу на чотири формувальні візки підвищується продуктивність установки, зменшуються динамічні навантаження в елементах її привідного механізму, зменшуються зайві руйнівні навантаження на рамну конструкцію і, відповідно, підвищується довговічність установки в цілому.

На рис. 1 зображено загальний вигляд роликової формувальної установки з врівноваженим приводом для чотирьох формувальних візків (вигляд з боку) та наведено її кінематичну схему. Установка складається з чотирьох однакових формувальних візків 1, 2, 3 та 4, що розміщені з одного боку від приводу. Кожний з візків через шатуни 5, 6, 7 та 8 шарнірно рухомо з'єднано з кривошипами 9, 10,

11 та 12, які жорстко закріплені на приводному валу 13 та зміщені один відносно другого на кут $\Delta\varphi = 90^\circ$. Формувальні візки 1, 2, 3 та 4 змонтовані на спільному порталі 14. На порталі 14 є напрямні руху 15, у яких здійснюють зворотно-поступальний рух вищезгадані формувальні візки над порожниною форми 16. Формувальні візки 1, 2, 3 та 4 мають подавальний бункер 17 та уключувальні ролики 18, які встановлені в напрямних руху 15.

На кінематичній схемі установки (рис. 1, б) r – радіус кривошипів 9, 10, 11 та 12; l – довжина шатунів 5, 6, 7 та 8; φ – кутова координата положення кривошипа першого візка; $\Delta\varphi$ – кут зміщення кривошипів 9, 10, 11 та 12 між собою; x_1, x_2, x_3 та x_4 – координати центрів мас візків 1, 2, 3 та 4 відповідно; $\beta_1, \beta_2, \beta_3$ та β_4 – кутові координати, що визначають положення шатунів 5, 6, 7 та 8 візків 1, 2, 3 та 4 відповідно відносно горизонталі.

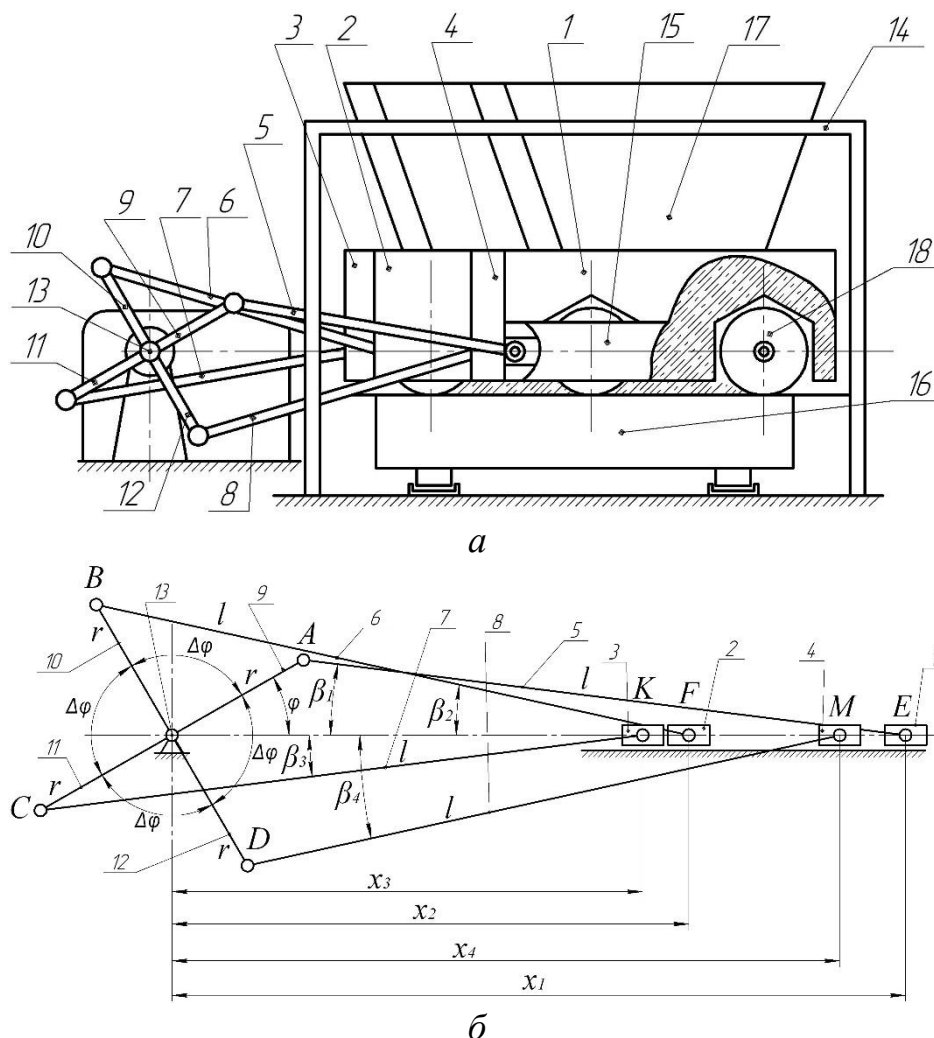

Рисунок 1. Роликова формувальна установка з врівноваженим приводом (а) та її кінематична схема (б).

Для дослідження динаміки запропонованої установки визначено функції зміни координат формувальних візків 1, 2, 3 та 4 відповідно:

$$x_1 = r \cdot \cos \varphi + l \cdot \cos \beta_1; \quad (1)$$

$$x_2 = r \cdot \cos(\varphi + \Delta\varphi) + l \cdot \cos \beta_2; \quad (2)$$

$$x_3 = r \cdot \cos(\varphi + 2\Delta\varphi) + l \cdot \cos \beta_3; \quad (3)$$

$$x_4 = r \cdot \cos(\varphi + 3\Delta\varphi) + l \cdot \cos \beta_4. \quad (4)$$

Величина кутів β_1 , β_2 , β_3 та β_4 може бути визначена зі співвідношень:

$$r \cdot \sin \varphi = l \cdot \sin \beta_1; \quad (5)$$

$$r \cdot \sin(\varphi + \Delta\varphi) = l \cdot \sin \beta_2; \quad (6)$$

$$r \cdot \sin(\varphi + 2\Delta\varphi) = l \cdot \sin \beta_3; \quad (7)$$

$$r \cdot \sin(\varphi + 3\Delta\varphi) = l \cdot \sin \beta_4. \quad (8)$$

Звідки:

$$\sin \beta_1 = \frac{r}{l} \cdot \sin \varphi \rightarrow \cos \beta_1 = \left[1 - \left(\frac{r}{l} \cdot \sin \varphi \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}}; \quad (9)$$

$$\sin \beta_2 = \frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + \Delta\varphi) \rightarrow \cos \beta_2 = \left[1 - \left(\frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + \Delta\varphi) \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}}; \quad (10)$$

$$\sin \beta_3 = \frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + 2\Delta\varphi) \rightarrow \cos \beta_3 = \left[1 - \left(\frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + 2\Delta\varphi) \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}}; \quad (11)$$

$$\sin \beta_4 = \frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + 3\Delta\varphi) \rightarrow \cos \beta_4 = \left[1 - \left(\frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + 3\Delta\varphi) \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}}. \quad (12)$$

Вирази $\cos \beta_1$, $\cos \beta_2$, $\cos \beta_3$ та $\cos \beta_4$ можна розкласти в ряд за формулою бінома Ньютона:

$$\left[1 - \left(\frac{r}{l} \cdot \sin \varphi \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}} = 1 - \frac{1}{2} \cdot \left(\frac{r}{l} \cdot \sin \varphi \right)^2 - \frac{1}{8} \cdot \left(\frac{r}{l} \cdot \sin \varphi \right)^4 - \dots; \quad (13)$$

$$\left[1 - \left(\frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + \Delta\varphi) \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}} = 1 - \frac{1}{2} \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + \Delta\varphi) \right)^2 - \frac{1}{8} \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + \Delta\varphi) \right)^4 - \dots; \quad (14)$$

$$\left[1 - \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + 2\Delta\varphi) \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}} = 1 - \frac{1}{2} \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + 2\Delta\varphi) \right)^2 - \frac{1}{8} \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + 2\Delta\varphi) \right)^4 - \dots; \quad (15)$$

$$\left[1 - \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + 3\Delta\varphi) \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}} = 1 - \frac{1}{2} \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + 3\Delta\varphi) \right)^2 - \frac{1}{8} \left(\frac{r}{l} \sin(\varphi + 3\Delta\varphi) \right)^4 - \dots \quad (16)$$

Відношення r/l для роликівих формувальних установок з кривошипно-шатунними приводними механізмами не перевищують $1/3$ і ряди (13)-(16)

досить швидко сходяться, тому з достатньою для практики точністю можна відкинути третій та подальші члени рядів (13)-(16). Тоді залежності (1)-(4) будуть мати вигляд:

$$x_1 = r \cdot \cos \varphi + l \cdot \left[1 - \frac{1}{2} \cdot \left(\frac{r}{l} \cdot \sin \varphi \right)^2 \right]; \quad (17)$$

$$x_2 = r \cdot \cos(\varphi + \Delta\varphi) + l \cdot \left[1 - \frac{1}{2} \cdot \left(\frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + \Delta\varphi) \right)^2 \right]; \quad (18)$$

$$x_3 = r \cdot \cos(\varphi + 2\Delta\varphi) + l \cdot \left[1 - \frac{1}{2} \cdot \left(\frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + 2\Delta\varphi) \right)^2 \right]; \quad (19)$$

$$x_4 = r \cdot \cos(\varphi + 3\Delta\varphi) + l \cdot \left[1 - \frac{1}{2} \cdot \left(\frac{r}{l} \cdot \sin(\varphi + 3\Delta\varphi) \right)^2 \right]. \quad (20)$$

Функції зміни швидкостей центрів мас формувальних візків 1, 2, 3 та 4 матимуть вигляд:

$$\dot{x}_1 = \dot{\varphi} \cdot \frac{\partial x_1}{\partial \varphi}; \quad (21)$$

$$\dot{x}_2 = \dot{\varphi} \cdot \frac{\partial x_2}{\partial \varphi}; \quad (22)$$

$$\dot{x}_3 = \dot{\varphi} \cdot \frac{\partial x_3}{\partial \varphi}; \quad (23)$$

$$\dot{x}_4 = \dot{\varphi} \cdot \frac{\partial x_4}{\partial \varphi}, \quad (24)$$

де $\frac{\partial x_1}{\partial \varphi}$, $\frac{\partial x_2}{\partial \varphi}$, $\frac{\partial x_3}{\partial \varphi}$ та $\frac{\partial x_4}{\partial \varphi}$ – перші передаточні функції формувальних візків 1, 2,

3 та 4, що мають значення:

$$\frac{\partial x_1}{\partial \varphi} = -r \cdot \left(\sin \varphi + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2\varphi \right); \quad (25)$$

$$\frac{\partial x_2}{\partial \varphi} = -r \cdot \left[\sin(\varphi + \Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + \Delta\varphi) \right]; \quad (26)$$

$$\frac{\partial x_3}{\partial \varphi} = -r \cdot \left[\sin(\varphi + 2\Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + 2\Delta\varphi) \right]; \quad (27)$$

$$\frac{\partial x_4}{\partial \varphi} = -r \cdot \left[\sin(\varphi + 3\Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + 3\Delta\varphi) \right]. \quad (28)$$

Для оцінки руху визначено функції зміни кінетичної енергії формувальних візків 1, 2, 3 та 4 установки в процесі формування:

$$T_1 = \frac{1}{2} \cdot m_1 \cdot \dot{x}_1^2 = \frac{1}{2} \cdot m_1 \cdot \dot{\varphi}^2 \cdot r^2 \cdot \left(\sin \varphi + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2\varphi \right)^2; \quad (29)$$

$$T_2 = \frac{1}{2} \cdot m_2 \cdot \dot{x}_2^2 = \frac{1}{2} \cdot m_2 \cdot \dot{\varphi}^2 \cdot r^2 \cdot \left[\sin(\varphi + \Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + \Delta\varphi) \right]^2 ; \quad (30)$$

$$T_3 = \frac{1}{2} \cdot m_3 \cdot \dot{x}_3^2 = \frac{1}{2} \cdot m_3 \cdot \dot{\varphi}^2 \cdot r^2 \cdot \left[\sin(\varphi + 2\Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + 2\Delta\varphi) \right]^2 ; \quad (31)$$

$$T_4 = \frac{1}{2} \cdot m_4 \cdot \dot{x}_4^2 = \frac{1}{2} \cdot m_4 \cdot \dot{\varphi}^2 \cdot r^2 \cdot \left[\sin(\varphi + 3\Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + 3\Delta\varphi) \right]^2 . \quad (32)$$

де m_1, m_2, m_3 та m_4 – маси формувальних візків 1, 2, 3 та 4 відповідно.

За умови рівності мас формувальних візків ($m_1 = m_2 = m_3 = m_4 = m$) кінетична енергія всієї установки в процесі формування з урахуванням виразів (29)-(32) визначається залежністю:

$$T = T_1 + T_2 + T_3 + T_4 = \frac{1}{2} m \cdot \dot{\varphi}^2 \cdot r^2 \left\{ \begin{array}{l} \left(\sin \varphi + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2\varphi \right)^2 + \\ + \left[\sin(\varphi + \Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + \Delta\varphi) \right]^2 + \\ + \left[\sin(\varphi + 2\Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + 2\Delta\varphi) \right]^2 + \\ + \left[\sin(\varphi + 3\Delta\varphi) + \frac{r}{2 \cdot l} \cdot \sin 2(\varphi + 3\Delta\varphi) \right]^2 \end{array} \right\} . \quad (33)$$

При цьому середнє значення кінетичної енергії всієї установки за один оберт кривошипу має вигляд:

$$T_{cp} = \frac{1}{t_1} \cdot \int_0^{t_1} T \cdot dt , \quad (34)$$

де t_1 – тривалість руху установки за один оберт кривошипу ($t_1 = 2\pi/\dot{\varphi}$).

Тоді відхилення екстремального значення T_{ext} кінетичної енергії від її середнього T_{cp} значення визначається залежністю:

$$\Delta T_{max} = |T_{ext} - T_{cp}| , \quad (35)$$

а відхилення між її максимальним T_{max} та мінімальним T_{min} значеннями можна визначити за допомогою виразу:

$$\Delta T = T_{max} - T_{min} . \quad (36)$$

Визначені також відносні значення відхилень кінетичної енергії:

$$\varepsilon_1 = \Delta T / T_{cp} ; \quad \varepsilon_2 = \Delta T_{max} / T_{cp} . \quad (37)$$

Вихідними параметрами для визначення кінетичної енергії роликової формувальної установки з рівноважним приводом були параметри: кутова

швидкість обертання кривошипів $\dot{\varphi} = 10,47 \text{ рад/с}$ (при частоті обертання привідного вала $n = 100 \text{ об/хв}$); радіус кривошипів $r = 0,2 \text{ м}$; довжина шатунів $l = 1,0 \text{ м}$ (всі чотири шатуни однакової довжини); маса формувальних візків $m = 1000 \text{ кг}$. Для даної установки з наведеними параметрами побудовані графіки зміни кінетичної енергії кожного із чотирьох формувальних візків – 1, 2, 3 та 4, сумарне значення кінетичної енергії всієї установки – 5 та її середнє значення – 6 (рис. 2).

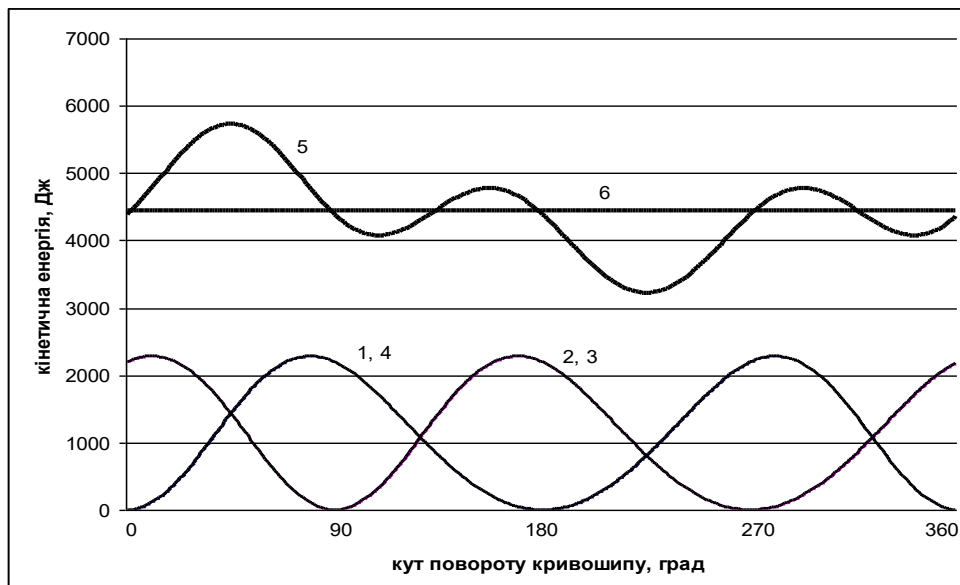

Рисунок 2. Графіки зміни кінетичної енергії установки:
 1, 2, 3, 4 – кінетична енергія першого, другого, третього та четвертого візків відповідно; 5 – сумарна кінетична енергія;
 6 – середнє значення сумарної кінетичної енергії.

Проаналізувавши графіки на рис. 2, можна зробити висновок, що кінетична енергія кожного з формувальних візків змінюється в межах від 0 до 2281 Дж, а сумарне значення кінетичної енергії всієї установки змінюється в межах від $T_{\min} = 3224 \text{ Дж}$ до $T_{\max} = 5729 \text{ Дж}$, причому її середнє значення становить $T_{\text{сер}} = 4443 \text{ Дж}$. Відхилення екстремального значення кінетичної енергії від її середнього значення становить $\Delta T_{\max} = 1286 \text{ Дж}$, а відхилення між її мінімальним та максимальним значеннями – $\Delta T = 2505 \text{ Дж}$. При цьому відносні значення відхилень кінетичної енергії, розраховані за виразами (37), мають значення $\varepsilon_1 = 0,564$ та $\varepsilon_2 = 0,289$ відповідно.

Для більш ґрунтовного аналізу пропонується ввести ще декілька показників, які містили б у собі характеристику приводу:

– відношення максимального значення сумарної кінетичної енергії установки до кількості формувальних візків, що входять до її складу:

$$T_{i \max} = T_{\max} / k, \quad (38)$$

де k – кількість формувальних візків в установці;

– відношення середнього значення сумарної кінетичної енергії установки до кількості формувальних візків:

$$T_{icc} = T_{cp} / k ; \quad (39)$$

– відношення відхилення екстремального значення T_{ext} кінетичної енергії установки від її середнього значення T_{cp} до кількості формувальних візків:

$$\Delta T_{i \max} = \Delta T_{\max} / k ; \quad (40)$$

– відношення відхилення ΔT між максимальним T_{\max} та мінімальним T_{\min} значеннями сумарної кінетичної енергії установки до кількості формувальних візків:

$$\Delta T_i = \Delta T / k . \quad (41)$$

За виразами (38)-(41) розраховано параметри $T_{i \max}$, T_{icc} , $\Delta T_{i \max}$ і ΔT_i для установки з врівноваженим приводом на чотири формувальні візки. Результати розрахунків зведено до табл. 1.

Таблиця 1

Результати розрахунків

ε_1	ε_2	$T_{i \max}$, Дж	T_{icc} , Дж	$\Delta T_{i \max}$, Дж	ΔT_i , Дж
0,564	0,289	1432,25	1110,75	321,5	626,25

Аналізуючи дані табл. 1, можна зробити висновки про те, що кінетична енергія всієї установки в цілому не втрачається, а передається між всіма формувальними візками без значних втрат.

В результаті проведених досліджень проведено динамічний аналіз роликівної формувальної установки з врівноваженим приводом – визначено функції зміни кінетичної енергії кожного з формувальних візків, сумарної кінетичної енергії установки, її середнього значення, відхилення екстремального значення кінетичної енергії від її середнього значення, відхилення між її мінімальним та максимальним значеннями, відносні значення відхилень сумарної кінетичної енергії, відношення максимального і середнього значень сумарної кінетичної енергії установки до кількості формувальних візків, відношення відхилення екстремального значення сумарної кінетичної енергії установки від її середнього значення та загального відхилення сумарної кінетичної енергії до кількості формувальних візків установки, проаналізовано вплив приводу установки на характер зміни наведених характеристик.

Список літератури:

1. Гарнець В.М. Бетноформувальні агрегати. Конструктивно-функціональні схеми, принцип дії, основи теорії: Монографія / В.М. Гарнець, С.В. Зайченко, Ю.В. Човнюк, В.О. Шаленко, Я.С. Приходько – К.: Інтерсервіс, 2015. – 238 с.

2. Ловеїкін В.С. Силовий аналіз роликової формувальної установки з рекупераційним приводом. / В.С. Ловеїкін, К.І. Почка // Техніка будівництва, 2003. – № 14. – С. 27-37.

3. Ловеїкін В.С. Визначення навантажень в елементах роликової формувальної установки / В.С. Ловеїкін, К.І. Почка // Теорія і практика будівництва. – № 3. – 2007. – С. 19-23.

4. Ловеїкін В.С. Дослідження динамічних навантажень в елементах роликотворних формувальних установок. / В.С. Ловеїкін, К.І. Почка // Materialy VIII mezinarodni vedecko-prakticka conference “Vznik moderni vedecke – 2012”. – Dil. 18. Technicke vedy. Moderni informacni technologie: Praha. Publishing House “Education and Science” s.r.o. – P. 20-25.

5. Loveykin V.S. Analysis of dynamic equilibration by the drive of cars of roller formation. / V.S. Loveykin, K.I. Pochka // MOTROL. Commission of Motorization and Energetics in Agriculture. – Lublin-Rzeszow, 2016. – Vol. 18, No 3. – P. 41-52.

6. Ловеїкін В.С. Дослідження навантажень в елементах роликової формувальної установки з врівноваженим приводом / В.С. Ловеїкін, К.І. Почка // Автоматизація виробничих процесів у машинобудуванні та приладобудуванні. – НУ «Львівська політехніка», 2015. – Вип. 49. – С. 73-79.

7. Ловеїкін В.С. Аналіз нерівномірності руху приводних механізмів машин роликотворного формування / В.С. Ловеїкін, К.І. Почка // Техніка будівництва. – 2013. – № 30. – С. 23-32.

8. Loveikin V.S. Dynamichne zrivnovazhennia pryvidnoho mekhanizmu rolykovoї formovalnoї ustanovky z enerhetychno vrvnovazhenym pryvodom (Drive mechanism dynamic balancing of roller forming unit with energy-balanced drive). / V.S. Loveikin, K.I. Pochka, M.O. Prystailo, O.B. Pochka. // Opir materialiv i teoriia sporud, 2019. – 103. – P. 112-130. – DOI: 10.32347/2410-2547.2019.103.112-130.

9. Loveikin V.S. Dynamic balancing of roller forming unit drive. / V. Loveikin, K. Pochka, M. Prystailo, M. Balaka, O. Pochka // Strength of Materials and Theory of Structures, 2021. – 107. – P. 140-158. – DOI: 10.32347/2410-2547.2021.107.140-158.

10. Loveykin V.S. Synthesis of camshaft driving mechanism in roller molding installation with combined motion mode according to acceleration of third order. / V.S. Loveykin, K.I. Pochka - Science & Technique, 2017. – No. 16 (3), 206-214. – DOI: 10.21122/2227-1031-2017-16-3-206-214.

11. Патент України на корисну модель № 7884, МПК В28В 13/02. Установка для формування виробів з бетонних сумішей / В.С. Ловеїкін, В.Ф. Ярошенко, К.І. Почка, В.М. Бичевський (Україна); заявник і патентовласник Національний аграрний університет, № 2004 1209993; заявл. 06.12.2004; опубл. 15.07.2005, Бюл. № 7.

12. Патент України на корисну модель № 32838, МПК В28В 13/00 (2006). Установка для формування виробів з бетонних сумішей / В.С. Ловеїкін, В.Ф. Ярошенко, К.І. Почка (Україна); заявник і патентовласник Національний аграрний університет, № 2004 1108955; заявл. 02.11.2004; опубл. 10.06.2008, Бюл. № 11.

ОПТИМІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ АКТИВНОГО ВПЛИВУ НА РОЗРОБКУ ГАЗОКОНДЕНСАТНИХ РОДОВИЩ ІЗ ЗНАЧНИМИ ЗАПАСАМИ РЕТРОГРАДНОГО КОНДЕНСАТУ

Матківський Сергій Васильович,
Ph.D., начальник відділу поглибленого аналізу родовищ
Акціонерне товариство «Укргазвидобування»,
УКРАЇНА

Вступ. Переважна більшість газоконденсатних родовищ розробляється на виснаження. При розробці продуктивних покладів в процесі зниження пластового тиску відбувається процес диференціальної конденсації важких вуглеводнів. Це призводить до збільшення питомих і сумарних втрат конденсату в пласті та, відповідно, зменшення вмісту важких вуглеводнів у видобувній газоконденсатній суміші [1-2].

Підвищення ефективності розробки газоконденсатних родовищ з високим вмістом конденсату можливе за умов попередження випадіння конденсату в пластових умовах шляхом оптимізації розробки родовищ із забезпеченням рівномірного дренажу покладів, активної дії на процес розробки, а саме на пластовий тиск, температуру, склад пластової суміші та пористе середовище, тощо [3-4].

Для підвищення ефективності розробки розвіданих запасів нафти і газу та підвищення кінцевих коефіцієнтів вуглеводневилучення виснажених родовищ виникає необхідність в проведенні додаткових досліджень, на основі яких будуть розроблені високоефективні технології розробки, які забезпечать високі техніко-економічні показники за мінімальних витрат.

Мета роботи. Удосконалення існуючих технологій підвищення вуглеводневилучення газоконденсатних родовищ із значними запасами ретроградного конденсату.

Результати та обговорення. Перспективним напрямом підвищення кінцевого вуглеводневилучення виснажених газоконденсатних родовищ із значними запасами ретроградного конденсату є впровадження технологій підтримання пластового тиску з використанням як вуглеводневих, так і неуглеводневих газів, а також технологій водогазової репресії (послідовне нагнітання рідких та газоподібних агентів) [5-8].

Найбільш широко розповсюдженою є технологія нагнітання сухого газу. При цьому відбувається процес випаровування частини випавшого конденсату у газову фазу з наступним його видобутком на поверхню [9-10].

Найбільшого ефекту від впровадження технології підтримання пластового тиску досягається за тиску вище тиску початку конденсації рідких вуглеводнів. Менш ефективними є технології розробки, які забезпечують зниження темпу падіння пластового тиску в порівнянні з розробкою на виснаження [11-12].

Для напрацювання оптимальних шляхів підвищення кінцевого вуглеводневилучення виснажених нафтогазових родовищ та оптимізації існуючих технологій підвищення вуглеводневилучення проведено дослідження з використанням інструментів гідродинамічного моделювання на основі цифрових тривимірних моделей.

Розрахунки технологічних показників розробки проведено для ступеню компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу на рівні: 0,5; 0,75; 1; 1,25; 1,5. З метою урахування фазових перетворень пластових вуглеводневих систем створено та в подальшому використано композиційну PVT модель [13-14].

На основі результатів моделювання встановлено, що завдяки впровадженню технології підтримання пластового тиску забезпечується стабілізація технологічних режимів експлуатації видобувних свердловин та продовжується термін дорозробки газоконденсатного покладу.

Динаміка дебітів природного газу залежно від ступеня компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу та при розробці продуктивного покладу на виснаження наведена на рисунку 1.

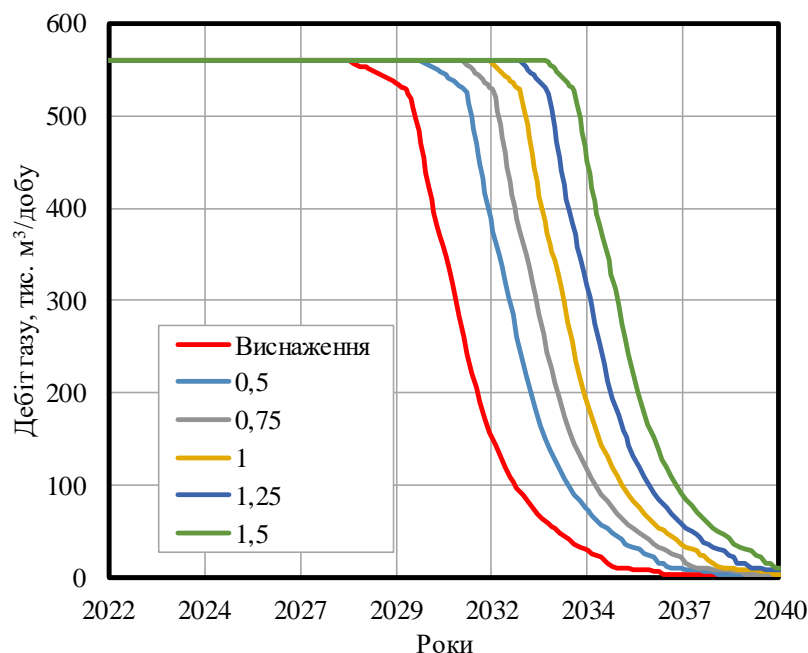

Рисунок 1 – Динаміка дебітів природного газу залежно від ступеня компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу та при розробці продуктивного покладу на виснаження

Аналізуючи технологічні показники розробки газоконденсатного покладу встановлено, що при нагнітанні сухого газу в поклад підвищується накопичений видобуток конденсату порівняно з розробкою на виснаження.

На основі результатів моделювання проведений розрахунок технологічних показників розробки газоконденсатного покладу. Результати розрахунків свідчать про те, що у випадку нагнітання сухого газу в поклад забезпечуються

значно вищі технологічні показники розробки порівняно з розробкою на виснаження.

Динаміка накопиченого видобутку конденсату від ступеня компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу та при розробці газоконденсатного покладу на виснаження наведена на рисунку 2.

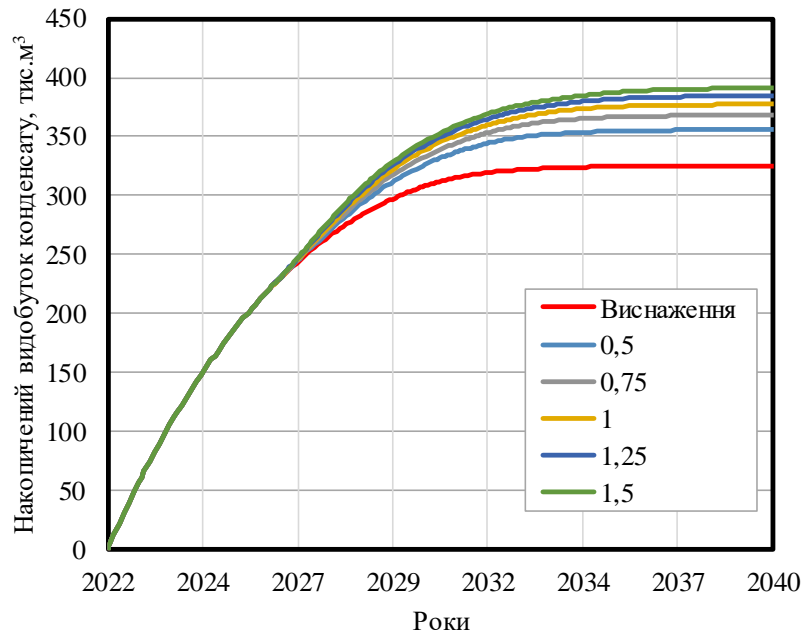

Рисунок 2 – Динаміка накопиченого видобутку конденсату від ступеня компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу та при розробці газоконденсатного покладу на виснаження

На основі результатів моделювання встановлено, що накопичений видобуток конденсату в залежності від ступеня компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу становить: 0,5 – 359,60 тис. м³; 0,75 – 374,87 тис. м³; 1 – 374,61 тис. м³; 1,25 – 370,72 тис. м³; 1,5 – 364,73 тис. м³. При розробці газоконденсатного покладу на виснаження накопичений видобуток конденсату дорівнює 324,90 тис. м³.

Результати досліджень свідчать про те, що збільшення ступеня компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу обумовлює збільшення накопиченого видобутку конденсату. Досягається такого результату завдяки сповільненню процесу ретроградної конденсації важких вуглеводнів за рахунок підтримання пластового тиску на вищому рівні порівняно з варіантом розробки на виснаження. Завдяки цьому зменшуються питомі втрати конденсату в поровому просторі при зниженні пластового тиску.

Висновки. Використовуючи інструменти цифрового моделювання проведено дослідження ефективності використання сухого газу в якості агенту нагнітання для підвищення кінцевого вуглеводневилучення газоконденсатних родовищ із значними запасами ретроградного конденсату.

Результати моделювання свідчать про високу технологічну ефективність впровадження технологій підтримання пластового тиску. На основі результатів

проведених досліджень встановлено, що чим вищий ступінь компенсації поточного видобутку вуглеводнів нагнітанням сухого газу в поклад, тим менші питомі втрати конденсату та, відповідно, вищі кінцеві коефіцієнти вуглеводневилучення.

Література

1. Davidovskiy A., Abramochkin S., Lopatina N. (2017) Multiphase Gas-Condensate Metering Tests with Individual Fluid Properties Model (Russian). Society of Petroleum Engineers. <https://doi.org/10.2118/187753-RU>
2. Bikman Ye (2021). Forecasting Hydrocarbon Production at Gas Condensate Fields Considering Phase Transformations of Reservoir Systems. SPE Eastern Europe Subsurface Conference. Kyiv. Ukraine. <https://doi.org/10.2118/208562-MS>
3. Закиров С.Н. (1998). Разработка газовых, газоконденсатных и нефтегазоконденсатных месторождений. М.: Струна, 1998. 628 с.
4. Бікман Є.С., Дячук В.В. (2006). Оптимізація систем розробки газоконденсатних родовищ України з високим вмістом вуглеводнів C_{5+} в пластовому газі. Проблеми нафтогазової промисловості. №3. С. 165–168.
5. Matkivskiy S., Kondrat O., Burachok O. (2020) Investigation of the influence of the carbon dioxide (CO₂) injection rate on the activity of the water pressure system during gas condensate fields development. Global Trends, Challenges and Horizons. November. Dnipro. Ukraine. P. 1-10. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202123001011>
6. Кондрат Р. М., Серединський Д. Ю., Кондрат О. Р. Дослідження застосування вуглекислого газу для вилучення залишкової нафти з обводнених нафтових покладів. Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. 2010. №2(35). С. 26-30.
7. Matkivskiy S., Kondrat O. The influence of nitrogen injection duration at the initial gas-water contact on the gas recovery factor. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2021. №1(6 (109), Pp. 77–84. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.224244>
8. Matkivskiy S., Burachok O. (2022). Impact of Reservoir Heterogeneity on the Control of Water Encroachment into Gas-Condensate Reservoirs during CO₂ Injection. Management Systems in Production Engineering. Vol. 30. Issue 1. Pp 62-68. <https://doi.org/10.2478/mspe-2022-0008>
9. Luo, K., Li, S., Zheng, X., Chen, G., Dai, Z., Liu, N. (2001). Experimental Investigation into Revaporization of Retrograde Condensate by Lean Gas Injection. SPE Asia Pacific Oil and Gas Conference and Exhibition. Jakarta. Indonesia. <https://doi.org/10.2118/68683-MS>
10. Chibueze S. E.; Ibeh S. U.; Onugha I. N.; Obah B. (2017). Performance Analysis of Gas Cycling Operation in Retrograde Gas Condensate Reservoir- A Niger Delta Case Study. SPE Nigeria Annual International Conference and Exhibition, Lagos, Nigeria. <https://doi.org/10.2118/189135-MS>

11. Бікман Є.С., Дячук В.В. (2006). Оптимізація систем розробки газоконденсатних родовищ України з високим вмістом вуглеводнів C₅+ в пластовому газі. Проблеми нафтогазової промисловості. №3. С. 165–168.

12. Кондрат Р. М., Кондрат О. Р. (2005). Комплексна технологія збільшення вуглеводневилучення з виснажених газоконденсатних родовищ. Наука та інновації. №5. С. 24-39.

13. Бурачок О. В., Першин Д. В., Матківський С. В. та інші. (2020). Особливості відтворення рівняння стану газоконденсатних сумішей за умови обмеженої вхідної інформації. Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. №1(74). С. 82-88. [https://doi.org/10.31471/1993-9973-2020-1\(74\)-82-88](https://doi.org/10.31471/1993-9973-2020-1(74)-82-88)

14. Бурачок, О. В., Першин, Д. В., Матківський, С. В., Кондрат, О. Р. (2020). Дослідження межі застосування РVT-моделі “чорної нафти” для моделювання газоконденсатних покладів. Мінеральні ресурси України. №(2). С. 43-48. <https://doi.org/10.31996/mru.2020.2.43-48>

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВІДОМЛЕНЬ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ОСНОВІ ЗВОРотної МОДЕЛІ ПОТТСА

Мирошникова Ірина Юрїївна,

Старший викладач

Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Одним з елементів аналізу поведінки користувачів соціальних мереж є класифікація тексту їх повідомлень та реакцій на повідомлення інших користувачів. Для подібних задач використовуються, зокрема, підходи на основі методів машинного навчання [1]. Кращий результат показав на стандартних наборах даних потокових мереж класифікатор EFC (Energy-based Flow Classifier) на основі зворотної моделі Поттса [2,3]. У роботі проаналізовано можливість застосування підходу EFC для класифікації повідомлень користувачів текстових соціальних мереж.

Зворотна модель Поттса в основі класифікатора EFC потребує визначення множини подій типу “реакція”, “адресоване повідомлення”, “неадресоване повідомлення” та вагів зв’язку між всіма подіями. Вважаємо за подію певного типу вказані в таблиці 1 дії користувачів.

Таблиця 1.

Відповідність дії користувача в мережі та типу події в моделі

Тип події	Дія в мережі
реакція	реакція на повідомлення
реакція	повідомлення, текст якого не містить інших слів зі словнику, окрім емодзі (текстового варіанту)
адресоване повідомлення	повідомлення, що є прямою відповіддю на повідомлення користувача
адресоване повідомлення	повідомлення, що містить тег (ім’я) користувача
неадресоване повідомлення	повідомлення, що не позначене як відповідь, але є наступним після повідомлення користувача
неадресоване повідомлення	повідомлення, що містить текстове ім’я користувача (тег відсутній)

Стан системи задано графом $G(V, E)$. Кожна вершина графа $i \in V = \{1, \dots, N\}$ має відповідну їй подію $a_i \in \Omega$ та значення $h_i \in P$, де $\Omega = \{1, \dots, Q\}$ – множина, що містить всі можливі типи подій, $P = \{h_i(a_i) | a_i \in \Omega\}$ – множина, що містить набір можливих подій.

Кожне ребро графа $(i, j) \in E$, $i, j \in V$, має вагу $e_{ij}(a_i, a_j)$, що є функцією подій a_i та a_j , які відповідають вершинам i та j .

Множина $\varepsilon = \{e_{ij}(a_i, a_j) | a_i, a_j \in \Omega\}$ є набором всіх можливих ваг між подіями (реакціями) i та j .

Конфігурація системи має відповідну загальну енергію, визначену як гамільтоніан H , що залежить від подій:

$$H(a_{k_1}, \dots, a_{k_N}) = - \sum_{\substack{i,j \\ i \neq j}} e_{ij} - \sum_i h_i(a_{k_i}).$$

Класифікатор моніторить мережу, очікуючи повідомлення. Після отримання нового повідомлення, значення енергії системи рахується за гамільтоніаном H і порівнюється з певним пороговим значенням, визначеним за навчальною вибіркою в даних типах груп в мережі. Якщо значення енергії системи нижче за визначене порогове, повідомлення класифікується як девіантна поведінка і застосовуються визначені дії (повідомлення видаляється, користувач отримує бан в чаті). В протилежному випадку, класифікатор очікує наступне повідомлення в чаті.

Було проаналізовано побудову системи виявлення аномальної поведінки користувачів на основі класифікації їх повідомлень в текстових соціальних мережах із застосуванням класифікатора на основі підходу EFC та визначено множину подій з урахуванням можливості прямої відповіді на.

Список літератури

1. Etuh E., Bakpo F., Н E. Social Media Networks Attacks and their Preventive Mechanisms: A Review. — 2022. — 01.
2. Fukunaga T., Iwasaki W. Inverse Potts model improves accuracy of hylogenetic profiling // *Bioinformatics*. — 2022. — Vol. 38, no. 7. — P. 1794–1800.
3. A New Method for Flow-Based Network Intrusion Detection Using the Inverse Potts Model / Pontes C., de Souza M., Gondim J., Bishop M., and Marotta M. // *IEEE Transactions on Network and Service Management*. — 2021. — Vol. 18, no. 2. — P. 1125–1136.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ РОЗВИТКОМ ХВОРОБИ АЛЬЦГЕЙМЕРА ЗАСОБАМИ АНСАМБЛЮ МОДЕЛЕЙ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Никонюк Марія Вікторівна,

Студентка 4 курсу

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка»

Мельникова Наталія Іванівна

К.т.н., доцент кафедри систем штучного інтелекту

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка»

Хвороба Альцгеймера є загальновідомим і поширеним нейродегенеративним захворюванням, яке викликає когнітивні порушення. Захворювання характеризується деградацією головного мозку з усіма наслідками: складнощами у прийнятті рішень, виконанні повсякденних побутових завдань, провалами в пам'яті, а також втратою розсудливості та орієнтації в просторі. Найчастіше хвороба вражає людей віком від 65 років. У медицині це одне з часто досліджуваних захворювань нервової системи, проте хвороба Альцгеймера не піддається повному лікуванню. Але сучасні методи терапії та реабілітації дозволяють суттєво уповільнити швидкість її розвитку та прямо залежать від стадії патології. Саме тому важливо діагностувати захворювання на ранніх стадіях для сповільнення його розвитку. Як правило, розрізняють п'ять стадій: доклінічна, легке когнітивне порушення, легка деменція, помірна деменція та важка деменція. За допомогою машинного навчання та методів інтелектуального аналізу даних можна обробляти велику кількість медичних зображень для діагностування стадій хвороби з високою точністю. Тому актуальність обраної теми полягає у спрощенні діагностики хвороби Альцгеймера на основі магнітно-резонансної томографії головного мозку пацієнта.

На сьогодні відомо немало досліджень на обрану тему. Більшість з них базуються на використанні та удосконаленні моделей згорткових нейронних мереж. Один з авторів таких робіт Mona Ashtari-Majlan [1] пропонує багатопотокову глибоку згорткову нейронну мережу, що подається на основі зображень, щоб класифікувати два види деменції – помірну та важку. Експериментальні результати на наборі даних ADNI-1 вказують на те, що даний метод перевершує існуючі методи для класифікації деменції, а показник F1 є рівним 85,96%.

У своєму дослідженні [2] Vidushi Mishra, Akash Rajak та Ajay Kumar Shrivastava здійснили діагностику хвороби Альцгеймера засобами машинного навчання. Разом із машинним навчанням також виконано комплексний огляд глибокого навчання. За допомогою різних підходів до навчання, таких як

двійковий класифікатор під назвою логістична регресія, метод опорних векторів, дерево рішень, ансамблевий випадковий ліс і boosting adaboost, експериментальний результат аналізується з точки зору точності, recall та AUC (англ. Area Under Curve). У роботі використано датасет, який містить 373 записи. Після тестування методів випадковий ліс і adaboost показали найкращі результати точності, досягнувши значення 0,8421. Окрім того, ансамблевий випадковий ліс показав найвищі результати recall та AUC (0,8 та 0,844 відповідно). Проте час виконання даного класифікатора є найбільшим – 483,65369 с. Мінімальний час для виконання завдання класифікації отриманий за допомогою методу дерева рішень та становить 68,788 мс. Таким чином, у роботі досягнуто точність 0,8421, що є непоганим результатом.

Shahwar Таууаба у своїй роботі [3] представляє гібридну модель класично-квантового машинного навчання для виявлення хвороби Альцгеймера за допомогою 6400 МРТ-сканувань з двома класами. Для бінарного виявлення використовується гібридна модель навчання, в якій квантова схема покращує продуктивність попередньо навченої архітектури ResNet34. Гібридна класично-квантова мережа значно перевершила класичну мережу, досягнувши точності класифікації 97,2% для 20 епох, у той час як точність класифікації, досягнута класичною моделлю навчання, становила 92%.

У дослідженні Sharma Sarang [4] запропоновано гібридну модель на основі штучного інтелекту, яка поєднує трансферного та машинного навчання. На першому етапі впровадження вона включає дві моделі на основі трансферного навчання: а саме DenseNet-121 і Densenet-201 для вилучення функцій, тоді як на другому етапі використовуються три різні класифікатори машинного навчання, такі як SVM, Naive Bayes та XGBoost для цілей класифікації. Остаточні результати класифікатора оцінюються за допомогою перестановок механізму голосування. Запропонована модель досягла точності 91,75% і показника F1 90,25%. Набір даних, який використовувався для навчання, містив зображення, розділені на 4 стадії хвороби Альцгеймера.

У більшості проаналізованих робіт розроблено класифікатори двох-трьох, рідко чотирьох стадій хвороби Альцгеймера. У своїй роботі я прагну розробити ансамбль моделей машинного навчання для класифікації стадій хвороби Альцгеймера у пацієнтів на основі магнітно-резонансної томографії головного мозку. Класифікація здійснюватиметься на основі п'яти класів – стадій хвороби Альцгеймера. Дана робота включатиме порівняльний аналіз методів класифікації машинного навчання, а найбільш релевантні методи будуть об'єднані в єдиний ансамбль для підвищення результату точності класифікації у порівнянні з наявними роботами. Як результат, отримана модель може бути використана для автоматизованого виявлення хвороби Альцгеймера та значно прискорить даний процес у клінічних умовах.

Список літератури

1. Ashtari-Majlan M. A multi-stream convolutional neural network for classification of progressive mci in alzheimer's disease using structural mri images / M. Ashtari-Majlan, A. Seifi, M. M. Dehshibi // IEEE Journal of Biomedical and Health Informatics. — 2022. — Vol. 26, No. 8. — P. 3918–3926.
2. Rajak A. Diagnosis of alzheimer disease using machine learning approaches / A. Rajak, A. Shrivastava, V. Mishra // 2020. — Vol. 29. — P. 7062–7073.
3. Shahwar T. Automated detection of alzheimer's via hybrid classical quantum neural networks / T. Shahwar, J. Zafar, A. Almogren, [et al.] // Electronics. — 2022. — Vol. 11, No. 5. — P. 721.
4. Sharma S. HTLML: hybrid ai based model for detection of alzheimer's disease / S. Sharma, S. Gupta, D. Gupta, [et al.] // Diagnostics. — 2022. — Vol. 12, No. 8.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ НА БЕЗПЕКУ СУДНОПЛАВСТВА

Оберто Сантана Леонід

магістр

Одеський Національний Морський Університет

Заїкін Андрій

магістр

Одеський Національний Морський Університет

Чекал Руслан

магістр

Одеський Національний Морський Університет

Рабейя Саєд

магістр

Одеський Національний Морський Університет

Хлебніков Сергій,

Ст. викладач

Одеський Національний Морський Університет

Найбільш ефективним способом транспортування вантажу є морський торговельний флот. Згідно останнім допущенням ЮНКТАД[1], на сьогоднішній день більшість світового товарообороту здійснюється за допомогою морських перевезень. За докладом 2021 року, прогноз на період за 2022-2026 року є негативний (зменшення товарообороту на 2,4%), але у наступні роки очікується відновлення та зростання цього показника. Це показує значну стабільність ринку, адже статистика була побудована враховуючи вплив ризиків для суден та вантажів що транспортуються морем.

Проходження судном зон з високим навантаженням трафіку, небезпечних районів судноплавства та вплив ризиків, пов'язаних з несприятливими метеорологічними умовами, негативно впливають на безпеку судна, його екіпажу та вантажу.

Згідно доповіді TSB за 2021 рік [2], найбільш поширеними аваріями на флоті є зіткнення суден. На другому місці стоїть посадка суден на мілину, що, за статистикою, є більш поширеним аніж інциденти, пов'язані з небезпечними вантажами (пожежа/вибух). Відповідно до вищезазначеної статистики, більша частина таких інцидентів відноситься до Тихоокеанського регіону. Цей регіон має декілька зон підвищеного ризику для судноплавства:

- а) Південний Китай
- б) Індокитай

- c) Індонезія
- d) Філіппіни

У даній роботі проведено критичний аналіз можливих методів покращення безпеки навігації у складних районах плавання на прикладі суднового авторульового пристрою побудованого на основі нейронних мереж та машинного навчання.

Більш за все змін потребує існуючий автопілот. Це пов'язано з тим, що він потребує коректного налаштування для кожної з можливих умов плавання, також він не має функції передбачення руху судна та не є універсальним пристроєм. Його використання не передбачене в районах з будь-якими обмеженнями. Серед запропонованих варіантів вирішення цієї проблеми найбільш перспективними є побудова нової системи авторульового пристрою [3,4,5]. У цих роботах були запропоновані варіанти створення авторульового на базі нейронних мереж. Такий варіант дозволяє вирішити одразу декілька проблем пов'язаних з класичним судновим авторульовим пристроєм:

1. передбачення авторульовим майбутньої траєкторії руху судна – таким чином авторульовий набуває універсальності та надає змогу використовувати його у різних умовах плавання. Це обумовлено тим, що команди на кермо будуть обиратися залежно від умов навколишнього середовища та поведінки судна.
2. універсальність – система авторульового автоматично налаштовується для роботи з кожним судном окремо, враховуючи його індивідуальні маневрені характеристики та параметри. Це стане перевагою у випадку масової інтеграції такої системи у морські судна з точки зору економії ресурсів.
3. повний аналіз – такий вид авторульового має змогу враховувати вплив вітру, течії та інших гідрометеорологічних показників, що впливають на маневреність судна, а також параметри завантаженості судна для найбільш ефективного вибору команди на кермо.

Вище зазначені дослідження показали свою ефективність у комп'ютерних симуляціях побудованих на основі різних математичних моделей судна. Симуляції передбачали високу точність відтворення фізичної поведінки реального судна та включали вплив на його рух явищ, таких як хвилювання моря, сила та напрямок течії і вітру. Під час тесту були записані наступні параметри: бортова хитавиця, кільова хитавиця, рискання, положення пера керма, параметри швидкостей судна. У всіх експериментах спостерігалась стійка адаптація, що привела до оптимального налаштування автопілоту. Результати свідчать, що судновий авторульовий пристрій на базі нейронної мережі раціонально використовував ресурс рульового механізму судна при різних введених обмеженнях, на що вказують графіки команд перекладок керма відданих системою.

Авторульовий пристрій побудований на базі нейронної діє та приймає рішення подібно людині. Також перевагою є той факт, що нейронні мережі мають здібність до самонавчання на протязі всього часу роботи судна, що

забезпечує коректність поданих команд на кермо навіть в умовах зміни маневрених характеристик судна (зледеніння, зміщення вантажу, появу наростів на зануреній частині корпусу судна). Вхідні дані при цьому зберігаються у власній мережі, базі даних, тому ймовірність втрати даних зменшується. При цьому система має можливість самодіагностуватися, що дозволяє у випадку відмови деяких нейронів знайти несправність та, ігноруючи її, видати результат.

Підтвердженням затребуваності подібних досліджень є чисельні експерименти та оприлюднені результати випробувань подібних систем, в ході яких була продемонстрована ефективність та стабільність роботи прототипів. Таким чином авторульовий пристрій на основі нейронної мережі може стати більш бажаним інструментом забезпечення навігаційної безпеки плавання в майбутньому.

Список літератури

1. https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2021summary_en.pdf
«Звіт ЮНКТАД за ефективністю судноплавства станом на 2021»
2. <https://www.bst-tsb.gc.ca/eng/stats/marine/2021/ssem-ssmo-2021.html>
«Річний звіт про статистику аварійності на флоті від The Transportation Safety Board of Canada (TSB)»
3. Development of a Ship Autopilot using Neural Network- Stefanos Gouletas
4. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1475090220927242>
5. https://www.researchgate.net/publication/330761725_Research_on_a_support_system_for_automatic_ship_navigation_in_fairway

ДО ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ

Перович Ігор,

Доктор технічних наук, професор
Західноукраїнський національний університет

Перович Леся

Кандидат технічних наук, доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Впровадження ринкового механізму господарювання в поєднанні з багатокладними формами власності на природні ресурси і, зокрема на земельні, вимагає вирішення невідкладних проблем, пов'язаних не тільки з підвищенням ефективності використання земельних ресурсів, але й фахового обґрунтування охорони і відтворення природно-ресурсного потенціалу з врахуванням соціально-екологічних чинників, які становлять основу життєдіяльності людини. В наукових дослідженнях розрізняють екологічну, соціальну та економічну ефективність природокористування. Зменшення негативного антропогенного впливу та викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище репрезентують екологічну ефективність. Соціальна ефективність – підвищення матеріального добробуту населення, збереження природних ландшафтів тощо [3].

Особливий інтерес становлять питання, пов'язані з визначенням або оцінкою природно-ресурсного потенціалу окремих категорій земель. Для земель сільськогосподарського призначення основним показником оцінки земельних ресурсів є бал бонітету або вартість валової продукції сільгоспкультур з одиниці площі. Щодо земель інших категорій - житлової та громадської забудови, природно-заповідного, природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного та лісгосподарського призначення, водного фонду, промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики - оцінка земельних ресурсів за балом бонітету втрачає свій зміст. Тоді основним критерієм оцінки земель певної категорії стає коефіцієнт середньорічної економічної ефективності або рентний дохід використання одиниці їх площі. В залежності від категорії земель нормативний середньорічний економічний ефект приймає різні значення.

Для земель промисловості, транспорту, зв'язку та енергетики основним критерієм оцінки земельних ресурсів є рентний дохід, який створюється за рахунок облаштування земельної ділянки в перерахунку на одиницю площі.

Таким чином, стає можливим визначити пріоритетні категорії земель окремих адміністративно-територіальних утворень з врахуванням їх суспільної значимості. Однак визначені пріоритети окремої адміністративно-територіальної одиниці (сільської, селищної, міської, районної та обласної) не завжди співпадають з пріоритетами або з інтересами всього суспільства (держави). В цьому випадку виникає конфліктна ситуація, яка повинна

вирішуватися шляхом консенсусу з врахуванням сукупності головних суспільних, економічних та екологічних чинників.

Важливе місце в формуванні пріоритетів використання земельних ресурсів належить основоположному принципу їх формування. Даний принцип може базуватись на двох підходах: *перший підхід* – від часткового до загального і *другий* – від загального до часткового. При реалізації першого підходу визначаються пріоритети малих адміністративно-територіальних одиниць, а потім послідовно пріоритети більших і держави в цілому. В другому – встановлюють найважливіші пріоритети держави, а потім на їх основі визначають пріоритети нижчих рівнів адміністративно-територіальних одиниць.

Другий підхід в своїй основі носить адміністративно-управлінський метод розвитку суспільства, який був притаманний радянській економіці.

Перший підхід базується на принципах ст.5 та ст.13 Конституції України, де визначено, що основним джерелом і носієм влади є український народ, а земля є його власністю. Отже, формування земельної політики в галузі використання земельних ресурсів повинно базуватись на методичному підході "знизу – доверху".

З установами незалежності України виникло ряд питань та проблем у земельно-майнових відносинах. В першу чергу це формування комунальної та приватної форм власності, а потім на цій платформі створення цінового механізму плати за землю як фінансового ресурсу наповнення бюджету країни. В період започаткування ринкових відносин механізм плати за землю вимагав розробки оціночних методичних підходів щодо визначення вартості землі. В зв'язку з цим в Земельному кодексі України, а потім в Законі України «Про оцінку землі» визначені види оцінок: грошова (нормативна та експертна), бонітування ґрунтів.

В європейській оціночній практиці та в країнах з розвинутою ринковою економікою існує єдиний метод оцінки земель – ринковий, який названий в Україні експертним. При цьому розрізняють два види ринкової вартості: масовий (*mass valuation*) та індивідуальний для окремих об'єктів. Перший метод оцінки використовується державою, в основному для фіскальних цілей, другий – при виконанні трансакцій купівлі-продажу.

Зважаючи на те, що в кадастрових зонах та кварталах є земельні об'єкти, ціна яких визначена на ринковій і неринковій базі, тобто виконана експертна і нормативна грошова оцінка окремих земельних ділянок, стає зрозумілим, що оцінна вартість даного кварталу чи зони повинна бути інтегрованою, включаючи комплексні показники оцінки окремих кадастрових об'єктів. При цьому реальна вартість землі на момент її оцінки повинна бути визначена, виходячи з принципу суспільної корисності у взаємодії з екологічною безпекою та охороною ґрунтів [1, 2]

В такому випадку технологічна схема визначення ціни землі в межах адміністративно-територіальної одиниці може бути представленим відповідно до рисунку.

Рис.3.1. Технологічна схема комплексної оцінки земель

Відмінністю даного методичного підходу від існуючих є те, що в оцінюваній вартості території враховують вартість землі, яка відповідно до чинного законодавства не може бути предметом купівлі-продажу, а з іншого боку сюди входить також вартість земельних ділянок, визначена на основі експертної оцінки. Звичайно, з розвитком ринкових відносин, зміною законодавчої та нормативно-правової бази буде розширюватися сфера впливу експертної оцінки, змінюватися нормативні показники у нормативній грошовій оцінці, що в кінцевому результаті призводить до необхідності переоцінки вартості земельних ресурсів. Тому, переоцінка земельних ресурсів повинна відбуватися в проміжках часу 3-5 років. Часові інтервали переоцінки будуть залежати від динаміки ринку земель та суттєвості змін нормативно-правової бази в сфері оцінки земель, плати за земельні ресурси

Список літератури

1. Горлачук В. В. Розвиток землекористування в Україні / В. В. Горлачук. – К.: Довіра, 1999. – 254 с.
2. Палеха Ю.М. Теорія і практика визначення вартості територій і оцінки земель населених пунктів України (економіко-географічне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. географ. наук: спец. 11.00.02 «економічна і соціальна географія» / Палеха Ю.М. - К., - 2009.-39 с.

3.Перович І. Визначення пріоритетів соціальної ефективності використання земельних ресурсів / І. Перович // Геоінформаційний моніторинг навколишнього середовища : GNSS і GIS-технології. – (Алушта (Крим), 10-15 вересня 2013р.). – Львів, 2013. – С.50-53.

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ПРОЕКТУВАННІ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

Потапенко Микола Валентинович

к.т.н., доцент кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Шаршонь Віталій Любомирович

асистент кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Проектування, спорудження об'єктів та реконструкція електроенергетичних систем пов'язані з великими матеріальними витратами. Тому важливо, щоб ці витрати були використані з найбільшою ефективністю та забезпечували необхідну надійність електропостачання споживачів. При цьому слід врахувати, що правильність рішень щодо розвитку енергетичних систем, прийнятих в якийсь момент, підтверджується через достатньо тривалий час, коли можливі помилки виправити неможливо чи надзвичайно складно.

Додаткові труднощі при прийнятті рішень при проектуванні та реконструкції електроенергетичних систем пов'язані з тим, що, як правило, вони функціонують в умовах невизначеності. Невизначеність обумовлена багатокритеріальністю завдань оптимізації, цілей розвитку систем, неоднозначністю сценаріїв розвитку системи, недостатністю апріорної інформації про систему, дією випадкових факторів в ході динамічного розвитку системи тощо [1].

Завдання проектування та реконструкції електроенергетичних систем полягає в розробці та техніко-економічному обґрунтуванні рішень щодо розвитку електричних станцій, електричних та теплових мереж, засобів їх експлуатації та управління. Запропоновані рішення повинні забезпечувати оптимальний ступінь надійності постачання енергією споживачів та необхідну її якість.

При системному підході до проектування та реконструкції енергетичних об'єктів передбачається аналіз впливу параметрів зовнішнього середовища (макропідхід) та внутрішніх взаємодій її елементів (мікропідхід) [2].

При макропідході аналізується поведінка системи як єдиного цілого у відношенні до зовнішнього середовища (її реакція на матеріальні, фінансові, енергетичні, інформаційні потоки). Цей підхід не містить жодних відомостей про внутрішній механізм перетворення вхідних впливів у вихідні.

При застосуванні мікропідходу предметом детального дослідження стають внутрішні характеристики системи – взаємодія підсистем та елементів між собою та умов їх функціонування.

В задачах проектування мікропідхід передбачає побудову структури системи чи об'єкта, в задачах реконструкції – зміна структури з метою підвищення ефективності їх функціонування.

Результати системного аналізу дозволяють перейти безпосередньо до системного проектування чи системної реконструкції.

Розглянемо деякі аспекти практичної реалізації системного проектування (реконструкції) як виду діяльності:

– діяльність має бути цілеспрямованою, напруженою на задоволення реальних потреб споживача;

– діяльність має бути обґрунтованою. Важливо розкрити причини, що перешкоджають використанню існуючих електроенергетичних об'єктів для задоволення нових потреб, виявити ключові протиріччя, що їх викликають, і сконцентрувати увагу на вирішенні головних завдань;

– діяльність має бути ефективною. Доцільним буде використання не будь-якого рішення завдання, а пошук оптимального варіанта.

Останній аспект дозволяє виділити три ієрархічні рівні оптимізації електроенергетичних об'єктів [3]:

– вибір принципу дії об'єкта, його елементів та підсистем;

– пошук оптимальної структури електроенергетичного об'єкта у межах вибраного принципу дії (задача структурної оптимізації);

– визначення оптимальних значень параметрів вибраної структури (задача параметричної оптимізації).

Оскільки процеси проектування та реконструкції електроенергетичних об'єктів відбуваються за умов невизначеності, тобто є випадковими, їх ефективність можна оцінювати через математичні сподівання часу їх виконання.

Ефективність процесу проектування можна у вигляді:

$$m[T_{np}] = \sum_{j=1}^n m_j[T_{np}], \quad (1)$$

де $m[T_{np}]$ – математичне сподівання часу виконання всього проекту; n – кількість етапів проекту; j – порядковий номер етапу проекту; $m_j[T_{np}]$ – математичне сподівання часу виконання j -го етапу.

Іншим важливим критерієм оцінки ефективності процесу проектування є ймовірність своєчасного та якісного виконання проекту $P_{ВП}$. Визначаємо $P_{ВП}$ вважаючи, що події, полягають у своєчасному та якісному виконанні проектів окремих елементів:

$$P_{ВП} = \prod_{i=1}^n P_i, \quad (2)$$

де P_i – ймовірність своєчасного і якісного виконання проекту i -го елемента об'єкта.

Застосування системного аналізу при проектуванні та реконструкції електроенергетичних об'єктів дасть можливість успішно знаходити оптимальні варіанти при ухваленні проектних та управлінських рішень.

Список літератури:

1. Корнієнко В.І., Гусєв О.Ю., Герасіна О.В., Щокін В.П. Теорія систем керування: підручник. Дніпро: НГУ, 2017. 497 с.
2. Пиркин А.Г. Основы системного анализа в энергетике: учебно-метод. пособие. СПб.: СПбГАУ, 2015. 50 с.
3. Сорока К.О. Основы теорії систем і системного аналізу: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2004. 291 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ РОЗРОБЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ІГРОВИХ ЗАВДАНЬ З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ

Проценко Артем,
Магістр з інформатики
Харківський національний університет радіоелектроніки

Інформатика – одна з дисциплін, що динамічно розвиваються. Результати досліджень та інновацій в цій галузі, тобто розвиток інформатики, ймовірно, матимуть значний соціальний вплив. Базова інформатика (основи інформатики, її базові поняття), зазвичай, вивчається в школі. Поглиблена або передова інформатика вивчається у закладах вищої освіти, пропонуючи можливість подальшого розвитку навичок розв'язання проблем шляхом вивчення просунутих мов програмування та парадигм програмування, а також отримання знань та навичок з широкого кола тем в області комп'ютерних наук [1–8].

Розуміння інформаційних явищ, таких як обчислення, пізнання і комунікація, сприяє технологічному прогресу. Своєю чергою, технічний прогрес спонукає до наукових пошуків. Можливість швидко обробляти величезні обсяги інформації відіграють вирішальну роль у повсякденному житті [9–16].

Сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє використовувати в освітньому процесі інноваційні методики: електронне навчання (e-learning), мобільне навчання (m-learning), всепроникаюче навчання (ulearning), дистанційні освітні технології.

Термін «мобільне навчання» (m-learning), що з'явився в англійській літературі близько 10 років тому, останнім часом став часто використовуватися у нашій країні. Багато вчених і педагогів впевнені, що майбутнє навчання з підтримкою інформаційно-комунікаційних технологій пов'язано і залежить саме від розповсюдження мобільних засобів зв'язку, популярності смартфонів і планшетів, появи великої кількості навчальних програм, а також нових технологій типу жестикуляційного інтерфейсу, який розширює можливості і якість освіти, здешевлення послуг мобільного зв'язку та бездротового доступу в Інтернет.

В Україні за останні роки кількість користувачів смартфонів збільшилася в три рази (до 34%). Про це свідчать результати дослідження компанії TNS Infatest на замовлення Google.

Згідно з даними дослідження у 2012 році ці показники досягали лише 7%. 76% українських користувачів входить в Інтернет зі смартфонів щодня, тоді як 53% використовують для цього комп'ютер і ще 71% – планшети. При цьому 14% українців відвідують інтернет-сторінки частіше зі смартфонів, ніж з комп'ютерів, 18% – тільки з мобільних телефонів.

Крім того, всі три види пристроїв використовують 9% українців. Такі дані показують, що роль мобільного Інтернету в житті користувачів зростає.

Таким чином, навчальні ігрові завдання можуть сприяти кращому засвоєнню учнями матеріалу з інформатики, ніж інші види навчання. Такі завдання можуть базуватися на складанні алгоритмів, розв'язанні задачі та проходженню тестів по інформатиці.

Для втілення подібних ігрових завдань можуть бути задіяні ігрові рушії. Наприклад, рушії Unity.

Unity – це кросплатформне багатофункціональне середовище розробки ігор, що було створене американською компанією Unity Technologies.

На рисунках 1 та 2 наведені приклади реалізації програмного забезпечення з навчальними ігровими завданнями з інформатики для мобільних пристроїв.

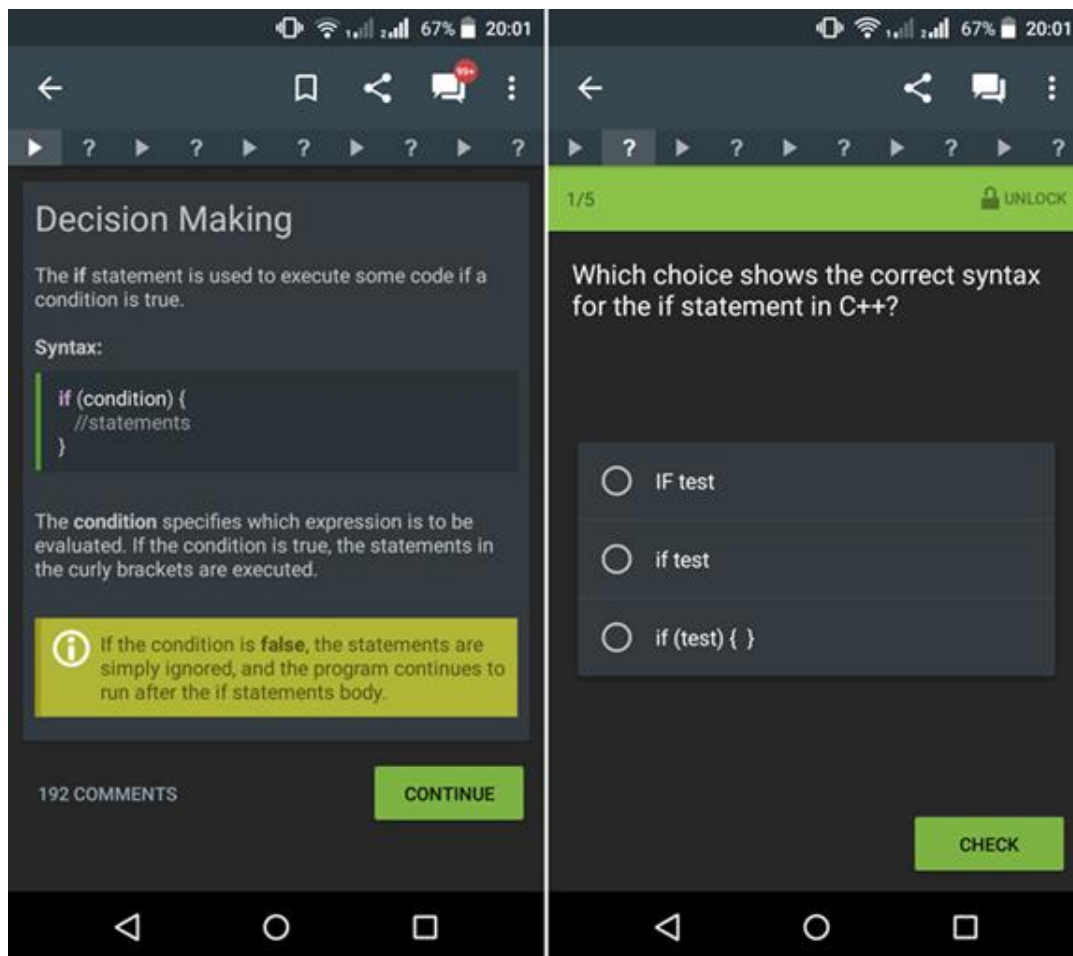

Рисунок 1 – Приклад програмного забезпечення з навчальними ігровими завданнями, застосунок SoloLearn на Android

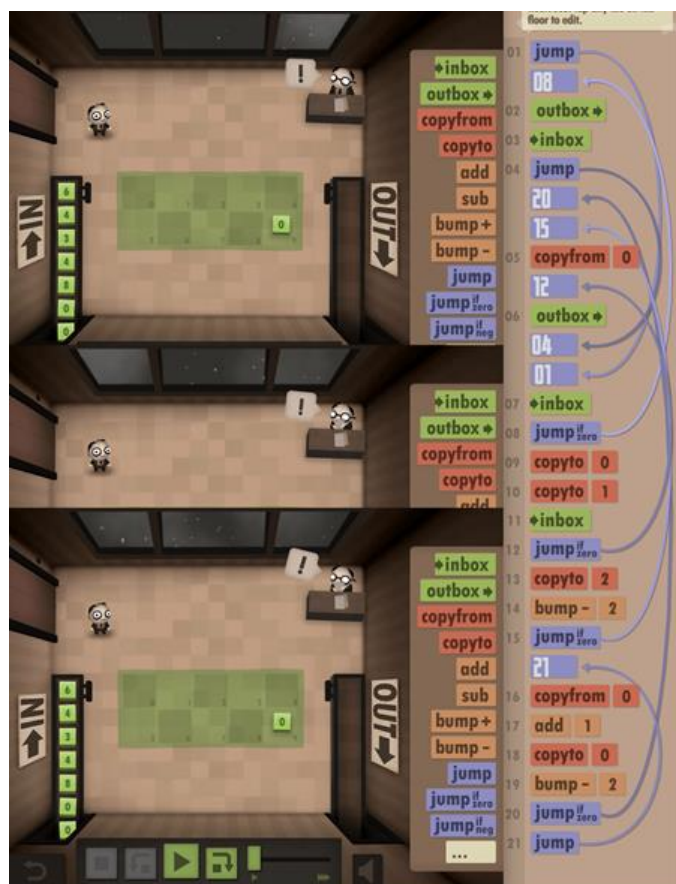

Рисунок 2 – Приклад програмного забезпечення з навчальними ігровими завданнями, застосунок Human Resource Machine на Android

Технологія рушія Unity дозволяє створювати різні ігри та програми, що будуть підтримуватися приблизно на 25 різних ігрових платформах. Найбільш явними лідерами є комп'ютери, ігрові консолі та мобільні телефони. Ігровий рушій виступає в ролі повноцінного середовища для створення мобільних ігор, тому що він об'єднав різні програмні засоби, що застосовуються при розробці програмного забезпечення – текстовий редактор, дебагер і т.д.

Зважаючи на усі переваги, які надають у навчанні подібні реалізації завдань з інформатики, дослідження та реалізація методології з їх розробки для мобільних пристроїв залишається актуальною задачею і вимагає подальшого вивчення.

Список літератури:

1. Ahmad M.A., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Vlasenko N., Mustafa S.K. (2021) The Research of Image Classification Methods Based on the Introducing Cluster Representation Parameters for the Structural Description, *International Journal of Engineering Trends and Technology*, 69(10), pp. 186-192.
2. Tvoroshenko I., and Gorokhovatskyi V. (2022) The Application of Hybrid Intelligence Systems for Dynamic Data Analysis, *International Journal of Engineering and Information Systems*, 6(2), pp. 40–48.
3. Творошенко І.С., Табашник В.А. (2018) Розробка просторової моделі геоінформаційної підтримки людей з обмеженими можливостями, що

пересуваються на інвалідних колясках, у місті Харків, *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*, 1(55), С. 122–128.

4. Tvoroshenko I. (2019) Development of models of spatial analysis of status of interactive processes of complex systems.

5. Tvoroshenko I.S., and Kramarenko O.O. (2019) Software determination of the optimal route by geoinformation technologies, *Radio Electronics Computer Science Control*, 3, pp. 131-142.

6. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Zeghid M. (2022) Cluster representation of the structural description of images for effective classification, *Computers, Materials & Continua*, 73(3), pp. 6069–6084.

7. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Al-Dhaifallah M. (2022) Classification of Images Based on a System of Hierarchical Features, *Computers, Materials & Continua*, 72(1), pp. 1785–1797.

8. Tvoroshenko I., and Tkachenko D. (2020) Mechanisms of image classification based on descriptors of local features, *Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference «Integration of scientific bases into practice» (October 12-16, 2020). Stockholm, Sweden*, pp. 443–448.

9. Tvoroshenko I., and Zarivchatskyi R. (2020) Analysis of existing methods for searching object in the video stream, *Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference «About the problems of science and practice, tasks and ways to solve them» (October 26-30, 2020). Milan, Italy*, pp. 500–505.

10. Творошенко І.С. (2018) Особливості застосування сучасних принципів штучного інтелекту до розробки ефективних механізмів моделювання складних систем, *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland*, pp. 118–121.

11. Кучеренко Є.І., Творошенко І.С., Анопрієнко Т.В. (2016) Моделювання та оцінювання станів складних об'єктів із застосуванням формальної логіки, *Системи обробки інформації*, № 2, С. 76–82.

12. Гороховатський В.О., Творошенко І.С. (2022) Аналіз багатовимірних даних за описом у формі множини компонент: монографія. Харків: ХНУРЕ, 124 с.

13. Гороховатський В.О., Творошенко І.С., Чмутов Ю.В. (2022) Застосування систем ортогональних функцій для формування простору ознак у методах класифікації зображень. *Сучасні інформаційні системи*, 6 (3), С. 5–12.

14. Кучеренко Е.И., Творошенко И.С. (2010) Прикладные аспекты моделирования нечетких процессов в сложных системах, *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*, 1(123), С. 127–131.

15. Творошенко, И. С. (2010). Анализ процессов принятия решений в интеллектуальных системах. *Системи обробки інформації*, (2), 248-253.

16. Tvoroshenko I., and Dziubenko M. (2020) Modern methods of analysis of the movement scheme using video detection of vehicles, *Abstracts of V International Scientific and Practical Conference «Study of modern problems of civilization» (October 19-23, 2020). Oslo, Norway*, pp. 422–428.

АНАЛІЗ СПОСОБІВ ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ КУЛЬТИВАТОРНИХ ЛАП

Рибалко І.М.,

д.т.н., доцент
Державний біотехнологічний університет

Тіхонов О.В.

к.т.н., доцент
Державний біотехнологічний університет

Гобиш В.С.

студент
Державний біотехнологічний університет

У цей час у сільському господарстві для обробки ґрунту використовується велика кількість різноманітних ґрунтообробних знарядь (культиватори, посівні комплекси, сівалки, розпушувачі й ін.), із широко застосовуваними робочими органами – стрілчастими лапами [1-7]. Вони експлуатуються в умовах прямого впливу абразивних часток і зазнають інтенсивного зношування з відповідною зміною їх геометричних розмірів [8-16].

Для підвищення працездатності й економічної ефективності експлуатації стрілчастих лап сільськогосподарської техніки використовують різні методи зміцнення, як на стадії металургійного виробництва заготовки для їх виготовлення, так і прийняті конструктивних рішень в машинобудуванні.

Зношені й низькоякісні стрілчасті лапи значно знижують ефективність і якість проведених робіт, їх використання приводить до недотримання агротехнічних вимог, так як, ґрунтообробна техніка додатково простоє через заміну зношених стрілчастих лап. Усе перераховане в рази збільшує витрати по обробці ґрунту й значно знижує кількість одержуваної валової продукції. Для підтримки ґрунтообробних знарядь у працездатному стані підприємства з випуску запасних частин до сільськогосподарської техніки виготовляють велику кількість нових стрілчастих лап.

Способи виготовлення лап культиваторів із хвостовою частиною й двома крилами з лезами включають використання заготовки з листового матеріалу (сталь 65Г и 70Г, товщиною 6-8мм). Потім здійснюють їх нагрівання, попереднє формоутворення й остаточну їх обробку з формуванням леза. Для зміцнення іноді здійснюють наплавлення на ріжучу кромку зносостійкого матеріалу, а потім гнуття-калібрування, формування двох кріпильних отворів на хвостовій частині лапи. У ряді випадків піддають лапи термообробці. Усі основні дії дослідників і розробників спрямовані на вдосконалювання технології виготовлення лап. Наприклад, відомий спосіб [17], який для підвищення коефіцієнту матеріалу конструкції виробу, включає таку операцію як отримання

зі смуги заготовки змінної товщини в поперечному перерізі, значення якої на заданій відстані від осі симетрії лапи визначають частка від ділення площі поздовжнього її перетину ідентичної по конфігурації лапи постійної товщини, рівної крилу. Для підвищення продуктивності формування двох отворів здійснюють формозміною в 2 стадії. На першій – видавлюють конічні частини отворів пуансонами з паралельно розташованими осями й конічними формотворними частинами, осі яких розташовані на пересічних прямих, з витисненням надлишкового обсягу металу по ходу переміщення пуансонів. На другій стадії пробивають квадратні отвори паралельно розташованими пуансонами. Для зниження енергоємності наплавлення леза зносостійким матеріалом здійснюють після операції гнуття-калібрування, а потім проводять загартування з використанням тепла заготовки після наплавлення.

Автори [18] пропонують підвищення експлуатаційних характеристик одержуваних виробів здійснювати шляхом створення заданого профілю прокату металу в носовій і хвостовій частинах з використанням методу зниження трудомісткості виготовлення, на основі використання заготовки у вигляді ромба або квадрата постійної товщини. Потім здійснювати деформацію центральної частини шляхом сполучення однієї з діагоналей ромба або квадрата відповідно до напрямку прокатки. Формоутворення крил рекомендується здійснювати деформацією з одночасним формуванням лез шляхом перерозподілу металу, розташованого в зоні кутів при іншій діагоналі ромба або квадрата. Деформацію центральної частини культиваторної лапи рекомендується здійснювати з попереднім формуванням зони під кріпильні отвори. Перед деформацією центральної частини здійснюють обтискання кута під носову частину лапи, сполучаючи також відповідну діагональ ромба або квадрата з напрямком прокатки.

Відомо також [19] спосіб, у якому для економії металу, якості одержуваних виробів за рахунок підвищення їх експлуатаційних характеристик, продуктивності, стійкості оснащення, при деформації центральної частини заготовки з боку верхньої зони інструмента до носової частини прикладають зусилля, що гальмують бічне деформування металу до одержання його остаточної форми. При відтягненні крил з лезами формоутворення останніх здійснюють із утворенням фасок.

Розглянемо виробництво культиваторних лап, яке здійснюється з використанням сучасних технологій та устаткування в машинобудуванні. На стадії розробки рекомендоване застосування комп'ютерного моделювання, що дозволяє врахувати геометричні параметри й необхідні експлуатаційні властивості майбутнього виробу. Надалі, по вже готові 3D моделі виготовляють прес-форми й інше оснащення, а також керуючі програми для верстатів з ЧПУ. Все це дозволяє забезпечити високу точність і якість виробу. Методика математичного моделювання може використовуватися й при оцінці ергономічних показників експлуатації техніки.

Питанню відновлення, зміцнення й підвищення ресурсу ґрунтообробних робочих органів присвячена велика кількість досліджень, частина з яких належить безпосередньо до робочих органів культиваторів.

Довговічність ріжучих деталей при їх виготовленні підвищують такими способами [20]:

- зміною хімічного складу матеріалу виробу;
- термічною обробкою;
- поверхневим хіміко-термічним зміцненням;
- наплавленням різними сплавами.

Для зміцнення ріжучих кромek деталей зі стовщеним лезом широко застосовують різні види їх наплавлення твердими сплавами [4-35].

Виробник культиваторних лап «Граніт» [36] при виготовленні застосовує високотехнологічний вид різання металу з використанням різних активних газів на сучасному верстаті ЧПУ (рис. 1). За допомогою спеціалізованого програмного забезпечення моделюються 3D форми й штампи для стрілочастих лап, що випускаються (рис. 2). Для придання потрібних геометричних форм лапу культиватора формують гарячим штампуванням з використанням прес-форм спеціального виготовлення (рис. 3). Потім проводиться загартування струмами високої частоти, яке має значну перевагу в порівнянні зі стандартним загартуванням. Воно забезпечує підвищення й стабільність зміцнюємих характеристик (рис. 4).

Дана технологія використовує плазмове легування – найбільш перспективний метод поверхневого зміцнення. У відмінності від традиційних способів підвищення ресурсу культиваторних лап (наплавлення сормайтотом, індукційне загартування) цим методом досягається твердість понад 65 HRC, що забезпечує стійкість ріжучої кромки та її самозагострювання при експлуатації (рис. 5). Фінішною операцією є абразивна обробка. Абразивна обробка відбувається за допомогою високопотужної газодинамічної установки власної розробки. Після обробки на поверхню деталей відразу ж наноситься порошкова фарба, що забезпечує гарну адгезію та якісний зовнішній вигляд.

Зовнішній вигляд і основні зони стрілочасті лапи культиватора [37] представлені на рис. 6. До причин втрати працездатності стрілочастих лап належать:

- затуплення лезвйної частини;
- зношування носка й крил по ширині на всю довжину;
- наявність деформацій і тріщин;
- злами;
- деформація площини.

Близько 60% стрілочастих лап культиватора втрачають працездатність через граничне зношування лезвйної частини, носка й крил (рис. 1.7).

Для підвищення зносостійкості й ресурсу стрілочастих лап культиваторів існує велика кількість методів, серед яких можна виділити найбільш ефективні: загартування робочих органів з нагріванням ТВЧ і відпуском [38, 39]; газотермічним напиленням робочих органів порошками зносостійких сплавів

[40]; застосування лазерного й плазмового модифікування поверхні робочих органів шляхом попереднього нанесення порошку зносостійкого сплаву [41].

Рисунок 1. ЧПУ плазмове різання

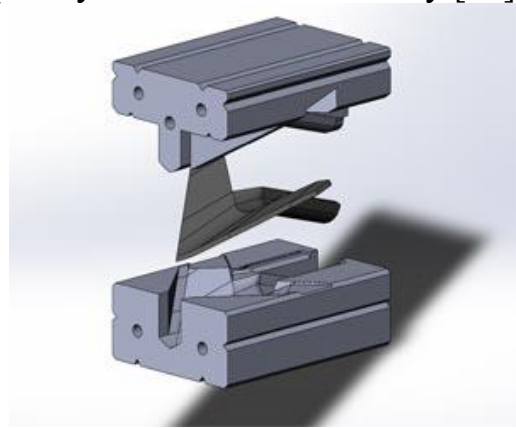

Рисунок 2. Наскрізне 3D моделювання штампів і прес-форм

Рисунок 3. Гаряче штампування на пресі

Рисунок 4. Загартування ТВЧ з електронним керуванням

Рисунок 5. Плазмове легування

Розглянемо деякі способи зміцнення культиваторних лап.

Для зміцнення стрілочастих лап широко використовують термічну обробку (загартування), яка може здійснюватися як на всю глибину лапти, так і з використанням струмів високої частоти на твердість не менш 40 HRC і глибину загартування 1...2мм [42-45]. Однак істотного підвищення зносостійкості стрілочастих лап така термічна обробка не забезпечує.

Широко розповсюдженою технологією хіміко-термічної обробки (ХТО), застосовуваної для зміцнення ріжучих поверхонь стрілочастих лап ґрунтообробних знарядь, є їх борування. При використанні даної технології

отримують дифузійні зміцнюючі шари глибиною до 300...600мкм, що мають високу твердість, а також значну абразивну зносостійкість [46-49].

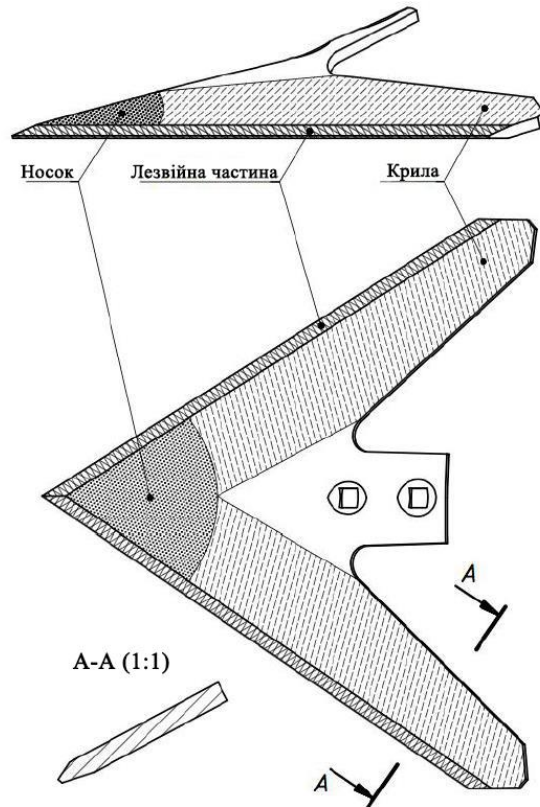

Рисунок 6. Стрілчаста лапа культиватора

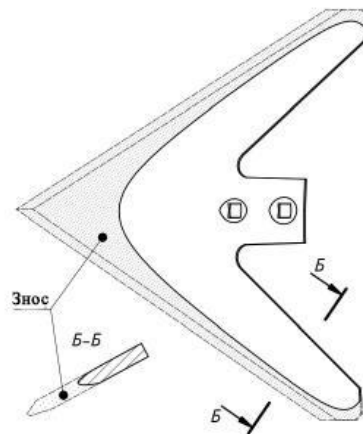

Рисунок 7. Зношена лапа

Зносостійкість таких робочих органів менше в порівнянні з деталями, виготовленими з легованих матеріалів.

Відомий спосіб швидкісного електродугового зміцнення (ЕДЗ) ріжучих поверхонь стрілчастих лап ґрунтообробних знарядь. Сутність способу полягає в дифузійному насиченні зміцнюємої поверхні лапи вуглецем при горінні електричної дуги [50-52]. Спосіб ЕДЗ відрізняється високою продуктивністю й доступним устаткуванням. Разом з тим, швидкісне ЕДЗ забезпечує твердість поверхні, що зазнає зміцнення, не більш 55...56 HRC.

Газотермічне напилення (ГТН) дозволяє забезпечити великий термін служби робочих органів, скоротити час проведення робіт із зміцнення й знизити їх вартість [53]. При ГТН матеріал, що розпиляється у вигляді порошку або дроту подається в зону нагрівання. Газ розпиляє нагріті частки й надає їм прискорення в осьовому напрямку. У зоні нагрівання при подачі дроту газ, що розпиляє, диспергує розплавлений матеріал, у ряді методів ГТН він виконує й функцію нагрівання. Частки, що надходять на поверхню, мають більшу швидкість співударяння, утворюють міцні міжатомні зв'язки й створюють умови для адгезії матеріалу, що розпиляється, за рахунок активації поверхневого контакту.

Усі методи ГТН класифікують за видом використовуваної енергії й джерела теплоти. За видом енергії вони діляться на газоелектричні, у яких використовуються електроенергія й газополуменеві методи, де теплова енергія утворюється за рахунок згоряння горючих газів. Для нагрівання розпиляемого матеріалу використовують наступні види джерела теплоти: електричну дугу, плазму й газове полум'я.

Методи напилення називають дуговою металізацією, плазмовим, газополуменевим і детонаційно-газовим напиленням. До газоелектричних належать перші два методи, останні – до газополумневих [54].

Застосування для зміцнення робочих органів лазерної термообробки в 1,5 рази знижує зношування в порівнянні з об'ємним загартовуванням. Лазерне наплавлення сплавом ПС-14-60 + 6% В₄С знижує зношування в 1,7-1,8 рази в порівнянні з індукційним загартовуванням [55].

Лазерні технології забезпечують локальне нагрівання з відсутністю мінімальних деформацій та охолодження за механізмом теплопровідності в глибину поверхневого шару виробу, як правило, без використання охолодного середовища. Одержати поверхневий шар з високими зносостійкими властивостями можливо, використовуючи високу швидкість нагрівання й охолодження 104-106°С/с.

Є дані експериментів щодо зміцнення лемешів плугів наплавленням частини, що зношується, електродом Т-590 і порошковим сплавом «Сормайт-1», які формують у структурі наплавленого шару карбідні включення, що підвищують мікротвердість і підвищений опір зношування [56, 57].

Список літератури:

1. Аксенов П.И. Машины для обработки почвы. Москва, 1985. 268 с.
2. Балабанов В.Д. Агрегаты для предпосевной обработки почвы. Лучшие среди равных. *Актуальные агросистемы*. 2016. № 10. С. 18-19.
3. Беляков И.И. Агротехника важнейших зерновых культур. Москва, 1983. 312 с.
4. Лаврухин В.А., Терещенко И.С., Черкашин Н.В. Основная и предпосевная обработка почвы. Москва, 1975. 320 с.
5. Хрущов М.М., Бабичев М.А. Абразивное изнашивание. Москва, 1970. 252 с.

6. Анализ способов изготовления, упрочнения и восстановления стрелчатых лап культиватора / Т.С. Скобло, И.Н. Рыбалко, А.В. Тихонов, А.Д. Мартыненко. *Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів*. Харьков: ХНТУСХ, 2019. №15. С. 60-85.

7. Анализ напряжённого состояния и технологические способы повышения ресурса стрелчатых лап культиваторов / И.Н. Рыбалко, А.В. Тихонов, А.Д. Мартыненко, А.В. Сайчук. *Технічний сервіс агропромислового, лісового і транспортного комплексів*. Харків: ХНТУСГ, 2016. №6. С. 118-131.

8. Ахметшин Т.Ф. Повышение износостойкости и долговечности стрелчатых лап культиваторов: дисс. ... канд. тех. наук. Москва, 1988. 245 с.

9. Зайцев С.А. Повышение износостойкости рабочих поверхностей лап культиватора газопламенным напылением с последующим оплавлением: дис. ... канд. тех. наук. Москва, 2013. 164 с.

10. Люляков И.В. Разработка технологии восстановления стрелчатых лап культиваторов путем замены режущей части: дисс. ... канд. тех. наук. Саратов, 2005. 192с.

11. Лялякин В.П. Соловьев С.А., Аулов В.Ф. Состояние и перспектива упрочнения и восстановления деталей почвообрабатывающих машин сварочно-наплавочными методами. *Труды ГОСНИТИ*. 2014, Т. 115. С. 96-104.

12. Михальченков А.М., Феськов С.А. изнашивание стрелчатых лап посевного комплекса Moggis, восстановленных способом термоупрочненных «компенсирующих элементов». *Тракторы и сельхозмашины*. 2013, №12. С. 50-52.

13. Поливаев О.И., Костиков О.М. Испытание сельскохозяйственной техники и энергосиловых установок: Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2016. 280 с.

14. Сидоров С.А. Повышение долговечности и работоспособности рабочих органов почвообрабатывающих машин и орудий, применяемых в сельском и лесном хозяйствах: дисс. ... док. тех. наук. Москва, 2007. 441 с.

15. Титов Н.В., Коломейченко А.В., Виноградов В.В., Басинюк В.Л. Особенности зажигания электрической дуги при карбовибродуговом упрочнении рабочих органов сельскохозяйственных машин. *Техника и оборудование для села*. 2016, № 4. С. 34-38.

16. Халанский В.М., Горбачев И.В. Сельскохозяйственные машины. Москва, 2003. 624 с.

17. Способ изготовления лап культиваторов: авторское свидетельство 1296272. №3921826; заявл. 02.07.1985; опубл. 15.03.1987.

18. Способ изготовления лап культиваторов: авторское свидетельство 1734912. №4863084; заявл. 29.08.1990; опубл. 23.05.1992.

19. Способ изготовления лап культиваторов: авторское свидетельство 1819725 №4940104; заявл. 08.04.1991; опубл. 07.06.1993.

20. Ткачев В.Н. Износ и повышения долговечности деталей сельскохозяйственных машин. Москва, 1971. 264 с.

21. Ткачев В.Н. Износ и повышения долговечности рабочих органов почвообрабатывающих машин. Москва, 1964. 167 с.

22. Ткачев В.Н. Износ рабочих органов почвообрабатывающих машин и некоторые методы увеличения срока их службы: автореф. дис. ... докт. техн. наук. Новочеркасск, 1965. 22 с.
23. Рабинович А.Ш. Самозатачивающиеся плужные лемеха и другие почворежущие детали машин. Москва, 1962. 107 с.
24. Рабинович И.П. Износ деталей сельхозмашин и пути повышения их износостойкости. *Повышение долговечности машин*. Москва. 1956. С. 43-48.
25. Рабинович А.Ш. Повышение работоспособности и сроков службы режущих рабочих органов машин путем обеспечения их самозатачивания. *Повышение надежности и долговечности сельскохозяйственных машин*. Москва, 1964. С. 342-553.
26. Повышение износостойкости и долговечности режущих элементов сельскохозяйственных машин: материалы конференции. Минск, 1967. 184 с.
27. Рабинович А.Ш., Винокуров В.Н. Анализ изнашивания культиваторных лап. *Механизация и электрификация сельского хозяйства*. 1963. № 6. С. 27-29.
28. Канивец И.Д. Исследование износа лап культиваторов с однородными и наплавленными сортаментом лезвиями в условиях черноземных почв Центральной степи УССР: автореф. дисс. ... канд. техн. наук. Харьков, 1956. 19 с.
29. Подкатилов К.Е. Динамические исследования рабочих органов культиваторов повышенной долговечности и износостойкости с нижним и верхним упрочнением твердыми сплавами: автореф. дисс. ... канд. техн. наук. Ростов-на-Дону, 1969. 28 с.
30. Подкатилов К.Е. К вопросу самозатачивания культиваторных лап с верхним упрочнением твердым сплавом. *Проектирование рабочих органов уборочных почвообрабатывающих с.-х. машин, агрегатов для кормопроизводства: Межвузовский сб. ВИСХОМ*. Ростов-на-Дону, 1982. С. 98-104.
31. Рабинович А.Ш., Винокуров В.Н. Разработка и испытания самозатачивающихся лап культиваторов. *Тракторы и сельхозмашины*. 1960. №11. С. 19-24.
32. Ермолов Л.С. Повышение надежности с.х. техники. Москва, 1979. 255 с.
33. Розенбаум А.Н. Повышение долговечности режущих деталей почвообрабатывающих машин путем применения биметаллов: автореф. дисс. ... канд. техн. наук. Москва, 1967. 176 с.
34. Методика определения экономической эффективности технологий и сельскохозяйственной техники: Нормативно-справочный материал. Ч. 1,2. Москва, 1998. 470с.
35. Подкатилов К.Е. Повышение износостойкости самозатачивающихся рабочих органов культиваторов. *Повышение надежности и долговечности с.х. машин*. Москва, 1969. С. 374-377.
36. Производство культиваторных лап: веб-сайт. URL: <http://granit-agro.ru/techandprod.html> (дата обращения: 14.03.2021).

37. Селезов А.В., Кашайкин С.И., Добрин Д.А. Повышение ресурса и износостойкости стрелчатых лап культиватора методом наплавки износостойких валиков. *Академия педагогических идей «Новация». Серия: Студенческий научный вестник.* 2018. № 01 (январь). : веб-сайт. URL: <http://akademnova.ru/page/875550> (дата обращения: 14.03.2021).

38. Лялякин В. П., Соловьев С.А, Аулов А.В. Состояние и перспективы упрочнения и восстановления деталей почвообрабатывающих машин сварочно-наплавочными методами. *Сварочное производство.* 2014. №7. С. 32-36.

39. Сенчишин В.С., Пулька Ч.В. Современные методы наплавки рабочих органов почвообрабатывающих и уборочных сельскохозяйственных машин (обзор). *Автоматическая сварка.* 2012. №9. С.43-54.

40. Газотермическое напыление. Учеб. пособие под общ. ред. Л.Х. Балдаева. Москва, 2007. 344 с.

41. Козаровец Н.В., Бетень Г.Ф., Анискович Г.И., Гордиенко А.И., Голубев В.С., Давидович А.Н. Инновационные технологии упрочнения деталей сельскохозяйственной техники. *Модернизация сельскохозяйственного производства на базе инновационных машинных технологий и автоматизированных систем:* Сборник докладов XII Международной научно-технической конференции 10-12 сентября 2012, г. Углич. С. 219-228.

42. Мочалов И.И. Ремонт сельскохозяйственных машин. Москва, 1984. 255 с

43. Ткачев В.Н. Новый метод упрочнения режущих органов почвообрабатывающих машин. Киев, 1962. №4. С.38-41.

44. Фаюршин А.Ф., Хакимов Р.Р. Особенности получения износостойкого слоя газопламенным упрочнением. *Материалы V Международной научно-практической конференции «Ремонт. Восстановление. Реновация».* Уфа, 2014. С. 235-238.

45. Шило И.Н., Бетень Г.Ф., Маринич Л.А. Повышение работоспособности деталей рабочих органов сельскохозяйственных машин. Минск, 2010. 319 с.

46. Белый А.В., Карпенко Г.Д., Мышкин К.Н. Структура и методы формирования износостойких поверхностных слоев. Москва, 1991. 257 с.

47. Ишков А.В., Иванайский В.В., Мишустин Н.М. Боридные покрытия для почвообрабатывающих органов сельхозтехники: получение, структура и износостойкость в реальных условиях. *Труды ГОСНИТИ.* 2012. Т. 109. С. 7-11.

48. Литовченко Н.Н., Титов Н.В., Коломейченко А.В. Электровибродуговое упрочнение рабочих органов почвообрабатывающих машин металлокерамическими материалами. *Тракторы и сельхозмашины.* 2013. № 2. С. 49-50.

49. Мишустин Н.М., Иванайский В.В., Кривочуров Н.Т. Конструирование упрочняющего покрытия с учетом реального износа детали. *Ползуновский альманах.* 2010. №1. С. 75-80.

50. Литовченко Н.Н., Куликов В.Н. Электродуговое упрочнение деталей нанесением металлокерамических покрытий. *Машинно-технологическая станция.* 2011. №4. С. 50-51.

51. Титов Н.В., Коломейченко А.В. Восстановление и упрочнение стрельчатых лап почвообрабатывающих машин металлокерамическими материалами. Тракторы и сельхозмашины. 2014. №1. С. 42-43.

52. Севернев М.М. Износ деталей сельскохозяйственных машин. Ленинград, 1972. 288 с

53. Фаюршин, А.Ф. Повышение долговечности лап культиваторов в сельскохозяйственных ремонтных предприятиях: автореф. дис. ... канд. техн. наук. Уфа, 2006. 16 с.

54. Бобров Г.В., Ильин А.А. Нанесение неорганических покрытий. Москва, 2004. 624 с.

55. Бобрицкий, В.М. Повышение износостойкости режущих элементов рабочих органов почвообрабатывающих машин: автореф. дис. ... канд. техн. наук. Москва, 2007. 20 с.

56. Будко, С.И. Методы повышения эффективности упрочнения деталей лемешно-отвальных плужно-дуговой наплавкой твердыми сплавами: автореф. дис. ... канд. техн. наук. СПб., 2009. 20 с.

57. Дудников А.А., Беловод А.И., Пасюта А.Г., Келемеш А.А., Горбенко А.В. Технологические способы повышения долговечности и ресурса рабочих органов почвообрабатывающих машин. *Машиноведение и Машиностроение: Технологический аудит и резервы производства*. 2015. № 5/1(25). С. 4-7. DOI: 10.15587/2312-8372.2015.48825

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СТВОРЕННЯ КОНСТРУКЦІЙ КАНАТНО-ПРОФІЛЬНОГО ПРОВІДНИКА АРМУВАННЯ СТОВБУРА ІЗ КАНАТІВ РІЗНОГО ПЕРЕТИНУ

Рубель Андрій Олександрович,
Ph.D. (Tech.), головний енергетик,
ДП «ОК «Укрвуглереструктуризація», м. Київ

Кураєва Альона Вікторівна,
магістр,
ООО «Пфайзер Україна», м. Київ

Зі зростанням видобутку корисних копалин підземним способом відбувається перехід на більш глибокі горизонти залягання, що обумовлює зріст глибини вертикальних стовбурів.

Вертикальні стовбури є основними виробками, які забезпечують багато функцій: -вентиляцію гірничих виробок; -електропостачання; -роботу транспортних систем шахти, та інші процеси.

В основу дослідження покладено завдання – розробки конструкцій канатно-профільного провідника (далі – КПП, або - провідник), який складається у своєму перетині із канатів різного перетину, що дозволяє найбільш ефективно заповнювати простір всередині провідника, а також визначення впливу дисипативних сил, що виникають під час руху підйомної посудини по кпп (із різним перетином канатів) у армуванні стовбуру [4-19].

Розроблено методику розрахунку та засоби натягу канатів різного перетину у конструкції КПП, а також : -кручення його; - дії на нього аеродинамічних сил, які виникають при русі посудин; - врахування впливу ексцентриситету завантаження посудин, на її коливання навколо своєї вісі підвісу; - зазорів безпеки по глибині стовбуру; - та інше [4-19].

У якості канатних провідників у існуючих гірничодобувних підприємствах згідно з методикою розрахунку [1] рекомендується застосовувати канати закритої конструкції за вимогами ГОСТ 3090-73, ГОСТ 7675-73, ГОСТ 18901-73, які мають граничний термін служби 15 років, але дуже коштовні.

Зазвичай у якості провідникових канатів використовують прядні канати (ГОСТ 7667-80) та канати із залізним сердечником (ГОСТ 7669-80) із 6-ти кратним запасом міцності, але відповідно до «Норм безпеки на проектування та експлуатацію канатних провідників багатоканатних підйомних установок» [1] вони підлягають заміні кожні 4 роки, або потребують обстеження з подовження терміну експлуатації на 1 рік, через стирання при русі посудин вкладишами напрямних лап.

Використання КРР дозволяє уникнути стирання напрямними лапами посудин канатів, але розміщення їх всередині коробу збільшує габарити профілю провідника, одним зі шляхів вирішення цього питання є розташування всередині канатів різного перетину, що дозволяє більш повно заповнити проміжки між канатами.

Розробка та впровадження конструкцій канатно-профільних провідників із канатами різного перетину армування у вертикальних стовбурах, у порівнянні із гнучким армуванням, дозволяє:

- збільшити термін служби канатів за рахунок зниження стирання [1];
- зменшити корозійні процеси всередині провідника за рахунок зменшення зазорів і, як наслідок, подовжити термін експлуатації;
- знизити капітальні витрати при будівництві, внаслідок зменшення діаметра стовбура по всій його довжині по фактору армування (в даному прикладі для компоновання 4-х скипів типу СНМ 35-235-1,1 у стовбурі та повороту їх відносно один одного – на 800 мм), при однакових параметрах вантажопідйомності підйомних установок, запобіжних зазорах, коефіцієнту безпеки – 1,5, та коефіцієнту динамічності – 5 [3-19];
- підвищити рівень надійності і безпеки експлуатації армування стовбуру, за рахунок забезпечення безпечних запобіжних зазорів;
- виключити необхідність застосування відбійних канатів;
- зменшити вагу натяжних вантажів;
- збільшити термін експлуатації провідників рівня провідників жорсткого армування стовбуру [4-19].

Впровадження вищенаведених рішень дозволить знизити наведені вище недоліки жорсткого і гнучкого армування і досягти високої пропускнуєї спроможності стовбура, отримуючи при цьому високий рівень безпеки та надійності експлуатації армування вертикального стовбура, згідно з усіма діючими вимогами і нормами [1-19].

References:

1. «Нормы безопасности на проектирование и эксплуатацию канатных проводников многоканатных подъемных установок», утвержденных Минуглепромом СССР 09.08.89 и Госгортехнадзором СССР 22.02.82 и «Нормы безопасности на проектирование и эксплуатацию канатных проводников одноканатных подъемных установок» утвержденных Минуглепромом СССР 09.08.89 и Госгортехнадзором СССР 22.02.82, Макеевка - Донбасс: МакНИИ, 1982.
2. Инструкция по эксплуатации стальных канатов в шахтных стволах - М.: Недра, 1989 – 215.
3. Правила безпеки у вугільних шахтах: НПАОП 10.0-1.01-10. - [Дійсні від 22.03.2010]. – Офіційне видання. – Київ: Основа, 2010. – 430с. – (Нормативний документ Мінвуглепрому України. Стандарт).

4. Волошин А.И. Армировки вертикальных стволов и методы их совершенствования / Волошин А.И., Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.–Днепропет-ровск, 2016.–Вып.126.– С. 137-145.

5. Волошин А.И. Консольно-демпфирующие расстрелы армировки вертикальных шахтных стволов / Волошин А.И., Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.–Днепропет-ровск, 2016.–Вып.127.– С. 89-98.

6. Рубель А.А. Исследование существующих конструкций ярусов армировки вертикальных стволов и разработка схем ярусов с канатно-профильными проводниками / Рубель А.А. // Геотехнічна механіка: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Днепр, 2017, - Вып. 134 – С. 211-227.

7. Рубель А.А. Исследования влияние аэродинамических сил на конструкции сосудов при движении их по глубине ствола / Рубель А.А., Рубель А.В., Жалилов А.Ш. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2017.– Вып.135.– С. 266-274.

8. Рубель А.А. Исследование аэродинамического сопротивления различных типов конструкций армировки ствола./ Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2017.–Вып.136.– С. 221-232.

9. Рубель А.А. Зниження динаміки системи «посудина-армування» шляхом розробки конструкції демпфіруючого натяжного пристрою / Рубель А.А., А.В. Рубель // Збірник наукових праць Донбаського державного технічного університету. - 2018. - Вып. 1. - С. 20-27.

10. Рубель А.А. Исследование и разработка оптимальных конструкций армировок ствола с канатно-профильными проводниками / Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.– Вып.139.– С. 31-48.

11. Рубель А.А. Исследование и совершенствование конструкций боковых направляющих устройств подъемных сосудов / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Институт геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.141.– С. 18-26.

12. Рубель А.А. Исследование различных типов канатов и выбор оптимальных для конструкций канатно-профильного проводника / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Институт геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.142.– С. 121-133.

13. Рубель А.А. Исследование аэродинамического сопротивления сосудов и различных типов армировки ствола / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.143.– С. 20-30.

14. Рубель А.А. Исследование и разработка конструкций крепления канатно-профильных проводников к расстрелам армировки ствола / Рубель А.А., Бойко Б.И., Рубель В.А., Кураева А.В. // Гірничя електро механіка та автоматика. Транспорт та гірничя механіка: Науково техн. сб. трудов / Національний ТУ «Дніпровська політехніка». – Днепр, 2019. – Вып. 102. – С. 68-78.

15. Рубель А.А. Исследование и разработка конструкций крепления канатнопрофильных проводников в копре / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины. – Днепр, 2019. – Вып. 149. – С. 16-25.

16. Рубель А.А. Исследование и разработка конструкций динамического гасителя колебаний в системе «сосуд-армировка» / Рубель А.А., А.И. Волошин // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины. – Днепр, 2020. – Вып. 150. – С. 24-34.

17. Рубель А.А. Исследование и разработка схем дискретного шага армировки в стволе с канатно-профильными проводниками / Рубель А.А., Волошин А.И., Бойко Б.И., Рубель В.А., Кураева А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины. – Днепр, 2020. – Вып. 152. – С. 32-46.

18. Рубель А.А. Исследование сил, действующих на углы поворота скипов, в конструкциях канатно-профильных проводников / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Институт геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины. – Днепр, 2021. – Вып. 156. – С. 118-137.

19. Рубель А.А. Исследование и разработка конструкций роликовых направляющих для сдвоенных канатно-профильных проводников армировки ствола / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины. – Днепр, 2021. – Вып. 159. – С. 49-57.

РОЗРОБКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯННЯ ПОЛІГОНАЛЬНИХ СУПЕРПІКСЕЛЬНИХ СЕГМЕНТАЦІЙ ЗОБРАЖЕНЬ

Фоменко Назар,
Магістр з інформатики
Харківський національний університет радіоелектроніки

Однією з найбільш розв'язуваних задач під час оброблення зображень є сегментація – розбиття зображення на області, що не перетинаються, покривають усі зображення, однорідні за деякими ознаками: колір, яскравість, текстура тощо [1–6].

Як відомо, більшість стандартних алгоритмів оброблення зображень використовують їх подання у вигляді регулярної піксельної сітки, що обумовлено переважно вихідним способом зберігання зображень у цифровій формі [7–10]. Однак, це не завжди оптимально з багатьох точок зору і, насамперед, для організації подальшої обробки.

У цьому плані відносно новим є похід, заснований на, так званій, суперпіксельній сегментації. Суперпіксельна сегментація реалізує розбиття зображення на багато дрібних фрагментів (суперпікселів), що є відносно однорідними групами розташованими поруч пікселів [11–14].

Кожен суперпіксель потенційно є атомарним регіоном (фрагментом) зображення, тобто всі пікселі, що входять до нього, розглядаються при подальшій обробці як єдине ціле. При цьому суперпікселі не обов'язково повинні мати правильну форму і, природно, завжди є певна кількість помилок, що допускаються при прагненні розбити зображення на однорідні фрагменти.

Суперпіксельна карта зображення, отримана після проведення суперпіксельної сегментації, має ряд переваг у порівнянні зі звичайною регулярною сіткою пікселів [15–18].

По-перше, це обчислювальна ефективність: десятки і сотні тисяч пікселів замінюються лише на десятки або сотні суперпікселів, які є в алгоритмах як єдине ціле, що може значно знизити час обробки алгоритмів розпізнавання [14].

По-друге, при суперпіксельному поданні зображення можна говорити про взаємозв'язки між віддаленими один від одного пікселями, у той час, як у піксельному – тільки про зв'язки між пікселями, що лежать поруч.

По-третє, суперпікселі мають більш смислове значення. Кожен суперпіксель є узгодженою одиницею, оскільки його пікселі мають схожі кольори, яскравість та інші властивості (рис. 1).

Рисунок 1 – Приклад суперпіксельної сегментації зображення

І, нарешті, на відміну від вікна прямокутної форми, суперпіксель з більшою ймовірністю належить лише одному об'єкту зображення, не торкаючись інших. Дані властивості суперпікселів зумовлюють їх використання при розв'язанні задач сегментації об'єктів як з відомими, так і з невідомими властивостями.

Список літератури:

1. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Al-Dhaifallah M. (2022) Classification of Images Based on a System of Hierarchical Features, *Computers, Materials & Continua*, 72(1), pp. 1785–1797.
2. Tvoroshenko I., and Gorokhovatskyi V. (2022) The Application of Hybrid Intelligence Systems for Dynamic Data Analysis, *International Journal of Engineering and Information Systems*, 6(2), pp. 40–48.
3. Tvoroshenko I., and Zarivchatskyi R. (2020) Analysis of existing methods for searching object in the video stream, *Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference «About the problems of science and practice, tasks and ways to solve them» (October 26-30, 2020). Milan, Italy*, pp. 500–505.
4. Творошенко І.С. (2018) Особливості застосування сучасних принципів штучного інтелекту до розробки ефективних механізмів моделювання складних систем, *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland*, pp. 118–121.
5. Tvoroshenko I. (2019) Development of models of spatial analysis of status of interactive processes of complex systems.
6. Ahmad M.A., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Vlasenko N., Mustafa S.K. (2021) The Research of Image Classification Methods Based on the Introducing Cluster Representation Parameters for the Structural Description, *International Journal of Engineering Trends and Technology*, 69(10), pp. 186-192.

7. Tvoroshenko I., and Tkachenko D. (2020) Mechanisms of image classification based on descriptors of local features, *Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference «Integration of scientific bases into practice» (October 12-16, 2020). Stockholm, Sweden*, pp. 443–448.

8. Гороховатський В.О., Творошенко І.С., Чмутів Ю.В. (2022) Застосування систем ортогональних функцій для формування простору ознак у методах класифікації зображень. *Сучасні інформаційні системи*, 6 (3), С. 5–12.

9. M. Ayaz Ahmad, Irina Tvoroshenko, Jalal Hasan Baker, Liubov Kochura, and Vyacheslav Lyashenko (2020) Interactive Geoinformation Three-Dimensional Model of a Landscape Park Using Geoinformatics Tools, *International Journal on Advanced Science, Engineering and Information Technology*, 10(5), pp. 2005–2013.

10. Творошенко І.С., Табашник В.А. (2018) Розробка просторової моделі геоінформаційної підтримки людей з обмеженими можливостями, що пересуваються на інвалідних колясках, у місті Харків, *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*, 1(55), С. 122–128.

11. Tvoroshenko I., and Dziubenko M. (2020) Modern methods of analysis of the movement scheme using video detection of vehicles, *Abstracts of V International Scientific and Practical Conference «Study of modern problems of civilization» (October 19-23, 2020). Oslo, Norway*, pp. 422–428.

12. Кучеренко Є.І., Творошенко І.С., Анопрієнко Т.В. (2016) Моделювання та оцінювання станів складних об'єктів із застосуванням формальної логіки, *Системи обробки інформації*, № 2, С. 76–82.

13. Lyashenko V., Mustafa S.K., Tvoroshenko I., and Ahmad M.A. (2020) Methods of Using Fuzzy Interval Logic During Processing of Space States of Complex Biophysical Objects, *International Journal of Emerging Trends in Engineering Research*, 8(2), pp. 372-377.

14. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Zeghid M. (2022) Cluster representation of the structural description of images for effective classification, *Computers, Materials & Continua*, 73(3), pp. 6069–6084.

15. Гороховатський В.О., Творошенко І.С. (2022) Аналіз багатовимірних даних за описом у формі множини компонент: монографія. Харків: ХНУРЕ, 124 с.

16. Кучеренко Е.И., Творошенко И.С. (2010) Прикладные аспекты моделирования нечетких процессов в сложных системах, *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*, 1(123), С. 127–131.

17. Tvoroshenko I.S., and Kramarenko O.O. (2019) Software determination of the optimal route by geoinformation technologies, *Radio Electronics Computer Science Control*, 3, pp. 131-142.

18. Творошенко, И. С. (2010). Анализ процессов принятия решений в интеллектуальных системах. *Системи обробки інформації*, (2), 248-253.

МАЛОГАБАРИТНА ЛАБОРАТОРНА УСТАНОВКА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗНОСУ РІЗАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗЕМЛЕРИЙНО-ТРАНСПОРТНИХ МАШИН

Щукін Олександр Вікторович

Кандидат технічних наук, доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Орел Олександр Володимирович

Кандидат технічних наук, доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Мусаєв Заур Разилович

Кандидат технічних наук, асистент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Під час роботи землерийно-транспортних машин (ЗТМ) спостерігається постійний вплив на їх робочі органи середовища, яке розробляється. Вони сприймають значні ударні навантаження та швидко зношуються, в результаті чого машина стає непрацездатною [1]. Тому виникає задача підвищити ударну в'язкість і зносостійкість ножів автогрейдера.

Існує багато різноманітних способів значно збільшити зносостійкість ріжучих елементів [2]. Однак, для того щоб оцінити вплив на знос того чи іншого способу необхідно розробити малогабаритну лабораторну установку, яка дозволить в найкоротший час провести експрес-випробування елементів ЗТМ, наприклад, ножів автогрейдера.

В основу запропонованого конструкторського рішення було поставлено завдання вдосконалення способу випробування на знос робочих органів ЗТМ, у якому завдяки застосування спеціального фіксуєчого пристрою – вилки, виникає можливість досліджувати знос реальних ріжучих елементів в абразивному середовищі та максимально наблизити умови дослідження до умов експлуатації робочих органів ЗТМ за рахунок варіювання розмірами абразивних частинок та складом робочого середовища.

Поставлена мета досягається переважно завдяки тому, що до металоконструкції запропонованої установки приєднується завантажувальний бункер, у якому на осі закріплюється вилка, що служить пристроєм для утримання фрагментів реальних робочих органів.

Зважаючи на це, нами була запроєктована і виготовлена експериментальна установка (рис. 1), яка складається з електродвигуна 1, вал якого за допомогою муфти 2 сполучений з вихідним валом черв'ячного редуктора 3. Останній за допомогою муфти 4 з'єднується з тихохідним валом, на якому кріпиться вилка 6 для встановлення фрагмента ножа 7. Вилка із закріпленим на ній ножем знаходяться в завантажувальному бункері 5 та обертається в сипкому

абразивному середовищі. Число обертів ножа складає 60 об/хв. Час роботи установки, як показали пошукові випробування, повинен складати не менше 50 годин в залежності від категорії ґрунту.

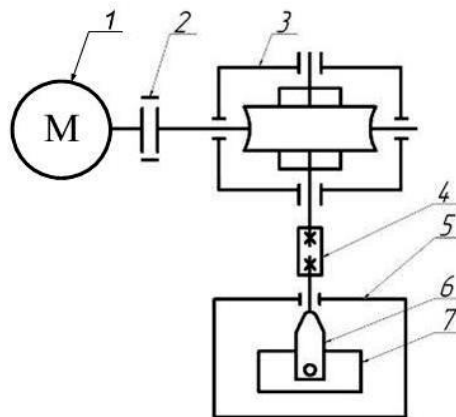

Рисунок 1. Кінематична схема експериментальної установки

Дана установка імітує реальну роботу ножа і дозволяє випробувати його фрагмент в умовах сухого абразивного середовища з використанням широкого спектру різноманітних ґрунтів. До того ж вона дає можливість отримати рівномірний знос по всій поверхні деталі, при цьому забезпечується відсутність глибоких виривів і подряпин на її поверхні. Випробування цієї установки показало можливість використання її для подальших досліджень.

Висновки:

1. Знос ріжучих елементів ЗТМ є однією з основних причин втрати їх працездатності.
2. Розроблена експериментальна установка дозволяє дослідити знос фрагментів ріжучих елементів ЗТМ в різноманітному робочому середовищі, що дає можливість обґрунтувати будь-які заходи щодо підвищення зносостійкості їх ріжучих кромки.

Література:

1. Щукін О.В. Закономірність зміни ресурсу різальних елементів автогрейдерів / О.В. Щукін, Є.С. Венцель / Вісник Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – 2016. – №73. – С. 245–249.
2. Венцель Е.С. Повышение износостойкости рабочих органов землеройно-транспортных машин : монография / Е.С. Венцель, А.В. Щукин. – Харьков, 2015. – 106 с.

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ САНАТОРІЙ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Галасюк Світлана Сергіївна

К.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет

Філюк Валерія Вікторівна

Магістрант

Одеський національний економічний університет

Загальні умови, від яких залежить розвиток туризму, зокрема бальнеологічного, в Закарпатському регіоні, стосуються, перш за все, найшвидшої перемоги України у російсько-українській війні, скасування вимог воєнного стану, стабілізації соціально-економічної ситуації, відбудови знищених об'єктів критичної інфраструктури, подолання наслідків пандемії коронавірусу тощо.

Але навіть в умовах воєнного стану бальнеологічні санаторії України, що розташовані на території Закарпатської області, продовжують працювати в штатному режимі та надавати людям необхідні послуги. Розуміючи, що попит на відвідування санаторіїв у 2022 році значно менший, ніж у довоєнні та допандемійні часи, жоден санаторій не зачинився і намагається пропонувати послуги у повному обсязі, шукаючи різні варіанти покращення свого становища та виконуючи найважливішу соціальну місію – надання допомоги в лікуванні, реабілітації та оздоровленні своїм гостям.

Для того, щоб виявити основні проблеми, з якими стикаються бальнеологічні санаторії Закарпаття, потрібно проаналізувати відгуки відповальників, залишені ними на електронних ресурсах мережі інтернет. Для дослідження відібрано 8 санаторіїв, які працюють на джерелах закарпатських мінеральних вод (табл. 1).

Дані табл. 1 демонструють, що:

- мінеральні води Закарпаття мають малу або середню мінералізацію;
- найбільш відомими водами є ті, в яких вміст мінеральних речовин знаходиться на середньому рівні, – «Поляна квасова», «Поляна купель» та «Лужанська», що здобули популярність у міжнародному просторі;
- хімічний склад переважної більшості закарпатських мінеральних вод спрямований на подолання наслідків захворювань органів травлення; рідше – на профілактику захворювань кістково-м'язової системи;
- перелічені в табл. 1 санаторії, що функціонують на базі мінеральних джерел Закарпаття, мають власні бювети і можуть забезпечити безпосередню організацію подачі води відпочиваючим.

Таблиця 1

Види закарпатських мінеральних вод та бальнеологічні санаторії,
що працюють на їх базі

Назва мінеральної води	Хімічний склад	Рівень мінералізації	Показання для застосування	Назва санаторіїв	Населений пункт
Поляна квасова	Вуглекисла гідрокарбонатна натрієва борна	Середній	Захворювання органів травлення	«Сонячне Закарпаття»	Поляна
				«Квітка полонини»	Солочин
Поляна купель	Вуглекисла гідрокарбонатна натрієва борна	Середній	Захворювання органів травлення	«Поляна»	Поляна
Лужанська	Вуглекисла гідрокарбонатна натрієва	Середній	Захворювання органів травлення	«Кришталеве джерело»	Солочин
				«Квітка полонини»	Солочин
Шаянська	Вуглекисла гідрокарбонатна натрієва	Малий	Захворювання органів травлення	«Шаян»	Шаян
				«Карпатія»	Шаян
Боржавська	Борна гідрокарбонатна кальцієво-натрієва	Малий	Захворювання кишечника	«Боржава»	Довге
Сойминська	Вуглекисла борна хлоридна гідрокарбонатна натрієво-кальцієва	Малий	Захворювання органів травлення	«Верховина»	Межгір'я
Кушницька	Борна гідрокарбонатна натрієва	Малий	Захворювання органів травлення	«Боржава»	Довге
Олегівська	Кремнієва гідрокарбонатна кальцієво-натрієва	Малий	Захворювання кістково-м'язової системи	«Боржава»	Довге
Келечинська	Вуглекисла гідрокарбонатно-хлоридно-натрієво-кальцієва	Середній	Захворювання органів травлення	«Верховина»	Міжгір'я

Складено за джерелами [1; 2; 3]

Характерними рисами даних бальнеологічних санаторіїв Закарпаття є:

- вагомий досвід з санаторно-курортної реабілітації;
- вища або перша акредитаційна категорія закладів;
- повноцінна власна ліцензована медична база та акредитована лабораторія;

- досвідчений медичний персонал (лікарі різного профілю та медичні сестри);
- широкий спектр лікувальних та діагностичних процедур.

Відомості про роки заснування санаторіїв та їх акредитаційні категорії представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Загальна характеристика бальнеологічних санаторіїв Закарпаття

Бальнеологічні санаторії	Рік заснування	Роки останнього кап. ремонту	Акредитаційна категорія закладу
«Сонячне Закарпаття»	1965	1994	Вища
«Поляна»	1946	2002-2004	Вища
«Квітка полонини» (зокрема: відкриття корпусу «Сузір'я»)	1965	2018	Вища
	2004		
«Кришталеве джерело»	1983	2012-2017	Вища
«Шаян»	1957	2014	Вища
«Карпатія»	2011	-	Вища
«Боржава» (колишній пансіонат «Факел»)	2010	2006-2010	Вища
«Верховина»	1958	2013	Перша

Складено за джерелами [2; 3]

Більшість санаторіїв мають значний досвід роботи в курортно-оздоровчій сфері, який становить понад 50-75 років. За цей період часу напрацьовано багато методик в лікуванні профільних захворювань та реабілітації після них. Деякі санаторії відновлені після реального занепаду 1990-х років, інші з'явилися нещодавно («Карпатія») або змінили свій тип («Боржава», на місці якої до капітального ремонту і модернізації був пансіонат «Факел»).

Зазвичай, у вартість санаторно-курортної путівки входять такі послуги, як: проживання у номерах різних категорій, дієтичне харчування, базові медичні послуги (обов'язково – питне застосування мінеральної води з бювета і бальнеологічні процедури – ванни, різноманітні душі, інгаляції, промивання, зрошення, гідромасаж), а також деякі спортивно-оздоровчі (користування спортивними майданчиками, тренажерним залом тощо).

Рейтингові позиції бальнеологічних санаторіїв закарпатських мінеральних вод представлені в табл. 3. Для збору інформації про відгуки використані такі ресурси мережі інтернет, як: Google.maps, UAHotels, Sanatorii.in.ua.

Щоб уникнути протиріч в оцінках на різних сервісах, було застосовано розрахунок загальної зваженої оцінки, який проводився таким чином (на прикладі санаторію «Сонячне Закарпаття»): $(4,3 \times 2012 + 2,9 \times 24 + 3,4 \times 97) : 2133 = 4,2$ бали.

Таблиця 3

Популярність бальнеологічних санаторіїв Закарпатської області
в мережі інтернет

Назва санаторіїв	Значення показників популярності санаторіїв на ресурсах інтернет-мережі						Загальні показники	
	Google.maps		UAHotels		Sanatorii.in.ua		Середньо зважена оцінка	Кількість відгуків
	Зважена оцінка	Кількість відгуків	Зважена оцінка	Кількість відгуків	Зважена оцінка	Кількість відгуків		
«Квітка полонини»	4,5	3690	4,0	38	3,5	118	4,5	3846
«Кришталеве джерело»	4,7	597	4,4	15	3,6	107	4,5	719
«Боржава»	4,5	529	4,6	246	3,3	68	4,4	843
«Карпатія»	4,5	357	3,8	44	3,2	50	4,3	451
«Сонячне Закарпаття»	4,3	2012	2,9	24	3,4	97	4,2	2133
«Шаян»	4,2	1092	3,9	102	3,1	55	4,1	1249
«Поляна»	3,8	696	3,4	61	3,3	61	4,0	818
«Верховина»	3,6	308	3,5	131	3,5	79	3,6	518

Підраховано за джерелами [3; 4; 5]

Аналіз відомостей табл. 3 свідчить, що:

– всі бальнеологічні санаторії Закарпаття мають оцінки у діапазоні 3,6-4,5 бали, тобто демонструють рівень обслуговування від задовільного до практично відмінного;

– лідером за середньозваженою оцінкою є санаторій «Квітка полонини», який отримав 4,5 бали;

– найнижча сходинка у рейтингу належить санаторію «Верховина», який має 3,6 бали;

– найпопулярнішим санаторієм за загальною кількістю відгуків (3846) виявився «Квітка полонини», що підкреслює його позицію як лідера;

– лідером за оцінкою на Google.maps є санаторій «Кришталеве джерело» (4,7 бали), який нещодавно відкрився після тривалого капітального ремонту і модернізації, але має недостатньо вагому кількість відгуків, щоб вважатися справжнім переможцем.

Для більш детального аналізу конкурентного середовища бальнеологічних санаторіїв закарпатських мінеральних вод зроблено дослідження шкали відгуків гостей цих закладів. За основу взято інформацію з пошукової системи Google.maps (табл. 4).

Як було зазначено, за кількістю відгуків серед досліджуваних санаторіїв виділяється «Квітка полонини» - 3690, що приблизно у 12,5 разів перевищує показники «Верховини» та у 10 разів – «Карпатії».

Таблиця 4

Оцінки за відгуками гостей бальнеологічних санаторіїв Закарпатської області
в пошуковій системі Google

Назва санаторіїв	Загальна оцінка, бали	Кількість відгуків (од. / %)	Зокрема за складовими				
			Відмінно (5)	Добре (4)	Задовільно (3)	Погано (2)	Дуже погано (1)
«Квітка полонини»	4,5	3690	2545	812	185	74	74
		100	69	22	5	2	2
«Кришталеве джерело»	4,7	597	448	119	12	12	6
		100	75	20	2	2	1
«Боржава»	4,5	529	354	106	42	11	16
		100	67	20	8	2	3
«Карпатія»	4,5	357	221	101	21	7	7
		100	62	28	6	2	2
«Сонячне Закарпаття»	4,3	2012	1228	463	201	40	80
		100	61	23	10	2	4
«Шаян»	4,2	1092	622	262	131	33	44
		100	57	24	12	3	4
«Поляна»	3,8	696	285	174	139	49	49
		100	41	25	20	7	7
«Верховина»	3,6	308	111	77	43	22	55
		100	36	25	14	7	18

Підраховано за джерелом [5]

Висновки по оцінках санаторіїв за даними табл. 4:

– лідером за оцінкою «відмінно» є санаторій «Кришталеве джерело», обслуговування в якому на 5 балів оцінили 75% відпочивальників. За ним слідує санаторії «Квітка полонини», «Боржава» і «Карпатія», які отримали відмінні оцінки від майже 70% гостей. Найменшу кількість оцінок «відмінно» отримав санаторій «Верховина» – тільки третина (36%) клієнтів вважають, що цей заклад по-справжньому пропонує найвищий рівень сервісу;

– оцінка «добре» за обслуговування в санаторіях має стабільне поширення в діапазоні 20-28%. Найбільш властива вона санаторію «Карпатія» (28%), найменш властива – санаторіям «Кришталеве джерело» і «Боржава»;

– серед досліджуваних санаторіїв оцінка «задовільно» зустрічається доволі часто. Антілідером з цієї оцінки є санаторій «Поляна», обслуговування в якому на три бали оцінили 20% відпочивальників;

– оцінка «погано» у представлених санаторіях вважається рідкістю. Вона представлена у 2-7% відгуків. Антілідерами з цього показника є санаторії «Поляна» і «Верховина»;

– більше всього оцінок «дуже погано» в санаторії «Верховина», обслуговування в якому на один бал оцінили 18% гостей.

Таким чином, конкурентний аналіз довів, що серед бальнеологічних санаторіїв закарпатських мінеральних вод є справжні лідери – «Квітка полонини» і «Кришталеве джерело», а також «Боржава» і «Карпатія», – досвід яких потрібно вивчати для запозичення в інших закладах. Середню сходинку посідають санаторії «Сонячне Закарпаття» і «Шаян». Аутсайдерами враховуються «Поляна» і «Верховина».

Варто зазначити, що основними проблемами санаторіїв, через які вони отримують *низькі оцінки* по відгуках, є такі:

- застаріла матеріально-технічна база спальних корпусів, яка потребує модернізації і ремонту, оновлення меблів в номерах і обладнання в санвузлах;
- несмачна їжа в дієтичних їдальнях, застосування комплексного меню без права вибору замовних страв;
- низький рівень сервісу в лікувальних корпусах через постійні черги на процедури, некомфортні умови їх проведення [6];
- брак додаткових спортивно-оздоровчих, культурно-розважальних і торговельних послуг;
- низька якість бездротового інтернету або його повна відсутність в номерах (тільки в адміністративній будівлі);
- завищені ціни на санаторно-курортні путівки, що не відповідає змісту і якості їх надання;
- відсутність програм лояльності для заохочення постійних клієнтів, знижок на обслуговування та гнучкої тарифної політики.

Всі ці проблеми потребують вирішення, особливо враховуючи, що зараз бальнеологічний туризм в Закарпатті – чи не єдиний, який користується попитом серед туристів у період дії воєнного стану і подолання наслідків пандемії. Крім того, бальнеологічний туризм заснований на тривалому терміні перебування відпочивальників у санаторно-курортних закладах (від 12 діб до 21-24 доби), через що людям необхідно знаходитися в сприятливих умовах, інакше лікування і оздоровлення не принесе бажаного ефекту.

Список літератури:

1. Мінеральні води Закарпаття. URL: <https://zahidkurort.com/myneralni-vody-zakarpatya>.
2. Санаторії Закарпаття. URL: <https://zahid.travel/ua/zakarpatye>.
3. Санаторії України. URL: <https://sanatorii.in.ua>.
4. UAHotels.info. URL: <https://uahotels.info>.
5. Google.maps. URL: <https://www.google.com.ua/maps>.
6. Галасюк С.С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази України. Глобальні та національні проблеми економіки: наукове фахове видання. 2017. Вип. 15. С. 197-202.

ТЕНДЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ

Худавердієва Вікторія Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму,
Державний біотехнологічний університет

Галауз Андрій Олександрович,
аспірант кафедри туризму
Державний біотехнологічний університет

Шенкар'юв Віталій Юрійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Туризм»
Державний біотехнологічний університет

Нині індустрія туризму у світі є однією із сфер міжнародної торгівлі послугами. Існує велика кількість різноманітних туристичних програм, але багато з них мають стандартний набір послуг. Спостерігається тенденція збільшення кількості клієнтів, які приходять до турфірми з метою отримання послуг з організації відпочинку, розробки туру, з урахуванням особистих побажань, у тому числі керівники різних підприємств із замовленнями про організацію корпоративного відпочинку, інсентив-турів. Інсентив-тури - це корпоративні поїздки, які є однією з форм заохочення, мотивації співробітників компанії. Поняття «інсентив-туризм» практично не виділялося в спеціальній літературі, проте досвід зарубіжних і вітчизняних компаній свідчить про позитивну динаміку результатів діяльності підприємств після участі в подібних заходах, тому виникає необхідність у комплексному вивченні питань щодо організації інсентив-туризму. Практика показує, що інтерес до цього виду туризму підвищується. У зв'язку з цим з'явилися спеціальні агентства, що займаються організацією ділового, а також інсентив-туризму (MICE-індустрія). Так, кількість туристів з діловими цілями з 2014 по 2019 рік зросла на 15,6% - з 21,2 до 24,5 млн. осіб [1].

Багато міст світу виборюють статус найбільших пересадочних пунктів, хабів і центрів MICE-індустрії. Чому міста борються за нагоду провести захід на своїй території? 1. Туризм як прямий наслідок проведення великого заходу. За різними даними, близько 50% міжнародних делегатів продовжують подорож іншими частинами країни крім місця проведення конференції, а третина приїжджає із супутниками. 2. Конференції, конференц-центри та виставкові центри створюють робочі місця. Крім персоналу, зайнятого безпосередньо в інфраструктурних центрах, варто враховувати персонал агентств, які надають послуги з організації заходів, кейтерингових компаній, технічних підрядників. 3. Заходи є ідеальним каталізатором обміну ідеями для створення спільних бізнес-проектів, покращення міжнародної торгівлі. 4. Великі заходи освячуються в пресі та впливають на репутацію міста та країни.

Діловий туризм – це один із напрямків сучасного туризму. У міжнародній індустрії ділового туризму в умовах глобалізації та концентрації бізнесу (до 90% світового ринку ділового туризму забезпечують лише 10% гравців). Основними його лідерами є American Express, Carlson Wagonlit Travel, Kuoni Group, Hogg Robinson Group та BCD Holdings [2]. Більшість фахівців у цій сфері під діловим туризмом розуміють організацію корпоративних заходів, відряджень, поїздок співробітників організацій у ділових цілях. Так, деякі вчені вважають, що «...діловий туризм - відвідування об'єктів, що становлять професійний інтерес» [3], вони підкреслюють, що діловий туризм поєднує індустрію корпоративних подорожей та індустрію зустрічей [3]. Погоджуючись з думками цих фахівців, вважаємо, що діловий туризм спрямований на особисті та корпоративні ділові поїздки, які супроводжуються візитами на виставки, відвідуванням семінарів, конференцій, а також може включати розважальні, екскурсійні та інші послуги для часового ділових людей відпочинку.

В результаті аналізу процесу організації ділового туризму можна виділити такі підсистеми: 1) «замовники», що направляють співробітників у ділові поїздки; 2) «постачальники окремих послуг» (авіакомпанії, готелі, бюро з оренди автомобілів, страхові компанії та ін.); 3) «туроператори-постачальники»; 4) «організації та фірми промисловості MICE». Термін MICE відображає структуру даного напрямку туризму: Meetings – Incentives – Conferences – Exhibitions (ділові зустрічі – інсентив-туризм – конференції – виставки) [4]. Дослідження з цього питання показали, що бізнес-тури можна розділити в залежності від цілей та пакету послуг на кілька видів: індивідуальні ділові поїздки; відвідування виставок; участь у конференціях та семінарах; інсентив-туризм. Формати ділових програм насичені різними виїзними заходами, класифікація та коротка характеристика яких узагальнено представлена у таблиці 1 [5].

Як супроводжуючі комунікаційні тактики виступають акції, презентації, виставки. Збір цільової аудиторії слухачів зазвичай здійснюється або за представленою базою даних замовника заходу, або самостійно під цю програму. Обов'язково потрібні контакти зі ЗМІ. На початку роботи слід визначити ті ЗМІ, які будуть використовуватися для підготовки до організації заходу, а також дублювати хід заходу для різних компаній. Під час підготовки до ЗМІ розробляються та оформлюються матеріали прес-киту. Найбільш багатогранною формою виїзного заходу є семінар. Цей вид акумулює у собі одразу функції кількох заходів, а саме: конференції, тренінгу та атестації. Розглянемо окремих випадок: проведення виїзного семінарського заходу. Спочатку необхідно провести презентацію, виробити стратегію, скоординувати роботу регіональних партнерів. Такий вид діяльності становить великий інтерес для працівників сфери професійної освіти. Насамперед це допоможе вивести туристичну організацію на більш високий рівень, збільшити відсоток залучених клієнтів, які звернуться до цього туристичного агентства, допоможе продемонструвати високу компетентність фахівців галузі туризму [6].

Таблиця 1.

Класифікація виїзних заходів ділових програм

Найменування типів заходів ділових та освітніх програм	Характеристика результатів, отриманих учасниками заходів ділових та освітніх програм	Характеристика результатів, отриманих організаторами заходів ділових та освітніх програм
Конгреси, конференції, форуми	Обмін ідеями, навчання нових навичок, встановлення нових контактів	Підвищення лояльності існуючих клієнтів та партнерів, залучення нових клієнтів та партнерів, пошук нових ідей, залучення інвестицій
Семінари, тренінги	Навчання новим навичкам, навчання поведінці у нових ситуаціях, підвищення кваліфікації	Збільшення обсягів продажу, підвищення ефективності роботи, прибуток від заходу
Прес-конференції, прес-тури	Отримання найактуальнішої та найдостовірнішої інформації з перших рук	Привернення уваги преси, публікації, PR-підтримка, позиціонування компанії як лідера, антикризові дії

**Джерело: [Department of Economist, Oxford University – University of Oxford]*

У виїзного заходу існує низка переваг [6]:

- слухачі поринають у нову, творчу обстановку, відкриваються новому досвіду, набувають необхідних їм професійних знань;
 - атмосфера співробітництва сприяє згуртуванню колективу та придбання нових необхідних ділових контактів;
 - йде процес навчання та обміну досвідом;
 - у процесі навчання з'являються та опрацьовуються нові ідеї, передаються одночасно безлічі людей;
 - слухачі семінару отримують повне уявлення про сферу своєї професійної діяльності;
 - будь-який спільний проект виробляє «командний дух» та учасники стають одностудцями;
 - у процесі навчання виробляється ряд колегіальних рішень, які згодом виконуватимуться працівниками;
 - учасники семінару формуються до груп, у яких завжди можна виділити лідера, і це дає можливість побачити нові здібності співробітників;
 - поїздка стає подією, що запам'ятовується;
 - як показує практика, ділові контакти, які були зав'язані саме на виїзних заходах, набувають ширшого професійного контенту вже в різних напрямках.
- Сучасна економіка розвивається швидкими темпами: з'являються нові корпорації, відкриваються нові банки та інвестиційні фонди та компанії, організуються нові підрозділи, народжуються нові проекти. Така діяльність потребує організації розміщення та ділових зустрічей великої кількості людей. Питання, як можна грамотно організувати цей багаторівневий з погляду

організації процес, залишається актуальним на сучасному рівні розвитку туризму.

Міжнародний діловий туризм є важливим джерелом валютних надходжень і навіть у високорозвинених країнах істотно впливають на стан платіжних балансів. У низці таких країн надходження міжнародного туризму, зокрема міжнародного обміну діловими туристичними послугами, становлять значну частину доходів від експорту товарів та послуг. Серед країн-членів G20 США мали найвищі витрати на ділові поїздки в 2021 році - майже 270 мільярдів доларів США. Китай зайняв друге місце, з внутрішніми і в'їзними туристами, які витратили 87 млрд. доларів (табл. 2) [7].

Таблиця 2.
Витрати бізнес-туристів у країнах G20 у 2021 р.

№ з /п	Характеристика	Витрати у мільярдах доларів США
1	Сполучені Штати	269,3
2	Китай	87,1
3	Сполучене Королівство	36,6
4	Німеччина	29,8
5	Франція	23,4
6	Канада	22,7
7	Японія	20,9
8	Італія	19,2
9	Аргентина	7,4
10	Мексика	7,4

**Джерело: [Information Design for your projects. URL: <http://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment/2051/>]*

Спеціальне дослідження, проведене економістами Оксфордського університету від імені WTTC, показало, що:

- зростання ділових поїздок з 2000 р. сприяло створенню понад 40 мільйонів робочих місць, що становить 20% зростання глобальної зайнятості;

- якщо ділові поїздки будуть скорочені на 25% протягом двох років поспіль, то світовий ВВП буде на 5% нижчим, внаслідок чого стане на 30 мільйонів менше робочих місць, середня втрата становитиме 1% світової зайнятості;

- ділові поїздки покращують корпоративну продуктивність, отримуючи віддачу від інвестицій 10:1;

- діловий туризм є невід'ємною частиною міжнародної торгівлі і, за оцінками, одна третина світової торгівлі за останні десятиліття була обумовлена міжнародними діловими поїздками [8].

У світі щорічно відбувається близько 100 млн. бізнес-поїздок. За кількістю бізнес-відвідин світовим лідером є Європа. Найпоширенішими є поїздки на конференції, конгреси, виставки. Аналіз статистичних даних показує, що в Європі країнами-лідерами ділового туризму є Німеччина, Іспанія, Франція та Італія, в Азії – Таїланд, Туреччина, Сінгапур, Індонезія та Китай, а також США та Канада. Серед країн Європи активно приймають бізнес-туристів також Велика Британія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія та Бельгія. Кожне десяте прибуття до

Бельгії та Франції здійснюється з діловою метою, до Великобританії – кожне третє. Нині у Великобританії на інсентив-тури припадає 40 % загальних витрат підприємств стимулювання працівників, тоді як у Франції та Німеччини майже 50 %. Тривалість таких поїздок 3-7 днів, середня вартість за європейськими мірками – 1000 доларів США [9].

Найбільший виїзний потік ділових туристів у Європі формує Німеччина: понад 5 млн. службових поїздок, з яких 3% - за кордон, 21% - за кордон та всередині країни, 76% - лише Німеччиною. Середня тривалість службової поїздки до країн, розташовані іншому континенті, становить 12 - 13 днів, усередині регіону - 5 - 6 днів, Німеччини - 3-4 дня. Німеччину щомісяця відвідують тисячі ділових людей: виробники та продавці текстилю, килимового покриття, будівельних матеріалів, меблів, косметики, кондитерських виробів, обладнання для лікарень тощо. Вони відвідують спеціалізовані заходи в Кельні, Мюнхені, Штутгарті, Дрездені та інших містах Німеччини (більшість у січні), знайомляться зі світовими досягненнями у цих галузях, набувають новинки, встановлюють ділові зв'язки [10].

Другий після Німеччини можна назвати Іспанію. Туристичний сезон в Іспанії починається в травні, а закінчується жовтнем, тому ділові поїздки відбуваються в основному з жовтня до квітня. У Великій Британії ринок ділового туризму стійко зростає стрімкими темпами. Так, у 2019 році його обсяг становив 3,5 млрд. фунтів, що еквівалентно 33% усіх витрат іноземних відвідувачів Великобританії. У 2018 році вже було зареєстровано 6,8 млн. бізнес-туристів. У середньому, кожен з них залишався у Великій Британії на 4 дні і витратив 528 фунтів [11]. Слід зазначити, що потужними діловими центрами Європи є Франція та Італія. У французьких містах Парижі, Ліоні, Каннах, Тулузі, в італійських Мілані, Вероні, Неаполі відбуваються спеціалізовані виставки та конгреси з будівництва та медичного обладнання, різноманітні конференції та форуми в галузі електроніки, а також найбільші світові виставки модного та брендового одягу, текстилю, ексклюзивних товарів, продуктів харчування. Щорічно тут проходить понад 200 бізнес-заходів, функціонує 22 центри конгресу, обладнаних для найрізноманітніших ділових зустрічей.

Приблизно 65 тис. мандрівників приїжджають на архіпелаг Мальти для участі у корпоративних зустрічах, семінарах та конференціях. Мальта щорічно приймає понад 1,2 млн. гостей. За даними Мальтійської асоціації туризму (МАТ), кількість закордонних учасників корпоративних зустрічей перевищує кількість делегатів проведених на Мальті конгресів та конференцій. Ця середземноморська країна повністю відповідає європейським стандартам промисловості гостинності з характерним для неї високим рівнем сервісу, тому користується популярністю у бізнесменів Німеччини, Великобританії, Франції, Італії [12]. Після стабілізації національних економік країни Центральної та Східної Європи займають певну частку ринку бізнес-туризму, яка за прогнозами ВТО зростатиме. Значні потоки ділових людей прямують до США, Канади та Мексики, які лідирують практично на всіх сегментах туристичного ринку в Західній півкулі. Кожна восьма подорож на американський континент

здійснюється з діловими цілями. У Латинській Америці з розвитком економіки, розширенням та зміцненням ділових зв'язків багато країн зміцнили свої позиції на ринку ділового туризму, особливо Парагвай, Гватемала, Коста-Ріка. У Південно-Східній Азії також помітне зростання кількості ділових поїздок: кожна п'ята поїздка є діловою, третина припадає на Сянган (Гонконг), Сінгапур і Тайвань.

В Африці останнім часом високі темпи зростання ділового туризму спостерігалися в Республіці Конго, Зімбабве та Ефіопії. Після прибуття лідирували Єгипет, Південна Африка та Марокко. На Близькому Сході основні потоки людей прямували до нафтовидобувних країн (наприклад, Саудівську Аравію та ін.), а також Ізраїль та Йорданію. Однак в Африці та на Близькому Сході діловий туризм розвивається нерівномірно, що залежить головним чином від політичної ситуації у регіоні. Останні кілька років політична обстановка на Близькому Сході загострена, що призводить до спаду всіх видів туризму, зокрема й ділового. Тому є певні складнощі прогнозувати перспективи його розвитку у цих регіонах. Найбільшу частку у бізнес-туризмі становлять ділові поїздки, але з менш важливий сегмент – інсентив-тури [13].

Модерація МІСЕ-проекту та вибір професійних модераторів – запорука успіху заходу. У діяльність модератора входить [6]:

- ведення заходу у заданій темі;
- переведення дискусії в потрібне русло;
- управління ступенем активності дискусії;
- залучення всіх учасників до дискусії;
- дотримання регламенту виступів;

- управління зворотним зв'язком зі слухачами. Правильна організація ресурсу часу, тобто використання плану-сценарію конференції, семінару не дасть її учасникам нудьгувати чи, навпаки, втомлюватись. Практика проведення ділових заходів показує, що іноді зриви виступаючих відбуваються в основному через неправильно закладений на виступ часу з боку організаторів.

Одним з найважливіших етапів при організації ділового проекту є правильний вибір місця його проведення - оренда залу або відразу декількох приміщень. Необхідно одразу оцінити технічний потенціал даного приміщення: чи є все необхідне обладнання для якісного проведення заходу (проектор, плазмові панелі, мікрофони, обладнання для інтернет-мостів, оргтехніка, фліпчарти). Приміщення бажано прикрасити символікою, логотипом підприємства-замовника, логотипом проекту, необхідно продумати дизайн приміщення, правильно використовувати простір для зручності проведення заходу.

Далі продумується зручність спілкування аудиторії один з одним. Для цього розробляються бейджі з іменами учасників, підприємствами на яких вони працюють та їх посадами. Бейджі повинні бути і у компанії-організатора в їхньому фірмовому стилі для зручності спілкування цільової аудиторії з організаторами. При підготовці МІСЕ-проекту потрібно врахувати і те, що знадобляться технічні співробітники - звукорежисери, адміністратори тощо. Під

час підготовки ділового заходу обов'язково необхідно передбачити «Пакет учасника», до якого зазвичай входять роздатковий матеріал, фірмовий блокнот та ручка для записів, диск з інформацією щодо цього заходу, анкета-відгук, можливо, сувенірна продукція на згадку про цей захід. Після закінчення проекту видаються дипломи учасника, а якщо це освітня програма, то сертифікат чи диплом про підвищення кваліфікації. Усі матеріали мають бути виконані у єдиному форматі, під єдиним брендом. Якість виступів посилюють презентації, які виконуються на замовлення професійними ІТ-дизайнерами.

Підготовка кава-брейків, обідів та вечерь також є важливою частиною під час проведення ділового заходу. Необхідно проговорити всі деталі з підприємством харчування та обслуговуючим персоналом. Виділити спеціальну зону відпочинку та час. Після проведення заходу зазвичай аудиторія хоче поспілкуватись поза форматом, і в цьому допоможуть спеціальні розважальні програми після закінчення ділової частини. Це може бути вечеря з елементами розважальної програми. Головне завдання організаторів, щоб кожен учасник залишився з позитивними емоціями та з інформаційним багажем, який він міг би використовувати далі у професійній діяльності. Це не лише нові знання, а й нові знайомства, нові зв'язки [6].

За даними ІССА (їхній підрахунок ведеться вже понад 50 років) спостерігається стрімке зростання кількості заходів, починаючи з 60-х [14]. ІССА склала рейтинг країн за кількістю заходів на рік. На першому місці – крихітна держава Сінгапур, яка змогла стати найбільшим event-хабом Азії. Далі йдуть Японія, США та Бельгія. Топ 5 світових міст-лідерів у галузі проведення міжнародних заходів: Сінгапур, Брюссель, Відень, Париж та Сеул. Сінгапур – одна з найрозвиненіших країн на планеті, якій за 30 років вдалося досягти одного з найнижчих рівнів корупції та злочинності, а також зробити небувалий стрибок в економічному розвитку, що викликає щире захоплення у всіх людей, які розуміють. У Сінгапурі проводиться переважна більшість найбільших азіатських та світових конгресів. Крім цього, Сінгапур славиться насиченим нічним життям, що, звичайно, є додатковим приводом для його відвідин. Серед найбільших майданчиків – Singapore Expo – найбільший виставковий центр Південно-Східної Азії. Інфраструктура центру включає паркування на 2200 автомобілів, а площа самого центру становить понад 100 000 квадратних метрів. Навіть готелі тут є світовими пам'ятками (легендарний Marina Bay Sands), що вже говорити про нещодавно відкриті футуристичні сади Gardens by the Bay. Як основна характеристика для виграшного позиціонування можна сміливо вказати унікальну інфраструктуру та якість сервісу [14].

Париж є рекордсменом за кількістю ухвалених міжнародних конгресів. Це головний політичний, фінансовий та культурний центр Франції та Європи. У Парижі знаходиться штаб-квартира ЮНЕСКО, ОЕСР та Міжнародної торгової палати. Завдяки тому, що місто є туристичною Меккою, 85% робочих місць Парижа належать до сфери обслуговування. Столиця Франції – одне із основних торгових центрів. Організатори заходів люблять його за вишукану чарівність та ауру романтизму. Незважаючи на сильну автозавантаженість, Париж потопає в

зелені – це один із показових прикладів дбайливого ставлення до екології. Основна причина вибору Парижа як місця проведення, безперечно, його імідж, історія, можливості для неформальної частини заходів [14].

Брюссель – культурний та політичний центр не лише Бельгії, а й усього Європейського союзу, що, безумовно, надає місту певного статусу. Тут знаходиться штаб-квартира Євросоюзу, офіс НАТО, відбулася перша всесвітня виставка після Другої світової війни. Ще один безперечний плюс Брюсселя – завдяки розвиненій транспортній структурі з нього можна легко дістатися до Амстердама, Лондона, Парижа, Люксембургу чи Франкфурта. Ціни на проживання в готелях варіюються і кожен організатор може підібрати щось підходяще. До того ж, Брюссель зі своїми величезними парками – одне із найзеленіших міст Європи. Крім цього, він славиться гастрономічними вишукуваннями та чудовим пивом. Ключова характеристика під час виборів – транспортна доступність усередині Європи [13,14].

Відень – третє місто-резиденція ООН після Нью-Йорка та Женеви. Це культурний, економічний та політичний центр Австрії. Віденський міжнародний центр включає МАГАТЕ, УНП ООН та безліч інших організацій, у місті знаходяться штаб-квартири ОПЕК та ОБСЄ. Це ідеальне місце для бізнес-зустріч завдяки своєму зручному розташуванню, найвищому рівню життя та багатій історії. Одним із головних плюсів Відня є її географічне положення, яке дозволяє їй розвивати відносини з країнами Східної Європи. Місто може похвалитися великою кількістю конференц-центрів та прилеглих готелів на будь-який смак. Вартість проживання в готелі досить висока, але є можливість вибрати житло і подальше: завдяки чудовій системі громадського транспорту можна дістатися до будь-якої точки міста за лічені хвилини. Серед культурної програми – дивовижна архітектура, знаменита опера, чудові сади та найстаріший зоопарк. Ключова характеристика: імідж міста та можливість організації неформальної частини заходу [14].

Слід зазначити, що дуже успішно позиціонується й інше місто – Стамбул. Istanbul Convention & Visitors Bureau пропонує безліч варіантів проведення заходів, не тільки на сучасних майданчиках, але і на унікальних майданчиках з історією. Їх можна знайти у розділі «Незвичайні майданчики». Наприклад, Цистерна Єребатан – величезне підземне водосховище у центрі міста часів Константинополя. Або особняк Есма Султан (Esma Sultan Yalısı) – історична триповерхова цегляна будівля на березі Босфору. Руїни, що складаються лише із зовнішніх стін, було придбано на початку 1990-х мережею готелів Мармара. Після відновлення з доповненнями, розробленими архітектором Гьокханом Авджіоглу, особняк був відкритий у 2001 році як багатоцільове місце проведення заходів. Разом із цегляним екстер'єром, який був залишений як оригінальний, уживається сталева та скляна конструкція [13,14].

В процесі дослідження необхідно визначити і відповісти на питання: як місто може стати ідеальним місцем для проведення заходів? Виходячи з наведених рейтингів та досвіду організації заходів у різних точках планети, можемо визначити головні аспекти ефективного створення майбутніх event-

хабів і центрів MICE-індустрії. По-перше, це вибір позиціонування. Потрібно зробити ставку на 2-3 ключові характеристики, які будуть вирішальними під час виборів місця проведення. Буде це суперсучасна інфраструктура (Сінгапур, Лас-Вегас) або можливості для культурного життя (Відень, Париж), або можливості для розваг (Лас-Вегас). По-друге, велике значення має розвиток інфраструктури. Місто має володіти «інфраструктурним мінімумом»: сучасним аеропортом, зручною транспортною системою, готелями різного рівня, сервісом у сфері заходів. До цього пункту можна віднести і легкість отримання дозволу на в'їзд для іноземців, особливості візового режиму. Унікальним у цьому відношенні є Сінгапур, який розробив дуже гнучку систему віз для іноземців, які прибувають на кілька днів. По-третє, чи варто говорити, що всі з наведених вище міст можуть похвалитися сервіс-бюро, які чудово працюють, які підтримуються містом і допомагають іноземним компаніям знайти майданчик, знайти партнерів по організації, спланувати весь захід. Вчетверте, наявність можливості для організації розважальної частини події. Будь-який діловий захід передбачає неформальну частину – чи це вечірня програма чи екскурсії. Наявність такого додаткового бонусу у міста – безперечний плюс. Коротко можна цей пункт визначити так: чи місто пропонує щось, що можна побачити тільки в ньому. Вп'яте, це загальні економічні та соціальні фактори. Наприклад рівень корупції, безпека, розвиток медицини, екологічна обстановка. Досвід Сінгапуру показує, що за короткий проміжок часу можна створити найбільший центр проведення заходів. Можливо, основним викликом для міста найближчим часом стане розвиток саме сервісної частини, створення розумної інфраструктури для організаторів заходів з усього світу [15].

Останні кілька років у всьому світі зростає попит на послуги в галузі корпоративних та інсентив-турів. Керівники компаній широко використовують різні види навчання, заохочення та стимулювання своїх співробітників чи партнерів. Із кризою ситуація дещо змінилася. 2020 рік привніс кардинальні зміни в сектор корпоративного туризму. Перед лицем глобальної пандемії практично кожен учасник галузі, включаючи постачальників, ділових туристів, бізнес-трєвел-платформи та трєвел-менеджерів, був змушений провести переоцінку старих звичних сценаріїв. З одного боку, компанії стали дбайливо використовувати бюджети, але, з іншого, стало зрозуміло, що великі фірми не відмовлятимуться від ділових поїздок за кордон [16]. Нині потреба у діловому туризмі значно зросла, оскільки компаніям необхідні ділові зустрічі для укладання угод, конференції і конгреси для обміну думками про стан справ на ринку, пошуку нових можливостей.

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що на сучасному розвитку бізнес-туризму формування комплексу туристичних послуг найбільш затребуване у сфері інсентив-туризму. Інсентив-туризм повністю будується на унікальних комплексах туристичних послуг, запропонованих та доопрацьованих туроператором відповідно до вимог клієнтів. Передумовами сталого розвитку міжнародного туризму є також розуміння того, що туризм сьогодні – це більше ніж просто подорож; він став нагальною потребою людства, оскільки здатний

вирішувати одну з глобальних потреб сучасності – проблему ефективного тайм-менеджменту, відкриваючи можливості паралельно та одночасно ефективно реалізувати дві функції – соціального характеру (оздоровчу, духовну та гуманітарну) та професійно-ділову (укладання угод, проведення нарад, вирішення стратегічних завдань компанії і т.п.). Власне цим і пояснюється зростання частки ділового туризму в загальному обсязі наданих туристичних послуг (за даними Всесвітньої туристичної організації, зростання за останні п'ять років майже вдвічі). Тому питання дослідження особливостей розвитку ділового туризму як одного з найперспективніших напрямків міжнародного туризму є актуальним та своєчасним, затребуваним на національному рівні.

Список літератури

1. UNWTO (Всесвітня туристична організація). URL: <http://www2.unwto.org>
2. The Latest Business Travel Trends. Business Travellers Desire. Available at: <https://www.revfine.com/business-travel/>
3. Сливенко В.А., Подорожко Т.О., Шишкіна В.Б. Аналіз сучасного стану та пріоритетів розвитку ділового туризму в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.43>
4. МІСЕ-Вікіпедія. URL: <https://ua.m.wikipedia.org>
5. Oxford Economics розкриває тенденції розвитку ділового туризму. Department of Economist, Oxford University – University of Oxford. URL: <https://www.economics.ox.ac.uk>
6. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 272 с.
7. Лопес Ана М. Країни G20: витрати на ділові поїздки у 2021 р. Information Design for your projects. URL: <http://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment/2051/>
8. John Swarbrooke, Susan Horner. Business Travel and Tourism. Butterworth-Heinemann, Oxford. 2019. pp. 3-4.
9. WTTC (Всесвітня рада з подорожей та туризму). URL: <https://www.wttc.org/>
10. Tourism statistics in the European Statistical System / Eurostat. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Tourism_statistics.
11. Tendencies in world tourism. URL: <http://www.world-tourism.org>
12. Офіційний сайт Мальтійської Асоціації з туризму. URL: www.mta.com.mt
13. Райан Міллер. Найкращі напрями світу для ділових поїздок, 2020 р. Ділова подорож. 15 листопада 2020 г. Журнал CEO WORLD. URL: <http://ceoworld.biz>
14. ICCA Publications – International Congress and Convention Association. URL: <https://www.iccaworld.org>
15. Абрамов В.В., Андронко І. Б., Александрова С.А. Туризм і місто: аналіз проблем, тенденцій та моделювання розвитку: монографія. МОНМС України, Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2020. 208 с.
16. COVID-19 and the Tourism Sector. ILO. URL: https://www.ilo.org/sector/Resources/publications/WCMS_741468/lang-en/index.h

The authors of the VII International Scientific and Practical Conference «Innovative areas of solving problems of science and practice» were representatives of the following educational institutions:

Kyiv National University of Technology and Design; Sumy National Agrarian University; Lviv National University of Nature Management; Technical University of Moldova; Odesa State Academy of Construction and Architecture; Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevskiy; Ukrainian State Chemical and Technological University; Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobyt'sk; Lyceum No. 4 of the Podgorodno City Council; Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry named by academician of M. Nagiev; National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky; West Ukrainian National University; National University "Zaporizhzhya Polytechnic"; State Biotechnological University; NSC "ISSAR named after O.N. Sokolovsky"; Poltava State Agrarian University; Mykolaiv National Agrarian University; Institute of Economic and Legal Research named after V.K. Mamutova; Private higher educational institution "European University"; Khmelnytskyi University of Management and Law named after Leonida Yuzkova; Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovich; Lesya Ukrainka Volyn National University; Zaporizhzhia National University; Cherkasy State Technological University; Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University; National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek; Odessa National Maritime University; National TU "Dniprovsk Polytechnic"; Institute of Geochemistry, Mineralogy and Ore Formation them M.P. Semenenko; State University of Trade and Economics; Kyiv National University named after Taras Shevchenko; Volyn National University named after Lesya Ukrainka; Lviv State University of Internal Affairs; University of European Studies of Moldova; University Petre Andrei of Iași; State Tax University; Academy of Labor, Social Relations and Tourism; "KROK" University of Economics and Law; Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute; Cherkasy Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; National Aviation University; National Scientific Center "Institute of Forensic Expertise named after Prof. M. S. Bokarius"; KZVO "Dniprov Academy of Continuing Education" DOR"; Research Center of Industrial Problems of Development of the NAS of Ukraine; National Transport University; Dnipro State Agrarian and Economic University; NNI "Karazin Banking Institute" Kharkiv National University named after V.N. Karazin; Tashkent Pediatric Medical Institute Kyiv Medical University; State Medical University of Turkmenistan named after Murat Garriyev; Turkmenistan Dnipro State Medical University; Kharkiv National Medical University; National Pirogov Memorial Medical University; Donetsk National Medical University; Ivano-Frankivsk National Medical University; Ternopil National Medical University named after I. Ya. Gorbachevskii; Institute of Emergency and Restorative Surgery named after V.K. Gosaka; Institute of Problems of Cryobiology and Cryomedicine; Uzhhorod National University; O.O. Bogomolets National Medical University and others.

Innovative areas of solving problems of science and practice

Scientific publications

Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference
«Innovative areas of solving problems of science and practice»,
Oslo, Norway. 700 p.
(November 08 – 11, 2022)

UDC 01.1

ISBN – 979-8-88831-925-3

DOI – 10.46299/ISG.2022.2.7

Text Copyright © 2022 by the International Science Group (isg-konf.com).

Illustrations © 2022 by the International Science Group.

Cover design: International Science Group (isg-konf.com)©

Cover art: International Science Group (isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Munteanu A., Andronovici D. Opening and determining the architectural space of socio-cultural purpose // Innovative areas of solving problems of science and practice. Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference. Oslo, Norway. 2022. Pp. 32-40

URL: <https://isg-konf.com/innovative-areas-of-solving-problems-of-science-and-practice/>